

تکلیفات نماز و سببها

(2620)

جلد حکیم

تألیف

محلہ حسین تسبیحی

انٹرنیشنل مرکز تحقیقات فارسی زبان و ادب

اسلام آباد پاکستان

۲۵۳۵ نمبر

۱۳۹۷ ہجری

۱۹۷۷ میلادی

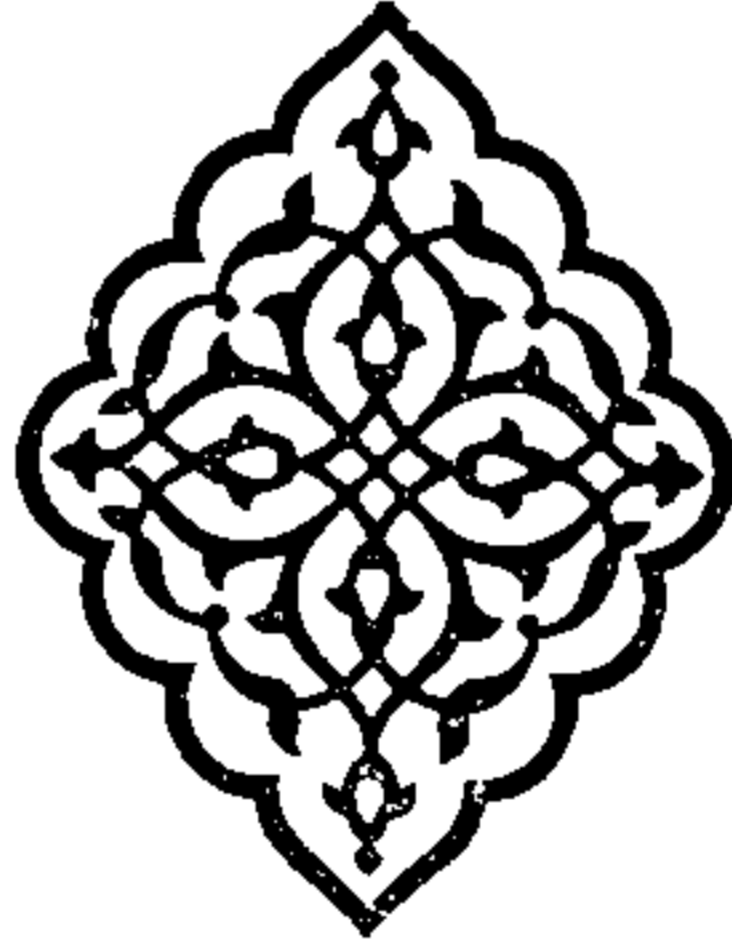
کتابخانہ اسلامی پاکستان

جلد یکم

تألیف

مآخذ حسین تسبیحی

انزلیت مرکز تحقیقات فارسی زبان و پاکستان

اسلام آباد پاکستان

۲۵۳۵ شمار

۱۳۹۷ ہجری

۱۹۷۷ میلادی

60784

برہمیتِ سترانِ السعدین

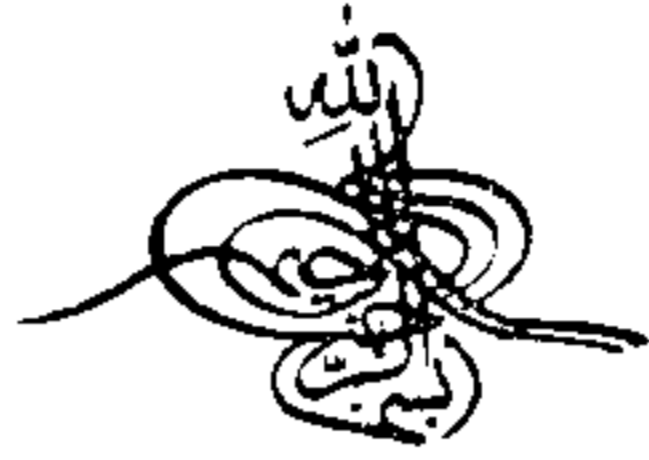
پنجاہمین سالِ شاہنشاہیِ پسلی

۲۴۸۴ تا ۲۵۲۵ شہنشاہ

و

صدہین سالِ تولدِ قائمِ اعظمِ محمد علی جناح بنیادگذارِ پاکستان

۱۸۷۶ تا ۱۹۷۶ میلادی

سخن مدیر

به نام خدای بخشنده مسربان

فکر تاسیس مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان با اراده دانش پرور و فرہنگ گستر اعلیحضرت شاہنشاہ آریا مہر ایران و حضرت رئیس جمہور پاکستان بہ صورت اعلامیہ مشترک ۱۳ آبان ۱۳۴۸ ہجری شمسی برابر ۲ نوامبر ۱۹۶۹ میلادی پدیدار گردید و تہیہ و تنظیم و اجرای طرح آن بہ وزارت فرہنگ و ہنر ایران و وزارت آموزش و تحقیقات علمی پاکستان سپردہ شدہ حُسن نیت و حسن تعاون مسئولان دو وزارتخانہ طی مذاکرات بہ اندازہ بینی بود کہ با مشخص گردیدن حدود طرح، مقدمات اجرای برنامہ نیز فراہم شد و ہستہ مرکز بہ صورت ادارہ مرکزی در راولپنڈی بہ وجود آمد و آغاز بہ کار کرد و در تاریخ یکم آبان ۱۳۵۰ برابر ۲۳ اکتوبر ۱۹۷۱ موافقتنامہ مربوطہ با پیوست اساسنامہ در میان دو دولت ایران و پاکستان امضاء شد و مرکز تحقق یافت۔
موافقتنامہ چنین شروع می شود :

”منظور تہیہ و ادامہ ہمکاری فرہنگی و آموزشی و زبانی بین ایران و پاکستان برای رسیدن بہ حد اعلای تفاہم بین دو کشور از طریق تعاون صادقانہ و ہمبستگی دوستانہ در این زمینہ ہا، دولت شاہنشاهی ایران و دولت جمہوری اسلامی پاکستان تصیم گرفتہ اند کہ این موافقتنامہ را برای ہمکاری در زمینہ ہای فرہنگی و آموزشی منعقد سازند“

هدف تاسیس مرکز در آغاز اساسنامه این گونه آمده است :

پاکستان اقلی دارد که دارای یک میراث فرهنگی است که در طی قرون از زبان و ادب و هنر فارسی مایه گرفته است . اینک به منظور حفظ و توسعه و نشر و ترویج این میراث فرهنگی ، موسسه‌ی به نام مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان با اشترک مساعی وزارت فرهنگ و هنر دولت شاهنشاهی و وزارت آموزش و تحقیقات علمی پاکستان به مدت نامحدودی در کشور پاکستان تاسیس می شود .

فعد کتابخانه گنج بخش دارای ۵۰۰ نسخه خطی و ۱۲۸۸ کتاب چاپی است . وظیفه

فهرست برداری نسخه های خطی و کتابهای چاپی این کتابخانه به عمده آقای محمد حسین تسبیحی کتابدار

و همکاران است

برای رسیدن به این هدف ، یکی از گامها شناسایی کتابخانه های پاکستان است که صحنه های گرانبهای نسخه های خطی را در سینه های خود نیک نگاه داشته اند . اینک نخستین جلد فهرست " کتابخانه های پاکستان " را که خود مؤلف ، آقای محمد حسین تسبیحی ، رنجام کشیده آنها را دیده و نسخه های خطی آنها را ثبت و ضبط کرده ، پیشکش می نماید

امید داریم که این جلد نیز روشنگر گوشه یی از جهان پهناور و غنی فرهنگ پاکستان باشد و وحدت و یگانگی میراث فرهنگی ایران و پاکستان را بیش از پیش آشکار گرداند .

مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

علی اکبر حفیظی

اسلام آباد ، ۱۳ بهمن ۲۵۳۵ شاهنشاهی

۱۳ صفر ۱۳۹۷ ، جری قمری

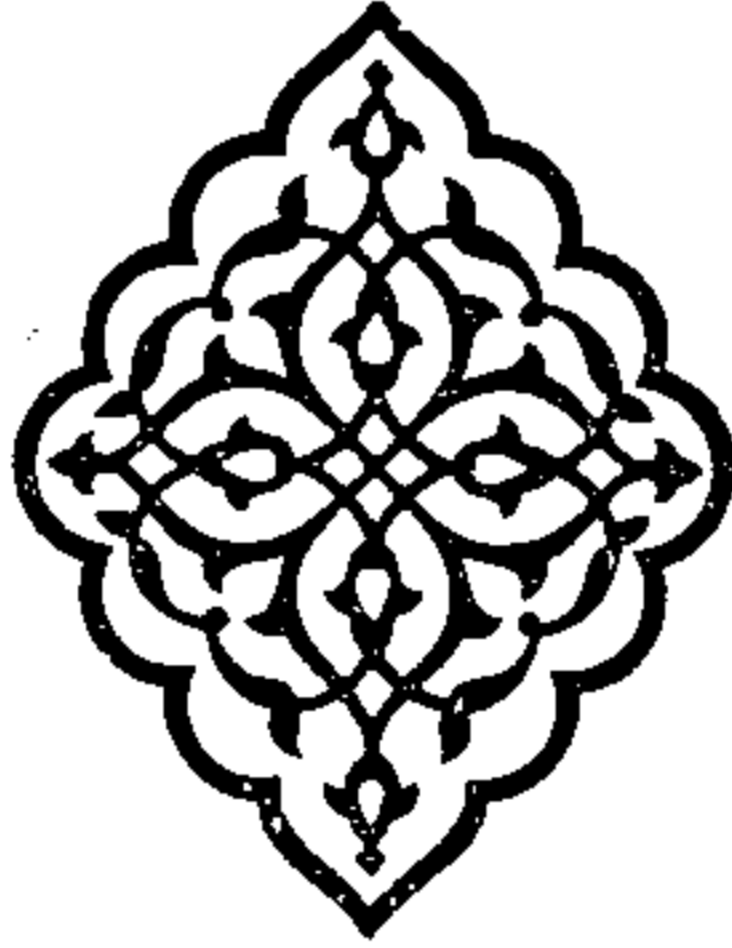
۲ فروری ۱۹۷۷ میلادی

کتابخانہ اسلامی پاکستان

جلد یکم

تألیف

محمد حسین تسبیحی

انزلیات مرکز تحقیقات فارسی لار و پاکستان

اسلام آباد پاکستان

۲۵۳۵ شمارہ

۱۳۹۷ ہجری قمری

۱۹۷۷ میلادی

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

شماره ۲۳

گنجینه فهرست و کتابت شناسی

شماره ۵

مختصات این کتاب

نام کتاب :	کتابخانه های پاکستان .
مؤلف :	محمد حسین تسبیحی .
سخن مدیر :	دکتر علی اکبر جعفری مدیر مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، اسلام آباد ، تلفن : ۲۳۳۴۰
چاپ :	میرزا محمد صادق ، چاپخانه ریپس ، خیابان لیک ، لاهور ، تلفن : ۵۲۴۵۱
ناشر :	مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، اسلام آباد ، تلفن : ۲۳۳۴۰
تعداد :	۱۰۰۰ مجلد
قطع :	۲۴ × ۱۷ سانتیمتر
کاغذ :	۷۰ گرمی سفید ، پیکبجز لمیتد ، لاهور ، (پاکستان)
ماشین نویس :	عبدالرشید بن عبداللطیف کارمند مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
خطاط :	سید انور حسین نفیس رقم
مدت چاپ :	۳ سال (از تیرماه ۲۵۳۲ تا اسفند ماه ۲۵۳۵ شاهنشاهی)
تاریخ چاپ و نشر :	۱۳۹۷ هجری قمری ، ۲۵۳۵ شاهنشاهی ، ۱۹۷۷ میلادی
محل انتشار :	کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان اف ۳/۶ ، خیابان ع ، خانه ۳۴ - اسلام آباد - پاکستان تلفن : ۲۳۳۴۰
بها :	۵۵ روپیه پاکستان

حق چاپ برای مؤلف و مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان محفوظ است

انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

- ۱- فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ گنج بخش جلد اول ، تألیف محمد حسین تسبیحی
- ۲- شرح احوال و آثار شیخ بہاء الدین ذکریا ملتانی ، تألیف بانو دکتر شمیم محمود زیدی
- ۳- فہرست نسخہ های خطی خواجہ سناء اللہ خراباتی ، تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۴- چہار تنویر از دو سال و در یک شہر ، تألیف دکتر علی اکبر جعفری .
- ۵- مثنوی مہر و ماہ ، تألیف جالی دہلوی بہ کوشش سید حسام الدین راشدی .
- ۶- شش جہت ، تألیف منشی روپ نراین بہ کوشش دکتر علی اکبر جعفری .
- ۷- داد سخن ، تألیف سراج الدین علی خان آرزو بہ کوشش دکتر سید محمد اکرم .
- ۸- فارسی گویان پاکستان ، تألیف دکتر سید صبط حسن رضوی .
- ۹- تحقیقات فارسی در پاکستان تألیف دکتر علی اکبر جعفری .
- ۱۰- تاریخ روابط پزشکی ایران و پاکستان تألیف حکیم نیر واسطی .
- ۱۱- فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ گنج بخش ، جلد دوم تألیف محمد حسین تسبیحی
- ۱۲- شعر فارسی در بلوچستان ، تألیف دکتر انعام الحق کوثر .
- ۱۳- راج ترنگینی یا تاریخ کشمیر ، تألیف دکتر صابر آفاقی .
- ۱۴- رسالہ قدسیہ تألیف خواجہ محمد پارسا با مقدمہ و تحشیہ و تصحیح و تعلیقات ملک محمد اقبال .
- ۱۵- کتابخانہ های پاکستان تألیف محمد حسین تسبیحی .
- ۱۶- فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ گنج بخش ، جلد سوم ، تألیف محمد حسین تسبیحی
- ۱۷- کلیات دربارہ فرهنگ پاکستان و ایران ، تألیف گروہی از محققان .
- ۱۸- ریاض العارفین تألیف پیر حسام الدین راشدی .
- ۱۹- گرایشهای تازه در زبان فارسی ، تألیف عبدالشکور احسن .
- ۲۰- کلیات فارسی شبلی نعمانی بہ کوشش دکتر محمد ریاض .
- ۲۱- قران السعدین ، امیر خسرو دہلوی ، با پیشگفتار پرفسور احمد حسن دانی .
- ۲۲- جواہر الاولیاء (متن) } تألیف سید محمد باقر بن عثمان بخاری .
- ۲۳- جواہر الاولیاء (مقدمہ) } بہ تصحیح و تحقیق دکتر راجہ غلام سرور

بہ نام خدای بخشاینده مہربان

مقدمہ مؤلف

v سال مطالعہ :

مدتی در حدود ۶ سال و اندی است کہ در کشور جمہوری اسلامی پاکستان خدمت می کنم و در این مدت در زمینہ کتابخانہ یی مخصوصاً و مدارس دینی ، دانشگاہ ہا و دانشکدہ ہا ، دربارہا و درگاہ ہا ، آثار تاریخی قدیم و جدید ، آداب و رسوم اجتماعی ، ادبیات عامہ (فولکلور) مطالعات گوناگون انجام دادہ ام و بہ این نتیجہ رسیدہ ام کہ برای تدوین و تالیف یک تاریخ مدون و مستند برای کشور اسلامی پاکستان در داخل پاکستان و بدست دانشمندان خود پاکستان بہ مطالعات زیر احتیاج مہرم دارد . البتہ در تمام این زمینہ ہا مطالعات و تحقیقاتی صورت گرفتہ است اما نہ از منابعی و مآخذی کہ در داخل پاکستان است و ہست و خواہد بود بلکہ از منابع و مآخذ دست دوم و از تحقیقات دیگران بہ زبان ہای اروپایی کہ در دورہ تسلط و حکمرانی آنان نوشتہ شدہ است . اما عناوین آن مطالعات و تحقیقات بدین شرح است :

۱- مطالعہ جغرافیایی :

الف : آب و ہوا ، ب : کوہ ہا ، ج : جنگل ہا ، د : رود ہا (دریا ہا) .
ہ : راہ ہا (قدیم و جدید) .

۲- مطالعہ تاریخی :

الف : مطالعہ در کلیہ آثار تاریخی باستانی پیش از اسلام (زیر زمین و روی زمین) .
ب : مطالعہ در کلیہ آثار تاریخی باستانی بعد از اسلام (زیر زمین و روی زمین) .

۳- مطالعہ سیاسی :

الف : مطالعہ دورہ های مختلف حکومت حاکمان و پادشاهان و وزیران پیش از اسلام .

ب : مطالعہ دورہ های مختلف حکومت حاکمان و پادشاهان و وزیران بعد از اسلام .

ج : مطالعہ دورہ های حکومت پادشاهان و حاکمان و وزیران قبل از مغول و دورہ مغول و بعد از مغول .

د : مطالعہ حکومت سیکھا و ہندوان .

ه : مطالعہ حکومت انگلیس ها .

و : مطالعہ قیام مسلمانان (از قدیم ترین ایام تا قائد اعظم و بعد از او) .

ز : مطالعہ حکومت مسلمانان و قیام پاکستان .

ح : مطالعہ احوال و آثار قائد اعظم محمد علی جناح بنیان گذار پاکستان و همکارانش .

۴- مطالعہ دینی :

الف : ہندو و برہما و سیکھ ، ب : بودایی ، ج : اسلامی (از آغاز اسلام تا کنون) ،

د : اقلیت های مذہبی ، مانند : مسیحی ها ، پارسی ها (زر تشتی ها) ، کلیمی ها (یہودی ها) .

۵- مطالعہ سلاسل دینی عرفانی : الف : سلاسل اصلی :

مانند : قادریہ ، یا گیلانیہ ، سمہروردیہ ، چشتیہ ، نقشبندیہ ، اویسیہ .

ب : سلاسل فرعی :

مانند : مجددیہ ، نوشاہیہ ، صابریہ ، سراجیہ ، بخاریہ ، شطاریہ ، قلندریہ ، و امثال آن ها .

۶- مطالعہ زبانی : ۱- زبان فارسی ، ۲- زبان عربی ، ۳- زبان اردو ، زبان پنجابی ، ۵- زبان

سندهی ، ۶- زبان پشتو ، ۷- زبان بلوچی ، ۸- زبان های دیگر .

۷- مطالعہ ادبی :

الف : شعر (فارسی و عربی و اردو و پنجابی و پشتو و بلوچی و سندھی) .

ب : نثر (ایضاً) .

۸- مطالعه کتابخانه بی :

- الف : کتابخانه های دولتی ، ب : کتابخانه های خصوصی (شخصی) .
ج : کتابخانه های دربار ها و خانقاه ها .

۹- مطالعه در شرح و احوال و آثار :

- الف : مطالعه در احوال و آثار پیشوایان دین و علم و اولیاء الله .
ب : مطالعه احوال و آثار نویسندگان و مورخان (نثر نویسان) .
ج : مطالعه احوال و آثار شاعران و عارفان .
د : مطالعه احوال و آثار ریاضی دانان و مهندسان و ستاره شناسان .
ه : مطالعه احوال و آثار پزشکان (طیبیان) .

۱۰- مطالعه اجتماعی :

- الف : طبقات گوناگون اجتماع (۱- مالک ، ۲- زارع ، ۳- خوش نشین ، ۴- اصناف و پیشه وران ، ۵- دیگران) .

کتابخانه های پاکستان :

اما آنچه به مدت ۶ و اندی سال مورد مطالعه من قرار گرفته است ، کتابخانه های پاکستان است که بعضی پیش و برخی پس از تأسیس پاکستان بنا شده اند و تاکنون ۲۸۵ کتابخانه را در چهار استان پاکستان دیده ام و مطالعه کرده ام ، کیه مراجع و مآخذ تاریخ پاکستان در این کتابخانه ها انباشته شده است . زبان این کتابهای انباشته شده در کتابخانه ها که من مطالعه کرده ام . ۶۰ درصد فارسی و ۲۵ درصد عربی و ۱۵ درصد اردو و پنجابی و سندهی و پشتو و بلوچی و سنسکریت و ترکی و اندیسی است . این مطالعات را به نام کتابخانه های پاکستان که اکنون در اختیار شماست و از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ و منتشر شده به دانشمندان فرهنگ و ادب و هنر تقدیم می دارم .

نسخه های خطی :

آنچه که بیشتر و از روی اهمیت بسیار مورد مطالعه من قرار گرفته است ، نسخه های خطی در این کتابخانه ها است زیرا خزانه های پوشیده و گنج های نهان پاکستان در الابلائی اوراق همین نسخه های خطی است که تخمیناً ۱۵۰۰۰ و بیشتر نسخه است .

مختصات نسخه های خطی :

این نسخه های خطی را باید از این جهات مورد مطالعه قرار دهیم و فهرست کنیم :

- ۱- اندازه (تقطیع) بیرونی و درونی) ، ۲- اوراق و صفحات ، ۳- کاغذ و جلد سازی ، ۴-
- خط و تذهیب و نقش و جدول و کار های هنری ، ۵- کاتب و کتابت و تاریخ و محل و
- منظور و مقصد کتابت ، ۶- مؤلف و تالیف و تاریخ آن و مقصد و منظور تالیف . ۷، ۸-
- آغاز و انجام تالیف . ۹- چگونگی و موضوع و زبان و ابواب و فصول و فواید و مقاصد
- مؤلف و نظر فهرست نگار درباره نسخه خطی .

زبان نسخه های خطی :

آنچه که واقعاً بسیار مهم و قابل مطالعه است در این نسخه های خطی ، زبان است . با مطالعه دقیق و تحقیقی که من انجام داده ام زبان فارسی در نسخه های خطی مقام اول و زبان عربی مقام دوم را دارد و بر حسب استان های چهارگانه پاکستان ، زبان های اردو و پشتو و پنجابی و بلوچی ، مقام سوم را دارند . بنا بر این برای مطالعه تاریخ بدون وسستند پاکستان ، حفظ و حراست و دوام و بقای زبان فارسی خاصه زبان فارسی مخصوص پاکستان بسیار لازم و واجب است .

زبان فارسی :

فقط در تاریخ ۳ ساله تأسیس پاکستان نباید چشم بیند ازیم ، نام پاکستان جدید است اما تاریخ پاکستان خاصه تاریخ دین و فرهنگ و هنر و ادب اجتماع پاکستان بسیار قدیم است و همه اسناد تاریخی در لابلاهای اوراق نسخه های خطی است و همانگونه که گفته آمد اکثر این اسناد و نسخه های خطی به زبان فارسی است ، مثلاً :

بهترین کتاب عرفانی :

بهترین کتاب فارسی مشهور عرفانی و دینی و اخلاقی پاکستان کشف المحجوب یا کشف سرالمحجوب لارباب القلوب است تالیف حضرت ابو علی الحسن بن عثمان بن علی هجویری جلابی معروف به داتا گنج بخش متوفی میان سالهای ۴۸۵ تا ۵۰۰ هـ ق . تاکنون بارها چاپ شده و نسخه های خطی فراوان دارد و ترجمه های گوناگون شده و لیکن یک متن منقح و مصحح از آن به دست داده نشده است .

بهترین تذکره :

بهترین تذکره شعری و ادبی در فارسی «لباب الالباب» تالیف محمد عوفی است که در پاکستان تالیف شده است این کتاب بارها چاپ شده و نسخه خطی فراوان ندارد .

بهترین لغت :

بهترین لغت فارسی در پاکستان نوشته شده ، مانند : منتخب اللغات شاه جهانی و فرهنگ جهانگیری و برهان قاطع .

بهترین دستور زبان :

بهترین دستور زبان فارسی در پاکستان نوشته شده ، مانند قانون دستگیری .

بهترین تفسیر :

بهترین تفسیر فارسی قرآن شریف در پاکستان نوشته شده است .

بهترین شاعر :

بهترین شاعر پارسی گو در پاکستان مسعود سعد سلمان لاهوری بوده است و به قول بعضی نکھتی است در قدیم و علامہ دکتر محمد اقبال در عصر حاضر .

بهترین مورخ :

بهترین مورخ ضیاء الدین برنی صاحب تاریخ فیروز شاہی و ابوالفضل فیضی صاحب آیین اکبری و اکبر نامہ بہ زبان فارسی در پاکستان بوده اند در قدیم ، و سید شریف احمد شرافت نوشاہی مؤلف شریف التواریخ بہ زبان اردو در ۸ جلد و ہشت ہزار صفحہ در عصر حاضر .

بهترین شرح :

بهترین شرح ہا بر مثنوی مولوی و گستان و بوستان سعدی و دیوان حافظ و آثار جامی و دیگران در پاکستان انجام شدہ است .

کتابخانہ گنج بخش :

حالا با کمال صراحت عرض می کنم کہ یکی از کتابخانہ ہای بزرگ در پاکستان ، کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان است کہ اکنون ۸۱۰۰ نسخہ خطی در قفسہ ہای خود گرد آوری کردہ است و ۶۵ درصد این نسخہ ہای خطی فارسی و ۲۵ درصد عربی و ۱۰ درصد اردو و پنجابی و ہندی و پشتو و ترکی است ، این کتابخانہ در سال ۱۹۷۰ میلادی تأسیس شدہ است و بہ احترام حضرت داتا گنج بخش بہ «کتابخانہ گنج بخش» موسوم شدہ است . این کتابخانہ ۲۳ سال پس از تأسیس پاکستان تأسیس شدہ و اکنون پاکستان ظاہراً ۳ سالہ است اما باطناً بیش از ۳۰۰۰ سال تاریخ دارد . کتابخانہ گنج بخش می کوشد کہ برای تاریخ ۳۰۰۰ سالہ پاکستان منابع و مأخذ گرد

آوری کند و در اختیار دانشمندان و محققان قرار دهد مخصوصاً آنهایی که در تاریخ و فرهنگ و هنر و ادب پاکستان کار می کنند . بهترین و ارزنده ترین مآخذ تاریخ پاکستان نسخه های خطی است در موضوعات مختلف برای مطالعات مختلف . تا کنون ۵ مجلد فهرس مفصل نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش شامل ۲۶۱۲ نسخه نوشته شده و ۳ مجلد به چاپ رسیده و ۲ مجلد مفصل و نیز یک مجلد مستقل شامل ۸۱۰۰ نسخه خطی زیر چاپ است . و بیش از ۱۲۰۰۰ نسخه از دیگر کتابخانه ها در سرتاسر استان های چهار گانه پاکستان فهرست شده و اوراق دستنویس آن ها در کتابخانه گنج بخش محفوظ است . مختصات همه آنها در ۲۰ مورد در دفتر های مخصوص ثبت می شود و گروهی نسخه های خطی خود را به امانت گذاشته و به نام خود « گنجینه » ساخته اند . مانند : « گنجینه خواجه سناء الله خراباتی » ، « گنجینه رفعت سلطان » ، « گنجینه اقبال بیگم » ، « گنجینه محبوب » .

تکملة الاصناف :

کهن ترین نسخه خطی در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان « تکملة الاصناف » نام دارد از کرمینی که لغت عربی به فارسی است و تاریخ کتابت ندارد و به احتمال قوی از قرن پنجم هجری است .

کلیات منیر لاهوری :

نادر ترین نسخه ادبی و تاریخی « کلیات منیر لاهوری » است که در کتابخانه گنج بخش موجود است .

تحفة الکرام در تاریخ سند :

ارزنده ترین نسخه تاریخی ، تحفة الکرام در تاریخ سند است .

جواهر العلوم هایونی :

بهترین و نایاب ترین نسخه « دایرة المعارف یا چند دانشی » نسخه جواهر العلوم هایونی است . یک نسخه در کتابخانه گنج بخش و یک نسخه در کتابخانه « جان ری لندن » در منچستر (انگلستان) است .

۲۸۵ کتابخانه :

این نسخه ها و نسخه های دیگر که در قفسه های کتابخانه گنج بخش ، بلکه در ۲۸۵ کتابخانه خصوصی و دولتی و خانقاهی پاکستان وجود دارد مورد مطالعه این حقیر قرار گرفته است و در کتابخانه های من دیده ام دقیقاً ۹۳۵۰۸ نسخه خطی و ۱۸۲۷۷۶۵ کتاب چاپی موجود است .

استفادہ از این نسخہ ہا :

استفادہ و بہرہ یابی از این نسخہ ہا در این کتابخانہ ہا، بستگی دقیق و عمیق بہ این دارد کہ محقق و مورخ پاکستان شناس ، زبان فارسی و عربی بدانند و گرنہ پیوستہ باید از زبان دوم و سوم استفادہ کند کہ در این صورت نوشتہ ہای آن محقق و آن مورخ خالی از اشتباہ والتباس نخواہد بود .

مقام اول و دوم و سوم :

چنانکہ من تحقیق کردہ ام ، کتابخانہ دانشگاہ پنجاب با ۱۸۰۰۰ نسخہ خطی مقام اول ، کتابخانہ موزہ ملی پاکستان (کراچی) با ۱۱۰۰۰ نسخہ خطی مقام دوم ، کتابخانہ گنج بخش با ۸۱۰۰ نسخہ خطی مقام سوم را در پاکستان دارد .

نتیجہ :

نتیجہ یی کہ از این پیش گفتار می توان گرفت این است کہ یکی از دہ مورد برای تکمیل و تدوین تاریخ مستند پاکستان ، مطالعہ کتابخانہ یی است کہ بسیار لازم و واجب است مخصوصاً کتابخانہ ہایی کہ در آنہا نسخہ خطی موجود است و برای استفادہ از این نسخہ ہای خطی ، باید بہ زبان فارسی ارزش و اہمیت ویژه بدہیم و در یاد گیری و در حفظ و بقا و دوام آن کوشا گردیم . دیگر این کہ استحکام و قوت زبان اردو و پنجابی و دیگر زبانہای سرزمین پاک بستگی بہ این دارد کہ زبان فارسی را خوب بدانیم تا در استفادہ و بہرہ یابی و تاریخ نویسی قادر و توانا باشیم .

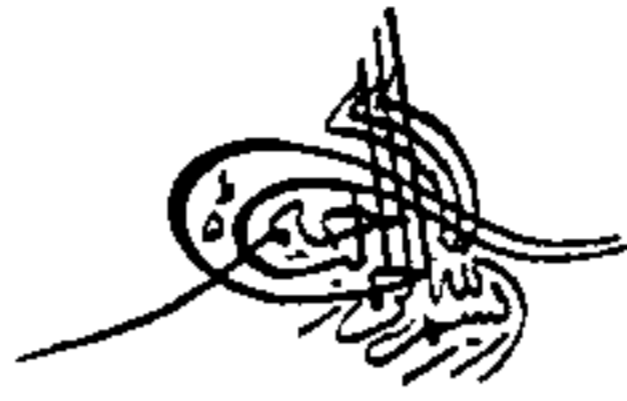
در پایان از ہمہ سروران ارجمند و دوستان و یارانی کہ مرا در گرد آوری مطالب این کتاب ہمراہی و معاونت کردہ اند ، سپاسگزارم . نامہای ہر یک از آقایان در جای جای کتاب آمدہ است . لطفاً بہ فہارس ہشتگانہ در پایان کتاب مراجعہ فرمایید . سپاس بہ درگاہ خدای یگانہ کہ مرا توفیق و تندرستی عطا فرمود تا این کتاب را تالیف نمایم و بدین شکل و صورت تقدیم ارباب تحقیق و دوستداران فرہنگ و هنر و خواستاران نسخہ ہای خطی و جویندگان دین و دانش نمایم و آرزو مندم کہ بتوانم جلد دوم را نیز بہ زودی تقدیم دارم .

محمد حسین تسبیحی

اسلام آباد - پاکستان

۱۵ بہمن ماہ ۲۵۳۵ شہنشاہی

۴ فوریہ ۱۹۷۷ میلادی

بہ نام خدای بخشاینده مہربان

ملتان :

۱- کتابخانہ آقای سید عباس حسین شاہ گردیزی

[محلہ شاہ گردیز ، ملتان]

کتابخانہ آقای سید عباس حسین شاہ گردیزی در خانہ اش در محلہ شاہ گردیز ملتان قرار دارد و در حدود یک ہزار کتاب چاپی و ۵۰۰ نسخہ خطی دارد. اینک اساسی بعضی از نسخہ ہای خطی :

- ۱- مثنوی مولوی : با سر لوح ہا و جدولہای منقش و اسلیمی دار.
- ۲- شاہنامہ فردوسی : با دو لوح و ۲۰ تصویر (مینیاتور) و خط خوش.
- ۳- دستور العلاج : در طب ، کتابت ۱۱۸۵ھ ق.
- ۴- صادق التواریخ : در تاریخ امیر بہاولپور.
- ۵- خلاصۃ التواریخ : تالیف منشی سبحان ۱۲۶۴ھ ق.
- ۶- تحفۃ المؤمنین : (منظوم) تالیف لعل بیگ (در تفسیر قرآن) ۱۲۹۱ھ ق.
- ۷- رسالہ حق نما : تاریخ کتابت ۱۲۷۴ھ ق.
- ۸- طوطی نامہ نخشی : تاریخ کتابت ۱۰۶۶ھ ق.
- ۹- شرح دیوان مرتضوی : تاریخ کتابت ۱۰۸۸ھ ق.
- ۱۰- سرات دولت عباسیہ : (تاریخ امرای امارت بہاولپور).
- ۱۱- قول متین در ابطال حرکت زمین : تالیف سید احمد خان.
- ۱۲- دیوان حافظ شیرازی : با لوح و جدول کتابت ۱۲۳۴ھ ق.

- ۱۳- صحیفہٴ کاملہٴ سجادیه : بہ خط محمد زمان بن محمد اشرف شیرازی . ۱۰۹۰ھ ق .
- ۱۴- صحیفہٴ کاملہٴ سجادیه : با زیر نویس فارسی ، مذهب و منقش .
- ۱۵- صحیفہٴ کاملہٴ سجادیه : بہ خط خوش و جدول و لوح .
- ۱۶- صحیفہٴ کاملہٴ سجادیه : بہ خط و کتابت ۱۱۰۷ھ ق .
- ۱۷- نسب نامہ : (عمدة المطالب فی نسب آل ابی طالب).
- ۱۸- سلسلہٴ الذهب : (منظوم) بہ خط خوش.
- ۱۹- طب اکبر : با الواح و جدول از محمد اکبر ارزانی.
- ۲۰- بیاض فارسی و عربی : (خوش خط).
- ۲۱- اسکندر نامہٴ نظامی : با خط خوش و مذهب و لوح و جدول.
- ۲۲- شرح کافیہ : (فارسی).
- ۲۳- صراح عالمگیری : (فرہنگ لغت) بہ کتابت ۱۰۶۸ھ ق .
- ۲۴- مجموعہٴ مثنوی های کوتاہ : بہ کتابت ۱۰۶۷ھ ق .
- ۲۵- فواید الطالبین : (فارسی).
- ۲۶- شافیہ : (عربی).
- ۲۷- طوطی نامہٴ نخشی .
- ۲۸- اصول عقاید اثنی عشری : (عربی) بہ کتابت ۱۲۰۳ھ ق .
- ۲۹- دوحۃٴ الریاحین : (اردو).
- ۳۰- مرثیہٴ میرزا فصیح زبانی حافظ جنی .
- ۳۱- الفصول المهمۃ فی معرفۃٴ الائمہ : (عربی) ، کتابت ۱۱۶۱ھ ق .
- ۳۲- ملفوظ اویسیہ .
- ۳۳- الطب للشاہ البدخشی : کتابت ۱۰۶۰ھ ق .
- ۳۴- ہزار و یک نام : (عربی).
- ۳۵- ملفوظ جلالیہ : (فارسی).
- ۳۶- روضۃٴ الاحباب : تألیف محمد حسن لکھر سیالکوٹی.

- ۳۷- تواریخ مراد : (جلد پنجم) تصنیف سید مراد شاه گردیزی به تاریخ ۱۱۷۱ هـ ق. از محمد حسن صحاف در مسجد وزیر خان در لاهور خریداری شده است .
- ۳۸- سر المکتوم : امام فخر رازی (عربی).
- ۳۹- روضۃ الشهداء : تألیف میرزا محمد مؤمن نصیری طوسی ۱۰۷۰ هـ ق.
- ۴۰- امیر نامه : تصنیف لاله لساوندلول به خط دوار کا داین.
- ۴۱- شواهد النبوة : به خط بهادر ملتانی کتابت ۱۱۹۳ هـ ق.
- ۴۲- جلال العیون : تألیف محمد باقر بن محمد تقی کتابت ۱۲۱۵ هـ ق.
- ۴۳- تذکرة الاولیاء : تألیف شیخ فرید الدین عطار نیشابوری.
- ۴۴- توحید مفضل بن عمر : از شاگردان امام جعفر صادق (ع) تألیف محمد باقر بن محمد تقی مجلسی کتابت ۱۳۰۱ هـ ق.
- ۴۵- تشریح الطب : با الواح و جداول و اشکال تشریح بدن و استخوانها تألیف منصور بن محمد بن احمد.
- ۴۶- خلاصة سیر المتأخرین : در احوال پادشاهان ایران تألیف سید علامحسین خان طباطبائی که مولوی عبدالکریم آنرا ملخص ساخته و به زبده التواریخ موسوم گشته به تاریخ ۱۳۲۷ هـ ق.
- ۴۷- نگار نامه منشی : (فارسی) کتابت ۱۲۶۷ هـ ق در محله شاه یوسف گردیزی.
- ۴۸- اخلاق ناصری : مذهب و لوح دار ، کتابت ۱۲۲۷ هـ ق .
- ۴۹- قانونچه : (فارسی) ، تألیف در ۱۲۷۴ هـ ق.
- ۵۰- ناشناخته : (احوال انبیاء و اهل بیت) به کتابت ۱۲۴۰ هـ ق. (کاتب محمد طاهر بهکر والد).
- ۵۱- دستور العمل : (دستور برای پاپس و قانون).
- ۵۲- اصول الکافی : تألیف علامه محمد بن یعقوب الکلینی (عربی).
- ۵۳- مختار الکلام امیر المؤمنین علی (ع) : (عربی).
- ۵۴- فتاوة ابو حنیفه دینوری : ۱۱۸۲ هـ ق.
- ۵۵- ناشناخته : فلسفه توحید (عربی و خوش خط).
- ۵۶- کتاب الطب : عربی

- ۵۷- نادر نامہ : تالیف میرزا سہدی خان منشی نادر شاہ کتابت . ۱۲۴۰ھ ق .
- ۵۸- ثناء ابابکر صدیق رض و باب مدح خلفا نقل از کتب شیعہ (فارسی و عربی) .
- ۵۹- در فوائد غالیہ الاثمان : (عربی) . ک ۱۱۸۹ھ ق .
- ۶۰- مسائل شیعیان در ملتان : (فتاوی) بہ خط تحریری .
- ۶۱- شرح جامی : (فوائد الضیائیہ) در صرف و نحو (عربی) تالیف ۱۱۹۷ھ ق .
- ۶۲- میزان الطب و مجربات اکبری : با الواح و خط خوش .
- ۶۳- علاج الامراض : تالیف حکیم محمد شریف خان در مال ۱۱۷۷ھ ق بہ کتابت ۱۲۳۵ھ ق .
- ۶۴- کتاب کمال البینہ فی اثبات النبیہ و کشف الحیرہ : ابن بابویہ .
- ۶۵- تحفۃ الزائرین : تالیف محمد باقر بن محمد تقی بہ کتابت . ۱۲۴۰ھ ق . با لوح و جدول .
- ۶۶- جامع عباسی : در فقہ شیعہ تالیف شیخ بہائی (محمد بہاء الدین عاملی) .
- ۶۷- بوستان افروز : (شرح گستان) تالیف فقیر محمد اکرم عبدالرزاق ملتانی .
- ۶۸- الاستبصار : تصنیف شیخ ابی جعفر طوسی .
- ۶۹- خلاصۃ مذاہب المعترہ : و رسالہ عقد نامہ بہ کتابت . ۱۳۱۰ھ ق .
کاتب سید محمد حسین رضوی الملتانی .
- ۷۰- خلاصہ علم الاصول : تالیف شیخ محمد بہاء الدین عاملی .
- ۷۱- کتاب تعمیر حسن کوشک : شامل اسناد تاریخی ارزندہ ، (۱۹۱۶م) .
- ۷۲- مثنوی نل و دمن : فیضی بہ خط خوش و جدولدار .
- ۷۳- میزان الطب : بہ کتابت ۱۲۶۲ھ ق .
- ۷۴- مثنوی برق لامع در رد سیف قاطع : (اردو) تالیف . ۱۲۳۰ھ ق .
- ۷۵- کتاب نو طرز برصع : (اردو) تالیف میر محمد عطا حسینی بہ کتابت محمد اسمعیل خان ۱۲۶۲ھ ق .
- ۷۶- نگار نامہ منشی : با لوح سادہ تصنیف لعل چند منشی ملتانی ، کتابت ۱۲۱۷ھ ق .
- ۷۷- عیار دانش : تالیف ابو الفضل بن مبارک ترجمہ کیلہ و دمنہ (لوح و جدول و مذہب و منقش) .

- ۷۸- شرف نامہ و اسکندر نامہ : (۷۳ مجلس مینیاتور) بسیار زیبا و عالی با لوح و جدول ، منقش و مذهب.
- ۷۹- بیاض حکمت : (فارسی) بہ کتابت سید پہلو شاہ ملتانی (مصور و منقش).
- ۸۰- کشکول : مجموعہ اشعار و رسائل دربارہ خاندان گردیزی و سادات ملتان .
- ۸۱- عجایب القصص یا قصص الانبیا : بہ تاریخ کتابت ۱۲۲۴ھ ق.
- ۸۲- کتاب دیوان مرتضوی : (شعر و نثر ، فارسی و عربی) ، مذهب و لوح دار و نقاشی دندان موشی و خط خوش.
- ۸۳- مرآة الصفا : بہ پیروی از آیینہ اسکندری .
- ۸۴- لوامع الاسرار : فی شرح مطالع الانوار.
- ۸۵- دیوان اوحدی : (غلام محمد اوحدی).
- ۸۶- فرهنگ رشیدی : (لغات رشیدی).
- ۸۷- تحفۃ المؤمنین : تألیف محمد مؤمن حسینی طیب بہ کتابت ۱۱۹۸ھ ق.
- ۸۸- مجموعہ رسائل شعر و نثر : (بہ کتابت ۱۰۱۲) و لمعات و گلشن راز.
- ۸۹- صواعق المحرقہ : تألیف شہاب الدین احمد بن الحجر الہیثمی.
- ۹۰- مثنوی وصف نواب صادق محمد خان : امیر امارت بہاولپور.
- فہرست نسخہ های خطی این کتابخانہ بہ روش کتابخانہ گنج بخش توسط خانم دکتر زبیدہ صدیقی از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان نوشتہ شدہ است و دستنویس آن در کتابخانہ گنج بخش موجود است .

۲- کتابخانہ عمومی باغ لانگی خان

[ملتان]

جمع کل کتاب در این کتاب خانہ در حدود ۱۵ ہزار جلد :

۵ ہزار بہ زبان انگلیسی.

۹ ہزار بہ زبان اردو.

۵ بہ زبان فارسی.

۴. پنجابی.

۱. تا ۱۲ ملتانی یا سرائیکی.

و بقیہ بہ زبانہای دیگر.

کتابدار آقای چوهدری عبدالعزیز ، معاون کتابدار محمد اعظم خان .

اینک چند نسخه خطی در این کتابخانه :

۱- قواعد الطب : (ناقص) قرن ۱۲ هـ ق.

۲- فرهنگ لغت عربی بہ فارسی : قرن ۱۲ هـ ق.

۳- دیوان مغربی : کتابت تقریباً قرن ۱۳ هـ ق.

۴- دیوان شعر : و مجموعہ رسائل فقہی شامل : (انواع العلوم ، نفی فرائض)

خبیر العاشقین ، وغیرہ) کتابت ۱۱۹۴ هـ ق.

۵- انتخاب لطایف سیرہ یا تذکرہ اولیاء : تألیف قاضی جیون کتابت ۱۲۹۴ هـ ق.

۶- مجموعہ ادعیہ دربارہ سلسلہ گیلانیہا : کتابت ۱۲۹۶ هـ ق.

۷- بوستان سعدی شیرازی : کتابت قرن ۱۳ هـ ق.

۸- دیوان حافظ شیرازی : با جدول زر افشان و لوح دار.

۹- کامل النصاب یا بازار زنان : کہ تعریف دکان و کسب و کار زنان است

با الواح و جدول.

۱۰- انیسیمہ القادری یا انیس القادری.

۱۱- مثنوی مرغوب القلوب : اما در مقطع اشعار نام «شمس تبریزی» آمده است.

۱۲- قصص الانبیاء : دارای لوح و جدول تألیف محمد بن اسمعیل بن ابراہیم البخاری.

۱۳- مخزن افغانی : (تاریخ فارسی) المعروف بہ تاریخ خان جہان لودھی تألیف نعمت اللہ.

۱۴- اخبار الاخیار فی اسرار الابرار : تألیف شیخ عبدالحق دهلوی کاتب بدرالدین

خلیفہ ۱۲۱۵ هـ ق.

۱۵- کنز الدقائق : (عربی).

۱۶- مجموعہ رسائل چشتیہ : تألیف خان عبدالقادر خان بادوزئی خلف الرشید

نواب حاجی عاشق محمد خان صاحب (ملتان).

۱۷- شاہنامہ فردوسی : بہ نثر کہ شاید «رستم نامہ» باشد.

- ۱۸- تحفه مرتضویه : کاتب غلام نبی.
 ۱۹- حصن الحصین من کلام سید المرسلین : (عربی و فارسی).
 ۲۰- اربعین حدیث (عربی و فارسی).
 ۲۱- قرآن شریف : (خط نسخ).
 ۲۲- کنز الدقایق.

فهرست این کتابخانه و فهرست نسخه های خطی آن هنوز تهیه نشده است. دکتر زبیده صدیقی دانشیار دانشکده دولتی ملتان که دکتری زبان و ادبیات فارسی خود را در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران گذرانده و مدت پنج روز در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان روش فهرست نگاری یاد گرفته است، تا کنون فهرست کتابخانه های سید محمد رمضان شاه گردیزی و سید عباس حسین شاه گردیزی و خان عبدالحکیم خان خوییدی ترین را نوشته است و دستنویس آنها در کتابخانه گنج بخش موجود است.

۳- کتابخانه خیرالمدارس

[اورنگ زیب رود ، ملتان]

کتابدار آقای مولوی عبدالحق بن مولانا خیر محمد.
 در حدود ۵۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد.
 و از آنها تقریباً ۲۰۰ مجلد فارسی و بقیه عربی بود.
 فهرست ندارد و فقط در دفتر ثبت کتابها می توان نام آنها را یافت و یا در قفسه ها نسخه های خطی در این کتابخانه نیافتیم و لیکن نسخه های خطی در جای دیگر داشت.

۴- کتابخانه سید محمد رمضان شاه گردیزی

[محلہ شاه گردیز ، ملتان]

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰ نسخه خطی و ۴۰۰ کتاب چاپی عربی و فارسی و انگلیسی و اردو و پنجابی قرار دارد که همه در قفسه های مقل قرار داده شده و فهرست ندارند.

اینک اسامی چند نسخه خطی :

۱- قرآن شریف : یا حایل شریف ، مذهب و منقش و لوح دار و زر افشان و خط خوش نسخ تاریخ کتابت ۱۱۹۷ هـ ق.

۲- قرآن شریف : منقش و مذهب و لوح دار و خط خوش نسخ ، کاتب «فقیر محمد مصور ششمیری» ، ۱۲۲۴ هـ ق.

۳- بیاض : (ادعیه و اوراد) منقش و مذهب و لوح دار و خوش خط ، کاتب محمد علی ابن محمد باقر الاصفهانی ، ۱۲۴۹ هـ ق.

۴- دیوان حافظ شیرازی : مصور (سینیاتور) و منقش و مذهب و زر افشان ، تقریباً قرن ۹ هـ ق.

۵- قرآن شریف : مذهب و منقش لوح دار و جدول دار ، کتابت تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.

۶- قرآن شریف : مذهب و منقش و لوح دار و جدول دار و با فالنامه قرآن منظوم تقریباً ، قرن ۸ هـ ق.

۷- مراکب : (ترجمه چهار بیند) تألیف (ترجمه) محمد داراشکوه ، ۱۰۶۷ هـ ق. (شاید به خط مترجم باشد و هنوز چاپ نشده است).

۸- ارشاد السالکین : تألیف یوسف بن شیخ محمد از پشت هشتم شاه گردیز ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.

۹- مرآة الاسرار: تألیف میان شیخ عبدالرحمن چشتی العلوی الدهنتیوی، ۱۱۲۶ هـ ق.

۱۰- صحیح بخاری .

۱۱- جمال یوسف شاه گردیز : (کتاب کوچک در حالات شاه گردیز).

۵- کتابخانه آقای حاج عبدالحلیم خان خویدی ترین

[محلہ عثمان والہ، خانی مدل رود، حافظ منزل ، ملتان]

در این کتابخانه در حدود ۵۰ نسخه خطی و ۲۰۰ کتاب چاپی موجود بود ، نسخه های خطی زیر را یادداشت کردم :

- ۱- تفسیر حسینی : تألیف مولانا واعظ کاشفی با لوح و جدول و زر افشان ، تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۲- دیوان حافظ شیرازی : مذهب و منقش و زر افشان و جدولهای زیبا و در کنار هر غزل بوته های گل که هر گل با گل دیگر فرق دارد ، نشان مهر «غلام عثمان» در حیدرآباد دکن.
- ۳- گلستان سعدی : مصور و منقش و مذهب در سه طریقہ با کاغذهای خاص برای ابوالمظفر و المنصور سید امیر نصرالله محمد بہادر خان کتابت شده است. در تاریخ ۱۲۷۰ هـ ق کہ پدرش (عبدالعلیم خان خویدی ترین) حافظ غلام رسول خان را بہ معاونت جدید خود برگزیده است. متوطن دیرہ اسماعیل خان.
- ۴- مثنوی مولوی معنوی : با مهرهای گوناگون از پادشاهان مغول از جمله : محمد شاه غازی ۱۱۱۱ هـ ق در بلدہ عظیم آباد ۱۱۲۳ هـ ق در عہد قطب الدین محمد شاه غازی ، کاتب محمد سعد .
- ۵- رسالہ توحید : نوشتہ داراشکوہ ۶۲۰ هـ ق.
- ۶- فیاض القوانین : (نامہ های از پادشاهان) ، سال تصنیف ۱۱۳۴ هـ ق ، تألیف عباداللہ فیاض (۲ جلد).
- ۷- قصیدہ بردہ : خط خوش.
- ۸- قرآن شریف : (سادہ) ، ۲ نسخہ.
- ۹- قرآن شریف : منقش و مطلا و مرصع و بسیار خوش خط ، کاتب نظام الدین. وصالی ۱۳۳۷ هـ ق.
- ۱۰- قرآن شریف : منقش و مطلا و مرصع برای جد عبدالعلیم خان خویدی ترین کتابت شدہ ، کاتب مراد علی ، تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۱- قرآن شریف : با نقاشی ها و گل و بوته نگاری بسیار ارزندہ ، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۱۲- دلائل الخیرات : مصور و مذهب و منقش و ترجمہ ترکی ، کاتب سید حافظ حسین الوہبی از شاگردان سید محمد امین ، ۱۲۸۴ هـ ق.
- ۱۳- قرآن شریف : ۴ نسخہ با نقش های دلاویز و تذهیب های روح انگیز و گل و بوته نگاری بسیار هنری و بسیار خوش خط از قرن ۹ تا ۱۱ هـ ق.

- ۱۴- کشف المحجوب : تألیف ابو علی بن عثمان هجویری جلابی غزنوی معروف به داتا گنج بخش تقریباً قرن ۵۱۰ ق.
- ۱۵- نجات الانس جامی : تألیف جامی ۸۸۳ هـ ق ، کتابت در حدود قرن ۵۱۰ ق.
- ۱۶- خمسہ نظامی مصور : (مینیاتورهای هنری) و الواح گوناگون و تذهیب های زیبا و نقاشی های ارزنده ، کاتب شهاب الدین ۱۲۰۶ هـ ق.
- ۱۷- تاریخ شمشیر خانی : به خط خان حبیب الله خان جد خان عبدالحکیم خان خویدی ترین ۱۲۷۶ هـ ق.
- ۱۸- مطلوب القلوب : تقریرات و دعا و اوراد امام جعفر صادق ، کتابت قرن ۵۱۱ ق.
- ۱۹- ایل شریف : (قرآن شریف) خط خوش مذهب و منقش و زرافشان.
- ۲۰- اسناد و خط : کتابت ۱۲۹۰ هـ ق.
- ۲۱- سلسلہ الاولیاء : کتابت ۱۲۸۱ هـ ق.
- ۲۲- مناقب نور محمدی : تألیف حضرت امام بخش صاحب مہاوری (بہاولپور).
علاوہ بر نسخہ های خطی در نزد این آقای عبدالحکیم خان مجموعہ ای از سکہ ها و اشیای قدیمی از قبیل شمشیر و سپر و زره موجود کہ از لحاظ تاریخی و هنری و باستانشناسی و اشعار و جملات فارسی کہ روی و کنار آنها نوشته شده بود ارزش داشت.

۶- کتابخانہ سید آغا حسین ارسطو جاہی

کتابخانہ آقای سید آغا حسین ارسطو جاہی مشہور بہ شاعر پہلوی

محلہ گلگشت ، شاہ ۷۷ ب ، ملتان]

متأسفانہ نتوانستہ کتابخانہ آقای سید آغا حسین ارسطو جاہی را بیہم زیرا اصل کتابخانہ را بہ قصبہ مظفرگر در حومہ ملتان نقل مکان دادہ بودند و فقط ع نسخہ خوب در خانہ ایشان موجود بود :

- ۱- شاہنامہ فردوسی : در دو مجلد ، بہ قطع ۴۵ × ۳۰ سانتیمتر و بہ خط خوش ، جدول و سر لوح و لوح کابل و منقش و زرافشان و مصور (تقریباً در ہر صفحہ یک

مینیاتور هنری) داشت. قدمت کتابت آن تقریباً قرن ۹ و ۱۰ ه. ق.

۲- مجموعه مرقعات : به خط خوشنویسان بزرگ و شعر شاعران سترگ ، در هر صفحه یک مرقع که اطراف آن گل و بوته نگاری و تذهیب و زرافشان شده بود. انواع هنر خوشنویسی در این مجموعه دیده می شد از قبیل : نستعلیق (جلی و خفی و غبار) ، شکسته (جلی و خفی و غبار) ، ثلث ، نسخ ، محقق ، رقاع ، تحریر ، طغری.

۳- عجایب المخلوقات : (ترجمه فارسی) مذهب و منقش (در حدود یک هزار مینیاتور داشت).

۴- دیوان سید آغا حسین ارسطو جاهی متخلص و مشهور به شاعر پهلوی که به خط خوش نوشته و آماده طبع کرده بود و یکی از آرزوهای شاعر پهلوی این بود که دیوان چاپ شود.

این دیوان را تصفح کردم. تقریباً نیمی از آن در وصف شاهنشاه آریا مهر و شهبانو فرح و والا حضرت ولایت عهد رضا پهلوی سروده شده. این دیوان به زبان فارسی بود.

در شهر ملتان کتابخانه های دولتی و شخصی بیش از آن است که ما می اندیشیدیم. باید با فرصت بهتر و وقت زیاد تر در کتابخانه های شهر ملتان به جست و جو پرداخت .

۷- کتابخانه آقای چوهدری عبدالغفور

[قدیر آباد ، ملتان]

استاد باز نشسته زبان و ادب فارسی در دانشکده های پنجاب. بیشتر کتابهای این کتابخانه فارسی بود و لیکن نسخه خطی به نظر نرسید.

۸- کتابخانه دکتر زبیده صدیقی

[۱۲۸۴/۲۵ - قدیر آباد ، ملتان]

دکتر در زبان و ادب فارسی از دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران ، در

۱- «دیوان پهلوی» یا «دیوان شاعر قوم» یا «کوهساران» به تدوین و تنظیم محمد حسین تسبیحی و با همکاری آقای عبدالله لک مظاهری چاپ شده است .

این کتابخانه انواع کتابهای فارسی چاپ ایران موجود بود و لیکن نسخه خطی دیده نشد.

۹- کتابخانه سید مولوی رجبعلی

[محلہ گلگشت ، ملتان]

این کتابخانه نسخه خطی داشت و لیکن من ندیدم.

۱۰- کتابخانه سید اجمل حسین گردیزی

[قصور (شیر درندہ) گردیزی]

در این کتابخانه نیز نسخه خطی ندیدم اما گفته شد که دارد.

در شهر ملتان ، علاوه بر کتابخانه های دولتی و شخصی ، کتابفروشان و ناشران هم به کوشش مشغولند ، من با بیشتر آنان ملاقات کردم و انواع کتب فارسی و اردو و سرائیکی در قفسه های دکان های ایشان انباشته دیدم. و بعضی از آنها نسخه خطی هم داشتند.

در شهر ملتان مشاهد عارفان و مقابر صوفیان فراوان است. اکثر این مشاهد و مقابر دارای گنبد و مناره هستند و کاشی کاری ها و نقاشی های و کتیبه نگاری های تاریخی دارند. از جمله: مقبره حضرت شیخ بهاء الحق زکریا ملتانی معروف به شاه رکن عالم، مقبره حضرت شیخ صدر الدین ملتانی ، مقبره شمس سبزواری معروف به شمس تبریزی یا شاه شمس تبریز ، مقبره بای میران معروف به مای پاک دامن (ورود مردان به این مقبره ممنوع است) ، مقبره حضرت پیر عالم شاه ، مقبره بهاء الله ملتانی ، مقبره سیدی لال، مقابر و مزارات سادات گردیزی ، مانند مقبره حضرت شاه یوسف گردیز ، در محلہ گردیزیان که از لحاظ کاشی کاری و کتیبه نگاری فارسی ارزش فراوان دارند ، شاید مطالب و اشعار و ماده تاریخ های که بر روی این مقابر ضبط است در هیچ کتابی ثبت نشده باشد.

پس از مقابر و مشاهد ، مساجد و مدارس از لحاظ زبان فارسی دارای ارزش تاریخی هستند زیرا بر سر در و جبهه و بر دیوارها و درهای آنها اقسام اشعار و مطالب فارسی روی کاشی یا روی کچ و یا روی سنگ کنده کاری و کتیبه نگاری گشته است.

بهاولپور :

شهر بهاولپور کتابخانه های شخصی و دولتی دارد ، اما به علت فرصت کم فقط از

کتابخانہ مرکزی (سنٹرل لائبریری) دیدار کردیم۔ در این کتابخانہ در حدود ۵۰۰۰ کتاب موجود است کہ از آن ۶۸۷ مجلد فارسی و ۲۲۰ نسخہ خطی است۔ در نزد یکی از ناشران بہ نام حاج رحمت اللہ تعدادی نسخہ های خطی فارسی و عربی موجود بود۔

۱۱۔ کتابخانہ مرکزی بہاولپور (سنٹرل لائبریری)

[بہاولپور]

کتابدار آقای عابد فاروق

تعداد کل کتاب	۴۹۶۵۷ مجلد
بہ زبان اردو	۲۷۱۸۹
بہ زبان انگلیسی	۱۹۹۷۱
بہ زبان عربی	۱۱۴۹
بہ زبان فارسی	۶۸۷
بہ زبانہای دیگر	۱۱۹۸

نسخہ های خطی بہ زبان عربی و فارسی و اردو و پنجابی ۲۲۰ نسخہ کہ بعضی از آنها بدین شرح است :

- ۱۔ سفینۃ الاولیاء : (تذکرۃ الاولیای کرام) تألیف داراشکوه ، کتابت ۱۲۰۰ھ ق۔
- ۲۔ مسند امام احمد : (احادیث ، عربی)۔
- ۳۔ معارج النبوة فی مدارج الفتوة : بہ کتابت عثمان حافظ بن سکندر بن امین شاہ ۔
- ۴۔ قرآن شریف : با لوح و جدول و خط خوش (نسخ)۔
- ۵۔ حمایل شریف : کہ بہ صورت ۸ ضلعی خطاطی و جلد سازی شدہ است۔
- ۶۔ قرآن شریف : بہ خط خوش و لوح و جدول دار کہ در ترکستان روسیہ کتابت شدہ است ۔
- ۷۔ صادق التواریخ : تاریخ ریاست بہاولپور (اردو) ، ۱۸۹۹م۔
- ۸۔ حیات الحيوان الکبری۔
- ۹۔ حمایل شریف : بہ کتابت ۱۰۲۷ھ ق۔

۱۔ آقای دکتر اللہ دتا چودھری استاد دانشکدہ دولتی بہاولپور ، فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ مرکزی بہاولپور را از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان بہ روش کتابخانہ گنج بخش نوشتہ است و نسخہ دستنویس آن در کتابخانہ گنج بخش موجود است ۔

- ۱۰- دیوان امیر خسرو دهلوی : بہ کتابت ۱۸۰۰ م.
- ۱۱- تفسیر بیضاوی : کاتب محمد المرتضی الیمنی ، محل کتابت شهر مدینہ ، تاریخ کتابت ۵۹۴۴ ق.
- ۱۲- قرآن شریف : مذهب و مرصع و لوح دار و خوش خط.
- ۱۳- اسماء الحسنی : منقش و مرصع و مذهب ، کتابت ۱۲۰۰ ق . بہ خط ثلث جلی شبیہ مرصع.
- ۱۴- نان و حلوا : تالیف شیخ بہاء الدین عاملی .
- ۱۵- قرآن مجید : مذهب و مرصع و منقش و زرافشان با لوح و جدول.
- ۱۶- کنز الدقایق : تالیف علامہ ابی محمد بن احمد الحسینی ، کتابت ۸۱۸ ق.
- ۱۷- جواهر خمسہ : در بیان و ظایف و عملیات ، کتابت ۱۰۶۲ ق.
- ۱۸- طب اکبریہ : خط خوش نستعلیق ، کاتب ابراہیم ولد حافظ محمد ۱۱۲۳ ق.
- ۱۹- تیسیر البیان تخریج فی آیات القرآن : رحمت اللہ حافظ محمد تقی . ۱۱۲۰ ق .
- ۲۰- معلومات عجیبہ : تالیف منشی محمد حسین صاحب ۱۳۱۷ ق .
- ۲۱- کنز الدقایق : کاتب احمد شاہ اسلام ابدالی.
- ۲۲- مدارک التنزیل : (ج ۲) ، ابو الحسن بن عبداللطیف ، کتابت ۱۰۲۹ ق.
- ۲۳- تفسیر بیضاوی : (انوار التنزیل و اسرار التأویل) تالیف محمد بن عمر البیضاوی .
- ۲۴- شرح وقایہ : از عبیداللہ بن مسعود بن تاج.
- ۲۵- شرح تحفۃ الاحرار : بہ کتابت مولوی محمد رضا مرحوم ۱۹۱۷ م.
- ۲۶- شاہنامہ فردوسی : با ۷۷ تصویر مینیاتور و دارای جدول و لوح و زرافشان تقریباً از قرن ۱۰ یا ۱۱ ق.
- ۲۷- شرح مثنوی مولانا : بہ کتابت رحمۃ اللہ بن حافظ محمد تقی . ۱۱۲۰ ق.
- ۲۸- تحفۃ العراقین : بہ کتابت رحمۃ اللہ بن حافظ محمد تقی . ۱۱۲۰ ق.
- ۲۹- مجموعہ قصاید : (قصیدہ جات ؟) (بانٹ سعادت ، غوثیہ ، بردہ). مذهب و منقش و لوح دار و جدول دار.
- ۳۰- تحفۃ الاخلاء فی عصمت الانبیاء : دوست محمد بن ملا امیر محمد کاملی .
- ۳۱- دیوان حافظ : با جدول و مرصع و مذهب و منقش ، داری ۲۷ مینیاتور زیبا و

نقش های ارزنده ، بہ کتابت ۱۱۹۶ ھ ق.

- ۳۲- شرح مواقف : (عربی).
- ۳۳- شرح اسباب و علامات : (طب).
- ۳۴- مفرح القلوب : (شرح قانونچہ) تالیف حکیم محمد اکبر ارزانی ، بہ کتابت محمد علی ۱۲۲۱ ھ ق.
- ۳۵- الکرر فی قراءت القرآن : تالیف غوث بخش ۱۱۹۱ ھ ق.
- ۳۶- مجموعہ طب : (عربی) تقریباً قرن ۱۰ ھ ق.
- ۳۷- شرح اسباب الامراض : (عربی) از دست حافظ احمد یار ۱۲۲۱ ھ ق.
- ۳۸- تحفۃ الوزرا (تاریخ) و مطالع انوار فی ترجمۃ الآثار : بہ کتابت ۱۲۷۲ ھ ق.
- ۳۹- تلخیص الاشباہ و الشروح : (حدیث) ، کاتب ابراہیم ولد حافظ حامد ۱۲۲۵ ھ ق.
- ۴۰- تنبیہ الانام : (ہر سہ جزء کامل) با شرح و حواشی ۱۱۲۴ ھ ق.
- ۴۱- الحصن الحصین من کلام سید المرسلین : لاجزری بہ خط نسخ خوش و زیبا و بہ طرز یاقوت مستعصمی تقریباً قرن ۱۰ ھ ق.
- ۴۲- دیوان ملا عرفی شیرازی : بہ کتابت ۱۱۴۱ ھ ق.
- ۴۳- مثنوی مولوی معنوی : با لوح و سرلوح و مذهب و جدول ، چربہ دست مبارک پادشاہ عالمگیر ، سنہ ۱۲۰۵ ھ ق.
- ۴۴- دیوان بیدل : (از ردیف دال تا نون) کرم خوردہ تقریباً قرن ۱۲ ھ ق.
- ۴۵- مرقعات گوناگون : (خط نستعلیق خفی و جلی و اشعار برگزیدہ از خوشنویسان معروف و گمنام) ، مانند : محمد یعقوب ، مظفر رقم.
- ۴۶- سپارہ گیارہوان : مذهب و مرصع و با سرلوح زیبا و جدول زرافشان.
- ۴۷- قرآن شریف : مذهب و مرصع.
- ۴۸- حایل شریف : مذهب و مرصع.
- ۴۹- سند نامہ : یعنی انتخاب از شاہنامہ فردوسی بہ کتابت عبدالضعیف محمد بن شیبانی فی بلدہ ہرآہ تاریخ کتابت ۸۸۰ ھ ق. مذهب و زرافشان و سرلوح و جدول.
- ۵۰- دیوان غنیمت کنجہی : کاتب فضل اللہ در سال ۱ جلوس جہاندار شاہ بہادر.

- ۵۱- اختیارات بدیعی : علی بن حسن البیضاوی.
- ۵۲- شرح سفر السعادت: از شیخ عبدالحق محدث دهلوی (۲ جلد) کاتب عبدالله ولد شیخ بولاقی لاهوری به تاریخ ۱۲۹۵ ق.
- ۵۳- کفایة المجاهدیه: فی الطب ، منصور بن محمد بن احمد بن یوسف در عهد شاه اسماعیل صفوی در ایران (قرن ۱۰ ق).
- ۵۴- بهار دانش : تألیف عنایت الله کنبوه لاهوری ، تقریباً قرن ۱۱ ق .
- ۵۵- النشای هرکرن : تألیف مهتر اداس.
- ۵۶- تاریخ شاهان درانی و شاهان درانید مع حالات ترکستان : کتابت ۱۲۱۲ ق.
- ۵۷- شرح الشافیہ : المعروف به کافیه ۱۲۶۵ ق.
- ۵۸- لطائف شاهی : تاریخ کتابت ۱۱۱۵ ق سنه ۳ جلوس فرخ سیر.
- ۵۹- جامع العجائب : ۱۲۷۰ ق.
- ۶۰- اقبال ناسه جہانگیری : به کتابت ۱۲۴۷ ق.
- ۶۱- جواهر التفسیر حسینی : «در سنه ۲۶ جلوس معلى تحریر شد».
- ۶۲- تاریخ شمشیر خانی : به دست حاجی محمد کبیر صاحب کھول ، ۱۲۲۳ ق.
- ۶۳- سلسلہ الذهب : جاسی.
- ۶۴- مرقات شرح مشکات : (ناقص تقریباً قرن ۱۱ ق).
- ۶۵- دیوان حافظ شیرازی : به کتابت رانجه ولد حافظ جہال محمد.
- ۶۶- انشاء ابوالفضل : تألیف شیخ ابوالفضل به کتابت ۱۲۵۸ ق.
- ۶۷- مقامات ہندی : تألیف سید ابوبکر بن محسن العلوی المحدث.
- ۶۸- تکمیل الایمان و تقویت الایقان : تاریخ کتابت ۱۲۷۰ ق.
- ۶۹- مرآت الغفوریہ : تألیف امام بخش ولد خواجہ نور الله لاهوری به کتابت محمد یوسف المعروف ملا جھتو سکنہ ملتان ۱۱۹۱ ق.
- ۷۰- الوار سہیلی.
- ۷۱- تحفۃ المؤمنین : حکیم مؤمن حسینی به کتابت ۱۲۲۰ ق.
- ۷۲- فتح القدير : (ج ۱ و ۲) تقریباً قرن ۱۱ ق.

- ۷۳- مثنوی مولوی معنوی : تقریباً ۱۲۰۰ھ ق.
- ۷۴- اسکندر نامہ نظامی : ۱۲۶۴ھ ق.
- ۷۵- شرح بوستان : بہ کتابت عباد اللہ الصمد محمد ۱۲۷۸ھ ق.
- ۷۶- حواشی محمود بن نعمت اللہ بر میر قطبی : و شرح شمسینہ منطلق .
- ۷۷- تحفہ اثنی عشریہ : کاتب نور احمد بن جمال محمد ، ساکن سیٹیپور، قرن ۱۲ھ ق.
- ۷۸- تحفہ خلافت : تالیف حسین بن اسماعیل .
- ۷۹- نفیسی : (طب) تقریباً کتابت قرن ۱۲ھ ق .
- ۸۰- شرح وقایہ : (ج ۱ و ۲) کتابت ۱۲۶۵ھ ق.
- ۸۱- مشکوٰۃ المصابیح : تالیف ابو محمد الحسینی بن مسعود البغوی تقریباً کتابت قرن ۱۰ھ ق.
- ۸۲- شرح وقایہ : (ج ۲) کتابت ۱۲۹۵ھ ق.
- ۸۳- منطق : (عربی) قرن ۱۲ (۱۱۹۷)ھ ق.
- ۸۴- مناقب المرتضوی : تالیف محمد صالح المتخلص بہ کشفی بہ کتابت میر عبداللہ مشکین الحسینی الترمذی تقریباً قرن ۱۱ھ ق.
- ۸۵- شرح مواہب الرحمن : قرن ۱۳ھ ق.
- ۸۶- ترجمہ تاریخ اعثم کوفی : محمد بن احمد المستوفی القزوینی قرن ۱۲ھ ق.
- ۸۷- علاج الامراض : (فارسی) بہ کتابت محمد صادق بن المرحوم عبدالخالق .
- ۸۸- کتاب مسنح المکیہ فی شرح المہمزیہ ؟ : تقریباً قرن ۱۱ھ ق.
- ۸۹- مسائل فقہ : بہ کتابت موسیٰ ساکن نور پور قوم خوجہ ۱۳۰۷ھ ق.
- ۹۰- ہدایہ : کاتب فقیر عمر ، ۱۱۷۸ھ ق.
- ۹۱- شرح مشکوٰۃ الشریف : در عہد محمد شہزادہ عالمگیر .
- ۹۲- تلخیص الاشباہ و الشروح : تالیف محمد کامل ملتانی .
- ۹۳- مجموعہ نوبہار جاودان : یا گلزار معانی (مکتوبات و فرمانہا) تالیف غلام حسن ملتانی .
- ۹۴- سری بہگوت گیتا : (فارسی) تالیف گلاب رای ، سال ۱۸۸۴ء .

- ۹۵- مجموعه 'عجب العجائب' : تألیف محمد کامل الملتانی.
- ۹۶- کتاب کافیہ : (عربی).
- ۹۷- گلزار عاشقان : تألیف خواجہ حافظ محمد عاقل سجاده نشین درگہ اکرمیہ عالیہ ، چاچران شریف (ریاست بہاولپور) ۱۳۱۹ھ ق.
- ۹۸- ویراک پرکرن سری ہشت جی : (فارسی) تألیف ظہور احمد و کتابت مطبع ، بہاولپور.
- ۹۹- سنگھاسن بتیسی : فارسی (۱۲۳۰ھ ق).
- ۱۰۰- سواست سری کنیاسہ : تألیف شیخ ابوالفضل (۱۲۲۸ھ ق).
- ۱۰۱- قرآن : بہ خط ثلث سادہ .
- ۱۰۲- سری بہگوت گیتا : (فارسی) تألیف گلاب رای ، (۱۸۸۴م).
- ۱۰۳- دستور الانام و عین العلم : کتابت ۱۲۱۲ھ ق.
- ۱۰۴- ناشناختہ : (مجموعہ متفرقات).
- ۱۰۵- مجموعہ متفرقہ : (فارسی و عربی).
- ۱۰۶- لغزک یا شرح زرادہ : کاتب محمد نجم الدین ، کتابت ۱۲۵۵ھ ق.
- ۱۰۷- نسخہ انشا : واقعات و مسودات اعلیٰ حضرت نواب صاحب بہاولپور بدست قاضی مقدم رای شیر محمد ۱۲۵۴ھ ق.
- ۱۰۸- نحو : (عربی).
- ۱۰۹- قرآن شریف : (سادہ) ۳ نسخہ.

در نزد ناشران و کتابفروشان بہاولپور و نواحی آن ، کتابہای چاپی و نسخہ های خطی را دیدم کہ بیشتر آنها در حفظ و نگاہداری آن کوشش داشتند و دیدن را اجازہ نمی دادند .

۱۲- کتابخانہ نواب صاحب

[احمد پور شرقیہ]

البتہ با کوشش بسیاری کہ بہ عمل آمد نتوانستیم از کتابخانہ معروف «نواب صاحب» یا «دیر نواب صاحب» کہ در احمد پور شرقیہ واقع است دیدار کنیم. بہ تقاضایی کہ برای جناب نواب صاحب کہ بہ «امیر بہاولپور» شہرت دارد فرستادیم ، پاسخ رد دادہ شد. و لیکن گفتہ شد نسخہ های خطی ارزندہ دارد .

اوج شریف :

در «اوج شریف» به کتابخانه گیلانیان راه یافتیم اما به کتابخانه سادات بخاری یا بخاریان راه نیافتیم، باوجود اینها آگاهی هایی به دست آوردیم که ذیلاً شرح هر یک از آنها می آید :

۱۳- کتابخانه گیلانیان

[کتابخانه سید شمس الدین گیلانی سجاده نشین دربار گیلانیان ، اوج شریف گیلانی ، احمد پور شرقیه ، ضلع بهاولپور]

نسخه های خطی در کتابخانه گیلانیان یا کتابخانه سید شمس الدین گیلانی ۴۲۲ عدد بود ، فهرست این نسخه های خطی ، به استثنای بعضی از آنها ، توسط آقای دکتر غلام سرور استاد و رئیس سابق بخش فارسی دانشگاه کراچی چاپ و منتشر شده است. توضیح آنکه در این کتابخانه شاهنامه خطی مصور قدیم ، خمسه نظامی خطی مصور ، حافظ خطی مصور ، کتاب جفر جامع خطی ، تواریخ و دیوانهای خطی زرافشان و لوح دار و مهر دار موجود بود. علاوه بر نسخه های خطی ارزنده اشیای تاریخی و باستانی نیز در این کتابخانه موجود بود از قبیل : شمشیر ، سپر ، کلاه خود ، زره ، لباس ، قلعدان ، قطعه سنگ مرمر که بنا بر عقیده آنها نشان پای حضرت علی (ع) بر روی آن قرار داشت.

در اطراف شمس محل (قصر شمس) ، مدرسه ، مسجد ، مزارات بزرگان گیلانیان اوج شریف قرار داشت . همه این بناها قدیمی و به سبک اسلامی قرن ۱۱ و ۱۲ بنا شده است . کاشی کاری های سفید و نیلی دارد. اشعار فارسی بر بالای سردرها و بر مزارات دیده می شد. ماده تاریخ ها و توضیحات نیز به زبان فارسی بود.

۱۴- کتابخانه مخدوم زاده

[آقای سید مختار حسن گیلانی (گیلانی) ، اوج شریف گیلانی ، احمد پور شرقیه ، ضلع بهاولپور]

این کتابخانه مخصوص آقای سید مختار حسن گیلانی بود که ولیعهد و جانشین آقای

۱- فهرست نسخه های خطی کتابخانه گیلانیان به روش کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان توسط آقای دکتر الله دتا چودھری تهیه شده و نسخه دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است .

شمس الدین گیلانی سجاده نشین دربار گیلانیان در اوج شریف است. در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی داشت و نیز چند نسخه خطی بدین شرح :

- ۱- قصه بهرام گور : (اردو) تالیف شیخ حسنعلی .
 - ۲- بہار دانش : تالیف عنایت اللہ ۱۲۶۱ھ ق سال کتابت ۵ ق .
 - ۳- دیوان عطائی : (عطائی نامہ) ، ناقص .
 - ۴- مجموعہ رسائل : (نصاب الصبیان ابو نصر فراہی ، بدیع النصاب) .
- آقای سید مختار حسن هنر مند نقاش است و از روی اشعار فارسی (رباعیات خیام و اشعار اقبال) و مضامین دیگر چند تابلو نقاشی ساخته بود .
- اینک نام تابلوهایی کہ سید مختار حسن گیلانی نقاشی کرده است :

- ۱- تابلوی شعر اقبال .
- ۲- تابلوی شعر عمر خیام (۱) .
- ۳- تابلوی زن .
- ۴- تابلوی شعر خیام (۲) .

۱۵- کتابخانہ بخاریان

[سادات بخاری ، اوج شریف بخاری ، احمد پور شرقیہ ، ضلع بہاولپور]

ہرچہ کوشیدیم کہ بتوانیم بہ کتابخانہ سادات بخاری راہ پیدا کنیم موفق نشدیم و ناچار از قول آقای سید مخدوم ریاض جہانیان نقوی بخاری نسخہ های خطی موجود زیر را یادداشت کردم :

- ۱- خزائنہ جلالی .
- ۲- مظہر جلالی .
- ۳- در منظوم .
- ۴- قرآن پاک بہ خط حضرت امام حسن (ع) .
- ۵- قرآن پاک بہ خط حضرت امام حسین (ع) .
- ۶- در ملفوظ شیخ بہاء الحق .
- ۷- شجرہ خاندان بخاریان .

کوئٹہ :

در شهر کوئٹہ کتابخانه های شخصی بیشتر از کتابخانه های دولتی از لحاظ زبان فارسی و نسخ خطی ارزش دارد. کتابخانه های را دواتی . ۹ در صد کتابهای انگلیسی و اردو فراگرفته است در صورتی که در کتابخانه های شخصی . ۹ در صد کتاب فارسی و نسخه خطی فارسی و دیگر زبانها مانند بلوچی و اردو و انگلیسی موجود است. پس از شهر کوئٹہ ، شهرک ها و روستاهای نواحی آن قابل توجه است ، مانند : لاجور ، چمن ، پشین ، مستونگ ، قلات ، اینک آنچه را که از مطالعه کتابخانه ها و کتابفروشان استان بلوچستان (کوئٹہ ، مستونگ ، چمن ، لاجور ، پشین ، قلات) یادداشت کرده ام در زیر می آورم :

۱۶- کتابخانه آقای محمد یوسف بن محمد قاسم

[محمد قاسم کمیست ، میشن رود ، کوئٹہ]

آقای محمد یوسف به دارو سازی و دارو خانهداری اشتغال دارد و لیکن فارسی می داند و عشق عجیبی به گرد آوری کتابهای فارسی و عربی مخصوصاً نسخهای خطی دارد. در این کتابخانه شخصی علاوه بر کتب چاپی تقریباً ۵۰ نسخه خطی موجود بود از جمله :

- ۱- قرآن شریف : مذهب و منقش و لوح دار و زرافشان و خوش خط کتابت در حدود قرن دهم هجری.
- ۲- نسخه منحصر بفرد : در فقه و شعر به زبان پشتو که در زمان احمد شاه ابدالی تصنیف شده ، نام شاعر «قابل» ، بیش از ۱۰۰۰ صفحه دارد.
- ۳- نسخه منحصر بفرد : به زبان عربی و اردو در موضوع احادیث و خطبه های حضرت رسول اکرم (ص).
- ۴- جمعاً ۱۳ نسخه عربی : بعضی از آنها لوح دار ، خوش خط ، مذهب ، زرافشان.
- ۵- گلستان سعدی : به خط خوش و لوح دار و جدول دار.
- ۶- انوار سهیلی : از ملا حسین واعظی کاشفی ، کتابت ۱۱۰۲ هـ ق.
- ۷- طوطی نامه : تألیف ضیاء نخشی کتابت در حدود قرن ۱۱ هـ ق.

- ۸- مخزن الاسرار نظامی : کتابت ۱۲۵۶ هـ ق. خط خوش و زرافشان.
- ۹- هفت پیکر نظامی : به خط خوش کتابت در حدود قرن ۱۰ هجری.
- ۱۰- مجموعه رسال : (۱- مقطعات ابن یمین، کتابت ۱۰۹۱ هـ ق. کاتب سید محمد طباطبائی
۲- ينبوع الحیوة خواجه الفضل الدین کاشانی ، کتابت ۱۰۹۱ هـ ق. کاتب
یحیی بن ابوالفتح سید محمد الحسینی الحسینی ۳- قصیده و صد کلمه امیرالمؤمنین
علی بن ابی طالب (ع) کتابت ۸۵۲ هـ ق. ۴- نثر الالائی من کلام امیرالمؤمنین
علی بن ابی طالب (ع) ، کتابت ۸۵۲ هـ ق (در شهر هراة). ۵- مجموعه اشعار
(شاید از نوادر اشعار فارسی باشد) ، کتابت در حدود قرن ۹ هـ ق .
- ۱۱- دیوان حافظ : دارای لوح و جدول و خط خوش و زرافشان ، کتابت ۹۰۳ هـ ق.
- ۱۲- طب اکبر : دارای لوح و جدول و خط خوش که در زمان عالمگیر پادشاه
غازی کتابت شده است و در حدود یک هزار صفحه دارد.
- ۱۳- شرح اسکندر نامه : یا شرفنامه نظامی تألیف جامع العلوم مولوی میان محمد پنجابی
کهنکری ، کاتب «مسکین محمد شریف ساکن قصبه لارکانه» ، کتابت
۱۲۸۸ هـ ق.
- ۱۴- کتاب حیل الفقه : (عربی) کتابت ۱۰۸۶ هـ ق.
- بعضی از این نسخه ها از جمله نسخه های فارسی را آقای دکتر محمد انعام الحق کوثر
فهرست برداری کرده است و فهرست دستنویس آنها در کتابخانه گنج بخش موجود است .

۱۷- کتابخانه صاحب زاده حمیدالله

[کتابخانه آقای مولوی صاحبزاده حمید الله و پدرش آقای مولوی صاحبزاده عبدالرحمن ،
روستای فیض آباد (کلی فیضو = قلعه فیض آباد) نزدیک شهر پیشین و در ۱۲
میلی کویت]

در این کتابخانه اقسام کتب فقه (عربی و فارسی) موجود بود و در میان آنها تقریباً ۲۰
نسخه خطی هم دیدار کردم که به زبان عربی و فارسی و پشتو تألیف شده بودند . یکی
از این نسخه ها تاریخ کتابت ۱۰۴۰ هـ ق داشت.

60784

در شهر پیشین نیز چند کتابخانه شخصی هست که متأسفانه موفق نشدم آنها را ببینم. به یک کتابفروشی در بازار پیشین سرزدم به نام «مکتبه اسلامی».

۱۸- کتابخانه خان قلات (میر احمد خان)

[قلات، در پنجاه میلی شهر کویته]

موفق نشدم این کتابخانه را ببینم و گفته شد در حدود ۳۰۰ نسخه خطی دارد که هنوز فهرست نشده است. آقای دکتر انعام الحق کوثر فهرست نگار استان بلوچستان می گفت هنوز موفق نشده ام اجازه فهرست برداری از نسخه های خطی خان قلات را بگیرم.

۱۹- کتابخانه علی آقا و علاء الدین آقا و ضیاء الدین آقا

[قلعه لاجور (کلی لاجور) در ۷۰ میلی شهر کویته]

این کتابخانه در حدود ۲۰۰ نسخه خطی و اقسام کتب چاپی دارد. فقط نسخه های خطی فارسی موجود در این کتابخانه توسط آقای دکتر انعام الحق کوثر فهرست برداری شده است و در کتابخانه گنج بخش به صورت دستنویس موجود است.

۲۰- کتابخانه انعام الحق کوثر

[کتابخانه دکتر محمد انعام الحق کوثر استاد و رئیس دانشکده دولتی بستونگ،

بستونگ ۴ میلی کویته]

در این کتابخانه اقسام کتابهای چاپی و چند نسخه خطی را دیدار کردم. بعضی از نسخ خطی به زبان فارسی و توسط آقای دکتر کوثر فهرست برداری شده است. دکتر کوثر به فارسی و بلوچی و اردو و پشتو کتابها و مقالاتی نگاشته است که بعضی از آنها در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان موجود است.

۱- وی اکنون در دانشگاه کویته استاد و رئیس بخش فارسی است.

۲۱- کتابخانه دانشکده دولتی مستونگ

[مستونگ در ۴۶ میلی کویتہ]

کتابدار آقای افتخار الدین تقریباً یک ہزار جلد کتاب بہ زبان انگلیسی و بلوچی و اردو دارد. چند کتاب فارسی نیز در میان آنها دیدم، نسخہ خطی ندارد. یک مجلد کتاب قدیم بلوچی شاعری تالیف میر خدا بخش بھارانی مری بلوچ بہ کتابخانہ گنج بخش ہدیہ شدہ. رئیس این دانشکدہ آقای دکتر محمد انعام الحق کوثر درخواست کرد کہ تعدادی کتب مراجع فارسی برای کتابخانہ دانشکدہ ارسال شود.

در دانشکدہ دولتی مستونگ رشتہ های فیزیک و شیمی و اقتصاد و حقوق و زبان و ادبیات اردو و ادبیات فارسی و انگلیسی تدریس می شود و کلاس فارسی دارند. آنها برای فارسی کتب نداشتند و می خواستند کہ ہر گونه کتاب و رسائل و مجلات و مطبوعات فارسی برای مطالعہ آنها فرستادہ شود. استاد زبان فارسی آقای دکتر کوثر و آقای خوش محمد بود. آقای خوش محمد در شعر فارسی، بیانی گیرا و شیوا داشت، این شعر ازوست :

نمی گویم خدا چون و چگون است کہ این نکتہ ز فہم من برون است
خبر داد از نشان او پیمبر ہمین کافی مرا بہر جنون است

آقای دکتر انعام الحق کوثر می گفت جلد اول فہرست نسخہ های خطی فارسی استان بلوچستان را بہ پایان آورده ام و آن شامل ۱۰۳ نسخہ می شود. جلد دوم را نیز بہ زودی از سواد بہ بیاض می آورم. جلد سوم شامل نسخ عربی و پشتو می شود. او می گفت در استان بلوچستان نسخہ های خطی در کتابخانہ های دولتی نیست و ہمہ آنها در خانہ های سران قبایل و بزرگان و عالمان است کہ کتابخانہ شخصی آنها است و بہ سختی اجازہ می دهند فہرست آنها را بنویسم.

در شہر مستونگ با چند شاعر پارسی زبان آشنا گشتم از جملہ :

۱- آقای ملک محمد رمضان مدیر مجلہ ہفت روزہ ساریان (مستونگ).

۲- آقای نور محمد پروانہ مدیر مجلہ ہفت روزہ ایام (مستونگ).

۳- آقای میر شیر علی از خانوادہ ملا محمد حسن شاعر معروف فارسی و بلوچی استان بلوچستان.

۲۲- کتابخانه دولتی کویت

[کویت، دویژن لائبریری] ، جناح رود ، کویت

در این کتابخانه در حدود ۱۱۰۰۰ کتاب (پشتو ، بلوچی ، فارسی ، اردو ، انگلیسی ، عربی) موجود بود . نسخه خطی نداشت. روش فهرست کردن کتابها و اداره کردن کتابخانه بر اساس روش دیوئی بود و از طرف دولت پاکستان اداره می شود. ریاست آن به عهده آقای نسیم عثمانی و آقای عبدالستار قریشی معاون او است :

۲۳- کتابخانه سانندی من

[جناح رود، کویت]

این کتابخانه در وسط یک باغ بزرگ بنا شده بود و شباهت بسیار به کتابخانه شهر - دلیزی در پارک شهر تهران داشت و در حدود ۱۰۰۰۰ کتاب چاپی داشت به زبان فارسی و انگلیسی و اردو و پشتو و بلوچی و عربی.

۲۴- کتابخانه خانه فرهنگ ایران

[شارع اقبال ، کویت]

در این کتابخانه در حدود سه هزار کتاب موجود بود. یک نسخه خطی هم دیده شد. همه کتابها به فارسی و سه چهارم آنها در ایران چاپ شده بود. کتابها همه در دفتر ثبت شده و دارای شماره بودند. مراجعان این کتابخانه بیشتر فارسی زبان بودند و اکثر آنها مطبوعات و مجلات را مطالعه می کردند. یک نسخه خطی در این کتابخانه دیدم و لیکن امانت بود.

۲۵- کتابخانه یا مکتبه اسلامیة

[سيزان مارکت کویت]

مرکز کتابهای فارسی و عربی و پشتو و اردو بود. مدت سه روز در این کتابخانه که کتابفروشی هم بود به جست و جو پرداختم و ۱۸۲ نسخه خطی و ۳۴ کتاب چاپی دیدار کردم .

مالک این کتابخانه آقای مولوی عبدالکریم پیوسته به افغانستان (کابل و قندهار و غزنی و هرات) می رود و نسخ خطی می آورد و ضمناً به تمام روستاها و شهرهای استان

بلوچستان سفر می کند و نسخه های خطی فارسی و عربی و پشتو و بلوچی می خرد. در نزد او چند نسخه ارزنده بود که یکی از آنها به نام «مکاشفات رضوی» به خط شیخ جیون معلم اورنگ زیب بود و دیگری کامل التعبير الرؤیا به فارسی.

۲۶- کتابخانه نورانی

[(لورانی کتب خانه) ، چوک قندهاری ، کویت]

به یک کتابخانه یا کتابفروشی دیگری سرزدم به نام «نورانی کتب خانه» در چوک قندهاری بازار. مانک آن آقای قاضی نور محمد بود. با شخصی دیگری ملاقات کردم به نام آقای مولوی محمد جمعه که کتابفروش سیار بود. در نزد ایشان چند کتاب خطی بود.

کراچی :

در کراچی کتابخانه های شخصی گوناگون است که در همه آنها نسخه خطی وجود دارد. چند تا از این کتابخانه ها را دیدار کردم از جمله :

۲۷- کتابخانه آقای دکتر ممتاز حسن (احسن)

[کراچی]

خانه آقای دکتر ممتاز حسن شبیه یک موزه است ، تابلوهای تاریخی و آثار باستانی و مرقعات هنری در آن گرد آمده است. کتابخانه بسیار ارزنده بی دارد که در حدود دو هزار مجلد کتاب در قفسه های آن موجود است و از آن میان تقریباً ۷۰۰ نسخه خطی است ، بیشتر این نسخه های خطی به زبان فارسی است. این نسخه ها هنوز به روش علمی فهرست نشده است. از سال ۱۹۶۵ تا ۱۹۶۷ همه نسخه های خطی به نظارت آقای دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی بررسی و تجلید شده است ، و روی عطف آنها را نام «محمد حسن» که پدر دکتر ممتاز حسن است زرکوبی کرده اند و علت آن را جویا شدم. پاسخ شنیدم که این کتابها و این نسخه های خطی و این کتابخانه را شادروان محمد حسن پدرم گرد آوری و تنظیم و خریداری کرده بود. وی تاریخچه کتابخانه خود را اینگونه بیان کرد. «در اواخر قرن دوازدهم جد من در گذشت ، تعدادی از کتابهایش به انگلستان برده شد و در «اندیا

«آیس» و «بریتیش میوزیم» قرار گرفت و تعدادی از آنها در شهر گجرات به کتابخانه احمد حسین احمد قلعه داری استاد زمیندار کالج (دانشکده زمیندار) وارد گشت ، بقیه پیش حکیم نیاز احمد عم و پدر زن من بود. این هر دو به ایران هم سفر کرده بودند. آنگاه که مادرم «بانو خوش دامن» فوت کرد ، شاید بعضی از نسخه های خطی را سوزانده باشند و یا در چاه ریخته و مدفون کرده باشند به عنوان اینکه کهنه و پوسیده و کرم خورده و خراب شده اند. چند نسخه خطی که باقی مانده بود بیشتر در جعبه ها و کیسه ها ریخته شده بود و برادر نسبی من می گفت : «این ها اشغال است».

اما من از ضایع شدن این کتابها ناراحت و اندوهناک بودم تا اینکه به فکر افتادم آنها را به کراچی بیاورم و به این جهت به روستای «تراوندی موسی خان» رفتم . این روستا با شهر گجرانواله هشت میل فاصله دارد. نسخه ها را به شهر کراچی نقل مکن دادم و به کمک آقای دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی آنها را ترتیب دادم و مجلد ساختم ، و لیکن افسوس که در حفظ آنها نکوشیدم. تعدادی از نسخه های خطی آقای دکتر ممتاز حسن به کتابخانه گنج بخش منتقل شده و تحت عنوان «گنجینه رفعت سلطانه» و «گنجینه اقبال بیگم» نگاهداری می شود .

من یک روز در کتابخانه آقای دکتر ممتاز حسن ماندم و نسخه ها را بررسی کردم ، کتابها در چند قفسه آهنی و چوبی قرار دارد. هر نسخه یی را که می گشودم به زبان فارسی نگاشته شده بود ، خوش خط بود ، بعضی از آنها لوح و جدول و تذهیب و تصویر و نقش داشت اما افسوس که کرم کتاب بلای جان آنها شده بود. کرم کتاب در لابلای صفحات هر نسخه جای خوش کرده بود. جعبه یی زیبا را دیدم ، آنرا گشودم ، درون آن جعبه یک جعبه زیبای کوچک بود ، آنرا هم گشودم ، درون آن یک قرآن شریف بود که بنا بر قول آقای دکتر ممتاز حسن از جد پدری آنها باقی مانده بود و آنها قرائت قرآن را از روی آن فرا می گرفته اند اما کرم کتاب چیزی از آن باقی نگذاشته بود و اگر گشوده نمی شد شاید تا یک ماه دیگر مانند توتیا می گردید. به همین ترتیب نسخه های دیگر در حال نابود شدن بود. البته هان وقت دستور داده شد که از برگ درخت نیم و گرد د. د. ت. نفتالین و برگ های تنباکو استفاده شود و از همه راهها بهتر این بود نسخه ها را یک یک و بکشایند و در هوای آزاد بگذارند و یا با وسایل الکتریکی همه کرمها و تخم آنها را نابود سازند .

۲۸- کتابخانه آقای سید پیر حسام الدین راشدی

[گنجینه پیر سند ، بیت الضیا ، جمشید رود ، کراچی]

این کتابخانه شهرت جهانی دارد. در حدود ۲۵۰۰۰ کتاب برگزیده چاپی دارد که همه آنها در تاریخ زبان و ادب فارسی و اردو و سندی برگزیده هستند. ۳۵۰ نسخه خطی ارزنده دارد. مجموعی از میکرو فیلم های نسخه های خطی و کتابهای نادر دارد. خانم دکتر روشن آرا بیگم از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان مأمور موظف شده که فهرست دقیق و کامل نسخه های خطی و میکرو فیلم ها را به روش کتابخانه گنج بخش تهیه کند و این فهرست پایان یافته است. اخیراً گنجینه پیر سند یا کتابخانه پیر راشدی به دانشکده اسلام آباد منتقل شده است و دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است.

۲۹- کتابخانه دانشگاه کراچی

[۱۳ میل بیرون از شهر کراچی]

کتابدار : آقای دکتر عبدالمعید ، فهرست نگار بخش شرق شناسی آقای فضل الله فاروقی ، کتابدار بخش شرق شناسی آقای عبید الله قدسی ، معاون و مسؤل میکرو فیلم و عکس نوادر نسخ خطی آقای سید مبارک علی :

اینک تعداد کتابها در کتابخانه دانشگاه کراچی

آنگونه که آقای فضل الله فاروقی گزارش داد. در حدود ۲۰۰/۰۰۰ کتاب موجودی کتابخانه است :

زبان انگلیسی ۱۵۰۰۰ مجلد

زبان فارسی ۶۰۰۰

زبان عربی ۱۰۰۰۰

زبان سندی ۴۰۰

پشتو و سرائیکی و پنجابی و دیگر زبانها تقریباً ۱۰۰۰

بقیه به زبان اردو می باشد.

میکرو فیلم کتب نوادر و نسخ خطی ۱۴۰۰۰ (به همه زبانها).

نسخه های خطی در حدود ۱۰۰ عدد.

آنها نخست به من گفتند که نسخه خطی ندارند اما با همکاری خودشان بالاخره در یک قفسه نسخه های خطی را یافتیم که هنوز فهرست نشده و نام بعضی از آنها بدین قرار است :

- ۱- منهج الصادقین : کتابت ۱۰۸۷ هـ ق.
 - ۲- شجره آصفیه : ۱۳۵۳ هـ ق.
 - ۳- گلستان سعدی.
 - ۴- شرح شافیه : فارسی ، ۱۱۵۹ هـ ق.
 - ۵- ریاض العارفین : فارسی ، کتابت ۱۱۴۱ هـ ق.
 - ۶- انتخاب سرو آزاد : غلامعلی بلگرامی.
 - ۷- مجموعه رسائل و اشعار : (بر بوده چندر نانک ، یک مثنوی از شیخ عطار ، یک مثنوی که عصام الدین کتابت کرده بود) .
 - ۸- صحیفه شاهی .
 - ۹- مجمع العلوم : قطع بزرگ ، میر محمد خلیل بن محمد فیض الحسینی ، کتابت ۱۱۴۰ هـ ق.
 - ۱۰- مثنوی مولوی.
 - ۱۱- تاریخ راشد : در تاریخ آل عثمان ، کتابت ۱۱۴۰ هـ ق.
- کتابخانه دانشگاه کراچی : به روش دیوپی و دیگر روش های قدیم برحسب بخش های آن اداره می شود.

۳۰- کتابخانه آقای عبیدالله قدسی

[کتابدار بخش خاورشناسی دانشگاه کراچی ، محوطه دانشگاه کراچی]

این کتابخانه شخصی در محوطه خوابگاه استادان و در خانه آقای عبیدالله قدسی بود. نام بعضی از نسخه ها بدین شرح است :

- ۱- دیوان بیدل : به خط و کتابت بیدل که نام و امضای بیدل در آغاز و در کناره صفحات و در آخر دیده شد : «قدیم و جدید مسوده فقیر بیدل».
- ۲- آیین اکبری : شاید از عصر مؤلف باشد (قرن ۱۱ هـ ق).

- ۳- قصیده الرالیه : مسمی بہ عقلیہ ۱۱۹۹ ھ ق.
- ۴- الاسرار : ۱۳۳۴ ھ ق.
- ۵- خیر التجارب : (طب).
- ۶- ترجمہ ' تاریخ اعثم کوفی بہ زبان فارسی : کتابت ۱۲۹۱ ھ ق. مہر اورنگ زیب شاہ : «محمد اورنگ زیب شاہ پادشاہ مرید رحمت خان» .
- ۷- جام جم : (مثنوی).
- ۸- ترجمہ ' فصوص الحکم : کتابت ۱۲۹۰ ھ ق.
- ۹- مجالس الابرار و مسالک الاخيار.
- ۱۰- بحر الجواهر : (طب).
- ۱۱- متأسفانہ این نسخ خطی کرم خوردہ باوجود اینکه در پیش یک کتابدار آنہم کتابدار دانشگاہ کراچی بودند ، کرم کتاب بہ سراغشان آمدہ بود و آنگونہ کہ آقای عبیداللہ قدسی می گفت تقریباً دو سال بود کہ بہ آنہا دست نزدہ بود .

۳۱- کتابخانہ ' دکتر مطیع الامام

کتابخانہ ' آقای دکتر مطیع الامام استاد زبان فارسی دانشگاہ کراچی ، محلہ ' پیر الہی بخش ، کراچی]

آقای مطیع الامام دکتر در زبان و ادبیات فارسی از دانشگاہ کراچی است. رسالہ اش در موضوع شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری و مہم وی در نثر متصوفانہ فارسی است. شیخ شرف الدین از سلسلہ ' فردوسیہ کہ یکی از سلسلہ نقشبندیہ است می باشد و این رسالہ بہ زبان فارسی نوشتہ شدہ و لیکن هنوز چاپ نشدہ است. در کتابخانہ اش مآخذ ارزندہ موجود است و یک نسخہ خمسہ نظامی قابل ذکر است. این نسخہ ۷ لوح و ۱۴ مینیاتور و خط خوش و جداول و نقش ہا و گل و ہوتہ نگاری ہا داشت . این نسخہ ہم اکنون بہ کتابخانہ ' گنج بخش منتقل شد و بہ شمارہ ۳۸۱ / ۸۹۰ محفوظ است .

۳۲- کتابخانہ ' آقای دکتر غلام سرور

[استاد و رئیس سابق بخش فارسی دانشگاہ کراچی ، محلہ ' پیر الہی بخش ، کراچی]
این کتابخانہ ' در حدود ۵۰۰ کتاب دارد. نسخہ خطی ہم داشت و لیکن امکان

دیدار آنها نبود. بیشتر کتابهای این کتابخانه به فارسی و چاپ ایران بود. بعضی از فهارس خطی کتابخانه های جهان و تعدادی مجلات ارزنده در این کتابخانه دیدم که حکم «نوادری» را دارند. این کتابخانه فهرست نداشت.

۳۳- کتابخانه انجمن ترقی اردو

[بابای اردو رود ، کراچی]

این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰۰ کتاب دارد ، بیشتر آنها مآخذ تاریخی و ادبی و زبانشناسی و پاکستان شناسی است. نسخ خطی هم دارد و فهرست آنها نوشته و چاپ شده است و اکنون در حدود ۲۰۰۰ نسخه خطی دارد و مرقعات و مینیاتور ها و اسناد تاریخی فراوان دارد. آراگاه دکتر مولوی عبدالحق که به بابای اردو شهرت دارد در محوطه انجمن ترقی اردو قرار دارد و مدرسه و دانشکده اردو نیز همسایه آن است. گویا اصل مدرسه و دانشکده اردو و نیز کتابخانه و متعلقات آن ، خانه شخصی بابای اردو بوده است.

۳۴- کتابخانه مدرسه عربیه اسلامیہ

[جامع مسجد نیوتاؤن ، جمشید رود ، کراچی-۵]

این کتابخانه بیش از ۱۲۵۰۰ کتاب دارد و اکثر آنها عربی است. کتابهای فارسی آن از ۵۰۰ مجلد بیرون نیست ، چند نسخه خطی نیز دارد ، از جمله دیوان مخفی خوش خط و جدول دار . ترتیب کتابها بر اساس موضوعات علوم اسلامی است ، مانند : حدیث ، فقه ، تفسیر ، قرائت ، ادب. این کتابخانه فهرست ندارد. فقط نام کتابها بر حسب موضوع در چند دفتر نوشته آمده است. نسخه های خطی فهرست ندارد. آقای شیخ محمد یوسف بنوری گفت : در صدد هستیم که فهرست کتب چاپی و خطی را تهیه کنیم. این کتابخانه حاضر است کتاب مبادله کند چون خود اداره انتشارات دارد و یک ماهنامه به نام «بینات» یا «مجله مدرسه عربیه اسلامیہ» به زبان اردو منتشر می کند .

۳۵- کتابخانه موزه ملی پاکستان

[بنس گاردن ، کراچی]

در این کتابخانه نسخ کمیاب و نایاب بسیار است و فهرست تعدادی از آنها به زبان

انگلیسی نوشته آمده است که به مناسبت بزرگداشت جشنهای دو هزار و پانصدمین سال بنیانگذاری شاهنشاهی ایران چاپ شده است. آنگونه که آقای دکتر نقوی رئیس موزه توضیح داد و آقای پیر حسام الدین راشدی تأیید فرمود در حدود ۱۲۰۰۰ نسخه خطی در قفسه های آن محفوظ است که به زبانهای شبه قاره نوشته شده اند و شاید سه چهارم آنها به زبان فارسی باشد و از این ۱۲ هزار گویا تقریباً ۱۰۰۰ نسخه فهرست شده است. من از نمایشگاه نسخ خطی و مرقعات و آثار خوشنویسی این کتابخانه دیدار کردم. بعضی از نسخه های مصور و منقش مانند: «خمسه نظامی»، «کیله و دمنه»، «انوار سهیلی»، «دیوان حافظ»، «اسکندرنامه نظامی»، «گستان سعدی»، «مثنوی مولوی»، «دیوان صائب تبریزی» اصفهانی شاعرکار های نسخ خطی فارسی در جهان است.

کتابخانه کنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ۷۸ نسخه از این نوادر را به صورت میکرو فیلم تهیه کرده است.

۳۶- کتابخانه «لیاقت» (لیاقت هال لائبریری)

[خیابان عبدالله هارون، کراچی]

این کتابخانه وابسته به موزه ملی پاکستان است و کتابهای چاپی کهن و نسخ خطی در آن گرد آمده است و محل مراجعه محققان است و در یک بنای قدیمی به نام «فریر هال» که در زمان انگلیسها ساخته شده قرار دارد و آن بنا در وسط یک باغ بزرگ خوش منظره است به نام «باغ جناح».

۳۷- کتابخانه «خانه فرهنگ ایران»

[خیابان عبدالله هارون، پشت باغ جناح، کراچی]

اکثر کتابهای این کتابخانه چاپ ایران و همه آنها به زبان فارسی نوشته شده اند به استثنای چند مجلد که به زبان اردو و انگلیسی تألیف شده اند. فهرست این کتابخانه بر اساس مؤلف و نام کتاب و موضوع آنها تهیه شده و در برگه دانه قرار دارند و کار یافتن و خواستن کتاب را آسان کرده اند. در حدود چهار هزار مجلد موجودی کتابخانه به نظر آمده.

۳۸- کتابخانه آمریکا (آمریکن سنتر)

[خیابان عبدالله هارون ، مقابل باغ جناح ، کراچی]

این کتابخانه از لحاظ نظم و ترتیب و قفسه بندی و فهرست و برگه و برگه دان نمونه است. همه کتابها به زبان انگلیسی و اکثر آنها چاپ آمریکا است. سالن بزرگ کتابخانه مراجعان بسیاری را در بر می گیرد. روش کتابخانه بر اساس روش دیوینی است.

* * *

آنگاه که از این کتابخانه ها در کراچی دیدن می کردم به ناشران و کتابفروشان ثابت و سیار نیز مراجعه کردم کتابهای چاپی و نسخه های خطی را دیدار کردم بدین شرح :

۳۹- کتابفروشی و انتشارات اقبال (اقبال پبلیشرز)

[خیابان جمشید ، حیدر آباد کالونی ، کراچی]

مدیر این کتابفروشی آقای محمد عثمان نام داشت. در نزد او مجموعه بی از نسخه های خطی ارزنده موجود بود که از آن میان ۸۴ نسخه خطی ۲۵ مجلد کتاب چاپی قدیمی فارسی را دیدار کردم. بعضی نسخ ارزنده در میان مجموعه خطی موجود بود ، از جمله : دیوان مغربی ، تاریخ فرشته ، تاریخ حبیب السیر ، دیوان صائب. مهر میرزا مهدی خان صفوی در چند جای این نسخ دیده می شود.

۴۰- کتابفروشی و انتشارات عباسی

[عباسی کتب خانه ، بازار جونا ، کراچی]

این کتابفروشی در یک بازار قدیمی و بسیار پررفت و آمد به نام «جونا مارکت» واقع شده است. مدیر آن حاج عباسی ، فارسی می داند و ایران را خوب می شناسد کتابخانه اش در سه طبقه است و انباشته از کتب قدیم و جدید است. کتابهای فارسی فراوان دارد . چند نسخه خطی ساده داشت .

۴۱- کتابفروشی آقای عبدالواحد

[(عبدالواحد بوک دپو) ، بازار جونا ، کراچی]

این کتابفروشی نیز نزدیک کتابفروشی عباسی قرار دارد و مدیر آن آقای عبدالواحد مندی است و کتابفروشی او مرکز کتابهای قدیمی و نسخ خطی است ، جویندگان کتب

چاپی و خواهندگان نسخ خطی در پیش او بسیار آمدورفت می کنند. در حدود ۱۵ نسخه خطی داشت.

۴۲- کتابفروشی آقای حاج عبدالعزیز لاهوری

[سپهانخانه، نادری، بازار جونا، کراچی]

این کتابفروشی در یکی از اطاقهای طبقه چهارم سپهانخانه بی واقع شده است به نام نادری هتل که مالک آن یک مرد ایرانی است به نام آقای حاج جعفری. صاحب کتابفروشی حاج عبدالعزیز لاهوری همیشه در حال سیر و سیاحت است. نسخه های خطی فراوان دارد. همگان او را به نام حاج عبدالعزیز کتابفروش سیار می شناسند. من ۴۷ نسخه خطی (ناقص و کامل) به زبان فارسی و عربی و اردو در لابلای کتابهای او دیدار کردم. وی در لاهور نیز جایی در خیابان مکلو (مکلو رود) برای گرد آوری و خرید و فروش کتاب های قدیمی و کهن دارد و همچنین در راولپندی جایی دارد.

۴۳- کتابفروشی آریا مهر

[خیابان صدر، کراچی]

مدیر این کتابفروشی آقای فرزانه است. وی به زبان فارسی و اردو و انگلیسی حرف می زند و ایرانی است. کتابفروشی او محل آمد و رفت ایرانیان و فارسی دوستان است. نسخه خطی نداشت.

۴۴- کتابفروشی علمیه اسلامیة

[جامع مسجد نیوتاؤن، خیابان جمشید، کراچی-۵]

این کتابفروشی در مدرسه عربیه اسلامیة در جامع مسجد نیوتاؤن قرار دارد. مالک آن آقای حاج عبدالغنی افغانی است و اصلاً افغانستانی و اهل شهر قندهار است. و در قندهار نیز کتابفروشی و انتشارات دارد. در کتابفروشی او انواع کتب چاپی افغانستان و نسخ خطی که اکثر آنها در نقاط مختلف افغانستان (بدخشان، بلخ، هرات، غزنی، کابل، قندهار) کتابت و یا تألیف شده موجود بود. مدت سه روز در این کتابفروشی به جست و جو پرداختم و ۹۵ مجلد چاپی و ۲۰۴ نسخه خطی را دیدار کردم.

۴۵- مرکز کتاب (بوک لند)

[خیابان بندر ، کوچه هرمزجی ، کراچی]

این کتابفروشی وابسته به دو مرکز انتشاراتی و چاپ بزرگ در کراچی است به نامهای «پروسس پاکستان» و «لیبرتی پرس» یعنی «چاپخانه پاکستان» و «چاپخانه آزادی». مالکان این مرکز یا کتابفروشی و دو چاپخانه آقای شیخ محمد حسین خراسانی و شیخ محمد صادق خراسانی هستند و اصل آنها از ناحیه کدکن خراسان است و ایرانی الاصل هستند و بسیار به ایرانی بودن خود افتخار می کنند و می نازند.

مرکز کتاب یا بوک لند در یک بنایی قرار دارد در خیابان بندر کوچه هرمزجی یا هرمس جی و اصولاً از بیست سال پیش آنرا بسته اند اما به واسطه شهرت آن، بازهم مردم خصوصاً محققان و دانشمندان مراجعه می کنند و از آن کتاب می خرند. نسخه های خطی هم داشتند و لیکن من ندیدم.

۴۶- کتابفروشی رویال (رویال بوک کمپانی)

[صدر ، کراچی]

در این کتابخانه انواع کتب چاپی عربی و فارسی از چاپهای حیدر آباد دکن و نولکشور موجود است. مالک آن چون متوجه شده که فروش این نوع کتاب ها با گر می ندارد ، کتب چاپ قدیم را در انبار ریخته و انباشته و در عوض کتب چاپ جدید مخصوصاً به زبان انگلیسی را در قفسه ها چیده و عرضه داشته است.

* * *

البته در شهر کراچی کتابفروشی های دیگر هم موجود است ، مانند کتابفروشی و انتشارات فیروز سنز ، کتابفروشی رنگ محل ، کتابفروشی نمازی ، و چندین کتابفروشی دیگر که کاروبار آنها در امور انتشاراتی و کتابفروشی اردو و انگلیسی متمرکز است.

حیدرآباد سند :

۴۷- کتابخانه انجمن ادبی سند

[سندی ادبی بورد ، حیدر آباد سند]

انجمن ادبی سند در شهر حیدر آباد سند در سال ۱۹۵۱ میلادی تأسیس شده است.

نخست در کراچی بود. هدف آن تحقیق در ادبیات و زبان سندی است و خاصه آن زبانهایی که در سندی اثر گذاشته اند، مانند: فارسی، عربی، اردو و سرائیکی. دولت هر سال ۱۰۰۰۰ روپیه می دهد که فقط کتابهای عربی و فارسی و سندی چاپ و نشر شود، تاکنون ۲۵۳ کتاب چاپ و نشر کرده است. ۱۷۰ کتاب سندی، ۳۳ کتاب فارسی، ۷ کتاب عربی، ۱۰ کتاب انجمنی، ۶ کتاب اردو.

این کتابخانه در محل انجمن ادبی سند و در بنای بزرگ به نام «امین منزل» واقع شده است که اصل منزل از شخصی به نام «امین» است و او همه گونه مساعدت و کمک به انجمن ادبی سند می کند. قبلاً نیز آقای سید پیر حسام الدین راشدی توسط نامه پی مرا به آقای امین و مسؤول اداری و انتشاراتی آن آقای غلام ربانی اگرو معرفی کرده بود. در ساعت ۸ صبح ۱۳۵۱/۲/۲۲ خورشیدی از گنجینه مخطوطات و عکس های نسخه های خطی سندی ادبی بورد دیدن کردم. در حدود ده هزار مجلد کتاب چاپی که اکثر آنها را خود انجمن منتشر کرده است در قفسه های آن موجود است و از آن میان تقریباً ۳۰۰ نسخه خطی و فارسی و سندی و اردو است. بعضی از این نسخ کمیاب و شاید منحصر بوده باشد. نام چند نسخه را یاد داشت کردم، بدین شرح:

۱- قرآن شریف: ترجمه به زبان فارسی از مخدوم نوح، کتابت ۱۱۱۳ هـ ق. کاتب بهاء الدین.

۲- جامع العلوم: تألیف ابو عبدالله علاء الدین بن علی بن اشرف بن سعد بن علی القریشی الحسینی، تاریخ تألیف ۷۸۲ هـ ق. تاریخ کتابت ندارد. نثر فارسی آن کهن: ۱۸۴ علم را شرح داده است. اول «علم قرائت» و آخر «علم انابت» است.

۳- مجموعه: (گشن راز، مشنوی شیخ عطار، حسنات العارفین).

۴- بیاض فارسی: که در آن رقعات و یادداشتهایی از «شهباز قلندر» داشت.

۵- کلیات سعدی: کتابت ۷۲۶ هـ ق.

۶- اختیارات قاسمی: از محمد قاسم هندو شاه (فرشته).

۷- نافع الخلق: در طب، تألیف حبیب طبیب کاتب عبدالکریم شکار پوری.

۸- دیوان صائب: نسخه کهن، ۱۲۱۸ هـ ق.

۴۸- کتابخانه آقای دکتر نبی بخش خان بلوچ
[محوطه قدیم دانشگاه سند، حیدر آباد سند]

این کتابخانه قدمت خاندانی دارد و اکنون آقای دکتر نبی بخش خان بلوچ مالک آن است و بر کتب چاپی و خطی آن افزوده است و لیکن به علت جا بجا شدن کتابخانه، امکان دیدار همه کتابها را نیافتم و آنگونه که آقای دکتر بلوچ می گفت تقریباً ۱۰۰۰۰ جلد چاپی و ۱۰۰ نسخه خطی در قفسه های آن موجود است. اکثر کتابهای چاپی انگلیسی و سندی و بعضی به فارسی و عربی است، اما بیشتر نسخه های خطی، فارسی و سندی و برخی به عربی است. نام چند نسخه خطی را یادداشت کردم:

- ۱- هزلیات: به زبان فارسی که در «هاله» از شهرهای سند نوشته شده است.
- ۲- رشحات الفنون: تألیف الامین الدین خان بن سید ابوالمکارم بن امیر خان الحسینی المهروی.
- ۳- واسق و عذرای ناسی اصفهانی: مذهب و لوح دار و منقش.
- ۴- خسرو شیرین ناسی اصفهانی: مذهب و لوح دار و منقش.
- ۵- دیوان ولید بن یزید: (عربی)، نسخه منحصر بفرد که آنرا «العزیز الیهنی» تحقیق کرده و اشعار آنرا با «الاغانی» مقابله کرده است.
- ۶- دقایق الحقایق: تألیف احمد رومی خلیفه مولانا جلال الدین رومی تألیف ۵۷۲۷ ق.

۴۹- کتابخانه آقای مولانا غلام مصطفی قاسمی سندی
[جیل رود (خیابان زندان)، هیر آباد، حیدر آباد سند]

آقای مولانا غلام مصطفی قاسمی سندی خانگی دارد در خیابان زندان مرکزی حیدرآباد (جیل رود) در محله هیر آباد. کتابخانه اش را در یکی از اطاقهای این خانه ترتیب داده است. او مردی است در حدود ۶۰ ساله، عالم علوم اسلامی، متخصص زبان و ادب فارسی و عربی، دانای تاریخ سند و آگاه به تاریخ پاکستان. ریاست شاه ولی الله آکادمی را بر عهده دارد، مدیر ماهنامه «الرحیم» به زبان سندی و «الولی» به زبان اردو می باشد. کتابخانه اش ارزنده و دارای کتب چاپی و نسخه های خطی است. تقریباً ۲۰۰۰ مجلد دارد و از آن بیش از ۱۰۰ نسخه خطی است که اکثر آنها تألیف علمی سند است:

- ۱- ذریعۃ الوصول الی جناب الرسول: (فارسی)، تألیف فقیر محمد هاشم تهموی، قرن ۱۰ ه ق.

- ۲- منتخب شاہنامہ : خط خوش ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۳- حاشیہ برتلویح : (عربی) از وجیہ الدین گجراتی ، تالیف ۱۳۰۱ھ ق.
- ۴- شرح زور : «زورا» (زورا نام دجلہ است) ، تالیف جلال الدین دوانی (نسخہ اصلی و عکسی).
- ۵- مجموعہ : (چند رسالہ صرف و نحو) بہ فارسی و عربی ، العقلم تالیف قلندر شہباز ، و ضمک قاضی محمود تہتوی.
- ۶- الغاز علی اللہاز : در احادیث موضوعہ وضعیفہ .
- ۷- صحیح بخاری : (ج ۱) ناقص ، عربی .
- ۸- غایۃ التحقیق : شرح کافیہ در علم نحو (عربی).
- ۹- اجتماعات شاہ ولی اللہ کی نظر میں : تصنیف مولانا غلام مصطفی قاسمی .
- ۱۰- فخریہ یا حاشیہ شرح ہدایۃ الحکمہ : للسید فخر الدین ، کاتب شیخ عبدالقادر.
- ۱۱- شرح زبدہ : با حاشیہ علامہ قاضی محمود تہتوی و حواشی مخدوم محمد معین تہتوی ۱۱۰۲ھ ق.
- ۱۲- حاشیہ اشباہ و نظائر: تصنیف صاحب بحر الرائق کہ در اصول فقہ حنفی شہرت دارد و حاشیہ این حاشیہ از مخدوم عبدالواحد سندی سیوانی (نعمان ثانی) متوفی ۱۲۲۴ھ ق.
- ۱۳- فتاویٰ واحدی : (ج ۱ چاپ شدہ است).
- ۱۴- دفتر خاطرات : (مذکرات) غلام مصطفی قاسمی (کہ آنرا فہرست کتب خطی ہم می توان گفت).
- ۱۵- قصیدہ بردہ و شرح آن : و اشعار عربی و فارسی مولوی محمد بنوی.
- ۱۶- سند یا باب الاسلام کی حیثیت میں : و مقالات دیگر.
- ۱۷- النکت حافظ ابن حجر عسقلانی : بر مقدمہ حافظ بن صلاح (اصل آن در کتابخانہ پیر جہندو).
- ۱۸- سیف الجلی علی سائب النبی : تالیف مخدوم محمد ہاشم تہتوی سندی ، ۱۱۳۴ھ ق. (اصل آن از کتابخانہ پیر جہندو).
- ۱۹- ترجمہ سطعات : عربی در فلسفہ اسلام کہ اصل آن بہ زبان فارسی از شاہ ولی اللہ محدث دہلوی و ترجمہ اش از علامہ موسی جار اللہ روسی.
- ۲۰- المہام الرحمن : تفسیر قرآن عربی بہ طرز جدید کہ مولانا عبید اللہ سندی آنرا

- در حرم مکہ بر علامہ موسیٰ جار اللہ اسلا کرده بود (۲ جلد آن تا سورۃ النساء چاپ شدہ است).
- ۲۱- معرفۃ الانساب الباطنیہ و نفی الانساب الظاہریہ : سید احمد بن علان ، تالیف و کتابت ۱۱۱۰ھ ق. (چاپ شدہ).
- ۲۲- رسالہ در اصول حدیث : (متن و حاشیہ) تالیف مولانا عبید اللہ سندی (چاپ نشدہ).
- ۲۳- رسالہ منتجہ الفکر : از مخدوم محمد ہاشم تہتوی.
- ۲۴- شرح نام حق : اصل «نام حق» سرودہ شرف الدین است.
- ۲۵- روضۃ العلماء زندہ ویسی : در فقہ حنفی ، کاتب سید علی اصغر بن ولی محمد لکعلوی یا لکیانوی ۱۱۳۵ھ ق.
- ۲۶- دفتر خاطرات : یا سفر نامہ مکہ تالیف مولانا غلام مصطفی قاسمی شامل اینگونه یادداشت ہا :
- این مرقد مطہر فرزند حیدر است آرامگاہ دختر زہرای حیدر است
این جایگاہ زینب کبری است در زمین یا گوشہی ز عرش خداوند اکبر است
- ۲۷- شرح نقایۃ الفاضل : (عربی). تالیف ۸۸۰ھ ق ، تاریخ ۸۸۵ھ ق (دمشق).
- ۲۸- طبقات الحفاظ : ۱۳۲۳ھ ق.
- ۲۹- مظہر الانوار محتو علی مسائل الصیام : متن و شرح از محمد ہاشم تہتوی. این کتاب از عربی بہ فارسی ترجمہ شد و «حیات الصائمین» نام دارد. تاریخ کتابت ۱۳۶۶ھ ق ، کتب جہال الدین و چاپ نشدہ است.
- ۳۰- الاصول الموضوعۃ و المقدسۃ الہندسہ : کاتب محمد داد ، کتابت ۱۳۵۶ھ ق.
- ۳۱- دیوان خواجہ محمد سعید انواری : (اواری) ، شاید متوفی ۱۳۱۵ھ ق. این دیوان چاپ نشدہ است.
- ۳۲- ناشناختہ : (شاید تذکرہ عارفان و صوفیان باشد) ، در حدود قرن ۱۱ھ ق.
- ۳۳- حاشیہ قدیمہ جلالیہ بر شرح تجرید : (جلال الدین دوانی).
- ۳۴- فوائد الضیائیہ بر کافیہ : از جامی.
- ۳۵- متوسط : (شرح کافیہ) ، بر کنار صفحات این نسخہ حاشیہ میر سید شریف جرجانی کتابت شدہ است ، این نسخہ طبع نشدہ.

- ۳۶- مجموعه: (۱- خلاصه الحساب شیخ بہاء الدین عاملی، ۲- حاشیہ مخدوم محمد ہاشم تہتوی، ۳- شرح شیخ الاسلام پسر علامہ تفتازانی بر سراجی، عربی).
- ۳۷- مبدأ و معاد: از خواجہ مجدد الف ثانی (فارسی).
- ۳۸- مسألۃ الدھر: تالیف مولانا معین الدین اجمیری (اردو)، چاپ شدہ.
- ۳۹- دیوان میر: یا دیوان سید میر جان اللہ شاہ رضوی روہری (روہر نام شہر است). فارسی، متخلص بہ «میر» چاپ شدہ، قرن ۱۲ھ ق. میر از معتقدان شاہ عنایت شہید می باشد. تاریخ کتابت ۱۲۱۶ھ ق.
- ۴۰- البصائر در فلسفہ: تالیف مخدوم بصیر الدین سیوانی سندی (عربی) وی از اولیاء اللہ بود. چاپ شدہ.
- ۴۱- خلاصۃ البیان: شرح لغات مشکوٰۃ المصابیح تالیف سید عبدالوہاب بن عیسی البہاک باوچستانی (عربی).
- ۴۲- مجموعہ: (۱- شا کر نامہ، ۲- کریمہ، ۳- مخمس فارسی در لغت و نامہای درختان و گہا و گیاه ہا).
- ۴۳- اسرار جلالیہ: در علم تصوف از سید عبدالجلیل لکھنوی (فارسی)، کاتب عبدالرؤف، کتابت ۱۲۸۸ھ ق.
- ۴۴- شرح الصدور: لجلال الدین سیوطی (چاپ شدہ).
- ۴۵- تعبیر الرؤیا: در عربی، کاتب احمد بن عبداللہ، کتابت ۱۰۰۶ھ ق.
- ۴۶- فتاویٰ: (از علمای سند)، تقریباً قرن ۱۰ھ ق.
- ۴۷- ناشناختہ: (شاید تاریخ فیروز شاہی) سلطان فیروز شاہ بہمنی، خط خوش.
- ۴۸- مجموعہ سلطانی: کاتب سید محمد حقی ولد سید العدنہ شاہ ساکن بہریالو.
- ۴۹- تذکرہ اساتذہ: (ناقص) مخدوم محمد عابد سندی سیوانی، کہ جد او از سیوان (در سند) ہجرت کردہ و در یمن سکونت اختیار کردہ. مؤلف مدتی از جانب حکومت یمن سفیر مصر بود و در مدینہ منورہ وفات یافت، تالیفات متعدد دارد.
- ۵۰- حاشیہ قل احمد: بر حاشیہ ملا عبدالکریم سیالکوٹی، حاشیہ قطبی (شرح شمسیہ در منطق و میر قطبی).

- ۵۱- پنجتن : (فرهنگ لغت عربی و فارسی و اردو و سنندی و پشتو) و رسائل دیگر.
- ۵۲- مکتوبات امام ربانی : حضرت مجدد الف ثانی (تقریباً قرن ۱۱ هـ ق. شاید از عہد مؤلف باشد).
- ۵۳- شرح شاطبیہ : مہر مخدوم محمد ہاشم تہتوی و حواشی او را دارد.
- ۵۴- شرح عقاید جلالی : (جلال الدین دوانی) .
- ۵۵- حفظ الایمان من غارۃ الشیطان : (فارسی) در علم تصوف.
- ۵۶- الشرح النہاری : (یک روزہ) الحری لمتن الابہری (متن ایساغوجی نام دارد).
تصنیف محمد حسن سنبلہ از علمای قرن ۱۳ ہ ق.
- ۵۷- تاج التراجم : (عربی).
- ۵۸- فتاویٰ علمای سند : (عربی) تالیف در ۱۲۱ ہ ق ، کاتب حافظ محمود سیوستانی.
- ۵۹- مجموعہ : (۱۱ رسالہ) بہ خط مولانا غلام مصطفی قاسمی .
- ۶۰- لطایف لطیفی : سرودہ میر عبدالحسین سانگی .
- ۶۱- کچکول نامہ : بہ تصحیح مولانا غلام مصطفی قاسمی چاپ و نشر شدہ است .
- ۶۲- حاشیہ حجۃ اللہ بالغہ .
- ۶۳- التوضیح علی التنقیح .
- ۶۴- امعان النظر شرح نخبۃ الفکر : قاضی محمد اکرم نصر پوری سنندی ، کاتب محمد ابن جابر از علمای مدینہ منورہ از این کتاب فقط دو نسخہ موجود است : این نسخہ و نسخہی دیگر در کتابخانہ پیر جہندو بہ کتابت ۱۲۵ ہ ق .
- ۶۵- وسیلۃ الغریب الی جناب الحبیب : (فارسی) تالیف مخدوم محمد ہاشم تہتوی (مالک آن کتابخانہ پیر جہندو).
- ۶۶- شرح اسماء اللہ تعالیٰ : بہ فارسی (خطی) ، کاتب عبداللہ ولد ولی محمد .

* * *

علاوہ بر اینکہ از کتابخانہ مولانا غلام مصطفی قاسمی دیدن کردم ، چند مطلب دربارہ کتاب و کتابخانہ و نسخہ ہای خطی از وی شنیدم ، بدین شرح :

در قریہ سید پور در سند کتابخانہ بی عظیم است کہ مولانا سید غلامحسین رفاعی آنرا ادارہ سی کند ، و نسخہ ہای خطی فارسی فراوان دارد . نشانی : دوی مسجد ، محلہ خواجہ ، تندو محمد خان .

در قریهٔ راوت سر دهستان چاچور کتابخانہ بی بزرگ موجود است کہ در آن نسخہ ۵۰۰ خطی قدیم و نوادر تاریخ بسیار است و مالک آن مولوی عبدالحق چاندیو و پسرش مولوی عبدالہادی است.

در شہر خیر پور : کتابخانہ بی بہ نام «گورنمنٹ دیویژنل پبلک لائبریری» موجود است کہ ۱۲۰۰ نسخۂ خطی فارسی و عربی و اردو دارد.

در قریهٔ تندو جان محمد در ۸۰ میلی حیدر آباد سند کتابخانہ بی وجود دارد.

در قریهٔ تندو سائین داد کتابخانہ بی وجود دارد بہ نام مکتبۂ سر ہندیان.

در قریهٔ تندو محمد خان کتابخانہ بی وجود دارد.

در قریهٔ ہالہ کتابخانہ بی بزرگ موجود است کہ مالک آن مخدوم طالب المولی

نمایندۂ مجلس شورای ملی پاکستان است.

در لنواری یا کتابخانۂ خواجہ محمد زمان لواری والا موجود است. خواجہ محمد زمان

معاصر شاہ عبداللطیف بہتائی بود و دیوان فارسی دارد .

در پیر (پیر یعنی کونار بخش) لارکانہ کتابخانۂ مدرسۂ سراج العلوم موجود است و

مالک آن عبدالکریم پیر طریقت علمای سند و نایب صدر جمعیت علمای پاکستان است. در

این کتابخانہ در حدود ۸۰۰ نسخۂ خطی موجود است .

در علیخان کمبر (منبر غلام شیر خدا حیدر «ع»)، کتابخانۂ پیران راشدیہ از علی شاہ

کہ شاعر فارسی بود موجود است .

در وارہ بخش لارکانہ ، کتابخانۂ پیر نجی اللہ راشدی موجود است .

۵۰- کتابخانۂ استان سند

[سند پرونشال لائبریری، حیدرآباد، سند]

این کتابخانہ در داخل ساختمان موزہ استان سند است. موزہ استان سند بہ دو بخش

تقسیم شدہ است. بخش آثار پیش از اسلام ، بخش آثار بعد از اسلام. در بخش آثار پیش از

اسلام ، زیر خاکی ہا است کہ شامل آثار مکشوفہ از نقاط مختلف سند است. در بخش آثار

بعد از اسلام ، انواع کاشی ہا ، منبت کاری ہا ، زیورہا ، سفالہا ، اسلحہ ہای گرم و سرد ،

لباس ہا ، آلات موسیقی مخصوصاً آنہایی کہ مربوط بہ سر زمین سند است ، مانند : تنبور ،

سرود (نوعی چنگ) ، انواع لباس ہای سندی ، مانند : گھرہ (دلق) ، گچ و سومی (زنان)

(فرش) ، جت (زوت) نوعی سجادہ ، کیس (فرش) ، اجرک (شاید ازرف) کہ چادر مخصوص

مردان و زنان است. لنگی که مردان بر دوش و سر می بندند، قرطو (پیراهن). در یک کاشی این دو بیت آمده بود :

ندیده چشم فلک مشهدی بدین خوبی که آمدند ملایک برای دیدن فیض
بچشم از خرد و عقل سال تاریخش بدیده کرد اشارت که هست معدن فیض
(۴۰۰۵ ق).

پس از دیدار موزه به کتابخانه وارد شدیم و از کتب چاپی و خطی دیدن کردیم. کتابدار آقای یوسف عبدالغفور. نام کتابخانه را به «کتابخانه شمس العلماء داود پوتا» تغییر داده اند چون این شخص کتابهای بسیار به کتابخانه هدیه کرده است. تعداد کتاب ۱۸ هزار مجلد چاپی .

اردو ۵۰۰ مجلد .

سندی ۲۵۰۰ مجلد .

انگلیسی ۵۰۰۰ مجلد .

فارسی ۳۰۰ مجلد .

عربی ۱۰۰۰ مجلد ، و بقیه به زبانهای دیگر .

نسخه های خطی در حدود یکصد نسخه .

این کتابخانه فهرست ندارد و نام نسخه های خطی را حتی در دفتر هم ثبت نکرده اند. من با فرصت کم نام چند نسخه خطی را یادداشت کردم :

۱- دیوان مسعود سعد لاهوری :

آغاز :

دوش در روی گنبد خضرا مانده بود این دو چشم من عمدا

انجام :

بفزود چو کوه قوت شعر من شد ختم در به تو یمن - تمام شده

۲- دیوان کیم کاشانی .

۳- دیوان طالب آملی .

۴- لیلی و مجنون: از میرزا صادق نامی اصفهانی ، خط خوش نستعلیق .

۵- زاد المعاد .

۶- فرهنگ رشیدی .

۷- اصول اکبری .

- ۸- کلیات و مثنویات اوحدی : کتابت ۹۶۹ هـ ق.
- ۹- طوطی نامه : ضیاء نخشبی.
- ۱۰- مثنوی رتن و پدم.
- ۱۱- دیوان عطار : شیخ فرید الدین عطار نیشابوری .
- ۱۲- نفحات الانس بن حضرات القدس : جامی ، شاید از عهد مؤلف باشد.
- ۱۳- مثنوی اسکندر نامه : سروده میر صاحب ابن میر فتح علی خان تالپر بهند ، تاریخ ۱۲۶۷ هـ ق.
- ۱۴- تاریخ طبری : (ناقص) به زبان فارسی.
- ۱۵- دیوان حافظ شیرازی : خوش خط.
- ۱۶- دیوان شاه نعمت الله ولی.
- ۱۷- دیوان اماسی.
- ۱۸- تزوک تیموری : (۲ نسخه) یکی از آنها کتابت ۱۲۲۲ هـ ق.
- ۱۹- خسرو و شیرین : میرزا صادق نامی اصفهانی.
- ۲۰- برگزیده : (انتخاب شعر شاعران پارسی گوی) .
- ۲۱- گستان سعدی : کتابت ۱۲۶۷ هـ ق.
- ۲۲- هدایت الاولیاء فی سیره الانبیاء : به خط مصنف آن ۱۲۴۴ هـ ق.
- ۲۳- دیوان عراقی.
- ۲۴- مثنوی واسق و عذرای نامی : میرزا صادق اصفهانی.
- ۲۵- دیوان عبرت مازندرانی.
- ۲۶- دیوان ابن یمن فریومدی و هفت مجلس و مجلس افروز.
- ۲۷- مثنوی تاریخ خاندان کلهورا : به زبان فارسی.
- ۲۸- تاریخ سند : به زبان فارسی، کتابت ۱۰۴۵ هـ ق.
- ۲۹- برهان قاطع : تألیف محمد حسین بن خلف تبریزی ، کتابت ۱۲۰۵ هـ ق.
- ۳۰- یوسف و زلیخای منسوب به فردوسی : کتابت ۱۲۰۵ هـ ق .
- ۳۱- مثنوی محمود و ایاز حکیم زلالی خوانساری : (ناقص).

- ۳۲- کتاب درویشان : ۱۲۵۸ هـ ق.
- ۳۳- وقایع عالمگیری : (مجموعه).
- ۳۴- تاریخ نگارستان : (مجموعه).
- ۳۵- تاریخ اسلام عبدالرحمن چشتی : ۱۱۱۵ هـ ق.
- ۳۶- جام جم اوحدی : کتابت ۱۲۵۶ هـ ق.
- ۳۷- شرح دیوان حافظ : به قطع بزرگ و خط خوش.
- ۳۸- مجموعه : (الهی نامه ، مصیبت نامه ، اسرار نامه از شیخ عطار).
- ۳۹- خاور نامه : (مثنوی).
- ۴۰- تحفه السلاطین : در احوال سلاطین تالپور ، کتابت ۱۲۷۰ هـ ق.
- ۴۱- حمله حسینی : در برابر حمله حیدری ، کتابت ۱۲۷۸ هـ ق. کاتب علیمراد وند سلطان.
- ۴۲- وقایع سند : قبل و بعد از اسلام.
- ۴۳- مثنوی گل و نوروز : و چند مثنوی دیگر.
- ۴۴- مجموعه : (کمال نامه ، سام نامه و چند مثنوی دیگر به خط خوش) از خواجوی کرمانی.

این نسخه های خطی و دیگر نسخه ها که فرصت یادداشت کردن آنها را نداشته شامس متون نظم و نثر ارزنده است و اکثر آنها به زبان فارسی نوشته شده اند. متأسفانه هنوز فهرست نشده اند.

۵۱- کتابخانه سیرزا قلیچ بیک

[محلہ تندو تورو (قلیچ آباد) ، حیدر آباد سند]

به همراهی و راهنمایی آقای مولانا غلام مصطفی قاسمی از این کتابخانه دیدن کردم. صاحب اصلی کتابخانه به نام «سیرزا قلیچ بیک» وفات یافته است ، فرزندش میرزا اسد بیک و نوه اش میرزا اعجاز مالک کتابخانه شده اند. اصل خاندان قلیچ بیکی از ایران هستند و هم اکنون هم به زبان فارسی حرف می زنند و همه آنها در یک محلہ بزرگ در کنار رود مهران (سند) زندگی می کنند. این محلہ «تندو تورو» یا «قلیچ آباد» نام دارد و به صورت چند قلعه متشکل از خانوارهای کوچک و بزرگ اداره می شود ، چنانکه همین خاندان میرزا قلیچ بیک

و عموها و عموزاده ها و بستگان دیگر در یک قلعه زندگی می کنند.

میرزا قلیچ بیگ یکی از عالمان و شاعران بزرگ سرزمین سند است و در حدود ۴۵۷ رساله و کتاب و مثنوی و دیوان شعر تألیف و تصنیف کرده و سروده است. این تألیفات و تصنیفات به زبانهای فارسی و اردو و سندی و عربی و انگلیسی است و تعدادی از آنها را دیدم که در این موضوعات بودند :

۱-	کتاب ها و رسائل ادبی و تاریخی ترجمه از انگلیسی به سندی	۶۹	جلد
۲-	کتاب ها و رسائل دینی و ادبی انگلیسی	۴۱	»
۳-	کتاب ها و رسائل مذهبی سندی	۸۸	»
۴-	نمایشنامه ها به سندی	۲۰	»
۵-	داستان سندی	۲۳	»
۶-	کتابهای درسی و ادبی برای دختران و پسران و بچه ها به زبان سندی	۱۱۹	»
۷-	کتابهای شعر (به زبان فارسی و سندی)	۲۹	»
۸-	کتابهای بچه ها (به زبان سندی)	۱۷	»
۹-	کتابهای مخصوص دختران (به زبان سندی)	۲۰	»

البته اکثر این کتابها را از متون فارسی نظم و نثر به زبان سندی در آورده است. تقریباً همه این نسخه های خطی و رسائل به خط مؤلف آنها میرزا قلیچ بیگ بود. در حدود ۵۰۰ نسخه خطی داشته است و لیکن اکنون چند نسخه بیشتر ندارد. اینک نام چند نسخه را بدین شرح یادداشت کردم:

- ۱- کتاب قوانین و قواعد خاندان میرزا فریدون بیگ: (حاوی آداب و رسوم مخصوص آن خاندان).
- ۲- جواهر القرآن: (روش قرائت و تفسیر قرآن).
- ۳- خزینه سیمین.
- ۴- شعر الهنود.
- ۵- مرآت القرآن: ضمیمه مفتاح القرآن.

۶- اشعار الامثال : (۲ جلد) .

۷- شعر النسوان .

۸- معدن الاسرار : از خواجہ صفی اللہ نقشبندی (چاپ نشده).

۹- حوادث سنی النبوه : تألیف مخدوم محمد ہاشم تہتوی (چاپ شدہ).

۱۰- حملہٴ حیدری : (اوراق شدہ).

شرح حال میرزا قلیچ بیگ بہ قلم خودش از طرف انجمن ادبی سند (سندی ادبی بورڈ) چاپ شدہ است. این مطالب را از آن کتاب یادداشت کردم : «پدر من «فریدون» و پدر بزرگ من «خسرو» و نام من «قلیچ» ، اینہا ہمہ نام پادشاہان است و لیکن من خودم فقط گدایی کوچک ہستم» .
اینک چند شعر از او :

نور محمدی چو شدہ باعث جہان وابستہ حشر ہم بہ ظہور محمد است
فردا شفاعت است و لطف محمدی حالا شفا حوالہ بہ نور محمد است

چو اول می تراشیدم بہ دست خویش ریشم را
ندانستم کہ آید بر سرم چنین شکایت ہا
قلیچ ایام بی ریشی فراموشم نمی گردد
کہ می کردند خوبان بردل ریشم عنایتہا

پیر جھندو :

۵۲- کتابخانہٴ پیر جھندو

[کوت پیر جھندو ، سعید آباد ، حیدر آباد سند]

آقای پیر وہب اللہ شاہ معروف بہ «پیر جھندو» دارندہ و حافظ این کتابخانہ است و آن در روستایی بہ نام «پیر جھندو» در ۴۸ میلی حیدر آباد سند واقع شدہ است . استاد غلام مصطفی قاسمی رئیس شاہ ولی اللہ آکادمی مرا ہمراہی کرد و بہ آن روستا آمد و بہ معرفی او، حضرت پیر جھندو اجازہ داد از کتابخانہ اش دیدن کنم. در این روستا، مدرسہ و مسجد و مزارات خاندان پیر جھندو موجود است و محل زیارت مریدان و دیگران است.

کتابخانه در یک بنای نسبتاً خوبی در شرق مسجد پیر جهندو واقع است و در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۱۰۰۰ نسخه خطی دارد. اکثر نسخه‌های خطی فارسی و عربی است. کتابخانه پیر جهندو شهرت جهانی دارد و بعضی از نسخه‌های آن از نوادر روزگار است. تعدادی مرقعات خوشنویسان در آن موجود است. از کتاب‌های چاپی نیز بعضی از کمیاب‌ترین کتابهای چاپی را دارد.

آقای پیر جهندو توضیح داد که در این گنجینه نسخ خطی، تعدادی متون کمیاب و کم نظیر هست که سر زمین سند بر آنها افتخار می‌کند. مثلاً یک نسخه خطی به خط و کتابت علامه ابن حجر عسقلانی، مثنوی مولانای روم به تاریخ کتابت ۸۹۲ هـ ق. یک نسخه تالیف حافظ سخاوی به خط خودش، چند نسخه تالیف تعدادی از علمای سند به خط خودشان، مانند: مخدوم محمد هاشم تہتوی، مخدوم محمد معین الدین تہتوی، مخدوم ضیاء الدین تہتوی، مخدوم محمد سندی. اینک نام چند نسخه را که یادداشت کرده‌ام، ذیلاً می‌آورم:

- ۱- شفاء الابدان : تالیف ابوبکر احمد بن محمد بن علی القریشی در طب، کاتب حاجی غلام حسین، کتابت ۱۲۱۳ هـ ق.
- ۲- اوراد (مائتہ الفوائد): فارسی در وظایف و دعاها منتخب از کتب سلف، تالیف حاجی غلام حسین هالیدی سندی، به خط مؤلف که برای فرزندش میر محمد نوشته است ۱۲۱۳ هـ ق.
- ۳- مجموعه در سلوک به زبان فارسی.
- ۴- معدن الاسرار.
- ۵- نزهت الارواح : تالیف امیر حسینی هروی.
- ۶- کنز الرموز : امیر حسینی هروی.
- ۷- مفاتیح الاعجاز فی شرح گشن راز.
- ۸- قرآن مجید : ترجمه به زبان فارسی، کاتب فقیر حافظ غلامعلی لاهوری.
- ۹- چهار گلزار : (مجموعه بیضاوی، مدارک، جلالین، حسینی) (عربی).
- ۱۰- من حاشیة السخاوی الی الفیہ العراقی : فی اصول الحدیث به خط مؤلفه الحافظ السخاوی. این نسخه در سال ۱۰۹۴ در تملک شخصی معروف به شیخ عبدالرحمن عرب زاده بوده است.

- ۱۱- ملفوظات : از خواجہ عبید اللہ احرار ، کتابت ۱۰۴۹ ھ ق.
- ۱۲- مجموعہ رسائل (عربی و فارسی) : تکمیل الایمان ، آداب المریدین تألیف سید محمد راشد ، رسالہ "المحبوبیہ" "المعبودیہ" "لخلیفہ" محمود نظامانی از خلفای بزرگ پیر محمد راشد روضہ والا.
- ۱۳- مثنویات امیر خسرو دہلوی : (قرن ۱۰ ھ ق).
- ۱۴- منطق الطیر : عطار نیشابوری.
- ۱۵- دیوان بابا فغانی شیرازی.
- ۱۶- مخزن الاسرار نظامی.
- ۱۷- دیوان امیر خسرو دہلوی.
- ۱۸- گلستان سعدی.
- ۱۹- مکاشفات رضوی : (شرح مثنوی مولوی).
- ۲۰- سیرۃ الشامیہ : (۵ ج) کتابت تقریباً قرن ۱۰ ھ ق. اصل نسخہ در اختیار مخدوم محمد معین تہتوی بودہ کہ یار غار شاہ عبد اللطیف بہتانی محسوب می شود. امضا و یادداشت و سہر مخدوم محمد معین را دارد.
- ۲۱- جذب القلوب الی دیار المحبوب.
- ۲۲- جامع الجوامع فی اللغۃ الفارسیہ : (۴ ج) تألیف مولانا محمد پیر راشد مؤسس کتابخانہ پیر جہندو.
- ۲۳- مدارالافاضل ، کتابت ۱۰۰۶ ھ ق.
- ۲۴- منتخب اللغات شاہجہانی : تصنیف میر عبد الرشید (۲ نسخہ) ، کتابت ۱۱۱۹ ھ ق.
- ۲۵- صراح اللغہ.
- ۲۶- فرهنگ اکبر شاہی.
- ۲۷- مفتاح اللغہ : کتابت ۱۰۹۳ ھ ق.
- ۲۸- فرهنگ رشیدی : کاتب امین الدین خان.
- ۲۹- رشحات الفنون : کاتب محمد صالح تہتوی ، کتابت ۱۱۵۷ ھ ق. (موضوع :

تاریخ از آغاز خلقت بشر تا زمان مؤلف).

۳۰- تاریخ الاولیاء.

۳۱- تذکره الاولیاء : شیخ عطار نیشابوری ، در حدود قرن ۹ و ۱۰ ه ق.

۳۲- العجالة الزینیه فی السلاله الزینیه : تألیف سیوطی.

۳۳- تاریخ سند : تألیف میر معصوم (ناقص).

۳۴- دیوان آزاد بلگرامی.

۳۵- تاریخ نادری.

۳۶- شواهد النبوة.

۳۷- جمة الصوفین : (عربی) تألیف سید محمد هادی.

۳۸- ترجمه قرآن مجید : به فارسی منظوم (۲ جلد).

۳۹- دیوان گدا : سروده سید غلام محمد شاه گدا هالایی ، حیدرآباد سند.

۴۰- قصه سودای عشق : به نثر فارسی .

۴۱- دیوان میر صاحب : به خط محمد حسن . ۱۳۲۰ ه ق .

۴۲- منتخب اللغات شاه جهانی : کاتب احمد ، ۱۲۲۸ ه ق . این ۴ نسخه آخر در

کتابخانه خصوصاً پیر جهندو بود .

کتابخانه پیر جهندو یک دفتر هم دارد که اسامی کتابهای چاپی و نسخه های

خطی را بطور آمیخته باهم در بردارد .

۵۳- کتابخانه درگاه شریف

[نزدیک کوت پیر جهندو ، حیدرآباد سند]

مانک این کتابخانه آقای مولانا سید پیر محب الله شاه سجاده نشین درگاه شریف است.

وی برادر آقای مولانا سید پیر وهب الله شاه است . کتابخانه پیر جهندو که مالک آن

پیر وهب الله شاه است و کتابخانه درگاه شریف که مالک آن پیر محب الله شاه است

اصلاً و حقیقتاً یکی بوده اند. اما پس از فوت پدر (سید ضیاء الدین شاه) ، کتابها را به دو

بخش کرده اند .

آقای سید پیر محب اللہ شاہ ، مدرسہ و مسجدی دارد کہ در آنها بہ تدریس علوم دینی مخصوصاً «حدیث» پرداختہ است و او را «شیخ الحدیث» یا «محدث» لقب دادہ اند و کتابہای حدیث بسیار دارد در فہرست کتابخانہ وی در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۳۵۰ نسخہ خطی ثبت شدہ بود . این چند نسخہ را یادداشت کردم .

۱- شرح مخزن الاسرار : (ناقص) از محمد ابراہیم تہتوی .

۲- گلستہ معرفت : خواجہ عبداللہ انصاری .

۳- مناقب العاشقین : (ناقص) .

۴- مثنوی مولوی .

۵- شرح دیوان حافظ : تالیف سید محمد صادق لکھنوی .

۶- سلوک الرجال : علی بن حسام الدین .

۷- گلشن اطبا : تالیف پور چند .

۸- جامع المنافع : تالیف عبدالکریم .

۹- طب وفای .

۱۰- لذۃ النساء .

۱۱- انباء الزمان : (ابن خلیکان) .

۱۲- معجم البلدان (۱ ج) : للمعلامۃ ابی بکر احمد بن محمد بن مردویہ الصغیر .

۱۳- وقایع محاصرہ حیدر آباد دکن : تالیف نعمت خان عالی داروغہ اورنگزیب (مثنوی و منظوم) .

۱۴- ہیر و رانجھو : (قصہ فارسی) .

۱۵- رتن و پدم : (قصہ فارسی) .

۱۶- تنبیہ الانام فی سیرۃ خیر الانام : بسیار خوش خط (عربی) .

۱۷- خطبہ : (شیخ سعدی) ، کاتب محمد زمان ، کتابت ۱۸۰۵ و بہ فرزان پیر محمد راشد .

۱۸- حدیقہ سنایی : (نسخہ کهن ، ظاہراً از قرن ۹ ہجری) .

۱۹- کلیات جاسی .

۲۰- بیاض کبیر عباسی .

۲۱- کتاب صید : (فارسی) به خط قاضی فتح محمد استاد پیر رشد الله شاه بزرگ خاندان راشدی سند .

۲۲- نزهة الاعیان : در بیان ذبح و شکار تألیف جناب مولوی محمد صاحب .

۲۳- بیاض واحدی : تألیف علامہ سیوستانی (فارسی و عربی) .

۲۴- مصلح المفتاح : تألیف میان شاه حسینی راشدی در بلدہ تلاء شریف و خلاصہ مفتاح الصلوہ کہ تصنیف فتح محمد مندی برہانپوری است، کتابت ۱۲۸۴ھ ق .

در این کتابخانه کتب چاپی کمیاب نیز موجود بود از جمله :

۱- تیسیر کبیر تألیف رازی (عربی) .

۲- جنة النعم تألیف محمد ہاشم تہتوی (فارسی) .

۳- زینة القاری (فارسی) .

۴- معجم السفر للحافظ ابن طاهر احمد بن محمد الاصبہانی .

۵- کتاب الاعلام بروایت الامام حضرت پیر سائین داد شریعت وارد .

۶- عریان العیوبہ (فارسی) در موضوع تصوف .

۷- مجلس الابرار (فارسی) .

منصورہ :

۵۴- کتابخانہ شاه ولی اللہ کالج

[منصورہ ، نردیک نیو ہالہ ، حیدر آباد سند]

کتابدار آقای عبد الہادی . تعداد کتاب چاپی ۶۱۰۴ جلد . تعداد نسخہ های خطی

۲۷۲ نسخہ :

فارسی	۱۴۲	نسخہ
عربی	۹۳	»
سندی	۲۳	»

اردو ۱۲ نسخہ

پنجابی ۱ »

اینک نام برخی از نسخہ های خطی :

- ۱- خلاصۃ العارفين : فی ذکر خواجہ بہاء الدین ملتانی در موضوع تصوف .
- ۲- تذکرۃ الاولیاء : شیخ عطار نیشابوری .
- ۳- تحفۃ العراقین : (خاقانی شروانی) .
- ۴- قرآن شریف : با الواح و بوتہ و گل نگاری بسیار خوش خط و ظریف ۶۳ . ۱۰ ۵ ق .
- ۵- شرح مشنوی : از محمد ایوب .
- ۶- بیان العارفين لتنبیہ الغافلین : یعنی ملفوظات سید عبدالکریم سندی بولر این کہ جد شاه عبداللطیف بہتایی است .

این کتابخانہ در داخل دانشکدہ شاه ولی اللہ در روستای منصورہ قرار دارد و علاوہ بر کتاب چاپی و نسخہ خطی ، مجموعہ بی از سکہ ہا و زیر خاکی ہا و لوازم زندگی روستائیان و دست بافت ہا در آن جمع شدہ بود . اشعار فارسی را بہ خط خوش نگاشتہ و بر گوشہ و کنار کتابخانہ آویختہ بودند . سکہ طلالی منصور عباسی را دیدم بہ تاریخ ۱۵۸ ۵ ق .

بیت شاه :

۵۵- کتابخانہ شاه عبداللطیف بہتایی

[بیت شاه ، حیدر آباد سند]

حضرت شاه عبداللطیف بہتایی در روستای «بیت شاه» مدفون است و دارای گنبد و ضریح است . مردم پاکستان عموماً و مردم سرزمین سند خصوصاً اعتقاد بسیار بہ او دارند . وی در قرن ۱۲ ہجری می زیستہ است و شاعری بزرگ بودہ و تألیفاتی چند دارد . دیوان او در ہفتصد صفحہ چاپ شدہ . اکثر آثارش بہ سندی است . «شاه جو رسالو» کتابی است در دو مجلد از استاد غلام مصطفی قاسمی آنرا با تحقیق و تہشہ و تعلیق چاپ کردہ است . دکتر تروم آلمانی تحقیقاتی ارزندہ روی این رسالہ و رسایل دیگر شہ عبداللطیف نمودہ است و او را شاعر انقلابی در اخلاق و دین و اجتماع شمردہ است . بدین جہت مردم سند بہ او اعتقاد دارند

و برای او بارگاہی عظیم و گنبد و درگاہی با شکوه ساخته اند. آیینہ کاری و گچ بری و کاشی کاری درگاہ و بارگاہ او در سر زمین پاک مخصوصاً استان سند کم نظیر است.

در کنار مقبرہ او یک موزہ و کتابخانہ و یک موزہ بہ نام «مرکز هنری و فرهنگی شاہ عبداللطیف» بنا کردہ اند. کتابخانہ انباشتہ است از کتابہای چاپی تازہ کہ بیشتر آنها در بارہ یا آثار شاہ عبداللطیف است. یک نسخہ خطی دیدم بہ نام تاریخ لطیف از عبدالحسین تالپر این حضرت میر صاحب ، ۱۳۰۵ هـ ق . در مرکز هنری و فرهنگی شاہ عبداللطیف انواع تابلوہای نقاشی و مرقعات خوش خط دیدنی موجود بود . آلات موسیقی و لباسہای محلی و لوازم زندگی مردم سند کہ ہمہ مورد توجہ و یا در اختیار شاہ عبداللطیف بود گرد آمدہ است. در نزدیک مرکز هنری و فرهنگی ، سائن بزرگی ساخته شدہ کہ در ہر شب جمعہ معتقدان شاہ عبداللطیف در آن گرد می آیند و مجلس سماع و قوالی و شعر خوانی و آواز خوانی تشکیل می دهند و مردم از جایہای دور برای دیدن این مجلس می آیند .

تندو قیصر :

۵۶- کتابخانہ حاج شیر محمد نظامانی

[تندو قیصر ، حیدر آباد سند]

تندو قیصر روستایی است در کنار رود مہران (سند) در ۱۲ میلی حیدر آباد سند . حاج شیر محمد نظامانی در این روستا دارای املاک است مخصوصاً درختان موز و انہ بسیار دارد . و کتابخانہ و خانہ اش در کنار این درختان است. کتابہای چاپی و خطی (سندی و فارسی) را در قفسہ ہای آہنی قرار دادہ است و خوب از آنها مواظبت می کند . خودش فارسی می داند و شعر فارسی خوب می سراید . متون تاریخی فارسی را کہ مربوط بہ سرزمین سند است بہ سندی ترجمہ کردہ است . آقای رشید فرزانه پور مرا ہمراہی کرد تا بہ این روستا رسیدم و از کتابہا دیدن کردم و نام چند نسخہ خطی را یادداشت نمودم :

۱- انشای حسام الدین : (فارسی) از نویسندگان سندی بہ خط شکستہ خوش .

۲- جذبات قیصر خان نظامانی : بہ مطلع زیر :

چہ گویم بہ تو وصف فتح علی کہ خورشید عدلش نشد منجلی

و بہ مقطع :

کہ ای پیر دانای فرخ نہاد کہ بر تالپوران مکن اعتداد

- ۳- شاکر نامہ : از مولوی محمد شاکر کہ تحت اللفظی بہ سندی ترجمہ شدہ است .
- ۴- دستور سراج المبتدی : تصنیف غلام محمد .
- ۵- مثنوی سلوک عشق : برادر مخدوم محمد زمان ، ۱۲۲۰ھ ق .
- ۶- کنز الرموز الہی .
- ۷- تاریخ بلوچ .
- ۸- مکتوبات حضرت پیر محمد راشد .
- ۹- مکاشفات رضوی : شرح مثنوی .
- ۱۰- کیمیای سعادت : تالیف امام محمد غزالی .
- ۱۱- نیاز نامہ : از روختانہ بہ سید محمد حسین دام لطفہ .
- ۱۲- مثنوی فتح نامہ : (در تاریخ سند) .
- ۱۳- اسرار الاعداد .
- ۱۴- مخزن الاسرار نظامی : کاتب سمرقندی .
- ۱۵- دیوان ولی .
- ۱۶- قصاید و رباعیات انوری .
- ۱۷- مجموعہ رسائل منظوم .
- ۱۸- مثنوی سلوک العشق : از مخدوم آدم لنواری .
- ۱۹- مجمع الفيوضات : (فارسی) ، ملفوظات حضرت پیر محمد راشد معروف بہ ساء روضہ والا .
- ۲۰- المحبویۃ المحمودیۃ : از خلیفہ محمود نظامانی ، ۱۲۸۲ھ ق .
- ۲۱- تفسیر قرآن : (سندی) .
- ۲۲- جامع البرکات : ترجمہ سندی مجمع الفيوضات از قاضی فتح محمد نظامانی .

۵۷- کتابخانہ قاضی فتح رسول ابن قاضی فتح محمد

[تندو قیصر ، حیدر آباد سند]

در ہدین روستای تندو قیصر با شخصی دیگر آشنا شدم کہ ہم فارسی می دانست و ہم شعر خوب می سرود . او یک کتابخانہ کوچک داشت کہ علاوہ بر کتب جانی ، چند نسخہ خطی و دستنویس نیز در آن گرد آورده بود از جملہ :

- ۱- مکتوبات راشدہ .

- ۲- مثنوی مولوی : بالوح های زیبا و جدول و خط خوش ، کتابت : دفتر اول و دوم و سوم ۸۹۲ هـ ق ، دفتر چهارم و پنجم و ششم ۸۹۶ هـ ق .
- ۳- معراج النبوه : با لوح و جدول و خط عالی ، کاتب دوست محمد ۱۰۳۶ هـ ق .
- ۴- رساله کاسن خان : فارسی ، منظوم .
- ۵- سکندرنامه : (اسکندر نامه) .
- ۶- المحبوبیه المحمودیه شرح مع اسماء الحسنی : به خط قاضی فتح رسول . ۱۳۹ هـ ق .
- ۷- آداب المریدین : تألیف پیر محمد راشد معروف به روضه واله همراه با مکتوبات او (مجموعه) .
- ۸- مکتوبات میر صفی الله و ملفوظات : حضرة باقی بالله نقشبندی به نام مخدوم محمد ابراهیم .
- ۹- هدیة الاولیاء : عبد القادر بن هاشم بن محمد الحسینی ۱۲۵۹ هـ ق .
- ۱۰- مالا بدینہ : ترجمہ قاضی فتح محمد نظامانی .
- ۱۱- فیض الغنی فی تقدیر صاع النبی : و کشف السترن عن تقدیر صدقہ الفطر تألیف مخدوم محمد هاشم التہتوی السندی و چند رساله دیگر (مجموعه) .
- ۱۲- ینابیع الابدیة فی طریقہ الطلاب النقشبندیہ .
- ۱۳- جامع البرکات : ترجمہ مجمع الفیوضات (سندی) .

۵۸- کتابخانہ حاجی محمد حنیف صدیقی

[لطیف آباد ، شماره ۶ ، حیدر آباد سند]

خانہ حاجی محمد حنیف صدیقی کہ از وکلای باز نشسته استان سند است ، ہانند یک موزہ است . انواع زیر خاکی ہا و مجسمہ ہا از موهنجودارو و تاکسیلا و دیگر مراکز باستانی ، اقسام تابلوہا و لوازم زندگی قبایل چادر نشین سند و تعدادی سکہ و آلات حرب قدیم در موزہ صدیقی موجود بود . مثلاً تبرزین گرانہایی داشت کہ روی تیغہ و کنارہ آن اینگونه نقر شدہ بود : «سرکار خدا یار خان عباسی ، عمل محمد تقی ۱۱۶۰ ، ز بہر عدوان شاہ نجف تبرزین خونریز دارم بہ کف تبرزین بہ خون یلان گشتہ غرق چو تاج خروسان جنگی بفرق» . بعضی از نسخہ های خطی را بہ من نشان داد و اجازہ نداد وارد کتابخانہ اش بشوم . آقای رشید فرزانه پور نیز با من ہمراہ بود . اینک نام چند نسخہ :

- ۱- بوستان سعدی : خوش خط با تصاویر زیبا (مینیاتور) ، مذهب و منقش و لوح و جدولدار ، کتابت ۱۲۱۸ هـ ق .
- ۲- بوستان سعدی : خوش خط و جدول و لوح دار .
- ۳- مجموعه وظایف : (فارسی و عربی) ، مذهب و منقش و خط خوش .
- ۴- گستان سعدی : خط شکسته خوش .
- ۵- داستان : تألیف یوسف جرجانی ، کاتب سعد الله ولد میان عبدالسلام تاریخ کتابت ۱۰۶۹ هـ ق . آغاز : خدا را ستایش که ماهیت ذاتش مبهم است .
- ۶- مثنوی لیلی و مجنون : (ناقص) به خط نستعلیق خوش با مینیاتورهای زیبا و نقش‌های دلاویز دارای لوح و جدول و تذهیب .
- ۷- مثنوی یوسف و زلیخا : (پشتو ، ناقص) به خط خوش و تصاویر عالی و لوح و جدول و تذهیب .
- ۸- کلیات جامی : (ناقص) .
- ۹- مہج الدعوات و مہج العنایات : کتابت ۱۱۱۰ هـ ق .
- ۱۰- کلیات طالب آملی : به خط خوش نستعلیق .
- ۱۱- صحیفہ السجادیہ : مطلا و منقش و دارای لوح و جدول و بسیار زیبا .
- ۱۲- قصیدہ در مدح پیر پاکرو : (پیر حزب الله شاه پدر بزرگ پیر پاکرو) ، کاتب غلام رسول بن محمد رمضان ، ۱۳۰۰ هـ ق .
- ۱۳- اسما الحسنی : (عربی) بازیر نویس فارسی و خط نستعلیق جلی و خنی و دارای تذهیب و نقش و گل و بوته نگاری و زرافشان و بسیار دلاویز .
- ۱۴- قرآن کریم : به خط و کتابت کوفی که در چین کتابت شده و کاغذ آن از برگ شاه توت است .
- ۱۵- مجموعه مرقعات : مرکب از اشعار فارسی به خط و کتابت و نام و امضای خطاطان مشہور قدیم و دارای پیش از ۱۵۰ مینیاتور بسیار ارجمند منظوم و منثور . موضوع هر مینیاتور در برابر آن به نظم و نثر و خط خوش کتابت و خوشنویسی شده است . شاید در تمام جهان نظیر این مجموعه مرقعات وجود نداشته باشد .

۵۹- کتابخانهٔ دکتر میر نور محمد

[معین مارکت ، میر منزل ، حیدر آباد سندھ]

در این کتابخانه نسخ خطی فارسی کهن موجود است ، از جمله : شاهنامهٔ فردوسی که گفته شد به خط بهزاد است. حملهٔ حیدری با تصویر زیبا و الواح دلاویز و خط خوش و آنگونه که شنیدم بیش از ۳۰۰ نسخهٔ خطی دارد. چند بار به در خانهٔ دکتر میر نور محمد مراجعه کردم او را نیافتم و خانوادهٔ او از نشان دادن کتابها خود داری کردند. وی استاد دانشگاه سندھ است.

۶۰- کتابخانهٔ میر علی احمد تالپور

[لطیف آباد ، حیدر آباد سندھ]

در این کتابخانه هم آن گونه که استاد غلام مصطفی قاسمی خبر داد در حدود بیش از ۳۰۰ نسخهٔ خطی موجود است اما به واسطهٔ مسافرت آقای میر علی احمد تالپور به لندن از دیدار این کتابخانه نیز محروم شدم .

۶۱- کتابخانهٔ دانشگاه سندھ

[حیدر آباد سندھ]

کتابدار آقای دکتر محمد علی قاضی ، معان کتابدار آقای معین الدین خان ، نایب معاون آقای حافظ محمد الحارثی . تعداد کتاب ۱۰۵۰۰ مجلد. نسخ خطی در حدود ۶۰۰ نسخه. و لیکن تعداد کتب فارسی چاپی را مشخص نکردند و تقریباً ۵۰۰۰ کتاب فارسی داشت. به همراهی آقای مولانا غلام مصطفی قاسمی از این کتابخانه دیدن کردم. آقای دکتر محمد علی قاضی و آقای معین الدین و آقای حافظ محمد الحارثی همه گونه کمکی به من کردند. از بخش های مختلف کتابخانه دیدن نمودم تا به بخش کتب شرق شناسی رسیدم. در این بخش به قفسه های نسخ خطی دست یافتم ، و از آنها نام این چند نسخه را یادداشت کردم :

۱- روائع الانفاس : (فارسی) تألیف شیخ برهان الدین برهانپوری.

۲- طوطی نامه.

۳- چهار عنصر.

۴- تذکره مخدیم کهره: تألیف مخدوم الله بخش العباسی الکهوری.

۵- تاریخ طبری: (عربی)، کتابت ۱۲۶۵ هـ ق.

۶- شرح لمعات: تألیف جامی، ۸۸۶ هـ ق.

۷- اسرار الاولیاء: از شیخ فرید الدین گنج شکر.

۸- اعجاز خسرویه: از امیر خسرو دهلوی.

۹- شرح تحفه العراقین.

۱۰- تفسیر قرآن مجید: (۳ ج) فارسی.

۱۱- مجالس المؤمنین: تألیف قاضی نورالله شوشتری که صریح و واضح در آخر این

نسخه کتابت شده است به دست مؤلف نوشته شده است. و تاریخ ۹۹۸ هـ ق

و ۱۰۷۱ هـ ق و ۱۰۱۰ هـ ق دارد. سهر «محمد راشد» دارد. دارای چند

لوح و جدولهای زیبا و زر افشان و خط خوش نستعلیق است. اما کرم به

مرتاً سر آن مخصوصاً به عطف آن که شیرازه داشت راه یافته بود و من آنرا

تا اندازه‌ی از گرد و کرم پاک کردم.

۱۲- شرح گشن راز: کتابت ۱۰۶۹ هـ ق.

۱۳- ملفوظات حضرت شاه عیسی یا «عین المعانی».

۶۲- کتابخانه سند شناسی

[دانشگاه سند، حیدر آباد سند]

این کتابخانه در محوطه قدیم دانشگاه سند قرار دارد و کتابدار آن آقای دکتر غلام علی آلانا (دکتر در سند شناسی) است. این کتابخانه فقط کتابها و نسخه‌های در خود گرد می‌آورد که مربوط به سرزمین سند باشد و علم و دانشمندان سندی آنها را تألیف کرده و مخصوصاً اگر به زبان سندی نوشته شده باشند بهتر است. یک فهرست اجمالی نسخه‌های خطی و چاپی مربوط به سند از طرف کتابخانه سند شناسی و به گرد آوری و نظارت دکتر غلام علی آلانا چاپ شده است. دکتر آلانا خیلی علاقه مند است که فهرست تفصیلی کتابخانه سند شناسی تهیه گردد. وی هم اکنون آنگونه که خودش می‌گفت:

گروه‌هایی را به قصبه‌ها و روستاها می‌فرستد و آنها فهرست نسخ خطی را تهیه می‌کنند و نیز جمعی از علما و فضلا را گرد آورده مشغول باز نویسی کردن و فهرست نمودن یادداشت‌ها و برگه‌هایی است که از روستاها و قصبه‌ها و شهرهای استان سند فرستاده می‌شود. بعضی از کتابهای کتابخانه سند شناسی را دیدار کردم که بیشتر آنها چاپی و دستنویس بود و نسخه خطی قدیم به چشم نخورد.

۶۳- کتابخانه خانۀ فرهنگ ایران

[لطیف آباد- شماره ۷، تقاطع راه آهن، حیدر آباد سند]

باوجود اینکه بیش از دو سال از عمر تأسیس خانۀ فرهنگ ایران در حیدر آباد سند نمی‌گذرد که برای چاپی ارزنده و تحقیقی در آن گرد آورده شده است. اکثر این کتابها چاپ ایران هستند. کتاب‌های سندی و اردو و حتی چند نسخه خطی را نیز در این کتابخانه زیارت کردم از جمله:

سفینة الشعراء (فارسی) مجموعه اشعار برگزیده به خط خوش که تاریخ ۱۲۷۸ را داشت و شعری از یک شاعر تبریزی که در آن تاریخ کتابت شده بود دیدم، جمعاً در حدود ۲۵۰۰ کتاب در خانۀ فرهنگ ایران موجود است.

۶۴- کتابخانه استاد حضور احمد سلیم

[لطیف آباد، شماره ۶، حیدر آباد سند]

آقای حضور احمد سلیم استاد فارسی دانشگاه سند و مدرس خانۀ فرهنگ ایران و شاعری چیره دست است. وی به ایران سفر کرده و یک سال در دانشگاه تهران به مطالعه در زبان فارسی پرداخته است و نخست در شهر ملتان معلم بوده و سپس به حیدر آباد سند آمده و رحل اقامت افکنده است. مورد توجه شادروان استاد سعید نفیسی بوده است و بدان جهت به تشویق آن شادروان، کتابهای فارسی ارزنده در موضوعات ادب و تاریخ و شعر فارسی گرد آورده است و در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و چند نسخه خطی دارد. خودش تاکنون چند دفتر شعر سروده است و چندین داستان فارسی را به اردو ترجمه کرده است. اخیراً کتابی نوشته به نام «آموزگار فارسی» که بسیار مورد توجه واقع شده است و برای آنان که بخواهند فارسی و اردو فرا گیرند مفید و مختصر است و آموزنده. رباعیات بابا طاهر

همدانی را به اردو ترجمه و چاپ کرده است. اینک نام چند نسخه خطی از کتابخانه او :

۱- ضیاء القلوب فی اخلاق المطلوب: تألیف محمد ضیاءالدین الحسینی الهازندرانى ظاهراً در عهد شاه ابوالمظفر شاه عباس الحسینی الموسوی (شاه عباس بزرگ) ، کاتب عبدالکریم در سنه ۵ عالمگیر. تاریخ تألیف «ضیاء قلوب اهل دل = ۱۰۲۰».

۲- دیوان ناصر : (ناقص).

۳- صلوٰة مسعودی : در فقه (ناقص).

۴- مائتہ عامل: (فارسی) ، کتابت ۱۰۹۷ هـ ق. کاتب عبدالغنی بن شیخ عبدالکریم.

۵- صرف و نحو به فارسی (۲ نسخه).

۶۵- کتابخانه سید تلمیذ حسنین رضوی

[لطیف آباد-شماره ۶ ، حیدر آباد سند]

آقای سید تلمیذ حسنین رضوی کارمند خانه فرهنگ ایران و معلم مدارس متوسطه حیدر آباد سند است و به زبان انگلیسی و عربی و فارسی و اردو و سندی مسلط است. در خانه اش کتابهایی در خورو شایسته گرد آورده است و اکثر آنها به زبان فارسی و عربی است و در حدود یک هزار و دویست کتاب دارد. خوشنویس قابل است. وی گنت نسخه خطی هم دارد و لیکن دیدار از آنها به وقت دیگر موکول شد.

۶۶- کتابخانه دانشکده نوین علیگر

[نیو علیگر کالج) ، تندو آدم ، حیدر آباد سند]

در کتابخانه نیو علیگر کالج در حدود ده هزار کتاب چاپی به زبانهای سندی و انگلیسی و اردو داشت و چند کتاب فارسی نیز موجود بود اما از نسخه خطی خبری نیافتیم.

* * *

البته در سر زمین سند صد ها کتابخانه موجود است که مطالعه و دیدار از آنها مطابق یک برنامه معین باید انجام بگیرد. بیشتر این کتابخانه ها در روستا ها و قصبه ها و شهرک های استان سند است. در اثر مطالعه و پرسش و جست و جواز بزرگان تاریخ و ادب و شعر در سر زمین سند به این نتیجه رسیدم که این استان از لحاظ متون زبان و ادب فارسی و نسخ خطی که انباشته در انبارها و صندوقها و جعبهها است از غنی ترین استانهای

پاکستان است. گذشته از کتاب، تقریباً همه کتیبه های مزارات و مقابر و سر درهای آرامگاه ها و مساجد به شعر و زبان فارسی است و در دور ترین روستا ها و یا شهرک های سند این گونه کتیبه نگاری بیشتر به چشم می خورد. متأسفانه فرصت دست نداد که از اینگونه کتیبه ها یادداشت بردارم و نیز وسایل عکس برداری و رفت و آمد در اختیارم نبود. آقای سید پیر حسام الدین راشدی تعدادی از این کتیبه ها را عکس برداری کرده و جای جای در کتابهای خود بعضی از آنها را به چاپ رسانیده است، مانند: مکی نامه چاپ انجمن ادبی سند، تحفه الکرام چاپ انجمن ادبی سند، مقالات الشعراء و تاریخ شعرای کشمیر و نکمته مقالات الشعراء و دیگر کتب و رسایل. آقای پیر حسام الدین راشدی در نظر دارد همه کتیبه های فارسی مقابر و مزارات و آرامگاه ها و مساجد و قلعه ها و قبور را در کتابی جداگانه به چاپ برساند. این حقیر چند کتیبه و چند عکس کتیبه را خواند و اشعاری چند از آنها یادداشت کرد از جمله:

اشعار ذیل را از «باب النوح» و «در بار مخدوم نوح» و «مسجد هاله» یادداشت کردم:
 دربار حضرت غوث الحق مخدوم نوح:

حمد خداوند را زینت تعمیر یافت روضه جنت نما قبه سرا سرفتوح
 خاک درش بالیقین کار مسیحا کند مرده دلان را از او هر نفس تازه روح

بنی این بارگاه پیر محمد زمان شافع امت و را باد شفیع وضوح
 نقل مرادات او دار مشمر مدام تا بقیامش قیام بخش کنی یا بدوح
 عمل بیانی قسم گفت به سالش زی مامن امن و امان قبه مخدوم نوح
 سال وفات «مخدوم نوح» را ۹۹۸ ه ق و سال کتیبه را ۱۲۰۵ ه ق آورده بودند.

یک قصیده طولانی روی کاشی های نیلگون به خط نستعلیق به مطلع:

ای خدا از فضل تو حاجت روا با تو یاد هیچکس نبود روا

و مقطع:

حج زیارت کردن خانه بود حج رب البیت مردانه بود

در جای دیگر بر روی کاشی:

«میر اعظم امیر کرمعلی،

سال تعمیر مسجد درگاه چشم امید روشنش بادا

بیمامن علی ولی الله هاتفم گفت سال تعمیرش

مسجد الله مشال بیت الله = ۱۲۱۳ ه ق

و نیز چندین کتیبه در نقاط مختلف این مسجد به امضای «فتح علی خان سلطان زمان» دیدم.

بعضی را اندیشه بر این است که کتیبه نگاری مقابر و آرامگاه ها و مزارات به زبان فارسی از یک صد سال گذشته در سر زمین پاک نقصان یافته است اما من با یادداشت هایی که از کتیبه های موجود برداشته ام این اندیشه درست نمی آید، مانند این اشعار بر کتیبه سنگ مرمر مسجد پیر جهندو :

مسجد نو شد در عهد رشد الله شاه آنکه هست از بحر معنی او در اسرار جو
درس بودم بهر تاریخش زمانی سر بچیب دل گواهی داد آخر بعد فکر و جست و جو
چونکه مسجد از برای ذکر حق تعمیر گشت سال تعمیرش بگویم ذکر حق بسیار گو
(۱۳۲۷ هـ ق)

در شهر حیدر آباد سند، آثار تاریخی اسلامی فراوان است از جمله : مشاهده متبرکه مانند : قدمگاه حضرت مولا علی ابن ابی طالب، روضه حضرت سید عبدالوهاب شاه جیلانی، مکی شاه بابا در قلعه خاکی، عبدالغنی بابا معروف به بابا غنی شاه، تولری شریف معروف به حضرت خواجه سید عبدالقادر شاه. مقابر امیران کلهورا، مانند : میان محمد سرفراز کلهورا (شمهید)، میان محمد بن میان محمد سرفراز کلهورا، میان محمد خان برادر میان محمد سرفراز کلهورا، آرامگاه های باعظمت امیران تالپور (۱۸۱۲-۱۸۴۳ م) در محله هیر آباد که مجموعاً در حدود ۵ مقبره در یک جا هستند و اشعار فارسی در کتیبه های آنها است :

فناى من پنهان در رضای تو بقای من پنهان در صفای تو

چه عالیشان دربار امام دین ربانی ملایک صف به صف استاده اینجا بهر دریای
یکی از بزرگ ترین آثار تاریخی سند در حیدر آباد «قلعه تالپوران» است که در وسط شهر قرار دارد و در آن سوزهی تعبیه کرده اند که اسلحه های گرم و سرد در آن برد آورده شده است. بر در ها منبت کاری و بر دیوار ها بعضی تصاویر امیران تالپور دیده می شد. بالای در ورودی قلعه یک کتیبه سنگی بود به فارسی که به علت گرد و غبار و خاک روی آن نتوانستم آنرا بخوانم.

در شهر حیدر آباد چند کتابفروش را دیدار کردم. از جمله : آقای پیر محمد صاحب

مدیر آزاد بک دپو، صدر، حیدرآباد. آقای ساین محمد مالک کتابفروشی اسلامی، شاعی بازار. در بعضی از این کتابفروشی ها کتابهای چاپی قدیم نولکشور و مطبع مصطفایی دیده شد اما نسخه خطی به نظر نیامد.

* * *

در نزدیکی شهر باستانی تهته بناها و مساجد و آثار تاریخی اسلامی فراوان است و گورستان مکی به نام شهر خموشان ۲۴ میل طول دارد و بزرگان و شاعران و مورخان در این گورستان مدفونند و مقابر آنها و کتیبه ها شان از آثار شگفت آور کاشی کاری و سنگ تراشی و خوشنویسی و نقاشی و کتیبه نگاری اسلامی قرن نهم و دهم و یازدهم هجری قمری است و شایسته تحقیق و جست و جو.

راولپندی :

۶۷- کتابخانه مستالیه

[جامع مسجد رود، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای صاحب زاده دکتر حکیم محمد اصغر مستالوی ابن حضرت مولانا عبدالعلی مستالوی است (مستالیه روستایی است در اسلام آباد). وی فعلاً کتابخانه خود را به صورت یک مطب در آورده است. آقای حکیم محمد اصغر مستالوی در حدود پنجاه سال دارد و عالم علوم اسلامی و دانای طب قدیم است و به زبان فارسی و عربی و پنجابی و اردو و انگلیسی گفت و گومی کند. کتابخانه اش در حدود ۵۰۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۱۵۰ نسخه خطی به زبان های عربی و فارسی و پنجابی و اردو دارد. اینک اسامی چند نسخه خطی به طور خلاصه :

۱- کشف الرموز : (عربی) ، تاریخ کتابت ۱۱۷۷ ه ق.

۲- استفتاء نامه : (فتاوه مستالیه) تألیف محمد عبدالعلی المستالی الحنفی النقشبندی

المجددی القریشی العثماني به خط مؤلف که در سال ۱۹۴۳ میلادی فوت

کرده است. وی اهل علم و ادب بوده است و شاعر بوده و قطعات ماده

تاریخ می ساخته :

«با عجب ترتیب و حسن اهتمام و انتظام گشت تعمیر این بنای روز یکشنبه تمام

شانزده بد ماه صفر اکنون بگو با سال آن کین حسامی عجب آمد چهر دالین از پیام

الراقم محمد عبدالعلی».

۳- زاد الامین لاهل الیقین : (فارسی و عربی) یا گلکنده در مسائل طریقه نقشبندیه ،

تألیف محمد امین مستالی (متوفی ۱۹۱۸ میلادی) راولپندی ، سال تألیف ۱۲۹۸ هـ ق.

۴- خزانه الروایات : (عربی) تصنیف جگن هندی (متوفی ۹۲۰ هـ ق)، جگن درگجرات دکن است.

۵- لیلی و مجنون نظامی : خوش خط و سر لوح و تصاویر و مذهب تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.

۶- شاطبی : در علم قرائت ، کاتب غلام نبی ، ۱۲۹۸ هـ ق ، همراه با دو رساله صرف و نحو در عربی.

۷- فرایض محمد عبدالعلی : ۱۳۳۳ هـ ق . سال تألیف و کتابت . این سه بیت در صفحه آغاز :

«فرایض ندانی شوی در قلق اجس نوق تنق رسنق
چو واجب ندانی شوی در خطر مفیت لقت تنق جسر
چو ست بدانی شوی مقتدا روث تبت تست ددا»

۸- کتاب القبل و المعانقه و المصافحه : تألیف ابن الاعرابی، کاتب محمد ۱۳۴۷ هـ ق = ۱۹۲۸ میلادی.

۹- یوسف و زلیخای جاسی : خوش خط ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.

۱۰- منطق : (قل احمد).

۱۱- مثنوی مولوی : با حواشی و مقدمه ، کتابت ۱۲۲۷ هـ ق.

۱۲- مجمع بحار الانوار فی غرایب التنزیل و لطایف (بدایع) الاخبار (۲ جلد) : سال تألیف ۹۷۶ ، (در موضوع علم لغت و حدیث).

۱۳- مجموعه رسایل : (اصطراب و نجوم و حصن حصین من کلام سید المرسلین و حکمت یونانی). این مجموعه در سال ۱۱۴۵ هـ ق در ملکیت کرار علی خان بوده است.

۱۴- سنن ترمذی : کتابت ۱۱۱۱ هـ ق. کاتب ابی بکر مصطفی افندی الدیار البکری.

۱۵- مختصر جامع الصغیر : کتابت ۱۱۲۳ هـ ق. کاتب عبدالله بن احمد الازمیری.

۱۶- الاربعین فی اصول الدین : تألیف غزالی ، کتابت ۱۳۲۴ هـ ق.

۱۷- مجمع حل لغات : کتابت ۱۲۲۸ هـ ق.

- ۱۸- مزرع الحسنات فی شرح دلائل الخیرات : تألیف محمد فاضل مدنی ، کاتب
اسد الله شاه .
- ۱۹- دیوان واقف لاهوری : تقریباً قرن ۱۲ ه ق.
- ۲۰- مجموعهٔ مثنویات جاسی : (هفت اورنگ). تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۲۱- منشآت لطیفه.
- ۲۲- منطق الطیر : عطار.
- ۲۳- ملفوظات : شیخ فرید الدین شکرگنج به ضمیمهٔ تفسیر سورهٔ حشر .
- ۲۴- شرح قصیدهٔ ابن مدین : شارح شهاب الدین احمد بن ابراهیم ابن غلان المکی
الشافعی.
- ۲۵- مختصر البغاری : با زیر نویس فارسی.
- ۲۶- مفرح القلوب : تألیف حکیم محمد اکبر ارزانی.
- ۲۷- وقایع الروایه : در فقه حنفی.
- ۲۸- قانونچه : به خط مولانا عبدالعلی مستالوی.
- ۲۹- حاشیه شرح الوقایه : یا غاشیه الحواشی (عربی) ، کاتب غلام محمد ، کتابت
۱۲۵۶ ه ق.

۶۸- کتابخانهٔ قومی (قومی کتب خانه)

[اقبال رود ، نیا بازار ، راولپندی]

مالک این کتابخانه که کتابفروشی نیز هست آقای حکیم عبدالغنی است. در این کتابخانه کتاب های چاپی موجود است ، گفته شد نسخه های خطی نیز دارد.

۶۹- کتابخانهٔ دکتر پیر محمد حسن

[کیو-۲۵۳ ، مید پوری رود ، راولپندی]

آقای دکتر پیر محمد حسن استاد علوم ادبی و متخصص در زبان و ادب و تاریخ عرب و مترجم و مؤلف کتاب ها و رسایل بسیار است. در شهر امرتسر به سال ۱۹۰۴ میلادی متولد شده است. از دانشگاه پنجاب دکتری زبان و ادبیات عرب دریافت کرده است به

شغل معلمی و استادی و ریاست دانشکده رسیده و اکنون باز نشسته است. اینک بعضی از کتابهایی که از عربی به اردو ترجمه کرده است :

۱- ترجمهٔ بلوغ الارب در ۳ جلد (از عربی به اردو).

۲- حیات جاودان (اردو).

۳- ترجمهٔ رسالهٔ قشیریۂ عبدالکریم نیشابوری.

۴- ترجمهٔ ابریز از علامہ مبارک سلجاسی.

۵- ترجمهٔ التعرف لمذهب التصوف از کلاباذی به اردو.

۶- العباب تألیف حسن الصغانی (متوفی ۶۵۰ هـ ق) در لغت عرب. این کتاب را

تصحیح و تحشیہ و تعلیق کرده و کهن ترین نسخهٔ خطی را در اختیار داشته است. اما هنوز چاپ نشده است. تاریخ تألیف این کتاب در حدود سال ۶۵۰ هـ ق.

۷- مقالات عربی و اردو (در مجلهٔ فکر و نظر و دراسات العربیہ) و دیگر ماهنامہ های علمی.

در کتابخانۂ آقای دکتر پیر محمد حسن ملک کتابهایی چاپی دیدم در حدود ۲۰۰ مجلد ولی نسخه های خطی او متأسفانہ در شہر امرتسر باقی مانده است. وی بہ زبان فارسی و عربی و اردو شعر می سراید. در ہجو «غلام نبی» بہ فارسی سروده بدین مطلع :

کور چشم و کور باطن کور دل کہ ز نار است خلقت شان نی ز گل

مکھد :

۷۰- کتابخانۂ مولانا محمد علی مکھدی

[مکھد ، دہستان ہندی گیب ، بخش کیمبلپور]

این کتابخانہ در شہرک مکھد واقع شدہ کہ تا شہر راولپندی در حدود ۲۰۰ میل (۲۷۰ کیلومتر) فاصلہ دارد و در کنار رود مند قرار گرفتہ است. بیش از دہ ہزار مجلد کتاب چاپی و ۱۰۰۰ نسخهٔ خطی فارسی و عربی و اردو دارد. مکھد در مدت دوہست سال مرکز علوم اسلامی بودہ و دارای مدارس دینی متعدد و مساجد و مقابر و مشاہد متبرکہ است. ہم اکنون چند مدرسۂ دینی دارد کہ طالبان علوم اسلامی از گوشہ و کنار پاکستان برای تحصیل علوم دینی اسلامی بدان جا می روند. مدرسۂ مولانا محمد علی از ہمۂ مدارس

مکهد معروف تر است و در حدود ۲۰۰۰ طالب علم دارد ولنگر (آشپز خانه) و حجرات متعدد برای زندگی دارد. کتابخانه مولانا محمد علی در همین مدرسه است. مزارات و مقابر و آثار تاریخی بسیار دیدنی دارد و بر مزار اکثر مشایخ گنبد و بارگاه و گلدسته بنا شده است. سبک بناها به سبک قرن ۹ و ۱۰ هجری یعنی دوره مغول است. فعلاً سجاده نشین مدرسه و دربار و کتابخانه مولانا محمد علی، مولانا فضل الدین فرزند مولانا احمد دین است. مولانا فضل الدین مالک کتابخانه است و از هر جهت در حفظ و حراست آن سی کوشد. کتابخانه در یک بنای نسبتاً خوبی قرار دارد اما متأسفانه از گزند باران و کرم و غبار و خاک محفوظ نمانده است. این کتابخانه فهرست کامل، که همه گونه اطلاعات درباره نسخ خطی و چاپی را در برداشته باشد، ندارد. در سال ۱۳۵۰ آقای نذر صابری کتابدار دانشکده دولتی کیمبل پور (گورنمنت کالج) به شهرک مکهد رفته و اسامی نسخ خطی را در یک دفتری بر حسب موضوع نوشته است و جمعاً در ۲۵ موضوع آنها را دسته بندی کرده است:

- ۱- تفسیر، ۲- حدیث، ۳- اسماء الرجال، ۴- اصول فقه، ۵- ادب عربی،
- ۶- تصوف، ۷- فقه، ۸- فتاوی و فقه، ۹- صرف، ۱۰- نحو، ۱۱- معانی، ۱۲-
- ادب فارسی، ۱۳- انشای فارسی، ۱۴- طب، ۱۵- لغت عرب، ۱۶- لغت فارسی،
- ۱۷- ریاضی، ۱۸- مناظره، ۱۹- عقاید، ۲۰- تاریخ، ۲۱- تجوید، ۲۲- میراث،
- ۲۳- قصه، ۲۴- منطق، ۲۵- فلسفه.

همه این موضوعات در یک تابلوی زیبا خوشنویسی شده و بر دیوار کتابخانه نصب شده است. اینک اسامی چند نسخه خطی:

- ۱- **تفسیر کشاف**: نصف اول، کتابت ۶۶۹ هـ ق، ۳۳۷ ورق، کاغذ ضخیم نخودی رنگ سمرقندی، کاتب «علی بن محمد ابن عبدالله النساخ الشیبانی»: «تم النصف الاول من الكتاب بحمد الله تعالى وحسن توفيقه و صلى الله على سيدنا محمد وآله اجمعين فرغ من تنميته العبد المذنب الفقير الضعيف المقر بذنبه و خطايا المحتاج الى رحمة ربه و مولاه علي بن محمد ابن عبدالله النساخ الشيباني غفر الله له و لوالديه و لجميع المؤمنين و المؤمنات و المسلمين و المسلمات في ثلاث ليال خلون من شهر صفر سنة تسع و ستين و ستائنه هجرية اللهم اغفر و ارحم من دعا لكاتبه بالمغفرة و الرضا» در كناره صفحات و آغاز و انجام این نسخه اشعار فارسی و یاد داشتهایی در موضوع علوم قرآنی آمده است از جمله این رباعی:

- «سر رشته» دولت ای برادر کمندار و این عمر گرامی بہ خسارت مگذار
دایم ہمہ جا با ہمہ کس در ہمہ حال می دار ہمیشہ جسم و دل جانب یار».
- ۲- تفسیر موضع المعانی : (فارسی) ، تقریباً قرن ۱۱۱۰ ق.
- ۳- تفسیر توضیح : (فارسی) ، کتابت ۱۰۷۰ ق.
- ۴- کتاب اللامع الصبیح لشرح الجامع الصحیح : (عربی) ، تقریباً قرن ۱۰ ق.
- تاریخ تملک ۱۱۴۷ ق.
- ۵- کتاب الفرج بعد الشدة : تألیف عبداللہ قریشی.
- ۶- نزہة النظر فی توضیح نخبۃ الفکر : حافظ ابن حجر عسقلانی و مولانا محمد
عبدالرحمن.
- ۷- صراط المستقیم : معروف بہ «سفر سعادت» ، امام مجد الدین فیروز آبادی.
- ۸- عبدالغفور : (فارسی) ، کتابت و شرح فارسی بہ دستور مولانا محمد زین الدین
و مولانا محمد غلام محیی الدین ، ۱۳۱۷ ق. کاتب غلام حسن نامی.
- ۹- منتخب الاحادیث : قدمت کاغذ و خط در حدود قرن ۵ و ۶ ق.
- ۱۰- خلاصۃ السیر فی احوال سید البشر : سنہ ۱۱۱۰ (العاشر ربیع الاول).
- ۱۱- شرح تحفۃ الاحرار : (فارسی) ، در روستای مستالہ بہ سال ۱۲۹۹ ق ، شارح
شیخ احمد ابن شیخ فتح محمد ابن شیخ یوسف ساکن دیرہ غازیخان
کاتب اصغر .
- ۱۲- آیینہ تواریخ یا تحفہ شایق : تألیف حافظ الہمی بخش شایق ، ۱۲۹۵ ق .
(این کتاب در سال ۱۳۱۲ ق در کانپور چاپ شد).
- ۱۳- فتوحات مکیہ : از باب یکم تا باب ۱۲۶ ، کتابت در دارالخلافتہ شاہ جہان آباد
تقریباً قرن ۱۱ ق (ولیکن مولانا فضل الدین مالک کتابخانہ معتقد بود
در قرن ہشتم ہجری کتابت شدہ است).
- ۱۴- کیمیای سعادت : قدمت خط و کتابت و کاغذ تقریباً قرن ۶ و ۷ ق.
- ۱۵- اسکندر نامہ : کتابت در بلدہ شاہ جہان آباد ، ۱۰۸۵ ق ، در مسجد اکبر
آباد ، کاتب : حیات اللہ ولد محمد مراد کوکھر.
- ۱۶- مرقعۃ للقلوب و تحفۃ الکاملین : (این اسم تاریخ تألیف است) تألیف خواجہ محمد

- معین الدین بن خواجه خاوند محمود بن خواجه میر سید شریف ، تقریباً
قرن ۵۱۲ ق.
- ۱۷- فرهنگ جهانگیری : کتابت ۱۰۹۱ هـ ق.
- ۱۸- شرح تحفه الاحرار : از روی شرح شیخ احمد به دستور صاحبزاده صاحب مولوی
غلام محیی الدین ، کاتب محمد رمضان بن علی محمد.
- ۱۹- قرآن : (۱۷ نسخه) ، با ترجمه فارسی مذهب و منقش و تریخ و سر لوح از
قرن ۹ تا ۵۱۳ ق.
- ۲۰- کتاب تصوف : (عربی) ، تقریباً قرن ۵ و ۶ هـ ق.
- ۲۱- استان حمزه.
- ۲۲- کتاب سیویہ : کتابت ۱۰۷۸ هـ ق ، کاتب محمد شریف الدین الحسینی الخفی.
- ۲۳- مکتوبات شیخ احمد ابن محیی المنیری : (نسخه کامل فارسی) تقریباً قرن ۵۱۱ هـ ق.
- ۲۴- منطق الطیر عطار : تقریباً کتابت قرن ۵۱۱ هـ ق.
- ۲۵- منازل السائرین : و کلام خواجه عبدالله انصاری (فارسی) با مهرها و امضا های
گوناگون ، تقریباً قرن ۵۷ ق.
- ۲۶- مجموعه رسائل : (عربی و فارسی) ، ۱- شرح فقه اکبر ، ۲- منهج الرسائل ،
۳- رساله زین الدین الخوافی (ابوبکر بن محمد بن محمد بن علی المدعوبزین
الخوافی) سالهای کتابت ۵۸۲۸ ق و ۵۸۳۶ ق ، شارح محمد دین کوس
البلخی ، کاتب : صدر الدین ، تاریخ تملک در ۱۰۲۰ هـ ق به دارالسلطنه
آگره با امضاها و مهرهای گوناگون.
- ۲۷- دیوان خاقانی : قرن ۵۱۱ ق.
- ۲۸- رساله قشبری : قرن ۵۱۱ ق.
- ۲۹- درة التاج فی المعراج : (مثنوی فارسی) ، قرن ۵۱۱ ق.
- ۳۰- بحر فراست الالفاظ فی شرح دیوان حافظ : (فارسی).
- ۳۱- شرح گلستان : (عربی) برای پاس خاطر میان صاحب میان زین الدین ، کاتب و
شارح فضل احمد قریشی ساکن موضع جبی شاه دلاور والی ، کتابت
۵۱۲۸۶ ق.

- ۳۲- تاریخ اکبری : کاتب عبدالرحیم ساکن نمکسار ، ۱۱ شعبان ۱۱۵۱ هـ ق.
- ۳۳- اخلاق ناصری : تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳۴- اسرار الغریبه : در علوم مختلف (رمل و جفر و اصطراب و تعویذ و طلسم).
- ۳۵- علم فروض و انواع بارک الله : (مثنوی پنجابی) از مولوی عبدالله لاهوری ، کاتب : رکن الدین ۱۱ جمادی الاول ۱۲۶۹ هـ ق.
- ۳۶- شرح مثنوی محمد ایوب : کاتب : غلام محمود در قصبه لوآنده به سال ۱۲۴۷ هـ ق. (نام کاتب و تاریخ کتابت دیگری هم در این نسخه هست : خان محمد ، ۱۱۴۶ هـ ق).
- ۳۷- کتاب مصطلحات سیالکوتی : (فارسی) (در چهار نسخه) ، این نسخه بسیار ارزنده و مهم است ، در سال ۱۲۳۲ کتابت شده است. متن آن شامل ضرب المثل ها و اصطلاحات و کنایات معروف و غیر معروف ادبی و عرفانی فارسی است. از این نسخه چهار نسخه با کتابت های مختلف در این کتابخانه مولانا محمد علی (مکهد) موجود است و چاپ شده آنرا تا کنون ندیده ام.
- ۳۸- مثنوی مولوی : (از دفتر یکم تا چهارم) ، کتابت ۸۳۵ هـ ق ، کاتب ابراهیم درویش الجنابی (فی تاریخ شهر محرم الحرام سنه ۸۳۵ هجرت النبوی فی قرنته غوبدین پس از روز) .
- ۳۹- منتخب نفحات الانس : از جلال پریشان تحت عنوان «خلاصه النفحات» تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۴۰- مجموعه : (۱- منهاج العابدین از غزالی ، ۲- لوائح ، کتابت ۱۰۸۰ هـ ق در ماه صفر).
- ۴۱- مثنوی مولوی : (دفتر سوم و چهارم و پنجم و ششم) ، کاتب حامد بن محمد بن المولوی ، تاریخ کتابت ۷۴۰ هـ ق (تقریباً ۷۴۰ سال پس از درگذشت مولوی) : در آخر جلد پنجم چنین آمده است. «تمام شد مجلد پنجم از مثنوی معنوی بحسن توفیق الله روز دو شنبه آخر شعبان المعظم در شهر قونیه جاها الله تعالی عن الآفات بر دست بنده ضعیف ابو حامد بن محمد بن النقیب المولوی احسن الله خاتمه».
- ۴۲- نفحات الانس جاسی : کتابت ۹۰۲ هـ ق. کاتب قطب الدین احمد الحافظ الهروی.

در این کتابخانه کتابهای چاپی نادر الوجود نیز موجود است که بعضی از آنها به ارزش نسخ خطی نایاب می رسد. در کنار کتابخانه «دارالمطالعه» و دفتر «ناظم کتابخانه» قرار دارد. آرامگاه های مختلف در اطراف کتابخانه و مسجد از بنیان مدرسه و کتابخانه بنا شده است از جمله :

۱- آرامگاه مولانا محمد علی که کتابخانه و مدرسه به نام او است.

۲- آرامگاه مولانا غلام محیی الدین.

۳- آرامگاه مولانا زین الدین معروف به «میان صاحب».

۴- آرامگاه مولانا احمد الدین.

بر سر در و دیوار درون و برون آرامگاه آیات قرآن و احادیث نبوی و اشعار ماده تاریخ فارسی و عربی روی تریج و کاشی و سنگ مرمر کتیبه شده است از جمله :

۱- بر مزار مولانا غلام محیی الدین (متوفی ۱۳۳۸ هـ ق):

خواجه ما به عز و جاه و جلال شد ز دنیا به اوج علین

ترویه صبح ساعت نیکو سال جامع غلام محیی الدین

فاضل دهر و اصل کامل (۱۳۳۸) نامور بود شیخ مهدین

شد به گزار خلد واحد وصل بلبل گل غلام محیی الدین (۱۳۳۸ هـ ق)

چشمه فیض او مدام آباد والی وصل باغ زین الدین (۱۳۳۸ هـ ق)

۲- بر مزار مولانا محمد علی (متوفی ۱۲۵۳ هـ ق):

ز نور سلیمان محمد علی شده مهر تابان محمد علی

که ذرات عالم از این آفتاب به اکناف عالم شده نور یاب

رئیس المشایخ محمد علی کزو گشته زنگارها منجلی

چو دعوت به فردوسش از حق رسید از این رامگاه زیر عرش آرمید (۱۲۵۳ هـ ق)

ز نام رئیس المشایخ بگو که ماوای غربا است تاریخ او (۱۲۵۳ هـ ق)

۳- بر مزار شیخ زین الدین (متوفی ۱۲۹۵ هـ ق):

خواجه ما حضور زین الدین شده کامل ز فیض این شه دین

تاج پوشی ز شه سلیمان شد نایب این ولی دوران شد

در کمالات عشق فایق شد فیض بخش همه خلائق شد

جان پاکش چو ارجعی بشنید کرد پرواز سوی عرش مجید
گفت هاتف وصال زین الدین صاحب الکمال شیخ زین الدین (۱۲۹۵ هـ ق)
در همه آثار تاریخی شهرک مکہد نفوذ هنر و فن معماری ملتان و سند و ایران مشہود
است و آنگونه کہ معلوم شد، کاشی‌های مقابر را از ملتان آورده‌اند و حتی یکی از نقاشان مقبره
مولانا محمد علی و مولانا زین الدین و مولانا غلام محیی الدین «سکنہ ملتان» بوده است :
«نقاشی روضہ مقدسہ» حضرت مولانا مرحوم صاحب بہ تاریخ ۱۳۱۷ در ماه صفر ختم شد بہ
روز دو شنبہ خرج کننده بر نقاشی حکیم غلام رسول سکنہ مکہد ، نقاش میان پیر بخش
سکنہ ملتان».

بر همه مزارات و مقابر و مساجد شهرک مکہد و حتی بالای در ورودی بعضی از
خانہ‌ها جملات و اشعار فارسی کتیبه شده است ، و مردم متدین و درس خواندہ آن فارسی
را می فهمند و بدان حرف می زنند.

راولپندی :

۷۱- کتابخانہ صاحبزادہ منظور الہی نقشبندی

[مجاہد عید گاہ ، راولپندی]

آقای منظور الہی را وقتی ملاقات کردم کہ مجلس وجد و سماع ترتیب دادہ بود و
در گوشہی نیز تلاوت قرآن شریف می شد. اما کتابخانہ آقای منظور الہی ظاہراً فقط در حدود
۲۰۰ مجلد کتابهای چاپی دارد ، و لیکن اندک اندک چند نسخہ خطی فارسی و عربی را
ارائه داد ، از جمله :

۱- ہدایۃ الانسان الی سبیل العرفان : تألیف حافظ عبدالکریم سر ساسانہ نقشبندی
در راولپندی. (این کتاب از طرف اللہ والی کتب خانہ ، کشمیری بازار لاهور چاپ
شده است).

۲- فیض الکریم : (ایضاً).

۳- تحفۃ الجہال و خزائنه الاحوال : (ملفوظات یا گفتار ہا) از حضرت بہاء الحق
والدین البخاری النقشبندی ، تألیف یعقوب بن عثمان محمود الغزنوی الجرجی ،
بانسانہا و مسرہای گوناگون ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ہ ق.

۴- دلائل الخیرات : با تفسیر فارسی در کنار صفحات و میان سطرہا ، منقش و
مصور و مذهب و خط خوش نستعلیق و نسخ ، تقریباً قرن ۱۱ ہ ق.

۵- دلایل الخیرات : (متن عربی) به پیوست این نسخه کبریت احمر شیخ عبدالقادر جیلانی ، قصیده بانٹ سعاد ، اسماء الحسنی ، جامع الدعاء و دیگر ادعیه و اوراد کتابت شده است و مالک نسخه قبلا قاضی محمد عادل شاه بوده کہ یکی از بزرگان شہرک «چورہ شریف» است۔

در محلہ عید گاہ مزارات و مقابر سلسلہ نقشبندیہ در راولپندی ساختہ شدہ و ہمہ مادہ تاریخ ہا و مطالب تاریخی بر مقابر بہ زبان فارسی و عربی و اردو است ، از جملہ بر مزار مولانا حافظ حاجی محمد عبدالکریم :

در شب بیست و ہشت ماہ صفر گشت از چشمہای ما پنہان ہانم بہر مال رحلت او گفت «پیر عظیم زیب جنان»

۷۲- کتابخانہ آقای محمد عمر

[مدیر ادارہ علمیہ ، خیابان اصغر مال ، پی ۱۵۵۶ ، راولپندی]

آقای محمد عمر استاد زبان فارسی و عربی است و بہ شاگردان رشتہ های آزاد در دانشکدہ ہا و دانشگاہ پنجاب و اسلام آباد متون فارسی و اردو و عربی تدریس می کند۔ در کتابخانہ اش در حدود ۲۰۰ مجلد کتاب چاپی موجود است و از نسخہ خطی نشانی نیافتہ۔ وی گفت در ملاقات دیگر نسخہ های خطی را ارائہ خواہم داد۔ تحقیقاتی دربارہ «کشف المحجوب ہجویری» دارد و می گفت چاپ لنینگراد و ممرقند و ایران و نولکشور و لاہور غلط بسیار دارد۔

ہزارہ :

۷۳- کتابخانہ خانقاہ نقشبندیہ مجددیہ

[نزدیک عیدگاہ ، ہزارہ (استان سرحد)]

بہ ہمراہی و راہنمایی آقای مولانا محمد اسرائیل کان اللہ بدین کتابخانہ راہ یافتہ۔ مالک کتابخانہ آقای مولانا صدر الدین عالم علوم اسلامی و بنا کنندہ خانقاہ نقشبندیہ مجددیہ است۔ این کتابخانہ در داخل مدرسہ خانقاہ و در کنار خانہ مولانا صدر الدین قرار دارد۔ حضرت مولانا صدر الدین سردی متقی و عالم بہ علوم اسلامی بود و بہ زبان فارسی روان سخن می گفت۔ مکتوبات صدریہ از او در دو جلد چاپ شدہ است (بہ زبان اردو) و در کنار مدرسہ مسجدی با شکوہ با نقاشی ہا و گچ بری های زیبا بنام «مسجد صدریہ» ساختہ شدہ است۔

طالبان علوم دینی در حجرات و اطاقک های مختلف سکنی گزیداند. آقای صاحب زاده صاحب ، درس علوم ادبی و قرائت و صرف و نحو را بر عہدہ دارند، آقای مولانا محمد یوسف صدر المدرسین بہ تدریس علوم کلام و حدیث و تفسیر و فلسفہ و منطق مشغول بودند. در حلقات درس شرکت جستم. استادان تدریس و طالب علمان بہ زبان فارسی آشنا بودند و اسکندر نامہ نظامی و گلستان و بوستان سعدی و پند نامہ عطار و یوسف و زلیخای جامی را می خواندند. کتاب «تحفہ العرب فی الادب» تألیف مولانا اعزاز علی مدرس دارالعلوم دیوبند را صاحبزادہ صاحب تدریس می کرد. در حدود یک صد طالب علم در مدرسہ خانقاہ نقشبندیہ درس می خوانند و از جا و لباس و خوراک (لنگر) بھرہ مند می گردند. اما کتابخانہ خانقاہ کہ بہ «کتابخانہ صدریہ» باید نامیدہ شود در حدود ۵۹۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۱۷۵ نسخہ خطی دارد. اینک اسامی چند نسخہ را در ذیل می آوریم :

- ۱- حالات خواجہ نقشبندیہ : (بہاء الدین) بہ زبان فارسی ، حدود قرن ۹ و ۱۰ ق.
- ۲- تاریخ الحرمین : با تفسیر سورۃ الفاتحہ کاتب عبدالرسول ولد شیخ عبدالقادر ، کتابت چہارم ربیع الاول ۱۰۹۸ھ ق.
- ۳- شرح فصوص الحکم : (فارسی) از محب اللہ آبادی ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۴- دقائق الاخبار.
- ۵- تحفہ فرقانیہ یا مکتوبات : (فارسی) تألیف قطب بن یحیی الی ولی فی اتہ. این مکتوبات از لحاظ نثر و شعر فارسی و موضوع بسیار ارزندہ است و ہر مکتوب با جملہ «من قطب الدین محی الی» آغاز می شود و ۵۵۲ صفحہ دارد.
- ۶- شرح سلم در منطق یا شرح فیروز (عربی) ، کتابت ۱۲۳۳ھ ق ، کاتب نور جہل پیشاوری.
- ۷- جواهر الاصول : (عربی) کاتب عبدالحی ، کتابت ۱۲۳۹ھ ق.
- ۸- حاشیہ مولانا فاضل : میرزا خان بر شرح اشارات ، کتابت ۱۲۱۴ھ ق.
- ۹- لہجہ الاسرار و معدن الانوار : بہ فتح خان، کہ در ۲۹ رمضان سال ۱۰۶۹ در کتابخانہ پادشاہ عالمگیر سکندر اقبال بودہ، ہدیہ شدہ است. مہر شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی را دارد. تقریباً قرن ۸ھ ق. ظاہراً چاپ نشدہ است.
- ۱۰- مقامات یا جامع الاکبر : حضرت شاہ نقشبند (فارسی ، منظوم و منثور) . ۳۶۸ صفحہ دارد.

- ۱۱- شرح هدایه الحکمه در فلسفه : (عربی) از حاجی محمود ، ۵۹۶۲ ق.
- ۱۲- اعانه الاحبا و شرح برهان الذاکرین : تألیف علی اکبر بن میرزا امیر .
- ۱۳- رساله در علم تصوف : (فارسی).
- ۱۴- رساله در علم حساب : از غلام مصطفی ابن محمد صالح پسروری و به ضمیمه این رساله رسایل دیگر است در هندسه و نجوم .
- ۱۵- منهاج العابدین : از امام محمد غزالی ، کاتب نجم الدین ، کتابت ۱۲۲۲ ق.
- ۱۶- شرح شرح جاسی : (در نحو و صرف) به زبان فارسی ، قرن ۱۰ ق.
- ۱۷- مفتاح العلوم سکاکی : (عربی) کتابت تقریباً قرن ۵۸ ق.
- ۱۸- اخبار بخارا : در موضوع تاریخ و اخبار بخارا اما ارزنده و قابل تحقیق از ابو بکر بن محمد بن محمد بن علی المدعو بزین الدین الخوافی تألیف ۵۸۳۱ ق. کاتب کرم الله بن علاء الدین فیروز پوری ، تاریخ کتابت ۵۹۷۰ ق. از این نسخه در کتابخانه مولانا محمد علی در مکهد نیز موجود است .
- ۱۹- قانون الادراک فی تشریح الافلاک .
- ۲۰- دستور الفصد : از محمد بیگ در ده مقاله فارسی به خط نستعلیق خوش ، تألیف در عهد فرخ سیر پادشاه عالمگیر ثانی ، کتابت سنه ۱۱۶۱ ق. (نسخه‌ی ارزنده).
- ۲۱- نصاب غنیة الشبان : (منظوم) به تقلید نصاب الصبیان ابو نصر فراهی کتابت ۱۱۰۶ (سال ۳۹ جلوس اورنگ زیب ، کاتب حافظ عطاء الله) ، (فارسی و عربی).
- ۲۲- العقد الجواهر الاشباه و النظائر : از شیخ حسن بن داؤد الحلی (عربی منظوم).
- ۲۳- صراح عن الصحاح : (فارسی و عربی) رسم الخط عربی ، قرن ۹ ق.
- ۲۴- المطول : کتابت ۵۹۷۷ ق. کاتب : مبارک بن شمس الدین بنی اسرائیل مولوی.
- ۲۵- شرح مشکوة المصابیح : کتابت ۱۰۹۷ ق. (فارسی).
- ۲۶- فتاوی تاتار خانی : به خط خوش نستعلیق ، قرن ۱۰ ق.

۲۷- کواکب الدراری فی شرح بخاری.

۲۸- شرح اوراد شیخ بہاء الدین یا کنز العباد فی شرح اوراد : تألیف علی بن احمد الغوری خلیفہ شیخ رکن الدین، کتابت ۱۲۷۱ھ ق. این شعر در وصف این نسخه از آغاز آن :

حدیث خام مجوید در رسالہ ما بہ مهر داغ رسیده است برگ لاله ما

۲۹- بدایع الاصول : از احمد بن علی بن تغلب مشہور بہ تابن سیاجاتی بغدادی حنفی متوفی ۶۵۶ھ ق.

۳۰- شرح طوابع الانوار : (علم عقاید) از قاضی بیضاوی. این نسخه در کتابخانہ شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی بودہ است.

۳۱- شرح حقایق منظومہ جامع صغیر : (مہر مجدد الف ثانی شیخ احمد سرہندی دارد).

۳۲- حل مشکلات الغیث فیما يتعلق بالفضل و الحدیث : تألیف محمد المدعو بفیض العالم ابن مولانا ملا جیون ابن سیدنا علاء الدین الفنجانی الہزاوری مولداً و متوطناً و الکجراتی الجیبی الفتی نسباً و الحنفی مذهباً و الاویسی مشرباً.

۳۳- البراہین القطعیہ لاوقات المغربیہ : تألیف قاضی محمد فیض عالم ہزاروی الکجراتی الفتی.

۳۴- جمال الملہ والدین فی رد عقائد الوہابیین : کاتب میان محمود.

فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ صدریہ را آقای مولانا محمد اسرائیل کان اللہ لہ بر اساس روش کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان تهیه کرده است و اوراق دستنویس آن در کتابخانہ گنج بخش موجود است و انشاء اللہ از طرف ادارہ انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ می شود.

۷۴- کتابخانہ مفتی عبدالسبحان

[خانقاه نقشبندیہ مجددیہ ، نزدہک عیدگاہ ، ہزارہ (استان سرحد)]

مالک این کتابخانہ ہم اکنون آقای مفتی سیف الرحمن است و تا کتابخانہ صدریہ در حدود یک صد متر فاصلہ دارد. وی در خانہ خود کتابهای فارسی و عربی (خطی و فارسی) را گرد آورده و مجموعہی ارزندہ ترتیب داده است. در حدود ۱۰۰ نسخہ خطی دارد. فہرست

نسخه های خطی این کتابخانه را آقای مولانا محمد امرائیل کن الله له نوشته و اوراق دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است. اینک اسامی چند نسخه خطی :

- ۱- تفسیر درواجکی یا تفسیر زاهدی یا لطایف التفسیر (فارسی): مفسر زاهد درواجکی از علمای قرن ۵ هـ ق ، کتابت در حدود قرن ۶ و ۷ هـ ق. این نسخه از آغاز سوره فاتحه تا آخر جزء پانزدهم را در بردارد. نثر فارسی آن بالب و ارزنده است. هنوز چاپ نشده، یک دوره کامل از این تفسیر در کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان موجود است.
- ۲- تفسیر نیشابوری : (عربی) از حسن بن محمد قمی معروف به نظام نیشابوری . از آغاز و انجام ناقص ، تقریباً قرن ۸ یا ۹ هـ ق. چاپ شده است.
- ۳- حاشیه مطول : (عربی) تصنیف میرزا جان ، کتابت ۱۰۷۶ هـ ق.
- ۴- صحیح نسایی : کتابت ۱۲۷۱ هـ ق (در مکه معظمه).
- ۵- شرح الفیه ابن مالک : از اشمونی ، این نسخه در ملکیت قاضی هزاروی متوفی ۱۱۱۱ هـ ق بوده است. کاتب زین العابدین ابن احمد ابن ادریس.
- ۶- تاج القصص : (فارسی و عربی) بر اساس قصص قرآن و روایات دینی و احادیث نبوی تألیف شده است. ۶۳۸ ورق (۱۲۷۶ صفحه) قطع بزرگ.
- ۷- حاشیه مولانا عصام الدین بر تفسیر بیضاوی : (عربی) خط خوش ثلث.
- ۸- احیاء علوم الدین : تألیف امام محمد غزالی ، تقریباً قرن ۷ و ۸ هـ ق. (۲ مجلد). در صفحه اول ابن یادداشت آمده : «در بخارا به بهای یک اسب و ۲۰ اشرفی زر سرخ خریده شد. امضا و نشان مهرهایی دارد.
- ۹- مدارک التنزیل و حقایق التأویل : (عربی). نشان چند مهر دارد.
- ۱۰- ناشناخته : کتابی ارزنده (عربی) از ابو مد منصور بن احمد بن مؤید الخوارزمی القانی.
- ۱۱- حاشیه ملا عبدالله یزدی بر خطابتی : (تلخیص).
- ۱۲- منتخب دیوان محمد کاظم : متخلص به واله (دیوان واله).
- ۱۳- عوارف المعارف : قرن ۹ هـ ق.

- ۱۴- کتاب الاتقان فی علوم القرآن : از جلال الدین سیوطی.
 ۱۵- دیوان شعور : (اردو) از آغاز و انجام ناقص. در همه مقاطع اشعار نام «شعور» آمده و در حدود ۵۰۰ صفحه دارد.
 ۱۶- شرح ملا جامی : (فوائد الضیائیہ). کتابت ۵۸۹۷ ق.
 ۱۷- جامع الصغیر سیوطی : کتابت ۱۲۵۸ هـ ق ، کاتب : عبدالفتاح ابن سید مصطفی.
 ۱۸- لطایف اللغات : تألیف عبداللطیف بن عبدالکبیر یزدی (شرح مثنوی).
 ۱۹- اوراد فتحیہ : از میر سید علی ہمدانی.

۷۵- کتابخانہ مولانا عارف اللہ شاہ

[ستلابت تاون (شہرستارہ) ، نزدیک خانہ فرهنگ ایران ، راولپنڈی]

بہ ہمراہ پرفسور ملک محمد اقبال از آقای مولانا عارف اللہ شاہ قادری میرتھی در خانہ اش دیدن کردیم. وی بہ زبان فارسی با ما بہ گفت و گونشت. تعویذ می دهد و فتویٰ می دهد و طبابت می کند و تبلیغ اسلام می نماید و پیش امام مسجد «واہ» می باشد. وی گفت کتابخانہ ام در شہر میرتھ زادگہ خودم مانده است و در اینجا کتابی قابل دیدن ندارم. شہر میرتھ از مراکز بزرگ عالم اسلام در شبہ قارہ است. قوم میرتھ در این شہر و اطراف آن سکنی گزیده اند. مولانا عارف اللہ شاہ کتابخانہ خود را بہ ما نشان داد و فقط یک کتاب چاپی بہ نام «فتاویٰ رضویہ» نشان داد ، این شعر را در دفتر من یادداشت فرمود :

«مصطفیٰ نور جناب امر کن آفتاب برج علم من لدن»

ساہنپال :

۷۶- کتابخانہ سید مظفر حسین نوشاهی

[ساہنپال شریف ، ضلع (بخش) گجرات ، استان پنجاب]

در این کتابخانہ کوچک فقط کتابہای چاپی پزشکی را (در حدود ۲۰۰ مجلد) دیدار کردم، آنگونہ کہ آقای سید شفیق الرحمن نوشاهی می گفت در هنگام حادثہ سیلاب . ۹۰ در صد کتابہا ضایع شدہ است از جملہ نسخہ های خطی. البتہ بعضی از نسخہ های خطی را بہ روستاہای دیگر نقل کردہ اند. اینک نام دو نسخہ :

۱- کلیات کاتب : (پنجابی و اردو) سروده سید غلام احمد کاتب نوشاهی ، کاتب سید بشیر احمد بشارت نوشاهی .

۲- کلیات کرم الہی نوشاهی (پنجابی) : کاتب سید بشارت نوشاهی .

در روستای ساهنپال مساجد و مقابر اولیاء اللہ را زیارت کردم . بر در و دیوار این مساجد و مزارات اشعار و جملات فارسی و عربی نقش بسته بود در زمینہ های گچی و یاروی سنگ های خارا و مرمر . آرامگاہ حاجی محمد نوشہ گنج بخش «متوفی ۱۰۶۴ھ ق» با گنبد و منارہ رفیع در ہمین روستای ساهنپال شریف است . ایات فارسی بر دیوار درون آرامگاہ بہ خط لاجوردی آمدہ است از جملہ :

«گنج بخش قطب اعظم نوشہ عالم پناہ وارث علم نبوت اولیا را قبلہ گاہ
گنج بخش نور مطلق حاجی نوشاہ پیر مقتدای عارفان ہم اولیا را دستگیر»

۷۷- کتابخانہ نوشاہیہ (مکتبہ نوشاہیہ)

ساہنپال شریف ، ضلع گجرات ، (استان پنجاب)

در کتابخانہ نوشاہیہ (مکتبہ نوشاہیہ) در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی و ۵۵ نسخہ خطی موجود است . مالک این کتابخانہ آقای سید شریف احمد شرافت نوشاہی است . وی خودش در حدود ۲۰۰ تالیف دارد کہ اوراق دستنویس و خطی آنها در کتابخانہ اش موجود است و ۷ مجلد از آنها چاپ شدہ است . متأسفانہ من درہنگام ورود بہ روستای ساهنپال شریف جناب سید شرافت نوشاہی را زیارت نکردم چون بہ سندہ رفتہ بود و بہ واسطہ واقعہ سیل ، کتابخانہ وی را بہ روستای «رہار» نزدیک شہرک علی پور چتہہ بخش (ضلع) گجرانوالہ انتقال دادہ بودند و بعضی از کتابہا نیز تباہ شدہ بود . نوادر ارزندہ فارسی و عربی و پنجابی و اردو در کتابخانہ سید شرافت نوشاہی موجود است از جملہ :

۱- انواع حافظ برخوردار : کاتب فقیر قل احمد نوشاہی ، ۱۹ جہادی الاول
۱۲۷۶ھ ق .

۲- قصص الانبیاء : کتابت ۱۲۷۶ھ ق ، کاتب فقیر قل احمد نوشاہی نبیرہ حاجی محمد نوشہ گنج بخش .

۳- تفسیر نقرہ کار : از ملا معین الدین فراہی ، کتابت ۱۲۴۵ھ ق کاتب (ایضاً) .

- ۴- تفسیر طلاکار : (ایضاً).
- ۵- تفسیر حسینی : خوش خط (ناقص).
- ۶- کنز رحمت : سروده محمد اشرف فاروقی منچروی، کاتب قل احمد ، ۱۲۸۱ هـ ق.
- ۷- کنز رحمت : (ایضاً) ، کاتب سلطان احمد ، ۱۲۷۷ هـ ق. جدول به قلم نظام ولد برخوردار .
- ۸- کنز رحمت : (ایضاً) ، کاتب غلام محیی الدین نبیره حضرت نوشه گنج بخش.
- ۹- منتخب اللغات شاهجهانی : (رشیدی) ، کتابت ۱۱۵۷ هـ ق .
- ۱۰- ثواقب المناقب : از محمد ماه صداقت کنجاهی (سال تألیف ۱۱۴۸ هـ ق) ، کاتب سید ابوالظفر شریف احمد شرافت نوشاهی از اولاد نوشه گنج بخش ، تاریخ کتابت ۱۳۴۶ هـ ق. (۲۱۱ صفحه).
- ۱۱- ثواقب المناقب : کاتب نور علی نور ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۲- ثواقب المناقب : کاتب غلام رسول ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۳- تذکره نوشاهی : تألیف حافظ محمد حیات ربانی نوشاهی ، متوفی ۱۱۷۳ هـ ق. تاریخ تألیف ، ۱۱۴۶ هـ ق. کتابت تقریباً قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۴- تذکره نوشاهی : قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۵- کتاب الیکروزی : (یعنی یک روز تصنیف شد) تألیف محمد عبد الله ، کاتب محمد رمضان برای فرزندش محمد ابراهیم ، قرن ۱۳ هـ ق.
- ۱۶- دلائل الخیرات : کاتب الہی بخش ابن میان نور الله ، کتابت ۱۲۱۹ هـ ق.
- ۱۷- سفینہ الاولیاء : از محمد دارا شکوه ، کاتب نور الله (متوفی ۱۲۲۹ هـ ق) نبیره حاجی نوشه گنج بخش تاریخ کتابت ۱۱۹۲ هـ ق.
- ۱۸- نور الفتاوی : یا فتاوی نوشاهی تألیف نور الله به خط مؤلف ، ۱۲۲۹ هـ ق.
- ۱۹- کتاب حدیث : (ناشناخته) ، ناقص ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۲۰- مناقب غوثیہ : تألیف شیخ محمد صادق شہابی ، مذهب و منقش ، کاتب شیخ الله یار ، کتابت ، ۱۱۹۴ هـ ق.
- ۲۱- تحفۃ الاحرار : ناقص قرن ۱۱ هـ ق.

- ۲۲- نجات المؤمنین : (پنجابی) ، منظوم ، کاتب غلام حسین.
- ۲۳- پند ناسه ، شیخ عطار : کاتب غلام حسین ولد صدر الدین ، ۱۲۷۸ هـ ق.
- ۲۴- گلدسته : معنی فرهنگ بوستان تألیف سید کریم در «مکہ» جایی در نواحی گجرات.
- ۲۵- شہیل النبی : از امام ابو عیسیٰ ترمذی ، کاتب حافظ محمد حیات نوشاهی.
- ۲۶- کتاب الفوائد : در ادعیہ و اوراد و مواد و تاریخ تألیف سید محمد شاہ نوشاهی (متوفی ۱۳۲۷) بہ خط مؤلف در سال ۱۳۱۶ هـ ق.
- ۲۷- بوستان سعدی : بہ خط غلام قادر بن میان عبد اللہ از اولاد نوشاہ گنج بخش ساکن پاندوکی عملہ پرکنہ ، پچہ چیمہ چتہ ، ۱۲۸۰ هـ ق.
- ۲۸- خبر الواصلین : (مواد تواریخ) تألیف ابو عبد اللہ محمد فاضل ابن سید حسن الحسینی الترمذی الاکبر آبادی المدعو بہ مظهر الحق ، تقریباً ۱۲۵۰ هـ ق.
- ۲۹- میزان الطب : از حکیم محمد اکبر ارزانی ، کتابت ۱۲۷۶ هـ ق ، کاتب میران بخش.
- ۳۰- مجموعہ : (۱- پند ناسہ عطار ، ۲- جہال ناسہ از شاعر جہال الدین ۱۹۱۳ بکرمی ، ۳- تضمین مخمس از ارشد ، ۱۹۱۳ بکرمی ، ۴- نادرنامہ شیخ احمد کاتب طالب الدین کتابت ۱۹۰۵ ہنگام جنگ و جدل انگلیس با خالصہ.
- ۳۱- شجرہ سادات : کتابت ۱۳۰۴ هـ ق ، نشان مہر «سید غلام سرور شاہ».
- ۳۲- مجموعہ : (۱- رسالہ فقہ ، ۲- درود ہزارہ ، ۳- درود مستغاث ، ۴- سی حرفی یوسف و زلیخا ، ۵- ہارے (نالہ و زاری) زلیخا ، ۶- باران ماہ از فرد گجراتی ، ۷- انشای ہر کرن . ۱۲۴۰ هـ ق) ، کاتب فقیرالدین ولد جد مادری سید شرافت صاحب.
- ۳۳- گلستان : کاتب فقیر قل احمد ، کتابت ۱۲۷۵ هـ ق = ۱۹۱۵ بکرمی.
- ۳۴- منطق الطیر : از عطار کتابت ۱۲۴۵ هـ ق. کاتب فقیر قل احمد متوفی ۱۲۸۶ هـ ق.
- ۳۵- مجموعہ : (۱- تحفہ نصایح ، ۲- نجات المسلمین منظوم کہ ہمہ آیات آن بہ حرف روی نون ختم می شود ، ۳- مسائل فقہ) ، کاتب غلام قادر نوشاهی ۱۲۳۷ هـ ق.
- ۳۶- اسکندر نامہ نظامی : کاتب احمد بخش نبیرہ حاجی نوشاہ گنج بخش ، ۱۲۵۰ هـ ق.

- ۳۷- مقامات داودی : تالیف عبد الباقی بن جان محمد جمعی ، در شرح حال سید داود شاہ کرمانی ، تاریخ تالیف : «ملفوظ = ۱۰۵۶» (چاپ نشده) .
- ۳۸- قصیدہ بردہ : بہ خط حضرت شاہ افظ برخوردار بحر العشق (متوفی ۱۰۹۳) فرزند بزرگ حاج نوشاہ گنج بخش .
- ۳۹- قصیدہ بردہ : کاتب حسام الدین ، ۱۳۳۲ ھ ق .
- ۴۰- اسکندر نامہ نظامی : بہ خط غلام قادر متوفی ۱۳۰۶ ھ ق ، فرزند سید عبداللہ نبیرہ حاجی نوشاہ گنج بخش .
- ۴۱- قال اقول : (عربی) .
- ۴۲- سی حرفی : (پنجابی) از محمد اشرف فاروقی منچروی متوفی ۱۲۲۵ ھ ق ، کاتب نور عالم نبیرہ حاجی نوشاہ گنج بخش ، تاریخ کتابت ، ۱۹۱۱ میلادی .
- ۴۳- مجموعہ : (۱- اسرار قادر تالیف محمد جان فرزند عبدالغفور قادری ، کتابت ۱۳۴۷ ھ ق ، ۲- رسالہ تہنیت تالیف شیخ چمن قادری لاہوری ، ۳- ملفوظات فقرا ، ۴- سر مکنون از شیخ فقیر اللہ نوشاہی ساکن مکیرپان متوفی «چراغ = ۱۲۰۴» . کتابت ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۰ ھ ق ، کاتب سید شریف احمد شرافت نوشاہی) .
- ۴۴- مجموعہ صرف و نحو : (فارسی) ، تقریباً ۱۲ ھ ق .
- ۴۵- رسالہ تصوف :
- ۴۶- درود مستغاث : بہ خط محمد امین (متوفی ۱۳۱۰ ھ ق) ابن قل احمد نوشاہی والد جد سید شرافت نوشاہی .
- ۴۷- انواع فرایض : (پنجابی منظوم) .
- ۴۸- ساک السلوک : از ضیاء الدین نخشی ، قرن ۱۰ ھ ق .
- ۴۹- درود شریف : (ہفت روزہ) ، تقریباً قرن ۱۱ ھ ق .
- ۵۰- مجموعہ : (۱- دلائل الخیرات ، ۲- اکبر اعظم ، ۳- اوراد فحیہ) ، کاتب قل احمد ، ۱۲۷۸ ھ ق .
- ۵۱- مثنوی جامع المعجزات : از حکیم شیخ احمد وزیر آبادی ، کاتب قل احمد ، ۱۲۷۰ ھ ق .

- ۵۲- بوستان سعدی : کاتب قل احمد ، ۱۲۶۷ هـ ق.
- ۵۳- شفاء المرض : بہ ضمیمہ رسالہ بی (تہائی = ثلث) ورقہ .
- ۵۴- طب فرقانی : یا توکل نامہ ، تالیف حبیب اللہ الیاسی ، کاتب حاجی محمد ساکن قصبہ ہزارہ خان کلان .
- ۵۵- تحفہ رسولیہ : سرودہ غلام محیی الدین قصوری بہ خط قل احمد ۱۲۶۹ هـ ق.
- ۵۶- تیسیر الاحکام : تالیف شہاب شمس دولت آبادی ، کاتب محمد شرقپوری ، تاریخ کتابت ، ۱۱۸۱ هـ ق.
- ۵۷- ارشاد الطالبین : تالیف جلال محمد تھانیسری ، کاتب شیخ محمد شرقپوری ، ۱۱۸۱ هـ ق.
- ۵۸- مجموعہ : (۱- قاضی قطب ، ۲- مناجات دستگیر ، ۳- مناجات دیگر ، ۴- بیت الاسلام ، ۵- نام حق ، ۶- محمود نامہ ، ۷- وفات نامہ ، ۸- روضہ رشیدانی ، ۹- غسل و کفن میت ، ۱۰- میت).
- ۵۹- مجموعہ : (۱- عمدۃ الاسلام ، ۲- توکل نامہ).
- ۶۰- مجموعہ : (پنجابی) ، (۱- بارہ ماہ فرد ، ۲- قصہ جراکان و بکھو ، ۳- باران ماہ عیسی ، ۴- باران ماہ اشرف ، ۵- مناجات اشرف ، ۶- باران ماہ ، ۷- قصہ پورن بہگت ، ۸- قصہ شیرین و فرہاد پنجابی سرودہ میان محمد حسین ساکن موضع گجر کولہ) ، کاتب محمد بخش ، کتابت ۱۲۶۸ هـ ق.
- ۶۱- تکمیل الایمان : بہ خط قل احمد ، ۱۲۳۸ هـ ق.
- ۶۲- ہند نامہ عطار : بہ خط قل احمد ، ۱۲۷۸ هـ ق.
- ۶۳- حواشی شریفیہ علی المتوسط : عربی تالیف ملا عبدالحکیم سیالکوٹی ، کاتب حافظ محمد برخوردار بحر العشق.
- ۶۴- مجموعہ : (۱- نور نامہ دولت علی ، ۲- حقیقہ الصلوۃ ، ۳- اسقاط ، ۴- رسالہ بی نمازان ، ۵- راہ نجات ، ۶- مفید العلماء) کاتب ، قل احمد ، ۱۲۷۵ هـ ق.
- ۶۵- سنیۃ المصلی : کاتب قل احمد ، کتابت ، ۱۲۴۴ هـ ق.
- ۶۶- تکمیل الایمان و تقویۃ الایقان : کاتب حافظ جمال اللہ فقیہ اعظم در قصبہ ہیلان ، سنہ ۲ عالمگیر اورنگ زیب پادشاہ .

- ۶۷- مجموعه : (۱- فقر نامه ، ۲- قصیدہ غوثیہ ، ۳- ابیات سلطان باہو).
- ۶۸- کسب نامہ موجیان : (عربی و فارسی).
- ۶۹- لمعات : از فخرالدین عراقی ، کتابت ، ۱۲۲۴ ھ ق.
- ۷۰- فتوح الحرمین : از جامی ، مصور.
- ۷۱- مجموعه : (۱- شیرین و فرہاد ، ۲- قصہ سسی و پنون) پنجابی و فارسی.
- ۷۲- مجموعه : (۱- شرح دعای سریانی ، ۲- رسایل دیگر) بہ خط قل احمد.
- ۷۳- مجموعه : (رسایل حدیث و لغت) ، فارسی و عربی.
- ۷۴- بیاض : (رسایل و مطالب متفرقہ) : روضۃ الزکیہ فی حقایق العلمیہ از تحریر حضرت سید حافظ الہی بخش (متوفی ۱۲۵۳ ھ ق) ابن شاہ نور اللہ.
- ۷۵- بیاض قادری : تألیف سید غلام قادر بن عبد اللہ (متوفی ۱۳۰۶ ھ ق).
- ۷۶- بیاض : (مطالب متفرقہ تاریخی و ادبی و دینی) ، فارسی ، تألیف حکیم قل احمد ولد محمد اشرف.
- ۷۷- بیاض : (مطالب دینی و ادبی و اشعار محمد اشرف) تألیف شیخ احمد فاروقی ، کتابت شیخ احمد فاروقی (بہ خط مؤلف).
- ۷۸- نجات المؤمنین : تصنیف عبدالکریم جھنگ مگھیانہ ، سال کتابت ۱۲۶۸ ھ ق.
- ۷۹- چہل حدیث و دعای سریانی : کاتب قل احمد ، ۱۲۳۷ ھ ق.
- ۸۰- مجموعه اوراق متفرقہ : (فارسی و عربی).
- ۸۱- قصص الالباء : کاتب فقیر غلام محیی الدین قادری نبیرہ نوشاہ گنج بخش ، ۱۲۷۵ ھ ق.
- ۸۲- اسکندر نامہ : (ناقص).
- ۸۳- دستور العلاج : (ناقص).
- ۸۴- رسالہ میرزا احمد بیگ لاہوری : و رسایل دیگر (فارسی).
- ۸۵- قدوری : از احمد بن ابوالحسن محمود بن الجعفر البغدادی در فقہ (عربی) ، تاریخ کتابت ۱۲۸۱ ھ ق.
- ۸۶- شرح تہذیب : عبداللہ یزدی ، کاتب محمد رمضان ، کتابت ۱۲۸۲ ھ ق.

- ۸۷- صرف و نحو : (عربی).
- ۸۸- مجمع البحرين : از محمد دارا شکوه (قرن ۱۲ هـ ق).
- ۸۹- انشای هرکرن : (فارسی) ، کتابت ، ۱۲۸۸ هـ ق.
- ۹۰- دیوان بدرچاچی : کاتب محمد محمدن ساکن رهناس خلیفه حضرت نوشاه گنج بخش .
- ۹۱- نجات المؤمنین : (پنجابی) ، ناقص ، به خط شیخ احمد ، ۱۲۸۰ هـ ق.
- ۹۲- مجموعه : (۱- مجمع اللطایف : تألیف سید حافظ محمد حیات نوشه ثانی ، ۲- مسائل فروق اشباه و نظایر ، ۳- مرغوب القلوب مع تتمه سماع ، ۴- تفسیر نون و القلم ، ۵- رساله در تصوف ، ۶- قصیده بانث سعاد ، ۷- شرح قصیده برده ، ۸- اصول فقه مسمی به ابراهیم باهلی ، ۹- شرح چهل اسماء باری تعالی مع فال نامه ، ۱۰- نجات المسلمین ، ۱۱- شرح نصاب صبیان ، ۱۲- نقل از فتوی القاضی ، نشان مهر دارد : « محمد حیات جلال الله است ۱۱۲۸ » ، ۱۲۴۶ هـ ق.
- ۹۳- رساله حق نما : تألیف محمد دارا شکوه به خط حافظ جلال الله ، ۱۱۲۳ هـ ق.
- ۹۴- تذکره شاعران : تقریباً از قرن ۹ و ۱۰ هـ ق به حسب «تقسیم» و «ذکر» و «ذکر جمیل» منقسم شده است. شاید «مذکر الاحباب» تألیف احسن نثاری باشد که در حیدر آباد دکن چاپ شده است.
- ۹۵- مجموعه : (۱- شرح اسماء الله ، ۲- فیض حسینیہ از تصنیف سید شرافت نوشاهی ، ۳- پنج گنج نوشاهی یعنی : پنج می حرفیان ، ۴- مکتوب عبدالکریم عباسی به طرف سید شرافت ، ۵- لطایف الاشارات از نوشه گنج بخش ، ۶- سی حرف های نوشاهی ، ۷- اول در عشق رسول الله ، ۸- دوم در عشق حضرت نوشه گنج بخش).

۹۶- اسرار الاولیاء : تألیف فرید شکر گنج (خواجہ فرید الدین گنج شکر) ، کاتب تاج الدین ولد عبدالعزیز نارووالی ، سنہ ۱۱۳۱ (سنہ ۷ جلوس فرخ سیر)۔

۹۷- اوراد و وظائف .

۹۸- رسالہ حقیہ : (فارسی) : در موضوع عرفان و رسالہ حدیث قدسی۔

۹۹- مجموعہ : ۱- قصہ شیرین و فرہاد از ہاشم (پنجابی) ، ۲- قصہ جام و کوران از حامد مصنف اخبار الآخرہ (پنجابی)۔

۱۰۰- شجرہ نبویہ : (فارسی)۔

۱۰۱- بیان الاسرار : (عربی) در تصوف۔

۱۰۲- مجموعہ : اوراق پراکنده : (فارسی)۔

۱۰۳- فرامین و اسناد و مدارک تاریخی و مہر ہا و نشان ہا در بارہ برقرار داشتن انعام و پول و خرجی برای نوشہ گنج بخش از روزگار پادشاہان مغول (قرن ۱۰ و ۱۱ ق) و نامہ ہایی از بستگان نوشہ گنج بخش ۔

البتہ در نزد آقای سید شریف احمد شرافت نوشاہی نسخہ ہای خطی دیگر ہم وجود داشت کہ اغاب آنہا در لاہور در خانہ پسرش بود۔ ہر گہ فہرست نسخہ ہای خطی مکتبہ نوشاہیہ یا کتابخانہ نوشاہی تہیہ شود بسیار بجا خواہد بود۔ آقای سید شریف احمد شرافت نوشاہی خودش علاقہ مند بود کہ فہرست بسازد و روش کتابخانہ گنج بخش را نیز تا اندازہ بی آموختہ بود۔

لاہور :

۷۸- کتابخانہ ملی (کتابخانہ پنجابی ادبی آکادمی)

[۱۲ ، جی ماڈل ٹاؤن ، لاہور]

در این کتابخانہ در حدود ۱۶۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۳۰۰ نسخہ خطی و ۲۰۰ نسخہ عکسی موجود است۔ آقای دکتر محمد باقر تحقیقات عمیق و دقیق در زبان و

ادبیات فارسی و پنجابی دارد و سالها استاد و رئیس دانشکده خاورشناسی لاهور بوده است و چندین کتاب و رساله و مقاله تصنیف و تالیف و تصحیح و چاپ کرده است. از جمله :

- ۱- مدارالافاضل در چهار مجلد.
- ۲- مخزن الغرایب در چهار مجلد (۲ مجلد چاپ شده و ۲ مجلد دیگر زیر چاپ است).
- ۳- تذکرة الخطاطین.
- ۴- مقالات در دروازه مجلد : (اردو و فارسی و پنجابی).

انواع تابلوهای هنری و عکس های تاریخی ایرانی و پاکستانی بر دیوارهای این کتابخانه آویخته است. فهرست کتابهای چاپی کتابخانه ملی از طرف پنجابی ادبی آکادمی در سال ۱۹۶۱ چاپ شده است .

نوادر خطی کتابخانه ملی یا کتابخانه پنجابی آکادمی بدین شرح است :

- ۱- مخزن الغرایب : تألیف شیخ احمد علی خان سندیلوی. (نسخه عکسی و خطی).
- ۲- ریاض الشعراء : تألیف علی قلی والد داغستانی (مؤلف ۱۱۴۷-۱۱۶۰ هـ ق).
- ۳- مجمع النفایس : تألیف سراج الدین علی خان آرزو (۳ مجلد).
- ۴- تاریخ پنجاب : (فارسی) تألیف غلام محیی الدین بوتہ شاه لودیانی (سال ۱۸۴۲ میلادی). نسخه عکسی. نسخہی از این کتاب در لندن است.
- ۵- تذکرة بی خبر : (نسخه عکسی). اصل نسخه در کتابخانه دانشگاه علیگره است و نسخه دیگر در دانشگاه پنجاب است.
- ۶- تذکرة زخمی ہندی : تألیف سہاراچہ رتن سنگھ بہادر.
- ۷- خلاصہ التواریخ : سال تألیف ۱۱۸۲ هـ ق.
- ۸- دیوان واقف لاهوری : ظاہراً نسخه معاصر مؤلف است.
- ۹- قصہ ہیر و رانجھا: مثنوی فارسی، نسخه عکسی از «اندیا آفیس» سرودہ «منت».
- ۱۰- قصہ ہیر و رانجھا : مثنوی فارسی سرودہ آفرین لاهوری.
- ۱۱- فرهنگ ابراہیم شاہی : یا شرف نامہ از منیری.

آقای دکتر محمد باقر ادارہ «پنجابی ادبی آکادمی» را در خانہ خود قرار داده و ہر ہفتہ دانشمندان و بزرگان ادب پنجابی و فارسی در خانہ او گرد می آیند. اتفاقاً من در یکی از جلسات آنان شرکت جستہ و با بعض از آنان آشنا شدم از جملہ با آقای ابوالاثر حفیظ جالندھری سراینده سرود ملی پاکستان، وی سرود ملی پاکستان را بہ خط خود در دفتر من نوشت و امضا کرد و این جملہ را افزود: «بیشتر از این چیزی نداشتم کہ ہدیہ کنم: حفیظ».

۷۹- کتابخانہ، دکتر ناموس فریدون زمان

[محمد شجاع ناموس]، خیابان ملتان شاہہ ۹-۱۰، میدان نوان کل (چوک نوان کل)، لاہور]

مالک کتابخانہ آقای دکتر محمد شجاع ناموس معروف بہ «فریدون زمان» است. در حدود ۷۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد و نسخہ خطی ندارد. آقای دکتر شجاع ناموس خودش از علمی ادب و ہنر و زبان است. ۳۷ تالیف از وی چاپ شدہ و ۱۵ تالیف آمادہ چاپ دارد. در نقاشی ماهر است و سبک نقاشی وی ایرانی و پاکستانی است. فوق لیسانس در رشتہ ہای فارسی، پنجابی، عربی، اسلامیات، فیزیک، اردو، پشتو، علوم دارد و دکتر در ہوسپو پیتھک است. بہ زبان فارسی کاملاً مسلط و بدان شعر می سراید. لفظ «زمان» در نامگذاری این خاندان مشترک و بقیہ اسمہا فارسی است، مثلاً: «جالینوس زمان»، «نیکلوس زمان»، جمشید زمان، اسفند یار زمان، رستم زمان، بہمن زمان، فریدون زمان. اسامی چند تالیف او بدین شرح است:

- ۱- گلگت اور شنای زبان: (کتابی است ارزندہ در زبان شناسی و ادب شناسی در پاکستان در منطقہ گلگت).
- ۲- گلشن مشرق: (تفسیر از پیام مشرق سرودہ علامہ اقبال).
- ۳- بزم فردوسی.
- ۴- سفر نامہ حج و حرمین.
- ۵- حکمت اسلامی کی مغرب پر احسان.
- ۶- آزاد قوم کی تعمیر اور پاکستان.
- ۷- فوتو گرافی.

۸۰- کتابخانه استاد سید وزیر الحسن عابدی

[۵۹ ، این ، سمن آباد ، لاہور]

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۰۰۰ نسخه خطی عربی و فارسی و اردو و پنجابی موجود است. استاد سید وزیر الحسن عابدی در زبان و ادب فارسی و لهجه شناسی و زبان شناسی مهارت کامل دارد و سالها استاد و رئیس بخش فارسی دانشکده خاور شناسی لاہور بوده و اکنون باز نشسته است. این کتاب خانه بر حسب موضوع، تقسیم بندی شده است، مثلاً: تاریخ ایران، تاریخ ادبیات فارسی و تاریخ شعر، دیوان های اشعار، غالب شناسی، اقبال شناسی، فرهنگ های فارسی، علوم قرآنی و تفسیر. بر بسیاری از کتاب ها امضا و خط گروهی از شاعران و دانشمندان بزرگ ایران دیده می شود. اسامی چند نسخه نادر این کتابخانه:

- ۱- کلیات عراقی: کتابت قرن ۸۰۰ ق (منحصر بفرد) مقدمه دارد در شرح احوال عراقی.
- ۲- باغ دو در: از غالب.
- ۳- ادعیه و اوراد: با مهر و خط ملا محمد باقر مجلسی.
- ۴- محاکمات الشعراء.

دو کتاب چاپی را دیدم که امضا و خط پدر «رضا قلی خان هدایت» را داشت:

- ۱- حلیه المتقین: چاپ اول ۱۲۴۸ هـ ق (چاپخانه دارالخلافت تهران).
- ۲- حق الیقین: چاپ ۱۲۵۹ هـ ق (ایضاً).

۸۱- کتابخانه جمال سویدا (آقای حکیم محمد نبی خان)

[جهان نما، ۵۵ ، الف ، گبرگ-۲ ، لاہور]

به همراهی و آشنایی آقای استاد وزیر الحسن عابدی به کتابخانه جمال سویدا راه یافتیم. در این کتابخانه نوادر نسخ خطی فارسی و عربی موجود است. کتابهای چاپی در حدود ۱۰۰۰ و نسخ خطی نیز ۱۰۰۰ است گروهی از بزرگان کتابشناس و ادب و شعر ایران از این کتابخانه دیدن کرده اند، از جمله آقای ایرج افشار، آقای محمد تقی دانش پژوه، آقای دکتر منوچهر ستوده، آقای دکتر محمود نجم آبادی. اینک اسامی چند نسخه خطی:

- ۱- الاغراض الطیبه: تألیف سید اسماعیل جرجانی، کتابت ۵۷۸۶ ق، کاتب محمد بن محمود

بن اقبال الکاتب الشیرازی (کاغذ ہراتی بہ قطع خستی).

۲- دیوان سنایی : کاتب محمد مراد لاهوری. تقریباً قرن ۱۰ھ ق. (سنہ ۲ جلوس عالمگیر).

۳- ہفت اورنگ جامی : تقریباً قرن ۱۰ھ ق.

۴- نہج البیان فی صفہ خلق الانسان : کاغذ سمرقندی از آغاز این نسخہ این جملہ را یادداشت کردم : «کتاب نہج البیان فی صفہ خلق الانسان برسم الخزانہ العالیہ الملوویہ المملکہ الاشرافیہ عمرہا اللہ تعالیٰ ببقاء مالکها خدمتہ الملوک محمد ابن یونس الحلبی».

آقای جمال سویدا (حکیم محمد نبی خان) فارسی دان و فارسی دوست و محقق است و تصنیفات و تالیفات دارد و کتابشناسی ماهر و نسخہ شناسی آگاہ است

۸۲- کتابخانہ خانہ فرهنگ ایران

[شاهراہ قائد اعظم (مال روڈ) ۵۵، لاہور]

در این کتابخانہ در حدود ۳۵۰ مجلد کتاب چاپی موجود است. مراجعان بدین کتابخانہ دوستداران زبان و ادب فارسی هستند و هموارہ کتابها را مورد مطالعہ قرار می دهند. کتابها در دفتر کتب خانہ ثبت است و شمارہ ثبت بر روی کاغذی کوچک روی عطف نوشته شده است. ۹۰ درصد کتابها چاپ ایران است.

۸۳- کتابخانہ حکیم محمد موسی امرتسری

[ریلوے روڈ (خیابان راہ آهن)، ۵۵-لاہور]

مالک این کتابخانہ حکیم حاج محمد موسی امرتسری است کہ از اجزاء فن پزشکی قدیم و نوع کارش شہرت ویژه دارد و ضمناً کتب و مقالات گوناگون در موضوع معارف اسلامی و ادب و طب نگاشته است. بعضی از کتابها در مطب او و بعضی در خانہ اش انبار شده است. تقریباً ۴۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۳۰۰ نسخہ خطی دارد. اینک اسامی چند نسخہ خطی کہ در این کتابخانہ دیدار کردم :

- ۱- کایات منیر لاهوری : بہ خط نستعلیق خوش ، کتابت بہ سال ۱۰۵۴ھ ق. شامل :
- جاوید بہار ، کدستہ منیر ، دستنبو ، غزلیات و قصاید . این نسخہ در اختیار مرحوم پیر غلام دستگیر نامی حاکمی بودہ است و نسخہی است ارزندہ و هنوز چاپ شدہ است .
- ۲- دلائل الخیرات : با خط و کتابت زیبا .
- ۳- کشف المحجوب ہجویری .
- ۴- تحفۃ القادری : تصنیف شاہ ابوالمعانی لاهوری کتابت ۱۱۹۷ھ ق. در احوال و مناقب شیخ عبدالقادر گیلانی .
- ۵- خلاصۃ المعارف : سید آدم بنوری .
- ۶- دستور الاطبا : از ہند و شاہ فرشتہ .

۸۴- کتابخانہٴ دکتر سید محمد اکرم شاہ (اکرام)

[دانشکدہٴ خاور شناسی ، لاهور]

چند بار بہ منزل آقای دکتر سید محمد اکرم شاہ رفتم و از کتابخانہ اش دیدن کردم . در حدود ۱۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد . ۹۵ درصد آنها فارسی و ۵ درصد آنها چاپ ایران است . نسخہٴ خطی در این کتابخانہ ندیدم . دکتر اکرم شاہ شاعری است آزادہ و ادیبی است آادہ بہ زبان و ادب فارسی . تحقیقاتی در زبان ادب فارسی دارد از جملہ :

- ۱- اقبال در راہ مولوی چاپ لاهور : (رسالہٴ دکتری وی بودہ) و از طرف انجمن دوستی ایران و پاکستان منتشر شدہ است .
- ۲- داد سخن : تألیف سراج الدین علی آرزو ، چاپ لاهور ، از طرف ادارہٴ انتشارات سائنس تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ و منتشر شدہ است .
- ۳- پروانہٴ پندار : (چاپ ایران) ، منظوم .
- ۴- سکہٴ عشق : چاپ لاهور ، منظوم .
- ۵- فارسی در پاکستان : (زیر نظر و بہ اہتمام) .
- ۶- تاج و تاجدار : (زیر نظر و بہ اہتمام) .

۸۵- کتابخانه رشید

[سرهنگ دکتر خواجه عبدالرشید) ، ۱۵ ، خیابان علاء الدین ، لاهور]

مالک این کتابخانه آقای سرهنگ دکتر خواجه عبدالرشید است. محل کتابخانه در منزل او است که هم خانه و هم کتابخانه و هم موزه است. جمعاً در حدود ۶۰۰۰ کتاب در این کتابخانه موجود است که به ترتیب تفکیک از این قرار است :

۱- ۱۲۰ نسخه خطی فارسی و عربی.

۲- ۲۰۰۰ مجلد چاپی فارسی و عربی.

۳- ۱۵۰۰ مجلد چاپی انگلیسی.

۴- ۲۰۰۰ مجلد چاپی اردو.

اینک اسامی چند نسخه خطی :

۱- کنز السالکین : کتابت ، ۱۱۰۲ هـ ق.

۲- مثنوی مولوی : کتابت ، ۱۰۵۴ هـ ق.

۳- مجالس المؤمنین : کتابت ، ۱۰۴۸ هـ ق.

۴- دیوان برهمن : (فارسی). چاپ شده در احمد آباد (گجرات شرقی).

۵- دیوان واقف بتالوی لاهوری.

۶- رقعات چندر بهان برهمن .

۷- دیوان طالب آملی: (منتخب) به خط شاعر خودش (بنا به اظهار سرهنگ عبدالرشید).

۸- مصباح الهدایه و مفتاح الکفایه : تألیف عز الدین محمود بن علی کشانی کتابت در حدود قرن ۹ هـ ق. در آغاز و انجام این نسخه یادداشت‌هایی عرفانی و تاریخی به خط استاد جلال الدین همی آمده است (بدون تاریخ).

۹- دبستان المذاهب : خط تحریر و نستعلیق ، تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.

۱۰- دیوان بیدل.

۱۱- شاهنامه فردوسی : کاتب کربلا هیت کرکانی قمی ۱۲۵۴ هـ ق.

سرمنگ دکتر خواجه عبدالرشید مدتی در ایران بوده است و نشان درجه سوم همایون به فرمان شاهنشاه آریا مهر دریافت کرده است و عین فرمان را در قاپی زیبا روی دیوار مہمانخانہ اش آویخته بود . وی دارای تألیفات و تحقیقات گوناگون بہ زبان انگلیسی و فارسی وارد است و احوال و آثار او در مجموعہٴ بی بہ نام کتابخانہ رشید بہ قام آقای دکتر ناسین رضوی چاپ شدہ است . اینک اسامی چند از تألیفات وی :

- ۱- تذکرہ شعرائ پنجاب بہ فارسی کہ از طرف اقبال آکادمی بہ مناسبت جشن تاجگذاری شاهنشاه آریا مهر و شہنائو چاپ شدہ است .
- ۲- معارف النفس (رموز تصوف) .
- ۳- دربارهٴ طالب آملی .
- ۴- معارف الآثار .
- ۵- مقالات (در حدود . . . ۵ مقالہ) .

قصور :

۸۶- کتابخانہ محمدیہ مجددیہ

[محلہ چمرنگان ، قصور، ضلع لاهور]

این کتابخانہ در ملکیت آقای سید ارشاد حسین شاہ سجاده نشین دربار مرحوم مولانا غلام محبی الدین شاہ قصوری است . ہمکار ہمراہ من در شناختن این کتابخانہ و آشنایی با آقای سید ارشاد حسین شاہ ، آقای محمد اقبال مجددی کتابشناس آگہ و جوان دانشمند در ادارہ تحقیقات تاریخی لاهور بود . مولانا غلام محبی الدین قصوری از اجاہ علمای اسلام در عصر خود بود ، و مدرسہ و مسجد و خانقاہ و کتابخانہ داشتہ است کہ ہمہ آنها ہم امروز نیز باقی و پای برجای است . مزار او در گورستان قصور زیارتگاہ پیروان و معتقدان اوست . گورستان قصور یک منطقہ وسیعی است و در آن آرامگاہہای بسیاری از مشایخ و اولیاء اللہ و معارف اسلامی است از جملہٴ مولانا غلام دستگیر قصوری حنفی ہاشمی (متوفی ۱۳۱۵ھ ق) مؤلف تقدیس الوکیل ، قاسم شاہ جنی ، حافظ سید احمد شاہ قادری (متوفی ۱۳۵۴ھ ق) ، سید غلام حسین شاہ (متوفی ۱۳۲۵ھ ق) ، مولانا عبدالرسول (متوفی ۱۲۹۲ھ ق) مؤلف تحفہٴ رسولیہ بہ زبان فارسی و دیگران . و در صد نوشتہ ہای مزارات بہ زبان فارسی و اشعار مادہ نیز تاریخ فارسی است ، مثلاً :

نکو نام داود قدسی سرشت بہ حکم خدا دار دنیا بہشت
پی سال رحلت نواسنج غیب بفرمود در بزم باغ بہشت (۱۳۸۳ھ ق)

اما کتابخانہ محمدیہ مجددیہ یا کتابخانہ مولانا غلام محیی الدین قصوری در حال حاضر بسته شده است و کرم و غبار و نم و خاک و بی توجہی بہ جان آنها افتاده است و تقریباً رو بہ نا بودی سی رود. در حدود ۵۰۰۰ مجلد کتاب چابی و ۱۲۰۰ نسخہ خطی عربی و فارسی و پنجابی و اردو در این کتابخانہ موجود است. ہیچگونہ فہرستی برای این کتابخانہ تہیہ نشدہ است و اصولاً نظم و ترتیبی ندارد و کتابہای چابی و نسخہ های خطی باہم آمیختہ شدہ و در چند قفسہ و در سہ اطاق روی ہم انباشتہ شدہ اند و شاید دہ سال باشد کہ دستی بہ آنها نرسیدہ باشد، اینک اسامی چند نسخہ خطی :

۱- درة التاج لعزۃ الدباج : از محمود ملقب بہ قطب الدین شیرازی کہ در عہد فیلشاہ بن الملک المعظم سیف الدین رستم بن دباج تألیف شدہ ، کتابت در حدود قرن ۱۲ ھ ق.

۲- مجموعہ دین المریدین : از محمد جلال جلالی شاہی در بارہ امیر سید محمد گیسو دراز و شاہ عالم.

۳- خیر المجالس : ملفوظات و اقوال شیخ نصیرالحق ، جامع آن حمید شاہ قندرز ، کتابت ۱۱۲۱ ھ ق.

۴- اوراق پراکنده : فارسی و عربی شامل اقوال شیخ بہاء الدین نقشبندی.

۵- کتاب فقہ عربی.

۶- شرح موطأ : از مولانا علی قاری.

۷- خواجہ عبیداللہ : تاریخ تألیف ۸۸۵ ھ ق. کتابت تقریباً قرن ۱۰ ھ ق.

۸- مجموعہ : (فارسی) ۱- رسالہ حلیہ مبارکہ از محمد ہاشم تہنوی ، ۲- تخذیر الاحوال بما یورث الفقر و النسیان ، کتابت ۱۲۸۱ ھ ق. ۳- رسالہ مولانا عبدالرحیم در شرح مہر سید گیسو دراز منتخب از کتاب «اسرار» ، ۴- رسالہ در شرح ابیات شیخ عبدالقادر جیلانی از محمد رفیع الدین ، کتابت ۱۲۲۲ ھ ق.

۹- عوارف المعارف : از شیخ شہاب الدین سہروردی ، کتابت ۹۴ ھ ق.

۱۰- شرح وقایہ : کتابت ۹۵۳ ھ ق.

۱۱- کتاب الفقہ : (حنفی) ، (عربی).

- ۱۲- رشد المجالس : فارسی ، تألیف موسی محمد الشنواری افغانی.
- ۱۳- تفسیر قرآن : از شیخ نجم الدین کبری (عربی).
- ۱۴- منتهی الایجاز لکشف الاعجاز : تألیف مولانا محمد باقر بن شرف الدین الحسینی لاهوری ، ۱۱۰۸ هـ ق.
- ۱۵- مجموعه : (فارسی و عربی) : ۱- شجره نسب حضرت محمد «ص» نقل از طبقات الناصری و سیره النبی و عرایس القصص و جوامع الحکایات. ۲- بحر المذاهب تألیف عبد الوهاب الراجگیری ، ۳- رساله در تحقیق مسائل مهمه از شیخ حامد قاری . ۴- رد المنکرین از مولوی علی محمد حسین تلمیذ حضرت مولوی یار محمد ملتانی ، و چند رساله دیگر .
- ۱۶- شور جنون : (مثنوی) سروده سرغازی متخلص به شهید. کاتب محمد صالح ، کتابت ۱۲۴۹ هـ ق . در این کتاب چند مثنوی کوتاه است که همه آنها در جواب حکیم زلالی خوانساری سروده شده است : «اشک و آه» در جواب حسن گلو سوز ، ناله عشاق در جواب ذره و خورشید ، شعله دیدار در جواب مثنوی دیگر.
- ۱۷- اسرار الاولیاء : ملفوظات یا اقوال بابا فرید گنج شکر.
- ۱۸- سلاله المبرورة فی تجویز الاسماء المشهوره: تألیف مولانا غلام محیی الدین قصوری ، کاتب غلام نبی.
- ۱۹- مکتوبات امام ربانی : حضرت مجدد الف ثانی شیخ احمد سرهندی (به زبان فارسی ج ۱ و ۲ و ۳) از روی این نسخه مولانا غلام محیی الدین قصوری پیش مشایخ خود شیخ محمد قصوری و شاه غلام علی دهلوی خوانده است.
- ۲۰- مقامات مظہری : شامل اقوال (ملفوظات) میرزا مظہر جان جاناں تألیف شاه غلام علی دهلوی.
- ۲۱- طب اکبر : تألیف محمد اکبر ارزانی ، کتابت ۱۱۵۵ هـ ق.
- ۲۲- تدقیق النظر فی تحقیق النذر : تألیف حاجی سعدالله لاهوری . به ضمیمه این نسخه یک «رساله جفر» است.
- ۲۳- کنز الهدایات فی کشف البدایات : تألیف شیخ محمد باقر بن شرف الدین العباسی اللاهوری.

- ۲۴- کلید التوحید : تألیف سلطان باهو ولد بارید عرف اعوان ساکن قلعه شورکوت ،
کتابت ۱۱۰۲ هـ ق. به ضمیمه این نسخه رساله های فارسی آخوند درویزه ،
کتابت ۱۲۱۲ هـ ق.
- ۲۵- مجموعه : ترجیع بند و دیوان فرشته و دیگر رسائل فارسی در موضوع عرفان
و حکمت و دین.
- ۲۶- تذکره الاولیاء : (مؤلف ناشناخته) ، فارسی ، خوش خط و مذهب و لوح دار ،
تاریخ تألیف ۹۸۵ (ظاهراً از عطار نیست) .
- ۲۷- دررالمعارف : تصنیف شاه رؤف احمد رأفت مجددی به ضمیمه ملفوظات غلام علی
دهلوی ، کاتب عبدالحکیم ، کتابت ۱۲۷۰ هـ ق.
- ۲۸- شرح گلستان سعدی : به عربی و چند رساله دیگر تألیف غلام محیی الدین ،
کتابت ۱۲۲۵ هـ ق.
- ۲۹- کتاب الفقه : به خط و کتابت قدیم ، تقریباً قرن ۸ هـ ق.
- ۳۰- تزکیه النفوس : ترجمه طریقه محمدیه و سیره احمدیه.
- ۳۱- قران السعدین : منظوم از امیر خسرو.
- ۳۲- شرح عجایب القلوب.
- ۳۳- تذکره الاحباء و تحفه الاصحاب : تألیف عبدالحکیم بن الشمس الدین .
- ۳۴- فتوحات مکیه : (ترجمه فارسی).
- ۳۵- نزهة الابرار فی سیر النبی المختار:
- ۳۶- بستان فقیه : ابواللیث.
- ۳۷- تفسیر در واجکی یا تفسیر زاهدی : کتابت تقریباً قرن ۷ و ۸ هـ ق .

۸۷- کتابخانه همدانی (مکتبه الهمدانی)

[کتوت مراد خان ، قصور، ضلع لاهور]

مالک این کتابخانه آقای مولانا سید محمد طیب شاه همدانی قصوری است. وی عالم
علوم اسلامی و حکمت و منطق و فلسفه و نیز طبیب است که به طرز و روش طبای متقدم
طبابت می کند. اینگونه اطبا در سر تا سر پاکستان به نام «حکیم» معروف هستند. در
کتابخانه همدانی در حدود ۴۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۴۶ نسخه خطی فارسی و عربی

و اردو و پنجابی موجود است. آقای همدانی خود کتابشناسی آگاه و نسخه شناسی ماهر است و با دقت ویژه فهرست نسخه های خطی کتابخانه اش را تهیه کرده است به زبان فارسی و خوش خط چون هم فارسی و عربی خوب می داند و هم خوشنویس است. در کنار کتابخانه اش مسجد و خانقاه و مدرسه دارد و مسجد را به تازگی ساخته و کتیبه های فارسی و عربی و جبهه مسجد را به سبک مساجد ایران ساخته است چون خودش به ایران رفته و در باره ایران آدھی های دارد. آنگونه که می گفت یکی از بستگانش به نام «دکتر همدانی» هم اکنون در همدان به خدمت پزشکی مشغول است. در کتابخانه همدانی قدیم ترین نسخه خطی تفسیر کشف الاسرار و عدة الابرار را زیارت کردم که تاریخ ۷۳۲ ه ق داشت. دیگر نسخه مهم این کتابخانه «شرح دیوان حضرت علی (ع)» به زبان فارسی تألیف حسین بن معین الدین المیبدی به تاریخ ۸۹۳ ه ق.

اینک اسامی چند نسخه خطی از کتابخانه همدانی :

- ۱- شرح ابیات مشکه مشنوی معنوی : از مولانا محمد ایوب.
- ۲- مشنوی مولوی : خوش خط و مذهب.
- ۳- انتخاب مسائل : از تفسیر الرازی.
- ۴- ينبوع الجذور : تألیف محمد هاشم بن محمد قاسم الحسینی الجیلانی.
- ۵- نزهة الارواح : تألیف حسین عالم بن ابی الحسن الحسینی.
- ۶- شرح دیوان حضرت علی ابن ابی طالب (ع) : به زبان فارسی از حسین بن معین الدین میبدی (المیبدی) المتداول فی المدارس من الفلسفه ، کاتب اسحق ، روز جمعه وقت نماز پیشین در ماه جادی الآخر به تاریخ بیست و دویم سنه ۸۹۳ ه ق. آغاز : «سپاس سعادت اساس شکر عبادت». انجام : «تمام شد این ارقام پریشان به یمن همت درویشان در تاریخ رفیع الشان فیض نشان صفر ثلث و تسعین و ثمانمائ» .
- ۷- دیوان اسیری : سروده شمس الدین بن یحیی اللاهیجانی اسیری، متوفی ۸۶۹ ه ق.
- ۸- شرح مخزن الاسرار : تألیف ابراهیم بختی ، کاتب محمد طیب همدانی، ۱۳۳۱ ه ق.
- ۹- تحفه نظامی : تألیف مولانا غلام محیی الدین قصوری ، کاتب سید مبارک علی شاه همدانی.

- ۱۰- تحفہ رسولیہ : تألیف مولانا غلام محیی الدین قصوری بہ نام غلام دستگیری قصوری.
- ۱۱- زاد الحاج : تألیف مولانا غلام محیی الدین قصوری بہ نام غلام دستگیر. (بہ زبان پنجابی).
- ۱۲- تحفہ دستگیریہ : تألیف مولانا غلام دستگیری قصوری ، کاتب مولوی عبداللہ فیروز پوری ، کتابت ۱۲۷۸ ھ ق.
- ۱۳- سبع اسرار فی مدارج الاخیار : تألیف شاہ معصوم نقشبندی مجددی ، کاتب فرزند علی شاہ عثمانکوٹھی.
- ۱۴- بہارستان شرح گستان : تألیف غلام معین الدین عبداللہ خلیفہ خویشکی قصوری ، کاتب نور احمد بن درویش محمد بن ولی محمد بن عبدالرزاق .
- ۱۵- کشف المحجوب : تألیف علی بن عثمان علی الجلابی الغزنوی الہجویری معروف بہ داتا گنج بخش ، کاتب حافظ غلام فرید ، کتابت ۱۱۸۸ ھ ق.
- ۱۶- اخبار الاولیاء : تألیف عبداللہ الملقب بہ ابن عبدالحق خویشکی قصوری ، کتابت ۱۱۱۴ ھ ق (خویشک و خویشکی از خویشکیان است کہ گروہی از افغانان «پتنہا» می باشند).
- ۱۷- کیمیای سعادت : از امام محمد غزالی ، کتابت یوم السبت ۱۰ رجب ۹۷۳ ھ ق.
- ۱۸- منتخب حکم الطالبین : متخلص بہ حافظ مرتضی بن محمد خان شہاب الدین زئی خویشکی قصوری. کتابت ۱۱۰۶ ھ ق.
- ۱۹- روضہ الاحباب : تألیف عطاء اللہ بن فضل اللہ ابن جمال الحسینی ، کتابت ۱۱۰۰ ھ ق. کاتب عبدالباقی بن مصطفی سکنہ حویلی شیخ با یزید.
- ۲۰- نفعات الانس من حضرات القدس : با نسخہ خطی کہ بہ خط مؤلف یعنی مولانا نور الدین عبد الرحمن جامی بودہ مقابلہ شدہ و آن نسخہ در کتابخانہ شیخ فیاضی فیاضی بودہ است. تاریخ کتابت ۱۱۷۳ ھ ق.
- ۲۱- احادیث قدسیہ : تألیف مولانا حافظ سید زاہد الہمدانی. کتابت ۱۲۰۴ ھ ق.
- ۲۲- دیوان بدیع البیان : منسوب بہ حضرت امیر (ع) ، کتابت ۱۲۹۹ ھ ق.
- ۲۳- تمہیدات : از عین القضاہ ہمدانی ، کتابت ۱۰۲۱ ھ ق.

- ۲۴- معرفۃ القلوب.
- ۲۵- عنبر: (عربی) تألیف عبدالعزیز بن احمد یار پرهاردی ملتانی، کتابت ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۲۶- تفسیر قرآن: (از نوادر) به خط سید مبارک علی شاه ۱۳۳۵ هـ ق.
- ۲۷- دیوان آصفی: خواجہ آصفی بن خواجہ نعمت اللہ کوهستانی.
- ۲۸- لباس برهنه: از عنایت الحنفی القادری قصوری لاهوری.
- ۲۹- رشد المجالس: از موسی ابن محمد لودن افغان، سنہ ۱۰۴۴ جلوس.
- ۳۰- صیدیه: (رسالہ) در صید کردن ماهی ها و چرنده ها و پرندہ ها و استفاده از سگ ها و پرندگان و دیگر حالات در شکار و نجیر.
- ۳۱- النیس العشاق: از حسن بن محمد الملقب به اکسیر و المشتہر بالرامی (در ولایت مراغہ به زمان ابو الفتح شیخ اویس بہادر خان تألیف شدہ).
- ۳۲- اربعون لیلہ و لیلہ.
- ۳۳- کشف الاسرار وعدۃ الابرار: کتابت ۷۳۲ هـ ق (از سورۃ الرحمن تا سورۃ والناس). نسخہ بی ارزندہ و عالیقدر.
- ۳۴- منتخب اللغات شاہ جہانی: از میر محمد رشید الحسنی و الحسنی التستری، کاتب احمد بن قیام بہتی لاهوری، کتابت ۱۰۹۷ هـ ق.
- ۳۵- رسایل جعفر.
- ۳۶- منطق الطیر: سرودہ شیخ فریدالدین عطار نیشابوری تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳۷- طب مرتضائیہ: و خط حافظ مرتضی بن محمد خان شہاب الدین زئی قصوری، تاریخ کتابت ۱۱۷۹ هـ ق.

۸۸- کتابخانہ بلہی شاہ

[دربار بلہی شاہ ، قصور ، بخش لاهور]

در این کتابخانہ اکثر کتابہای چاپ شدہ پنجابی را دیدار کردم زیرا حضرت بلہی شاہ از شاعران بزرگ پنجابی سرا است و او را «پدر زبان پنجابی» یا «بابای پنجابی» می گویند. کلیات اشعار بابا بلہی شاہ چاپ شدہ است. آرامگاہ او در دل شہر قصور زیارتگاہ پیروان

و معتقدان اوست. بر دیوارها و بر قبر و بالای در ورودی آرامگاه جملات و اشعار فارسی و اردو و پنجابی به خط نستعلیق کتابت شده است: «زیارت حضرت پیر بلهی شاه رحمۃ اللہ». اما کتابخانه او در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و چند قرآن و ادعیه خطی دارد که مورد استفاده عموم است.

۸۹- کتابخانه جامعہ اثنا عشریہ

[باب العلوم، ملتان]

در این کتابخانه در حدود ۲۵۰ کتابهای چاپی فارسی و عربی را برای تدریس علوم اسلامی مخصوصاً «فقه شیعہ» دیدم. ۲۵ طالب علم و ۲ مدرس داشت. کتاب خطی ندیدم.

لاهور:

۹۰- کتابخانه عمومی دیالسنینگ

[دیالسنینگ پبلک لائبریری (خیابان نسبت، لاهور)]

این کتابخانه در حدود ۵۰۰۰ کتاب دارد که ۶۰ درصد آنها انگلیسی و ۳۵ درصد اردو و پنجابی و سندی و ۵ درصد آنها فارسی است. بعضی از کتابهای فارسی چاپ ایران و بعضی چاپ پاکستان و بقیه چاپ نول کشور و دیگر چاپخانه های قدیم بود. کتابدار آقای مصباح الحق صدیقی علاتمندی ویژه به زبان فارسی دارد و می گفت پیوسته می کوشم تا کتاب فارسی به کتابخانه وارد شود و نیز فارسی دوستان را دعوت می دهم که به این کتابخانه بیایند و کتابهای فارسی بخوانند. او گفت که بنا کننده این کتابخانه یک سیکه بوده است که مقام اجتماعی ارزنده در میان مسلمانان و دیگر طریقه های دینی داشته است. مجسمه دیالسنینگ در راهرو کتابخانه از سنگ سفید مرمر دیده می شود. در این کتابخانه از نسخه خطی خبری نیافتم و ندیدم.

۹۱- کتابخانه دانشگاه پنجاب

[پنجاب یونیورسٹی لائبریری، دانشگاه پنجاب، لاهور]

این کتابخانه در ۱۹۱۱ میلادی بنا شده و ۶۲ سال عمر دارد.

اینک تعداد کتابهای کتابخانه دانشگاه پنجاب:

۱- کتابهای چاپی: ۲۰۰۰۶۲ مجلد.

- ۲- نسخه های خطی : ۱۸۰۰۰ نسخه.
- الف : نسخه های خطی فارسی تقریباً ۶۰۰۰ نسخه
- ب : نسخه های خطی عربی تقریباً ۳۵۰۰ »
- ج : نسخه های مانسکریت تقریباً ۸۰۰۰ »
- د : نسخه های خطی اردو و پنجابی و دیگر زبانها ۵۰۰ »

کتابخانه دانشگاه پنجاب (پنجاب یونیورسٹی لائبریری) از بزرگترین کتابخانه های پاکستان و حتی شبه قاره است. اداره کتابخانه و روش فهرست نگاری و برگه نویسی به روش دیوی آمریکایی است و تقسیمات اداری آن به طور کلی بدین شرح است :

- ۱- بخش کتابهای رسیده.
- ۲- بخش فهرست نگاری و برگه نویسی.
- ۳- بخش توزیع.
- ۴- بخش کتب مراجعه (مراجع و مصادر).
- ۵- بخش خاور شناسی.
- ۶- بخش خرید و پیشنهاد.
- ۷- بخش جلد سازی و پیوندکاری.
- ۸- بخش عکسی و فیلم برداری.

این کتابخانه یک رئیس و یک معاون و ۲۲ کارمند متخصص و فهرست نگار و ۱۶ کارمند غیر متخصص و چند خدمتکار دارد. آقای ملک احمد نواز رئیس کتابخانه و آقای غلام رسول شاه معاون و آقای سید جمیل احمد رضوی مسؤل بخش شرق شناسی و آقای قاضی عبدالنبی کوکب فهرست نگار عربی و فارسی و اردو. آقای دکتر سید عبدالله دو مجلد فهرست نسخه های خطی فارسی و عربی و پنجابی و اردو را تهیه کرده است که شامل ۱۱۰۰ نسخه میشود. و تا کنون ۱۲۰۰ نسخه توسط آقای دکتر سید عبدالله و ۲۵۰۰ نسخه توسط آقای عبدالنبی فهرست شده است. فهرست برداری از روی نسخه های خطی بر دو گونه انجام می شود : فهرست مختصر (هندلیست) و فهرست تفصیلی یا تحلیلی. همه

نسخه های سنسکریت (۸۰۰۰ نسخه) فهرست شده و چاپ شده است. و لیکن از نسخه های خطی فارسی و عربی و پنجابی هنوز باقی مانده که باید فهرست شود و تاکنون ظاهراً ۴ مجلد فهرست چاپ شده (۲ مجلد تألیف آقای دکتر سید عبدالله و ۲ مجلد تألیف آقای قاضی عبدالنبی کوکب).

تاکنون چند مجموعه نسخه خطی از کتابخانه های شخصی به کتابخانه دانشگاه پنجاب منتقل شده است ، از جمله :

۱- مجموعه شیرانی: ۳۳۰۶ نسخه خطی. فهرست این مجموعه در ۳ مجلد تحت عنوان «مخطوطات شیرانی» تألیف آقای دکتر محمد بشیر حسین از طرف اداره تحقیقات پاکستان (لاهور) چاپ شده است.

۲- مجموعه آذر: ۱۵۰۰ نسخه خطی.

۳- مجموعه آزاد: (از محمد حسین آزاد) ۳۸۹ نسخه خطی و ۳۱۵ مجلد چاپی.

۴- مجموعه کیفی: (دتاریا کیفی که از هندوان بود): ۱۳۰ نسخه خطی و ۸۷۸ مجلد چاپی.

۵- مجموعه پیرزاده: ۲۰۵ نسخه خطی و ۷۷۷ مجلد چاپی.

۶- مجموعه وولز: (وولز کلکشن): ۸۰۰۰ نسخه خطی سنسکریت و ۱۵۷۵ مجلد چاپی.

۷- مجموعه محبوب عالم: ۳۶۳ نسخه خطی و ۶۸۲۵ مجلد چاپی.

۸- مجموعه عتیقی: ۲۵۰۰ مجلد چاپی.

۹- مجموعه شیخ محمد اقبال: ۱۷۱۳ مجلد چاپی.

در کتابخانه دانشگاه پنجاب (بخش نسخه های خطی) بعضی نوادر موجود است که شرحی مختصر بعضی از آنها را ذیلآ می آوریم (با تشکر از آقای سید جمیل احمد رضوی):

۱- العتق الثاني من المدرسه: تألیف امام مالک. کاتب عبد الرحمان سعید الفارسی ، کتابت ۱۲ ۴ ۵ هـ ق.

۲- اخلاق ناصری: کتابت ۷۲۴ ۵ هـ ق.

۳- اخلاق ناصری: کتابت ۶۶۶ ۵ هـ ق.

- ۴- اخلاق ناصری : کتابت ۸۵۶ هـ ق.
- ۵- لیلی و مجنون : (مصور) به سبک عهد مغول ، کتابت ۱۱۴۸ هـ ق.
- ۶- یوسف و زلیخای جامی : که در عهد اکبر پادشاه کتابت شده و جمله «الله اکبر» عرض دیده شد» را دارد.
- ۷- شاهنامه فردوسی : مصور و مذهب و منقش ، قرن ۱۰ هـ ق. (کتابت شاید پیش از بابر پادشاه شده باشد).
- ۸- شاهنامه فردوسی : کاتب میر ماه بن میر عرب ، کتابت ۱۰۰۹ هـ ق.
- ۹- قرآن شریف : خط و کتابت کوفی.
- ۱۰- قرآن شریف : خط و کتابت کوفی قرن ۶ هـ ق (تقریباً قرن ۱۳ میلادی).
- ۱۱- قرآن شریف : کاتب شاه محمد قریشی ، کتابت ۱۱۱۲ هـ ق.
- کتابت این قرآن بسیار عجیب است. یعنی حروف آغاز سطرهای هر صفحه با حروف آغاز سطرهای دیگر صفحه مطابقت دارد و یکی است و ضمناً حروف آغاز سطرهای اول و آخر هر صفحه نیز تطابق دارد و نیز حرف اول سطر میانی هر صفحه با حرف اول سطر میانی صفحه دیگر یکی است و این نوع صنعت در این قرآن شریف از آغاز تا انجام التزام شده است.
- ۱۲- المشر : تألیف سراج الدین علی آرزو به زبان فارسی به پیروی از المظهر سیوطی . روش نگاهداشت و حفظ نسخه های خطی در دانشگاه پنجاب با نفتالین و برگ نیم و مواد شیمیایی و دیگر وسایل ممکن است.

۹۲- کتابخانه مرکزی اردو بورڈ

[انجمن مرکزی اردو ، گلبرگ ، لاهور]

در این کتابخانه در حدود ... ۴ مجلد کتاب چاپی و رسایل اردو و فارسی و عربی و پنجابی و انگلیسی و سندی و بلوچی و سرائیکی موجود است که بیشتر آنها مرجع تحقیق محققان است زیرا این انجمن مرکزی اردو تا کنون بیش از ۱۲۰ مجلد کتاب در مسائل تحقیقات ادبی و تاریخی و زبانشناسی و اقبال شناسی و جامعه شناسی و لغت منتشر کرده است. در تاریخ ۱۹۶۲ میلادی تأسیس شده ، ۲۳ کارمند (مؤلف و ماشین نویس و مصحح) دارد.

شعبه آن در حیدر آباد سند و پیشاور است. رئیس این انجمن آقای اشفاق احمد خان است. در کتابخانه انجمن مرکزی اردو نسخه خطی ندیدم.

۹۳- کتابخانه شاه حسن عطا

[خیابان ششم (سیکس رود)، مقابل اداره تلفن، شماره ۱۵، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و یک قرآن خطی موجود است. اکثر کتابها به زبان عربی است و از متون ارزنده تاریخی و ادبی و دینی اسلامی است، مانند: فتح القدر در ۱۶ مجلد و الاغانی در ۲۲ جزء، معجم الادب، در ۱۶ مجلد و غیره. آقای شاه حسن عطا در سفارت شاهنشاهی ایران در اسلام آباد کار می کند و به زبان فارسی و عربی و اردو و هندی و انگلیسی کاملاً آشنایی دارد و شاعر فارسی و اردو است و آثاری از او چاپ شده است از جمله: حریر سنگ (اثر ادبی و شعری او).

۹۴- کتابخانه مؤسسه دایره المعارف اسلامی (اردو)

[محوطه دانشگاه پنجاب، لاهور]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ کتب مراجعه و محل تحقیق در علوم اسلامی موجود است نسخی خطی ندارد و لیکن برای استناد بیشتر از کتب علوم اسلامی، کتابخانه دانشگاه پنجاب در ۵ متری این کتابخانه است. این کتابخانه در حقیقت برای این به وجود آمده که همانند کتابخانه لغت نامه دهخدا در ایران بتوانند به آسانی دایره المعارف اسلامی را که به زبان انگلیسی است ترجمه کنند و تاکنون با موفقیت ۱۱ جلد به قطع بزرگ (از حرف الف تا ز) چاپ شده است و این کار هنوز در زبان فارسی ظاهراً انجام نیافته است. آقای دکتر سید عبدالله ادیب و دانشمند و لغت شناس که او را «دهخدا ی پستان» می توان نامید رئیس این مؤسسه است و محضری پربرکت و بیانی پرثمر دارد. به زبان اردو و فارسی و عربی و انگلیسی و پنجابی مسلط است و آثار ارزنده او برای دیگران مرجع است.

۹۵- کتابخانه دکترو وحید قریشی

[لاهور]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۰۰۰ نسخه خطی موجود است. آقای دکترو وحید قریشی استاد و رئیس گروه تاریخ در دانشکده خاور شناسی لاهور است و تحقیقات و تألیفات او برای همگان مرجع است و خود شاعر و ادیب و مورخ و به زبان فارسی گفت و گو می کند و محضرش پر فایده و سخنش دلچسب است. دکترو وحید قریشی به کتاب بسیار عشق می ورزد و هنگامی که ایشان تحصیل می کرده اند بسیار به کتاب دل بستگی داشته اند و کتاب جمع کرده اند. اکثر نسخه های خطی وی به زبان پنجابی و فارسی است و تعداد کمی به زبانهای دیگر است. خانم دکترو خالده آفتاب اصغر فهرست اجالی این کتابخانه را تهیه کرده است و نسخه دستنویس آن در کتابخانه موجود بود، اینک بعضی از اساسی نسخه های خطی این کتابخانه :

- ۱- بیاض فارسی و اردو: در مسائل ادبی و دینی.
- ۲- انتخاب کلیات فایز: تألیف (سروده) صدرالدین محمد بن زبردست خان متخلص به فایز با مهر و امضای شاعر: «کلب امیر المؤمنین صدر الدین».
- ۳- کتاب النهایه: کتابت ۷۳۹ هـ ق: «جمله سنه ۳۹ جلوس عرض دیده شد» در آغاز آن است.
- ۴- طب: (عربی) تقریباً قرن ۸ هـ ق.
- ۵- خزانه العلم.
- ۶- ترجمه الجبرای: از انگلیسی به فارسی به خط نستعلیق خوش، کتابت و تألیف ۱۲۷۴ هـ ق. مؤلف: کاهنجی قوم کاهنه مانه (۳۳۴ برگ).
- ۷- بیاض فارسی: (اشعار برگزیده در سال ۱۸۹۷ میلادی).
- ۸- بیاض اردو و فارسی: کتابت ۱۲۱۲ هـ ق، از عباس بیک تبتی.
- ۹- دفتر شعر.
- ۱۰- معرفت اصطرباب: از خواجه نصیر الدین طوسی، کتابت ۱۲۹۱ هـ ق.
- ۱۱- دفتر دوم ابو الفضل علامی: کتابت ۱۲۶۹ هـ ق.

- ۱۲- مکتوبات (رقعات) فارسی : تألیف و کتابت در سال چهارم جلوس پادشاه عالمگیر
غازی (اورنگ زیب).
- ۱۳- گستان سعدی : (۲ نسخه).
- ۱۴- مجموعه : (علم میاق و انشای جامی) ، کاتب غلام فانی.
- ۱۵- شاه و گدا : سرودهٔ حکیم ھلالی ، کتابت ۱۲۳۲ ھ ق. (۲ نسخه).
- ۱۶- نافع الصلوة : از محمد یار.
- ۱۷- طب الاکبر : (فارسی).
- ۱۸- مثنوی غنیمت : کنجاهی.
- ۱۹- شرح قصاید عرفی :
- ۲۰- انشای خادسی : کتابت ۱۹۰۵ میلادی.
- ۲۱- شرح نلدمن : تألیف ۱۲۷۳ ، شارح محمد غلام قادر.
- ۲۲- وقایع بدایع : آندراج مخلص (یک جزء) .
- ۲۳- گلشن نعت : تألیف فصیح الدین رنج مهر تهر (بہ خط مؤلف).
- ۲۴- بہار دانش : ۱۲۷۷ ھ ق.
- ۲۵- سلوک الی اللہ : تألیف غلام مولی واسطی.
- ۲۶- رسالہ در زبان اردو :
- ۲۷- مجموعهٔ اشعار سہدی علی خان : کتابت ۱۳۱۵ ھ ق.
- ۲۸- دیوان غنیمت کنجاهی :
- ۲۹- دیوان شمس تبریزی : (سرودهٔ مولانا جلال الدین محمود بلخی).
- ۳۰- قصہ سسی و پنون : (۲ نسخه) سرودهٔ شہباز و محمد حسین کاتب حسام الدین
ساکن کھانی ، کتابت ۱۲۷۰ ھ ق.
- ۳۱- مخطوطات پنجابی : بہ پیوستہ ریختہ شاہ مراد.
- ۳۲- اسکندر نامۂ نظامی :
- ۳۳- اسرار المصلی :
- ۳۴- واقعۂ مصفی : ملا تقی.

- ۳۵- مراسلات سیکهان : (نامہ های سیکھہا) از مرکز حکومت بہ ولایت.
 ۳۶- مجموعه: ۱- حق نما ، ۲- وقایع پنون ، ۳- روشن دل ، ۴- مجمع البحرین ، ۵- شرح رباعیات.
 ۳۷- خسرو شیرین : نظامی.

راولپندی :

۹۶- کتابخانہ جامعہ رضویہ ضیاء العلوم

[سبزی مندی (بازار سبزی) ، راولپندی]

تقریباً ۵۰۰ مجلد کتاب چاپی (علوم اسلامی) در این کتابخانہ موجود است کہ اکثر آنها مرجع طالب علمان و مدرسان مدرسہ ضیاء العلوم است. این مدرسہ ۴ شعبہ دارد کہ یکی از آنها در سلطان پور در نزدیک شہر حسن ابدال است. ۱۵۰ طالب علم و ۸ مدرس در این مدرسہ بہ تعلیم و تعلم مشغول هستند. انجمن خیریه و دارالاقامہ دارد. نسخہ های خطی در سلطان پور است بہ تعداد ۱۸ تا ۲۰ نسخہ خطی عربی. آقای سید غلام محیی الدین شاہ صدر المدرسین اہل سلطان پور معتقد بود کہ: «حفاظت کتابہای خطی بسیار مشکل است». بہ ہمراہی و معاونت آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکدہ دولتی راولپندی بدین مدرسہ راہ یافتہ.

۹۷- کتابخانہ حافظ ریاض احمد اشرفی

[گوالمندی رود ، راولپندی]

در این کتابخانہ در حدود ۱۵۰۰ مجلد کتاب چاپی بہ زبان مختلف وجود دارد و اکثر آنها بہ زبانہای عربی و فارسی است و در موضوعات علوم اسلامی (تفسیر و حدیث و فقہ و کلام و مناظرات و ہیئت و نجوم و تصوف و ادب) است. مالک کتابخانہ آقای حافظ ریاض احمد اشرفی خزانه دار (خازن) روز نامہ جنگ است. و ضمناً طبابت بہ طرز قدیم می کند و فتویٰ می دہد و بہ تبلیغ اسلام می پردازد. نسخہ خطی در این کتابخانہ نیست.

گولره شریف :

۹۸- کتابخانه سید مهر علی شاه گولروی

[گولره شریف ، در ۱۲ میلی راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۱۱۰۰ نسخه خطی موجود است. مالک کتابخانه آقای سید غلام محیی الدین چشتی سجاده نشین درگاه عالیہ چشتیہ سید مهر علی شاه است. گولره شریف قصبہی است در دوازده میلی راولپندی و زیارتگاہ و محل ملاقات پیروان سید مهر علی شاه و مریدان سید غلام محیی الدین شاه است. زیارتگاہ (دربار) با شکوه و مسجد عالی جاہ و منارہ رفیع دارد. بر پیشانی و دیوارها و مزارات و محراب مسجد گولره شریف ۹۰ در صد اشعار فارسی کتیبہ شدہ است. ہر روزہ مجلس قوالی تشکیل می شود و مردم را سماع شور و جذبہ و شوق وادار می کند. لنگر دربار سید پیر مهر علی شاه ہمیشہ آمادہ پذیرایی و اطعام مردمان است ، چہ غریب و چہ غنی.

اما کتابخانہ سید مهر علی شاه در بنایی کہ ۱۳ طاق بزرگ دارد واقع شدہ و ہمہ کتابہا در تفسہ ہایی چوبی و طاقچہ ہا کہ بہ ہمین منظور تعبیر کردہ اند جای دادہ شدہ است. سید پیر مهر علی شاه گولروی کہ مردی عارف و سیدی بارع و عالمی متبحر بودہ در یکی از اطاقہای ہمین کتابخانہ می نشستہ و مطالعہ می کردہ و بہ عبادت خالق و خدمت مخلوق مشغول بودہ است و این اطاق را با کتابہا و کتب و وسایل زندگی وی بہ صورتی جالب و نظیف محفوظ داشتہ اند. آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکدہ دولتی راولپندی مرا ہمراہی و معاونت فرمود تا بدین کتابخانہ راہ یافتم. آقای مولوی محمد فاضل کتابدار فاضل کتابخانہ گولره شریف منتہای کوشش را بہ عمل آورد تا من بتوانم ہمہ کتابہا را از مد نظر بگذرانم و نوادر نسخہ ہای خطی را ببینم ، اینک اسامی چند نسخہ خطی کہ یادداشت کردم :

۱- مجموعہ : (۱- شرح فقہ اکبر ، ۲- پند نامہ ، ۳- تحفہ نصایح) .

۲- شرح اصول المحسنی : از جلال الدین دوانی ، کاتب : شیخ لطف اللہ الہندی
اللاہوری.

۳- لطایف اللغات : معروف بہ فرہنگ ہندی ، کتابت ۱۲۰۱ ہ ق.

- ۴- قران السعدین : تألیف امیر خسرو ، کاتب محمد سعید.
- ۵- هیر و رانجها : (قصه منظوم).
- ۶- شرح رساله مساحت :
- ۷- هدایه الرسل :
- ۸- ذخیره الملوک : تألیف سید شهاب الهمدانی (سید میر علی همدانی) با اوح و جدول و مذهب.
- ۹- در بیضا : (تفسیر سورہ یوسف) از امام ابو حامد محمد بن محمد الغزالی.
- ۱۰- مفتاح الفيض : تألیف المولی حسن طاهر ، کاتب جمال بن میان احمد پندیگھیپ.
- ۱۱- مثنوی شاه شمس شکرریز: سرودہ صوفی شمس الدین شکرریز ملتانی، کاتب محمد علی دهر یک سنہ ۱۳۷۳.
- ۱۲- تسنیم و هو جا : تألیف میان محمد (ساکن دہاکہ = دا کا).
- ۱۳- مثنوی شاه شمس شکر ریز : کاتب محمد علی ساکن دهریک گولروی.
- ۱۴- دیوان برکات : کتابت ۱۲۷۲ھ ق.
- ۱۵- رساله فی معرفہ المذاهب : تألیف ملا محمود بن نظام عرف غزالی.
- ۱۶- شرح اسماء الحسنی : تألیف یعقوب بن عثمان بن بن محمود الغزنوی.
- ۱۷- شرح بیست باب اصطراب : شیخ فصیح بن عبدالکریم البسطامی.
- ۱۸- شرح مشکلات گلستان : کاتب انور حسین.
- ۱۹- قصہ عشق کھوئی : وغیرہ.
- ۲۰- انشای صفدری.
- ۲۱- ضیاء العیون : تألیف نظام الدین محمد ہادی خان الصفوی الملقب بہ شاگرد.
- ۲۲- جہل المقل : کاتب ، صالح محمد بن یار محمد تورانی یوم سنجر.
- ۲۳- شرح فصوص الحکم : تألیف السید شاہ علی الہمدانی ، کتابت ۱۱۳۱ھ ق.
- ۲۴- منتخب ذخیرہ خوارزمشاہی یا خفی عالی.
- ۲۵- شہادت نامہ حضرت حسین : مولوی الف ، ۱۲۷۲ھ ق.
- ۲۶- دیوان حافظ :

- ۲۷- فتاویٰ دربار عالیہٴ قدسیہٴ غوثیہ گولرہ شریف : (دستنویس).
- ۲۸- کتاب الخیال و الرؤیة : تألیف شمس الدین ابو ثابت الدیلمی.
- ۲۹- بیاض اشعار :
- ۳۰- دیوان فضولی : بہ ضمیمہٴ دیباچہ.
- ۳۱- شرح قران السعدین :
- ۳۲- معراج العروض :
- ۳۳- مثنوی شکر ریز ملتانی : کاتب حسن بیک ملتانی ، کتابت ۱۱۷۵ھ ق. سرودہٴ شاہ شمس شکر ریز سبزواری مشہور بہ شاہ شمس تبریز ملتانی.
- ۳۴- التہی نامہٴ عطار :
- ۳۵- مصیبت نامہٴ عطار : کاتب محمد فیاض النقشبندی پیشاوری.
- ۳۶- زاد الآخرة : تألیف رکن الدین حسین بن ابی الحسن الحسینی رحمہ اللہ .
- ۳۷- مبدأ العالم و انتہائہ : کتابت عبداللہ رکن الدین انصاری (۸۹۲ھ ؟).
- ۳۸- قصہٴ حسن سمر دل : کتابت ۱۰۹۹ھ .
- ۳۹- سرآة العارفين : تألیف شاہ قادر برہنہ شمشیر .
- ۴۰- مخزن الاسرار : (۲ نسخہ) ، کتابت ۱۰۵۰ھ ق ، کاتب مولوی فتح محمد .
- ۴۱- شرح بوستان : محمد روشن دین ، کاتب ۱۲۶۰ھ ق.
- ۴۲- لواعب الاسرار شرح مطالع الانوار : تألیف حافظ والہ یوم ، کتابت ۱۰۶۲ھ ق.
- ۴۳- شرح اللباب : از اسفرائینی .
- ۴۴- ترجمہٴ فارسی منتخب قلائد الجواهر : تألیف سلا حسین ابن الشیخ صابر السنندی کاتب شرف الدین بن حافظ نور محمد در قصور.
- ۴۵- سیر السلوک : تألیف مولوی احمد بن اسماعیل الابدالی القندھاری.
- ۴۶- شرح ابیات حافظ : تألیف شیخ محمد بن صدر الطریقہ شیخ یحیی ، کتابت محمد جمیل ، ۱۳۰۰ھ ق.
- ۴۷- توزک تیموری :
- ۴۸- ترجمہٴ لواعب السلطنت شاہ جہانی :

۴۹- ذخیره نظام شاهی : با لوح و جدول و مذهب در حدود ۱۵۰۰ صفحه قطع بزرگ.

۵- شرح حال حضرت داتا گنج بخش لاهوری به نام علی مخدوم (منظوم و مثنوی).

حسن ابدال :

۹۹- کتابخانه دانشکده دولتی کیدیت

[حسن ابدال ، (استان پنجاب)]

به همراهی آقای نور محمد قریشی به شهر حسن ابدال رفتم و از آثار تاریخی و کتابخانه ها و کتابفروشی های آن شهر دیدن کردم. آثار تاریخی مهم در شهر حسن ابدال عبارت است از :

۱- چله گاه بابا ولی قندهاری از عرفای قرن ۱۱ ه ق که در شهر و همچنین بر سر کوهی در کنار شهر واقع است.

۲- آرامگاه لاله رخ که گفته می شد شاهزاده بی (شاهزادے = شاهدخت) ایرانی است که در قرن یازدهم از این شهر می گذشت و در این شهر در گذشت.

۳- کور و دواره پنجه صاحب که نشان دست بابا نانک بنیانگذار فرقه سیکه ها است و نشان پنج پنجه اش در قطعه سنگی نمودار است و در یک ساختمان بزرگ که در آن همان قطعه سنگ و چشمه آب و حوضها و غدیرها است قرار دارد.

۴- آرامگاه مسیح الدین ابو الفتح گیلانی متوفی ۱۵۸۹ ه ق. و برادرش حکیم هایون المعروف به حکیم حام (حمام) متوفی ۱۵۹۵ میلادی.

اما از کتابخانه های شهر حسن ابدال ، فقط کتابخانه دانشکده دولتی کیدیت در حدود ۱۰۰۰۰ مجلد کتاب دارد که اکثر آنها درسی است. نسخه خطی در این کتابخانه ندیدم.

لاهور :

۱۰۰- کتابخانه حکیم نیر واسطی

[مستی دروازه ، نیر منزل ، لاهور]

در این کتابخانه در حدود ۳۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۳۵ نسخه خطی دیدار کردم. آقای حکیم نیر واسطی دارای تألیفات گوناگون به زبان فارسی و اردو و انگلیسی است

و انجمن دوستی پاکستان و ترکیه در خانه او برقرار است و خودش رئیس انجمن می باشد. شعر فارسی خوب می گوید و دیوانش چاپ شده است. کتاب «تاریخ روابط پزشکی ایران و پاکستان» وی از طرف اداره انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان طبع و نشر گردیده است. دیدار از نسخه های خطی آقای حکیم نیر واسطی میسر نشد و فقط یک نسخه الصیدنه (عکسی) و یک نسخه خطی دیوان حافظ را دیدم :

- ۱- کتاب الصیدنه به زبان عربی : (عکس گرفته شده در ترکیه) کاتب غضنفر التبریزی ، تاریخ کتابت ۶۷۸ هـ ق . ۱۴۹ ورق مؤسسه همدرد به تصحیح حکیم محمد سعید به دو زبان عربی و فارسی آنرا چاپ کرده است .
- ۲- دیوان حافظ شیرازی : مصور و منقش و مذهب، تاریخ کتابت ماه شوال ۱۱۰۲ هـ ق. این نسخه از میرزا کوچک خان وصال شیرازی بوده که پدر حکیم نیر واسطی از وی خریداری کرده است.

کیهبل پور :

۱۰۱- کتابخانه دکتر غلام جیلانی برق

[کیهبل پور (استان پنجاب)]

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۱۵ نسخه خطی موجود است. دیدار از نسخه های خطی میسر نشد. آقای دکتر غلام جیلانی برق در زبان فارسی و عربی و اردو و پنجابی و انگلیسی تسلط دارد و بدین کتابها بیش از ۳۵ کتاب نوشته و چاپ کرده است. وی شعر فارسی هم می گوید. یک مجلد کتاب چاپ قدیم که امضای فرزند سلطان دیو دارد به کتابخانه گنج بخش هدیه کرده است. اینک چند بیت فارسی از او :

از این نوای شب افروز من جنون خیز است	که گرمی نفسم از شراب تبریز است
چراغ عشق بر افروز در حریم وجود	که عصر نو به در و بام روح شب ریز است
حذر ز بوالهوسان کاین نظام جمهوری	کرشمه های دگر از حیاها های پرویز است
نهال گلشن طهران و طوس و نیشابور	به شاهراه حیاتم هنوز کربیز است
به یاد حافظ و خیام یک دو ساغر کش	ز باده بی که ز شیراز و جام و تبریز است
به جز طپیدن پی هم به بزم او نرسی	به جان «برق» که آن نازنین کم آمیز است

۱۰۲- کتابخانه آقای غلام ربانی عزیز

[کیمبل پور (استان پنجاب)]

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی دیدم و از نسخه خطی خبری نیاقتم. آقای غلام ربانی عزیز به زبان فارسی علاقه ویژه دارد و تاکنون چند متن فارسی تنقیح و تصحیح و چاپ کرده است از جمله: دیوان واقف لاهوری و دیوان آفرین لاهوری.

۱۰۳- کتابخانه دانشکده دولتی کیمبل پور

[گورنمنٹ کالج، کیمبل پور (استان پنجاب)]

در این کتابخانه جمعاً ۱۵۶۰۰ مجلد کتاب به زبانهای مختلف موجود است. کتابدار آقای غلام محمد نذر صابری کتابشناسی آگه است. کتابهای فارسی ۳۷۶ مجلد و اردو ۱۱۵۱۹ مجلد و بقیه به زبان های انگلیسی و پنجابی و پشتو و ترکی است. در این کتابخانه ۷ نسخه خطی دیدار کردم:

- ۱- مشنوی یوسف و زلیخا: (جاسی).
- ۲- طوطی نامه: از ضیاء الدین نخشبی.
- ۳- سراج العقاید: تألیف امین الدین احمد صدیقی الوری که به فرمان نواب سراج الدوله انوار الدین جنگ نوشته شد، ۵۱۲۵۱ ق.
- ۴- صراط مستقیم: تألیف شاه اسمعیل شهید ثانی دهلوی تاریخ تألیف ۵۱۲۵ ق.
- ۵- گلستان سعدی.
- ۶- قرآن شریف:
- ۷- انواع شریف: (پنجابی) سروده محمد عبدالله لاهوری.

۱۰۴- کتابخانه آقای نذر صابری

[کتابدار دانشکده دولتی کیمبل پور، کیمبل پور]

آقای غلام محمد متخلص به نذر صابری کتابدار کتابخانه دانشکده دولتی کیمبل پور است و آگاهی های ارزنده بی در نسخه های خطی دارد و تاکنون از طرف او چند کتاب و

فہرست چاپ شدہ است از جملہ فہرست مختصر مخطوطات کتابخانہ مولانا محمد علی مکھدی و «فہرست نوادر عملیہ». در کتابخانہ او ۱۳ نسخہ خطی دیدم ، بدین شرح :

- ۱- تاریخ بخاری شریف : معروف بہ کتاب ملا زادہ تألیف احمد بن محمود شارستانی.
- ۲- طب یوسف : و رسائل طبی دیگر .
- ۳- تحفہ الابرار : عبدالحمید بن شیخ حمزہ خوشابی.
- ۴- گلستان سعدی.
- ۵- مکتوبات یحیی منیری : قرن ۱۱۱۵ ق.
- ۶- شلاق الجاہلین و دیوان صوفی : (در یک جلد).
- ۷- کتاب المسائل : تألیف حضرت جی بابا.
- ۸- دیوان حافظ : (ناقص).
- ۹- ترجمہ کنز الدقایق : (فارسی) ، کاتب ، عابد بن شیخ زاہد اسد آبادی ، تاریخ کتابت ۱۱۲۵ھ ق.
- ۱۰- معرفت المذاهب : امام اعظم (امام ابو حنیفہ).
- ۱۱- رونق المجالس : (ناقص) حکایت و افسانہ های فارسی .
- ۱۲- مجموعہ رسائل : ۱- اسرار الفقر تألیف شیخ عبدالاحد ، ۲- دہ قاعدہ و رسالہ درویشی از مید علی ہمدانی ، ۳- واردات ، ۴- منهاج العارفین ، ۵- ارشاد المریدین از شیخ حسین خوارزمی مرید حاجی خواجہ محمد صدیق ، ۶- رسالہ لباب الالباب از ابوسعید الکالیش البغدادی ، ۷- جلالیہ و جالیہ از مولانا یعقوب چرخنی غزنوی ، ۸- جالیہ و جلالیہ از شیخ عبداللہ بن محمود الشامی .
- ۱۳- مناقب کاکا صاحب : تصنیف عبداللہ شاہ ساکن چہارسدہ.

۱۰۵- کتابخانہ جامعہ مدنیہ (دارالارشاد)

[کیمبل پور (استان پنجاب)]

این کتابخانہ کہ می توان آنرا کتابخانہ شخصی قاضی محمد زاہد الحسینی نامید در داخل مدرسہ بی قرار دارد کہ آنرا «دارالارشاد» یا «جامعہ مدنیہ» نامیدہ اند. در حدود

۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۲۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است. اسامی چند نسخه خطی بدین شرح است :

۱- مجموعه اوراد و وظائف : (کبریت احمر و حزب البحر و دعای مغنی).

۲- وصیت نامه و دلایل الخیرات :

۳- مجموعه : (ثلثات بخاری و اسامی اصحاب صفة و رساله دیگر) (فارسی و عربی).

۴- تحفه الکلام : کاتب کلیم الله (رهتاس) در شهر مردان.

۵- انوار التنزیل و اسرار التأویل : کاتب علی الشہربانی الحسن الزندی قبل الظهر

من یوم الاربعه الثامن عشرین من شهر شوال سبع و خمسين و خمسائه.

۶- شرح القرآن یا تفسیر معینی : تألیف در سنه ۱۰۷۲ هـ ق در زمان اورنگ زیب

عالمگیر و تاریخ کتابت ۱۰۷۵ هـ ق سه سال پس از تألیف.

آقای قاضی زاهد الحسینی دانشمند علوم اسلامی و خطیب و مفسر قرآن شریف و صاحب تألیف است و «مجله ماهانه دارالارشاد» را منتشر می کند و کتابهایی که چاپ کرده (به زبان اردو و عربی) بدین شرح است :

- ۱- معارف القرآن ، ۲- دینی لغات ، ۳- رحمت کائنات ، ۴- آغوش رحمت ، ۶- تذکره المفسرین ، ۶- ضرورة القرآن ، ۷- آیین وراثت ، ۸- فقه اسلامی ، ۹- تفسیر تعلیم القرآن.

جامعه مدنیہ ۱۷۰ طالب علم و ۵ مدرس دارد و برای آنها حجرات و لنگر (آشپز خانه) و مسجد ساخته شده است. گلستان و بوستان و اسکندر نامه نظامی و پند نامه عطار و شرح قاضی و تحفه الابرار و یوسف زلیخای جامی برای یاد گرفتن فارسی تدریس می شود.

۱۰۶- کتابخانه یا دارالمطالعہ انجمن جان نثاران حسین

[سکان نمبر ای ۳۰ - کیمبل پور]

در این کتابخانه یا دارالمطالعہ در حدود ۱۲۰۰ مجلد کتاب چاپی در قفسه های مقفل قرار داشت و از نسخه خطی خبری نبود. آقای ناظر حسین مسؤول این دارالمطالعہ و رئیس انجمن جان نثاران حسین در کیمبل پور است.

۱۰۷- کتابخانه جامعہ حنفیہ

[کیمبل پور]

آقای مولانا قاضی انوارالحق مسؤول جامعہ حنفیہ است. او را در خانہ اش ملاقات کردم. وی گفت: «متأسفانه ہمہ زندگی و کتابہایم» در زاد گہم در ہندوستان مانده است و در مدرسہ (جامعہ) حنفیہ تعدادی کتاب درسی موجود است. آقای قاضی انوار الحق تألیفاتی در علوم اسلامی دارد، وی چند سال در افریقا بہ تبلیغ دین اسلام مشغول بودہ است. از او خواستم تا در دفتر من یادگیری بنویسد و نوشت: «لعنہ اللہ علی الکاذبین»:

صادق آباد:

۱۰۸- کتابخانہ سید میر زاهد حسین شاه

[صادق آباد، بخش (ضلع) رحیم یار خان، استان پنجاب]

مالک این کتابخانہ آقای سید میر زاهد حسین شاه است کہ او را رئیس صادق آباد می گویند. در کتابخانہ او در حدود ۸۰۰۰ کتاب چاپی کہ ۹۰ درصد آنہا فارسی است و تقریباً ۱۰۰۰ نسخہ خطی فارسی و عربی دارد. بعضی از کتابہای چاپی از جملہ نوادر است و با امضای مؤلفان آنہا موشح است مانند: فرهنگ نظام با امضای «داعی الاسلام». وی عاشق زبان و ادب فارسی و فرهنگ و ہنر کهن ایران و پاکستان است و بہ تاریخ اسلام احاطہ دارد. کتابہای کہ گرد آوری کردہ اکثر با بہای گران و از برداشت محصول باغ و زمینہای زراعتی خود خریدہ است و این مسألہ عشق او را بہ زبان فارسی می رساند. از کتابخانہ او اشخاص مختلف دیدن کردہ اند از جملہ آقای رئیس امروہوی شاعر و ادیب معاصر پاکستان و آقای مولانا عبدالقدوس ہاشمی کتابدار ادارہ تحقیقات اسلامی در اسلام آباد.

اینک اسامی چند نسخہ خطی از این کتابخانہ:

۱- قرآن شریف: کاتب یاقوت مستعصمی، کتابت ۵۰۶ھ ق، «کتبہ المذنب

یاقوت المستعصمی، سنہ ۵۰۶ھ ق» تعداد صفحات ۹۴۳. خط نسخ خوش

سطر اول و آخر ہر صفحہ ثلث تزیینی (سبک مستعصمی) ، ۷ مہر دارد:

الف: سلطان نادر.

ب : احمد شاه.

ج : تیمور شاه افغانی.

قدیم شد از عنایات الہی بعالم دولت تیمور شاہی

د : سیف الہادی.

ه : لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ.

و : پادشاہ . . . ؟

ز : ؟

این قرآن ظاہراً از نوادر نسخہ های خطی قرآن شریف است.

۲- مجموعہ فقہ : تاریخ کتابت ، ۱۲۵۳ ق.

۳- بوستان سعدی : کاتب فقیر قادر بخش ، کتابت ۱۲۵۹ ق ، برای نور صاحب نواب اللہ نواز خان.

۴- دیوان شاہی : یا دیوان ہلالی ، کتابت قرن ۱۲ ق .

۵- شرح قصہ غم و درد : کتابت ۱۲۶۳ ق .

۶- شرح حال و مرثیہ ائمہ اطہار : (دستنویس) ، تقریباً قرن ۱۳ ق .

۷- کلیلہ و دسنہ : کتابت ۱۱۲۳ ق ، با مسہر احمد شاہ پادشاہ غازی ، کاتب ہاشم فدوی.

۸- دلائل الخیرات : تقریباً قرن ۱۱ ق.

۹- مرقع شوق : کتابت ۱۲۴۱ ق ، مشق سید محمد علی شاگرد شیخ بہادر علی فیض آبادی.

۱۰- رضی شرح شافیہ : تقریباً ۱۲ ق.

۱۱- شرح رباعیات جامی : کتابت ۱۱۰۹ ق و رسائل دیگر با تاریخ ۸۱۰ ق.

۱۲- مجموعہ ناشناختہ : (فارسی) ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ق.

۱۳- یوسف و زلیخای جامی : کتابت ۱۲۴۰ ق.

۱۴- فرایض سراجی : بہ خط ثلث خوش ، کاتب محمد حاجی ابن قاضی محمد ، کتابت ۱۰۸۵ ق.

۱۵- اسکندر نامہ :

۱۶- بہار دانش : کاتب سلطان محمد ولد محمد بخش در گجرات.

۱۷- روضہ الشہداء : تالیف کشفی ، قرن ۱۲ ھ ق .

۱۸- روضہ القلوب :

۱۹- تحقیق الاشارہ الی تعمیم البشارہ : للشیخ عبد الحق دہلوی و ذہیبہ در طب از امام علی بن موسی الرضا علیہ السلام (در یک جلد) .

۲۰- دیوان صیدی تہرانی : با مہر «میر محمد» ، ۵۵ ورق ، ۱۸ سطر در ہر صفحہ .
آغاز :

ہر کہ را دیدم بہ کار خویش چون صیدی کمست

ہست گویا مردم این دور را مشکل یکی

۲۱- قاموس المحيط : در آن نوشتہ است : «امانت جناب میرزا محمد رضای منجم باشی است» .

۲۲- ابواب الجنان : با اوراق نظم و نثر.

۲۳- تحفہ اثنی عشریہ : تاریخ کتابت ۱۲۵۹ ھ ق ، کاتب خواجہ علی بن خواجہ تراب علی در مقام لشکر کوالیار در عہد حاجی سنیدہ والی کوالیار.

۲۴- شش فصل : تصنیف فقیر احمد یار خان ابن اللہ یار خان استاندار لہور و ملتان بہ مدت چہل سال ، کتابت ۱۱۶۴ ھ ق .

اینک بعضی از نوادر کتب چاپی کہ در نوع خود قابل ذکرند :

۱- نظم الدرر : (قصیدہ بردہ بہ عربی و فارسی و اردو و پنجابی) ترجمہ بہ چہار زبان از محمد عزیزالدین بہاولپوری . ۱۳۰۱ ھ ق .

۲- حسن الجردہ فی شرح القصیدہ البردہ : ترجمہ بہ فارسی (منظوم) ابو البرکات محمد عبدالہالک پشتر مشیر مال ریاست بہاولپور .

۳- مثنوی رموزی خودی : (اولین چاپ) کہ در عہد و بہ دست علامہ اقبال چاپ شدہ است.

۴- مثنوی اسرار خودی .

این کتاب فهرست ندارد و لیکن آقای میر زاہد حسین شاہ خوب می‌داند کہ چه کتابهایی دارد و ضمناً تقسیماًتی بر حسب ذوق خودش انجام داده است: حافظیات (حافظ شناسی)، غالبیات (غالب شناسی)، اقبالیات (اقبال شناسی)، پاکستانیات (پاکستان شناسی)، اسلامیات (علوم اسلامی) و امثال اینها.

محمد آباد :

۱۰۹ - کتابخانه مبارک اردو (اردو مبارک لائبریری)

[محمد آباد، ضلع رحیم یار خان (استان پنجاب)]

در این کتابخانه در حدود ۶۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۱۷۰ نسخه خطی دیدار کردم. روستای محمد آباد به واسطه این کتابخانه چهره «شهرک» دارد و مدرسه و مسجد دارد. مؤسس کتابخانه و مدرسه و مسجد سید مبارک شاہ جیلانی مرحوم بوده است کہ در نظر داشته «دار التحقیق» و «دارالتصنیف» در محمد آباد بسازد اما دست اجل مهلتش نداده است و در سال ۱۹۶۹ میلادی در عمر ۷۲ سالگی درگذشته است. فرزندش آقای سید انیس شاہ جیلانی پای، جای پای پدر گذاشته است و کوشش بی دریغ می کند تا آنچه پدرش خواسته بود و نتوانسته بود، انجام دهد. آقای سید میر زاہد حسین شاہ مرا همراهی کرد تا به این کتابخانه رسیدم. اینک اسامی چند نسخه خطی از این کتابخانه:

- ۱- دیوان آشکار: (زبان فارسی و زبان سرائیکی). در لابلای اشعار این دیوان نام «سچو یار» آمده است و می توان آنرا «دیوان سچو یار» گفت.
- ۲- مثنوی سیف الملوک: (زبان سرائیکی). (۱)
- ۳- مثنوی سیف الملوک: (زبان سرائیکی) سروده مولوی لطف علی، ۱۲۶۱ هـ ق. (۲)
- ۴- مثنوی سیف الملوک: (۳).
- ۵- قصه شداد: با تصویرهای ابتدایی و معمولی ولی با شکوه (ناقص).
- ۶- شجره نامه: (سلاسل تصوف).
- ۷- داستان امیر حمزه:
- ۸- تحفه المؤمنین: (طب). از حکیم محمد مؤمن تنکابنی. کتابت ۱۲۲۹ هـ ق.

- ۹- تاریخ شمشیر خانی یا منتخب شاهنامه فردوسی : (منثور) کتابت ۱۲۴۸ ھ ق ،
روی این نسخه نشان سہر محمد شاہ ربن خلف ابن شاہ جیلانی .
- ۱۰- گلستان سعدی :
- ۱۱- شرح یوسف و زلیخای محمد گھوی ، کاتب عبداللطیف ولد مولوی غلام حیدر
سکنہ قلعہ دلاور .
- ۱۲- یوسف و زلیخای جامی : کتابت ۱۲۶۷ ، کاتب ، خوجہ سید پوری .
- ۱۳- اسرار الکیما :
- ۱۴- مفتاح الجنان :
- ۱۵- غرائب الاسرار: تألیف سید محمد شاہ ولد سید پیر ربن شاہ جیلانی، ۱۳۰۲ ھ ق .
- ۱۶- نسخہ واعظ : کاتب یعقوب ولد محمد صلح .
- ۱۷- رسائل علم نجوم : تألیف سید محمد .
- ۱۸- فالنامہ : (برای بیماری ها) .
- ۱۹- یوسف و زلیخا :
- ۲۰- بوستان سعدی :
- ۲۱- سکندر نامہ نظامی : کاتب قلندر شاہ ولد سید محمد شاہ ، کتابت ۱۲۵۵ ھ با
شرح و حواشی .
- ۲۲- تذکرہ مشایخ :
- ۲۳- جامع العلوم : در بارہ مناقب مخدوم جہانیاں تألیف سید علاء اللہ .
- ۲۴- قصہ سیمرغ پیش سلیمان : کاتب شاہ محمد وارث جیلانی ، کتابت ۱۲۸۰ ھ ق .
- ۲۵- دیوان آشکار : (رک : دیوان سچو یار) ، کاتب واحد بخش ، ۱۳۱۲ ھ ق .
- ۲۶- النہی نامہ عطار : کتابت ۱۱۴۹ ھ ق .
- ۲۷- سبحة الابرار جامی : کاتب سید محمد غوث بن سید امان اللہ ۱۲۴۸ ھ ق .
- ۲۸- نور نامہ : (زبان سرائیکی) .
- ۲۹- لڑھے الارواح : کتابت ۱۲۳۹ ھ ق (سنہ ۱۰ جلوس ؟) .
- ۳۰- نور نامہ : (زبان سندھی) .

- ۳۱- مجموعه اشعار : فارسی .
 ۳۲- مجالس المؤمنین : (کتابت در موضع رنگلا ضلع پونچ آزاد کشمیر).
 ۳۳- مثنوی سیف الملوک : (زبان سرائیکی).
 ۳۴- شجره خاندان جیلانی : در محمد آباد .

جمال الدین والی :

۱۱۰ - کتابخانه غوثیه یا کتابخانه مخدوم الملک

[جمال الدین والی ، بخش رحیم یار خان ، استان پنجاب]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۳۵ نسخه خطی موجود است. کتابدار آقای خواجہ محمد نعیم خان مرا ہمراہی فرمود تا از نسخہہای خطی نادر دیدار کنیم. حضرت سید غلام میران شاہ گیلانی مخدوم الملک از اجلہ علما زمان خود می باشد و در شہر جمال الدین عمران و آبادی فراوان کردہ است . مسجد و مدرسہ و بازار و خانہہا ساختہ است. در مدرسہ اش طالب علمان از ہمہ گونه ہمراہی و کمک او بہرہ مند می شوند. حضرت مخدوم الملک بہ زبان فارسی آشنایی دارد و شوق و عشق عجیبی بہ زبان فارسی و بہ فرہنگ و هنر ایران دارد. ہمہ اطاق های کاخ و منزل مسکونی او پوشیدہ از فرشهای اصفہان و کرمان و کاشان است. اکثر نسخہ های خطی و اسباب و لوازم هنری و تاریخی و باستان شناسی را کہ گرد آوری کردہ رنگ و چہرہ ایرانی دارد . انواع ظروف و نقاشی ها و آثار کهن ایرانی را در خانہ خود گرد آوری کردہ و اطاقی را بہ شکل موزہ در آوردہ است ، شمشیری دارد کہ این بیت با نام سازندہ آن روی قبضہ آن آمدہ است :

«بندہ شاہ عباس و شاہ ایران عمر بدہ استاد ابراہیم»

و شمشیری دیگر ، اینگونه :

«احمد یار خان ، خدا یار خان ، بہادر ثابت جنگ شاہ عباس عمل اسد اللہ اصفہانی».

و شمشیری دیگر اینگونه :

«صاحب مال صوبدار نہی بخش ۱۳۳۰».

حضرت مخدوم الملک عشق و شوق فراوان بہ گرد آوری نسخہہای خطی خاصہ

کار کاتبان و خطاطان ایرانی دارد و تقریباً همه نسخه های خطی وی به سبک هرات و اصفهان و خراسان کتابت و یا خوشنویسی و نقاشی شده است. اینک اسامی تعدادی از نسخه های خطی ویرا ذیلاً نقل می کنیم :

- ۱- کلیات جامی : بدون تاریخ کتابت شامل هفت مثنوی یا هفت اورنگ ، نستعلیق خوش خط و مطلا و منقش و ترنج دار.
- ۲- دیوان حافظ : کتابت ۱۰۷۹ ه ق. خوش خط و زر افشان .
- ۳- دیوان حافظ : کتابت ۱۲۲۸ ه ق به فرمان آخوند ملا علی ، کاتب محمد بن میرزا احمد ، بسیار زیبا و خوش خط و مصور و مطلا و تقریباً ۵۱ مینیاتور به سبک هرات.
- ۴- قرآن شریف : با مهر اورنگ زیب عالمگیر پادشاه مغول.
- ۵- شاهنامه فردوسی : به قطع بزرگ ، از آغاز و انجام ناقص ، خط و کاغذ و مینیاتور ها تقریباً از قرن ۹ ه ق.
- ۶- شاهنامه فردوسی : به قطع بزرگ تر ، (۳۲ × ۵۶ سانتیمتر) ، مصور و منقش و مذهب کتابت ۱۰۱۲ ه ق .
- ۷- قرآن شریف : مطلا و منقش و خوش خط و عالی به خط میرزا کوچک متخلص به وصال ، تاریخ کتابت ۱۲۳۷ ه ق : «برای امیر مراد علی خان زنتالیزاده و انا العبد الاقل محمد شفیع المشهور بمیرزا کوچک المتخلص بوصول . . . فی شهر ذی العنقدة الحرام من شهر سنه ۱۲۳۷» .
- ۸- اساء الحسنی : مذهب و منقش و خط نسخ خوش و عالی ، کاتب عبدالله بن محمد صالح کشمیری الساکن فی ضلع الرعناواری سنه ۱۳۳۴ ه ق ، جلد منقش و برجسته و گل و بوته نگاری به سبک کشمیری و هراتی.
- ۹- مرآة المثنوی : تألیف عبد اللطیف بن عبدالله العباسی ، کتابت ۱۱۲۴ ه ق و تألیف به سال ۱۱۱۳ ه ق. کاتب محمد اسلم ولد شیخ جلال منور بنی اسرائیل کوکوی قادری. (پدر کاتب . ۴ مثنوی نوشته و نویسانده و کاتب . ۵ مثنوی). حواشی و تذهیب و زر افشان و نقش با مهر شاه عالم پادشاه غازی ابو المظفر جلال الدین ، سنه احد ۱۱۷۳ ه ق. «فرمان شاه عالم پادشاه غازی ابو المظفر جلال الدین».

- ۱- کتاب جزء چهارم در ذکر حالات بعضی از طبقات سلاطین عباسی. آغاز: « بعد از تمهید قواعد محامد پادشاهی» تاریخ کتابت ۹۷۳ هـ ق. سر لوح و نقش زیبا و خط خوش. ۱۵ × ۱۰ س م.
- ۱۱- قرآن شریف: خط نسخ خوش با زیر نویس و حواشی و تفسیر فارسی (۳ مجلد) بدون تاریخ کتابت.
- ۱۲- حصن الحصین بن کلام سید المرسلین: خط ثلث بسیار خوش و زیر نویس فارسی به خط نستعلیق خوش.
- ۱۳- مثنوی مولوی: خط نستعلیق خوش.
- ۱۴- نسخه' ناشناخته: نام تألیف ابو داود بن سعید بن محمد بن یوسف بن محمود به خط نستعلیق خوش.
- ۱۵- قرآن شریف: خط ثلث خوش.
- ۱۶- ریاض حیات: تألیف درویش خان معروف به محمد حیات. خط نستعلیق خوش کتابت ۱۲۳۷ هـ ق.
- ۱۷- معارج النبوة فی مدارج الفتوة: رکن سوم و رکن چهارم خط نسخ خوش ۱۴۹۶ صفحه، کاتب فقیر غلام محیی الدین بن شرف الدین محمد قادری حجروی، کتابت ۱۲۶۱ هـ ق.
- ۱۸- تفسیر قرآن شریف: ناشناخته (ناقص از آغاز و انجام)، خط ثلث خوش.
- ۱۹- خزانه' جلالیه: قرن ۹ هـ ق، ناقص اول و آخر، خط ثلث عربی.
- ۲۰- صحیفه' کاسله' سجادیه: کتابت ۱۰۸۹ هـ ق. خط ثلث خوش با لوح و جدول.
- ۲۱- تفسیر قرآن شریف: (فارسی) و ظاهراً آنرا «تفسیر کلام حق» یا «تفسیر الفصیح» تألیف خواجه سعید الدین ولد حضرت ایشان خواجه خاوند محمود نقشبندی سزارش در لاهور عقب باغبان پوره، تاریخ تألیف ۱۰۷۱ هـ ق. سر لوح و جدول.
- ۲۲- جوهر ذات: تألیف شیخ فرید الدین عطار نیشابوری، کتابت در عهد محمد پادشاه غازی کاتب حافظ غلام حسین، لاهور، ۴۴۴ صفحه.
- ۲۳- مواعظ و نصایح: فارسی.

- ۲۴- خلاصۃ الفقہ : تالیف عبداللطیف لاهوری ، کاتب دیندار لاهور ، ۱۱۹۲ ھ ق.
- ۲۵- مرقع خوشنویس : تالیف محمد عالم خوشنویس.
- ۲۶- قرآن شریف : خط نسخ ، مذهب و لوح های متعدد و خط ثلث عالی و تمام مطلا ، کاتب میرزا محمد ابن مهدی ، ۱۲۸۱ ھ ق. این قرآن شریف بہ حاجیہ فاطمہ خانم دختر عبدالعلی خان ادیب الملک در سال ۱۲۸۲ ھ ق. ہدیہ شدہ است.
- ۲۷- قرآن شریف : با لوح و تذهیب و خط ثلث خوش و تجلید عالی.
- ۲۸- قرآن شریف : با خط ثلث تمام طلا و فقط اعراب با مرکب سیاہ ، جدولہا و لوح ها و تذهیب و تجلید زیبا و منقش ، کاتب «محمد مستقیم المعروف جواہر رقم» تاریخ کتابت ۶۰۳ ھ ق. ؛ «کتبہ الفقیر المستجیر الراجی الرحمہ ربہ الغنی مستقیم المعروف جواہر رقم غفرلہ در عہد قطب الدین ایبک فی سنہ ۶۰۳ ھ ق.» قطع کوچک.
- ۲۹- حصن حصین بن کلام سید المرسلین : متن خط نسخ خوش و حواشی بہ زبان عربی و خط نستعلیق.
- ۳۰- تفسیر سورۃ یوسف : بہ خط تحریر تالیف سید محمد شاہ گیلانی ، کاتب غلام محمد ولد بلوچ خان ذات لنگا ، کتابت ۱۲۹۶ ھ ق.
- ۳۱- شرح وقایہ : (فارسی) تالیف مولوی عبدالحق سرہندی ، کاتب عبدالقادر ولد ملا محمد معروف بہ مجلدی ، کتابت ۱۱۳۳ ھ ق.
- ۳۲- صرۃ الفتاوی : تالیف ۱۰۵۹ ھ ق ، کاتب احمد بن حاجی علی المنقی ، کتابت ۱۱۲۲ ھ ق.
- ۳۳- خلاصۃ الفتاوی : کاتب داود بن حاجی سلیمان بن حاجی مصر ، سنہ ۸۶۱ ھ ق. خط تحریر و مہر های تاریخی در آغاز و انجام.
- ۳۴- تفسیر حسینی : مسمی بہ «جواہر التفسیر» یا «سواہب علیہ» بہ خط ثلث نصف اول از سورۃ فاتحہ تا آغاز سورۃ مریم. نزدیک بہ عصر مؤلف.
- ۳۵- خمسہ نظامی : خط نستعلیق خوش و جدول و تہذیب و زر افشان ، ۲۲ مینیاتور ۲۷۹ ورق. (قطع بزرگ).

- ۳۶- قصه بی نظیر و بدر منیر : (نثر فارسی) تحریر و نستعلیق (از آغاز و انجام ناقص).
- ۳۷- کفایه المنتهی شرح بدایه المبتدی : خط ثلث عربی ، ۶۲۸ هـ ق.
- ۳۸- قواعد الهدایه در علم رمل : تصنیف میان هدایت الله رمال شیرازی ، کاتب فضل الہی ، خط نستعلیق ، و جداول و علامات رمل و ستاره شناسی.
- ۳۹- شرح مشکوٰۃ شیخ عبدالعق : مالک و کاتب مفتی محمد حیات ، مہر دارد ، ۱۱۷۱ هـ ق.
- ۴۰- تفسیر حدایق الحقایق فی کشف اسرار الدقایق : تألیف معین المسکین ، ۹۰۲ هـ ق. کاتب غلام حسین ولد مولوی محمد حیات ، تاریخ کتابت ۱۲۵۳ هـ ق. مہر دارد.
- ۴۱- محبوب القلوب : المشہور بہ شمسہ و قہقہہ تألیف میرزا برخوردار بن محمود ترکمن فراہی المتخلص بہ «ممتاز» ، کاتب مجیب علی ، تاریخ کتابت ۱۲۸۱ هـ ق.
- ۴۲- ناشناختہ : (مجموعہ اشعار) در متن و حواشی بہ خط نستعلیق.
- ۴۳- دیوان شوکت : مصور و منقش و خط نستعلیق خوش.
- ۴۴- دیوان حافظ : (چاپ شدہ) در تبریز بہ سال ۱۲۶۸ هـ ق. در عہد ناصر الدین شاہ .
- ۴۵- صحیفہ کاملہ سجادیہ : بہ قطع کوچک ، خط نسخ.
- ۴۶- طرب المجالس : خط شکستہ.
- ۴۷- دلائل الخیرات : کاتب الاجترالی ، ۱۲۶۷ هـ ق.
- ۴۸- قرآن شریف : جلد منقش و گل و بوٹہ دار ، خط ثلث خوش.
- ۴۹- یوسف و زلیخای جاسی : خط نستعلیق خوش.
- ۵۰- شرف نامہ نظامی : بہ ضمیمہ یک رسالہ در نثر فارسی.
- ۵۱- قرآن شریف و ادعیہ : خط بہار خوش.
- ۵۲- بعضی اوراق فارسی و عربی : خوش خط و تاریخی.
- ۵۳- معارف اربعین : (فارسی) ، خط نستعلیق.

- ۵۴- مثنوی مولوی : کاتب نورالدین محمد ، کتابت ۱۰۸۸ هـ ق .
 ۵۵- خلاصہ الفتاوی : کاتب عمر بن حسین بن ابی بکر (ج ۱ و ۲) ، ۸۵۹ هـ ق .
 ۵۶- قرآن شریف : بہ خط ثلث کتابت در عہد عالمگیر پادشاہ غازی .
 ۵۷- نتایج الاخبار : تالیف مولانا محمد ادریس اوچی در احوال و آثار سادات گیلانی .

راولپندی :

۱۱۱- کتابخانہ دارالعلوم حنفیہ عثمانیہ

[محلہ ورکشاپی ، راولپندی]

این کتابخانہ در حدود ۱۵۵ مجلد کتاب چاپی دارد کہ اکثر آنها در علوم اسلامی (فقہ و حدیث و تفسیر) و برای تدریس است. نسخہ خطی ندیدم جز چند ورق در موضوع فقہ و انشای فارسی. ہمہ استادان و طالب علمان این مدرسہ بہ زبان فارسی آشنا بودند و بدان تکلم می کردند و آقای مولانا قاری محمد امین رئیس مدرسہ بر زبان فارسی مسلط بود و اشعاری در دفتر من یادداشت کرد. یکی از مدرسان بہ نام مولانا فضل حق استاد زبان فارسی بود کہ این بیت را خواند و بعد ہمہ غزل را در دفتر من توسط مولانا قاری محمد امین نویسانید :

مکنم لا مکان باشد نشانم بی نشان باشد
 نہ تن باشد نہ جان باشد نہ باشد عشق جانانم

و دیگر این بیت آزاد را فی البدیہہ فرمود :

خوشا بختی زہر قسمت کہ در محفل یاران آمدی
 برادر من هستی و از ماک ایران آمدی

۱۱۲- کتابخانہ دارالعلوم تعلیم القرآن

[مدینہ مارکیت (بازار مدینہ) ، راولپندی]

در این کتابخانہ در حدود ۱۱۰۰ مجلد کتاب چاپی در موضوعات مختلف علوم اسلامی موجود است و اکثر برای تدریس مورد استفادہ قرار می گیرد. نسخہ های خطی در جای دیگر بود کہ دیدن آنها میسر نشد و در این کتابخانہ فقط دو نسخہ خطی بود :

۱- صلوة مسعودی : به خط نستعلیق.

۲- مسایل دینی : (ناشناخته).

در این مدرسه بیش از ۵۰۰ طالب علم تحصیل می کنند و رئیس مدرسه (دارالعلوم) آقای مولانا غلام الله خان است و نسخه های خطی در کتابخانه شخصی مولانا غلام الله خان بود. این دارالعلوم یک ماهنامه به نام «ماهنامه تعلیم القرآن» هر ماه منتشر می کند.

گجرات :

۱۱۳- کتابخانه تبسم قریشی

[عمر هومیوپیتھک شفاخانه ، اقبال کنج ، گجرات]

در این کتابخانه در حدود ۳۰۰۰ کتاب چاپی و ۳۲ نسخه خطی موجود است. اکثر کتابهای چاپی در موضوع طب اسلامی و اروپایی و مخصوصاً روش طبابت و نسخه نویسی به طرز قدیم است. استاد دکتر سروان محمد رمضان قریشی قلعه داری شاعری آزاده و پارسیگوی نژاده و مردی اخلاقی و عالمی متدین و از بهترین دوستاران زبان و ادب فارسی بوده و بیش از ۷۰ رساله و کتاب تألیف کرده است مخصوصاً دیوان فارسی او تحت عنوان «خمخانه دل» شهرتی ویژه دارد. متأسفانه اکنون که این مطالب را می نویسم وی روی در نقاب خاک کشیده است. خدایش بیامرزد.

اینک چهار نسخه خطی از کتابخانه تبسم قریشی :

۱- نسخه خطی ناشناخته : تألیف احمد بن حاجی محمد السکاکی ، به سال ۵۹۲۶ ق کتابت ۱۱۴۱ هـ ق.

۲- دارالانظیم فی فضائل قرآن العظیم : (ترجمه فارسی).

۳- مجموعه رسائل : (دعا و اشعار درباره نماز و وظائف دینی و مسائل فقهی).

۴- قواعد الهدایه در رمل : (نسخه نادر).

۱۱۴- کتابخانه احمد قریشی حسین احمد قلعه داری

[نزد عارف چوک ، گجرات]

در این کتابخانه در حدود ۵۰۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۲۵۰۰ نسخه خطی موجود است ، البته به استناد قول آقای پرفسور احمد حسین احمد قریشی قلعه داری مالک این

کتابخانه وی شاعر و محقق و کتابشناس است و کوششهای بی دریغ می کند تا نسخہی خطی را بشناسد و بدین جهت برای مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان «فهرست نسخہهای خطی کتابخانههای گجرات» را تهیه می کند و نیز کتابی در موضوع کتاب سازی و خوش نویسی نوشته است و این دو کتاب را مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ خواهد کرد. دوبار با آقای پرفسور قلعه داری مسافرت کردم و به روستای «کوته لکن» و شهر «وزیر آباد» و «جلالپور جتان» و روستای «کنجاه» و روستای «قلعه دار» رفتم و در همه حال با من همکاری کرده و در شناخت کتابها و کتابخانهها یاری فرموده است. اینک اسامی چند نسخہ خطی از کتابخانه پرفسور احمد حسین احمد قریشی :

۱- قرآن شریف : به خط شیخ صفی الدین اردبیلی که در اوایل قرن هفتم کتابت شده است در کلخوران آذربایجان.

۲- درر المعارف :

۳- مثنوی محمود و ایاز :

وزیر آباد :

۱۱۵- کتابخانه آقای قاضی بختیار علی وزیر آبادی

[وزیر آباد ، استان پنجاب]

به همراهی آقای پرفسور احمد حسین احمد قریشی قلعه داری بدین کتابخانه راه یافته، مالک کتابخانه، آقای قاضی بختیار علی وزیر آبادی است. وی شاعری پارسیگوی و فارسی دوستی بیادل است. شرح احوال و آثار وی در کتاب «فارسی پاکستانی و مطالب پاکستان شناسی» چاپ شده است. در کتابخانه او در حدود ۱۵۰۰ مجلد کتاب چاپی یافتیم که بیشتر آنها دربارہ علم حقوق بود و نیمی از آنها به زبان انگلیسی. آقای وزیر آبادی بهار بود و قول داد که فهرست نسخہهای خطی را تهیه می کند و می فرستد ولی تاکنون نفرستاده است.

قلعه دار :

۱۱۶- کتابخانه خاندان قلعه داری

[پدر و مادر و برادر و عموی پرفسور احمد حسین احمد قریشی

قلعه داری ، قلعه دار ، گجرات]

روستای قلعه دار در پنج میلی شهر گجرات است. به وسیله در شکر اسبی بدین روستا رسیدم. همراه و همکار من آقای پرفسور احمد حسین قریشی قلعه داری و برادرش فضل حسین

قریشی بودند. در خاندان اجدادی این دو برادر، کتابهای خطی فارسی و عربی و پنجابی در قفسه‌ها چیده شده بود که در اطاقهایی تاریک و مرطوب قرار داشتند و آنقدر گرد و خاک روی آنها نشسته بود که باز شناختشان مشکل بود. در حدود سه هزار نسخه خطی که بیشتر آنها در فقه و اصول و صرف و نحو و مسائل دینی اسلامی در این اطاقها موجود است. هیچگونه فهرست و نشانه‌هایی از این نسخه‌ها آماده نشده است. آقای قلعه داری فهرست کتابخانه خود را به روش فهرست نگاری کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان تهیه کرده است. امیدواریم که فهرست کتابخانه اجدادی خود یعنی خاندان قلعه داری را نیز به همین روش تهیه نماید.

راولپندی :

۱۱۷- کتابخانه سرهنگ عبدالعزیز

[خانه شماره ۱۰۵ ، ویسترج ، راولپندی]

مالک این کتابخانه مرحوم سرهنگ عبدالعزیز بوده و اکنون در اختیار خانم او قرار دارد. سرهنگ عبدالعزیز، عشق و شوقی وافر بدین کتابخانه داشته و از هر جا و به هر زبان تا می توانسته کتاب چاپی و نسخه خطی گرد آورده است. گفته شد که در حدود ۷۰۰۰ مجلد کتاب در این کتابخانه موجود است. کتابخانه هیچگونه قفسه‌هایی ندارد و همه کتابها در صندوق‌های آهنی قرارداد. اندازه هر صندوق آهنی تقریباً ۲ در یک متر است و هر صندوق ۲ تا ۳ قفل دارد. متأسفانه اجازه داده نشد که نسخه‌های خطی را دیدار نمایم. تنها بانگاهی بسیار ساده متوجه شدم که یک نسخه شاهنامه فردوسی خطی و یک نسخه فتوحات مکیه خطی در یک جعبه مخصوص قرارداد. آقای سید محمود آزاد مؤلف تاریخ کشمیر که مدتی بسیار با مرحوم سرهنگ عبدالعزیز روزگار گذاشته معتقد بود که بیش از ۲۰۰۰۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است اما سرهنگ دکتر خواجه عبدالرشید ساکن لاهور (علاء الدین رود، شماره ۱۵) می گفت: «من با مرحوم سرهنگ عبدالعزیز دوست بوده‌ام و بیش از ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و در حدود ۲۵۰ نسخه خطی در زمان زندگی سرهنگ عبدالعزیز ندیده‌ام.

۱۱۸- کتابخانه عمومی (پبلک لائبریری)

[اقبال رود ، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۷۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۵۰ نسخه خطی فارسی و عربی موجود بود. به علت رطوبت و تاریکی و گرد و غبار ، تقریباً نیمی بیشتر از کتاب ها را کرم خورده است و به طور کلی هیچ کس بدین کتابخانه عمومی رجوع نمی کند. آقای عبدالغفور مسؤل کتابخانه در نظر داشت تعمیراتی تازه را شروع کند و کتابها را نجات بخشد. آنقدر نم و کرم در کتابها بود که من نتوانستم جز نگاه حسرت آمیز به آنها دست بزنم زیرا اوراق نسخه ها می شکست و یا اصولاً به هم چسبید بودند. مثلاً اوراق از مصیبت نامه عطار با خط خوش را در جایی و اوراقی دیگر را در جایی دیگر دیدم.

۱۱۹- کتابخانه خانه فرهنگ ایران

[۳۴-ب ، ستیلائیت تاؤن ، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۷۰۰۰ کتاب چاپی در موضوعات ادبی و تاریخی و دینی و فرهنگی موجود است. اکثر کتابها چاپ ایران است و ۶۹ درصد آنها به زبان فارسی است. برگه های آنها در دست تهیه است اسامی کتابها در دفتر مخصوص ثبت شده است . مراجعان این کتابخانه اکثر فارسی آموزان و دوستان زبان و ادبیات فارسی است و ضمناً اطاق مطالعه آن همیشه گشوده و روزنامه ها و مجلات هفتگی و ماهنامه و دیگر نشریات در اختیار همه مراجعان است. این کتابخانه را می توان کتابخانه رابزنی فرهنگی سفارت شاهنشاهی نیز به حساب آورد. آقای دکتر عبدالله لک مظاهری و خانم مظاهری و همکارانشان کوشش بسیار می کنند تا کتابهای خوب و ارزنده بدین کتابخانه راه یابد. نسخه خطی در این کتابخانه ندیدم.

اسلام آباد:

۱۲۰- کتابخانه سفارت شاهنشاهی ایران

[منزل سفیر شاهنشاه آریا مهر ، مارگه رود ، اسلام آباد]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ مجلد کتاب چاپی در موضوعات تاریخی و علمی و ادبی و لغوی و تاریخی و سیاسی و جغرافیایی موجود است. همه آنها توسط این جانب برگه

نگاری و بر حسب موضوع و بر روش ملویل دیوی طبقه بندی شده است. ۵۰ درصد کتابها به زبان فارسی و ۵۰ درصد آنها به زبان های دیگر است. نسخه خطی ندارد. کوشش بسیار می شود تا کتابهای این کتابخانه از لحاظ کیفیت و کمیت بهتر گردد. جناب آقای منوچهر خلی سفیر شاهنشاه آریا مهر کوشش بسیار می کند و از همگان می خواهد که به این کتابخانه کتاب بدهند.

۱۲۱- کتابخانه دانشگاه اسلام آباد

[اسلام آباد]

این کتابخانه همانند دانشگاه اسلام آباد، نو ساز است. در حدود ۱۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۶۰۰ نسخه خطی دارد و دائماً تعداد کتابها رو به افزایش است. اخیراً دانشگاه اسلام آباد دو کتابخانه را خریداری کرده است یکی کتابخانه آقای شیخ عبدالرشید پدر تاریخ پاکستان و دیگر کتابخانه سید پیر حسام الدین راشدی ایران شناس معروف پاکستانی. نوادر نسخه های خطی در کتابخانه پیر حسام الدین راشدی شهرت ویژه دارد و تقریباً همه آنها به کتابخانه دانشگاه اسلام آباد منتقل شده است. فهرست نسخه های خطی آقای سید پیر حسام الدین راشدی را خانم دکتر روشن آرا بیگم استاد دانشگاه کراچی از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان تهیه کرده است و نسخه دستنویس آن در کتابخانه گنج بخش موجود است.

۱۲۲- کتابخانه مؤسسه تحقیقات اسلامی

[نزدیک ملودی سینا، اسلام آباد]

در این کتابخانه در حدود ۲۵۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰۰ نسخه خطی موجود است. آقای عبدالقدوس هاشمی کتابدار دانشمند این کتابخانه کوشش بسیار می کند تا بهترین کتابهای چاپی را در موضوعات مختلف علوم اسلامی بخرد و بر گنجینه های کتابخانه بیفزاید. ۵۰ درصد کتابها عربی و ۱۰ درصد فارسی و ۴۰ درصد به زبان های انگلیسی و اردو و پنجابی و دیگر زبانها است. نسخه های عکسی و میکرو فیلم بسیار گرد آورده اند. فهرست نسخه های خطی تهیه نشده و لیکن در دفتر مخصوص ثبت شده است. یک مجلد کتاب چاپی از قانون ابن سینا در این کتابخانه موجود است که در ۴۰۰ سال پیش در ایتالیا به طرز مخصوص چاپ شده است. دیگر نسخی از شرح بوستان دیدم که به خط

شارح بود. مراجعان به کتابخانه اکثر محققان خود مؤسسہ تحقیقات اسلامی و یا دانشجویان دانشگاه اسلام آباد و دیگر دانشگدها است.

لاهور :

۱۲۳- کتابخانه محمد اقبال مجددی

[گیلانی استریت (خیابان گیلانی) ، محمدی شاه محلہ ، لاهور]

در این کتابخانه در حدود ۸۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۲۰۰ نسخه خطی است ، اما به واسطه مشکلات زندگی و نبودن جا و مکان ، در دو سه اطاق درجای های مختلف پراکنده است. آقای محمد اقبال مجددی نقشبندی کتاب شناس و نسخه شناس است و صاحب تالیف و تصنیف. وی را در مطب حکیم محمد موسی امرتسری ملاقات کردم و بعداً چند بار به کتابخانه گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان آمده و در شناخت کتابخانه های شخصی با این حقیر همراهی و یآوری بسیار فرموده است. از جمله کتابخانه مولانا سید غلام محیی الدین قصوری و کتابخانه مولانا محمد طیب همدانی به نام مکتبه همدانیه (در قصور).

اما کتابخانه خودش که به ذوق و شوق تمام به وجود آمده است دارای نووری از نسخه های خطی است که اکثر مربوط به قصور و لاهور و ملتان است که در سیصد سال گذشته تالیف و یا کتابت شده اند. اینک اسامی چند نسخه خطی :

۱- قران السعدین : تذکره در حالات و آثار خواجه محمد سعید بن محمد نقشبندی لاهوری تالیف شیخ محمد رفیع ابن محمد اسام العباسی ، کاتب میر محمد حسن ۱۲۲۹ هـ ق.

۲- تاریخ پنجاب : تالیف محمد تقی پشوری ابن ملا خواجه بخش ، کتابت ۱۲۷۴ هـ ق به خط مؤلف.

۳- کتاب التراویہ : از مولوی غلام رسول قصوری.

۴- کاسر المخالفین : رساله در رد مکتوبات حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی ، تالیف در ۱۰۸۰ هـ ق (مؤلف ناشناخته) به ضمیمه این رساله ، رساله شیخ احمد القشاشی است (به خط محمد اقبال مجددی).

- ۵- سیرت مبارک : (عربی و بی نقطه) تألیف محمد صادق امام مسجد وزیر خان ، لاهور ، کتابت ۱۱۷۰ هـ ق.
- ۶- نسخه عکسی مکتوبات حضرت سید احمد شهید : (۱۲۴۶ هـ ق) از مسودات محمد اسمعیل شهید و گرد آورده عبدالکریم بن فضل الدین ، کتابت ۱۲۴۵ هـ ق.
- ۷- کارنامه منشی قادری شاه محمد کهرتلی : (سیالکوٹ) در موضوع انشا و آیین نگارش.
- ۸- جامع الفوائد : از شیخ محمد اشرف لاهوری در موضوع تصوف و عرفان و آثار و احوال خود مؤلف ، کاتب عبدالرحیم ، کتابت ۱۱۵۷ هـ ق.
- ۹- تاریخ پادشاهی مسجد : (لال قلعہ دہلی) و رسالہ دیگر تألیف محمد نعیم نقشبندی .
- ۱۰- رسالہ ذوقیہ : تألیف ملا عبد اللہ ملتانی .
- ۱۱- مکتوبات نور محمد لاهوری : و ملا مسعود ملتانی .
- ۱۲- رسالہ بابت چہارگانہ نماز : تألیف محمد شریف ولد یونس ولد حاجی محمد علی قصوری نقشبندی .
- ۱۳- باقر الانوار : سید محمد باقر بن سید عثمان بخاری .
- ۱۴- کنزالعباد فی شرح الاوراد : (ج ۱ و ۲) در شرح اوراد شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی ، شارح : علی ابن احمد الغوری مرید شاہ رکن عالم ملتانی ، کتابت در سمرقند بہ سال ۸۵۴ هـ ق ، کاتب : شمس الدین احمد بن مولانا صدر الدین . این نسخہ هنوز چاپ نشدہ و منحصر بفرد است .
- ۱۵- مکتوبات میر سید ابوالعلاء نقشبندی اکبر آبادی : کتابت ۱۰۶۲ هـ ق . کتابت ۱۳۰۶ هـ ق .
- ۱۶- فیض مراد : در حالات و آثار شیخ محمد مراد لنگ نقشبندی ابن مفتی محمد طاہر کشمیری (متولد ۱۰۵۶ هـ ق ، متوفی ۱۱۳۱ هـ ق) تألیف خواجہ محمد اعظم بن خیر الزمان خان کشمیری مجددی المتولد ۱۱۰۲ هـ ق المتوفی ۱۱۷۹ هـ ق .

- ۱۷- رساله ' فنا : کتابت بہ دستور میرزا جیون علی بیگ رئیس مراد آباد.
- ۱۸- سوانح مولوی غلام رسول عالمپوری : تألیف محمد عزیزالدین (بہ خط مؤلف) .
- ۱۹- مکتوبات حضرت شاہ اسماعیل شہید :
- ۲۰- رساله ' نور توحید : از خواجہ نصیرالدین محمود چراغ دہلی (۲ نسخہ) .
- ۲۱- رساله ' عرفانی : (نظم و نثر) تقریباً قرن ۱۲ ہ ق .
- ۲۲- حدیقہ ' معرفت : بہ خط احمد حسین خان امرہوی .
- ۲۳- احوال و آثار سید شرافت نوشاہی : تألیف پرفسور محمد اقبال مجددی نقشبندی و بہ خط او .
- ۲۴- سراج الہدایہ : ملفوظات حضرت مخدوم جہانیاں جہانگشت بخاری ، گرد آوری مولانا احمد برنی مرید امام ربانی مجدد الف ثانی ، تقریباً ۱۱۵ ہ ق کتابت شدہ .
- ۲۵- رساله ' احوال مشایخ کبار : تألیف سلیمان بن شیخ سعد اللہ در عہد اورنگ زیب عالمگیر ، کاتب عبدالرحیم بن عبدالحفیظ ۱۱۵۸ ہ ق .
- ۲۶- مقامات داودی : در حالات و مقامات حضرت شیخ داود کرمانی شیر گداهی متوفی ۹۸۲ ہ ق تألیف عبدالباقی بن حاج محمد جمعی قادری در ۱۰۵۶ ہ ق . کتابت ۱۲۰۱ ہ ق .
- ۲۷- توضیح السنہ فی تفضیح البدعہ : تألیف حافظ محمد صدیق لاهوری امام مسجد وزیر خان . نسخہ ' شروط الایمان ' با این نسخہ پیوستہ است .
- ۲۸- مجموعہ : شامل معرفت المجوب از شاہ برہان الدین برہان پوری و دیگر رسائل در موضوع عرفان و تصوف .
- ۲۹- تذکرۃ الابرار و الاشرار : از آخوند درویزہ ، کتابت بہ سال ۱۰۱۵ ہ ق . و رسالہ ' دیگر بہ نام « ایشار و عبادات و استغفار از معصیات » از آخوند (آخون) درویزہ .
- ۳۰- مجموعہ : کتابت ۱۱۶۹ ہ ق (سنہ ۲ عالمگیر ثانی) . ۱- غوثیہ ، ۲- نقش الفصوص ، ۳- منازل السائرین ، ۴- شرح اللغات ، ۵- رسالہ ' شاہ فضل اللہ برہان پوری ، ۶- رسالہ ' دیگر شاہ فضل اللہ برہانپوری ، ۷- رسالہ ' مراتب

سته ، ۸- لوایح ، ۹- فواید ، ۱۰- شرح لوایح ، ۱۱- شرح فارضیه ،
 ۱۲- رساله یحیی بنوری ، ۱۳- معنی رباعی وغیره ، ۱۴- گلدسته حقیقت ،
 ۱۵- جام جهان نما ، ۱۶- شرح جام جهان نما ، ۱۷- شیخ جلال تھانی سری ،
 ۱۸- کاشف الاسرار ، ۱۹- کلمه مع شرح ، ۲۰- رقعات شیخ محبت الله
 اله آبادی ، ۲۱- رساله من منم ، ۲۲- رساله من منم (ایضاً) ، ۲۳- شواهد
 نجیبی ، ۲۴- انیس العاشقین از شیخ مجیب لاهور پوری ، ۲۵- رسایل
 متفرقه .

۳۱- مجموعه : ۱- خلاصه المعارف (۲ جلد) تألیف شیخ آدم بنوری (رح) و تألیف
 محمد امین بدخشی ، ۲- رساله المضالمین بین الانسان والكعبه ، ۳- رساله اکرامات
 آدمیه از همان مؤلف.

۳۲- مکتوبات شیخ حامد قاری لاهوری : لوح و جدول و خط نستعلیق.

۳۳- مکتوبات مولانا غلام محیی الدین قصوری : بہ نام مولوی غلام محمد ،
 ۱۲۷۰ ھ ق.

۳۴- بیان چہارگانہ نماز : از میان عابد لاهوری و دیگر رساله چہارگانہ شیخ
 محمد حامد لاهوری.

۳۵- مکتوب : از مولانا غلام محیی الدین قصوری ، کاتب فضل الله ، ۱۲۹۳ ھ ق.

۳۶- کتاب الفقہ : از شیخ جان محمد لاهوری.

۳۷- ملفوظات چہل روز : از شاہ غلام علی دہلوی ، گرد آوری مولانا غلام محیی الدین
 قصوری و دیگران.

۳۸- ہدیۃ القادریۃ فی تحقیق کلمۃ الطیبۃ : (عربی) تألیف مولانا ہبۃ الله عبدالحی
 قرشی قادری مکی لاهوری (بہ خط مؤلف).

۳۹- ہفت رسائل : شاہ عنایت قادری قصوری مرشد بابا بلہی شاہ قصوری.

۴۰- تحفۃ المسلمین : فی احوال علماء لاهور تألیف مولانا محمد عاقل لاهوری شاگرد
 میان حامد قاری لاهوری بہ خط مؤلف.

آقای اقبال مجددی ہم اکنون از طرف مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان
 سوختل شدہ است تا از کتابخانہ های شخصی و دولتی لاهور و نواحی آن فہرست نسخہ های

خطی را تهیه کند و اولین کتابخانمی که تقریباً فهرست آنرا تمام کرده است از آن آقای دکتر وحید قریشی استاد و رئیس گروه تاریخ دانشکده خاورشناسی لاهور است. دیگر از کارهای اقبال مجددی تهیه یک فهرست دقیق از کتابهای خطی و چاپی فارسی و عربی تاریخی و ادبی است که مربوط به دوران حکومت تیموریان هندی شود و ارزش بسیار دارد.

سرمه دانی :

۱۲۴- کتابخانه ضیاء العلوم ، سرمه دانی

[سرمه دانی، مهته سوچا ، فیروز والا، شیخوپوره]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۱۰۰ نسخه خطی موجود است. مالک کتابخانه آقای مولانا صوفی محمد طفیل نقشبندی مجددی (سرمه دانی) شریف سجاده نشین دربار خواجه کیم الله نقشبندی مجددی و خواجه علی محمد مجددی نقشبندی می باشد. وی علاوه بر هدایت و ارشاد مردمان و پیش امام بودن در مسجد سرمه دانی شغل طبابت هم دارد و به روش قدیم طبابت می کند و ضمناً دعا و تعویذ هم می دهد و بدین جهت در این موضوعات کتاب گرد آورده است. اینک اسامی چند نسخه خطی.

- ۱- شرح اسکندر نامه : (از آغاز و انجام ناقص) ، خط خوش.
- ۲- دستور الانشاء : تألیف محمد فایق ، کتابت ۱۲۷۸ ه ق ، کاتب حسن محمد.
- ۳- بدیع الجمال : تألیف امام بخش پسیانواله ، کتابت ۱۲۲۰ ه ق.
- ۴- مجموعه : نجات المسلمین تألیف عبد النبی ، کاتب حسن محمد ۱۲۸۳ ه ق. و چند رساله دیگر.
- ۵- مبادی الحساب : (اردو) ، کاتب حسن محمد ، کتابت ۱۲۷۷ ه ق.
- ۶- مجموعه : شرح بوستان تألیف عبدالرسول (ناقص) ۱۲۹۱ ه ق شرح ابیات سریانی از نخشی ، ۱۲۹۱ ه ق.
- ۷- نسخه موجز و مختصر : در طب از حامد علی ابن حکیم فیض رسول در سال ۱۳۰۱ ه ق.

- ۸- مجموعه رسایل فارسی : (مسائل ادبی و عرفانی و دینی).
- ۹- شرح گستان سعدی : بہ روش تازہ و بہ زبان فارسی و خوش خط.
- ۱۰- بوستان محمدی : خط محمد حسن ، ۱۲۶۰ ه ق.
- ۱۱- نصاب صبیان : و شرح آن ، بہ خط محمد حسن ۱۹۰۴ ه ق.
- ۱۲- گل گزار محبوبی :
- ۱۳- شرح مخزن الاسرار :
- ۱۴- دستور المصلی : (شرح فارسی فقہ گیلانی ، ۱۲۵۵ ه ق).
- ۱۵- علم حساب : (فارسی) تالیف اصغر حسین ولد غلام غوث.
- ۱۶- گستان سعدی : کتابت ۱۲۹۸ ه ق (از روی نسخہ چاپ شدہ کتابت شدہ).
- ۱۷- مخزن الاسرار : و شرح آن بہ خط غلام شاہ شہبازی المعروف محمد حسن ۱۲۶۵ ه ق.
- ۱۸- شرح نام حق : بہ خط حسن محمد.
- ۱۹- شرح ظہوری : (سہ نثر ظہوری) (اردو).
- ۲۰- یوسف و زلیخا : و شرح آن ، کاتب محمد حسن.
- ۲۱- شرح قصیدہ ابن زبیر : از محمد رشید بن سلطان حسین الفاروقی ، کتابت ۱۲۷۹ ، کاتب حسن محمد.
- ۲۲- طوطی نامہ نخشبی :
- ۲۳- گزار حسن : ترجمہ روضہ الشہداء بہ نظم اردو.
- ۲۴- شرح سہ نثر ابوالفضل : از مولوی سلطان احمد ، کاتب محمد حسن.
- ۲۵- شرح بہار دانش : کاتب محمد حسن ، کتابت ۱۲۷۳ ه ق. ساکن موضع چک کھوکھران.
- ۲۶- منشیات اعظم : تالیف محمد اعظم کھرتکی بہ خط محمد حسن ۱۲۵۰ ه ق.
- ۲۷- شرح مثنوی :
- ۲۸- بیاض بہ زبان اردو و پنجابی : (نثر و نظم).

- ۲۹- مجموعه رسائل تاریخی و ادبی : (فارسی و اردو).
- ۳۰- النشای خادسی : کتابت ۱۲۴۷ هـ ق.
- ۳۱- تفسیر یعقوب چرخي : و رسایل دیگر (در یک مجموعه). کتابت ۱۲۰۸ هـ ق.
- ۳۲- بیاض : (اردو و فارسی و پنجابی و عربی) در طب قدیم تألیف خواجہ کلیم اللہ و بہ خط خودش.
- ۳۳- نسخہ ناشناختہ : در مسائل ادبی و مکتوب نویسی و رقعه نگاری ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳۴- رسالہ تعویذات : (فارسی).
- ۳۵- تفسیر سورہ عم و خلاصہ کیدانی : بہ فارسی ، کتابت ۱۲۷۲ هـ ق. کاتب حسن محمد.
- ۳۶- شرح قصیدۃ اللالی و غوثیہ : از محمد غوث ، کاتب حسن محمد ، کتابت ۱۲۷۱ هـ ق.
- ۳۷- رسایل پنجابی : (نظم) در فرائض و نعت .
- ۳۸- رسایل فارسی : در موضوع ادب دین و فقہ .
- ۳۹- احسن القصص : یا تفسیر سورہ یوسف از معین المسکین فراہی .
- ۴۰- نسخہ طب : (اردو) ، ناقص .
- ۴۱- روضۃ الواعظین : (فارسی).
- ۴۲- مجموعه رسایل نظم و نثر : در حساب و ادب .
- ۴۳- طب احمدی : تألیف محمد ایاز (منظوم).
- ۴۴- امیر نامہ : (منظوم) بہ زبان پنجابی سرودہ امام بخش کاتب ، کتابت ۱۲۲۸ هـ ق.
- ۴۵- مجموعه رسایل : (۱- پکی روتی، ۲- ذبح نامہ تکفین، ۳- تہنیز) فارسی و پنجابی.
- ۴۶- حقیقت العشق : و رسالہ فارسی سلطان باہو ، و رسالہ نان و ہلوا از بہاء الدین عاملی.
- ۴۷- گلستہ مجربات و تعویذات : و رسالہ دیگر در طب (اردو).

- ۴۸- نعتیہ : (اردو) .
- ۴۹- تعویذات : (اردو و فارسی).
- ۵۰- رسالہ تعویذ :
- ۵۱- مجموعہ : ۱- مختصر وقایع (فارسی)، ۲- حمد بیحد (پند نامہ)، ۳- رسالہ دیگر.
- ۵۲- اسکندر نامہ :
- ۵۳- رقعات امان اللہ حسینی : کاتب محمد حسن ، کتابت ۱۲۷۱ ھ ق.
- ۵۴- مجموعہ : ۱- چہل حدیث ، ۲- قصیدہ اللالی ۳- لباب الاخبار (فارسی و عربی) ، کتابت ۱۲۷۵ ھ ق.
- ۵۵- فرس نامہ : کتابت ۱۲۹۸ ھ ق. کاتب حسن محمد.
- ۵۶- مسائل نماز در پنجابی : تصنیف خواجہ علی محمد در آغاز جوانی.
- ۵۷- مجموعہ : سینا بازار ، شرح عوائل ، بدیع المنظوم ، پنج رقعہ ، کتابت ۱۲۷۸ ھ ق.
- ۵۸- مخزن الادویہ و دیوان شہباز : از مولوی عبدالغفور شہبازی (اردو قدیم).
- ۵۹- مجموعہ : ۱- قصہ سپاہی ، ۲- وقایع سسی و پنون ، از مثنوی مہر و ماہ ۳- سعادت خان رنگین.
- ۶۰- مجموعہ : ۱- مثنوی تاج الملوک ، ۲- گلزار نسیم ، ۳- مہر و ماہ ، ۴- نسیم شنگر. کتابت ۱۹۰۹ بکر می.
- ۶۱- مثنوی مولوی : و شرح آن.
- ۶۲- مجموعہ : ۱- مثنوی غنیمت کنجاہی (نیرنگ عشق خطی) ، ۲- مثنوی حسن و عشق (چاپی).
- ۶۳- آمد نامہ : کاتب خواجہ علی محمد سرمہ دانی شریف.
- ۶۴- وقایع پنون :
- ۶۵- خلاصۃ الفقہ : تألیف عبد اللطیف ، (فارسی).
- ۶۶- بیاض : (اشعار اردو و فارسی).
- ۶۷- نسخہ بی در بارہ نماز جمعہ : و احتیاط ظہر تصنیف مولوی غلام دستگیر قصوری .

گرہی شریف :

۱۲۵۔ کتابخانہ فاضلیہ

[گرہی شریف (گرہی افغانان) ، تحصیل کیمبلپور ، ضلع راولپندی]

در این کتابخانہ در حدود ۵۰۰۰ کتاب چاپی و در حدود ۳۵۰ نسخه خطی نادر موجود است. مالک آن آقای سید محمد اعظم شاه سجاده نشین دربار عالیہ فاضلیہ گرہی شریف است. وی بہ زبان فارسی گفت گو می کند. آقای مولانا صاحبزادہ منظور الہی و آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکدہ دولتی راولپندی در این سفر و دیدار از کتابخانہ فاضلیہ مرا یاری کردند.

دربار عالیہ فاضلیہ گرہی شریف مورد احترام عدہ بسیاری از پیروان و معتقدان خواجہ محمد فاضل شاہ است کہ مؤسس خاندان فاضلیہ چشتیہ است و در سال ۱۲۹۲ ہجری قمری (سلخ شعبان المعظم) وصال یافتہ (فوت کردہ است). او صاحب تالیفات و ملفوظات بسیار است و بہ زبان فارسی اشعاری دارد. کتابخانہ فاضلیہ از عہد خواجہ محمد فاضل شاہ دایر بودہ و اکنون ۱۲۰ سال از تاریخ تاسیس آن می گذرد. هنوز فہرست برای آن تہیہ نشدہ است. کتابہای چاپی و نسخ خطی را بہ ہم آمیختہ و اسامی آنها را در یک دفتر بہ ترتیب شمارہ ثبت کردہ اند. بعضی نسخہہای نادر و منحصر بفرد خطی در این کتابخانہ موجود است. اینک بعضی از اسامی آن نسخہہا :

۱- دیوان حافظ : کتابت ۱۰۵۸ھ ق بہ ضمیمہ رسائل عرفانی و رسائل شرح الفاظ متصوفہ.

۲- شرح شمایل بہ زبان فارسی : خوش خط (۲۳۱ ورق). قرن ۱۰ھ ق.

۳- مثنوی نظام : (نواب نظام الدین خان) مرید مولانا فخر الدین اورنگ آبادی دہلوی. قرن ۱۱ھ ق. آغاز :

ای ثنای تو فخر اہل کلام از تو ملک سخنوری بہ نظام

۴- الايضاح در فقہ : (عربی).

۵- مکتوبات شیخ شرف الدین یحیی منیری : خوش خط ، قرن ۱۱ھ ق.

- ۶- شرح مثنوی مولوی : (دقتر سوم) از خلیفه عبدالله قصوری الخویشکی الجشتی «سنه ۳۹ از جلوس والا».
- ۷- دیوان حافظ : قرن ۵۱۱ ق.
- ۸- تفسیر القرآن العظیم للحداد : (عربی) ، کتابت ۱۳۱۵ هـ ق ، به قلم گل محمد سندی بهار پوری.
- ۹- معارج النبوة فی مدارج الفتوة : کاتب نور الدهر بن ابوالفتح ، تاریخ کتاب ۵۱۲۳۴ ق.
- ۱۰- جوهر الاسرار : در شرح احادیث و کلمات مشایخ به زبان فارسی ، قرن ۵۱۱ ق.
- ۱۱- شرح عینی بر بخاری : شریف (عربی) خوش خط (در ۸ مجلد).
- ۱۲- مکاشفات رضوی : (شرح مثنوی) ، قرن ۵۱۱ ق.
- ۱۳- تفسیر کبیر : (عربی). تقریباً ۵۱۰ ق.
- ۱۴- قرآن شریف : نقاشی و تذهیب و خط ثلث خفی و قطع کوچک (رقعی) ، قرن ۵۱۰ ق.
- ۱۵- تفسیر بحر المواج : (فارسی) (ج ۱ و ۲ و ۳) خوش خط. قرن ۵۱۱ ق. (۲ نسخه).
- ۱۶- بخاری شریف : (عربی) ، جلد اول ، خوش خط (۲ نسخه) ، قرن ۵۱۱ ق. کاتب شیخ الهدیا ابن شیخ بولاق معروف به قریشی ، سنه ۱۰۹۸ هـ ق. (با مهر خوشحال خان ختک شاعر پشتو و فارسی امتان سرحد (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هـ ق).
- ۱۷- تفسیر بحر المواج : (نسخه دیگر) ، قرن ۵۱۱ ق.
- ۱۸- تفسیر قران القرآن : (عربی) حضرت شیخ کلیم الله بن نور الله شاه جهان آبادی (۲ جلد) ، قرن ۵۱۲ ق.
- ۱۹- اسناد هزار و یک نام : کاتب میان احمد ۱۳۲۹ هـ ق. و فقیر موسی بن میان رانجها ۱۳۲۹ هـ ق.
- ۲۰- مرقاة شرح مشکاة : (ج ۱ و ۲ و ۳) ، (عربی).
- ۲۱- مطالب المؤمنین : در فقه (عربی) ، قرن ۵۱۱ ق.

- ۲۲- محیط البرہانی لقول الملک السبحانی : تألیف برہانی ابن صدر الشریعہ ، کاتب محمد بن محمد صادق الاسترآبادی الہزارجیری ، کتابت ۱۱۸۲ ھ ق (۴ جلد بزرگ) . نسخہٴ ارزندہ و منحصر بفرد بہ زبان عربی . کاتب یک سال و پنج ماہ در قریہٴ بیتیمہ در نزدیک بخارا قریب مزار خواجہ بہاء الدین در قشلاق حسن خواجہ در رباط ارکنجہا آنرا کتابت کردہ است .
- ۲۳- تفسیر بحر الحقایق : (ناقص) ، فارسی ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۲۴- جامع المضممرات : تألیف یوسف بن عمر بن یوسف الصوفی در موضوع فتاوی و فقہ و مطالب دینی ، در ملتان کتابت شدہ ، سال کتابت ۵۸۳۶ ھ ق .
- ۲۵- ملفوظات حضرت خواجہ اللہ بخش تونسوی : (تونسہ شریف) ، قرن ۱۳ ھ ق . کتابت در مکہ شریف شدہ است .
- ۲۶- کتاب الفقہ : بہ خط ثلث .
- ۲۷- شرح قصیدہٴ بانہ سعاد : ۱۰۰۶ ھ ق ، در مکہ کتابت شدہ .
- ۲۸- کتاب الفقہ : بہ طرز حدیث ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۲۹- سیر القاری : ج ۱ کتابت ۱۲۷۷ ھ ق .
- ۳۰- اشعۃ اللمعات فی شرح مشکوٰۃ : (فارسی) ، از شیخ عبدالحق بن سید الدین الدہلوی البخاری .
- ۳۱- تفسیر بحر الحقایق : (عربی) تقریباً قرن ۱۱ ھ ق .
- ۳۲- سراج العقاید : (شرح احادیث) ، نسخہٴ قرن ۱۰ ھ ق .
- ۳۳- حصن الحصین من کلام سید المرسلین : کتابت ۱۲۳۸ ھ ق . خط ثلث .
- ۳۴- نافع الراسخین ملفوظات : خواجہ محمد فاضل شاہ صاحب بہ زبان فارسی ، کاتب «زعفران» ساکن اعترخیل ضلع بنون علاقہٴ مروت ، ۱۲۹۷ ھ ق .
- ۳۵- شہیل ترمذی : (عربی) کتابت ۱۰۱۶ ھ ق ، خط ثلث .
- ۳۶- شہیل ترمذی ، ۱۲۲۵ ھ ق .
- ۳۷- درود شفاء قاضی الحاجات : (عربی) خط ثلث خوش ، مذہب و منقش و مطلا و با جلد زیبا و منقش از خواجہ باقی باللہ ، کاتب : حافظ غلام محمد .

- ۳۸- اسناد دعای گنج العرش و درود مستغاث : و دیگر ادعیه ، کاتب : سید رسول گرهی افغان برای پاس خاطر سید افغان شاه ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۹- درود شریف : خط ثلث و کاغذ سفید .
- ۴۰- مجموعه : ۱- ادعیه و اوراد ، ۲- نظامیه ، فخریه از مولانا فخرالدین دهلوی (رح) کاتب عبدالرؤف مہری ملیا ، ۱۲۹۶ هـ ق . ۳- شجرہ نامہ .
- ۴۱- قرآن شریف : کاتب عبید المؤمن محمد احسن ابن جال الدین بن صالح الدین (زیر نویس فارسی) ، ۱۰۳۸ هـ ق .
- ۴۲- قرآن شریف : با زیر نویس فارسی ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۴۳- البرہان فی شرح مواہب الرحمن فی مذهب النعمان :
- ۴۴- قرآن شریف : خط ثلث خوش ، کاتب : فیض محی الدین ، ۱۲۶۷ هـ ق .
- ۴۵- مبارق الازہار فی شرح مشارق الانوار ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴۶- میر حاشیہ مشکاۃ : (عربی) .
- ۴۷- شرح شہائل النبوی : در علم حدیث .
- ۴۸- تفسیر کبیر : (نسخہ دیگر) ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۴۹- فخر الحسن : (عربی) از فخرالدین نظامی .
- ۵۰- تفسیر مدارک التنزیل : خط ثلث ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵۱- تفسیر مدارک التنزیل : کاتب عبدالقادر ولد شیخ حسام الدین ، ۱۰۷۵ هـ ق .
- ۵۲- تذکرۃ الاسلام : فی صلوة علی خیر الانام .
- ۵۳- الدبع الصبیح : از محمد اکمل (عربی) .
- ۵۴- شرح طریقہ محمدیہ : (عربی) از محمد بن علی بکھری یا «المواہب المفتحیہ علی طریقہ محمدیہ» ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵۵- موجز : در طب .
- ۵۶- مرقع کلیمی : (فارسی) ، کاتب : محمد اسحق اعوان بہ دستور سید محمد اعظم شاہ سجادہ نشین دربار عالیہ فاضلیہ گرهی شریف ، ۱۲۷۷ هـ ق .

- ۵۷- شرح درود کبریت احمر : به زبان فارسی از علامه کمال الدین اسماعیلی ، کاتب غلام جیلانی ، ۱۲۷۱ هـ ق.
- ۵۸- نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص : کتابت ۱۲۷۵ هـ ق.
- ۵۹- کتاب در عرفان و تصوف : و مطالب دینی ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۶۰- شرح مواقف : در فقه ، ۸۰۷ هـ ق.
- ۶۱- بحر اللاهوت : در عرفان و تصوف (مجموعه رسائل فارسی بسیار ارزنده) قرن ۱۱ هـ ق.
- ۶۲- علی السلوک : قرن ۱۱ هـ ق.
- ۶۳- مجموعه : ۱- اوراد نصیریہ ، ۲- الہامات غیبی ، ۳- تقسیم الاوراد.
- ۶۴- سیر العارفين : از شیخ محمد جہالی ، کاتب : نور احمد ولد حافظ شیخ محمد ساکن ملتان ، ۱۲۸۵ هـ ق.
- ۶۵- عشقیہ : تألیف محمد عثمان.
- ۶۶- جواهر محمودیہ : تألیف تاج محمود بن عثمان ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۶۷- زہرۃ الریاض و نزهۃ القلوب الامراض : تألیف سلیمان داود السیثنی.
- ۶۸- شرح نصاب صبیان : به زبان فارسی ، قرن ۱۰ هـ ق ، تألیف محمد بن نصیح ابن محمد.
- ۶۹- دیوان ظہیر فاریابی : (فارسی قرن ۱۱ هـ ق).
- ۷۰- مجموعه : ۱- رسالہ ذوقیات از عبیداللہ احرار ، ۲- رسائل دیگر.

پیشاور :

۱۲۶- کتابخانہ سلیم (گنجینہ سلیم)

[دکتر خواجہ محمد سلیم] ، دانشگاه پیشاور ، پ ۹ ، پیشاور

مالک این کتابخانہ آقای دکتر خواجہ محمد سلیم کول است. وی استاد گیاه شناسی در دانشکدہ کشاورزی دانشگاه پیشاور است. عشق و شوق عجیبی بہ آثار کهن قبل و بعد از اسلام دارد. خانہ اش بہ صورت یک موزہ است. دیوارهای خانہ از پایین تا سقف پوشیدہ

از قفسه های چوبی و آهنی و در قفسه ها نسخه های خطی و آثار باستانی چیده شده است. بر دیوار های خانه انواع تابلوهای هنری و تاریخی و فرمان های پادشاهان و نشانهای بزرگان و قطعات خوشنویسان آویخته شده است. دکتر خواجه محمد سلیم از زمان کودکی به آثار هنری و تاریخی و نسخه های خطی عشق و شوق داشته است. وی نقاش و مینیاتور سازی است ماهر و چربدست و باستان شناسی است خود ساخته و آگه. در سال ۱۹۷۳ میلادی نمایش گاهی از مینیاتورهای وی در شورای فرهنگی پاکستان (پاکستان آرت کونسل) در لاهور تشکیل گردید.

برای ملاقات با آقای دکتر خواجه محمد سلیم از راولپندی به پشاور رفتم. و هنگامی که او را در خانه اش دیدار کردم، در تحقیق و مطالعه نسخه های خطی و خطوط اسلامی غرق بود. آقای عبیدالله طالب العلم مرا راهنمایی کرد. لطف و محبت جناب دکتر سلیم بی اندازه بود. همه گونه توضیحاتی درباره آثار باستانی و نسخه های خطی و تابلوهای هنری بیان داشت. چند آثار برگزیده باستانی :

- ۱- شمشیر شاه عباس بزرگ.
- ۲- شمشیر هری سینگه.
- ۳- اهورا مزدا و زرتشت از مکشوفات ناحیه باجور در استان سرحد.
- ۴- اولین سکه های ضرب شده در زمان هخامنشی ها.
- ۵- سکه کیخسرو دوم.
- ۶- مجسمه های آسوری و کوشانی و بودایی و هندی و شناهی.

تعداد نسخه های خطی :

- ۱- قرآن شریف تقریباً ۵۶۰ نسخه.
 - ۲- نسخه های خطی (فارسی عربی و اردو و پشتو و هندکو و پنجابی) تقریباً ۲۲۰۰ نسخه.
 - ۳- جمع نسخه های خطی ۲۷۶۰ نسخه.
- اینک اسامی چند نسخه خطی از گنجینه سلیم :
- ۱- مجموعه اشعار فارسی : (گلهای رنگا رنگ) ، مصور و مذهب ، تقریباً قرن ۱۱ ه.ق.

- ۲- ترجمہ چہل سورہ تورات : از عربی بہ فارسی (مترجم از عبری بہ عربی حضرت علی علیہ السلام و از عربی بہ فارسی از مترجم و شارح ناشناختہ).
- ۳- دلائل الخیرات : کاتب سید محمد نجیب ابن سید غریب آغا در حبس قلعه بغداد بہ سال ۱۳۰۳ ھ ق.
- ۴- رامین : ترجمہ فارسی منظوم از فیضی ، مصور و مذهب (از آخر ناقص) .

آغاز :

دلی دارم ز آہن صد قدر بیش بہ مغناطیس قدرت کن جوی خویش

- ۵- خسرو و شیرین نظامی : کتابت قرن ۱۱ ھ ق. مصور و مذهب.
- ۶- الفیہ و شلفیہ : (کوک شاستر) بہ زبان فارسی و اردو ، مصور.
- ۷- دیوان حافظ : مذهب و منقش و مصور (۴ مینیاتور) تقریباً قرن ۱۰ ھ ق.
- ۸- مرقع اسماء الحسنی : مذهب و منقش ، تقریباً قرن ۱۰ ھ ق.
- ۹- مثنوی مولوی : (۶ نسخہ) از قرن ۹ تا ۱۲ ھ ق.
- ۱۰- مجموعہ رسایل نجوم و ہیئت و تقویم : از قوام الدین مسعود بن کمال الدین کرمانی.
- ۱۱- مجموعہ اشعار: بہ خط شکستہ (جنگ اشعار).
- ۱۲- المنجیات فی القویہ: از کتابخانہ اورنگ زیب .
- ۱۳- قرآن شریف : خط ثلث بہ کتابت محمد صالح المکی ، ۲۰ ھ ق.
- ۱۴- مثنوی عشرت افزا : کتابت ۱۳ ھ ق.
- ۱۵- خیابان های وحدت : از عبدالاحد وحدت ، ۸۰ ھ ق.
- ۱۶- شرح قصیدہ بردہ : شارح حضرت جمال ، کتابت ۱۱ ھ ق. (جلوس ۳۴ ھ ق).
- ۱۷- قرآن شریف : تذهیب ، (کار مکتب اصفہان) ، بسیار عالی.
- ۱۸- مثنوی مولوی : کتابت ۹۴ ھ ق (سال ۳۶ جلوس).
- ۱۹- قرآن شریف : بہ خط بہار (ثلث ترکستانی).
- ۲۰- قرآن شریف : بہ خط ثلث ، کاتب عبدالوہاب بن نور محمد بن منور الکشمیری ۱۳۳ ھ ق.

۲۱- مجموعه : (۱- مفتاح الحساب ، ۲- تلخیص المفتاح ، ۳- سلم السماء ، ۴- نزهة الحدائق ، ۵- الحاقات نزهة الحقائق ، ۶- رساله في استخراج جیب الدرجة والاعداد ، ۷- رساله في الموسيقى از عبدالؤمن ، ۸- رساله در هندسه). مؤلف ابن رسائل جمشید بن مسعود بن محمود الطیب الکاشی متوفی ۹۱۹ هـ ق الملقب بالغیاث.

۲۲- تاریخ ابن خلدون : مؤلف احمد شمس الدین ابن خلدون تقریباً قرن ۹ هـ ق.
 ۲۳- کتاب الفصد : و رسائل دیگر تصنیف حضرت جنید ، کتابت ۱۰۹۵ هـ ق.
 ۲۴- حاشیه بر قواعد العضدیه : از مولانا عنایت الله شیخ البخاری کتابت ۱۱۹۶ هـ ق، خط شیخ محمد اکبر ولد محمد اسحق ساکن سودهره (پیشاور).
 ۲۵- سثنوی لیلی و مجنون : به خط ملا میرزا جان ، کتابت ۱۲۴۵ هـ ق.

آغاز :

این نامه که خامه کرد بنیاد توفیق قبول روزیش باد

انجام :

کردند تمام از این کهن دیر کا حسنت احسنت تم بالخیر

۲۶- تحفه العراقین : خاقانی.
 ۲۷- دیوان «شاه» : (به عربی) ، کتابت ۱۰۶۶ هـ ق. در پایان غزل ها تخلص «شاه» دارد.

۲۸- ملک السلوک : از ضیاء نخشی کاتب محمد حیات سیالکوتی ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.

۲۹- شرح فقه اکبر : تألیف و کتابت غلام علی شاه .

۳۰- کامل الصناعه : در طب از عباس بن علی المجوسی المعروف بالمکی.

۳۱- کفایه مجاهدیه : در طب تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.

روش نگاهداشتن نسخه های خطی برای آقای دکتر خواجه محمد سلیم بسیار دشوار است زیرا در اطاق خواب ، در مسهانخانه ، در آشپزخانه ، در اطاق نشیمن ، در راهرو قفسه های تعبیه کرده و نسخه های خطی را در آنها چیده است. بوی کاغذ و جلد و دیگر موادی که

در این نسخه‌های خطی موجود است، تنفس را مشکل می‌کند. با این وصف‌ها آقای دکتر سلیم عاشق نسخه‌های خطی است و هر گونه ریج و زحمت را تحمل می‌کند. وی گفت: «اراده دارم که موزه بی بسازم و نام آن را موزهٔ سلیم می‌نهم».

گفتم: «گنجینهٔ سلیم» خوب است.

گفت: «خوب است! همین نام را پسندیدم».

۱۲۷- کتابخانهٔ (مکتبهٔ) صمدیهٔ بنوریہ

[بھانہ ماری ، پیشاور]

مالک این کتابخانه آقای سید فاروق شاه بنوری است. در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰۰ نسخهٔ خطی و ۴۰۰۰ مجلد کتاب چاپی بوده است. ۴۷۰۰ نسخهٔ خطی را دانشگاه پیشاور خریده است. تعدادی هم توسط آقای دکتر ممتاز حسن برای موزهٔ ملی پاکستان خریداری شده است. آقای استاد عبدالحی حبیبی دانشمند و شاعر و مورخ مشهور افغانی مدت سه سال در این کتابخانه به تحقیق و تتبع پرداخته است و یادداشتها و امضای وی در گوشه و کنار اوراق نسخه‌های خطی موجود است. در این کتابخانه انواع مرقعات و فرمان‌ها و احکام و فتاوی و شجره نامه و اشیای تاریخی و تابلو‌ها و تصاویر هنری نیز موجود است. فهرست اسامی نسخه‌های خطی و کتابهای چاپی در یک دفتر ثبت شده است. آقای سید فاروق شاه مالک این کتابخانه حاضر است آنچه در مکتبهٔ خود دارد به روشن کتابخانهٔ گنج بخش فهرست کند و در حال حاضر در حدود ۲۰۰۰ نسخهٔ خطی و ۲۰۰۰ کتاب چاپی دارد. آقای عبیدالله طالب العلم مرا بدین کتابخانه راهنمایی کرد.

اینک اسامی چند نسخهٔ خطی از کتابخانهٔ صمدیهٔ بنوریہ:

- ۱- فتاویٰ عالمگیری: تألیف اورنگ زیب بهادر پادشاه عالمگیر.
- ۲- مفردات سبحانی: یا «احیاء الطب سبحانی» تألیف سید سبحانقلی محمد بهادر خان.
- ۳- دیوان احمد: سرودهٔ احمد بن عبدالرضا، تقریباً قرن ۱۰ ه. ق.
- ۴- خمسۂ نظامی: تقریباً قرن ۱۰ ه. ق.
- ۵- مخزن المتقین: تقریباً قرن ۱۲ ه. ق.
- ۶- مثنوی مولوی: تقریباً قرن ۱۱ ه. ق.

- ۷- المدخل فی النجوم : تألیف ابو معشر المنجم ، کاتب قاضی علی بن شمس الدین ۱۰۲۳ ھ ق.
- ۸- دیوان شاہی : تقریباً قرن ۹ ھ ق.
- ۹- ذخیرۃ الملوک : تقریباً قرن ۱۲ ھ ق.
- ۱۰- فرهنگ لغات عربی و نبطی (؟).
- ۱۱- مجموعه رسائل : در علم تصوف و دین و ادب ، نظم و نثر (نسخہ بی است ارزندہ).
- ۱۲- رسالہ نہایت الکمال :
- ۱۳- الدر الثمین : در مناقب شیخ محمد بن عربی (؟) تألیف ابراہیم عبد اللہ یوسف البغدادی .
- ۱۴- رسالہ المبدأ و المعاد : در تصوف ، کتابت ۱۲۱۷ ھ ق.
- ۱۵- مثنوی ذوالمغنی : از مولوی کاتبی.
- ۱۶- غزلیات متفرقہ :
- ۱۷- دیوان سعید : (فارسی) مشہور بہ بابا چو چو.
- ۱۸- معانی و بیان : منظوم و رسالہ معنیات.
- ۱۹- لغات القرآن :
- ۲۰- رمز المشق : کتابت ۱۲۰۶ ھ ق.
- ۲۱- مجموعه مثنویات عطار :
- ۲۲- شرح منظوم مثنوی مولوی: و «گلشن توحید» کاتب: ملا شیخ نور احمد ساکن چمکنی ، کتابت ۱۲۶۴ ھ ق.
- ۲۳- شرح فصوص الحکم :
- ۲۴- مثنوی محمود و ایاز : حکیم زلالی خوانساری.
- ۲۵- معانی شرح امالی : (فارسی). تألیف میان محمد عور ساکن چمکنی بہ خط مد شفیق خٹک.
- ۲۶- علم الحرف : (العظیم المثل الرفیع شمس المعارف و لطایف العوارف).

- ۲۷- مبع سنابل : (فارسی) طب ، کتابت ۱۲۸۰ هـ ق.
- ۲۸- سیف مسلول : (اردو).
- ۲۹- اتحاد الاکابر بمرویات شیخ عبدالقادر : تألیف محمد ہاشم التتوی السنندی بتواری نهر رامپور.
- ۳۰- مجموعہ رسائل جفر و نجوم : و جز آنها (سیزده رسالہ) ، ۸۸۳ هـ ق.
- ۳۱- معارج النبوة : کتابت ۱۰۵۹ هـ ق.
- ۳۲- خلاصۃ المعارف : تألیف حضرت آدم بنوری ، (پیشوای سلسلہ بنوریہ).
- ۳۳- نکات الاسرار : تألیف حضرت آدم بنوری (ایضاً).
- ۳۴- نسخہ در مناقب : مید آدم بنوری.

۱۲۸- کتابخانہ مذہبی (مذہبی کتب خانہ)

[محلہ جنگی ، عقب بازار قصہ خوانی ، پشاور]

مالک این کتابخانہ یا کتابفروشی آقای مولانا رحیم اللہ است کہ ہم کتاب فروش و کتاب خر و ہم کتابدار و کتاب دوست است. اصلش از کابل افغانستان است و اکنون در روستای «تھکال پابین» در چہار سیلی شہر پشاور زندگی می کند. کتابفروشی او پاوق گروہی از کتابفروشان سیار است. در کتابفروشی وی انواع کتاب های چاپی و نسخہ های خطی موجود است. آنگونہ کہ خودش می گفت در حدود ۳۲۰ نسخہ خطی فارسی و عربی و پشتو و ۲۰ قرآن خطی و ۱۰۰۰ کتاب چاپی و جمعاً ۱۳۴ نسخہ خطی و کتاب چاپی دارد. اینک اساسی چند نسخہ خطی از «مذہبی کتب خانہ» :

- ۱- غایۃ البیان شرح الہدایہ : کاغذ سمرقندی ، تألیف قوام الدین الافغانی ، کتابت ۱۰۸۶ هـ ق. کاتب یحیی بن شیخ یوسف ابن شیخ دنوشری.
- ۲- التصریح شرح التوضیح : شرح الفیہ خالد الازہری ، کتابت ۱۰۲۶ هـ ق. کاتب یاقوت الحبشی.
- ۳- خزائنہ المفتیین : جلد ثانی ، کتابت ۱۱۱۴ هـ ق.
- ۴- جامع الفصولین : کتابت ۱۱۱۰ هـ ق.
- ۵- دررالاحکام فی شرح غررالاحکام : از ملا خسرو.

- ۶- کلیات خسرو : قرن ۱۱ ه ق.
- ۷- تکمیل الايقان :
- ۸- شواهد النبوه : کتابت ۱۰۴۱ ه ق ، کاتب فخرالدين الحسينى الجامى.
- ۹- شرح ديوان عرفى شيرازى : کتابت ۱۰۸۶ ه ق ، کاتب عبدالحكيم لاهورى ، کتاب الفقه فارسى (کتاب معيار).
- ۱۰- قران السعدين : از امير خسرو دهلوى ، ۱۱۵۰ ه ق.
- ۱۱- كشف المحجوب هجویری : ۱۲۲۰ ه ق.
- ۱۲- ديوان اشعار : ناشناخته و طرب نامه (مجموعه).
- ۱۳- شرح غوثيه : و رسايل ديگر ، ۱۲۳۴ ه ق.
- ۱۴- هرز الثمين فى شرح حصن الحصين من كلام سيد المرسلين : کاتب بابا حسين ، کتابت ۱۰۸۷ ه ق. شارح على بن سلطان محمد الهروى.
- ۱۵- فرهنگ مثنوى يا اللطائف اللغات : از شيخ عبداللطيف بن عبدالکبير، کاتب محمد اکرم بن ملا عبدالؤمن ، کتابت ۱۱۵۱ ه ق .
- ۱۶- مفتاح الجنان : (فارسی) ، ۱۲۷۲ ه ق.
- ۱۷- دستورالقضاء : تأليف رشيد الدين صدر التبريزى (خواجه عصمت الله).
- ۱۸- فتاوى فيروز شامى :
- ۱۹- فتاوى عماديه : کاتب مولوى عبدالله گجراتى (در بلده بيجارپور).
- ۲۰- فتاوى مجموعه النوادر :

۱۲۹- کتابخانه میان صاحب

[مبک دهوک از راه کوت فتح خان ، بخش فتح جنگ ، شهرستان کیمبلپور]

مالک این کتابخانه ظاهراً دو نفر هستند. آقای مولوی محمد عبدالقدوس ، آقای مولانا فضل حق. اما مالک اصلی آن مولانا شیخ صابر صاحب است کہ بہ مرحوم «میان صاحب» معروف می باشد. فاصله این روستا تا راولپنڈی ۴۲ میل است. در حدود ۱۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۰۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است. همه کتاب ها در یک اطاق روی چند چهار پایه چوبی و در چند دو لایچه بہ چند ردیف تا ارتفاع یک متر از زمین

چیده شده است به طوری که دیدار از کتابهای زیرین مشکل است. کتابخانه متعلق به مدرسه بی بوده که «مدرسه چشتیه نظامیه» نام دارد و چون مولانا شیخ صابر مرحوم شده است کتابخانه او آن رونق سابق را ندارد. آنگونه که آقای مولوی عبد القدوس و آقای محمد رضوان (جامی) می گفت این کتابخانه در حدود ۲۰۰ سال است تأسیس شده و ۹۰ سال پیش سیکها در بعضی وقایع، آنرا آتش زده اند به طوری که چند نسخه خطی سوخته هم جزو این کتابخانه بود. اسامی کتابهای چاپی و خطی در یک دفتر آمیخته با هم ثبت شده بود.

اینک اسامی چند نسخه خطی از این کتابخانه :

- ۱- وعظ و نصایح : (نسخه ارزنده فارسی).
 - ۲- جنگ نامه : معروف به «قاسم نامه» فارسی ، سروده شمس الدین متخلص به «اخلاص» بروزن شاهنامه و اسکندر نامه. تاریخ کتابت ۱۳۲۶ هـ ق.
- آغاز :

الهی ره کامرانی نما در گشن جاودانی نما

- ۳- شرح گلستان سعدی : به خط مؤلف (شارح) محمد نور الله احراری (احری ؟).
- ۴- سبحة الاحرار جامی : (مثنوی) ، کاتب عبید الله ولد میان بدرالدین لوندی والا ، ۱۲۳۸ هـ ق.
- ۵- شرح بوستان : (محمدیه) ، کتابت ۱۲۲۵ هـ ق.
- ۶- شرح مثنوی : (نسخه ارزنده به فارسی منشور) ، تاریخ تقریباً قرن ۱۱ هـ ق ، شارح محمد یوسف ابن عبدالله.
- ۷- نسخه پنجابی : در شناخت بیماری ها.
- ۸- شرح سبحة الابرار : از محمد بن غلام محمد ، ۱۲۷۳ هـ ق.
- ۹- جواهر خمسہ :
- ۱۰- شرح مثنوی : شارح سید احمد ساکن جهندیال.
- ۱۱- مجموعه ملفوظات : مولانا صاحب مکهدی به نام مولانا زین الدین و مولانا غلام محیی الدین کتابت ۱۳۱۹ هـ ق (۱- فواید فخریه ، ۲- مناقب فخریه).

- ۱۲- شرف نامه : (سکندر نامه).
- ۱۳- مجموعه اشعار و ماده تاریخ ها : (نسخه بی جالب).
- ۱۴- مجموعه رسایل : (علاج المنکرین فی تحقیق السماء) به دستور مولانا غلام محمد دهکوی.
- ۱۵- گلدسته عرفان : (شرح گلستان).
- ۱۶- مطلع الانوار : از امیر خسرو دهلوی ، کاتب فیض بخش بن نعیم ، کتابت ۱۲۴۷ هـ ق.
- ۱۷- تصوف : و اصطلاحات تصوف.
- ۱۸- گلستان معدی : کاتب سلطان محمود ، کتابت ۱۲۳۰ هـ ق.
- ۱۹- کتاب الانصاب : شرح تحفه نصایح (از یوسف گدا) کاتب شیخ احمد.
- ۲۰- تهذیب الفرائض : تألیف شیخ احمد ، ۱۱۴۵ هـ ق.
- ۲۱- زبده الاسرار :
- ۲۲- جواهر القرآن : کاتب محمد یار بن سلا محراب ، کتابت ۱۱۹۰ هـ ق. (برای میان بری جیو).
- ۲۳- اشعه اللمعات شرح فارسی مشکات : تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۲۴- شرح تفتازانی : کتابت ۹۸۵ هـ ق.
- ۲۵- مجموعه : ۱- رساله تحقیق محصورات از قطب الدین رازی ، ۲- مدخل منظوم شاه مبارک غوری (در مسائل نجومی و استرلاب) ، ۳- رساله معرفت اصطراب (۲ باب) ، فارسی ، نسخه بی ارزنده.
- ۲۶- کتاب الفقه : که در ملکیت طبیب کرمانی (کاتب) بوده است : «من مستملکات کاتبها و هو افقر عباد الله الصمد الغنی اشرف محمد بن جلال الاسلام الطیب کرمانی بلغه الله علی اقصی الکرام و غایه برهانی .
- ۲۷- مجموعه رسایل عربی و فارسی : در مسائل دعایی و فقهی (پنجابی).
- ۲۸- مجموعه رسایل در عروض و بدیع و قافیه : (نظم و نثر).
- ۲۹- کتاب لغت عربی و فارسی : (مع کافیه) از فصل القاف تا فصل الیاء تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.

۳- مناظره بین الاشاعره والمعتزله : (منطق و حکمت).

۳۱- چهل مجلس : ملفوظ حضرت شیخ رکن الدین علاء اللہ البیابانکی السمنانی بہ خط غلام مصطفی قادری چشتی ابن شاہ حافظ محمد عثمان قادری اللاہوری الدہلوی در ہفتم ماہ جادی الاول روز چہار شنبہ سنہ یک ہزار و یکصد و شصت و ہشت ہجری سنہ احد جلوس عزیز الدین محمد عالم اکبر پادشاہ غازی .

۳۲- دیوان حافظ : (مشقی) ۲ نسخہ .

۳۳- گلستان سعدی : بہ خط خوش .

۳۴- مجموعہ مکتوبات : (شاہ عباس و شاہ جہان و احمد شاہ درانی وغیرہ) بہ ضمیمہ اشعار فارسی .

۳۵- رسالہ عروض و بدیع و قافیہ : (بہ ضمیمہ اشعاری از محمد مہدی ملتانی) در این نسخہ از تذکرہ مرآت الخیال بسیار نام بردہ است .

۳۶- مکاشفات رضوی : شرح مثنوی ، قرن ۱۱ ہ ق .

۳۷- جنگ نامہ : یا نامہ رنگین ، آغاز :

خدا پادشاہ است و ما بندہ ایم بدو گاہ والا سر افکنده ایم

۳۸- مجموعہ رسایل : در فقہ شیعہ (عربی) .

در این کتابخانہ ، کتابہایی چاپی نادر الوجود نیز موجود است از جملہ : شرح مثنوی بہ عربی ، شارح شیخ یوسف بن احمد المولوی در شش مجلد وزیری ، چاپ ۱۲۲۳ ہ ق .

غور غشتی :

۱۳۰- کتابخانہ نصیریہ

[مدرسہ دارالعلوم نصیریہ ، غور غشتی ، بخش حضرو ، شہرستان کیمبلپور]

مالک این کتابخانہ مولانا رکن الدین شیخ الحدیث فرزند مولانا نصیر الدین غور غشتوی است . با شوق تمام در گرمای بسیار برای دیدار این کتابخانہ رخت سفر بستم اما وقتی بہ آنجا رسیدم آقای مولانا رکن الدین روی ترش کرد و چین بر پیشانی آورد

و گفت هیچگونه کتابی ندارم در صورتی که از آیندگان و روندگان شنیده بودم که در کتابخانه نصیریہ نسخ خطی فراوان است. فاصلہ غور غشتی تا راولپندی ۷۷ میل است. این روستا با سد معروف تربیلہ ۱۱ میل فاصلہ دارد. در مدرسہ دارالعلوم نصیریہ در حدود ۱۰۰ شاگرد بہ تعلیم دروس دینی مشغول هستند و مسجد و حجرات گوناگون برای شاگردان دارد. امیدوارم در آیندہ بتوانم از این کتابخانہ دیدن کنم. گفتہ شد ۲۵۰۰ کتاب چاپی در حدود ۲۵۰ نسخه خطی دارد.

۱۳۱- کتابخانہ حقانیہ

[خانہ میان عبدالحق صاحب غور غشتی، بخش حضرو، شہرستان کیمبلپور]

مالک این کتابخانہ میان عبدالحق ولد مولانا میر احمد صاحب است. وی مردی عالم و فاضل و مدرس علوم اسلامی در مدارس مکہ شریف و دارالعلوم حقانیہ در اکورہ ختک و دارالعلوم رحمانیہ در شہر ہریپور (صدر مدرس) در نزد مولانا عبدالرحمان چہروی و چند مدرسہ دینی دیگر بودہ است و لیکن اکنون باز نشستہ است و خود مدرسہ و مسجد و کتابخانہ دارد. تالیفات چند دارد: نور الانوار فی تنویر القلوب و الابصار، عقد الجید لمن انکر سماع عن البعید. فعلا از راہ زراعت زندگی می کند. وی بہ ما لطف و محبت بسیار کرد و درب کتابخانہ خود را با سعہ صدر بر روی ما گشود. در کتابخانہ او در حدود ۱۰۰۰ جلد کتب چاپی و تقریباً ۱۰۰ نسخه خطی موجود است از جملہ:

- ۱- عین العلم: (عربی) کتابت ۱۱۸۴ ھ ق.
- ۲- حاشیہ میر زاہد: بر ملا جلال (مشقی).
- ۳- بہار دانش: (۲ نسخہ)، کتابت ۱۰۶۴ ھ ق.
- ۴- شرح مواقف: (۲ نسخہ) تقریباً قرن ۱۱ ھ ق.
- ۵- مکاتبات شمسی: فارسی (خط خوش)، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ھ ق. تالیف شمس الدین بن بدرالدین از اولاد سلطان العارفين. این نسخہ منحصر بفرد است. آغاز:

دارندہ ہفت کاخ افلاک سازندہ آدم از کف خاک

انجام: «و در ہمہ حال و ہمہ وقت راضی و شاکر بحق باشد آشنای شاگردان تا

سبق و دوستی قلندران تا طبق و مروت دولتمندان و یاری صاحب‌دلان تا
سدرمق این قول شمس‌الدین برحق» .

۶- کنزالدقایق : (عربی).

۷- تحفه نصابیح : و نان و حلوا ، کتابت ۱۲۴۸ هـ ق. کاتب فضل احمد جد
مولوی میان عبدالحق در روستان شینکه.

۸- فواید الضیائیہ : شرح جامی ، کتابت ۸۹۷ هـ ق.

۹- یوسف و زلیخای جامی : کاتب میان فضل احمد جد میان عبدالحق. ۱۲۴۴ هـ ق.

۱۰- مجموعہ: ۱- شہیل الاتقیاء، ۲- منہاج العابدین از اسام غزالی، ۳- مویبہ خواجہ
موضیہ چہارده خانوادہ ، ۴- رسایل گونا گون دیگر. کاتب صوفی العباسی
کتابت ۱۲۱۱ هـ ق. محل کتابت طور بیلہ (تریبلہ).

۱۱- حاشیہ مولانا نور اللہ بر جامی (?): عربی. تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.

۱۲- شرح ہدایہ الحکمہ: کتابت در بلخ .

۱۳- شرح عقاید عضدیہ :

۱۴- مخزن الاسلام : از آخوند درویشہ (پشتو).

۱۵- حاشیہ علی شرح الشمسیہ : منسوب بہ حاجی صدر (عربی).

(در آغاز این نسخہ یک رسالہ فارسی نایاب در موضوع عرفان است.)

۱۶- نصاب الصبیان .

۱۷- سلم العلوم : تألیف محب اللہ بہاری ، ۱۲۴۱ هـ ق.

۱۸- ہستان ابو الیث : سمرقندی.

۱۹- ہدیہ السعدیہ : (عربی) تألیف فضل حق ، خیر آباد ، ہندوستان.

۲۰- الناسخ و المنسوخ : تألیف ابو عبداللہ ابن محمد اسفراینی.

۲۱- جامع القوائین : در انشای فارسی.

۲۲- انشای ہر کرن : (فارسی).

۲۳- خلاصہ الحساب : (عربی).

۲۴- گلستان سعدی :

۲۵- درود چمکنی : کتابت ۱۲۰۱ هـ ق ، تألیف صاحبزاده چمکنی مسمی به میان محمدی (باب اول کلمات یک نقطه در زیر ، باب دوم کلمات دو نقطه در زیر و به همین ترتیب تا ۱۲ نقطه در زیر یا بالای کلمات). و این صنعت در همه جای نسخه التزام شده است .

۱۳۲- کتابخانه مدرسه مسجد اتمان خیل

[روستای جلاله ، دهستان غور غشتی ، بخش حضرو ، کیمبلپور]

در این مدرسه چندین طلاب علوم دینی از نقاط مختلف پاکستان مشغول تحصیل بودند و در کتابخانه اش فقط کتابهای چاپی بود اما در نزد طالب علمان بعضی نسخه های خطی و دستنویس های بزرگان علوم اسلامی موجود بود ، مثلاً : چهار نسخه خطی :

۱- گلستان سعدی :

۲- اسکندر نامه نظامی :

۳- بوستان سعدی :

۴- هزار المسائل : (پشتو) منظوم.

در اختیار طالب علم محمد اسماعیل بود که برای استفاده تحصیلی به کار می رفت.

حضرو :

۱۳۳- کتابخانه جامعہ عربیہ اشاعت القرآن

[حضرو ، کیمبلپور]

در این کتابخانه فقط کتابهای چاپی بود البته برای تدریس فارسی از کتابهای چاپ شده نول کشور در اختیار داشتند مانند : تحصیل المبتدی ، فارسی بول چال ، پند نامه ، گلستان ، بوستان ، زلیخا ، سکندر نامه ، تحفه نصایح وغیره. در حدود ۱۱۰۰ کتاب داشتند.

۱۳۴- کتابخانه من (میرا کتب خانہ)

[خواجہ محمد خان اسد، مجلہ محمد عظیم خان، حضور، کیمبلپور]

نام این کتابخانہ بہ زبان اردو «میرا کتب خانہ» و بہ زبان فارسی «کتابخانہ من» نام دارد. مالک آن آقای خواجہ محمد خان متخلص بہ «اسد» از شیفتگان کتاب و شاعر و ادیب است. در کتابخانہ اش در حدود ۵۶۰۸ کتاب چاپی و ۲۸ نسخہ خطی موجود است. چند نسخہ نادر دارد از جملہ :

- ۱- نادر نامہ: (تاریخ ارادت خان) تالیف میرزا مبارک اللہ متخلص بہ واضح و مخاطب بہ ارادت خان، تاریخ ۱۲۵۷ هـ ق. این کتاب بہ استناد بہ ہمین نسخہ، از طرف ادارہ تحقیقات پاکستان (لاہور) چاپ شدہ است.
- ۲- مکاتیب سہر: (اسناد تاریخی).

آقای خواجہ محمد خان اسد بہ زبان اردو و فارسی شعر می گوید و درخواست داشت کہ دیوانش چاپ شود. در مجلہ «فکر و نظر» و در ماہنامہ «قومی زبان» این کتابخانہ را تحت عنوان «ایک گمنام کتب خانہ» بہ قلم پرفسور اختر راہی و آقای انور صولت معرفی کردہ اند.

پیشاور :

۱۳۵- کتابخانہ جامع مسجد

[لندی کوتل، پیشاور، استان سرحد]

در لندی کوتل در درہ خیبر بہ کتابخانہ جامع مسجد آنجا سری زدم. و چند کتاب چاپی و خطی یافتہ اما تقریباً ہمہ آنها امانت بود کہ گویا کتاب فروشان سیار نہادہ بودند. لندی کوتل در ۳۰ میلی پیشاور در تنگہ خیبر واقع است و تا طرحم مرز پاکستان و افغانستان پنج میل فاصلہ دارد. در مسجد علی (ع) نزدیک لندی کوتل نیز چند قرآن خطی دیدم.

۱۳۶- کتابخانه موزه پشاور

[پشاور]

در کتابخانه موزه پشاور به همراهی آقای مولانا محمد اسرائیل کن الله له بار یافتم و نسخه های خطی آنجا را که در حدود ۳۰۰ نسخه است دیدار کردم. فهرست نداشتند. آقای مولوی محمد اسرائیل کن الله له مشغول فهرست برداری این نسخه های خطی است و به زودی آماده می شود.

خانقاه سراجیه :

۱۳۷- کتابخانه سعدیه

[خانقاه سراجیه ، نزدیک کنڈیاں ، میانوالی ، استان پنجاب]

در کتابخانه سعدیه در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۲۰۰ نسخه خطی موجود است. آقا ابوالخلیل خان محمد سجاده نشین دربار شریف خانقاه سراجیه همه کتاب ها را با صحیح ترین طریقه و بهترین نوع جلد سازی کرده و در قفسه های چوبی و آهنی خوش شکلی قرار داده و پاک و مصفی نگاه داشته است و هیچ گرد و غبار و کرم و پوسیدگی در کتابها ندیدم. کتابخانه سعدیه شامل قرائتخانه و تسبیح خانه و مخزن است. اینک نسخه های خطی چند که در مدت ده ساعت مطالعه در کتابخانه سعدیه یادداشت کرده ام :

- ۱- تفسیر قرآن شریف : مذهب و منقش (ترجمه فارسی).
- ۲- رساله شاه غلام علی : در باره (در حق) امام ربانی مجدد الف ثانی (رح). روی جلد نوشته بود : رساله مصنفه غلام علی شاه و اجوبه بعضی اعتراضات شیخ عبدالحق رح).
- ۳- رساله پاس انفاس : (فارسی) از حضرت خواجه عبید الله الاحرار.
- ۴- عجاله الوقت : (فارسی و عربی) ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۵- حصن حصین من کلام سید المرسلین : دارای تذهیب و نقش و گل و بوته - نگاری بسیار اعلا و زیبا (به ضمیمه مجموعه او را و ادعیه).
- ۶- قرآن شریف : (ترجمه فارسی) مذهب و مطلا.

- ۷- تفسیر قرآن شریف : (جواہر التفسیر لتحفۃ الامیر یا تفسیر حسینی) ، تاریخ کتابت ۹۸۰ ھ ق.
- ۸- تفسیر قرآن : (تفسیر حسینی).
- ۹- کوثر النبی: تألیف مولانا عبدالعزیز مظفر گڑھی ، ۱۳۲۴ ھ ق.
- ۱۰- طبیبی یا طبیبی : شرح مشکوٰۃ شریف (عربی).
- ۱۱- مسند حمیدی : (۱۳۴۴ ھ ق) تألیف ابوبکر عبد اللہ ابن الزبیر ابن عیسیٰ الحمیدی .
- ۱۲- محاسن الاصطلاح : کاتب مولانا نقیب احمد پیشاوری .
- ۱۳- شرح الفیہ العراقی : تألیف عبد الرحیم ابن الحسینی العراقی ، ۱۳۳۹ ھ ق. (مخط مؤلف).
- ۱۴- اعتباط بمعرفۃ من رمی بالاختلاط : (عربی) تألیف برہان الدین المعروف بسبط ابن الجلی .
- ۱۵- البراہین القاطعۃ بکراہۃ جماعۃ الثانیہ : (عربی) مولانا احمد الدین الکیلوی .
- ۱۶- اتفاق البرہۃ التقی : (عربی) (ایضاً) ، ۱۹۲۱ ھ ق.
- ۱۷- المسئلۃ لمسئلۃ القیام عند الحیعلہ : (عربی) ۱۳۵۵ ھ ق.
- ۱۸- فتاویٰ فیروزی : کتابت ۱۲۲۶ ھ ق ، مولانا حافظ فیروز محمد بن ابراہیم ابن معین الدین .
- ۱۹- مجموعہ رسائل فقہیہ : کتابت ۱۳۳۵ ھ ق ، مولانا سراج الدین صاحب ، مروت بستی بنی ، ضلع بنون .
- ۲۰- ایات میراث : کتابت ۱۳۳۷ ھ ق ، کاتب محمد عبد اللہ .
- ۲۱- مزید الغفلہ عن سمت القبلہ : کتابت ۱۳۵۶ ھ ق ، تألیف سید محمد عمیم الاحسان المجددی .
- ۲۲- فرائض الاسلام : تألیف مولانا محمد ہاشم بن عبد الغفور سندھی تہتہوی ، کتابت سنہ ۱۱۷۱ ھ ق.
- ۲۳- رسالہ توفیقیہ در علم توحید : (فارسی) کتابت ۱۲۹۶ ھ ق. تألیف مولانا خدا بخش ملتانی .

- ۲۴- سیره الامین المأمون : (عربی) .
- ۲۵- حاشیه مولوی عبدالغفور : علی شرح اللمعات ، ۱۲۳۴ هـ ق .
- ۲۶- گشن راز : شیخ محمود شبستری .
- ۲۷- زاد اللیب : نقل توسط مولانا غلام محمد خطیب چیچہ وطنی (لائپپوری) .
- ۲۸- مکاتیب احمدیہ سعدیہ : ۱۳۵۲ هـ ق ، حضرت حاجی دوست محمد قندهاری .
- ۲۹- مکتوبات شاه احمد سعید : بہ حاجی دوست محمد قندهاری .
- ۳۰- لمعات : راقم مولانا عطا محمد صاحب ، ۱۳۶۴ هـ ق .
- ۳۱- اشعۃ اللمعات : ۱۳۶۶ هـ ق .
- ۳۲- ارشاد الطالبین : تالیف قاضی سناء اللہ پانی پتی ، کاتب نور محمد ابن سید احمد قاضی موسی خیلی .
- ۳۳- سواد السبیل : کاتب مولانا عطا محمد صاحب ، تالیف شیخ کلیم اللہ جہان آبادی .
- ۳۴- کنز الہدایہ : (فارسی) ، کاتب مولانا احمد الدین کیلوی ، تالیف مولانا محمد باقر ابن شرف الدین اللاہوری ، العباسی .
- ۳۵- کتاب التحقیق الایمان : (مجموعہ رسایل عربی و فارسی) .
- ۳۶- عوارف المعارف : (عربی) .
- ۳۷- کنز الہدایہ : فارسی .
- ۳۸- مکتوبات سعدیہ : فارسی .
- ۳۹- مکتوبات معصومیہ : (دفتر سوم) ، کاتب مولانا عبدالرسول .
- ۴۰- چہل مکتوب امام ربانی : (۱۳۵۰ هـ ق) کاتب سید عبداللہ شاہ . (برگزیدہ شیخ خواجہ محمد عابد سنامی) .
- ۴۱- تکملہ نفعات الانس : بہ قلم مولانا سید عبداللہ شاہ ، تالیف مولانا عبد الغفور لاری .
- ۴۲- فصل الخطاب : (فارسی) ، کتابت ۱۳۰۱ هـ ق ، تالیف حافظ محمد بن محمد الحافظی نقشبندی (از اولاد عبید اللہ نقشبندی البخاری مشہور بہ خواجہ پارسا متوفی ۸۲۲ هـ ق) .

- ۴۳- متن الحکم : (عربی) ۱۳۳۶ ھ ق. تألیف ابو الفضل احمد بن محمد بن عبدالکریم ابن عطاء اللہ شاہ سکندری.
- ۴۴- مقدمہ فتوحات غیبیہ : (عربی) ، مؤلف مولانا فقیر الدین عبدالرحمن ، کاتب غلام محمد جھنگھوی شکار پوری.
- ۴۵- فتوحات غیبیہ : (عربی) ، کاتب سید عبدالسلام احمد شاہ ، تألیف فقیر الدین عبدالرحمن بن شمس الدین شکار پوری .
- ۴۶- عقاید صوفیہ : (عربی) ، تألیف فقیر فیروز صوفی الشکاری اکبر آبادی ابن جہانگیر .
- ۴۷- تحقیقات : تألیف عبد الاحد بن شیخ ، (۱۳۶۸ ھ ق) کاتب مولانا محمد عبد اللہ (محمد سعید ابن حضرت امام ربانی).
- ۴۸- رسالہ تصوف : (عربی) تألیف تاج الدین خلیفہ حضرت خواجہ محمد باقی باللہ ، کاتب ملا خان محمد.
- ۴۹- رسائل حضرت شاہ صاحب دہلوی : (۱۳۵۰ ھ ق) ، کاتب ملا خان محمد.
- ۵۰- آداب المریدین : تألیف شیخ ابو النجیب عبدالقادر ، کاتب حکیم عبدالرسول بہکری سہروردی ۱۳۴۷ ھ ق.
- ۵۱- آداب المریدین : (ایضاً) ، کاتب عبد السلام شاہ دھاکوی.
- ۵۲- شرح آداب المریدین : تألیف علی بن سلطان محمد ہروی قاری ، کتابت ۱۱۳۳ ھ ق ، کاتب عبد الودود بن عبد الشکور .
- ۵۳- شرح فصوص الحکم : کتابت ۱۱۴۶ ھ ق ، کاتب محمد الدین عرف محمد حیات در شہر شاہ جہان آباد ، شارح فارسی عماد الدین محمد عارف عرف عبد النبی عثمانی شطاری.
- ۵۴- روائح الانوار شرح لوائح الامرار بلجامی (ملا جامی) : (۱۰۸۴ ھ ق) ، کاتب ابوالفتح (در دہلی) .
- ۵۵- درۃ الفاخرہ : (عربی و فارسی) تألیف جامی.
- ۵۶- شرح لمعات : تألیف شیخ نظام الدین ابن عبد الشکور العمری الطانیری (رح) کاتب محمد صادق چشتی ۱۱۱۸ ھ ق.

- ۵۷- مناجات خواجه : قطب الدین بختیار کاکي ، (رح) قاری.
- ۵۸- مناجات خسرو : (فارسی).
- ۵۹- رساله ایمان و یقین : (عربی).
- ۶۰- تفسیر انا فتحنا : (فارسی) تألیف شیخ الهداد.
- ۶۱- شرح لمعات : مسمی باشعه اللمعات (فارسی).
- ۶۲- فقرات خواجه عبید الله احرار : قدس سره (فارسی) ، ۱۲۲۵ هـ ق.
- ۶۳- لوايح جاسی : ۱۲۹۷ هـ ق.
- ۶۴- انیس الطالبین : (فارسی) تألیف صلاح بن مبارک بخاری.
- ۶۵- مقامات نقشبندیہ : فارسی.
- ۶۶- فوائح در تصوف : (فارسی).
- ۶۷- التعرف لمذهب اهل التصوف : تألیف شیخ ابوبکر ابن ابی اسحاق محمد بن ابراهیم البخاری متوفی ۳۸۰ هـ ق (عربی). کاتب سید عبد السلام شاه ۱۳۴۹ هـ ق.
- ۶۸- حضرات القدس : (ج ثانی)، کتابت ۱۱۹۱ هـ ق. تألیف بدرالدین ابن شیخ ابراهیم سرھندی (رح).
- ۶۹- شرح تعرف : (عربی) (۱۳۵۵ هـ ق) تألیف ابوالمعالی علی بن اسماعیل القونوی.
- ۷۰- شرح اللمعات: المسمی بہ اشعه اللمعات (فارسی) (با حاشیہ) از مولوی عبدالغفور (۱۳۷۴ هـ ق). کاتب مولانا سید محمد آصف مهاجر لاهوری.
- ۷۱- شرح تعرف : (عربی) کتابت ۱۳۵۵ هـ ق (ایضاً).
- ۷۲- شرح اللمعات : (ایضاً).
- ۷۳- تنبيه الانام : (عربی) تألیف عبد الجلیل (۷ مجلد خطی) مذهب و منقش و خوش خط (خط ثلث جلی).
- ۷۴- الحرز الیانی :
- ۷۵- اضاءة الارموس و ریاضه الشموس من اصطلاح قاموس : (عربی) ، ۱۲۹۹ هـ ق.
- ۷۶- شرح لامیه الافعال : (عربی).

- ۷۷- بیان الاسرار : شرح قصیده غوثیه (عربی) تألیف شیخ محمد فاضل الدین (۱۳۱۰ هـ ق).
- ۷۸- دیوان حافظ شیرازی : (خوش خط و مذهب و مجدول).
- ۷۹- دیوان نقی : (فارسی) ، ک ۱۲۳۶ هـ ق.
- ۸۰- شرح مثنوی غنیمت : (فارسی).
- ۸۱- نعم الوجیز : تألیف عبد العزیز بن احمد حامد.
- ۸۲- ستر السماء : تألیف عبد العزیز بن احمد ملتانی.
- ۸۳- خزانة الرسوم : (عربی) تألیف خواجہ محمد بن ملا محمد رحیم .
- ۸۴- شرح گلستان : مسمی بہ «سروری».
- ۸۵- یوسف و زلیخا : ۱۲۶۳ هـ ق.
- ۸۶- تریاق : (ج ۱) (عربی) ، تألیف عبد العزیز ملتانی.
- ۸۷- انیس المریدین و تحفہ المحبین : تألیف شیخ ابوالزاهد ابوالقاسم ابن محمود، کاتب ابو نصر بخاری ، تاریخ تألیف ۴۷۵ هـ ق (در حدود ۱۰۰۰ صفحہ).
- ۸۸- جذب القلوب الی دیار المحبوب : تألیف شیخ عبد الحق دہلوی (رح) نسخہ ارژندہ تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۸۹- مصباح العاشقین : تألیف بہاء الدین ابن محمود ابن ابراہیم ، قرن ۱۱ هـ ق.
- ۹۰- بحر المعرفة : در اشکال و اذکار سلسلہ نقشبندیہ (۱۲۶۴ هـ ق) از احمد مجددی ، کتابت ۱۲۹۵ هـ ق.
- ۹۱- قاطع التواریخ : شرح للجوامع الصحیح تألیف عثمان ابن ابراہیم تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- ۹۲- مجموعہ خانہ : در فقہ تقریباً قرن ۱۰ هـ ق.
- در مدرسہ خاتقاہ سراجیہ در حدود ۱۰۰ طالب عام (طلبہ دروس دینی) مشغول تحصیل هستند. جا و غذا و لباس و کتاب و لوازم نوشتن و بہداشت آنان بہ قدر طاقت و امکان مہیا است. مدرسان علوم اسلامی اکثر داوطلبانہ تدریس می کنند .

ہنگام اقامت ۱۵ ساعتہ در خانقاہ سراجیہ ، در جلسہٴ درس و حلقتہٴ مراقبہٴ نشستہٴ در جلسہٴ دروس راہم دادند و لیکن در حلقتہٴ مراقبہٴ اجازت نبود ! دور ترک نشستہٴ و حلقتہٴ مراقبہٴ را کہ زمزمہٴ با آیات قرآن و با شعر فارسی بود دیدار کردم.

مولانا محمد عارف شاعر سوختہ :

در خانقاہ سراجیہ با شاعری فارسی گو و سوختہ دل آشناگشتم بہ نام مولانا محمد عارف موسی زئی متخلص بہ عارف. وی از بزرگان خانقاہ موسی زئی بود کہ در روستای موسی زئی نزدیک دیرہ اسمعیل خان واقع است. آقای مولانا محمد عارف گفت در خانقاہ موسی زئی نسخہٴ حای خطی و کتابہای چاپی موجود است و اگر روزی از آن خانقاہ نیز دیدن کنید ، بسیار سودمند خواهد بود. (رک : ص ۱۷۱ ، ۱۸۰). دیرہ اسمعیل خان تا خانقاہ سراجیہ ۶۸ میل و تا راولپندی ۲۵۷ میل فاصلہ دارد و نیز خانقاہ سراجیہ تا راولپندی ۱۹۰ میل فاصلہ دارد. اینک یک غزل از آقای مولانا محمد عارف شاعر فارسی گوی گمنام متخلص بہ «عارف» :

چو دیدہ کا کل پیچان عشقم	رہین منت یزدان عشقم
بہ دھر غربتم سودا چہ باشد	اسیری بر در جانان عشقم
محبت بر خزانہ چون اثر کرد	فراز آمد جہان و جان عشقم
بہ حیرت رفتہام در این تطاول	چہ دامنشان عشق و کان عشقم
بدین آلودگی و عجز «عارف»	غلام نرگس مستان عشقم

سیالکوت :

۱۳۸ - کتابخانہٴ مدرسہٴ دارالعلوم شہابیہ

[سیالکوت ، رنگ پور رود ، سیالکوت]

در این کتابخانہ در حدود ۴۰۰۰ مجلد کتاب عربی و فارسی و اردوی چاپی و تقریباً ۵۰ نسخہٴ خطی موجود است و ہمہ آنها در یک دفتر بزرگ ثبت شدہ است. این کتابخانہ مرتب و تمیز و دارای قفسہٴ ہای چوبی نوبود و لیکن برگہٴ دان نداشت. اینک اسامی چند نسخہٴ خطی کہ از لابلای کتابہای چاپی یاقم :

۱- تفسیر حسینی : کتابت ۱۱۰۲ھ ق. کاتب محمد لطیف بن محمود الحسینی ، فارسی.

۲- فصل المقال : (عربی) ، تألیف ابن رشد در سال ۵۷۵ھ ق. کتابت در سال

۱۳۰۳ھ ق در پتیالہ ، کاتب محمد عبداللہ.

- ۳- شرح مولانا سید جمال الدین علی المشکوه : (عربی) ، تاریخ کتابت ۱۲۷۳ هـ ق.
- ۴- کاشف عن حقایق السنن : (عربی) در شرح مشکوٰۃ المصابیح (ج ۴). (این نسخه تا کنون چاپ نشده است).
- ۵- کتاب الاذکار.
- ۶- هدیة القراء : منظوم ، فارسی ، ۱۱۴۶ هـ ق.
- ۷- الهدایهٔ محشی : کاتب فضل الدین برای مولوی غلام مرتضی .

۱۳۹- کتابخانهٔ جان گریت

[جان گریت سیموریل لائبریری، سری کالج ، سیالکوٹ]

د راین کتابخانه در حدود ۲۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی موجود است و فقط ۵۰۰۰ مجلد آن فارسی و اردو و عربی و یا پنجابی است. نسخهٔ خطی در این کتابخانه ندیدم. کتاب ها را بر اساس روش دیوبی تنظیم کرده اند و در دو طبقه است. قفسه های مرتب و برگه دان های منظم دارد .

مزار ملا عبدالحکیم سیالکوٹی (رح) :

پس از این کتابخانه و دانشکده به دیدار مزار علامهٔ فقیه عارف کامل ملا عبدالحکیم سیالکوٹی رقم. همیشه در نسخه های خطی و چاپی عربی و فارسی ، حواشی و شروح فراوان بر کتب حکمت و فقه و ادب به قلم ملا عبدالحکیم سیالکوٹی می دیدم و آوازهٔ شهرت او را بسیار شنیده بودم بدین جهت با شوق فراوان از آرامگاهش دیدن کردم. این آرامگاه در باغی نسبتاً بزرگ واقع شده است و به سبک معمول دورهٔ صفویه و مغول بنا شده است اما آجری و تازه است و گویا به تدریج کاشی کاری خواهد شد. بر سنگ قبر به زبان فارسی چنین نقر شده است :

گرچه فانی شده ام ذکر و بیانم باقی است
عشق من از سر من فاتحه خوانم باقی است

مرقد منور شیخ المشایخ فقیه المثال عارف کامل شمس العلماء والنعماء فاضل بی بدل وحید الدهر عالم فهیم علامه حضرت مولانا عبدالحکیم فاضل سیالکوٹی در عروج خاندان مغلیه در عهد سلطنت پادشاه حضرت صاحبقران شاه جهان مرحوم مغفور تاریخ پیدایش ۹۶۸ هـ ق، تاریخ وفات ۱۰۶۸ هـ ق :

به حکم ازل چون به جنت رسید شه معدن علم عبدالحکیم
 ندا شد زدل سال ترحیل او ولی مخزن علم عبدالحکیم
 تعمیر سنگ حاجی محمد حسین سیالکوتی ، تحریر ممتاز علی قریشی».

مزار ملا عبد الله سیالکوتی :

در زیر گنبد آرامگاه ملا عبدالحکیم سیالکوتی و در کنار قبر او ، آرامگاه پسرش ملا
 عبدالله سیالکوتی قرار دارد و روی سنگ قبرش چنین آمده است:
 «آرامگاه حضرت ملا عبد الله خلیف الرشید علامه حکیم سیالکوتی الملقب باللطیف وفات
 ۱۱۱۸ هـ ق تعمیر حاجی محمد حسین سیالکوتی ، تحریر ممتاز علی قریشی».

خانه اقبال (اقبال منزل) :

خانه و مدرسه اقبال در بازاری قرار دارد. خانه ۳ طبقه دارد و بالای در ورودی آن
 یک کتیبه روی سنگ مرمر به زبان فارسی و اردو دارد بدین شرح :
 « بسم الله الرحمن الرحیم ،

عمرها در کعبه و بتخانه می نالد حیات
 تاز بزم عشق یک دانای راز آید برون

منزل سعید جس بین شاعر مشرق تریجان حقیقت لسان اسلام حکیم الامت علامه دکتر
 شیخ محمد اقبال نے جنم لیا۔
 تاریخ ولادت ۲۲ فروری ۱۸۷۳ ، تاریخ وفات ۲۱ اپریل ۱۹۳۸۔
 علامه اقبال منزل».

درون اطاق ها را هم دیدم ، به همان ترتیب که در زمان اقبال بوده است نظم داده
 و برقرار داشته اند. آقای دکتر عرفانی گفت : شاد روان سعید نقیسی آنگاه که از سیالکوت
 خانه اقبال دیدن کرد یک شب در خانه اقبال ماند و در همان اطاق که اقبال زندگی
 می کرد و می خوابید ، خوابید و همه شب را به راز و نیاز پرداخت.

۱۴۰- کتابخانه دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی

[مادل تاون ، سیالکوت]

کتابخانه آقای دکتر خواجه عبدالحمید عرفانی را در محله مادل تاون دیدار کردم

و با او و بستگانش که مدت شانزده سال در ایران بوده و ایرانیان را می شناسند ملاقات کردم. در این کتابخانه کتابهای فارسی را زیارت کردم خاصه آن کتابهایی که بزرگان ادب و دانشمندان و مقامات و شخصیت‌های درجه اول ایرانی به آقای عرفانی هدیه داده‌اند شایسته دیدار بودند و نیز کتابهایی را که خود آقای عرفانی تألیف کرده و یا به صورت شعر سروده است، دیدم. از نسخه‌های خطی خبری نیافتم و ندیدم.

۱۴۱- کتابخانه رشید نیاز

[سیالکوت]

به کتاب خانه چوهدری رشید نیاز رفتم که مردی شاعر و ادیب و مورخ بود و به زبان فارسی گفت و گومی کرد. در کتابخانه اش تعدادی کتب چاپی دیدار کردم و نسخه خطی نیافتم. آقای رشید نیاز صاحب بیش از ۱۱ تألیف است از جمله: تاریخ سیالکوت، تاریخ پیشاور، تاریخ ملتان، عرفای سیالکوت، افسانه‌های کوتاه من.

۱۴۲- کتابخانه مولانا میر محمد ابراهیم سیالکوتی

[سیالکوت]

برای دیدار از کتابخانه مرحوم مولانا میر محمد ابراهیم سیالکوتی رفتم و با فرزند مولوی محمد ابراهیم میر سیالکوتی ملاقات کردم. کتابخانه میر در حدود ۳۰۰ مجلد کتب چاپی دارد که همه آنها در موضوعات علوم دینی است و نسخه‌های خطی هم داشتند. متأسفانه از نشان دادن آنها خود داری کردند.

لاهور:

۱۴۳- کتابخانه مولانا غلام دستگیر نامی (مرحوم)

[اندرون موجی دروازه، لاهور]

به همراهی آقای محمد اقبال مجددی برای دیدار از کتابخانه مرحوم غلام دستگیر نامی رفتم. قبلاً به نگارنده این سطور اطلاع رسیده بود که قدیم ترین نسخه‌های خطی از کلیات مولانا ابوالبرکات منیر لاهوری در این کتابخانه است. این کتابخانه در محله اندرونی موجی دروازه (دروازه کفش دوزان) قرار دارد. متأسفانه پس از دو بار مراجعه کردن، نتیجه‌ی ارزنده دستگیر مان نشد و از نسخه خطی نشانی ندیدیم. در حدود ۱۰۰ مجلد کتاب‌های

چاپی اردو و فارسی و عربی در یک صندوق بزرگ و بر چند طاقچه و دو لایحه قرار داشت که اکثر آنها اوراق پراکنده و بدون جلد و کرم خورده بود.

آرامگاه توخته و دستگیر نامی:

آرامگاه موای غلام دستگیر نامی و سید احمد توخته ترمذی در یکی از اطاق های بدون سقف این کتابخانه است و بالای در این اطاق روی سنگ اینگونه نقر شده است :
سزار حضرت سید احمد توخته ترمذی متوفی ۶۰۲ هجری والد بی بیان پاکدامن لاهور و «غلام دستگیر نامی متوفی ۱۹۶۴». و لیکن گفته شد که سید احمد توخته ترمذی در سال ۹۸۲ در عهد ابراهیم لودی می زیست.

آقای محمد فاروق هاشمی از بستگان مولانا غلام دستگیر نامی و آقای حکیم محمد موسی مرتسری من گفتند که بیش از ۲۰۰ نسخه خطی در کتابخانه مولانا غلام دستگیر نامی موجود بوده است و لیکن اکنون نمی دانیم کجا رفتند و چه شدند تنها چند نسخه خطی از این مجموعه در «شاهی قلعه لاهور» موجود است که برای مرمت و وصالی فرستاده شده است.

مندی بهاء الدین :

۱۴۴ - کتابخانه انوار العلوم ، مدرسه حنفیه انوار العلوم

[مرکزی جامع مسجد ، مندی بهاء الدین]

در این کتابخانه در حدود ۳۵ کتاب چاپی عربی و فارسی و اردو دیدم. گفته شد که آقای قاری محمد الطاف ربانی امام مسجد نسخه های خطی دارد و لیکن من ندیدم.

۱۴۵ - کتابخانه ابن عبد الله

[چک ۱۵ شمالی ، به راسته ملکوال ، ضلع مندی بهاء الدین]

این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۵۰ نسخه خطی دارد. مالک کتابخانه آقای سید نور محمد قادری است و آنرا به نام پدرش «ابن عبدالله» ساخته است. باوجود اینکه آقای سید نور محمد شاه قادری با نامه و پیغام ما را دعوت کرده بود ، خودش در کتابخانه نبود و ما به سختی این چند نسخه خطی را از لابلای کتب چاپی یافتیم :

۱ - نبراس : شرح شرح العقاید (عربی).

- ۲- بیست بیت باهو : از حضرت سلطان باهو، (پنجابی).
- ۳- قصه لرکا : (پنجابی).
- ۴- قرآن شریف :
- ۵- تعویذات : (عربی).
- ۶- ارشاد الصواب فی شرح خلاصه الحساب : تألیف محمد دائم بن نورالله قریشی
ملتان، قرن ۱۳ هـ ق.
- ۷- نزهة المجالس و منتخب النقايس : (عربی).
- ۸- مناقب الاصفیا : از حاجی عبد الله نو مسلم مارواری اوجی و چند رساله دیگر
(فارسی و عربی).
- ۹- نوریه : حاشیه ابوالحسن الشہید بر شرح العقاید النسفیہ از تفتازانی (عربی).
- ۱۰- رساله در باره سلسله نقشبندیہ : (فارسی و عربی).
- ۱۱- رساله در باره انبیا : (فارسی).
- ۱۲- قرآن شریف : (خوش خط).
- ۱۳- جامع الرموز : (عربی).
- ۱۴- قرآن شریف : با زیر نویس فارسی.
- ۱۵- دیوان غنیمت کنجاهی : یا نیرنگ عشق (فارسی).
- ۱۶- دو ہر جات (دو بیٹی ہا) فریدی : تألیف خواجہ غلام فریدی چاچروی شریف ،
نسخہ منحصر بفرد.

موسی زئی شریف :

۱۴۶- کتابخانہ احمدیہ سعیدیه

[خانقاہ شریف موسی زئی ، موسی زئی شریف ، دیرہ اسماعیل خان]

این کتابخانہ در محوطہ خانقاہ شریف موسی زئی قرار دارد و بہ سرپرستی مولانا محمد اسمعیل سراجی ادارہ می شود. تقریباً ۶۰۰۰ کتاب چاپی و ۵۰۰ نسخه خطی دارد. ہمہ کتاب ہا در قفسہ های چوبی و در دولابچہ های دیواری قرار دارد. نوادر نسخہ های خطی در اطاق مخصوص خوابگاہ مولانا محمد اسمعیل سراجی قرار داده شدہ است. اسامی کتب چاپی و نسخہ های خطی در یک کتابچہ بی نوشتہ بود اما فہرست دقیق و تفصیلی

که متضمن نام کتاب و مؤلف و کاتب و تاریخ کتابت و تاریخ تالیف و کاغذ و خط و اوراق باشد موجود نبود. اینک اسامی چند نسخه خطی:

- ۱- ادعیه و اوراد : (فارسی و عربی) ، تقریباً قرن ۱۰ ه ق.
- ۲- نفحات الانس من حضرات القدس : کتابت ۹۵ ه ق ، ۴۴۳ ورق. «مهر کتابخانه خانقاه موسی زئی شریف».
- ۳- مجموعه : ۱- مثنوی وابق و عذرا ، ۲- صفات العاشقین از حکیم نوعی ، ۳- دیوان حکیم لاسعی (چاپ شده).
- ۴- تخریج : احادیث سرخسی از قبله حضرت خواجه محمد سراج الدین.
- ۵- مناقب شاه احمد سعید : پیر خانواده سلسله موسی زئی ، سروده ملا امان الله صاحب .
- ۶- ضروریات مقاصد طریقت : (فارسی). از حافظ غلام مصطفی.
- ۷- شرح رباعیات خواجه باقی بالله : (فارسی).
- ۸- مقامات خواجه محمد معصوم : تصنیف نبیره حضرت شاه صغیر احمد (فارسی).
- ۹- اوراق پراکنده : (فارسی).
- ۱۰- مقامات شیخ : (خواجه محمد معصوم) ، تألیف حاجی محمد عاشور بن حاجی مرزا محمد البخاری الحسینی ، کتابت ۱۳۲۱ ه ق ، کاتب نور محمد موسخیلی (پنجاب).
- ۱۱- مکتوبات شاه احمد سعید صاحب : (جامع) : حضرت دوست محمد قندهاری.
- ۱۲- سایل زنان ، و رساله حفظ الایمان : از عبداللطیف بن عبدالکریم البهکری ، کتابت ۱۰۸۳ ه ق ، کاتب لعل ابن جمال شه حجام.
- ۱۳- الیس الطالبین و عمده السالکین : شامل حالات امیر کلال ، تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۱۴- مثنوی فتاحی نیشابوری : در تصوف ، کاتب امان الله ، شروع ۱۳۲۶ ه ق. خاتمہ ۱۳۲۷ ه ق.
- ۱۵- مواهب الرحمن : ملفوظات سید عبد القادر گیلانی.
- ۱۶- سبعة مناهل : (در هفت سنبله) ، (فارسی) ، در عرفان ، تألیف در ۹۶۹ ه ق. مؤلف عبدالواحد ابراهیم فرار عالی .

- ۱۷- عمدۃ المقامات: (فارسی)، محمد بن فضل اللہ سرہندی ابن عارف شاہ غلام نبی، تقسیہات (تذکرہ و منتخب)، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ھ ق.
- ۱۸- رسالہ ابدالی و مجموعہ رسایل دیگر: ۱- رسالہ یعقوب چرخ، ۲- رسالہ بی دیگر از کاتب محمد بن شیخ محمد القرشی، ۳- آگهی نامہ (ترصیصاً للمرام و تسمیماً للكلام)، از نور الحق بن ابی المجد عبدالحق دهلوی.
- ۱۹- شرح قصیدہ بردہ: و رسائل قدیمی ارزندہ در عرفان و تصوف فارسی و عربی.
- ۲۰- نبراس شرح عقاید نسفی: (نثر و نظم، عربی)، بر اساس فقہ حنفی.
- ۲۱- در المعارف: تالیف حضرت رأفت احمد المجددی معروف بہ «رأفت».
- ۲۲- مناقب شاہ احمد سعید: (منظوم، فارسی).
- ۲۳- ترجمہ رسالہ حلت و اباحت: فارسی، (در سماع)، اصل عربی از فخر الدین رازی، مترجم نامعلوم، قرن ۱۱ ھ ق.
- ۲۴- دیوان حافظ: (ناقص)، قرن ۱۱ ھ ق.
- ۲۵- تکمیل الایمان و تقویۃ الایقان: از شیخ عبدالحق محدث دهلوی.
- ۲۶- شرح قصیدہ غوثیہ: از داد بن خلیفہ فتح علی بن محمد نوسی.
- ۲۷- عقاید: (منظوم)، فارسی، از عبدالعزیز پہلہاروی مظفرگرھی، کاتب عبدالجبار.
- ۲۸- حالات حضرت حاجی دوست محمد صاحب قندھاری: مشہور بہ «حاجی» و خفایش.
- ۲۹- کرسی نامہ خاندان عباسیہ: و قصیدہ منقبت حضرت علی (ع).
- ۳۰- رد الوھابیہ: تالیف مولوی رحیم بخش اجمیری، خلیفہ دوست محمد قندھاری، تاریخ ۱۲۶۷ ھ ق.
- ۳۱- رسالہ در بیان سلوک حضرات نقشبندیہ مجددیہ معصومیہ سراجیہ: خاص در توحید وجودی بر اعتقاد اہل سنت و جماعت.
- ۳۲- رسالہ خط شکستہ: کاتب، رضاء الشریف النجفی القمی الحسینی سندہ ۱۰۰۶ ھ ق. این رسالہ زیبا و ارزندہ نوعی مرقع خط شکستہ خفی است در شرح اسماء اللہ و آیات قرآن، فارسی و عربی، (۱۰ ورق).

- ۳۳- راحت الارواح : تألیف شاه عطا محمد سعید بن خلیفہ ، کتابت ۱۱۸۷ ھ ق .
کاتب میرحسین بہ دستور سید احمد حسین خان ، تاریخ تألیف ۱۰۸۵ ھ ق .
- ۳۴- التنبیہات العلیہ علی وظائف الصلوۃ القلبیہ : (عربی) ، تاریخ تألیف ۹۵۱ ھ ق ،
کاتب ناصر الدین محمد بن محمد ، تاریخ کتابت ندارد .
- ۳۵- فتوح الاوراد : تألیف فتح محمد بن عین العرفاء .
- ۳۶- جواهر القرآن : تاریخ کتابت ۱۲۵۰ ھ ق .
- ۳۷- ناشناخته : فارسی .
- ۳۸- رسالہ در اثبات تقلید و حصر مذاہب اربعہ :
- ۳۹- نقرات خواجہ احرار :
- ۴۰- جوابات شاه رفیع الدین :
- ۴۱- معدن فیض : فارسی (چاپ شدہ) .
- ۴۲- کتاب الاخبار : (عربی) .
- ۴۳- ہدایہ الطالبین : از رسائل شاه صاحب ، فارسی .
- ۴۴- رموز قرآن : در علم تجوید . فارسی و عربی .
- ۴۵- الفرقة الوہابیہ : از حضرت شاه احمد سعید .
- ۴۶- رسالہ توحید و رسالہ حق نما : از دارا شکوہ .
- ۴۷- رسایل حج : بہ قلم محمد عیسی بن غلام محمد ، ۱۲۸۱ ھ ق .
- ۴۸- رسالہ ذکر : از بیاض مولانا محمد ہاشم تہتوی .
- ۴۹- رسالہ ذکر : در بارہ اولاد و اجداد حضرت مجدد الف ثانی ، فارسی .
- ۵۰- رسالہ تصوف : (فارسی) و شجرہ نام اولیاء اللہ .
- ۵۱- دیوان عظیم و عظیمیا : کاتب محمد یولداش ، ۱۳۱۹ ھ ق ، در بلدہ خوقند از
بلاد فرغانہ .
- ۵۲- رسایل گوناگون : در تصوف از مولانا محدث عبدالحق دہلوی .
- ۵۳- مجموعہ : ۱- رسالہ از محمد عارف بن معروف المشعوف ریوگر .

- ۲- رسالہ اعتقادیات اہل سنت و جماعت. ۳- رسالہ اثبات نبوت از حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی. ۴- رسالہ در رد حرمت تنباکو و ناسوار و حقہ و غیرہم، تصنیف مولوی محمود شیرازی، کتابت ۱۰۱۴ھ ق. ۵- رسالہ صاحب الصلوات در حرمت تنباکو و ناسوار و حقہ. ۶- رسالہ خواجہ عبداللہ انصاری. ۷- مولد شریف از سید اکبر علی شاہ دہلوی نقشبندی.

۵۴- منطق الطیر عطار : فارسی ، خوش خط.

۵۵- مجموعہ رسائل : عربی .

۵۶- رسالہ غوثیہ : (عربی و فارسی). تاریخ کتابت ۱۱۸۲ھ ق ، کاتب حیدر علی.

۵۷- رسالہ احقاق حق ، در رد اعتراضات عبدالحق : از امام ربانی مجدد الف ثانی.

۵۸- مثنوی ابر گھر بار : سرودہ میرزا اسد اللہ غالب ، (چاپ شدہ).

۵۹- تکمیل الایمان و قصیدہ امالی :

۶۰- خلاصہ الفقہ : نشان مہر دوست محمد (رح) : «در ہر دو جہان است چرا دوست محمد ، ۱۲۲۱ھ ق».

۶۱- التمهید فی علم التجوید :

۶۲- رسالہ عرفانی در علم تصوف : (عربی) : از شیخ ابی بکر ابن شیخ محمد انملا الجنی ، ۱۲۷۹ھ ق.

۶۳- مجموعہ : ۱- سلسلہ حضرات نقشبندیہ (منظوم فارسی) ، ۲- رسالہ حضرت مولوی محمود شیرازی.

۶۴- مجموعہ رسائل : از قول امام محمد غزالی ، و کتاب تحفہ الاخبار فی الاذکار.

۶۵- مجموعہ رسائل : در رد اقسام بدعات و رد وہابی ، فارسی.

۶۶- رسالہ الفقہاء : تاریخ تألیف ۱۰۹۲ھ ق. فارسی ، تاریخ کتابت ۱۲۴۴ھ ق. کاتب ابوالحسن حسام الدین محمد در قریہ تونسہ.

۶۷- توصل المرید الی المراد : از عبدالحق بن سیف الدین بن سعد اللہ دہلوی کاتب ، محمد عیسی ، ۱۲۷۹ھ ق.

- ۶۸- فواید السالکین : ملفوظات خواجہ بختیار کاکی ، تألیف شیخ فرید مسعود گنج شکر
اجودہنی در سال ۵۸۴ ھ ق ، کتابت ۱۲۸۰ ھ ق.
- ۶۹- مجموعه رسائل : (عربی و فارسی).
- ۷۰- الفواہج : (عربی).
- ۷۱- مکتوبات سید علی ہمدانی و رسائل عرفانی : فارسی .
- ۷۲- درہ البیضا و شہادتین حسن و حسین (ع) : فارسی ، کاتب فقیر ملا روضۃ الدین ولد
ملا لال ، ۱۱۵۴ ھ ق.
- ۷۳- رسالہ مکیمہ و رسالہ قرائت حرف ضاد : از حضرت شیخ عبد اللہ یافعی (رح).
- ۷۴- نفعات الابرار : از حسین بن منصور بن غلام علی ، تاریخ کتابت ۱۰۷۹ ھ ق.
- ۷۵- تفسیر قرآن شریف : فارسی.
- ۷۶- قران السعدین : فارسی ، کتابت ۱۲۲۰ ھ ق ، کاتب محمد اشرف ابن ملا غلام.
- ۷۷- منہاج السالکین : از محمد اکبر ، کاتب ، ۱۲۶۶ ھ ق ، و رسالہ پشتواز
دوست محمد نوسی.
- ۷۸- مکتوبات امام ربانی : شیخ احمد الف مجدد ثانی (جلد دوم). فارسی.
- ۷۹- مجموعه : ۱- حضرات القدس : از ملا بدرالدین سرہندی ، ۲- برکات احمدیہ از
محمد ہاشم کشمی ، تقریباً قرن ۱۲ ھ ق.
- ۸۰- مکتوبات امام ربانی : شیخ احمد سرہندی الف مجدد ثانی ، (ج ۲) ، نسخہ قدیم ،
قرن ۱۱ ھ ق.
- ۸۱- مکتوبات شیخ عبدالقادر گیلانی (رح) : (عربی و فارسی).
- ۸۲- رسالہ والدیہ ، رسالہ نقشبندیہ : از خواجہ عبید اللہ احرار .
- ۸۳- تحفۃ الجہال : کتابت ۱۲۴۶ ھ ق .
- ۸۴- مفتاح فتوح الغیب : فارسی.
- ۸۵- رسالہ در اصول خاندان نقشبندی مجددی : از ابو سعید مجددی.
- ۸۶- مطلع انوار : کتابت ۱۱۲۴ ھ ق.
- ۸۷- مثنوی شریف مع شرح های لطیف : (چاپ شدہ در سال ۱۸۴۷ ھ ق).

۸۸- مجموعه پنج رساله : در تصوف ، ۱- مثنوی ، آغاز :

«شاهد عشق حسن خود پیدا کرد اول به صورت اسما».

کاتب فضل علی خواجہ محمد افضل . ۲- رساله ایہا الولد (فرزند نامہ) از امام محمد غزالی طوسی . ۳- رساله ابو بکر خوافی . ۴- رساله خواجہ عبداللہ انصاری.

۸۹- فواید الفواد : تألیف حسن علاء سنجری در ۷۰۷ ھ ق. تاریخ کتابت ۱۲۷۹ ھ ق. کاتب قدیر امام علی.

۹۰- مواہب اللدنیہ : (ج ۱ و ۲). (عربی).

۹۱- رساله در رد روافض : فارسی .

۹۲- اسرار الحقیقہ : (مدح) ، فارسی. از غلام محیی الدین قصوری (رح) و چند رساله دیگر.

۹۳- فصل الخطاب لوصول الاحباب : (عربی) از محمد بن محمد بن محمود الحافظی البخاری .

۹۴- مجالس الابرار و مسالک الاخیار : در شرح مائتہ حدیث الصحیح لشیخ احمد رومی ، کتابت ۱۲۶۲ ھ ق. کاتب امیر المؤمنین بودھانوی .

۹۵- مکتوبات امام ربانی : (ج ۱). فارسی.

۹۶- مواہب الرحمن : ۱۲۸۱ ھ ق ، کاتب عثمان و غلام حسن .

۹۷- مثنوی سولوی : (۲ جلد) در ۶ دفتر ، کاتب حسام الدین شیخ بیر محمد بن شیخ عبداللہ الانلاہیجی الدهلوی ۱۱۰۵ ھ ق .

۹۸- عین العلم : (عربی) در اخلاق.

۹۹- مثنوی مفتاح التوحید : از علی درویش بن عثمان الشاشی زادہ در ۷۸ باب ، قرن ۹ ھ ق. (در ۱۰۴۹ خریدہ شدہ).

۱۰۰- مواہب اللدنیہ بالمنح المحمدیہ : (عربی) .

۱۰۱- احیاء علوم الدین : (کتاب آداب الاکل تا آخر کتاب اخلاق النبویہ). (در ۱۰۴۸ خریدہ شدہ).

- ۱۰۲- تنبيه المغررين : كاتب حافظ دلاور ، ۱۱۲۹ هـ ق .
- ۱۰۳- مجموعه : ۱- زبدة النصائح في مسائل الذبايح : از عبدالرحمن ولد حاجي محمد روشن خان . ۲- كمشكول ، از كايم الله جهان آبادي كاتب امام علي ، ۱۲۷۹ هـ ق .
- ۱۰۴- شرعة الاسلام : از محمد بن ابى بكر ۱۲۷۴ هـ ق . كاتب عثمان .
- ۱۰۵- تمهيد في بيان توحيد : (عربي) . از ابو شكور السالم ، ۱۲۷۴ هـ ق .
كاتب عثمان في خانقاه الشريف في ولاية الخرامان .
- ۱۰۶- رساله مراتب الوصول : فارسي ، از رؤف احمد متخلص به رأفت مجددی .
- ۱۰۷- مسائل اربعين : از احمد سعيد بن ابو سعد مجددی ، كاتب عثمان ، ۱۲۷۲ هـ ق .
- ۱۰۸- فيض ترحيم : از ميان تاج الدين بدستور مولوی رحيم بخش ، ۱۲۶۴ هـ ق .
- ۱۰۹- مجموعه : ۱- حضرات القدس ، از ملا بدرالدين سرهندي ، (ناقص) . ۲- رساله ناموار : فارسي ، از آخوند صاد . ۳- رساله حل و حرست و حيوانات ، كتابت ۱۰۸۹ هـ ق .
- ۱۱۰- نصاب الاحتساب : فارسي .
- ۱۱۱- سعديه : شرح خلاصه كيداني .
- ۱۱۲- الانهار الاربعه : از شاه احمد سعيد المجددی .
- ۱۱۳- رساله در رد وهابيه : (اثبات تقليد) در حصر مذاهب اربعه ، كاتب محمد وحيد ، و احمد علي گل .
- ۱۱۴- مجموعه خطب : (عربي و فارسي و هندي) .
- ۱۱۵- اقل غوامض عن دفع هواجس : فارسي و عربي ، از محمد بهاء الدين ، كاتب محمد سپهدار خان بن محمد اكبر خان الدهلوی (به ضميمه اشعار فارسي) .
- ۱۱۶- رساله عرفان و تصوف : يعقوب چرخي .
- ۱۱۷- مجموعه رسائل در تصوف : ۱- حجت العمل في ابطال الجبل ، از محمد موسی ، ۲- رساله در تصوف از فقير ولی ملوک شاه الصديقي . (عربي و فارسي) .
- ۱۱۸- تفسير مظهري : (عربي) ، از حضرت قاضي (سنا) ثناء الله پانی پتی .
- ۱۱۹- مزارع الاصول : (عربي) .

- ۱۲۰- المستدرک علی الصحیح : (۲ جلد) کاتب قاضی نور محمد ، ۱۳۳۶ هـ ق.
 ۱۲۱- دیوان احمد جام (ژنده پیل) : کاتب شاه آبادی ، ۱۱۰۳ هـ ق.
 ۱۲۲- تذکره دولت شاه سمرقندی : یا «طبقات الشعراء» از دولت شاه بن علاء الدوله بختشاه الغازی سمرقندی.

در این کتابخانه باز هم نسخه های خطی موجود بود و بعضی از آنها را مردمان به امانت گرفته و یا در خانه های سه پسر مولانا محمد اسمعیل سراجی بود. پسران مولانا خود عالم و حافظ قرآن و سخن شناس بودند به نام های : صاحبزاده محمد سعد سراجی مرشد بابا ، صاحبزاده محمد سعید حافظ قرآن ، صاحب زاده حافظ محمد یوسف.

۱۴۷- کتابخانه مولانا محمد عارف

[خانقاه شریف موسی زئی، موسی زئی شریف، دیره اسماعیل خان]

این کتابخانه در خانه آقای مولانا محمد عارف است که در یک صدمتری خانقاه شریف موسی زئی واقع است و در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۶۰ نسخه خطی دارد. پسر مولانا محمد عارف آقای حافظ محمد داود به این کتابها علاقه مندی ویژه نشان می داد. اینک اساسی چند نسخه خطی :

- ۱- فضائل الصحابه و التابعین : (عربی) ، متن کهن ، کاتب محمد التاضی.
- ۲- مسائل فقه : گرد آورنده شیخ فقیه زاهد مسعود بن محمود بن یوسف سمرقندی.
- ۳- نسخه در احوال مشایخ و اولیاء الله : متن ارزنده کهن ، کتابت ۸۷۳ هـ ق. در متن نام «ابوبکر عبد الله بن محمد شاه ماورالاسدی الرازی» آمده مثلاً : فصل چهارم در شرح مکوتیات ، فصل هشتم در بیان سلوک محترفه و اهل صناع.

اشعار عارف :

مولانا محمد عارف شاعری پخته سوخته و آگاه به تاریخ ایران و عاشق زبان و ادب فارسی است. اینک یک غزل از او :

عشقبازان تو از حکم قلم آمده ایم طالع ماست که با شوکت جم آمده ایم
 ره رو جاده عشق از خطر جان دارد ره نوردیم به مرتابا به حرم آمده ایم

می خراسم به ره کوی تو با جور رقیب
یار با حسن دلاویز به ما روی داشت
ساقی ما گذرد بهر خدا باده به دست
من و همراز من ای دل به تماشای چمن
عارف آن جلوۀ جانانه ز ماتاب بود
لطف فرمای که با جور و ستم آمده ایم
نظری کن که به این خانه غم آمده ایم
از پی چرغ به سیخانه صنم آمده ایم
بلبلانیم در این گوشه به هم آمده ایم
بر درش کوفته از بهر کرم آمده ایم

و یک قطعه طنز در وصف «چای سبز» از او :

ای چای سبز باده ما بی ریا تویی
ما عاجزیم بر لب ما چون نهی قدم
چون شاهدان حال درون راست کارساز
عارف در این مصاف سگو یاوه شوخموش
دست دراز کرده تعب را قفا تویی
بوسیم پای تو که به جان آشنا تویی
در وقت خویش سوخته دل را ضیا تویی
بی جا گرفته رشته مضمون چرا تویی

کراچی :

۱۴۸ - کتابخانه آقای پیر علی محمد راشدی

[کراچی]

آنچه که من شوق دیدارش را داشتم ، دیدار از کتابخانه آقای پیر علی محمد راشدی بود که خوشبختانه چهره حقیقت به خود گرفت و با اصرار و ابرام این حقیر در های کتابخانه را گشودند و من با ذخایری از کتب مهم که نیمی از آنها مراجع ادبی و تاریخی بود روبرو شدم. این کتابهای ارزنده همه در اطاق های طبقه زیرین ساختمان خانه شان بود و جمعاً در حدود ۲۰۰۰۰ مجلد کتاب به نظر می رسیدند که به زبان انگلیسی ، چینی ، اردو ، عربی ، فارسی ، سندی بودند. خانم راشدی گفت نسخه های خطی ، اسلاید ، صفحه های ضبط آواز های محلی هم داریم و لیکن فعلاً در صندوق های مقفل است. قفسه ها و آرایش و پیرایش کتابخانه بسیار دیدنی بود. در وسط کتابخانه یک حوض مرمرین با فواره مرمرین قرار داشت البته بدون آب و در دو طرف این حوض دو جعبه آئینه بود که در آن دو سر پیر با چشمان درخشان دیده می شد. خانم پیر راشدی گفت: «این دو پیر را آقای پیر علی محمد راشدی خودش شکار کرده است». دیدار از این کتابخانه فرصت و دقت بیشتر می خواست که در آن حال امکان نداشت .

راولپندی :

۱۴۹ - کتابخانه گلزار پرویز

[۲۰ باغ و بهار ، ویسترج - ۲ ، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای سرهنگ محمد گلزار کیانی است. وی از افسران باز نشسته ارتش پاکستان است. وجه تسمیه کتابخانه به « گلزار پرویز » آن است که وی را جوا بوده به همین نام و در سال ۱۹۷۱ در گذشته است. در حدود ۱۰۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰ نسخه خطی دارد. در این کتابخانه تعداد اسناد و مدارک تاریخی و فرمان های پادشاهان و احکام اسیران و حا کمان موجود است و همه آنها به زبان فارسی است. فقط ۲ نسخه خطی در این کتابخانه دیدم و دیدار از نسخه های دیگر به وقت دیگر موکول شد.

۱- کیگوهر نامه : به دستور راجه صاحب باغ و بهار خان نائب تحصیلدار ، کاتب برهان الدین چشتی امام مسجد نیایی بزرگ ، تاریخ کتابت ۱۳۲۱ ه ق. ۲۱۷ صفحه.

۲- قرآن شریف : مذهب و منقش ، خط ثلث خوش ، قطع کوچک. نام مذهب در این نسخه آمده است : «ذهب، علی الکمالی مقتدا انجی زاده ، ۱۳۵۵». (عبدالریم حسین از اسلامبول خریده است).

چند اسم و جمله تاریخی از روی اسناد و فرمان ها خواندم ، از جمله :

- «از اینجانب حضرت سلطان المعظم صاحب والا شان سلطان محمود غزنوی از مقام اکبر آباد ، تاریخ ۳۹۱ ه ق» این سند فارسی به خط نستعلیق است و کویا از روی سندی است کتاب شده که کهن بوده است و جعلی است.

- «حضرت احمد شاه پادشاه درانی از لاهور ، ۱۸ ماه شعبان سنه ۱۱۵۷ ه ق».

- «سلطان جهان شاه ۱۱۳۰ ه ق».

در اسنادی که در اختیار آقای سرهنگ محمد گلزار خان کیانی است. نام های فارسی سره به چشم می خورد و اصولاً در خانواده او همواره از نام های زیبای فارسی (مفرد و مرکب) استفاده می کنند ، مانند : گل بهار کیانی ، شاهد سرور گل کیانی ، جاوید گلزار ، نسیم اختر کیانی ، پرویز گلزار ، جمشید گلزار ، نو بهار کیانی ، سکندر زمان ، محمد رستم کیانی ، منوچهر ، کیقباد ، لهراسب ، کشتاسب ، باغ و بهار خان ، لفظ «گل» در نام های این خاندان بسیار است.

لاہور :

۱۵۰۔ کتابخانہ نفیس رقم

[(گنجینہ نفیس) ، جامعہ مدنیہ ، کریم پارک ، لاہور]

مالک این کتابخانہ آقای مولانا سید انور حسین نفیس رقم دانشمند و خوشنویس سیالکوٹی است. وی استاد خطاطی و فن کتابت است در جامعہ مدنیہ (لاہور). در کتابخانہ وی در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۴۰ نسخہ خطی موجود است. آقای نفیس رقم خود صاحب تألیفات گوناگون در موضوع عرفان و هنر و کتابت و خوشنویسی است ، مانند : نفیس القلم ، وسیلۃ السعادات فی مجموع الشجرات ، تذکرہ مخدوم زادہ ، مکاتیب سید احمد شہید ، احوال و آثار خطاط الملک تاج الدین زرین رقم ، نسیم گلبرگہ ، احوال خاندان گیسو دراز (سید محمد حسینی) متوفی در ۸۲۵ ھ ق ، مدفون در گلبرگہ (حیدر آباد دکن).

اینک اسامی چند نسخہ خطی از گنجینہ نفیس :

- ۱۔ مکاتیب سید احمد شہید : خط نستعلیق ، تاریخ کتابت : ۳ جمادی الثانی ۱۰۳۰ ھ ق ، کاتب ابو الظفر عبید اللہ غلام حسین ساکن ساہو والد از نواحی سیالکوٹ ۱۵۶ ورق (۳۱۲ صفحہ).
- ۲۔ نصیحۃ الملوک : تألیف سعدی شیرازی ، آغاز : «قومی کہ بہ طاعت حق». خوش خط مذهب ، بہ دستور سہاراچہ نراندہ سنگھ سہندر بہادر ، والی پتیالہ ، تاریخ کتابت ۱۲۷۵ ھ ق ، کاتب عبید اللہ بن عباد اللہ بیک اعجاز رقم خان تلمیذ سید محمد امیر رضوی.
- ۳۔ اوراد و تعاویذ : کاتب و مؤلف شاہ دین بن غلام محمد شاہ ، ۱۲۸۰ ھ ق ساکن ننگل سوہدا (سیالکوٹ).
- ۴۔ ترغیب الصلوٰۃ : از مولانا محمد بن احمد بن زاہد ، کاتب شاہ دین بن غلام محمد شاہ ، ۱۲۸۰ ھ ق.
- ۵۔ شجرۃ اسعدی : نسخہ عکسی ، کتابت ۱۳۲۲ ھ ق ، (اردو و فارسی). سال رقم کے لیے ای ہوشیار قصہ عجب ختم ہو کر شمار
- ۶۔ تبصرہ الخوارقات : تألیف سید من اللہ بن علی اللہ حسینی ، تاریخ تألیف ۹۸۱ ھ ق. کاتب سید انور حسین نفیس رقم (از روی دو نسخہ خطی موجود در کتابخانہ آصفیہ ، حیدر آباد دکن).

- ۷- ملفوظات سید محمد حسینی خواجہ گیسو دراز: (متوفی ۸۲۵ ھ ق) ۲ مجلد ، کتابت ۱۲۱۳ ھ ق در بجاپور (ہند) ، ۶۹۲ صفحہ . این نسخہ یک تذکرہ است از کوششہای مسلمانان در شبہ قارہ در قرن ۸ ھ ق و چگونگی خاندان سادات حسینی کہ از خراسان بہ ہندوستان رسیدہ اند . در یک جای نسخہ فتح دہلی را کہ توسط ۱۶ سید حسینی انجام می گیرد ، شرح می دہد .
- ۸- وظایف و اوراد : کاتب شاہ دین بن غلام محمد ، سمت ۱۹۳۶ بکرسی .
- ۹- خاتمہ از حضرت سید محمد خواجہ گیسو دراز بنده نواز : قرن ۱۱ ھ ق .
- ۱۰- اورنگشاہی : در طب ، از درویش محمد حکیم ، کاتب محمد دین ولد میان تاج محمد ابن میان الہی بخش ، سمت ۱۹۴۴ بکرسی . بہ ضمیمہ این نسخہ رسالہ 'فرہنگ ادویہ ہندی' کتابت شدہ است .
- ۱۱- کتاب العقاید : از سید محمد اکبر حسینی (متوفی ۸۱۲ ھ ق) بن خواجہ محمد حسینی گیسو دراز ، کتابت ۱۲۲۳ ھ ق ، در گلبرگہ .
- ۱۲- طریق تعلیم خط : فارسی تقریباً قرن ۱۱ ھ ق .
- ۱۳- مثنوی بدر سنیر : (اردو) ، از سید میر حسن دہلوی ، کتابت ۱۲۱۲ ھ ق . تقریباً ۲۰۰۰ بیت دارد .
- ۱۴- رقعات نعمت خان عالی : کتابت قرن ۱۲ ھ ق .
- ۱۵- لعل و گوہر : کاتب شمس الدین ، کتابت ۱۲۵۷ ھ ق (۱۸۹۷ بکرسی) مالک نسخہ پدماوت .
- ۱۶- مجموعہ : ۱- شرح محمدی : (مثنوی فقہی) ، (اردو) ، کاتب سید الف شاہ . ۲- شرح گلستان ، ۳- فرہنگ لغات مشکل گلستان .
- ۱۷- نہایہ الاعقاب در علم الانساب : از شیخ شرف العبیدی .
- ۱۸- مجموعہ مکاتیب : (خطوط) : از سید خواجہ محمد گیسو دراز ، (گلبرگہ شریف) .
- ۱۹- ملفوظات : (اردو) ، از حضرت قطب الارشاد مولانا شاہ عبدالقادر رائپوری (متوفی ۱۳۲۲ ھ ق) .
- ۲۰- حظایر القدس : رسالہ عشق حقیقی ، از سید محمد حسینی گیسو دراز ، کاتب نور محمد یکی از شاگردان آقای نفیس رقم .

۱۵۱- کتابخانه شفیع

[(گنجینه شفیع) ، نیو میوگاردن ، ۶ نمبر (شماره ۶) ، لاہور]

مالک این کتابخانه آقای احمد ربانی فرزند ارشد دکتر مولوی محمد شفیع مرحوم دانشمند و ایران شناس بزرگ پاکستان است. در این کتابخانه در حدود ۲۰۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۷۰۰۰ نسخه خطی موجود است. فہرست بیش از ۱۰۰۰ نسخه خطی فارسی این کتابخانه کہ متعلق بہ شخص دکتر محمد شفیع بودہ است در یک مجلد تالیف دکتر محمد بشیر حسین و بہ اہتمام آقای احمد ربانی چاپ شدہ است. در این کتابخانہ تعدادی مرقعات بہ خط گلزار ، خط اسد ، خط دوالجناح ، خط قرآنی ، خط غبار موجود است. تقریباً ہمہ نسخہ های خطی این کتابخانہ برگزیدہ و ارزندہ است و شہرت جهانی دارد. اینک نامہای چند نسخہ خطی :

۱- دیوان شاهی : (منتخب) : کاتب سلطان علی مشہدی با سہر های گونا گون :

«تمت علی ید افقر الکاتبین سلطان علی مشہدی» ، خط نستعلیق خوش ،

مذہب و منقش ، جلد ضربی سوختہ و برجستہ ، آغاز :

«نابستہ بسلسلہ مشک بوگرہ».

۲- دیوان شاهی : سرودہ شاهی مہزواری ، در عہد سلطنت سلطان حسین بایقرا ،

کاغذ افشان زرد شنگرف ، جلد سوختہ و ضربی و مرصع : «تمت بالخیر سلطان علی

المشہدی .» آغاز : «بیاض خط سبزت ہزاران داغ بر دلہا» .

۳- کتاب البشارہ من کتاب الاشارہ : کاتب امیر خواجہ بن ذالمنذ بن عمر القودنا ،

تاریخ کتابت ۶۹۵ ھ ق. «یوم الخمیس الثانی والعشیرین من شوال سنہ خمس

و تسعین و ستائیم» .

۴- مجموعہ الرسائل : (۱- تجوید ، ۲- فضائل القراء ، رسالہ دیگر) ، (عربی و فارسی) ،

کاتب محمد البخاری ، یوم السبت عشر من ذی القعدہ من شہور سنہ ثلث و

تسعین و ستائیم (۶۹۳ ھ ق) .

۵- المطول تفتازانی : شروع کتابت ۷۴۲ ھ ق و خاتمہ کتابت ۷۴۸ ھ ق .

۶- تفسیر قشیری : تقریباً قرن ۷ ھ ق.

۷- دیوان غزلیات امیر خسرو : خط نستعلیق خوش ، منقش و مصور و آراسته با خط سواد و نقش های سایه روشن.

۸- معارج النبوه فی مدارج الفتوه : تألیف معین المسکین ، کتابت ۱۰۲۲ هـ ق. کاتب میر ناجا بن میر عرب برادر زاده میر کلنگی کاتب بخاری.

۹- دیوان محتشم کاشی :

۱۰- صحیح البخاری : مجلد التاسع ، تقریباً قرن ۹ هـ ق.

۱- دیوان عبیدی : (ترکی) ، کتابت ۹۹۸ هـ ق ، کاتب نوروز محمد بن عبد الباقی ارغون .

۱۲- ذخیره خوارزمشاه ، کاتب محمد بن احمد الکاتب :

هی ، سال ششصد و هفتاد و یک از

فی شهر سنه ۱۰۷۷ هـ ق.

محمد بن احمد المشتهر بجلاج احسن سنه تسع و اربعین و ثمانمائه =

نی ، تاریخ کتابت ۱۰۴۴ هـ ق.

مبئی الدین ، زرافشان ، مذهب ،

زبان فارسی و موسیقی و پنج

ری (۱- محمود و ایاز ، ۲- ذره و

خورشید ، ۳- شعله دیدار ، ۴- حسن گوسوز ، ۵- آذرو سمندر).

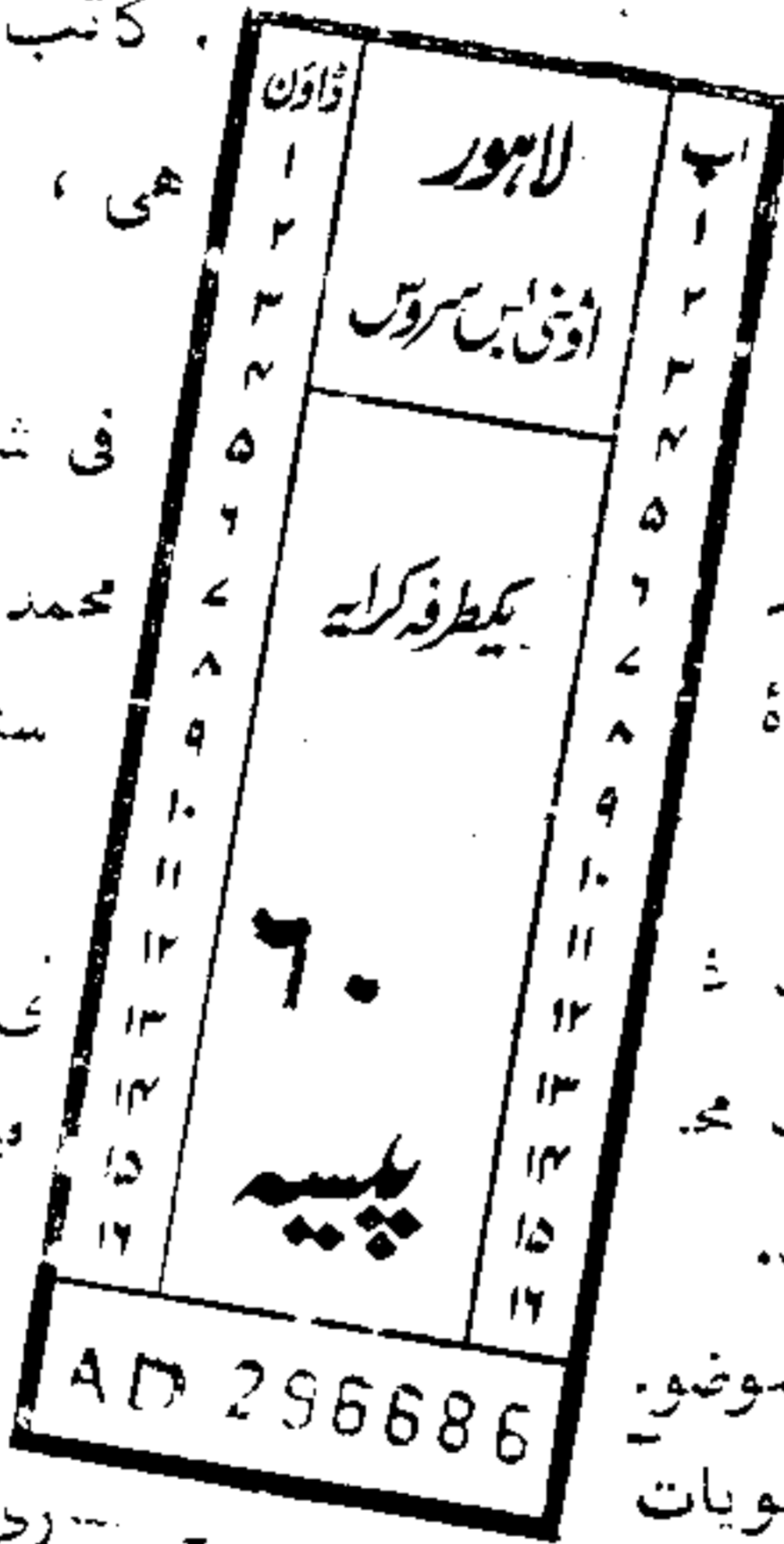
۱۸- شاهنامه سنور : تاریخ شمشیر خانی ، سال تألیف ۱۰۶۶ در شاه جهان آباد .

کاتب امام الدین بن عبدالرسول ، کتابت ۱۲۶۵ هـ ق.

۱۹- دیوان عرفی : کتابت ۱۰۱۸ هـ ق (۱۹ سال پس از فوت شاعر).

۲۰- تاریخ پنجاب : (اردو) تألیف مفتی تاج الدین بن امام الدین ابن قاضی نظام الدین

بن قاضی عبد الباقی.

«تمام شد قرافاد

هجرتہ کتبہ محم

۱۳- مقامات حریری : (عر

۱۴- مثنوی مولوی : کاتب

احوالہ . . . بیلده

۸۴۹ هـ ق.»

۱۵- مثنوی مولوی : کاتب

۱۶- مثنوی مولوی : کاتب

تقریباً قرن ۹ هـ ق.

۱۷- مجموعه مقالات : در موضوع

آشوب در باره مثنویات

- ۲۱- قرآن شریف : برای اورنگ زیب عالمگیر کتابت شده. کتبہ العبد المذنب یاقوت رقم خان عرف محمد عارف الہروی.
- ۲۲- قرآن شریف : کاتب فقیر محمد مراد ، مذهب و جدول و منقش ، کتابت سنہ ۱۰۹۱ جلوس برابر با ۱۱۰۹ ھ ق.
- ۲۳- نزہۃ الارواح : کاتب سید قاهر بن سید طاہر الحسینی ترمذی ، ۹۸۳ ھ ق ، مالک مولانا سلیمان آہنگر ملتان.
- ۲۴- مختصر الوقایہ : (عربی) ، کاتب عماد الدین . نسخہ کهن.
- ۲۵- قرآن شریف : مذهب و مرصع و زرافشان و خط نسخ عالی.
- ۲۶- مثنوی مولوی : کاتب محمد عارف ، کتابت ۱۰۹۴ ھ ق.
- ۲۷- مکتوبات امام ربانی : کتابت ۱۰۴۹ ھ ق.
- ۲۸- مجموعہ تاریخی : (فارسی) ، قطع بزرگ ، ۱- منشآت لطیفہ از امیر آخوند میر ، ۲- نظام التواریخ و چند نسخہ دیگر. کاتب سعد اللہ ولد عبدالعزیز در شہر لاہور ، کتابت ۱۰۱۴ ھ ق.
- ۲۹- کلیلہ و دسنہ : خوش خط مصور (۳۶ تصویر) ، قرن ۸ ھ ق .
- ۳۰- کلیلہ و دسنہ : خوش خط و مصور (۲۶ تصویر) ، تقریباً قرن ۱۰ ھ ق .
- ۳۱- نقش بدیع غزالی : (مثنوی) ، ۱۱۸۷ ھ ق در بلدہ فرح آباد (بمعرفت سیندو خریدہ شد).
- آغاز : «المنہ لله کہ زہستی رستم» (شمارہ ۱۴۳).
- ۳۲- سہر و مشتری : سرودہ مولانا شمس الدین عصار تبریزی ، مصور (۹ تصویر) ، خوش خط و زیبا ، کاتب ابن فخر کواری ، کتابت ۸۸۰ ھ ق.
- آغاز : «بہ نام پادشاہ عام عاشق».
- ۳۳- تیمور نامہ ہاتفی : مجلد و منقش و زیبا و خوش خط ، کاتب خواجہ ضیاء الدین ، کتابت ۹۲۷ ھ ق.
- ۳۴- تحفہ المؤمنین : تالیف محمد مؤمنین حسینی طیب ، تقریباً قرن ۱۰ ھ ق .
- ۳۵- کتاب راک مالا : (اردو ، منظوم) از دست فیض بخش بہ پاس خاطر عبدالرحمن ، منقش و مذهب و مصور (۴ تصویر).

پشاور :

۱۵۲- کتابخانه بخش فارسی

[دانشگاه پشاور ، پشاور]

در این کتابخانه آنگونه که من دیدم ، در حدود ۲۵۰۰ کتاب چاپی دارد و اکثر آنها چاپ ایران و به زبان فارسی است. این کتابخانه به روش و سبک نوین امروزی اداره می شود. میز مطالعه ، قفسه های آهنی با در های شیشه ای دارد. قرآن چاپ دربار شاهنشاهی به خط احمد نیریزی در جعبه مخصوص نهاده شده ، تصویر شاهنشاه آریا مهر و شهبانو و ولیعهد و قائد اعظم محمد علی جناح و تصاویر بزرگان روی دیوار است. مراجعان به این کتابخانه اغلب استادان و دانش جویان بخش فارسی دانشگاه پشاور هستند. نسخه خطی در این کتابخانه ندیدم.

۱۵۳- کتابخانه دکتر سید مرتضی جعفری

[محوطه دانشگاه پشاور ، پشاور]

مالک این کتابخانه آقای دکتر سید مرتضی جعفری رئیس بخش اردو در دانشگاه پشاور است. وی درجه دکتری خود را از دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران دریافت کرده و شاعر و ادیب فارسی و اردو است و تألیفات متعدد دارد. در کتابخانه وی در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی (اردو و فارسی) موجود است و ۲ نسخه خطی نیز دارد :

۱- گلستان سعدی :

۲- یوسف و زلیخای جامی :

حسن ابدال :

۱۵۴- کتابخانه پرفسور منظورالحق صدیقی

[دانشکده دولتی کیدیت ، خانه شماره ۱ ، حسن ابدال]

به همراهی آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکده دولتی راولپندی بدین کتابخانه راه یافتیم. آقای پرفسور منظورالحق صدیقی با محبت و مهربانی فراوان از ما پذیرایی

کرد. آقای اختر راہی استاد دانشکده دولتی مری و چند نفر دیگر ہم از این کتابخانه در همان حال دیدن کردند. آقای پرفسور منظورالحق صدیقی استاد و رئیس گروه تاریخ و اردو و ریاضیات در دانشکده دولتی کیدیت است و بیش از ۱۲ تالیف دارد از جمله :-

- ۱- مآثرالاجداد (تاریخ خاندانی) کہ ۷۵ سند در آن آمده است (اردو).
- ۲- مختل معہ کوی (اردو).
- ۳- نمونہ کا ایک نوجوان (اردو).
- ۴- ہاری ہریانہ (اردو).
- ۵- تاریخ حسن ابدال (با اسناد و عکس ہا و نقشہ ہا).

در کتابخانہ آقای پرفسور منظورالحق صدیقی در حدود ۳۰۰ نامہ و فرمان و حکم و دستور (اسناد و خطوط) موجود است کہ بیش از ۲۵۰ عدد آنها بہ زبان فارسی و بقیہ بہ زبان اردو و عربی و پنجابی است. تعدادی از این نامہ ہا و احکام و فرمان ہا و اسناد و خطوط از پادشاہان دورہ مغول است کہ در شبہ قارہ پاکستان و ہند حکومت می کردہ اند ، مانند :

- ۱- فرمان شہنشاہ اورنگ زیب عالمگیر ، سنہ ۲ جلوس ۶ و ۱۱ مطابق سال ۱۰۷۹ ھ ق. در این فرمان اورنگ زیب را «امیرالمؤمنین» نوشتہ اند : «امیرالمؤمنین ابوالمظفر محی الدین محمد اورنگ زیب بہادر پادشاہ غازی».
- ۲- فرمان احمد شاہ پادشاہ ، سنہ ۲ جلوس ، مطابق ۱۱۶۷ ھ ق.
- ۳- فرمان محمد شاہ پادشاہ ، سنہ ۱۱ جلوس ۱۱۴۱ ھ ق.
- ۴- اسناد خاندانی و مہر ہا و شجرہ خاندانی ، ۱۲۹۵ ھ ق ، ۱۸۷۸ میلادی ، ۱۹۳۸ میلادی.
- ۵- مدال های طلا و جام های نقرہ یی.
- ۶- فرمان شاہ جہان پادشاہ ، سنہ ۲۹ جلوس.
- ۷- پادشاہ عالمگیر سنہ ۲۶ جلوس مطابق با ۹ رجب ۱۰۷۵ ھ ق.
- ۸- فرمان فرخ سیر پادشاہ غازی ، سنہ ۳ جلوس.
- ۹- فرمان شاہ عالم پادشاہ ۲۶ محرم سنہ ۵ جلوس ۱۱۲۳ ھ ق.

در کتابخانہ یک قصیدہ اردو تحت عنوان «غزل میخانہ» روحانیت» آمدہ کہ جگر مراد آبادی آنرا سرودہ است در وقتی کہ در خانہ آقای منظور الحق صدیقی سپہان بودہ است بہ تاریخ ۴ اکتوبر ۱۹۵۴ میلادی، بدین مطلع :

کھان سے برہ کے پہنچے ہیں کھان تک علم و فن ساقی
مگر آسودہ انسان کا نہ تن ساقی نہ من ساقی

و بدین مقطع : بدہ ساقی سی باقی کہ در جنت نخواہی یافت

سواد ساحل گنگا و گلگشت جمن ساقی

در کتابخانہ آقای منظور الحق صدیقی در حدود ۲۲۰۰ کتاب چاپی و ۳ نسخہ خطی موجود است : از جملہ :

۱- **لوامع البينات في الاسماء والصفات** : (شرح نود و نہ نام)، (فارسی)، این نسخہ در کتابخانہ شاہی قلعہ معلی دہلی بود. ۷ مہر از شاہان دارد، ۱۶۷ پگ دارد. در عہد «ابوالمؤید سام بن محمد بن مسعود بن الحسن» و در زمان «عمادالدین نظام الاسلام ابی حفص عمر بن الحسن» تالیف شدہ است تقریباً قرن ۱۰ ھ ق.

۲- **رقعات محمدی** : (فارسی)، تالیف مسیح الزمان ہانسوی معروف بہ محمدی قادری، موضوع آن نامہ نگاری، قرن ۱۲ ھ ق. ۱۶۴ صفحہ.

۳- **مناہج الطالبین و مسالک الصادقین** : تالیف محمود بن سعد اللہ اصفہانی، تاریخ تالیف ۷۲۸ ھ ق (ماہ ذیقعدہ)، کاتب پیر علی بن ابوالفتح خلیج، تاریخ کتابت ۸۷۵ ھ ق (در بلدہ پاوہ من جبال شاہو)، قطع رقعی، در حدود ۲۲۰ ورق. مقدمہ، ۱۰ باب، خاتمہ، در آخر اینگونہ آمدہ است : «وقع الفراغ منه و انتهى الى آخره في اواخر شهر الله المبارك رمضان من شهر سنہ ثمان و عشرين و سبعایہ ببلدہ پاوہ من جبال شاہو تذکرہ للامر الصالحین والفقراء والسالكين راجياً لاينسوه في صالح دعواه غفرالله تعالى لکاتبه و مؤلفه (خط مؤلف) محمود بن سعد اللہ اصفہانی تمت کتابت ہذہ النسخة الشريف الميمونه على يد اضعف عبادالله وافقر هم الى الملك العلي الاعلى پير علی بن ابوالفتح خلیج في اواسط شهر ذی القعدة سنہ خمس و سبعین و ثمانمایہ الهجرة النبویة».

- ۴- ملاک الاعتقاد: (فارسی)، از محمد یحیی معروف به شاه خوب الله اله آبادی. در ذکر احوال بزرگان خاندان چشتیه.
- ۵- فوز الجنات: (فارسی)، از شاه محمد افضل اله آبادی در معرفت سلوک. کاتب شاه محمد اسمعیل شهید مسمی، سال کتابت ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۶- مرآة الحقیقه: (فارسی) در تصوف.
- ۷- معرفت السلوک: (فارسی) از شیخ محمود چشتی، کاتب شاه محمد اسمعیل شهید مسمی، کتابت: ۱۲۳۳ هـ ق.
- ۸- مصباح السالکین: (فارسی) تألیف محمد عبدالعظیم بن محمد حفیظ گیلانی لاهوری ثم پانی پتی (متوفی ۱۲۳۷ هـ ق)، در موضوع عرفان و تصوف، ۲۲۶ صفحه. (به خط مؤلف).
- ۹- مثنوی جنون المجانین: (فارسی) از شاه نصرالله نصرقی، کاتب شیخ ابوالحسن ولد شیخ امام الدین ابن شیخ جهنیو، ۱۱۸۱ هـ ق، ۴۴۸ صفحه.
- ۱۰- اسناد الاشجار: از شاه غلام جیلانی رُهتکی (رُهتک نام شهری در ۴ میل دہلی) صوبہ ہریانہ، تاریخ تألیف ۱۲۰۳ هـ ق ۱۶ ربیع الاول در اله آباد، در موضوع سلاسل دینی و عرفانی اسلامی (نسخہ ارزندہ).
- ۱۱- انیس الاعتقاد: (فارسی)، در احوال ہادی ہریانہ حضرت شاه محمد رمضان شهید، ۲۴ صفحه، کاتب محمد عظیم الدین صدیقی.
- ۱۲- شرائط المریدین: (فارسی) (الجزء الاول)، تألیف حضرت شاه غلام جیلانی رُهتکی، کاتب شیخ کرم علی ولد شیخ عظیم الله متوفی ساکن دارالشرفا قلعه قصبہ رُهتک بروز دو شنبہ، ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۱۳- رسالہ آداب پیر و مرید: تألیف حضرت شاه غلام جیلانی رُهتکی.
- ۱۴- فتوحات مرشدیہ: (فارسی) از حافظ محمد ضیاء الدین ولد مولوی معین الدین بارنولی، ۲۴، قرن ۱۳ هـ ق، مشتمل بر تعلیقات و تلقینات حضرت شاه محمد رمضان شهید.
- ۱۵- اظہار الاخفاء: (واجب و ممکن)، فارسی از شاه غلام جیلانی رُهتکی، کاتب شاه محمد اسمعیل مسمی شهید جنگ آزادی، ۲۱ صفحه.

- ۱۶- رساله فنا : از شاه شرف الدین یحیی منیری ، کاتب شاه محمد اسمعیل شهید جنگ آزادی ، ۴ صفحه.
- ۱۷- ارشاد السالکین : (فارسی) ، از ابو سعید بن فضل الله احمد المحمد الجسینی ، کاتب شاه محمد اسمعیل شهید جنگ آزادی ، ۸۴ صفحه ، ۱۲۳۴ هـ ق.
- ۱۸- طریق الهدی : (فارسی) ، از شاه غلام جیلانی رهنکی ، کاتب شاه محمد اسمعیل شهید جنگ آزادی.
- ۱۹- مجموعه : (فارسی) ۱- ریاض الادویه ، ۲- ثلثیات بخاری ، ۳- سلسله شاهانیه از محمد اسمعیل ولد شیخ عبدالعظیم ، ۴- رساله موسیقی.
- ۲۰- مجموعه : (فارسی) ، ۱- رساله قادری ، ۲- رساله وحدت وجود و وحدت شهود. از شاه محمد غوث پیشاوری ثم اللاهوری ابن سید حسن قادری ، ۲ صفحه.
- ۲۱- مجموعه : (فارسی و عربی) ، ۱- شرح اسماء الحسنی علی سبیل الاجال ، ۲- شرائط الخرقه ، ۳- رساله طریق تلقین ذکر ، ۴- رساله طریق قادریه ، ۵- ذکر رجال ، ۶- رساله قشیریہ ، ۷- رساله کیمیاء السعاده و بلوغ الاراده للشیخ العربی ، ۸- اجازت نامه شیخ عبدالحق دهلوی فی طریق القادریه ، ۹- رساله مکارم اخلاق ، ۱۰- رساله فضل المتأخرین لمولانا عضدالدین ، ۱۱- دعای ختم القرآن ، ۱۲- دعای ختم القرآن ، ۱۳- رساله معرفت سمت القبله ، ۱۴- رساله فواید متفرقه ، من کلام شیخ محب الله الی آبادی ، نشان مهر : «حکیم محمد اسمعیل عظیم شد ۱۲۴۲ هـ ق».

دریہ :

۱۵۵- کتابخانه فیض القرآن

[مدرسه فیض القرآن ، روستای دریہ ، بخش حضرو ، کیمبلپور (استان پنجاب)]

به همراهی آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد دانشکده دولتی راولپندی بدین کتابخانه راه یافتم. این روستا در ۴۲ کیلومتری راولپندی از دهستان حضرو بخش شهر کیمبلپور است. کتابخانه متعلق به مدرسه فیض القرآن است. مؤسس مدرسه حضرت محمد جی (رح) بوده و در ۸۰ سال پیش (به سال ۱۳۱۴ هـ ق) ساخته شده است. در این مدرسه ۳۲ طالب علم مشغول تحصیل هستند و برای آنها غذا و جا آماده است و آشپزخانه

با «لنگر» آن علاوه بر طالب علمان به فقیران و از راه رسیدگان هم غذا می دهد .
مسئول کنونی مدرسه حضرت بابا جی صاحب نام دارد و پسرش سلطان محمود باوی
تمکیزی می کند. مدرسه در سه طبقه ساخته شده است : طبقه اول مسجد ، طبقه دوم
مدرسه ، طبقه سوم کتابخانه و حجرات طالب علمان و نماز خانه خاص .
در کتابخانه فیض القرآن در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۳۵ نسخه خطی موجود
ست از جمله :

- ۱- انواع العلوم فی مقاصد الخاص و العموم : فارسی ، از عبدالله لهوری ، کاتب
عبدالصمد ولد محمد ولد عمر ، تقریباً قرن ۱۲ ه ق.
- ۲- اسکندر نامه : به دستور بختیار بیک ، کتابت ۱۲۳۱ ه ق
- ۳- مجموعه سلطانی : (فارسی) ، تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۴- علم میراث : (فارسی) ، درسی (دستنویس).
- ۵- منظومه ارثیه : از مراد علی بن زاد حاجی ، تاریخ تألیف ۱۲۸۱ ه ق = فارغ.
- ۶- ترائیه : (فارسی) ، شرح منظومه ارثیه از همان مؤلف ، ۱۲۸۳ = تابع.
- ۷- کتاب حدیث : خط نسخ ، قرن ۱۳ ه ق.
- ۸- عبدالرسول : عربی در نحو ، تألیف عبدالرسول کامروی (کامره نام روستایی است
در نزدیک حضرو) ، کتابت ۱۳۸۳ ه ق ، کاتب و مالک سلطان محمود بن
بابا جی دریهوی .
- ۹- قرآن شریف : (دو جزو).
- ۱۰- شرح مراح الارواح : (عربی) ، تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۱۱- ترجمه کافیه : در نحو (اردو).
- ۱۲- شرح کنز الدقایق : (فارسی) ، ترجمه نصر الله بن محمد بن جمال الادوی المعروف
بالکرمانی ، کتابت ۱۱۲۵ ه ق ، کاتب میر محمد حسن.
- ۱۳- منیه المصلی و غنیه المبتدی : (در فقه) . (عربی) .
- ۱۴- ابتداء آغاز اول : (فارسی و عربی و پنجابی) ، کاتب میر عبد الله در روستای
غور غشتی.

۱۵- نصاب مثلث : (فارسی و عربی) ، کاتب میر عبداللہ (سہ لغت بہ سہ طریق ترجمہ شدہ)۔ برای احمد جی و محمد جی۔

۱۶- الحاشیہ المولوی المعلقہ علی شرح التلخیص المسمی بالمطول : (عربی)۔ از مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی ، سنہ ۱۰۷۱ ھ ق ، کاتب فخرالدین۔

لاہور :

۱۵۶- کتابخانہ (مکتبہ) احسان دانش

[دانش آباد ، ۳۷ انارکلی ، لاہور]

در تاریخ ۳ دی ماہ ۱۳۵۳ خورشیدی از کتابخانہ استاد احسان دانش دیدن کردم۔ وقتی کہ بہ کتابخانہ وی وارد شدم گروہی از شاعران و دانشمندان را در حضور وی یافتیم ، از جملہ آقای سجاد بریلوی استاد دانشکدہ دولتی ملتان ، آقای ہاتف دہلوی ، آقای سید صفدر حسین شاہ متخصص بہ «شہید» و چند تن دیگر۔ احسان دانش شاعری است سوختہ و پختہ و دانشمندی است آزادہ کہ از کارگری و مزدوری بہ مقام استادی و استاد راجنہای دکتری دانشگاہ پنجاب رسیدہ است و بہ اندام کوچک و کوتاہ و لیکن قوی و استوار واقعاً بہ علم و ادب و تاریخ اسلام و پاکستان خدمت می کند۔ در سال ۱۹۱۴ میلادی در کاندھلہ بخش شہرستان مظفر نگر در ہند ولادت یافتہ و اکنون ۶۲ سال دارد۔ تحصیلات خود را از مسجد و مدرسہ آغاز کردہ و بہ دانشمندی رسیدہ است۔ بیش از ۳۵ تالیف و دیوان شعر دارد کہ نیمی از آنها چاپ شدہ است۔

در کتابخانہ احسان دانش در حدود ۲۵۰۰ کتاب چای اردو و فارسی و عربی و انگلیسی و پنجابی و تقریباً ۱۸۰۰ نسخہ خطی موجود است۔ نسخہ کتابها در صندوق ہا و در طاقچہ ہا و روی رف ہا و روی زمین چیدہ شدہ است و لیکن خیلی خوب تحت مراقبت و مواظبت ہستند بہ طوری کہ گرم و کرد و غبار و خاک کمتر بہ آنها زبانی و خرابی رسانیدہ است۔ آقای احسان دانش بہ زبان اردو شعر می سراید و در زبان فارسی ہم گاہ گاہی از روی تواضع ہموارہ می گوید من هیچ نمی دانم و این بیت غنی کشمیری را تکرار می کند و با خط خوش آنرا نویسانیدہ و بالای سرش آویختہ است :

«همچو سوزن دائم از پوشش کریزانیم ما جامہ بہر خلق می دوزیم و عربانیم ما»

اینک چند نسخه خطی :

۱- نخبه التفاسیر : از محمد کاظم بن عبدالحکیم (تفسیر فارسی مذهب شیعه) ، تاریخ تألیف ۱۱۴۶ هـ ق ، ۴۱۳ ورق . کتابت ۱۱۴۸ هـ ق . ۳ مهر از مؤلف دارد . این نسخه منتخبی از تفسیر آصفی ، مجمع البیان ، معالم التنزیل ، و تفسیر جلالین است .

۲- انتخاب دواوین شاعران : از عبدالواسع جبلی ، ۵۵۵۸ هـ ق . ادیب صابر ۶۵۴۶ هـ ق . رضی نیشابوری ، کمال اسماعیل اصفهانی ، نسخه بی است بسیار ارزنده و اشعار هر شاعر را تحت عنوان نام هر شاعر جدا جدا آورده است . تقریباً قرن ۶ و ۷ هـ ق . ۱۱۰ ورق .

۳- شرح صحیفه کامله سجادیه : (فارسی) ، شارح محمد بن محمد میر باقر داماد (متوفی ۱۰۴۱ هـ ق) تاریخ کتابت ۱۰۷۷ هـ ق . کاتب محمد ابراهیم بیک تبریزی ، ۳۴۲ ورق .

۴- دستور العلاج : (فارسی) ، کاغذ جبرانگیری ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .

۵- پنج گنج : یا «اعجاز الرسائل» (رسائل الاعجاز) ، فارسی هر رساله جداگانه سر لوح دارد و مذهب است . خط نستعلیق خفی خوب ، در زمان نواب نظام الملک آصف جاه اول رفیق خاص نواب درگاه قلیخان ، نسخه ارزنده ، ۱۱۳۷ صفحه .

۶- دیوان حافظ : (قطع کوچک) تقریباً قرن ۱۰ هـ ق ، خط نستعلیق خفی .

۷- دیوان عرفی : تاریخ کتابت ۱۰۴۷ هـ ق . کاتب فتح محمد عبدالعزیز حسنی الحسینی ، تقریباً ۶۰۰ ورق

۸- مرآت الجمال : (بیاض اشعار) ، فارسی ، بسیار خوش خط (نستعلیق) ، اشعاری که درباره اعضا و اندام معشوق است در این بیاض گرد آمده است .

۹- دیوان صائب : (مذهب و منقش و مرصع) ، کاتب فیض الله ولد محمد اسحاق عرف خواجه ساکن اندرون قلعه پخته ملتان متصل روضه منوره مقدسه متبرکه شاه رکن عالم رکن الدین ابوالفتح فیض الله محمد ، سنه پنج جلوس والا نصیر الدین محمد پادشاه غازی سنه ۱۱۳۵ هـ ق .

۱۰- زاد المسافرین : فارسی ، سروده میر محمد حسین مرید غوث بهاء الحق ملتانی ،

تاریخ سرودن ۷۲۹ هـ ق ، کاتب فقیر کرم الہی ، ۱۲۸۰ هـ ق ، مطابق ۱۹۲۱ بکرسی .

۱۱- محاسن الاداب : فارسی ، ترجمہ مکارم الاخلاق رضی الدین ابی نصر الحسن ابن علی الفضل بن الحسن الطبرسی ، تاریخ تألیف ۹۶۳ هـ ق ، مترجم نصیر الدین محمد بن عبدالکریم الانصاری الاسترابادی ، تاریخ کتابت ۱۰۵۴ هـ ق . کاتب حاجی طغرل در ہرات .

۱۲- التبیان فی اعراب القرآن : تألیف ابوالبقا عبداللہ بن الحسن بن عبداللہ العکبرائی ، کتابت ۱۲۹۹ هـ ق ، کاتب ابوالظفر عبیداللہ غلام حسین .

۱۳- منشات حزین : (فارسی) ، کاتب یحیی علی مشہور بہ آغای ابن محمد علی خان المعروف میرزائی الہاشمی ثم العقیلی .

۱۴- تاریخ فرشتہ : فارسی ، مہر «محمد علی بہادر ۱۲۱۹» ، کاتب غلام علی ابن غلام احمد ، کتابت ۱۲۳۶ هـ ق . ۴۰۰ ورق .

۱۵- منتخب اللغات شاہجہانی : خط نستعلیق خوش جلی ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .

۱۶- قراح و فرهنگ صراح : (عربی) ، مہر «غلام حسین ۱۲۹۲» ، کتابت ۱۳۰۱ هـ ق .

۱۷- کافیه : (عربی) ، خط ثلث یا تحریر «سنت» ، کاتب مولانا عبیداللہ سواتی ساکن کلی باغ ، سنہ ۱۰۰۴ هـ ق .

۱۸- غنیۃ الطالبین : (فارسی) ، شرح از مولانا عبداللہ خف مولانا عبدالحکیم سیالکوتی ، تاریخ کتابت ۱۲۸۷ هـ ق .

۱۹- معارج النبوة فی مدارج الفتوة : (فارسی) ، رکن چہارم و پنجم ، قرن ۱۰ هـ ق .

۲۰- فرامین و مکتوبات : (فارسی و اردو) ، شامل نامہ ہا و حکم ہا و دستور ہا مربوط بہ امیران و حاکمان و دانشمندان در زمان حکومت انگلیسی ہا (۵ مجلد) از سال ۱۸۵۶ تا ۱۸۵۹ میلادی . متن این نامہ ہا و فرامین بسیار ارزندہ است از لحاظ زبان فارسی و تاریخ پاکستان .

۲۱- فرهنگ جہانگیری : فارسی ، (از روی نسخہ مؤلف نقل شدہ) ، ۳۰۰ ورق . تاریخ کتابت ۱۱۹۳ هـ ق .

- ۲۲- فرهنگ لغت عربی و فارسی : (دستنویس یا مکتوب).
- ۲۳- آثار و احوال ابن العربی : (عربی و اردو و فارسی) ، (۹ مجلد) کاتب و گرد آورنده نواب الدین ، ۱۳۲۴ شمسی هجری ، شامل کتابهای مختلف ، از جمله :
 ۱- النول الثمینی فی تلبیس ابلیس ، ۲- عنقای مغرب ، ۳- التدریجات الالهیه ،
 ۴- سوانح النجوم ، ۵- مطلع فصوص الکلم فی معانی فصوص الحکم (ج ۱ و ۲) ،
 ۶- رساله فراید و النوان (اردو) ، ۷- ترجمه مناظر علیہ از شیخ
 عبدالکریم الجلی موسوم بہ شاهد محمودی در تجلیات (فارسی).
- ۲۴- مجموعه : (عربی) ، ۱- کتاب المطالعہ لنواب الدین ، ۲- مشارق شمس المعارف
 عن الاشواق ، ۳- جواهر الحقائق للسید عبداللطیف المعروف بسید
 محی الدین قادری.
- ۲۵- معارج النبوه فی مدارج الفتوه : کتابت ۱۱۳۹ هـ ق ، کاتب ملا اسد اللہ.
- ۲۶- کیمیای سعادت : (فارسی) ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۲۷- بحر الجواهر : (عربی) در طب . از محمد بن یوسف طبیب هروی ، تقریباً قرن
 ۱۱ هـ ق .
- ۲۸- اوم تت ست = اوم ناسه (مثنوی) : ہندی و فارسی ، سرودہ ولی لاهوری کاتب
 امیدوارہ نوردہ گویال کول .
- ۲۹- مثنوی مولوی : (ترجمہ اردو) : از حسن کاندھاوی ، کاتب نادر علی در میرتھ ،
 ۱۸۴۱ میلادی .
- ۳۰- رسالہ سیر مقامات : (فارسی) ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۱- مخزن السالکین : (فارسی) از شاہ برهان الدین شمس العشاق حسینی .
- ۳۲- اقید الکنج : از شاہ میر انجی شمس العشاق (فارسی) .
- ۳۳- بحر المعانی : (مکتوبات) : از خواجہ مخدوم محمد حسینی ، کاتب شیخ احمد ،
 قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۴- رسالہ اسرار الوحی : (فارسی) ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۵- نزہۃ الارواح : از حسین بن عالم بن ابی الحسن الحسینی ، کاتب حسن خان ،
 (فارسی) .

- ۳۶- براءة المحققين: (فارسی) ، از شیخ نجم‌الدین محمود (فارسی)، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۳۷- عين العلم: (عربی) ، کتابت ۱۰۹۴ هـ ق.
- ۳۸- ارمغان: (چاپ شده ۱۲۶۱ هـ ق) ، (اردو) ، ۸ ورق.
- ۳۹- بیاض: (فارسی و اردو و هندی) ، نثر و نظم ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۴۰- دیوان بابر: (زبان ترکی) ، (خط نستعلیق خوش) ، قرن ۱۰ هـ ق. لفظ «بابر» در مقاطع غزلیات آمده است. نشان چند مهر دارد: «عالمگیر پادشاه ۱۰۰۴» ، «عرض دیده شد ۲۸ شهر رجب سنه ۲۶ جلوس». ظاهراً دیوان ظهیرالدین بابر همیون پادشاه است.
- ۴۱- طعام شاهجهانی: (رساله آشپزی در آشپزخانه شاهجهان) ، کتابت قرن ۱۱ هـ ق.
- ۴۲- سبحة الابرار: از جامی ، کتابت ۱۰۹۱ هـ ق.
- ۴۳- قصه شاهزاده سیف الملوک و بدیع الجمال: شامل نثر و نظم فارسی.
- ۴۴- نصیحة المؤمنین: (اردو) از میان جی معین‌الدین چشتی ، کاتب شیخ امام‌الدین ، ۱۲۵۲ هـ ق.
- ۴۵- خیابان یعنی شرح گلستان: (فارسی) : از سراج‌الدین علی آرزو ، کاتب سراج‌الدین سکنه عادل گره تحصیل وزیر آباد ضلع گوجرانوالہ. ۱۹۲۹ بکر می.
- ۴۶- رساله ۲۰ باب اصطرباب: از خواجه نصیر‌الدین طوسی ، کاتب و صاف ، سنه ۱۳۱۱ هـ ق.
- ۴۷- بوستان سعدی: خط تعلیق زیبا ، (شاید از عهد مؤلف باشد) ، نسخه منحصراً بفرده.
- ۴۸- رساله مفتاح قمر: تألیف سید راحت حسین ، (اردو) ، برای چاپ نوشته شده بوده است.
- ۴۹- روضه الشهداء: (فارسی) ، کتابت ۱۲۶۱ هـ ق.
- ۵۰- شرح کتاب شیخ اثیر الدین الابهری: (عربی) ، کاتب حاجی محسن بن حاجی شهاب ، ۱۳۲۵ هـ ق.
- ۵۱- مجموعه رسائل: (فارسی) ، شامل رساله تمیم انصاری و دیگران.

- ۵۲- مثنوی میر : (اردو).
- ۵۳- مثنوی دینی : در فقه و فرائض ، (فارسی).
- ۵۴- مثنوی کریم : (فارسی).
- ۵۵- قوانین الصرف : (ہندی) ، تألیف خانم ملک چکووالیہ ، ۱۳۱۴ھ ق.
- ۵۶- نام حق : (فارسی) ، خط خوش.
- ۵۷- مجموعه : (فارسی) ، ۱- خمسه الاسلام از تقی دهلوی ۱۰۸۸ھ ق ، تحفه نصایح از یوسف حسین ، ۱۲۹۵ھ ق .
- ۵۸- نفعات الانس من حضرات القدس : جامی ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۵۹- تعلیم الاطفال : از میرزا قاسم بیگ ، ۱۸۵۵.
- ۶۰- بیاض یا جنگ اشعار : (فارسی) ، قرن ۱۰ھ ق .
- ۶۱- دیوان اناسی هروی : در صنایع شعری و ادبی. تقسیمات بر حسب «نمره» است و چندین «نمره» دارد.
- ۶۲- ماقی نامه کوثری : از میرزا قاسم بیگ چنگیز خان ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۶۳- آب حیات : (دستنویس) ، از مولانا محمد حسین آزاد ، ۱۹۰۷ میلادی.
- ۶۴- بیاض : (فارسی) ، بہار بوستان و اشعار دیگر ، ۱۱۰۲ھ ق. کاتب شاہ غلام ولد سید ابراہیم .
- ۶۵- مجموعه نسخه نویسی های پزشکی : (اردو و فارسی). ظاہراً حکیم یا طبیبی برای خود بہ طور روزانہ نوشتہ است .
- ۶۶- انشای نعمتی : (فارسی) ، قرن ۱۱ھ ق.

۱۵۷- کتابخانہ دکتر محمد ادریس بت

[کالج روڈ ، سیالکوٹ (شماره ۳۰ مدل ٹاؤن)]

آنگاہ کہ بہ عیادت آقای دکتر عرفانی بہ سیالکوٹ رفتم، با آقای دکتر محمد ادریس آشنا شدم. وی برای معالجه و مداوای آقای دکتر عرفانی آمدہ بود. او گفت من در حدود ۳۱ کتاب چاپی در موضوع طب دارم و از میان آنها شاید ۳ یا چہار نسخه خطی باشد ،

اما فرصت نشد از کتابخانه آقای دکتر محمد ادریس بت که اندکی فارسی هم می دانست دیدن کنم.

۱۵۸- کتابخانه ملک محمد اقبال

[۶۷ زید ، مقابل مسجد تهیکیداران ، میلاد نگر (دهوک رتہ)، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۴۲ مجلد کتاب چاپی (اردو و فارسی و عربی و بلوچی و پنجابی) موجود است. نسخه خطی ندارد. چند دست نویس دیدم ، از جمله :

- ۱- فیض روسی : (فارسی و اردو) ، برگزیده‌ی از مثنوی مولوی تالیف پرفسور ملک محمد اقبال.
- ۲- بیاض حکیم الہی بخش : در موضوع نسخه نویسی پزشکی ، (اردو) ، حکیم الہی بخش ولد میان جیون ساکن قطبال ضلع کیمبلپور حکیم و طبیب زمان خود بوده است ، تاریخ کتابت و تالیف ۱۳۳۱ھ ق.
- ۳- مکتوبات امام ربانی : از شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ، کاتب پرفسور ملک محمد اقبال.

۱۵۹- کتابخانه سید لعل شاه بخاری

[مدنی مسجد ، (مدرسه تعلیم القرآن) ، لایق علی چوک ، واہ کینت]

به همراهی آقای اختر راهی استاد دانشکده دولتی مری به کتابخانه آقای مولانا سید لعل شاه بخاری راه یافتم . وی به زبان فارسی سخن می گفت و تالیفاتی هم دارد. از جمله :

۱- «الکلام الموزون فی صلوة الجنازة علی الوجه المسنون» و «قدیم الصراط علی مسأله الاسقاط».

۲- حضرت معاویہ و استخلاف یزید بجواب تحقیق مزید علی خلافت معاویہ و یزید.

آقای سید لعل شاه بخاری فارغ التحصیل دارالعلوم دیوبند است و بدین جهت در علوم اسلامی متبحر است و کتابخانه‌ی ارزنده دارد.

در این کتابخانه در حدود ۱۲۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۶۰ نسخه خطی موجود است. آقای اختر راهی فہرست نسخہ های خطی این کتابخانہ را بہ روش کتابخانہ گنج بخش تہیہ کردہ است. علاوہ بر نسخہ های خطی ، تعدادی اسناد و طومار ادعیہ و شجرہ نامہ و خطبہ و فراسین بہ زبان عربی و فارسی در این کتابخانہ دیدم ، از جملہ :

- ۱- خطبہ عید دلان (عیدالاضحی) و مناجات نامہ در زمان محی الدین محمد پادشاہ غازی کتابت تقریباً قرن ۱۳ھ ق.
- ۲- خطبہ ثانی و ابیات فارسی ، کتابت قرن ۱۳ھ ق.
- ۳- خطبہ تیمور شاہ (فارسی و عربی).
- ۴- خطبہ عید (اردو و فارسی و عربی).
- ۵- خطبہ دیگر (عید دلان) (فارسی و عربی) و روش نماز خواندن.
- ۶- خطبہ عید خورد (عید فطر) ، فارسی و عربی (۲ نسخہ).
- ۷- سند (بزبان فارسی) ، ۱۱۹۵ھ ق ، ۱۱۷۷ھ ق ، ۱۲۱۱ھ ق.

اینک اساسی چند نسخہ خطی (از کتابخانہ مولانا سید لعل شاہ بخاری) :

- ۱- کتاب ابراہیم شاہی : در اصول فقہ (فارسی) ، کتابت ۱۲۴۶ھ ق.
- ۲- خلاصہ کیدانی : (ترجمہ فارسی) ، کاتب میان ولی محمد ، ۱۳۱۴ھ ق.
- ۳- مجموعہ : ۱- عمدۃ الفتاوی ، فارسی) ، ۲- فرهنگ لغات گلستان ، تقریباً قرن ۱۳ھ ق. (حواشی این نسخہ بہ قلم عبدالعلیم).
- ۴- تحفۃ الابرار : از نورالدین عبدالرحمن جامی ، فارسی ، کتابت قرن ۱۳ھ ق.
- ۵- مجموعہ ۱- رسالہ ڈھائی ورقہ : (پنجابی ، منظوم) ، ۲- رسالہ ارث (عربی) ، ناقص ، کاتب میان ولی احمد.
- ۶- سنہ المصلی : (عربی) ، میان فضل الدین ولد نظام الدین (ساکن علاقہ چچ) ، قرن ۱۲ھ ق.
- ۷- اوراد : ۱- درود مستغاث ، ۲- اسماء اللہ الحسنی ، (عربی) .
- ۸- مجموعہ : ۱- تلخیص العلاج ، ۲- علاج بواسیر ، از ہدایت العلی لکھنوی ، ۳- نسخہ جات طب (اردو و فارسی) ، کاتب سلطان محمد مراد آبادی ، قرن ۱۴ھ ق.

- ۹- صلوة ما چینی : (فارسی) ، ابو الحسین فضل الله بن محمد ابن ایوب الهاچینی
تألیف ماه رمضان ۵۷۱۵ ق ، کتابت تقریباً قرن ۱۱ هـ ق.
- ۱۰- گلشن معجزات : (پنجابی ، منظوم) از محمد شاه مظفر آبادی ، ساکن سلطان پور
(نزد حسن ابدال) ، ۲۳۹ صفحہ ، (۲ غزل فارسی در نعت حضرت محمد
(ص) در این نسخہ از مؤلف آمدہ است) .
- ۱۱- زاد اللیب فی سفر الحبیب : (عربی) ، از محمد شاه بن صالح بن شیخ تاج الدین
بن شیخ شمس الدین کہ بہ مولانا عبداللہ بن مولانا عبدالحکیم سیانکوٹی
نوشته است در عہد محمد شاه پادشاہ غازی.
- ۱۲- شرح یوسف و زلیخا : از محمد بن غلام محمد ، کاتب یار محمد از قوم قریشی
ہاشمی ، کتابت ۱۲۴۴ ق.
- ۱۳- التجوید : (عربی) ، کاتب محمود ، قرن ۱۲ ق.
- ۱۴- انشای ہر کرن : (فارسی ، ناقص) ، قرن ۱۳ ق.
- ۱۵- انشای احمد : (فارسی) از گل احمد ، مہر «قطب الدین مرید دستگیر» ، کاتب
قطب الدین ولد محمد علی ، ساکن منہاور ، کتابت ۱۲۶۸ ق = ۱۸۵۲
میلادی.
- ۱۶- خلاصۃ الفقہ : (فارسی) ، کاتب ، خدا بخش ، مہر : «اسمعیل پیرو دین محمد
۱۱۷۹ ق».
- ۱۷- انتخاب الکتب : (فقہ ، پنجابی) ، تألیف ۱۱۱۲ ق .
- ۱۸- حاشیہ شرح تہذیب : (عربی) ، ۱۲۲۴ ق (در شہر لکھنؤ) حاشیہ نگار مونوی
اسمعیل بن محمد وجیہ الدین ، کاتب اللہ دین کولیانونالہ.
- ۱۹- نوادر اوغانی : (در فقہ ، فارسی و عربی) ، از عبداللہ نیازی .
- ۲۰- مصباح الہدایہ : (۱۵ باب) ، شرح رسالہ مہتدی در فقہ ، (فارسی) ، تألیف
حضرت شیخ بابو کاتب ، ۱۲۴۲ ق. مالک غلام علی.
- ۲۱- جواہر النفیس علی متن درہم الکیس : (عربی) ، کتابت ۱۲۷۷ ق.
کاتب نظام الدین (چاپ شدہ).
- ۲۲- راحت المؤمنین : از عبداللہ واعظ ملتانی ، ۱۲۸۹ ق (برای پاس خاطر سید
قاسم شاہ).

- ۲۳- رسالهٔ صرف و نحو عربی : (فارسی) ، به ضمیمهٔ سائت عامل (منظوم) از شیخ عبدالقاهر جرجانی .
- ۲۴- مجمع الاحکام : (در عرفان و تصوف و فقه و سؤال و جواب فقهی) ، از درویش ابو سعید علی قریشی ، کتابت ۱۲۳۷ هـ ق.
- ۲۵- رسایل متفرقه : (عربی) ، ناقص.
- ۲۶- دعای عجایب الاستغفار : (عربی ، دستورها فارسی) ، معروف به دعای عبدالله شیطاری (ناقص).
- ۲۷- مجموعه : تذکرهٔ المذاهب : ۱- (مشور) ، ۲- تجوید قرآن (منظوم) ، ۱۰۸۳ هـ ق (فارسی).
- ۲۸- متن الجزریه : (منظوم ، عربی ، تجوید) .
- ۲۹- شرح قصیدهٔ امالی : (فارسی) ، تألیف آخونصاحب (آخون درویزه) ، کاتب میان محمد اکرام ابن عبدالعزیز ساکن قریهٔ شاهی تپه در بلدهٔ پیشاور ، کتابت ۱۲۵۵ هـ ق.
- ۳۰- هدایت نامه : (مجربات دیره می) ، نقل از حسامی.
- ۳۱- عقل بیدار : (فارسی) ، تألیف فقیر ولد بازید عرف آوان ساکن قلعهٔ شورکوت ، (ناقص) .
- ۳۲- رسالهٔ صرف و نحو : (قرن ۱۴ هـ ق).
- ۳۳- مجموعه : ۱- تذکرهٔ المذاهب مستعیناً بواهب المواهب ، ۲- مناجات غوث الثقلین ، ۳- عجایب الاستفسار از عبدالله شیطاری ، ۴- القاب و سرنامه (فارسی) ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۳۴- ادعیه و اوراد : (بر اساس عقیدهٔ اهل سنت و جماعت) ، ناقص ، قرن ۱۳ هـ ق.
- ۳۵- رسائل در فقه : (مشقی ، عربی) .
- ۳۶- نسخه های طبی : (مجموعه) ، (فارسی و اردو) .
- ۳۷- مختصر منظومهٔ طبیعیهٔ تشریحیه : (منظوم) ، فارسی .
- ۳۸- نسخهٔ خطی : (فارسی و عربی ، ناقص) ، قرن ۱۱ هـ ق.

۳۹- کتاب ترکیب برکافیه : (نحو عربی) ، کاتب ملا قیام‌الدین آخون زاده ، کتابت ۱۲۵۵ هـ ق در قریه شیر پاؤ.

۴۰- حکایات عربی : (قرن ۱۴ هـ ق).

۴۱- مجموعه : معاً حافظ صاحب بر اهل ایران و جواب معای حافظ بر اهل ایران ، ۲- یادداشت کرسی نامه سادات ، ۳- شجره نامه مبارک غوثیه ، کاتب و مؤلف سید مصطفی القادری.

۱۶۰- کتابخانه مولانا شیر محمد

[مدنی مسجد ، لایق علی چوک ، واه کینت (استان پنجاب)]

این کتابخانه در یکی از اطاق‌های «مدنی مسجد» قرار دارد و برای مدرسه تعلیم القرآن مورد استفاده قرار می‌گیرد . مولانا شیر محمد مدرس عربی و فارسی مدرسه است. در حدود ۱۰۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد (عربی و فارسی و اردو) . نسخه خطی ندارد. مدرسه تعلیم القرآن ۲۷ طالب علم دارد که بیشتر آنها قرآن حفظ می‌کنند.

۱۶۱- کتابخانه اختر راهی

[روستای لوهر شرفو ، بخش واه کینت ، (استان پنجاب)]

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی (عربی و فارسی و اردو و پنجابی) دارد. آقای اختر راهی جوانی است پر شور و پرکار. چند کتاب تألیف کرده و در حدود ۳۰۰ مقاله گوناگون در مسائل کتاب شناسی دین و تاریخ مخصوصاً راجع به ترجمه و تفاسیر فارسی قرآن نوشته است و در مجلات الحق (اکوره ختک) ، البلاغ (کراچی) ، العلم (کراچی) ، (سیاره دانش) (لاهور) ، محدث (لاهور) ، مجله دارالعلوم (دیوبند) ، زندگی (رامپور) ، تعمیر حیات (لکهنؤ) ، فیض الاسلام (راواپندی) چاپ شده است. کتابهایی که تألیف کرده است :

۱- مسعود عالم ندوی (سوانح و مکتوبات) ، چاپ گجرات.

۲- ذکر رفتگان (زیر چاپ).

۳- تذکره مصنفین درس نظامی (زیر چاپ).

۴- تبرکات مدنی (مولانا احمد حسین مدنی) (زیر چاپ).

۱۶۲۔ کتابخانہ مولانا نور حسین

[واہ کینٹ]

در این کتابخانہ در حدود ۴۰۰ کتاب چاپی و ۲ نسخہ خطی موجود است :

۱۔ شرح وقایہ : (در فتنہ).

۲۔ قرآن کریم :

۱۶۳۔ کتابخانہ مولانا حبیب الرحمن خان اگرووری

[حسن ابدال ، بخش کیمبلپور (استان پنجاب)]

بہ ہمراہی آقای پرفسور ملک محمد اقبال بدین کتابخانہ راہ یافتہ۔ مولانا حبیب الرحمن اگرووری در حدود ۸۴ سال دارد۔ خودش را نشان نداد ، اما درہای کتابخانہ را بہ روی ما گشود۔ اگرووری یک ریاست بودہ است در نزدیک «مانسہرہ» ایالت ہزارہ۔ در حدود ۱۱۰۰ مجلد کتاب های چاپی خوب کہ اکثر آنها فارسی و عربی و چاپ نولکشور و چاپ مصر است و ہمہ آنها بسیار خوب مجلد شدہ است و روی عطف و جوانب کتابها نوشتہ است : «محمد عزیز الرحمن عرف محمد آزاد بخت چشتی قادری ۱۳۲۸ھ ق» کہ او پدر مولانا اگرووری بودہ است۔ از آقای مولانا اگرووری خواستم کہ دفتر مرا امضا کند۔ وی نوشت : ایک ایرانی میری زیارت کرنے آیا ہے حبیب الرحمن بقلم خود ، عالم دیوبند۔ در این کتابخانہ چند نسخہ خطی دیدار کردم ، از جملہ :

۱۔ مجموعہ : ۱۔ تحفۃ العاشقین ، ۲۔ اسرار القلوب ، (اردو) ، تالیف مولانا حبیب الرحمن

اگرووری۔ قرن ۱۴ھ ق۔

۲۔ شرح بسم اللہ الرحمن الرحیم : (اردو) ، قرن ۱۴ھ ق۔

۳۔ مسائل فقہی و عرفانی : (فارسی) ، تالیف حبیب الرحمن اگرووری (دستنویس مؤلف)۔

۴۔ چولہ قمیض باوا نانک صاحب : این نسخہ دعایی یک ورقہ بود بدین شرح کہ

سورہ شہادت و کلمہ طیبہ و دیگر ادعیہ را بہ صورت و شکل پیراہن کتابت کردہ بودند و این شکل پیراہن متعلق بہ باوا نانک صاحب بود کہ مؤسس «فرقہ مذہبی سیکھا» بودہ است و گور و پنجہ صاحب با چشمہ آب و حوض مقدس در یک بنای با عظمت در شہر حسن ابدال است۔ (این گونہ نقش

دعای کہ یک پیراھن را نشان می دهد ، بہ صورت بافتہ شدہ و نقاشی شدہ نیز در فقیر خانہ لاهور دیدم کہ گفتہ می شد متعلق بہ حضرت فاطمہ الزہرا علیہا السلام است۔

۵- دیوان حافظ : با مقدمہ فارسی (منثور) ، خوش خط ، سرلوح دارد۔ کاتب عبدالغفار ، کتابت ۱۰۹۷ھ ق۔ در پایان این دیوان فہرست اصطلاحات عرفانی دارد۔

آقای طارق مقصود چشتی قادری محبت بسیار فرمود تا این کتب خانہ را بہ ما نمودند۔

چھوہرہ شریف :

۱۶۴- کتابخانہ حافظ محمد طیب الرحمن

[چھوہرہ شریف، بخش ہری پور، ہزارہ]

مانک این کتابخانہ آقای مولانا صاحبزادہ محمد محمود الرحمن علوی قادری است کہ ساکن روستای چھوہرہ شریف است۔ در این روستا مسجد و مدرسہ و زیارت آدمی با شکوہ است۔ متأسفانہ از گشودن در کتابخانہ و نشان دادن کتابہا خود داری کردند و نوشتند آن کس کہ کتابخانہ را حفاظت می کند کیدش را با خود بردہ است و قول دادند کہ در آیندہ ما را دعوت خواهند کرد تا از کتابخانہ دیدن کنیم۔ حضرت غوث اعظم چھوہروی (رح و حافظ محمد طیب الرحمن و محمد منظور الرحمن و دخترش عابدہ خاتون بی بی و مولانا محمد فضل السبحان قادری چھوہروی در چھوہرہ شریف مدفون هستند و گنبد و بارہ و منارہ ہای باشکوہ ساختماند۔ ہم آنہوں سجادہ نشین دربار عالیہ چھوہرہ شریف آقای مولانا صاحبزادہ محمد محمود الرحمن علوی قادری است۔ قطعہ تاریخ وفات حضرت غوث چھوہروی این است :

«بتاریخ یکم ذوالحجہ بوقت عشا بروز شنبہ از دارفانی رخت برد۔

کرد ہاتف غیب ما را این ندا رفت از دنیا آن شاہ مقتدا
بود شمع ذکر لا الہ الا اللہ قرۃ العین او ذکر لا الہ الا اللہ
در جوار رحمت حق یافت جا ذکر آن شاہ بود لا الہ الا اللہ

۱۳۴۲ ہجری نبوی (ع۔)

۱۶۵- کتابخانه رحمانیه

[دارالعلوم اسلامیہ رحمانیہ، ہری پور، ہزارہ]

این کتابخانہ در اختیار مدرسان و دانشمندان و طالب علمان دارالعلوم اسلامیہ رحمانیہ قرار دارد و در داخل مدرسہ است. در حدود ۲۲۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰ نسخہ خطی (فارسی و عربی و پنجابی و پشتو و اردو) در این کتابخانہ موجود است. کتابدار آقای راجہ محمد یوسف جہلمی است. اسامی کتابہای چاپی و نسخہهای خطی را در ہم در یک دفتر ثبت کردہ اند. فہرست نسخہهای خطی ہنوز ترتیب نیافتہ است. آقای اختر راہی فہرست نگار مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان داوطلب فہرست نگاری نسخہهای خطی این کتابخانہ است. دارالعلوم اسلامیہ رحمانیہ دارای این تقسیمات است: ۱- کتابخانہ (مکتب) ، ۲- دفتر دارالشوری ، ۳- دارالمنطق و العقول ، ۴- دارالفقہ و الاصول ، ۵- دارالحفظ و النحو ، ۶- دارالاشاعہ و الافتاء ، ۷- دارالاقامہ. این دارالعلوم زیر نظر «انجمن شورای اسلامیہ رحمانیہ» ادارہ می شود. رئیس انجمن شوری حضرت صاحبزادہ خواجہ محمد محمود الرحمن علوی قادری سجادہ نشین آستانہ عالیہ چھوہرہ شریف ہستند. بہ دستور رئیس انجمن شوری اجازہ دادہ شد از کتابخانہ دیدن کنیم. ضمناً از «لنگر» یا «آشپزخانہ» مدرسہ بہ ما غذا دادند ، ہمانگونہ کہ طالب علمان و دیگر مسہانان را اطعام می کردند.

اینک اساسی چند نسخہ خطی از این کتابخانہ:

- ۱- مفاتیح : (عربی) از یعقوب بن سید علی. قرن ۱۱۱ھ ق.
- ۲- شرح وقایہ : (جزو آخر) ، (عربی). قرن ۱۰ھ ق.
- ۳- شرح اسکندر نامہ : (فارسی) ، قرن ۱۲ھ ق.
- ۴- تفسیر یعقوب چرخمی : (فارسی) ، قرن ۱۰ھ ق.
- ۵- کنز الدقایق : (عربی) ، جلد ۱ ، کاتب عبد اللہ بن محمد ظاہر ، تاریخ کتابت ، ۱۲۷۰ھ ق.
- ۶- حاشیہ میرایسا غوجی : (عربی).
- ۷- رقعات فارسی : قرن ۱۲ھ ق.
- ۸- کنز الدقایق : (عربی) ، قرن ۱۰ھ ق.

- ۹- نسخه فقہ : (عربی).
- ۱۰- مسائل متفرقه : (فارسی) ، از مولانا عبدالغفور ، ۵۱۲۸ ق.
- ۱۱- نسخه فقہ : (عربی ، مشقی).
- ۱۲- ترغیب الصلوٰۃ : از محمد بن احمد فراہی ، قرن ۵۱۲ ق.
- ۱۳- احیاء علوم الدین : (عربی) ، نسخه کامل قطع بزرگ ، ۶۲۰ ورق (۱۲۴۰ صفحہ) ، قرن ۵۱۱ ق.
- ۱۴- تحفۃ السلام : (تفسیر سورۃ فاتحہ) : (فارسی) ، از اکرام الدین ، تاریخ کتابت ، ۵۱۲۴۲ ق.
- ۱۵- غنیۃ المبتدی شرح منیۃ المصلی : (عربی).
- ۱۶- شرح الیاس : (عربی) ، قرن ۵۱۱ ق.
- ۱۷- سراجی و اشعار پنجابی : حافظ محمد حیات کھوکھر ، کتابت ۵۱۳۱۲ ق.
- ۱۸- ریاض القدس : (فارسی) ، از محمود بن ابراہیم نبیرۃ قاضی حمیدالدین ناگوری.
- ۱۹- مسائل فقہ و عرفان : (فارسی) ، قرن ۵۱۰ ق.
- ۲۰- مجموعہ : ۱- دیوان آصفی ، ۲- دیوان وحشی ، ۳- دیوان ہلالی.
- ۲۱- صرف و نحو : (عربی و فارسی).
- ۲۲- سیرت رحمانیہ عالیہ : (اردو و فارسی) ، از محمد عباس خان التادری مہرو محمدی ، ساکن پونج آزاد کشمیر ، ۴۵۴ صفحہ. بہ خط مؤلف (چاپ شدہ).
- ۲۳- عقدۃ الاولی المعروف بقالونجہ الھیولی : (عربی) ، در موضوع صرف و نحو.
- ۲۴- نصاب الصبیان : از ابو نصر فراہی ، قرن ۵۱۲ ق.
- ۲۵- مجموعہ : (فارسی) ۱- انشای خادمی ، ۲- انشای فیض بخش.
- ۲۶- گلستان سعدی : کاتب قمر الدین ، ۵۱۲۵۷ ق .
- ۲۷- ادعیہ و اوراد : (عربی) ، دستورہای خواندن فارسی.
- ۲۸- قران السعدین : از امیر خسرو دہلوی ، (فارسی) ، قرن ۵۱۰ ق.
- ۲۹- دیوان صائب : (فارسی).

- ۳- بینات شمید : (پشتو) ، در موضوع تجوید.
- ۳۱- مجموعه : ۱- گلستان ، ۲- بوستان : کاتب احمد بن میان حیات بخش ،
کتاب ۵۱۲۷۹ ق.
- ۳۲- نسخه فقه : (عربی) ، قرن ۵۱۱ ق ، (ناقص).
- ۳۳- نسخه فقه : (عربی ، سستی).
- ۳۴- منطق : (عربی) ، از عبدالله بن الہداد ابن عثمان ، کاتب گمینا لعل قوم ، ۱۸۳۴
میلا دی مطابق با سمت ۱۸۹۰ بکرمی.
- ۳۵- نسخه فقه : (عربی).
- ۳۶- اسکندر نامہ : قرن ۵۱۲ ق.
- ۳۷- بہار دانش : (فارسی) ، از عنایت اللہ ، قرن ۵۱۲ ق.
- ۳۸- عقود الدرر فی حل المطول والمختصر : (عربی) ، از حسین بن شہاب الدین
السامی النامی .
- ۳۹- منتخب اللغات شاہجہانی : کاتب شیخ خیر اللہ ساکن فرح آباد ، کتابت
۵۱۲۴ ق.
- ۴۰- مسلم الثبوت : از محب الدین عبدالشکور ، قرن ۵۱۲ ق.
- ۴۱- علم النحو : (عربی).
- ۴۲- کتاب الفقه : (عربی) در موضوع ارث.
- ۴۳- علم الصرف : (عربی).
- ۴۴- شرح دلائل الخیرات : (فارسی) ، کتابت ۵۱۲۳۹ ق. مالک نسخہ محمد خورشید
در سال ۵۱۲۴۶ ق.
- ۴۵- انشای یوسفی : (فارسی).
- ۴۶- مجموعہ : ۱- انشای ہرکرن ، ۲- کریمہ ، ۳- مثنوی پنجابی ، ۴- محمود نامہ ،
کاتب اول رای زادہ نبرترا ، ۱۷۳۰ بکرمی ، کاتب دوم صحبت خان ، ماہ
ساون ۱۹۱۹ بکرمی.
- ۴۷- قرآن : با زیر نویس فارسی ، مذہب و منقش.

- ۴۸- حواشی معلقه علی الامور من شرح المواقف: (عربی) ، از محمد زاهد بن محمد اسام
الهروی ، به ضمیمه ، قصیده بانث سعاد.
- ۴۹- شرح بوستان : (فارسی) ، کاتب شمس الدین .
- ۵۰- مجموع سلطانی : (فارسی) ، کاتب غلام حسن خلف میان سلطان محمد ، تاریخ
کتابت ۱۲۸۰ هـ ق.
- ۵۱- المستخلص : (عربی) در فقه.

سلطان پور :

۱۶۶- کتابخانه حمیدیه

[دارالعلوم حمیدیه ، سلطان پور ، ضلع کیمبلپور (پنجاب)]

در روز ۶ بہمن ماہ ۱۳۵۳ خورشیدی بہ ہمراہی آقای پرفسور ملک محمد اقبال استاد
دانشکده دولتی راولپندی از طریق حسن ابدال و ہریپور و شاہیہ بہ سلطان پور رسیدہ.
روستای سلطان پور ۴ میل تا راولپندی فاصلہ دارد و ۱۲ میل پیادہ روی کردیم. در این
روستا دارالعلوم حمیدیه بنا شدہ است کہ بانی آن مولانا حمید شاہ مرحوم بودہ است.
کتابخانہ حمیدیه و مسجد حمیدیه در این روستا بہ نام او است. اکنون آقای مولانا عبدالرحمن
شاہ مسؤول این دارالعلوم است. ہن روز کہ بہ این روستا وارد شدیم بہ مناسبت ماہ محرم
الحرام و ایام عاشورا مجلس ذکر و خطبہ تشکیل دادہ بودند. ما ہم در این مجلس شرکت
جستیم و بہ احترام ورود ما ، خطیب می کوشید کہ اشعار فارسی بخواند و بسیار بہ ما
احترام کردند. مولانا سید ضیاء الدین مرحوم کہ «مدرسہ ضیا العاوم» در بازار سبزی
(راولپندی) بہ نام اوست در ہمین روستا پرورش یافتہ است. طریقہ این مدرسہ چشتیہ قادریہ
است و بہ سلسلہ مہر علی شاہ درگولہ شریف می پیوندند. در حدود ۲۵ طالب علم در
مدرسہ حمیدیه درس نظامی می خوانند. در کتابخانہ حمیدیه در حدود ۲۵ کتاب چابی و
بیش از ۱۲ نسخہ خطی (فارسی و عربی و پنجابی و اردو و پشتو) دارد. اینک اسامی
چند نسخہ خطی :

- ۱- تفسیر حسینی : (فارسی) ، قرن ۱۰ ہ ق .
- ۲- صرف و نحو : (فارسی) بہ فرمایش سید ضیاء الدین مرحوم.

- ۳- الرسالة الاظهار والدر الخفی فی اثبات الکی طبیعی : (عربی)، از مولوی مشتاق احمد
۱۳۳۸ هـ ق ، خط مؤلف ، در موضوع منطق و فلسفه.
- ۴- انواع بارک الله : (پنجابی). اشعار پنجابی ، بر «باب ها» منقسم است.
- ۵- علم طب : (پنجابی) ، منظوم و منشور ، در ۸ باب .
- ۶- رسایل طبی : (فارسی و پنجابی).
- ۷- لذت النساء : (فارسی) ، از ضیاء نخشی.
- ۸- السامی فی شرح الحسامی : (عربی) ، کاتب ملا جلال آخوند ساکن کنده ،
قرن ۱۰ هـ ق.
- ۹- مجموعه رسائل : (فارسی و عربی) : در عرفان و تصوف و تفسیر و قرائت
(نسخه نادر).
- ۱۰- کنز الدقایق : (عربی) ، خط خوش نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق.
- ۱۱- کتاب یک روزی : (عربی) ، در موضوع منطق ، از حمید شاه و به خط او.
- ۱۲- ریاض تحقیق : (اردو) ، شرح اسکندر نامه (چاپ شده ۱۸۸۴ میلادی).
- ۱۳- رسایل اسدیہ : (عربی) از مولوی اسد الله و به خط او : ۱- تن تن مسائل مختلفه
بین حکم و متکلمین ، ۲- رساله فی تحقیق افادۃ النظر الصحیح ، ۳- رساله فی
احوال المعذبین من الحکم ، ۴- رساله فی بیان المذاهب و التحقیق فی علم
الواجب ، ۵- تقریر متعلق فی تقسیم العلم الی التصور و التصدیق ، ۶- تقریر
متعلق بعدم جریان البرهان تطبیق.
- ۱۴- روضۃ الشهداء : (فارسی) در تاریخ و احوال شهیدان کربلا. ده باب دارد. مؤلف.
ملا حسین واعظی کاشفی.
- ۱۵- باغ ارم : (پنجابی) ، ترجمه مشنوی (چاپ شده).
- ۱۶- فرائض سراجیه : (فارسی) ، چاپ شده فورت ولیم (۱۸۱۱-۱۲۲۷ هـ ق).
- ۱۷- مسائل فقه : (ناشناخته) ، عربی ، قرن ۱۰ هـ ق ، ناقص.
- ۱۸- کتاب الفقه : (نسخه کهن) ، عربی ، قرن ۱۰ هـ ق.
- ۱۹- شرح وقایه : (عربی) : کاتب محمد عمر بن قطب الدین الاندجانی یوم اربعه عشر

من شهر المبارک الشوال تم بالخیر و الظفر فی سنهٔ تسع و خمسين و تسعمائتہ
من ہجرۃ النبوی.

۲۰- ناشناخته: در مسائل فقہ، (ناقص)، قرن ۱۱ھ ق.

۲۱- کتاب الفتاوی: (عربی).

۲۲- مجربات متیسی: (فارسی)، (چاپ شدہ).

۲۳- مفید المعاجین: (فارسی)، (چاپ شدہ).

۲۴- عین العلم: (عربی)، کاتب سیارت شاہ. در موضوع اثبات علم و منطق.

۲۵- مجموعہ: ۱- منقح العوامل و قوانین اعلال، ۲- رسالہٗ الکشف الظلام، کاتب
حمید شاہ، مہر «حمید شاہ» و مہر «انجمن دارالعلوم حمیدیهٗ سلطان پور»
دارد.

۲۶- قواعد التفتازانیہ: (عربی).

۲۷- ابوالمنتهی علم العقاید: (عربی).

۲۸- مجموعہ: ۱- دستور القضاء، (فارسی) تالیف صدر ابن رشید بن صدر التبریزی
ملقب بہ قاضی خواجہ عمید، کاتب عبدالرحیم ابن عبداللہ عرف سنا، تاریخ
تالیف: ۹۶۲ھ ق. (سنہٗ ثانی و ستین و تسع مائتہ). در آخر ابن نسخہ
نامہای محمد بن احمد تبریزی ملقب بہ «عماد» و محمد بن محمود تبریزی
معروف بہ قاضی خواجہ آمدہ است و تاریخ «۷۷۲ھ ق» دارد: «فی السلیخ
من شعبان المعظم الثین و سبعین و سبعمائتہ».

۲- الملتقط من المسائل الکنیۃ العباسیہ (عربی)، ۳- تحفۃ الفقہا کاتب حافظ
شریف ولد داود میر ابن یوسف میر (عربی)، ۴- زاد الفقر (عربی)، از
شمس الدین ابو عبداللہ ابن محمد ابن شیخ زین الدین عبدالواحد الحشتہر بہ
ابن الہام در موضوع عرفان و تصوف و فقہ.

۲۹- قال اقول: (عربی)، در منطق از اثیر الدین ابہری.

۳۰- اسکندر نامہ بوی: کاتب: احمد نور ولد محمد سعید، عرف افغان، (فارسی).

۳۱- مجموعہ: ۱- قصیدہٗ محمدیہ (ص)، (عربی)، ۲- تحفہٗ مقبول شاد (فارسی)، نظم
و نثر، کاتب «کرم»، تاریخ کتابت ۱۱۸۶ھ ق. ۳- رسالہٗ احادیث (عربی).

- ۳۲- رساله 'صرف میر : کاتب محمد شاه .
- ۳۳- درود مستغاث : خط خوش نسخ ، مهر «نور محمد» دارد .
- ۳۴- شرح الیاس : (عربی) ، کاتب سپارت شاه در مسجد سلطان پور ، مهر «سپارت شاه» دارد .
- ۳۵- راحت القلوب : (فارسی) از علی محمد اصفهانی در علم فقه و تصوف ، ۲۰ باب دارد . کاتب «سپارت شاه ابن نور علی شاه مسافر بی وطن چند روز در دنیا بنسق و فجور گذرانیده آخر در خاک آمیز خواهد شد در فنای رب» . مهر «سپارت شاه» دارد .
- ۳۶- غزوات حیدری : ترجمه 'حمله' حیدری به نثر اردو، مترجم سید محسن علی صاحب ابن سید امیر علی (چاپ شده) .
- ۳۷- آثار محشر : (پنجابی) ، از مولوی محمد علی تخلص «محمد» کاتب فقیر حنیر پرتقصیر بی تدبیر بی پذیر سپارت شاه مهر ، «سپارت شاه» دارد .
- ۳۸- مجموعه 'رسائل صرف و نحو : (فارسی) ، از مولوی محمد قاسم ساکن سورج گلی ، ملک هزاره ، کاتب احمد شاه ساکن سلطان پور .
- ۳۹- یوسف و زلیخا : (پنجابی) ، کاتب سپارت شاه .
- ۴۰- تنبیه الغافلین : (فارسی) ، در فقه و فتاوی ، کاتب احمد ولد عبدالرزاق ساکن قصبه 'ابله' شاه در ملک سوره شاه ، ۲۹ باب دارد .
- ۴۱- مثنوی فقهی و رساله 'فقهی : فارسی، (نظم و نثر) .
- ۴۲- هدایه شرح وقایه : (عربی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۴۳- نغزک : (عربی) ، قرن ۱۴ ه ق :
- ۴۴- اصول فقه : از خلیفه سلطان به اسم «حسن» .
- ۴۵- مفید المبتدی : (جامع التعلیل) : کاتب فقیر بلکه افقر سید محمد شاه ابن صدر شاه . مهر «حمید شاه» دارد .
- ۴۶- کتاب صرف و نحو : (فارسی و عربی و پنجابی) .
- ۴۷- صرف و نحو : (عربی) .

- ۴۸- مراح الارواح : (عربی) ، صرف و نحو ، کاتب محمد شاه در مسجد بهوئی.
- ۴۹- مرآت الصرف : از فقیر حقیر در کمند هوای نفس اسیر شیر محمد ابن شیخ محمد قریشی ، کاتب و مالک حمید شاه ولد سپارت شاه .
- ۵۰- شرح الیاس : (عربی) در فقه ، کاتب میان خیر محمد ولد خان محمد ساکن کوه .
- ۵۱- کتاب فقه : (عربی) ، کاتب میان کریم حیدر ساکن مورہ دہستان ایت آباد بخش ہزارہ .
- ۵۲- رسالہ قراءت و ادعیہ : (عربی) : کاتب مسکین الدین پیر بخش ساکن جہلم .
- ۵۳- لباب الاخبار : (عربی) ، کاتب محمد سلطان پوری .
- ۵۴- نجات المؤمنین : (پنجابی) ، کاتب میان فضل الدین برای میان جہال الدین .
- ۵۵- شرح دعای سریانی : (پنجابی) ، تاریخ کتابت ۱۲۶۷ ھ ف .
- ۵۶- کتاب فقه : (عربی) ، قرن ۱۰ (ناقص) .
- ۵۷- کتاب فقه : (فارسی) ، قرن ۱۱ (ناقص) .
- ۵۸- حواشی متعلقہ علی شرح سلم : از حمد اللہ سندیلی .
- ۵۹- مرقات : (عربی) کتابت از روی نسخہ چاپ شدہ .
- ۶۰- منطق و فقه : کاتب حمید شاه ، تاریخ کتابت ۱۳۴۸ ھ ق ، در میکی دوک کتابت شدہ است .
- ۶۱- التمهید فی بیان التوحید و هو بدایہ سترشد و رشید : (عربی) از احمدی ابوشکور السالمی محمد بن عبدالسعید شعیب الکشی در موضوع اصول و علم کلام و معرفت و توحید ، کتابت ۱۳۸۲ ھ ق . کاتب محمد شاه .

۱۶۷- کتابخانہ خواجہ عبدالرحیم

[سالک آباد ، دہستان حسن ابدال (پنجاب)]

مالک این کتابخانہ مولانا پیر محمد اعظم سجادہ نشین آستانہ عالیہ سالک آباد

شریف است. وی بہ زبان فارسی با ما وارد گفت و گو شد و در دفتر من یادداشت کرد:

مفلسانیم آمدہ در کوی تو شیئا لله از جال روی تو
دست بگشا جانب زنبیل ما آفرین بر دست و بر بازوی تو

خدایا بہ حق نبی فاطمہ کہ بر قول ایمان کنی خاتمہ
اگر دعوتی رد کنی ور قبول من و دست دامان آل رسول

و همچنین اشعار و جملاقی دیگر بہ زبان فارسی از سعدی در دفتر من یادداشت کرد. وی مدرسہ و مسجد و لنگر و آرامگاہ جد و پدر خود را ساخته است. در کتابخانہ مدرسہ اش در حدود ۱۰۰ کتاب چاپی موجود است از نسخہ های خطی او پرسیدم۔ گفت: ۱۲ نسخہ خطی دارم و لیکن من ندیدم. گفت: «آنها را بہ راولپندی می آورم» و هنوز نیاورده است!

دربار بسال شریف:

۱۶۸۔ کتابخانہٴ دربار بسال شریف

[بسال، کیمبلپور (استان پنجاب)]

پس از ۳ میل پیادہ روی و از چند روستا گذشتن بہ دربار بسال شریف رسیدم. ساکنان دربار بسال همگان بلوچ و بہ زبان فارسی آشنا هستند و گفت و گویشان بلوچی است و پنجابی و اردو و پشتو ہم می دانند. من و آقای پرفسور ملک محمد اقبال پسران پسران رفتیم تا در دل درخت های جنگلی و لابلائی تپہ های خاکی گنبد و منارہ و مسجد «خواجہ میر احمد مرحوم» نمودار گردید. اصل روستای «بسال» تقریباً یک میل با «دربار خواجہ میر احمد» فاصلہ دارد.

ہنگام ورود بہ دربار بسال شریف با شخصی بہ نام «رحیم بخش» روبرو شدیم، سپس باللہ بخش کنجی بردار (کلید دار) و فرزندانش احمد بخش و حافظ خدا بخش چشتی، و بعد با دوست محمد خان کہ بہ او «درویش» می گفتند و «خلیفہٴ دربار» بود آشنا شدیم.

از قرار تحقیق در حدود ۷۰ سال پیش از این شیخ خواجہ امیر احمد از نواحی لورالپی استان بلوچستان کوچ کردہ و در این جنگل ها و کوه های نزدیک اتک رحل اقامت

افکنده است. به همراهی مرحوم خواجه میر احمد گروهی از بلوچان که آنها را «بزدار» می گویند نیز کوچ کردند و در این سرزمین آمدند. این سخنان را از دهان و بیان آقای میان موسی درویش شنیدم که در حدود ۷۵ سال داشت و در تمام عمرش در دربار بسال شریف به خدمت دینی و دعایی و عبادت مشغول بوده است. با کسانی دیگر از بستگان و پیوستگان خواجه میر احمد مرحوم آشنا شدم، بدین شرح: خواجه نور محمد صاحبزاده برادرزاده بزرگ خواجه امیر احمد صاحب، خواجه محمود بخش، مولانا سید حبیب الله شاه غرشین (غر = کوه، شین = سبز) به زبان پشتو. همه اینها به زبان فارسی نیز گفت و گو می کردند.

در بسال شریف مسجد و صحن مسجد و مدرسه و لنگر ساخته اند. طالب علمان به قرائت و حفظ قرآن مشغول هستند. اما دربار خواجه امیر احمد را بسیار با شکوه ساخته اند و گنبد و مناره های کوچک و بزرگ و درهای ورودی و صحن آن دیدنی است و داخل آرامگاه بسیار دیدنی و نوشتنی و توصیف کردنی است. بالای در ورودی صحن اینگونه آمده است:

«بسم الله الرحمن الرحيم، الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون:

امیر آمد فقیر دین پناهی	شناسای رموز رسم و راعی
به خاکم گر بیفشاند ندگاهی	شود هر ذره ام پروین و ماعی
مزارش بتعمه نور الهی	برای عاشقانش سجده گاهی

وفات خواجه امیر احمد صاحب ۲۱ ذی الحج سنه ۱۳۵۷ هجری هفتمه (شعبان) بالای در ورودی آرامگاه چنین آمده است:

«بسم الله الرحمن الرحيم، یا الله، یا محمد، هم قوم لا یشقی جایشهم»، «وداع غریب نواز»، «گل چمنستان چشت» = ۱۳۵۷ هـ تاریخ فوت خواجه امیر احمد صاحب، «صیغه جود و کرم» = ۱۳۸۴ هـ ق تاریخ بنای آرامگاه او. بنای آرامگاه: «ندای آسمانه محمد میر بخش بزدار، و حافظ چشتی تونسوی عنی عنه:

نیر چرخ ولایت پرنو شان جلال	شیخ ما خواجه امیر احمد شه نخت بسال
منظر فردوس روضه «مصدر فیض عمیم»	مظهر رفعت وصالش «غنچه راز کمال»

۱۳۵۷ هـ

۱۳۸۴ هـ

در داخل آرامگاه دو قبر است :

۱- خواجہ امیر احمد۔ ۲- خواجہ میان محمد کہ بانی دربار بودہ است۔

ہر کس کہ برای زیارت وارد آرامگاہ می کردد از دیدار ہزاران نقش های زیبا و دلاویز از درختان و گل های گوناگون و آیات قرآن و احادیث نبوی و اقابیل و اساء الحسنی و اشعار فارسی سیر نمی شود و دل بر نمی کند کہ بیرون آید گوی نگارستان چین است آنگونہ کہ در داستان ہا آورده اند۔ آنگونہ کہ اطلاع بہ دست آوردیم ساختن این آرامگاہ در حدود ۱۵ سال بہ طول انجامیدہ و فقط نقاشی و نگارگری آن ۱۲ سال زحمت بردہ است و برای ہر گل و عرکتیبہ اش از یک ہفتہ تا دہ روز وقت صرف شدہ است۔ البتہ ہمہ این نقش ہا و نگارگری ہا و کتیبہ ہا روی گچ و بہ رنگ های متناسب است۔ نام نقاش و سازندہ آرامگاہ «غلام حسن و سخی محمد ساکن رائیکامیر بہ سال ۱۹۶۲ میلادی»۔

این توضیحات را بدین جہت دربارہ این آرامگاہ و صاحب آن دادم تا معلوم شود کہ شخصی بہ نام خواجہ امیر احمد بلوچ از نواحی لورالای (بلوچستان) موجب شدہ کہ در دامنہ های آکوه های ساحل انک این ہمہ آبادانی بہ وجود آید۔

اما آنچه مقصود اصلی من بود «کتابخانہ» بود کہ متأسفانہ از دیدارش محروم شدم زیرا صاحبزادہ خواجہ محمود بخش سجادہ نشین دربار عالیہ بسال شریف بہ پیشاور رفتہ بود و بستلان و خنقہای دربار ہم بہ ہیچ وجہ اجازہ ندادند از کتابخانہ دیدن کنم و آنگونہ کہ زبانی شنیدم در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰۰ نسخہ خطی در کتابخانہ خواجہ امیر احمد (دربار بسال شریف) موجود است۔

در نزد حافظ خدا بخش چشتی پیش امام مسجد دربار بسال شریف در حدود ۵۰ کتاب چاپی و چند دستنویس در مسائل فتنہ و ادعیہ و تاریخ موجود بود۔ بہ ما گفتند بار دیگر برای دیدار کتابخانہ بیایید۔ گفتم : انشاء اللہ !

چورا شریف :

۱۶۹- کتابخانہ مختار الحسن نقشبندی

[چورا شریف ، کیمبلپور]

بہ ہمراہی آقای پرفسور ملک محمد اقبال بدین کتابخانہ راہ یافتیم۔ روستای چورا شریف

در حدود ۲ میل از ایستگاه راه آهن و شاهراه اتومبیل رو فاصله دارد و در کنار رود خانمی بر سر تپه‌ی واقع شده است . چشمه‌های آب فراوان در این روستا وجود دارد . با آقایان محمود الحسن شاه ، مختار الحسن شاه ، مسعود الحسن شاه ، طفیل حسین شاه ، محمد طیب شاه ، آشنا شدیم . اینان همه از باز ماندگان خواجه شاه نور محمد مرحوم هستند که از تیراه بدین روستا فرود آمده است .

کتابخانه در اختیار آقای مختار الحسن نقشبندی بود . در حدود ۱۰۰ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۵۵ نسخه خطی داشت . به من گفتند که یکی از بستگان آنها به نام حافظ ظهور علی شاه نیز کتابخانه دارد اما فعلاً در اینجا نیست و در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی در نزد او موجود است و نسخه خطی ندارد .

اینک اسامی چند نسخه خطی از کتابخانه مختار الحسن نقشبندی :

- ۱- مدارج الفتوة و درجات الفتوة : همراه با فرهنگ لغات ، (فارسی) تألیف شیخ عبدالحق سینف‌الدین دهلوی ، قرن ۱۱ ه ق . (۲ نسخه) .
- ۲- مجموعه رسائل : ۱- رساله تجوید ، کاتب نورالدین شیخ حامد ساکن کهوهات ، ۲- قواعد قرآن ، ۳- رساله پنجابی (منظوم) ، کاتب شیخ عبدالرحمن ، ۴- رساله دیگر در تجوید (فارسی و عربی) ، ۵- رساله دیگر (عربی) ، تاریخ کتابت ۱۱۲۰ ه ق .
- ۳- دیوان حافظ : همراه با یادداشتهای ادبی و لغوی ارزنده ، سنه ۴ جلوس شاه عالم بروز جمعه بوقت دو پهر سال ۱۱۷۱ فصلی برابر با ۱۸۱۲ بکر می مساوی با ۱۱۷۷ ه ق .
- ۴- بیاض فقه : (عربی و فارسی) ، کاتب و مؤلف «محمد سعید شاه» .
- ۵- دقایق الاخبار : (عربی) ، کاتب فقیر محمد ببری والد (برکی نزدیک حسن ابدال) برای میر حسین کهلی (کهله نزد حسن ابدال) است .
- ۶- مفتاح الدقایق : (فارسی) ، در موضوع فقه تألیف خواجه کوهاتی مشهور به حاجی بهادر صاحب (عم پیر محمد سعید شاه) تاریخ تألیف ۱۲۹۴ ه ق ، کاتب عادل شاه ، ساکن چوره نزدیک «اتک» تاریخ کتابت ۱۲۹۵ ه ق .
- ۷- مکتوبات یحیی منیری : (فارسی) ، از شیخ شرف‌الدین یحیی منیری ، قرن ۱۱ ه ق . (ناقص از آغاز و انجام) .

- ۸- ترغیب الصلوٰۃ : (فارسی) ، کاتب جمال خادم ، تاریخ کتابت ، ۱۲۰۰ هـ ق .
- ۹- تحفه المؤمنین : (فارسی) ، خط خوش ، قرن ۱۱ هـ ق . (ناقص) .
- ۱۰- قرآن شریف : (چند جزو) .
- ۱۱- شرح وقایه : (عربی) .
- ۱۲- تفسیر حسینی : (نصف دوم) قرن ۱۱ هـ ق .
- ۱۳- قرآن شریف : خط ثلث خوش با زیر نویس فارسی .
- ۱۴- نفحات الانس من حضرات القدس : از مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی (۸۱۷-۸۹۷ هـ ق) . فہرست کامل مطالب متن در آغاز ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۱۵- ناشناخته : (عربی) در موضوع منطق و فلسفہ ، قرن ۱۰ هـ ق .
- ۱۶- ارشاد الطالبین : (فارسی) ، چہار باب دارد . قرن ۱۲ هـ ق . بہ دستور سید علی ترمذی کتابت شدہ است .
- ۱۷- مراح الارواح : (عربی) از احمد بن علی بن مسعود ، کاتب صدرالدین در مسجد چکوری تحریر یافت ، قرن ۱۲ هـ ق .

گجرات :

۱۷۰- کتابخانہ جدید

کتابخانہ مولانا عبدالعزیز تبسم قریشی رقی ، مسام بازار ، شاہ دولہ دروازہ ، گجرات (پنجاب) [آفای مولانا عبدالعزیز تبسم قریشی رقی قبلا چند بار با اینجانب مکاتبہ کردہ و اطلاع دادہ بود کہ نسخہ ہای خطی فارسی و عربی دارد . دنبال فرصت بودم تا این روز موفق شدم از آن کتابخانہ دیدن کنم . آفای مولانا عبدالعزیز قریشی در بازار بزرگ گجرات دکان جلد سازی دارد و کتابخانہ اش نیز در کنار دکان جلد سازی او واقع است در طبقہ دوم بازار گجرات ، راہ صعود بہ این کتابخانہ آنقدر باریک است کہ گوی بر چاہی واروندہ و یا از میان منارہ بی صعود می کردم . در این کتابخانہ در حدود ۱۰۰ نسخہ خطی و ۱۵۰ مجلد کتاب چاپی موجود بود . اینک اسامی چند نسخہ خطی :

- ۱- مثنوی مولوی : (منتخب) ، ناقص ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۲- قصص الانبیاء : (فارسی) ، کاتب مولانا محمد ، تاریخ کتابت ، ۱۲۲۹ هـ ق .

- ۳- وصیت نامه : (فارسی).
- ۴- انیس المریدین و شمس المجالس یا تفسیر سورۃ یوسف : (فارسی) ، خوش خط ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۵- دلیل الضالین : (عربی) ، «سمیتها بدلیل الضالین».
- ۶- فقه اکبر : از امام ابوحنیفه ، (عربی).
- ۷- شرح خلاصہ کیدانی : (فارسی) ، تاریخ کتابت ، ۱۲۶۷ ه ق بہ ارشاد حضرت صاحب جیو .
- ۸- گلستان سعدی : سمت ۱۹۱۹ بکرمی.
- ۹- تحفۃ الاحرار : کاتب فقیر محمد افضل ولد مولوی محمد ہاشم ساکن سدوال (گجرات) برای محمد اشرف ساکن لادی.
- ۱۰- نان و حلوه : کاتب ، اشرف خان.
- ۱۱- ربیع الہدایہ : (عربی).
- ۱۲- قرآن شریف : کاتب ۱۲۴۵ ه ق.
- ۱۳- قرآن شریف : از سورۃ دوم (دو پارہ) ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۱۴- التخاب احیاء علوم الدین : (عربی) ، در چہار باب ، قرن ۱۰ ه ق.
- ۱۵- شرح عقاید فی علم العقاید : (عربی) ، کاتب محمد سعید ولد شیخ عبدالرزاق الہشمی القرشی ، ۱۱۰۴ ه ق. نشان مہر دارد.
- ۱۶- شرح سراج الارواح لیكون منظر النظر الاشتباح : (عربی) ، از مہدی الحنفی، کاتب میان محمد بن حضرت مولوی شیخ مسعود.
- ۱۷- ناشناختہ : (فارسی) ، از ابو بکر فایض بن محمد لاہوری ، فصل اول در بیان عیادت مریض ، یک مقدمہ و ۱۳ فصل دارد ، شاید «میت نامہ» باشد.
- ۱۸- تفسیر پارہ عم : (فارسی) ، خوش خط ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۱۹- حاشیہ مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی علی تفسیر انوار التنزیل و اسرار التأویل : معروف بہ تفسیر بیضاوی ، (عربی).
- ۲۰- قصیدہ بردہ و ادعیہ : (عربی و فارسی) ، قرن ۱۳ ه ق (زیر نویس فارسی).

- ۲۱- مجالس حضرت امام حسین : (فارسی) ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۲۲- صرف هوایی : برای فرزند علی محمد ، قرن ۱۲ ه ق.
- ۲۳- نهر العلوم : (پنجابی) ، از حافظ برخوردار ، کاتب احمد دین ، آغاز : اول حمد خدائون پچھو کھ ، درود.
- ۲۴- خلاصہ الفقہ . از عبداللطیف.
- ۲۵- شرح وقایہ : از عبیداللہ بن مسعود بن تاج الشریعہ ، کاتب میان محمد عرف کھو کھر ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۲۶- سنیہ المصلی : از سدیدالدین کاشغری ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۲۷- موج البحرین : شرح دیوان حافظ شیرازی ، کاتب شیخ مسعود ، ۱۲۴۷ ه ق ، بہ ضمیمہ این نسخہ از چند فصل کتاب «نفایس الفنون فی عرایس العیون» کتابت شدہ است.
- ۲۸- شرح الیاس فی شرح مختصر الوقایہ : (عربی) ، کاتب : محمد افضل ، قرن ۱۲ ه ق.
- ۲۹- جنہ الفردوس یا مسائل زنان : (فارسی) ، از محمد عرف نصراللہ بن پیخو بن راجہ بن سلطان بن دروہر لانکہ .
- ۳۰- الوار التنزیل فی اسرار التأویل : از ناصرالدین قاضی بیضاوی ، (عربی) ناقص ، قرن ۱۱ ه ق.
- ۳۱- رسالہ قوسجیہ : (فارسی) از حافظ شیخ مسعود ، کتابت ۱۲۵۵ ه ق. برای پسرش «محمد» در موضوع «مسائل نجوم و ہیئت و ہندسہ».
- ۳۲- عقاید نسفی : (عربی) ، از نجم الدین نسفی برای اہل سنت و جماعت ، کاتب میان جان محمد.
- ۳۳- زاد المذکرین : (فارسی) از محمد بن الحسن بن الفضل بن الحسن الواعظ المعروف بہ مولانا جلال الدین اشباحی ، تاریخ تالیف ۶۱۸ ه ق ، کتابت در حدود قرن ۱۲ ه ق.
- ۳۴- زاد اللیب فی سفر الجیب : (عربی) از محمد شاہد بن محمد صالح بن شیخ تاج الدین.

- ۳۵- تعلیم متعلمین : (فارسی)، تعلیم به جوانان موی از صیغه ثانی ، کاتب قمرالدین احمد بن فتح الدین بن موج دین بن محمد حنیف بن الهداد عرف بهتی برون و هجو.
- ۳۶- جان سکه : (پنجابی) ، منظوم ، از محمد تقی سیالکوٹی به دست فضل الدین برای نور حسین فرزندان رب صاحب نی آب سواری.
- ۳۷- فرهنگ مکندر نامه و لغات یوسف و زلیخا : (فارسی).
- ۳۸- مرقعات خوشنویسی : (عربی و فارسی) شامل خوشنویسی های بزرگان با نام و گمنام از جمله : محمد عاقل سنه کتابت ۱۰۱۲ ه ق. شامل خطوط : نسخ ، ثلث ، محقق ، ناخنی ، ریحان ، شکسته ، پرندہ ، بہار ، نستعلیق ، طغری . این مجموعہ مرقع از لحاظ تاریخ خوشنویسی و نمونہ های خطوط خوشنویسان ارزنده است.
- ۳۹- مطول : (عربی) ، کتابت در شام پور (گجرات).
- ۴۰- برزخ ابو سعید السلمی : (عربی) از میان محمد بن حافظ شیخ مسعود بن حافظ الله یار ، ۱۲۸۴ ه ق.
- ۴۱- شرح زرادتی : (عربی) در صرف از فخرالدین در عهد محمد بن طغلق ، کاتب حافظ شیخ محمد مسعود ، ۱۲۲۲ ه ق.
- ۴۲- قرآن شریف : چند سوره از قرآن ، خط ثلث خوش ، ۱۳۱۷ ه ق.
- ۴۳- شرح سراجی : (عربی) در مسائل ارث ، کاتب غلام محیی الدین ولد شاه قلی ، کتابت ، ۱۱۵۳ ه ق.
- ۴۴- قاعدہ حساب : (فارسی) از محمد بن بابا المشهور بکلان المقتی .
- ۴۵- سبعیات : (عربی) ، کاتب عمر بخش بن میان امیر بخش جیو سنه ۱۱۷۴ ه ق.
- ۴۶- رسالہ قرائت قرآن : (پنجابی).
- ۴۷- مطالب رشیدی : از مولانا تراب علی شاه ابن حضرت شاه محمد کاظم قلندر علوی قادری ، در موضوع عرفان و تصوف ، فارسی.
- ۴۸- نسخہ یوسفی : از محمد یوسف ، کاتب فقیر فضل الدین ، بہ ضمیمہ فرهنگ لغات ادویہ.

- ۴۹- مجموعه ادعیه : (عربی و فارسی):
- ۵۰- درود هزاران : (پنجابی).
- ۵۱- رمز عشق : (پنجابی) از فاضل شاه و دولت علی.
- ۵۲- مجموعه اوراد و پنج سوره : کتابت در سال ۱۰۰۴ هـ ق. در شهر دهاکہ فی بلدة البنگالہ کاتب محمد ایوب بن ملا یعتوب کاشغری و شیخ عمر باستانی.
- ۵۳- خلاصہ کیدانی : (عربی) ، تو طریق صلوه کی دانی
گر نخوانی خلاصہ کیدانی
- ۵۴- شرح غوثیہ : (عربی و فارسی) ، در تصوف.
- ۵۵- شرح موطأ امام مالک رح : (عربی) ، ناقص ، کتابت در حدود قرن ۷ هـ ق.
- ۵۶- قصیدہ : سرودہ حضرت پیر دستگیر ، کاتب فقیر میرزا ، کتابت ۱۰۶۰ هـ ق.
- ۵۷- ادعیه و اوراد : عربی و دستور خواندن بہ فارسی.
- ۵۸- کریمہ : فارسی ، منظوم.
- ۵۹- ملفوظات حضرت شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی رح : (فارسی) ، ناقص ، (نسخہ بنی است ارزندہ).
- ۶۰- کافیه : (عربی) ، در نحو ، از ابن حاجب ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۶۱- انواع حافظ برخوردار : (پنجابی).
- ۶۲- مجموعه : ۱- ناشناختہ (فارسی) از زین العابدین ابراہیم آبادی ، ۲- مثنوی میر حسین خراسانی مرید شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی رح ۳- عصر شیخ محمود تبریزی ، کاتب عبداللطیف دودہرانی ، کتابت ۱۳۲۶ هـ ق ، ۳- رسالہ عجالہ در موضوع وحدۃ الوجود ، آغاز مثنوی :
ای برتر از آنکہ کہ گفتند آنان کہ بدید یا نہفتند
- ۶۳- بہار دانش : از عنایت اللہ کنبوہ (برادر بزرگ محمد صالح کنبوہ صاحب شاہ جہان نامہ). تاریخ کتابت ، ۱۲۵۰ هـ ق.

۱۷۱- کتابخانهٔ رحمت علی خان سامی

[محلۂ رحمت آباد ، سرگودھا روڈ ، گجرات]

مالک این کتابخانه آقای مولانا رحمت علی خان سامی بوده است کہ از بزرگان علمای مسلمانان سرزمین پاک بود و مدتہا در کشور یوگاندا بہ تبلیغ دین اسلام مشغول بودہ است و حاصل کارش ترجمہ ہا و تفسیر ہای از قرآن شریف و تالیف چند کتاب در صرف و نحو زبان عربی و فارسی برای مردم یوگاندا و بہ زبان لوگاندا. تالیفات و تصنیفات مولانا رحمت علی خان در حدود ۷۰ نسخہ است کہ بعضی از آنہا خطی و بہ زبان عربی و اردو و انگلیسی و لوگاندا و فارسی است و برخی چاپ شدہ است. وی شاعر فارسی و عربی و اردو و پنجابی بودہ است. در ۲۶ اگست سال ۱۹۶۵ میلادی مطابق ۲۸ ربیع الثانی ۱۳۸۵ ھ ق در گجرات در گذشت. فعلاً کتابخانۂ رحمت علی خان سامی در اختیار پسرش مولانا محمد نصراللہ خان است. بہ ہمراہی آقای پرفسور اختر راہی بدین کتابخانہ راہ یافتم و با آقای مولانا محمد نصراللہ خان و فرزندانش آشنا شدم. در این کتابخانۂ در حدود ۱۰۰ نسخۂ خطی و بیش. ۳۵۰ کتاب چاپی موجود است. اینک اسامی چند نسخۂ خطی :-

۱- خلاصۃ الاشارات لابن سینا (رسالہ) : (عربی) ، تلخیص کنندہ مولانا رحمت علی خان بہ خط مؤلف.

۲- مجموعہ : ۱- شرح قصیدۂ بہشتی : (پنجابی) ، مؤلف احمد یار مرالوی متوفی ۱۸۴۵ م کاتب احمد خان عسوی مولانا نصراللہ خان ، ۱۳۲۰ ھ ق. ۲- تضمین اشعار شیخ عبداللہ بہ صورت تخمیس ، ۱۹۲۱ میلادی - ۳- مقدمۂ قصیدۂ بہشتی از مولوی غلام حسین سیکریالی.

۳- شرح قصیدۂ بردہ : (اردو) ، تالیف و کتابت رحمت علی خان.

۴- اقواسیہ الہم فی شرح قصیدۂ لاسیہ العجم : (عربی و ترجمۂ اردو) سرایندهٔ لامیۃ العجم از ابی اسماعیل حسین طغرایی و شارح مولانا رحمت علی خان و کاتب مولانا محمد نصراللہ خان.

۵- ہدایات شرح اشارات ابن سینا : (اردو) در موضوع فلسفہ ، تالیف و خط رحمت علی خان.

۶- حالیہ شرح کالیۂ ابن حاجب : (اردو) تالیف و کتابت از رحمت علی خان.

- ۷- نہایۃ البراعۃ فی معرفۃ علم البلاغۃ الملقب بالوار العثمانيہ: (عربی) ، (ایضاً) ، (چاپ شدہ)۔
- ۸- الصلوۃ الکاملہ : (عربی) ، ترجمہ بہ زبان لوگاندا با رسم الخط عربی (ایضاً)۔
- ۹- تفسیر سورۃ «ق» : بہ زبان لوگاندا بہ رسم الخط عربی (ایضاً)۔
- ۱۰- تفسیر سورۃ «الذاریات» : ایضاً۔
- ۱۱- فارسی کی پہلی کتاب : (اردو و فارسی) ، (چاپ شدہ) ، ایضاً۔
- ۱۲- النشاء المقالہ : (عربی) ، ایضاً۔
- ۱۳- ترجمہ اسرار البلاغہ : (اردو) (ناقص) ، ایضاً۔
- ۱۴- ترجمہ احادیث : (اردو) ، (ناقص) ، ایضاً ، در این نسخہ احادیثی آمدہ کہ امام اعظم از حد بن ابی سلیمان مسلم الاشعری روایت کردہ و با احادیث صحاح ستہ مطابقت دارد۔
- ۱۵- منبہات : (عربی) : از ابن حجر العسقلانی ، ترجمہ بہ اردو ، ایضاً۔
- ۱۶- خلاصہ شرح تہذیب : مؤلف رحمت اللہ خان سامی ، کاتب محمد نصر اللہ خان۔
- ۱۷- نہایۃ المراد فی شرح قصیدۃ بالت سعاد : (اردو و فارسی) ایضاً۔
- ۱۸- الاسلام : (اردو) ، (ناقص)۔ ایضاً۔
- ۱۹- الخطبات المأثورہ من الآثار المشہورہ : (عربی) از شاہ اشرف علی التانوی ترجمہ بہ زبان لوگاندا با رسم الخط عربی از رحمت علی خان سامی میکریالی۔ در سال ۱۹۳۶ چاپ شدہ ، ۱۲۱ صفحہ۔
- ۲۰- المناظرہ : بین مولانا عبداللہ المرحوم و مولانا رحمت علی خان سامی فی عدم جواز الجمعہ فی القری (اردو) ، کاتب محمد نصر اللہ خان۔
- ۲۱- ایسا غوجی : (عربی) ، منطق ، از اثیرالدین الابہری ، کاتب حافظ محمد چراغ ، ۱۳۰۵ ۵ ق۔
- ۲۲- العروض الکافیۃ فی معرفۃ علم العروض و القافیہ الملقب : بالعروض النظامی ، تالیف و کتابت رحمت علی خان سامی ، چاپ شدہ ، ۱۳۵۹ ۵ ق۔
- ۲۳- الوافیۃ شرح الکافیہ : (اردو) ، ۱۹۴۵ میلادی ، ایضاً۔

- ۲۴- فیوض الرحمن فی تعلیم القرآن : (اردو) ، ایضاً.
- ۲۵- حقیقۃ الاسلام : (عربی) ، ایضاً.
- ۲۶- القصیدہ لعمرو الجنی مع الشرح لها منی: (عربی) بہ خط مؤلف رحمت علی خان ساسی و محمد نصر اللہ خان ، چاپ (شدہ).
- ۲۷- مثنوی الجواهر الزواہر : (عربی و فارسی و اردو) ، در بیان علم عروض و قافیہ ، منظوم ایضاً ، ۱۹۴۶ میلادی.
- ۲۸- کتاب الرحمۃ فی الطب و الحکمہ : از جلال الدین سیوطی ، عربی و ترجمہ بہ زبان اردو.
- ۲۹- اجروسیۃ اللغندا : (دستور زبان لوگاندا ، عربی) ، ایضاً.
- ۳۰- دیوان شعر : (اردو و عربی و فارسی) ، ایضاً.
- ۳۱- کبریت احمر فی علم الجفر : (اردو) ، ایضاً.
- ۳۲- نسخہ های دستنویس : بہ زبان لوگاندا (الفبای لوگاندا لاتین است).
- ۳۳- سیرۃ حضرت محمد (ص) : بہ زبان لوگاندا .
- ۳۴- صرف عربی : ایضاً.
- ۳۵- عرایس الفکر و مجالس الذکر : شرح تحفۃ العراقین خاقانی ، (فارسی) ، ایضاً.
- ۳۶- شرح رشیدیہ (اردو) : اصل رشیدیہ از عبدالرشید دیوان جونپوری ، ۱۹۲۱ء ، ایضاً.
- ۳۷- بیان المطلوب فی کشف المحجوب : ترجمہ بہ زبان اردو ، ایضاً.
- ۳۸- کافیہ و رسالہ فارسی در نحو : کاتب حسن محمد بن جمال ملوانی (کجرات) ، ۱۳۱۳ھ ق.
- ۳۹- بہار دانش : قرن ۱۲ھ ق.
- ۴۰- فلسفہ : (عربی) (ناقص). (عربی).
- ۴۱- رسالہ یکروزی شرح ایساغوجی : (عربی) کاتب احمد خان سیکروالی ، ۱۳۰۴ھ ق.
- ۴۲- شرح وقایہ : فارسی ، کتابت ۱۲۴۲ھ ق (در ہرات).

- ۴۳- مختصر رساله عروض : (فارسی و عربی) ، منظوم (اولین تالیف رحمت علی خان آنده که شاعر دانشکده خاور شناسی لاهور بود). به خط مؤلف.
- ۴۴- خلاصه الحساب : (عربی).
- ۴۵- مجموعه رسائل : (عربی و فارسی و پنجابی و اردو) ، ۱- کسب نامه آهنگران ، سنه ۱۸۸۹ (۱۵ پوه) ، گرد آورنده احمد خان ، ۲- قصیده ضبئی (عربی) ، ۱۸۹۱ ، کاتب احمد خان ، ۳- فرایض ارثی (فارسی) ، ۴- غزل حافظ محمد چراغ روشن دماغ همشیره زاده صاحب زاده جیو به مطلع :
عشق جانم بر بود آفت جانم بافیست شکر الله که ز عشاق نشامم باقی است
- ۴۶- مجموعه : ۱- شرح مائت عامل : (عربی و فارسی) ، ۲۰۳ هـ ق ، ۲- رساله شرح مائت عامل (عربی و فارسی) از حافظ نورالدین چکوری ، ۳- نغزک (فارسی) ، ۴۰۵ هـ ق ، ۴- عجاله الکلام فی بیان انوار السلام ، از حافظ نورالدین ، ۵- تفسیر قرآن شریف ، به زبان لوگاندا ، ۶- موضع البیان فی الفاظ الانسان ، (فارسی) ، کاتب احمد خان ، ۷- در المکنون ، (فارسی) ، شرح ابیات شیخ عبدالقادر گیلانی از ابو تراب بن عبدالحق بن عبداللطیف الزینبی القادری برهانپوری ، کاتب احمد خان میکریوالی ، ۱۸۹۲ م ، ۸- اسناد درود باهی (پنجابی) ، کاتب احمد خان.
- ۴۷- دیوان اشعار : از مولانا فیض الله ، (اردو) ، ساکن گجرات.
- ۴۸- اصول الصرف : (اجروسیه العربیه) (عربی) در علم هجا تألیف و خط مولانا رحمت علی خان سامی گجراتی ، ۴۸ ص. ناقص.
- ۴۹- الفصول والاصول : در علم هجا و صرف (عربی) ، ۱۵۶ ص. ناقص. ایضاً.
- ۵۰- منتهی الصحوف فی معرفه النحو : (عربی) ، ناقص. ایضاً.
- ۵۱- الكتاب الاول فی العربیه : (عربی) ، فی الصرف و النحو ، ۲۵۶ ص ، ناقص (۳ نسخه) ایضاً.
- ۵۲- کتاب الصلوه : (عربی) ، ۳۸ ص ، ایضاً.
- ۵۳- رساله در بیان مصطلحات حدیث : (اردو) ، ۱۰ ص. ایضاً.
- ۵۴- رساله در بیان تقلید مطلق : (اردو) ، ۷۰ ص. ایضاً.

- ۵۵- کتاب الصلوة : (اردو) ، ۲۲ ص. ايضاً.
- ۵۶- الفصول والاصول في علم البلاغة : (اردو) ، ۵۷ ص. ايضاً.
- ۵۷- خلاصهٔ شرح مطالع الانوار : (اردو) ، ۲۷۲ ص . (چهار جزء) ، ايضاً .
- ۵۸- خلاصهٔ حدائق البلاغت : (اردو) ، ايضاً.
- ۵۹- خلاصهٔ اخلاق جلالی : (اردو) ، کاتب شاگرد و برادر کوچک رحمت علی خان سامی ، محمد سلیمان خان.
- ۶۰- از هار الوردہ شرح قصيده برده : (اردو) ، ايضاً.
- ۶۱- اعجاز البيان في تفسير القرآن : (اردو) ، سورة فاتحه ، ايضاً.
- ۶۲- رساله الاسلام : (اردو) ، ناقص ، ايضاً .
- ۶۳- الانسان من حديث الانسان : (اردو) ، ناقص ، ايضاً
- ۶۴- دين فطرت : (اردو) ، ناقص ، ايضاً.
- ۶۵- دين الهی : (اردو) ، ناقص ، ايضاً.
- ۶۶- دعوت الى الخير : (اردو) ، ايضاً.
- ۶۷- سواء السبيل في تفسير القرآن الجليل : (اردو) ، ايضاً.
- ۶۸- عرض الغرض : (عربی و اردو) : در موضوع محاضری کہ رحمت علی خان در جلسۂ سالانہ دربارهٔ امور دینی در مدرسۂ احیاء العلوم در چچروکی الشہری است در پنجاب خاوری) فرموده است و مدرسۂ احیاء العلوم را مؤلف تاسیس کرده بود.
- ۶۹- حقیقة الاسلام : (عربی) ، ترجمہ بہ زبان لوئاندا ، ناقص ، ايضاً.
- ۷۰- رساله در مبادی اسلام : بہ زبان لوئاندا ، ناقص ، ايضاً.
- ۷۱- تفسير سورة بقرہ : (ايضاً) .
- ۷۲- تفسير سورة كهف : (ايضاً).

۱۷۲- کتابخانه 'نعیمی'

|(نعیمی کتب خانه) ، شیشیان والا دروازه ، مفتی احمد یار خان رود ،
چوک پاکستان ، گجرات (پنجاب)|

در این کتابخانه ۱۰ کتابفروشی هم بود ، فقط از کتابهای چاپی دیدار کردیم و همه آنها به زبان اردو و عربی و پنجابی بود و تقریباً ۲ کتاب فارسی هم داشت. از نسخه خطی خبری نیافتیم. گفته شد نسخه خطی دارد. یکی از کسانی که در کتابخانه کار می کرد به دنبال مالک کتابخانه رفت و هر چه منتظر شدیم نیامد.

راولپندی :

۱۷۳- کتابخانه 'حبیبیه'

[عید گاه ، خیابان اصغر مال ، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای مولانا حبیب الرحمن سجاده نشین دربار عالیہ نقشبندیہ عید گاه در راولپندی است. به معاونت و همراهی آقای پرفسور ملک محمد اقبال بدین کتابخانه راه یافتیم. آقای مولانا حبیب الرحمن با خوشرویی ما را پذیرفت و به زبان فارسی با ما گفت و گو کرد ضمناً به زبان عربی و انگلیسی نیز آشنایی دارد. وی ایران را گشته است و از ایران و فرهنگ و تاریخ و خلیقات ایرانیان آگاهی های دارد. آنگونه که خودش می گفت بیش از یک میلیون مرید در پاکستان و دیگر کشورهای دنیا دارد. وی اندام کشیده و ریش انبوه و چشمان نافذ و بیان گهرا و گفتار شیوا دارد. به سال ۱۹۳۱ متولد شده و اکنون ۳۴ ساله است و ۲ پسر و دو دختر دارد. وی تألیفاتی به عربی و اردو دارد. طریقه نقشبندی دارد و به سلمان فارسی خرقه می رساند و از یوسف همدانی پیروی می کند. در کتابخانه حبیبیه در حدود ۱۲۰۰۰ کتاب چاپی و در حدود ۵ نسخه خطی موجود است.

اینک اسامی چند نسخه خطی :

۱- رساله توحید : (اردو) از خواجه محمد عبدالرحمن متوفی ۵۱۳۸۰ ق. (دستنویس).

۲- تعاوید و اشکال طلسمات : (فارسی) ، قرن ۵۱۲ ق.

- ۳- مجموعه 'تعاویذ' : (فارسی) ، کاتب عالم الدین ، ۱۳۲۰ھ ق ، (۳۴ باب دارد)۔
- ۴- گلستان سعدی : کاتب کیانرای ولد رای ملتانی و شاگرد رای ملتان و شاگرداری سومان ۱۲۴۹ = ۱۸۹۱ بکر می۔
- ۵- دیوان عرفی : تقریباً قرن ۱۰ھ ق (معاصر عرفی) ، خوش خط ، نستعلیق ، ناقص (نسخہ ارزنده)۔
- ۶- دیوان حافظ : قرن ۱۲ھ ق . بہ ضمیمہ رسالہی بہ نثر فارسی درباره عقاید شیعیان و وقایع صحرائ کربلا۔
- ۷- دیوان ہلالی : (اوراق پراکنده)۔
- ۸- اوراق دستنویس : اردو ، (در موضوع صرف و نحو و تعاویذ و فقہ و توحید) ، از مولانا خواجہ محمد عبدالرحمن۔
- ۹- اوراق پراکنده : در علم رمل (فارسی)۔

ایبت آباد :

۱۷۴- کتابخانہ مدرسہ امداد العلوم

[محلہ قاضی محمد اسلم ، لوہر ملک پورہ ، ایبت آباد (ہزارہ)]

مالک این کتابخانہ آقای مولانا عزیزالرحمن است کہ ۷۱ سال دارد و مہتمم (مسؤول) مسجد و مدرسہ امداد العلوم است۔ وی تالیفات دارد و عالم علوم اسلامی و عرفانی است۔ زبان عربی و فارسی و اردو و پنجابی و پشتومی داند . شاعر است و بہ زبان فارسی واردو اشعاری خوب دارد۔ تالیفات او عبارت است از :

- ۱- فیوض الرحمن : (فارسی و اردو)۔
- ۲- نصایح عزیزہ : (فارسی و اردو)۔
- ۳- القول العزیز : (فارسی و اردو)۔
- ۴- قصاید نعتیہ : (فارسی و اردو)۔

در مدرسہ امداد العلوم (منسوب بہ حاجی امداد اللہ مہاجر ملی) در حدود ۸۰ طالب علم و مدرس تدریس می کنند و تعلیم می گیرند و غذا و جا و مکان دارند و از لنگر غذا می خورند۔

از کتابخانه مدرسه امداد العلوم دیدن کردم و در حدود . . . ۴ مجلد کتاب چاپی و تقریباً ۵ نسخه خطی دارد. اینک اساسی چند نسخه خطی :

۱- انشاء یا رقعات ابوالفضل : (فارسی) ، کاتب لاله جهاحو رام و رادها کسن ولد بہت سنگہ ابن بہولا نالہ . ۱۸۴۱ میلادی.

۲- الجالب الغربی فی حل مشکلات الشیخ محی الدین ابن العربی : (فارسی) ، تألیف فقیر خاکی معروف بالشیخ المکی در عہد سلیم خان بن با یزید خان در موضوع جواب اعتراضات بر ابن عربی. در سہ باب. کاتب ندارد. قرن ۱۰ھ ق.

۳- ناشناختہ : (عربی) ، در موضوع فلسفہ ، از آغاز و انجام ناقص ، قرن ۱۰ھ ق.

۴- ناشناختہ : (فارسی) راجع بہ شاہ محمد خاموش ، کاتب و شاید مؤلف نیز میر ابراہیم ولد سید محمد یزدی ، تاریخ کتابت ۱۰۹۵ھ ق. در صفحہ آغاز یک یادداشت آمدہ است : «این کتاب نوشتہ فقیر میر ابراہیم یزدی برای تبرک برای سیادت پناہ میر سید راجو صاحب از فرزندان حضرت بندہ نوازاند و جانشین شاہ اکبر اند ایشان را برسانند . . . بتاریخ ۱۰۸۳ در ماہ جہادی الاول ہجدم ماہ مذکور».

۵- مذہب عشق : (ہندی) با رسم الخط فارسی و اردو «در زمان گورنر جنرل بہادر» تاریخ کتابت ۱۸۹۶ھ ق.

۶- شاہنامہ : (بہ شعر و زبان ہندی و رسم الخط فارسی و اردو) ، سرودہ و ترجمہ مولچند شاہجہان آبادی، ۱۸۳۷ھ ق ، آغاز :

سرنامہ حمد خدای کریم نبی کردگار غفور رحیم

بلندی دہی جسروان بھوی دہی

سبی بخش شاہنشاهان ہی دہی

۷- حل الموجز آفسرای : (عربی) در موضوع علم طب «عرض دیدہ» و «اللہ اکبر» دارد و نشان های مہر تاریخی دارد. «بہ تاریخ ہزدہم شہر رجب المرجب سنہ ۱۰۹۳ عرض شد ، ۱۵ روپیہ و چہار آنہ (با حساب سیاق) در بلدہ اورنگ آباد خریدہ شد ، کاتب علی بن عبدالوہاب استرابادی فی بلدہ ہرات فی تاریخ غرہ شہر صفر ختم بالخیر والظفر سنہ ۸۰۶ ہجری.

۸- نتیجه فکر فی الجهر بالذکر : (عربی) ، نسخه دستنویس جدید از عبدالرحمن بن ابی بکر السیوطی متوفی ۹۱۱ هـ ق و مجموعه رسائل دیگر به ضمیمه این نسخه است.

۹- شرح وقایه : (عربی) ، فقه ، کاتب نور حسین.

۱۰- خلاصه الاحکام : (فارسی) ، فقه ، قرن ۱۲ هـ ق.

۱۱- اشعة اللمعات شرح فارسی مشکات : از شیخ محدث دهلوی ، کاتب موسی بنی

اسرائیل در دهلی ، تاریخ کتابت ۱۰۳۲ هـ ق. نشان ۱۱ مهر دارد که همه آنها از پادشاهان و حاکمان می باشد و لفظ «الله اکبر» که نشان «عرض دیده شد» محمد اکبر پادشاه است در آن دیده می شود و مهر «شاه جهان» دارد متأسفانه وقت نبود و اجازه هم نبود که دقیقاً مهرها را بخوانیم.

۱۲- درة الفوائد فی التجوید : (فارسی و عربی) در علم قرائت ، ۱۲ هـ ق .

۱۳- فوائد الضیائیه : یا شرح ملا جامی ، (عربی) تاریخ تألیف ۸۹۷ هـ ق ، کتابت تقریباً قرن ۱۲ هـ ق.

۱۴- مجموع خانی فی عزالمعانی : (فارسی) ، کرم خورده ، کاتب عبدالرحمن خان عرف «میانجی» ، ۱۱۶۹ هـ ق.

۱۵- الشای مادهورام : کاتب حاجی محمد حسین ، ۱۲۶۵ هـ ق.

۱۶- تجوید : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، قرن ۱۲ هـ ق.

۱۷- العجزات : (عربی) ، کاتب نور حسین در موضع شیخ واهدی.

حویلیان :

۱۷۵- کتابخانه محمودیه

[خانقاه محبوب آباد ، حویلیان ، هزاره]

روز چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۵۴ خورشیدی برای دیدار از «کتابخانه محمودیه» یا «مکتبه محمودیه» به شهرک حویلیان در ایالت هزاره رقم . مالک این کتابخانه آقای مولانا الحاج سید محمود شاه هزاروی است . وی فرزند مرحوم مولانا الحاج سید محبوب علی شاه مشهدی کظمی که گفته می شود ۱۸۶ سال عمر کرده است (متوفی ۱۳۵۶ هـ ق) .

من و همراهم آقای پرفسور ملک محمد اقبال خواستیم که جناب مولانا ابو سعید الحاج سید محمود شاه هزاروی اجازه دهد از کتابخانه محمودیه دیدن کنیم . کتابخانه محمودیه در محوطه خانقاه محبوب آباد واقع است و این خانقاه و کتابخانه و مدرسه حنفیه

قادریہ را آقای حاج سید محمود شاہ ہزاروی ساختہ است۔ در مدرسہ یا جامعہ حنفیہ قادریہ در حدود ۱۰۰ طالب علم بہ تحصیل علوم دینی مشغول هستند و آنگونہ کہ آقای حاج سید محمود شاہ ہزاروی می گفت ، برای طالب علمان ، مدرس و کتاب و جا و غذا رایگان است۔ در این کتابخانہ در حدود ۱۰۰۰۰ کتاب چاپی و ۲۵ نسخہ خطی موجود است۔ محل کتابخانہ را مخصوصاً برای کتاب ساختہ اند و دارای قفسہہای چوبی و آہنی جدید و زیبا و نوین است۔ از نسخہ ہای خطی : فقط مثنوی مولوی (لوح و جدول و خوش خط ، تقریباً ۱۲ ہق) را دیدم کہ مولانا سید محمود شاہ ہزاروی می گفت یکی از اجداد وی آنرا کتابت کردہ است۔

آرامگاہ سید محبوب علی شاہ مشہدی :

در نزد یک خانقاہ آرامگاہ مرحوم مولانا الحاج سید محبوب علی شاہ مشہدی کاظمی ساختہ شدہ است و دارای صحن و گنبد و محل حفظ قرآن و مسجد است۔ آیات قرآن و احادیث و اشعار فارسی و عربی و انواع تابلوہای رنگا رنگ بر دیوار و طاق و رواق آرامگاہ آویختہ است۔ آنگاہ کہ برای زیارت آرامگاہ می رفتیم ، مریدان بر سرراہ صف کشیدہ و پیوستہ «یا اللہ یا اللہ» و «اللہ ہو اللہ ہو» با آہنگ مخصوص می خواندند۔

تالیفات سید محمود شاہ ہزاروی :

آقای مولانا سید محمود شاہ ہزاروی دوبار بہ مکہ مشرف شدہ و ہربار از ایران گذر کردہ و فارسی یاد گرفتہ است۔ وی عالم و ادیب و خطیب و شاعر اردو و فارسی و عربی و پنجابی است و بیش از ۳۰۰ تالیف بہ زبان فارسی و اردو و پنجابی و عربی دارد کہ در حدود ۵۰ تالیف وی چاپ شدہ است ، از جملہ :

- ۱- جہاد ، ۲- حفظ دین و ایمان ، ۳- جامع الخیرات (۴ جلد) ، ۴- مقام السنیۃ ، ۵- صحیفہ تحقیقات ، ۶- تحقیق خیر ، ۷- حفظ الاحناق ، ۸- اربعین نبویہ ، ۹- اربعین خواتین ، ۱۰- الدولۃ القادریہ ، ۱۱- الاجارہ ، ۱۲- جواز الصراط ، ۱۳- سیف المسلول ، ۱۴- فتوی ذکر جہر ، ۱۵- الاتحاد والجهاد (بہ زبان عربی و اردو و فارسی و پنجابی و بنگالی) ، ۱۶- خلافت و دستور اسلام ، ۱۷- سلام محمود ، ۱۸- نظام مقصود ، ۱۹- شرح سلام محمود ، ۲۰- مناجات محمود ، ۲۱- زاد محمود ، ۲۲- ذکر جمیل ، ۲۳- یاد حبیب ، ۲۴- رفیق محمود ، ۲۵- عرفان محمود ، ۲۶- محفل محبوب ، ۲۷- روح التفاسیر ، ۲۸- شروح و حواشی بر کتب فنون (حصہ دوم) ، ۲۹- دیوان اشعار (عربی و فارسی و اردو و پنجابی و بنگالی و سرائیکی) در حدود ۱۰۰۰۰ بیت۔

۱۷۶- کتابخانه سید عون حسین ارسطو جاهی

[۶۷ ب ، گگشت ، ملتان]

نگارنده این اوراق مدت ۴ سال است با آقای ارسطو جاهی مکاتبه دارم و درباره کتابخانه اش جست و جو هایی کرده ام و چند بار در ملتان به خانه اش مراجعه کرده ام (۱) اما در این تاریخ (۲۴/۱۲/۱۳۵۳ خورشیدی) که به خانه اش مراجعه کردم با اطمینان بیشتری با من روبرو شد و پسرش آقای سید عون حسین ارسطو جاهی نیز موجود بود. آقای سید عون حسین ارسطو جاهی فرزند آقای سید آغا حسین ارسطو جاهی که وکیل دادگستری است گفت : ما پیوسته این نسخه های خطی را از نظر و دید دیگران دور نگه می داریم چون هر کس چشم طمع بر آنها دارد و دیگر اینکه می ترسیم آنها را به سرقت ببرند. چنانکه تا کنون تعدادی از این نسخه ها گم شده است. کتابخانه اجداد ما بسیار ارزنده بوده و نسخه های خطی فارسی قدیم بسیار داشت ، اما اکنون فقط همین چند نسخه باقی مانده است. پس از گفت و گو و مذاکره و جلب اطمینان ، قرار بر این شد که کپی نسخه های خطی کتابخانه خود را نشان دهند. اینک اسامی نسخه های خطی که پس از کوشش بسیار و مدت ۴ سال مکاتبه سر انجام اجازت دادند تا آنها را ببینیم :

۱- آیین اکبری : (فارسی) تألیف شیخ ابوالفضل فیضی ، قطع ۵۲ × ۳۲ س م .

مصور ، ۲۳۷ ورق ، نقاشی دندان موشی ، کاغذ کشمیری ، یک ورق افتاده ، آخرین سطر «تصاویر اسلحه توپ و تفنگ و زرو جواهر» کاغذ متن جدا و کاغذ حاشیه جداست . احتمال دارد این نسخه از خاندان سلطنتی مغول هند بوده است - قرن ۱۱ ه ق .

۲- عجایب المخلوقات : (فارسی) ، تألیف زکریا قزوینی برای ابراهیم عادل ، مصور (بیش از ۴۰۰ تصویر دارد) ، قطع ۵۲/۳۲ س م . ظاهراً کاتب و نقاش آیین اکبری و عجایب المخلوقات یکی است .

۳- شاهنامه فردوسی : مصور ، قطع ۵۲/۳۲ س م ، (در حدود ۲۰۰ تصویر دارد) . قرن ۱۱ ه ق .

۴- مرقع خطوط خوشنویسان : شامل انواع خط ها : تعلیق ، نستعلیق ، نسخ ، ثلث ، رقاع ، طغری ، محقق ، ریحان ، شکسته ، کوفی ، اسامی این خوشنویسان

۱- (رک : همین کتاب ، ص ۱۰ - ۱۱)

در این مرقع موجود است : عبدالسلام ، محمد شریف ، عبدالله ، محمد حسین کشمیری ، سلطان سرهندی ، نور الدین محمد شیرازی ، سید علی ، عبدالرحیم عنبربن قلم هروی ، محمد باقر بن میر علی ، شریف ، خضر ، فخر الدین علی . . . ۱۱۰۰ هـ ، عبدالجبار ، محمد مراد . نسخه ارزنده است .

۵- قرآن : خط کوفی ، در حدود قرن ۶ و ۷ هـ ق ، از سورة النساء تا سورة الذاریات نسخه ارزنده .

۶- جامع عباسی : (فارسی) ، (۲۰ باب) ، از شیخ بهاء الدین محمد عاملی ، خط خوش و زیبا با جدولهای بسیار ، قرن ۱۱ هـ ق .

۷- مهج الدعوات و منهج الغایات : کاتب ابن علی رضا عبدالله البخادمی الخفی در شهر قزوین روز ۲۵ شهر ذی قعدة الحرام ۱۰۸۵ هـ ق . نسخه ارزنده .

۸- تاریخ ارسطو جاه و تاریخ سیکه : (اردو) ، در باره ریاست پنجاب تألیف سید رجب علی ارسطو جاه ، خط سید رستم علی برادر کوچک سید رجب علی (سید محمد شجاع جد بیست و دوم ارسطو جاه در مشهد مقدس مدفون است و شجره نامه دارد) .

۹- مجموعه : (عربی و فارسی) : ۱- رساله عبدالرحمن عمر المعروف باین الصوفی فی العمل الاسطرلاب (۹ مہر دارد از پادشاهان و حاکمان مغول هند: الله اکبر عرض دیده شد) ، ۲- رساله شمسیه ، ۳- شرح رساله شمسیه (این دو رساله اخیر در موضوع ریاضیات) ، خط تعلیق ، ۴- رساله اسرار حروف (فارسی) از ران بن عبدالرحمن ملقب به مسیحایی ، ۷۷۷ هـ ق ، ۵- جداول فلکیات و دوائر و اشکال هندسی (نسخه خوب) .

۱۰- تحریر اصول الاقلیدس و بین کتاب المجسطی البطلمیوس : (عربی) ، تاریخ تألیف ۷۰۳ هـ ق ، کاتب شفیع بن محمد صالح یزدی ، تاریخ کتابت ۱۰۶۲ هـ ق . و همه جا یاد داشتهای فلسفی و ریاضی در کناره صفحات این نسخه به خط «محمد باقر» و «میر محمد باقر داماد» است .

۱۱- رساله مسألة العلم علی الاخلاق : از ابی جعفر احمد بن علی بن سید بن سعاده کاتب ابی الحسن براند جانی ، تاریخ کتابت ۸۵۲ هـ ق .

۱۲- صورالکواکب : (عربی)، از عبدالرحمن بن الصوفی ، کاتب محمد صادق بن حاجم الحافظ ، مصور (صور افلاک به شکل حیوانات) رنگ آمیزی و نگارگری بسیار عالی و سر لوح و تذهیب ، تاریخ کتابت : ۱۱۰۴ هـ ق : «سهر کتب خانه» مولوی رجب علی خان بهادر ۱۲۷۵ هـ ق و «سهر محمد شاه غازی ۱۱۵۲ هـ ق» .

۱۳- شرح رساله فلسفه : (عربی) ، نسخه بسیار ارزنده ، سهر «کتابخانه آستان قدس رضوی» دارد . به خط مؤلف محمد بن علی بن جمهور بالمشهد الغروی .

۱۴- نامه های سید شریف حسین شریف العلماء : (فارسی و اردو) (۲ جلد) ، به نام برادر بزرگش سید شریف حسن نوشته است (از ۲۹ ربیع الاول سنه ۱۲۸۷ هـ ق برابر با ۱۸۶۹ میلادی) .

۱۵- عوارف المعارف : (عربی) از شیخ الامام العارف شهاب الدین ابی حفص عمر بن محمد سهروردی ، کاتب محمد صادق الهندی ابن شیخ احمد سرهندی غفرالله له .

۱۶- تفسیر زر نگار : یا تفسیر سوره یوسف : (فارسی) ، از مولانا معین الدین احمد الواعظ ، تاریخ کتابت ۹۸۷ هـ ق ، خط نسخ خوش و جدول .

۱۷- گوهر مراد : (فارسی) ، از عبدالرزاق بن علی بن الحسین الانلاعیجی . تاریخ کتابت ۱۰۷۴ هـ ق (نقشه های فلسفی به طریقه هندسی) .

۱۸- قبسات : (عربی) ، تألیف سید محمد باقر داماد ، کاتب محمد بن محمد باقر بن داماد الحسینی ۱۰۳۴ هـ ق. سهر کتابخانه «سعیدالدوله بهادر ۱۲۶۸ هـ ق» .

۱۹- سهر نیمروز : (فارسی) ، تألیف نجم الدوله دبیر الملک نواب اسد الله خان بهادر المتخلص به غالب این نسخه به خدمت ارسطو جاه خان بهادر مولوی رجب علی خان المتخلص به «علی» هدیه شده و در ملکیت سید محمد رضا عباس نفوی ارسطو جاهی است .

۲۰- تاریخ ارسطو جاهی : به قلم ارسطو جاه ، شامل حالات زندگی ارسطو جاه (مولوی سید رجب علی خان مرحوم و خاندان ارسطو جاه) ، تاریخ ۱۲۴۵ هـ ق .

۲۱- تصویر و شجره : از سید نواب فقیر الله خان از بزرگان خاندان ارسطو جاه .

۲۲- قرآن (یک ورق) : خط حضرت امام حسین (ع) که سهر صلاح الدین ایوبی دارد .

- ۲۳- زایجه' (اول) مولوی سید رجب علی خان : مصور ، (فارسی) .
 ۲۴- زایجه' (دوم) مولوی سید رجب علی خان : مصور ، (فارسی) .
 ۲۵- سند خطاب خان بهادری: به نام مولوی سید رجب علی خان بهادر میر منشی اجنتی
 حدود شمال مغربی ۱۸۴۴ م .
 ۲۶- قرآن : جلد روغنی مطلا و مرصع و منقش ، دارای لوحهای و نقش های زیبا (کار
 کشمیری) .
 ۲۷- قرآن : مطلا و منقش و زیبا ، ترجمه' فارسی در کناره' صفحات .

۱۷۷- کتابخانه' مخدوم میر سجاد حسین قریشی

[ملتان]

کتابخانه' مخدوم میر سجاد حسین قریشی سجادہ نشین دربار مولانا شیخ بہاؤ الدین زکریا
 متانی (متوفی ۶۶۶ھ ق) در حدود . . . کتاب چاپی فارسی و عربی و اردو و انگلیسی دارد
 و این کتابها را در قفسہ های مخصوص در مہمانخانہ' کاخ آقای مخدوم قرار داده اند . از نسخہ'
 خطی خبری نیاتم . آقای مخدوم میر سجاد حسین قریشی می فرمود ہمہ' نسخہ های خطی را
 در جنگ های سیکہ ها و انگلیس ها با مسلمانان ملتان بہ غارت بردند .

۱۷۸- کتابخانہ' پیر خورشید قریشی

[ملتان]

بہ دیدار کتابخانہ' آقای پیر خورشید احمد قریشی رفتم . در حدود . . . کتاب چاپی
 در این کتابخانہ دیدار کردم اما نسخہ' خطی ندیدم . اکثر کتاب ها بہ زبان انگلیسی
 و اردو بود . آقای پیر آفتاب احمد قریشی اندکی بہ زبان فارسی آشنا بود . و ضمناً بسیار
 علاقه مند بود کہ ماہنامہ های فارسی را دریافت دارد از جملہ خواهش کرد کہ برای او
 ماہنامہ' ہنرو مردم را بفرستند .

۱۷۹- کتابخانہ' دانشکدہ' دختران

[ملتان]

از کتابخانہ' دانشکدہ' دولتی دختران ملتان دیدن کردم . در حدود . . . مجلد کتاب
 چاپی انگلیسی و اردو داشت و تقریباً . . . مجلد کتاب فارسی . کتابخانہ بہرہوش دیوبی اداره می

شود ، برگردان داشت ، کتابدار خانم حمیده نام داشت ، خانم شهوار رشید می گفت : ما احتیاج به کتاب های فارسی داریم ، کتابخانه این مدرسه به کتابهای فارسی مخصوصاً فرهنگ های فارسی به فارسی و کتابهای درسی احتیاج دارد .

شیر گره (هزاره) :

۱۸۰- کتابخانه فضلیه

[شیر گره ، ریاست سابق امب ، هزاره]

کتابخانه فضلیه : که در قلب «الجامعه الفضلیه» در شیر گره قرار دارد تاریخچه بی یک صد و چند ساله دارد و چون خاندان فضلی منصب قضاوت را در ریاست امب و در میان خانهای تناولی داشته اند ، پیوسته می کوشیده تا کتب مأخذ و مراجع را گرد آوری نمایند و چون در ریاست امب چاپ خانه نبوده و به دست آوردن کتب چاپی نیز در یک صد و چند سال پیش مشکل می نموده ، اکثر به گرد آوری نسخه های خطی که در دسترس بوده پرداخته و همه خوشنویسان که در اختیار نوابان و خاندان بوده متون را خوشنویسی کرده و بر جای گذارده اند .

نسخه های خطی در سیلاب : بدین جهت نسخه های خطی فراوان در کتابخانه فضلیه گرد آمده بوده است اما افسوس که در اثر بی خبری و نا آگاهی گروهی ، اکثر این نسخه ها را به دست سیلاب و آب رود خانه سپرده اند زیرا معتقد بوده اند کتابهای کهنه و فرسوده کرده خورده را باید در آب ریخت و یا دفن کرد و یاد ر چاه انداخت . هم اکنون در کتابخانه فضلیه در حدود . . . ۴ مجلد کتاب چاپی و ۲۱۰ نسخه خطی است . مائک و حافظ کتابخانه فضلیه فعلاً آقای الحاج قاضی محمد فضلی است . وی عالم و فاضل است و به کتاب عشق و اشتیاق دارد . متأسفانه فرزند ندارد . در سال ۱۳۴۳ ه ق متولد شده و اکنون ۵۲ سال دارد . کتابها را مانند فرزند دوست دارد و بدان عشق می ورزد .

اینک اسامی چند نسخه خطی از کتابخانه فضلیه :

- ۱- مجموعه : ۱- طبقات صوفیه (به خط قاضی و مفتی محمد علی قاضی القضاة امب - انب) ، ۲- مرغوب القلوب از شمس تبریز (چاپ شده ۱۲۶۷ ه ق) ۳- اسرار نامه از شیخ عطار (چاپ ۱۲۶۷ ه ق) ، ۴- مثنوی عشقیه ، ۵- رساله عربی و فارسی در مسائل تصوف ۶- باب خواص ختم خواجگان (عربی) ، ۷- القول المعین لجماعة المجمعین (عربی) ، کاتب و مؤلف محمد علی ، ۱۲۹۱ ه ق ،

- ۸- بشری الکثیب بلمقاء الحیب (عربی) از ابوالفضل عبدالرحمن السیوطی ،
کاتب محمد علی بن سید علی ، ۱۲۸۳ هـ ق .
- ۲- ایس الواعظین (فارسی) : (۱۱۰ مجلس) ، کاتب سید عبدالهادی ابن سید محمد
شبیخ ، سنہ ۱۱۲۶ هـ ق .
- ۳- مجموعہ : ۱- بوستان فقیہ ابواللیث (عربی) ، مهر غلام محی الدین ، ۱۱۲۲ هـ ق ،
کاتب محمد حیات ۱۰۲۷ هـ ق ، ۲- الدایرة فی علم الاصول ، کاتب غلام
محی الدین ، ۱۱۲۲ هـ ق .
- ۴- سیر العارفين : (فارسی) ، تألیف حامد بن فضل الله معروف بہ درویش جالی کہ پس
از بازگشت از حج در دہلی نوشتہ در عہد مجد ہایون پادشاہ غازی ، کاتب
در قصبہ محمد پور مشہور بہ مہت پور ساکن بجوارہ ، تاریخ کتابت ۱۰۱۵
ہ ق ، تقسیمات آن بر حسب «فصل» است .
سال دہ صد بود از ہجرت رسول مجتہی
بود ہشتاد و عشر خمس و برین جملہ روا
ہست تصنیف این ز مولانا جالی دہلوی
باطنش با علم حق بود ظاہرش تا برد وی
آغاز : «حمدی کہ ابواب سعادت بر ارباب عبادت» .
انجام : «کر نیک ایم مرا از ایشان گیری
وربد باشم مرا بہ ایشان مگذار»
- ۵- مجموعہ الاستفتاءات : (فارسی و عربی و اردو) ، تألیف ابن یحیی عبداللہ فضلی ابن
ابی عبداللہ محمد علی ابن سید علی یوسف زئی الاباخیلی ، تألیف و کتابت
مؤلف ، ۱۹۳۷ میلادی .
- ۶- السلوۃ فی شرایط الخلوہ : (عربی) ، دو باب دارد . در کتابخانہ مجدد الف ثانی
بودہ ، تألیف ابوالحسن علی بن یوسف الصوفی عم امام الحرمین المتوفی ۴۶۳
ہ ق (کشف الظنون) ، خط نسخ ، تقریباً قرن ۱۰ ہ ق ، در موضوع عرفان .
- ۷- تمہیدات (زبدۃ الحقایق) : (فارسی) ، تألیف عین القضاء ہمدانی ، تقریباً قرن
۹ ہ ق .
- ۸- اسرار الاولیاء : (فارسی) ، بر فصول تقسیم شدہ است ، تألیف بدرالدین اسحاق ،
کاتب علی محمد بن محمد میر ، ۱۰۸۸ هـ ق (ملفوظات خواجہ فرید الدین
گنج شکر پاک پتنی) .

- ۹- مجموعہ : ۱- مسائل نحویہ (فارسی) ، منظوم ، بہ خط و تصنیف محمد علی ابن سید علی . ۲- حواشی شرح الشریف : (جزء اول) از ملا عبدالحکیم سیالکوتی در نحو بہ خط محمد علی ابن سید علی . ۳- زراذی (فارسی) ، خط محمد علی ، ۱۲۶۷ ھ ق ، ۴- ہدایۃ النحو (عربی) ، ۵- مفتاح العلوم در بلاغت .
- ۱۰- صیدیہ : (فارسی) ، کاتب ضیاء الدین ، ۱۲۸۸ ھ ق .
- ۱۱- اسناد شش قفل : (فارسی) .
- ۱۲- مخزن الاسرار نظامی : کاتب فیض اللہ ، ۱۲۷۲ ھ ق
- ۱۳- مخزن الاسرار نظامی ، کاتب عصمت اللہ ولد محمد فضل در کوهستان کررل بہ موضع سکول .
- ۱۴- مدار الفحول فی شرح منار الاصول : (عربی) .
- ۱۵- حاشیۃ الخیالی علی شرح العقاید : کاتب ، محمد افضل .
- ۱۶- مخزن الادویہ : (پشتو) .
- ۱۷- نخبۃ الفکر فی مصطلح اهل الاثر : (عربی) ، در علم اصول ، کاتب محمد علی ، ۱۲۶۵ ھ ق .
- ۱۸- انیس الطالبین وعدۃ السالکین : (فارسی) ، از خواجہ علاء الدین المشتمر بہ عطار (در شرح احوال خواجہ نقشبند) ، کتابت قرن ۱۱ ھ ق .
- ۱۹- حاشیہ تلویح بر توضیح : (عربی) ، تألیف حسن بن محمد شاہ فناری (متوفی ۸۸۶ ھ ق) ، تاریخ تألیف ۸۸۵ ھ ق .
- ۲۰- ترغیب الصلوٰۃ (فارسی) ، از محمد بن زاہد ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۲۱- حاشیہ حساسی (عربی) ، در اصول فقہ ، کاتب عبدالمجید بن عبدالحفیظ ، ۱۱۸۸ در دربار شاہی تیمور شاہ .
- ۲۲- دیوان حافظ : (ناقص) ، خوش خط ، تقریباً قرن ۱۱ ھ ق .
- ۲۳- دقایق الاصول شرح حساسی : (عربی) .
- ۲۴- مسلم الثبوت (عربی) .

- ۲۵- چهل مجلس خواجه گیسو دراز : (فارسی) ، خوش خط ، تاریخ کتابت سنه ۴۹ جلوس والا ، کاتب عبدالعزیز (در شهر پشاور ، یک مجلس افتاده) .
- ۲۶- تفسیر سوره یوسف (بحر العشق) : (فارسی) ، کاتب خواجه شیرین ولد خواجه بابا .
- ۲۷- چلبی بر خیالی (عربی) در علم عقاید ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۲۸- قرۃ الکمال : (عربی ، حاشیه خیالی) ، کاتب شیخ احمد بن حافظ یونس بن عبدالله الصوابی ، ۱۰۸۶ ه ق .
- ۲۹- هداية النحو (عربی) ، ۱۳۲۰ ه ق .
- ۳۰- چلبی بر مطول (عربی) ، کتابت سنه ۴۷ جلوس والا .
- ۳۱- حاشیه میر عاصم علی بر شرح هداية الحكمه معروف به میبیدی : (عربی) ، در فلسفه ، کتابت ، ۱۲۳۳ ه ق .
- ۳۲- دیوان حافظ : قرن ۱۲ ه ق .
- ۳۳- شرح اسکندر نامه : منسوب به محمد نصیر ، شارح : خیر الدین محمد خوشحال ، کتابت در قصبه شمس آباد ، ۱۲۵۱ ه ق .
- ۳۴- شرح قصیده برده : (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۳۵- عشقیه : (فارسی) ، در تصوف ، کاتب عبدالرحمن ولد احمد جان قوم آوان (اعوان) در موضع شیر گره ، ۱۳۱۴ ه ق .
- ۳۶- حاشیه رباط علی المقیاس ، سولوی حسام : (عربی) .
- ۳۷- حاشیه سلم العلوم : در منطق ، (عربی) .
- ۳۸- شرح مائة عامل : (عربی) .
- ۳۹- ایساغوجی : (عربی) ، منطق و حاشیه میزان المنطق (عربی)
- ۴۰- شاشی : (عربی) : کاتب ملا سید علی .
- ۴۱- القول المأمول فی فن الاصول : (عربی) ، شارح و کاتب محمد علوی .

- ۴۲- سبع سنابل : (فارسی) ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۴۳- شرح الکافیہ : (عربی) ، شارح ملا عبدالحکیم بن شمس الدین کاتب نور عالم .
- ۴۴- زبدۃ الاصول : (عربی) ، کاتب سید محمد علی .
- ۴۵- ترکیب عبدالرسول : (اردو فارسی) .
- ۴۶- حاشیہ سراجی در علم میراث : (عربی) ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۴۷- ملا اللہداد (حاشیہ بر ہدایہ) : (عربی) ، علم فتنہ ، خط تعلیق ، تقریباً قرن ۸ ه ق ، (ناقص) .
- ۴۸- حدیقہ الحقیقہ سنایی : (فارسی ، مثنوی عرفانی) ، آغاز : «ای درون پرور برون آرای» . خوش خط ، کاتب فیض احمد بن عبدالحمید ۱۰۶۶ ه ق ، نشان مہر : «منور شد جهان از نور احمد ۱۱۵۶» .
- ۴۹- تضمین بر غزلیات حافظ : (فارسی) ، تقریباً ۱۰۲۴ بیت تضمین شدہ ، کتابت قرن ۱۱ و ۱۱ ه ق . آغاز : «فتادم درغم عشتش بچستوجوی منزلہا بماندم در نخستین گم پای عقل در گل ہا»
- ۵۰- دیوان جامی : کاتب شمس الدین ابن زین الدین فی شہور شہر جامی الاولی سنہ تسع و اربعین و تسعمائہ . آغاز : «زان پیش کز مداد دہم خامہ را مدد» .
- ۵۱- سرآة المشکوہ : (فارسی) ، تألیف میان نصر اللہ بن عبدالسلام (در شرح اسماء احادیث و اسماء الرجال مشکوۃ المصابیح ، کاتب حافظ احمد الجنفی الدردری پشاور ، تاریخ کتابت ، ۱۱۷۲ ه ق در شہر پشاور ، خوش خط .
- ۵۲- سیرۃ النبی : (مثنوی فارسی) ، سرودہ عبدی ، تاریخ سرودن ۸۱۶ - ۸۱۹ ه ق ، کتابت در شہر لہانور ، تعداد ابیات ۱۹۳۲ بیت دارد . آغاز : «بنام خداوند معبود پات کہ جانرا روان کرد در تیرہ خاک»
- ۵۳- مجموعہ : ۱- الانصاف فی سبب الاختلاف (فارسی) ، کتابت ، ۱۱۶۹ ه ق ، ۲- رسالہ مسالۃ الشفاء (فارسی) ، ۳- المقالة الرضیئة فی النصیحة و الوضیئة :

(فارسی) ، تألیف ولی الله ، کاتب : نعیم گل آخوند زاده ، ۴- تحفة الحسینی :
 (فارسی) ، تألیف محمد اشرف ابن محمد مرید الشاهدی اللاهوری ، ۵- مراسله
 امیر دوست محمد خان والی کابل به سید احمد بریلوی و جواب سید احمد
 به خط محمد علی ابن سید علی . ۶- العجالة النافعة ، از شاه عبدالعزیز دهلوی
 به خط محمد علی ، ۷- منع الاشارة السنونه فی القعدة عند الشهادة ، (عربی)
 تألیف و خط محمد علی ابن سید علی (اثبات کرده که در نماز ، اشاره سنت
 دارد) . ۸- صراط المستقیم (فارسی) ، از شاه اسماعیل شهید (مقدمه و چهار
 باب و یک خاتمه) .

۵۴- دیوان فضلی : (فارسی) ، سروده عبدالله فضلی ابن محمد علی (متوفی ۱۹۴۶
 میلادی) شامل غزایات و قطعات و مرثی و ماده تاریخ ها و لغت ها و
 سلام ها .

آغاز : «بسم الله است مطلع املاء زار ما حمد الله است منبع آلاى يار ما»

۵۵- دلائل الخیرات : (عربی) .

۵۶- مجموعه فی بیان الانساب : (فارسی) ، (نسب نامه اولاد بنی آدم) ، از مظفر خان
 ولد خضر خان اسمعیل خیل ، ۱۲۸۰ ه ق .

۵۷- اصول الفقه (شرح حسامی) : یعقوب البنانی مشهور به «مولوی» ، (عربی) ،
 کاتب : (محمد گل) ، ساکن قریه سفید دیر ، وطن پیشاور . ۱۲۶۸ ه ق .

۵۸- خواص القرآن العظیم : (فارسی) ، (فضائل القرآن المجید و فواید الفرقان الحمید)
 از عبدالعلی بن محمد بن حسین ، تاریخ تألیف ۹۱۶ ه ق . کتابت ۱۲۸۳
 ه ق به مقام ریاست اسب .

۵۹- مجموعه : ۱- دیوان راجا : (فارسی) ، کاتب محمد عظیم برای میان صاحب بوستان .

۲- کانون حویان (قصیده فارسی کوتاه) ، ایضاً . ۳- دیباچه فصول الشاشی

(عربی) از محمد سمیع الله البونتهالی ، ۴- غنی مغنی (عربی) ، (در طب)

از ابو منصور ، کاتب میر غلام جعفر فرید شیخ سلطان سید عبدالقادر

جیلانی ، ۱۲۶۲ ، در بیت العامره ، قریه بانندی از مضافات مظفر آباد ،

لشمیر .

- ۶۰- فتاوی اسحاقیه : (عربی و فارسی و اردو)، به خط و تألیف مولانا قاضی محمد اسحاق.
- ۶۱- صنعت کشته سازی و کیمیا : (فارسی) ، منظوم .
- ۶۲- رساله صدریه : (فارسی) ، در باره حلت و حرمت جانوران ، از نواب صدر جهان ، کتابت ، ۱۲۶۷ هـ ق .
- ۶۳- فرح الانسان : (فارسی) ، طب ، ۱۲۶۷ هـ ق .
- ۶۴- الطريقة المحمدیه و السیره الاحمدیه : (عربی) ، از شیخ محمد الانصاری البرکی الروحی کتابت ۱۲۷۹ هـ ق .
- ۶۵- نسخه های کشته جات : (فارسی) در صنعت کیمیا ، ۱۲۷۲ هـ ق . در دارالخلافت لطیفه تنول .
- ۶۶- سراج السالکین : (فارسی و عربی) ، اوراد و وظائف و عملیات ، از سراج الدین عبدالله بن بول محمد کمال الدین الشطاری ، کاتب مید حفیظ الله صالح .
- ۶۷- اسرار الدعوه : (فارسی و عربی) ، اعمال و اوراد و وظائف ، از امین الدنیا سراج الدین عبدالله صوفی الشطاری .
- ۶۸- مجموعه : (فارسی) ، ۱- دیوان فغانی ، ۲- دیوان لسانی ،

آغاز : زهی عشقت بیاد بی نیازی داده خرمنها
غم فتراک شوقت سرکشان را داده کردن ها

۳- دیوان شریف تبریزی ،

آغاز : ای از تو شاخ گل آموخته رعنائی را
آب و رنگ از تو بود گلشن زیبایی را

۴- دیوان شریف تبریزی ،

آغاز : ای نخل تمنا قد رعنائی تو مارا
از پای در آورد تمنای تو مارا

کاتب این مجموعه ابوالمعالی محمود ، کتابت ۹۷۶ هـ ق در دارالخلافت آگرد .

۶۹- دیوان جالی : (فارسی) ، کاتب و شاعر ، منشی نور جال هزاروی .

۷۰- نور القرآن فی دفع ظلمات الطغان : (عربی) ، از مولانا ابوذر حاجی الحرمین کتابت ، کاتب مولانا عبدالله جان ساکن جسکوت (اوگی - هزاره) .

۷۱- رساله فی صلوة الجمعة : (عربی) ، از قاضی ابوتراب محمد اسحاق قاضی القضاة ریاست قسیم اسمب (تنول) ، کاتب مولانا عبدالله جان ساکن جسکوت (اوگی - لارور ، هزاره) .

پیشاور :

۱۸۱- کتابخانه دانشکده اسلامیہ

[دانشگاه پیشاور ، پیشاور]

ساعت ۷ صبح ۱۱ خرداد ماه ۱۳۵۴ خورشیدی برای دیدار از کتابخانه دانشکده اسلامیہ (اسلامیہ کالج) در دانشکده پیشاور به پیشاور رفتم . دانشکده پیشاور در یک منطقه وسیع پر درخت و پر گل و لیاہ بنا شده است و همه دانشکده ها و خوابگاه های دانشجویان و خانه های استادان و بازار ها و بیمارستان و مسجد و عید گہ در داخل آن است .

هنکمی کہ بہ کتابخانہ دانشکده اسلامیہ وارد شدم ، با آقای وحید شاہ بخاری کہ بہ زبان فارسی روان (فارسی دری) سخن می گفت روبرو شدم . دانشکده اسلامیہ در سال ۱۹۱۳ میلادی بنا شده و کتابخانہ ہم در همین سال بہ ہمت نواب صاحبزادہ عبدالقیوم ساخته شد و از گنجینہ نسخہ های خطی مرحوم مولانا غلام جیلانی عالم و مفتی پیشاور (متوفی ۱۲۹۳ هـ ق) کہ بہ طور وقف بہ کتابخانہ داده شد بنیاد گردید و ۶۳ سال از عمر کتابخانہ می گذرد .

سازمان کتابخانہ :

سازمان کتابخانہ دانشکده اسلامیہ بدین ترتیب است :-

- ۱- کتابدار : آقای وحید شاہ بخاری با (۴ سال در خدمت کتاب) .
- ۲- معاون کتابدار : آقای فدا محمد شاعر و ادیب (فوق لیسانس کتابداری) .
- ۳- معاون کتب خاور شناسی : آقای عبدالحمید (فوق لیسانس کتابداری) .
- ۴- معاون فہرست سازی : آقای سراج الدین (لیسانس کتابداری) .

و دیگر کارکنان هشت تن هستند . روش ملویل دیوئی در این کتابخانه معمول است . همه کتابهای چاپی برگه نگاری شده . نسخه های خطی فهرست شده . فهرست نسخه های خطی در دو مجلد تألیف مرحوم مولانا عبدالرحیم (متوفی ۱۹۵۰ میلادی) چاپ شده است . وی استاد و کتابدار بخش خاورشناسی دانشکده اسلامیہ بوده است . دیدار بزرگان از کتابخانه دانشکده اسلامیہ :

دانشکده اسلامیہ دانشگاه پیشاور شهرت و معروفیت ویژه دارد . از آغاز تأسیس تاکنون بسیاری از سران کشور های جهان ، بزرگان ، دانشمندان ، کتاب شناسان و دوستاران فرهنگ و ادب و هنر از آن دیدن کرده اند ، از جمله :

۱- اعلی حضرت هایون محمد رضا شاه پهاوی شاهنشاه آریا مهر (دفتر کتابخانه را توشیح فرموده اند) ، به تاریخ ۲۱ جادی الاولی سنه ۱۳۶۹ هـ ق (۲۶ سال پیش) .

۲- قائد اعظم محمد علی جناح بنیانگذار پاکستان ، ۱۲ ، ۴ ، ۱۹۴۸ میلادی .

۳- سفیر مملکت ایران (؟) ۱۹ اردی بهشت ماه ۱۳۲۹ خورشیدی (امضایش را نتوانستم بخوانم) .

۴- حکیم اجمل خان دهلوی ، طبیب معروف ، ۱۹۱۵ میلادی .

۵- قاضی محمد اسحاق ، قاضی القضاة ریاست اسب (انب) .

۶- سردار سید ظاهر سیف الدین روحانی ۱۹۲۳ میلادی .

۷- فخر الدین پاشا غازی سفیر سلطنت کابل .

۸- آقای عبدالقادر الحواری المدنی ، مدیر کتابخانه شیخ الاسلام العثماني مدینه منوره ۱۳۴۴ هـ ق .

۹- سید محمد رضوی نماینده فرهنگ ایران در هندوستان ، ۱۹۴۵ میلادی .

۱۰- دکتر متین دفتری ۱۱ مارچ ۱۹۵۱ میلادی .

۱۱- دکتر ممتاز حسن ۷ اپریل ، ۱۹۶۲ میلادی .

۱۲- حاج شیخ عزیز الله عطاردی از طرف انجمن آثار ملی برای تحقیق در مآخذ تاریخ خراسان ، ۱۳۴۶ هـ ق .

- ۱۳- خواجہ لازم الدین ، گورنر جنرل پاکستان .
- ۱۴- ایرج افشار استاد دانشگاه تهران ۱۲ آذرماه ۱۳۵۲ خورشیدی .
- ۱۵- محمد تقی دانش پژوه استاد دانشگاه تهران ۱۲/۹/۱۳۵۲ خورشیدی .
- ۱۶- دکتر محمد جعفر محبوب رابزن فرهنگ سفارت شاهنشاهی ایران ، اسلام آباد .
۱۳۵۴/۳/۱
- ۱۷- غلام حسین فرگام رئیس خانہ فرهنگ ایران ۱۳۵۴/۳/۱۸ خورشیدی .
- ۱۸- پرفسور سید وزیر الحسن عابدی ۱۱ شہر شعبان ۱۳۹۳ ھ ق و فی البداہہ این قطعہ را دربارہ وقف کنندہ نسخہ های خطی یعنی مرحوم غلام جیلانی سرودہ :-

بہ رغم ہمت قارون بہ یادگار گذاشت
 ہزینہ بی ز معانی غلام جیلانی
 سخن بہ عالم دانش ز جود و ہمت اوست
 بود شہیر جہانی غلام جیلانی
 بود ز نظم جناب وحیدہ شاہ ایمن
 ز حادثات زمانہ غلام جیلانی
 ز کار علمی عبدالرحیم روشن شد
 نہاد کنج جہانی غلام جیلانی

تعداد کتاب :

تعداد کل کتاب کتابخانہ دانشکدہ اسلامیہ بدین شرح است :

انگیسی	۳۵۰۰۰	مجلد
عربی	۷۵۰۰	»
فارسی	۳۲۰۰	»
اردو	۴۵۰۰	»
پشتو	۴۵۰۰	»
نسخہ خطی	۱۳۰۰	»
جمع :	۵۶۰۰۰	»

نسخہ های خطی :

البته نسخہ های خطی بہ زبان های عربی ، فارسی ، پشتو و اردو است . اینک اسامی چند نسخہ خطی :

۱- تفسیر کشاف : (عربی) ، کتابت ۸۶۶ هـ ق . در کتابخانہ دارالسلطنت احمد آباد
بودہ ، در کتابخانہ شاہنشاہ اکبر پادشاہ بودہ ، امضا و مہر عبدالرحیم خان
خانان دارد .

۲- حاشیہ بیضاوی : (فارسی) ، از قاضی نور اللہ شستری ، (شوستری) کاتب محمد حیات ،
کتابت ۱۰۲۱ هـ ق در تغلق آباد (۲ سال بعد از وفات مؤلف) . در منکیت
سلطان محمد صفوی بودہ .

۳- صحیح بخاری : (عربی) ، کتابت ۷۶۶ هـ ق .

۴- تفسیر بیضاوی : (عربی) ، از قاضی عبداللہ بن عمر بیضاوی ، کتابت ۱۰۱۷ هـ ق .

۵- السنن الکبری : (عربی) ، از حافظ ابی بکر البیہقی ، کتابت ، ۷۲۶ هـ ق .

۶- مجمع البحار : (عربی) ، از شیخ محمد طاہر سندی ، تألیف در ۹۸۱ هـ ق ، کتابت
۱۰۱۹ هـ ق .

۷- مجمع البحار : (ایضاً) ، این نسخہ در کتابخانہ شیخ عبدالحق محدث دہلوی بودہ .

۸- معانی الاخبار : (عربی) ، از ابوبکر کلا باذی ، در احادیث ، ۸۰۳ هـ ق .

۹- فتح الباری شرح صحیح البخاری : (عربی) ، کاتب عبدالعزیز یوسف ، قرن ۹ هـ ق .

۱۰- تہذیب الاسماء واللغات : (عربی) ، از محیی الدین ، سنہ ۷۰۸ هـ ق ، مہر اعتماد
الدولہ پدر نور جہان بیگم ہمسر جہانگیر پادشاہ دارد .

۱۱- شرح مجمع البحرین : (عربی) متن از ابن الساعاتی ، شرح از عبداللطیف بن
عبدالعزیز ، کتابت ۹۹۸ هـ ق . کاتب علی بن محمد جبرقی ، مہر «امیر غازی
الدین خان بہادر» دارد .

۱۲- شرح مجمع البحرین : (عربی) ، (ایضاً) ، کتابت ۷۰۲ هـ ق .

۱۳- شرح کتاب الزیادات و زیادات الزیادات : (عربی) ، از محمد بن الحسن الشیبانی ،
کتابت ۶۶۳ هـ ق .

- ۱۴- شرح الحکم لابن عباد : (عربی) ، تاریخ تالیف . ۷۹ هـ ق ، کتابت تقریباً قرن ۱۰ هـ ق . کاغذ ابریشمی قهقندی .
- ۱۵- حاشیه عضدی : (عربی) از میر سید شریف ، امضای «شیخ عبدالحق محدث دهلوی» دارد . ۹۸۶ هـ ق .
- ۱۶- حیات الانسان : (عربی) از سید محمود کردی المدنی ، کاتب شیخ تاج الدین مقدسی و شیخ علی محلی ، قرن ۸ هـ ق ، مهر «اورنگ زیب» دارد .
- ۱۷- احیاء علوم الدین : (عربی) ، قرن ۹ هـ ق .
- ۱۸- الاغانی : (عربی) از ابوالفرج علی بن حسین اصفهانی ، کتابت تقریباً قرن ۴ هـ ق . رسم النخط کوفی کامل دارد .
- ۱۹- مفردات سبعه : (عربی) از ابو موسی جعفر موصلی ، کتابت ۷۸۹ هـ ق .
- ۲۰- عجایب الاشعار : (عربی) ، تألیف المسلم بن محمود شیرازی ، کتابت ۶۹۰ هـ ق (نسخه منحصر بفرد) .
- ۲۱- المغرب فی العلم اللغه : (عربی) ، تألیف ابوالفتح ناصر بن ابی المکارم مطرزی متوفی ۶۱۰ هـ ق . کتابت تقریباً قرن ۹ هـ ق .
- ۲۲- رضی شرح کافیه : (عربی) از عطاء الله بن محمد الحسینی ، مهر «شاهجهان پادشاه» و «ابوالبرکات ابن شیخ مبارک» و «محمد باقر ابن امیر عبدالله» دارد .
- ۲۳- حیوه الحيوان الکبری : (عربی) از دمیری در جانور شناسی ، ۸۵۷ هـ ق . مهر «عقل خان» دلرد .
- ۲۴- شمس العلوم : (عربی) ، از حمیری ، در لغت (نسخه ارزنده) ، چاپ نشده ، نسخی دیگر از این کتاب در یوگوسلاوی است .
- ۲۵- مدارالافاضل : (فارسی) ، از اللهداد سرهندی ، کتابت ۱۰۰۹ هـ ق .
- ۲۶- تاریخ ابن خلیکان یا وفیات الاعیان : (عربی) ، ۷۲۲ هـ ق .
- ۲۷- کتاب الاقناع : (عربی) از سعید بن عبدالله الفیلسوف . در موضوع طب و جراحی ، کاتب احمد بن محمد بن بنهان ، ۴۸۱ هـ ق . مهر کتابخانه شاهجهان پادشاه دارد .

- ۲۸- اشارات ابو علی سینا : (عربی) ، تقریباً قرن ۱۰ ه ق .
- ۲۹- مفاتیح الرحمہ : (عربی) ، از طغرائی اصفہانی ، تقریباً قرن ۱۰ ه ق .
- ۳۰- اقلیدس : (عربی) از محقق نصیرالدین طوسی ، کتابت ۱۱۴۰ ه ق .
- ۳۱- مفتاح الحساب : (عربی) از جمشید بن مسعود بن طبیب ، در ہندسہ و حساب و ہیئت ، کتابت ۱۰۱۵ ه ق .
- ۳۲- دلائل الخیرات : (عربی) ، مذہب و منقش و گل و بوته نگاری و تصاویر حرمین شریفین ، کتابت ۱۲۸۶ ه ق .
- ۳۳- قاضی مبارک شرح سلم العلوم : کاتب مولانا غلام جیلانی (متوفی ۱۲۹۳ ه ق) . تاریخ کتابت ، ۱۲۷۹ ه ق .
- ۳۴- مجموعہ سلم العلوم : (عربی) ، از محب اللہ بہاری ، در منطق ، کاتب مولانا غلام جیلانی (م ۱۲۹۳ ه ق) .
- ۳۵- مجموعہ رسائل علم البحریہ : (عربی) از سلیمان بن احمد ، کتابت ۱۰۰۷ ه ق . (چاپ نشدہ)
- ۳۶- فی حل شکوک کتاب اقلیدس : (عربی) از ابن ہشیم .
- ۳۷- یوسف و زلیخا : (پشتو) ، مصور و منقش و مذہب ، ترجمہ عبدالنادر خوشحال خان ختک متوفی (۱۱۳۲ ه ق) بہ نظم پشتو ، ۱۱۱۲ ه ق ، خط نسخ .
- ۳۸- گلستہ : (پشتو) ، ترجمہ کستان سعدی بہ پشتو ، مترجم عبدالنادر خوشحال خان ختک ، کاتب قطب الدین نوہ حضرت شیخ رحمکار گاہ صاحب ، ۲۸ ربیع ۱۱۲۶ ه ق .
- ۳۹- رباعیات خوشحال خان ختک : (پشتو) ، منقش و مذہب ، خط نسخ .
- ۴۰- دیوان محمد کاظم خان شیدا : (پشتو) ، در شاعرجمہان آباد نوشتہ شدہ ، ۱۱۹۲ ه ق ، فارسی در اشعار آن اثر بسیار دارد .
- ۴۱- کلیات قاسم خان آفریدی بہ ضمیمہ فرهنگ آفریدی : (فارسی و پشتو) .
- ۴۲- مجموعہ رسائل : (پشتو) ، دینی و عرفانی ، تالیف آخوند در ویزہ ، کتابت ۱۱۲۲ ه ق .

- ۴۳- مجموعه رسائل : و یاد داشتهای مولانا غلام جیلانی متوفی ۱۲۹۳ هـ ق (اردو و عربی و فارسی) (در موضوع تاریخ و ادب و فلسفه و فقه). وحید شاه بخاری یاد داشتهای بر این مجموعهها دارد. این یادداشت از مؤلف : «از ملا وزیر معنوی این در دو کتاب را خرید بنده جانی حافظ غلام جیلانی تم و فقہاالله عزوجل قبلا مانک عبدالرحمن بن محمد الکرمانی» .
- ۴۴- مجموعه دواوین خمسہ : (فارسی) ، ۱- دیوان ابوالفرج رونی ، ۲- دیوان عبدالواسع جبلی ، ۳- دیوان حکیم قطران تبریزی ، ۴- دیوان نجیب الدین ، ۵- دیوان عنصری ، خط خوش نستعلیق (متن و حاشیہ) ، جداول مذهب ، رسم الخط فارسی ، کتابت در شهر طوس (مشهد) ، کتابت ۱۱۳۴ هـ ق مطابق ۱۷۲۱ میلادی (نسخه عالی) .
- ۴۵- الفوائج (شرح دیوان حضرت علی «ع») : (فارسی) ، تألیف و شرح قاضی میر حسین یزدی میبیدی ، خط نسخ خوش ، کتابت ۸۹۰ هـ ق مطابق با ۱۴۸۵ میلادی .
- ۴۶- دیوان شاه نعمت الله ولی : (فارسی) ، متوفی ۸۲۷ هـ ق .
- ۴۷- کیمیای سعادت : (فارسی) از امام محمد غزالی ، کتابت ۶۶۸ هـ ق. سومین نسخه در جهان (اول در لندن ، دوم در ترکیه (استانبول) ، سوم در اسلامیه کالج) . خط تعلیق .
- ۴۸- زیج النج بیک خان : در علم الافلاک از محمد درویش ساکن شهر سبز ، مهر و امضای علامه فضل الدین محمد الحسینی ، ۹۷۲ هـ ق . و امضای ابن عبادالله الحسینی ۹۸۲ هـ ق. جدولهای ملون و سر فصلهای زرین به خط نسخ تزیینی (خط محقق) .
- ۴۹- مجموعه نبل المراد : (عربی) ، قرن ۸ هـ ق . اشعار عربی ، امضای «عبدالصمد بن حافظ ۹۴۷ هـ ق در مدینه» دارد .
- ۵۰- زوارق اللطایف شرح عوارف المعارف : (عربی) ، خط تعلیق ، کاتب لیاغل بن بیاده بن مبارک برادر کهتر ملک حمید بن بیاده بن مبارک ، ۹۵۵ هـ ق .
- ۵۱- شرح فصوص الحکم : (فارسی) ، کتابت ۱۱۱۴ هـ ق. جلوس اورنگ زیب ، ۱۱۱۴ هـ ق.
- ۵۲- مکتوبات شیخ شرف الدین یحیی منیری : از «حسین معز» در ۹ فصل خط تعلیق ، تاریخ کتابت ۸۶۶ هـ ق .

- ۵۳- ملفوظات شیخ عیسیٰ یا کشف الحقایق : (فارسی) ، کتابت ۱۱۰۳ ھ ق . کاتب نعمہ اللہ .
- ۵۴- مواقع النجوم : (عربی) ، از شیخ ابن عربی ، (ناقص) .
- ۵۵- ملفوظات خواجہ بہاء الدین نقشبند (فارسی) ، (رسالہ قدسیہ ؟) ، قرن ۱۱ ھ ق . آغاز : حمد و ثنای بیحد و منتہا . . .
- ۵۶- لمعات و شرح آن : (فارسی) ، قرن ۱۱ ھ ق ، (ناقص) .
- ۵۷- حضرات القدس : (فارسی) از بدرالدین شیخ ابراہیم سرہندی ، کاتب فیض الدین شیخ عبدالسلام ، ۱۱۲۷ ھ ق .
- ۵۸- مجموعہ : ۱- رسالہ قدسیہ (فارسی) ، ۲- معراج العارفین (فارسی) از میان محمد فاضل . ۳- کشکول از امین اللہ جہان آبادی ، ۴- قواعد مفصلہ مصطلحہ طریقہ حسینیہ موسوم بہ بدرقہ السالکین (فارسی و عربی) از غلام رسول مرید محمد شہر یار ، قرن ۱۰ ھ ق .
- ۵۹- تفسیر زاہدی یا تفسیر درواجکی : (فارسی) ، از ابو نصر احمد بن الحسن بن احمد الدربتی السلمانی الدرواجکی بخاری ، تقریباً قرن ۱۰ ھ ق .
- ۶۰- اسماء الرجال : (عربی) ، از محمد بن عبداللہ ، الخطیب بن محمد بن معاویہ شیخ خود حسین بن عبداللہ بن محمد ، ۱۰۶۰ ھ ق .
- ۶۱- شرح مثنوی الاسرار الغیب : (فارسی) تألیف خواجہ ایوب ، کاتب شیخ عبدالقادر ، ۱۲۰۸ ھ ق .
- ۶۲- الزواجر عن اقتراف الکبائر : (عربی) ، تألیف شیخ شہاب الدین احمد ابن حجر اسمعیلی الشافعی ، کاتب احمد بن جابر المسمی ، کتابت ۹۸۴ ھ ق .
- ۶۳- کنز العباد فی شرح الاوراد : (عربی) ، از علی بن احمد الغوری ، کاتب حمزہ محمد ابراہیم جمال ، ۹۱۹ ھ ق .
- ۶۴- کنز العباد فی شرح الاوراد : (ایضاً) .
- ۶۵- شرح مثنوی : (فارسی) ، از محمد نور اللہ احراری ، دفتر اول ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۶۶- اخلاق جلالی : (فارسی) ، از علامہ جلال الدین دوانی ، کاتب محمد رضا شمیلی در قصبہ سرمیکی ، کتابت سنہ ۶۶۴ جلوس پادشاہ عالمگیر ، ۱۱۱۳ ھ ق .

- ۶۷- رشحات عین الحیات : (فارسی) ، از ملا حسین واعظی کاشفی ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۶۸- رشحات عین الحیات : (ایضا) .
- ۶۹- مرصاد العباد : (فارسی) ، از شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبدالله ، کتابت ، ۱۰۴۵ ه ق ، (۱۶۴ ه ق) .
- ۷۰- نتایج الحرمین : (فارسی) ، در شرح احوال و آثار شیخ معزالدین ابو عبدالله السید آدم الحنفی النقشبندی ، در سه قسم و هر قسم در سه مقصد و هر مقصد بر چند فایده و نوع .
- ۷۱- مزارات بخارا : (رساله) (فارسی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۷۲- حل مشکلات مثنوی و تفصیل مجملات معنوی: جلد یکم (فارسی) ، از فقیر ولی محمد کاتب محمد جعفر ولد شیخ شرف الدین حسین در عهد محمد شاهی ، ۱۰۳۰ ه ق .
- ۷۳- مناقب سید امیر کلال سوخاری : (فارسی) ، خوش خط .
- ۷۴- تذکره خواجهگان نقشبندیہ: (فارسی) ، تقسیمات بر (مقاله و مقصد و خاتمه) .
- ۷۵- شرح آداب المریدین : (عربی) ، ناقص ، شارح علی بن سلطان محمد الهروی القاری .
- ۷۶- سعدن المعانی یا ملفوظات شیخ شرف الدین احمد یحیی سنیری : (فارسی) جامع آن زید بن بدر عربی ، ۶۳ باب دارد . تاریخ کتابت و کاتب ندارد .
- ۷۷- ملفوظات و معمولات حضرت صاحب کوته: (فارسی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۷۸- تذکره الاولیاء : (فارسی) از شیخ عطار ، خط نسخ خوش ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۷۹- مجموعه: ۱- مثنوی نان و حلوا ، ۲- مناجات خواجه عبدالله انصاری ، (فارسی) کاتب نسیم کنری ، ۱۲۶۲ ه ق .
- ۸۰- اخلاق ناصری : (فارسی) ، از خواجه نصیر الدین طوسی ، کتابت قرن ۱۰ ه ق .
- ۸۱- سیف المجاهدین : (فارسی) ، کاتب محمد غازی ، تاریخ کتابت ۱۱۲۸ ه ق .
- ۸۲- رسائل النور فی شائل السرور : (فارسی) ، تقسیم بر باب و فصل ، قرن ۱۰ ه ق .

- ۸۳- المکرر فیما تواتر من القراءات السبع و تحریر: (عربی)، تألیف زین الدین قاسم بن الفقیر انصاری، در موضوع علم قرائت، کتابت تقریباً قرن ۱۱ ه ق.
- ۸۴- نوادر و حکایات و ظرایف و طرایف: (عربی)، ناقص، قرن ۱۰ ه ق.
- ۸۵- فراید القلاید فی مختصر شرح الشواهد: (عربی)، تألیف ابا محمد محمود بن احمد العینی، تقریباً قرن ۷ ه ق.
- ۸۶- مجموعه قصاید عربی و شرح آنها: از متنبی و شاعران معاصر او، کتابت در حدود قرن ۸ ه ق.
- ۸۷- حاشیہ ملا عبدالحکیم سیالکوٹی برمطول: (عربی)، قرن ۱۱ ه ق.
- ۸۸- دیوان حضرت علی «ع»: (عربی)، قرن ۱۰ ه ق. نشان ۷ سہر دارد از بزرگان و امرای دربار شہجہان پادشاہ.
- ۸۹- دیوان ابو نواس: (عربی)، کتابت: ۱۰۰۲ ه ق. یاد داشت ہا و نشان سہر علما فراوان دارد.
- ۹۰- فن قافیہ: (فارسی)، قرن ۱۰ ه ق.
- ۹۱- غرر الخصائص الواضحة و غرر النقائص الفاضحة: (عربی)، از جمال الدین محمد ابراہیم بن یحیی بن علی الانصاری المروئی الاصل المصری المولد الکتبی الوراق المعروف بالوطواط (۶۳۲-۷۱۸ ه ق) باب ۱۶ و ہر باب بر ۶ فصل، کتابت قرن ۷ ه ق. (شاید نسخہ معاصر مؤلف باشد).
- ۹۲- شرح لباب در نحو: نسخہ کهن، (عربی)، قرن ۹ ه ق.
- ۹۳- شرح مقدمہ ابن حاجب: کاتب عبدالعلی بن محمد بن حسین، یوم الخمیس ۲۴ جادی الاولی، ۹۱۱ ه ق.
- ۹۴- من لایحضرہ الادیب: ترجمہ شافیہ بہ زبان فارسی از ابن محمد باقر المدعویہ ابوالحسن حسینی شیرازی، کاتب ملا سلیم درباغ خواجہ از باغات پیشاور، ۱۲۲۳ ه ق.
- ۹۵- کتاب الصرف: (عربی)، سال کتابت ۹۹۸ ه ق، کاتب حسن آجی.
- ۹۶- منتخب اللغات شاہجہانی: کتابت قرن ۱۱ ه ق.

- ۹۷- فرهنگ رشیدی : (فارسی) ، کاتب محمد امین محمد افضل سودهری نزدیک لاهور ، ۲۶ ذیقعدہ سنہ ۱۱۰۰ ھ ق ، مطابق ۳۳ جلوس والا ، دربلدہ شاہ جہان آباد .
- ۹۸- مناقب قادریہ : (فارسی) ، شامل حکایات عرفانی و اخلاقی ، قرن ۱۰ ھ ق .
- ۹۹- مؤید التبیان یا ترجمہ فیض عیان فی ترجمہ مواعد الرحمن : (فارسی) ، از محمد قایم الدین آذنب میر غلام محی الدین ، ۱۲۱۷ ھ ق .
- ۱۰۰- البستان فی فضائل النعمان والجواهر المزیئہ : (عربی) ، در فقہ و حدیث ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۱۰۱- قصص الانبیاء : (فارسی) ، نسخہ کہن با خط قدیم .
- ۱۰۲- تاریخ طبری یا تاریخ الرسل والاسم والملوک (?) . (عربی) ، از آغاز ابوالبشر و ملوک فحطان تا سنہ ۵۴۷ ھ ق ، خط تعلیق ، (شاید تاریخ ابن الاثیر باشد ؟) کتابت در حدود قرن ۶ ھ ق .
- ۱۰۳- قصہ شہادت حسین (ع) (فارسی) ، از عبدالرسول صادق ، کتابت قرن ۱۱ ھ ق .
- ۱۰۴- داستان امیر حمزہ : (فارسی) ، ناقص ، قرن ۱۱ ھ ق
- ۱۰۵- اکبر نامہ : (فارسی) ، منظوم ، سرودہ قاسم اکبر آبادی ، سر لوح و مجدول .
- آغاز : خدایا جہاندار اکبر توئی کرم گستر بندہ پرور توئی
- و لیکن در پایان نسخہ آمدہ : «از ملا حمید اللہ» در وصف امیر دوست محمد خان و اہل خانہ پادشاہان کابل است .
- ۱۰۶- ابجد التاریخ : (فارسی) ، از حبیب اللہ القندھاری ، کتابت ۱۲۷۵ ھ ق .
- ۱۰۷- تذکرہ دولت شاہ سمرقندی : (فارسی) ، ناقص ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۱۰۸- مسیر طالبی یا تواریخ فرنگستان : (فارسی) ، از ابوطالب محمد اصفہانی . (در ہندوستان چاپ شدہ است : ایرج افشار) ، کتابت قرن ۱۳ ھ ق .
- ۱۰۹- البہجۃ المحافل فی السیر والاخلاق والشائل : (عربی) ، از یحیی بن ابی بکر محمد العامری الجرضی ، کاتب ابراہیم بن محمد السیمان النساخ ، ۱۰۲۴ ھ ق .
- ۱۱۰- خلاصۃ السیر : (عربی) ، از محب احمد بن عبداللہ الطبری (ناقص) .

۱۱۱- روضة الاحباب فی سیرالنبی و الآل والاصحاب : (فارسی) ، از عطاءالله بن فضل الله الملقب بہ جمال الحسینی ، قرن ۹ و ۱۰ ق .

۱۱۲- روضة الاحباب فی سیرالنبی و الآل والاصحاب : (فارسی) ایضاً ، قرن ۱۰ ق .

۱۱۳- کلمات الشعرا : (فارسی) ، از سرخوش ، قرن ۱۱ ق .

۱۱۴- طبقات ابن سعد : (عربی) ، خط تعلیق ، قرن ۱۱ ق . مہرہا و امضا ہا دارد .

۱۱۵- مرآت الخیال : (فارسی) ، در موضوع تذکرہ شاعران ، قرن ۱۱ ق .

۱۱۶- مثنوی سیرۃ النبی : (فارسی) ، کتابت در حدود قرن ۱۱ ق ، در حدود ۳۰۰۰ بیت .

آغاز : بہ نام خداوند بسیار بخش

خرد بخش و دین بخش و دینار بخش

۱۱۷- تذکرہ دولت شاہ سمرقندی : (فارسی) ، خط خوش ، ناقص ، قرن ۱۰ ق .

۱۱۸- تاریخ کشمیر : (فارسی) ، ۱۱۶۶ ق .

آغاز : «سپاس بیرون از مقیاس قیاس سزاوار پادشاہی کہ پادشاہی بخش» .

۱۱۹- شرح اسباب و علامات : (عربی) ، از نفیس بن عوض بن حکیم الطیب ، قرن ۸ ق .

۱۲۰- شفاء العلیل ، یا تحفہ خانی : (فارسی) ، از محمود بن محمد عبداللہ بن عبیداللہ بن محمود ، کتابت ۱۰۳۷ ق .

۱۲۱- قرابادین آصفی : (فارسی) ، تألیف ۱۰۵۰ ق ، (در طب و داروہا) ، قرن ۱۱ ق .

۱۲۲- مجموعہ رسائل قوت باہ و تعبیر خواب : (عربی) .

۱۲۳- السدیددی : (در طب) عربی ، کتابت ۸۴۱ ق در شہر سمرقند .

۱۲۴- جامع الفوائد : (فارسی) ، از یوسف بن محمد یوسف الطیب (یوسفی) ، قرن ۱۱ ق .

۱۲۵- اشکال التأسيس فی علوم الهندسہ : (عربی) ، از مید شمس الدین سمرقندی ، کاتب حافظ غلام جیلانی بن حافظ غلام حبیب الپیشاوری . تاریخ کتابت ۱۲۴۳ ق .

- ۱۲۶- اشکال التأسيس في علوم الهندسه (عربی) ، (ايضاً) ، كاتب زين العابدين ابن حافظ وجيه الدين الميشاوري ، ۱۲۳۷ هـ ق (در شهر پيشاور) .
- ۱۲۷- شرح حكمة العين : (عربی) ، از محمد بن موسى الطالسي ، كاتب محمود بن مسعود محمود المتطيب ، ۹۴۸ هـ ق .
- ۱۲۸- ديوان بيدل : (فارسی) ، سروده ميرزا عبدالقادر بيدل ، در سنكيت حسين علي به سال ۱۲۵۵ هـ ق .

جهلم :

۱۸۲- كتابخانه محمد صادق ملك

[مال رود ، جهلم (استان پنجاب)]

به همراه آقاي سيد عباس حسين شاه گردبزي نماينده مجلس شوراي ملي پاکستان به سوي شهر جهلم به راه افتاديم و به كتابخانه آقاي محمد صادق ملك راه يافتيم . در اين كتابخانه در حدود ۳۵ كتاب چاپي بود . نسخه خطي نديدم .

لاهور :

۱۸۳- كتابخانه صدر الافاضل

[۱۵ - مغليوره - لاهور]

در تاريخ ۱۳۵۴/۳/۷ خورشيدی به همراهی آقاي سيد عباس حسين شاه گردبزي نماينده مجلس شوراي ملي پاکستان به خانه آقاي سيد مرتضى حسين صدر الافاضل رفتيم و با محبت و الطاف وي روبرو گشتيم . وي در سال ۱۹۲۳ در لکهنؤ ولادت يافت و از بزرگان علم و افاضل دوران و دانشمندان به نام است پدرش مرحوم سيد قاسم آغا الرضوي بود .

تألیفات صدر الافاضل :

آقاي صدر الافاضل در سال ۱۹۵۰ ميلادی از لکهنؤ به پاکستان هجرت کرد و در لاهور سکونت اختيار نمود و تاکنون به سفر عراق ، سوريه (شام) و بيروت و ايران و عربستان سعودي رفته است . تألیفات وي بسيار است : ۳۳ مجلد درباره مسائل دينی و ۳۱ مجلد درباره علوم ادبی تأليف و تصحيح کرده است ، از جمله :

۱- کلیات فارسی غالب (۳ مجلد) ، با مقدمه علمی و تحقيقي و ادبی به زبان اردو و فارسی . چاپ مجلس ترقی ادب ، کلب روڈ ، لاهور .

- ۲- اردوی معلی غالب (۳ مجلد) تحقیق و تحشیه و تعلیق و ترتیب . ایضاً .
- ۳- عود ہندی از غالب ترتیب و تحقیق . ایضاً .
- ۴- احوال و آثار و رباعیات حکیم عمر خیام نیشابوری ، شرح و تحقیق . چاپ شیخ غلام علی .
- ۵- حیات حکیم ، ایضاً .
- ۶- مثنویات حالی ، چاپ شیخ مبارک علی ، کشمیری بازار .
- ۷- مکاتیب آزاد ، مجلس ترقی ادب .
- ۸- تذکرہ ریاض الفردوس ، شیخ مبارک علی .
- ۹- صحیفہ علمیہ (ترجمہ اردو) چاپ شیخ غلام علی .
- ۱۰- صحیفہ کاملہ (مختصر ترجمہ اردو) حسینہ کتب خانہ .
- ۱۱- نہج البلاغہ کا ادبی مطالعہ ، چاپ کراچی .
- ۱۲- شرح نہج البلاغہ (مفصل ، اردو و ترجمہ) ایضاً .
- ۱۳- خطیب قرآن سیرت نبی آخر الزمان (مفصل) . چاپ غلام علی اینڈ سنز
- ۱۴- جہاد حسینی ، چاپ کراچی .
- ۱۵- گلستان حکمت (شرح کلمات قصار حضرت علی (ع) ، چاپ لاہور .

علاوہ بر اینہا در حدود ۲۰۰ مقالہ مذہبی ، تاریخی ، ادبی ، علمی نوشتہ و در ماہنامہ ہا و ہفتہ نامہ ہا و روزنامہ ہا چاپ شدہ و چند تا از آنہا در دائرۃ المعارف اسلامیہ چاپ دانشگاه پنجاب درج گردید و نیز در دائرۃ المعارف الاسلامیہ الشیعہ (عربی) در بیروت چاپ شدہ است .

نسخہ های خطی صدر الافاضل :

در کتابخانہ مید مرتضی حسین صدر الافاضل در حدود ۵۵۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۳۰۰ نسخہ خطی دارد ، اینک اسامی چند نسخہ خطی :-

- ۱- منتخب القیاس : (عربی و فارسی) ، در اوراد و وظایف ، تألیف محمد باقر بن محمد المجلسی اصفهانی ، کاتب محمد علی خلیفه ، ابن بابا محمد حسین حسن آبادی ۱۱۱۱ هـ ق .
- ۲- نصیحة الكرام و فضیحة اللثام : (فارسی) ، از محمد بن نظام الدین مشهور به «عصام» شامل مقدمه و ۱۲ مطلب و خاتمه ، کاتب آخند ملا محمد علی تبریزی فتح الله ، ۲۸ صفر ۱۲۶۱ هـ ق . مطالب ضد صوفیه دارد . (نسخه منحصر بفرد) .
- ۳- کتاب المقنع : (عربی) ، از ابو عمر و عثمان بن عثمان المغربي (الدانی) (در برلن چاپ شده) . کتابت تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴- معدن الانوار و مشکوه الاسرار : (عربی) ، (مقدمه تفسیر مفتاح الجنان) از محمد بن صالح بن محمد الملقب به کشف الاسرار القزوینی ، تاریخ تألیف ۱۲۷۰ هـ ق ، تاریخ کتابت ماه محرم ۱۲۷۱ هـ ق (در کربلا) .
- ۵- تقریرات شریف العلماء : (فارسی) ، جلد دوم ، تألیف علی اصغر بن محمد حسین البضروئی الیزدی ، تاریخ کتابت ۱۲۳۵ هـ ق . در موضوع اصول فقه .
- ۶- تقریرات شریف العلماء : ایضاً جلد اول .
- ۷- غزلیات جامی : (خط شکسته) ، به ضمیمه یک مثنوی کوتاه از شیخ عبدالرضا معینی .
- ۸- مختار نامه : (فارسی) به خط و قلم برهان الدین خان ، کتابت ، ۱۳ ربیع الاول ۱۲۱۴ . در زمان شاه عالم (جلوس ۱۱۱۸ و وفات ۱۱۲۴ هـ ق) .
آغاز : «اما بعد تسلی دل مؤمنان و راحت جان مجروحان مخلص قصه مختار است» .
- ۹- اصول کافی : (عربی) ، تألیف محمد بن یعقوب کلینی ، از مملکت مهدی شاه ، سنه ۱۱۲۰ و ۱۱۲۱ هـ ق ، ۹۷۲ هـ ق . ظاهراً دومین نسخه کهنه است .
از این کهنه تر در مدرسه فیضیه قم است .
- ۱۰- فروع اصول کافی : (عربی) ، از کلینی ، لوح و جدول و کاغذ پیوند و خط نسخ خوش .

- ۱۱- حیات القلوب : (فارسی) ، ج ۱ ، ۲۲ شوال ، ۱۲۶۲ هـ ق ، از محمد باقر بن محمد تقی .
- ۱۲- رساله رباعیات : (فارسی و عربی) ، خواص ادعیه ، از ابو سعید ابوالخیر .
- ۱۳- رساله الصفات لله تعالی : (عربی) ، از ابی جعفر احمد بن علی بن سعید محقق الطوسی ، کتابت ۱۲۸۳ هـ ق .
- ۱۴- انتخاب دیوان مغربی : (مولانا محمد شیرین نایینی متوفی سنه ۸۰۹ هـ ق) تألیف ابوطالب حسینی در سنه ۱۱۸۱ هـ ق .
- آغاز : خورشید رخت چو گشت پیدا ذرات دو کون گشت پیدا
- ۱۵- جنگ اشعار : (فارسی) ، منقبت و مرثیه ، کتابت ۱۱۰۳ هـ ق ، شاعران مانند : جنونی ، محسن شیدا ، فیضی ، صائب ، قاسم دیوانه ، صحرا ، فطرت ، قربان علی شیدا .
- ۱۶- شرح باب حادی عشر : (عربی) ، از کتاب الصلاح ، تألیف شیخ مظہر علی ، کتابت ۱۳۰۰ هـ ق .
- ۱۷- هفت بعد اول : (فارسی) ، برای نواب مہدی علی خان .
- ۱۸- شرح فارسی الفیہ ابن مالک : (فارسی) ، از محمد صادق ابن محمد کاظم الرضوی ، کتابت ۱۱۷۷ هـ ق .
- ۱۹- رساله اصول دین و نماز : (فارسی) ، تقریباً قرن ۱۱ هـ ق .
- ۲۰- حاشیہ معالم الاصول : (عربی) از حجة الاسلام شیخ محمد طہ نجفی و تصحیح عبدالهادی البرقعاعوی . (چاپ شدہ) .
- ۲۱- اخلاق محسنی : از واعظ کشفی ، کتابت ۱۱۶۷ هـ ق .
- ۲۲- الروضة البهية في شرح لعة الدمشقية : (عربی) ، از زین الدین علی بن احمد شاهی ، سال تألیف ۶ جمادی الثانی ۹۵۶ هـ ق . کتابت حدود ۱۰۰۰ هـ ق . کاتب عبدالرحمن بن محمد داود .
- ۲۳- کتاب المؤمن (عربی) : از حسین بن سعید الہوازی .

۲۴- کلمات سعدی :

۲۵- دیوان حافظ :

۲۶- هر سه دفتر ابوالفضل :

۲۷- دیوان میر تقی میر : (اردو) ، ۱۱۴۸ هـ ق ، کتابت به دستور آغا قایم علی خان جیو .

۲۸- عجالۃ النافعة : (عربی) ، کتابت ۱۲۵۳ هـ ق .

رینالہ خورد :

۱۸۴- کتابخانہ سید محمد محسن شاہ

[رینالہ خورد ، بخش ساھیوال ، (استان پنجاب)]

کتابخانہ آقای سید محمد محسن شاہ فرزند مرحوم سید محمد حیدر شاہ متوفی (۱۹۳۱ میلادی) در رینالہ خورد بخش ساھیوال (استان پنجاب) واقع است . به ہمراہی آقای سید عباس حسین شاہ گردیزی بہ این کتابخانہ راہ یافتم . آقای سید محمد حسن شاہ را کہ مدت ۷ سال در ایران بودہ و زبان فارسی خوب می داند در خانہ آقای سید محمد محسن شاہ ملاقات کردم . در این کتابخانہ در حدود ۵۲ کتاب چاپی بود و ۳ نسخہ خطی دیدار کردم ، بدین شرح :

۱- مقامات داودی : (فارسی) ، تألیف عبدالباقی بن جان محمد حمیمی (جمیمی؟) درباره حضرت شیخ داود بندگی ، کتابت در حدود قرن ۱۱ هـ ق .

آغاز : «سپاس بی قیاس و ستایش قدسی اساس و صانعی را» .

۲- مناقبات داودیه (نغات داودیه؟) : (فارسی) ، تألیف ابو محمد (سید محمد مہرو) ابن شیخ مصطفی کرمانی .

۳- رسالہ درباره داود بندگی : (اردو) ، تألیف سید محمد حیدر و بہ خط مؤلف . این رسالہ اخیر را آقای سید محمد محسن شاہ در نظر دارد چاپ کند .

پیشاور :

۱۸۵- کتابخانہ پشتو آکادمی

(دالنگاہ پیشاور ، پیشاور)

در تاریخ ۲۵ خرداد ماہ ۱۳۵۴ خورشیدی بہ پیشاور رفتم و از کتابخانہ آکادمی پشتو دیدن کردم و از کتابهای چاپی و نسخہ های خطی آن دیدار کردم . آقای محمد نواز

طائر رئیس آکادمی پشتو است . مرکز آکادمی پشتو و کتابخانه آن در محوطه دانشگاه پیشاور واقع است . پشتو آکادمی در سال ۱۹۴۷ میلادی مطابق با ۱۳۲۸ هجری قمری بنا شده است و تا کنون ۱۱۲ مجلد کتاب در زمینه تاریخ و ادب و فرهنگ و هنر و لغت و دستور پشتو منتشر کرده است و نیز این آکادمی کوشش می کند که متون فارسی و عربی را به پشتو ترجمه و تحقیق و چاپ و نشر کند .

کتابخانه آکادمی پشتو در حدود ۷۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۶۲۶ نسخه خطی (فارسی، عربی، پشتو) دارد . اینک اساسی چند نسخه خطی :-

۱- شاهنامه فردوسی : خط نستعلیق ۴ سر لوح و جدول ، ۲۶ مینیاتور ، سبک نقاشی ایرانی ، (قطع بزرگ) ، تاریخ کتابت ۲۵ محرم ۱۱۱۴ ه ق .

۲- شاهنامه فردوسی : خط نستعلیق ، سر لوح و جدول ، ۶۲ مینیاتور به سبک هندی و کشمیری ، کاتب امام الدین ساکن بهوسال واله ، کتابت ۱۲۵۶ ه ق .

۳- دیوان معزالله خان مهمند ابن ملک عبدالله : (فارسی و پشتو و اردو) مهر و امضای شاعر در آن موجود است ، کتابت ۱۱۰۹ ه ق .

۴- دیوان احمد شاه ابدالی در درانی : خط نستعلیق خوش ، کاتب گل محمد پیشاور ، ۱۱۹۸ ه ق ، مذهب و منقش ، کتیبه ها و اسلیمی های گوناگون و گل و بوته نگاری به طوری که هر یکی با دیگر فرق دارد .

۵- دیوان احمد شاه : (پشتو) ، تقریباً قرن ۱۱ ه ق .

۶- دیوان خوشحال خان ختک : (پشتو) ، خط خوش نستعلیق و مذهب ، کاتب محمد سعید ساکن سرای اکوره ختک ، ۱۱۷۳ ه ق .

۷- تفسیر حسینی : (ج ۱ و ۲) ، (فارسی) ، این نسخه در خاندان میان محمد یعقوب بوده ، خط نسخ خوش ، کاتب محمد افضل ولد شیخ محمد فضل الله بن شیخ غازی ، ۱۰۸۷ ه ق ، مذهب و سر لوح .

۸- تفسیر فضلیه : (پشتو) ، خط نسخ خوش ، ۱۱۷۳ ه ق .

۹- خزائن القصص : (الف لیلة و ایلة) ، پشتو ، ۱۳۰۴ ه ق .

۱- قرآن شریف : مذهب ، در حواشی تفسیر حسینی ، مذهب ، جلد مرصع (کارکشیر)
شاید از عهد اورنگ زیب و جهانگیر باشد)

۱۱- دلائل الخیرات : (عربی) ، خوش خط و مذهب و منتش ، کاتب کریم داد بن
عبدالله ساکن سابق مستونگ حال وارد کویتہ (بلوچستان) ، قریبہ کاسی
۱۳۳۵ هـ ق .

۱۲- طوطی نامہ : (پشتو) .

۱۳- دیوان بابو جان و پند و اندرز : (پشتو) .

۱۴- گلستان سعدی : (پشتو) .

۱۵- اقبال نامہ جہانگیری : (فارسی) .

۱۶- حدایق النجوم : (فارسی) .

۱۷- نادر نامہ : (فارسی) .

۱۸۶- کتابخانہ سید امتیاز حسین شاہ

[حویلی شکور خان ، لیا دروازہ ، پشاور]

ہنگامی کہ با آقای سید امتیاز حسین شاہ ملاقات کردم ، بیمار بود . وی برای کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان ، فہارس نسخہ های خطی (فارسی و عربی و پشتو و اردو و پنجابی) از کتابخانہ های شخصی و دولتی مخصوصاً کتابخانہ دانشگاہ پشاور تہیہ کردہ است . روش فہرست نگاری او بہ روش «کتابخانہ گنج بخش» است و اوراق دستنویس فہارس در کتابخانہ گنج بخش موجود است . کتابخانہ شخصی آقای پرفسور سید امتیاز حسین در حدود ۴۲ کتاب چاپی دارد کہ ۹ درصد آنها فارسی است و یک نسخہ خطی اسکندر نامہ نظامی دارد کہ از آغاز و انجام ناقص است .

جہنگ :

۱۸۷- کتابخانہ امامبارہ عابد حسین شاہ

[شاہ جیونہ ، جہنگ (استان پنجاب)]

در امامبارہ سید عابد حسین شاہ ، یک کتابخانہ ہست کہ در حدود ۳۰۰ مجلد کتاب چاپی در قفسہ های آن بود و شرح احوال و کوشش های مذہبی و اجتماعی سید عابد

حسین شاه (متوفی ۱۸ ماه ۱۳۴۹) را در یک مجلد تقویر به قلم آقای دکتر محمد عبداللطیف در این کتابخانه دیدم. گفته شد که نسخه های خطی هم دارند و ایکن من ندیدم و در کنار کتابخانه این جملات روی دیوار کتیبه شده بود: «امامبارۀ سیده کشور عابد حسین در شاه جیونه ضلع جهنگ حسب فرمایش کرنل (سرهنگ) سید عابد حسین شاه هدیه بحضور جناب سید الشهداء امام حسین علیه السلام».

لاهور:

۱۸۸- کتابخانه دکتر محمد بشیر حسین

[سمن آباد، محمود روڈ، لاهور]

در لاهور از فرصت استفاده کردم و به خانہ فرهنگ ایران در گلبرگ رقم و با آقای جامعی ملاقات کردم و سپس به دیدار آقای سید ذوالفقار علی شاه شتافتم (شاه جہال کالونی - المہر شماره ۱۸-ای). چون نبودند به دیدار از کتابخانہ دکتر محمد بشیر حسین در سمن آباد (محمود روڈ) رقم. آقای دکتر محمد بشیر حسین استاد فارسی در دانشکدہ خاور شناسی دانشگاه پنجاب (لاهور) است. وی رسالہ دکتری خود را در موضوع فعل مضارع در زبان فارسی زیر نظر و راهنمایی مرحوم استاد دکتر محمد معین در دانشگاه تہران گذرانده و اکنون مشغول طبع آن است. تاکنون کتابہای ارزندہ و در خور تالیف و چاپ کردہ است، از جملہ:

- ۱- فہرست مخطوطات حافظ محمود شیرانی (جلد اول و دوم و سوم) چاپ ادارہ تحقیقات پاکستان، لاهور.
- ۲- فہرست مخطوطات شفیع (کتابخانہ دکتر مولوی محمد شفیع)، لاهور.
- ۳- فارسی کا ایرانی تلفظ، چاپ لاهور.
- ۴- صمدیہ، تصحیح و تحشیہ.

در کتابخانہ او کہ بہ سبکی مخصوص ساختہ شدہ است در داخل دیوار ہا، قفسہ ہا و طاقچہ ہای تعبیه شدہ و در آنہا کتابہا بہ ترتیب موضوعی قرار دادہ شدہ است. در کتابخانہ آقای دکتر بشیر حسین در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۳ نسخہ خطی موجود است.

آقای دکتر بشیر حسین اکنون مشغول تہیہ فہرستگان (مؤلف و تالیف و امکانہ) از ۱۷ جلد فہرست نسخہ های خطی فارسی بانکی پور است کہ کاری شایستہ است. البتہ

فهرست نسخه های خطی بانکی پور ۳۵ جلد است که ۱۸ جلد آن عربی است . اینک امامی نسخه های خطی :-

- ۱- ثمرالارواح : (فارسی) ، از زین العابدین قاسم اصفهانی ، در موضوع رمل .
- ۲- خلاصة البحرین : (فارسی) ، از لطف الله بن عبدالملک النیشابوری ، تاریخ تألیف ۸۱۲ هـ ق . در رمل ، نسخه ی دیگر از این کتاب در کتابخانه مولوی محمد شفیع است .
- ۳- نهاية العقول وغایة الاصول : (فارسی) ، از ناصر بن محمد بن حیدر رمال شیرازی در رمل .
- ۴- اسکندر نامه نظامی : (ناقص) .
- ۵- مثنوی عاشق و معشوق : (فارسی) ، از مولانا محمود لاهوری ، به خط مؤلف .
- ۶- مثنوی هفت کشور : (فارسی) ، در جواب هفت پیکر نظامی ، از مولانا محمود لاهوری ، این هر دو نسخه را آقای دکتر بشیر حسین از روی نسخه ی در تهران استنساخ کرده است .
- ۷- کلیات سعید خان ملتانی : (فارسی) ، عکس ، نسخه اصل در کتابخانه عالمگیر شجاع است .
- ۸- رقعات حکیم ابوالفتح گیلانی : (فارسی) ، عکس ، نسخه اصل در تهران است .
- ۹- رقعات حکیم ابوالفتح گیلانی : (فارسی) ، عکس ، نسخه اصل در کتابخانه عالمگیر شجاع است .
- ۱۰- ظفر نامه عالمگیری : (فارسی) ، تألیف عاقل خان رازی ، این نسخه را کاتب اشتباهاً از «میر شان شاهمی» نوشته است .
- ۱۱- دستور العلم : (قوانین پارسی) ، از عبدالواسع ، کاتب عطاء الله ، ۱۲۶۳ هـ ق .
- ۱۲- راشد الصبیان : (مثنوی فارسی در موضوع لغت و دستور) ، کاتب عطاء الله ، ۱۲۶۳ هـ ق .
- ۱۳- رباعیات ابو سعید ابوالخیر : (شامل ۳۲۸ رباعی و دوبیتی فارسی) ، کاتب محمد حسین ولد محمد صدیق قریشی ساکن ترکھ .

- ۱۴- مرقع بیحروف : (فارسی) در موضوع انشاء ، کاتب عطاء الله ، ۱۲۵۶ هـ ق .
- ۱۵- عین الحیوه : (فارسی) از محمد هاشم طهرانی ، در طب .
- ۱۶- رساله چوب چینی : (فارسی) از میرزا قاضی ابن کاشف الدین محمد .
- ۱۷- رساله بیخ چینی : (فارسی) از میرزا قاضی بن کاشف الدین محمد برای شاه عباس صفوی .
- ۱۸- دستور العمل خوردن فادزهر : (فارسی) ، از میرزا قاضی بن کاشف الدین محمد سنه ۲۵ جلوس محمد شاهی .
- ۱۹- دیوان مفتی عبدالوهاب : (فارسی) ، کتابت ۱۰۵۴ هـ ق ، منتول از نسخه دانشگاه تهران به خط دکتر محمد بشیر حسین .
- ۲۰- کتاب فقه : (فارسی) ، (آغاز و انجام ناقص) .
- ۲۱- هفت پیکر نظامی : کتابت ۱۲۵۸ هـ ق . ناقص .
- ۲۲- معالجه الرحم : (فارسی) از حکیم امیر الله سنبهلی (سنبهلی : جانی در هند) ، خط نستعلیق .
- ۲۳- دیوان صائب : (فارسی) ، منتخب (غزلیات از الف تا دال) .
- ۲۴- شرح امالی : (فارسی) ، کتابت ۱۲۵۸ هـ ق .
- ۲۵- پند نامه عطار :
- ۲۶- رساله نوایدی چند در فقه : (فارسی) ، کاتب محمد بخش .
- ۲۷- رساله مناجات : (فارسی) ، کاتب محمد بخش ، ۱۲۵۸ هـ ق .
- ۲۸- شجره عالیہ : تألیف محمد بخش .
- ۲۹- شجره قادریہ : تألیف محمد بخش ساکن موصله نزد وزیر آباد .
- ۳۰- مطلع الانوار : (مثنوی فارسی در جواب مخزن الاسرار نظامی) ، از امیر خسرو ، کاتب محمد بخش ، اوایل قرن ۱۳ هـ ق .

پیشاور :

۱۸۹- کتابخانه محمد نصیر بخاری

[محلہ رامپورہ ، نیا دروازہ ، شماره ۲۳۵ ، پیشاور]

در تاریخ ۱۳۵۴/۴/۱۵ خورشیدی برای دیدار از کتابخانه آقای محمد نصیر بخاری به پیشاور رفتم . آقای محمد نصیر بخاری قبلاً چند بار با من مکاتبه کرده و خبر داده بود که علاوه بر کتب چاپی و نسخہ های خطی یک شاهنامہ مصور و قدیمی دارد . هنگامی کہ بہ پیشاور رسیدم بہ کتابخانه دانشکده اسلامیہ در محوطہ دانشگاه پیشاور رفتم و با آقای استاد وحید شاہ بخاری ملاقات کردم . سپس بہ ہمراہی او بہ محلہ رامپورہ در نیا دروازہ رفتم ، وہ خانہ آقای محمد نصیر بخاری وارد گشتیم . وی بہ زبان فارسی خراسانی یا بہ قول خودش بخارایی حرف می زند و تاجر است اما شوق و عشق عجیبی بہ نسخ خطی و آثار عتیقہ دارد . در کتابخانہ اش در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۴ نسخہ خطی دارد . اینک اسامی چند نسخہ خطی :-

- ۱- شاهنامہ فردوسی : ۴۷ تصویر بہ سبک بخاری و ہندی ، خط نستعلیق جلی ، قطع بزرگ ، تقسیم بر ۴ جلد و ہر جلد یک سر لوح دارد . در انجام تاریخ «۳۷۴» دارد کہ تاریخ تصنیف است و تاریخ کتابت تقریباً قرن ۱۱ ہ ق .
- ۲- تاریخ سقوط بخارا : (اردو) ، از محمد نصیر بخاری و بہ خط خودش . موضوع این دستنویس تاریخ بخارا از لحاظ سیاسی و اقتصادی و اجتماعی در قرن ۱۴ ہ ق است یعنی در دورہ حکومت روس ہا .
- ۳- قرآن : خط نسخ خوش ، مذهب ، منقش (جدول و لوح و سر لوح و تریخ) . نقاشی دندان موشی ، قرن ۱۱ ہ ق .
- ۴- قرآن : خط نسخ خوش ، کاتب سید محمد شکر بن سید الحاج احمد الحفظی ، ۱۲۸۲ ہ ق ، در زمان دولت عثمانی آسیای صغیر ، سر لوح و زرین و جدول .
- ۵- قرآن : خط نسخ بسیار خوش ، مذهب و گل افشانی زرین ، نقاشی دندان موشی ، خط عبداللہ مروارید (متوفی ۹۱۲ ہ ق) ولد محمد عبدالمجید (قول محمد نصیر بخاری) .
- ۶- قرآن : خط نسخ سادہ ، سر لوح و لوح لاجوردی و زرین .

۷- مرقع خوش نویسی : از خوشنویسان گمنام ، مانند : محمد اسحاق «مشقه فقیر المذنب محمد اسحاق بفرموده جناب توقسابه (خطاب عمومی مملکت اسلامی بخاری) تحریر یافت» . منشی کوبند رام پندت ۱۲۵۱ ، مفردات خط نسخ تعلیق علی طریق واضع الاصل خواجه میر علی التبریزی تغمده الله بغفرانه ، خط ۱۳۰۳ هـ ق . خط میرزا مهدی خواجه بخاری ، خط احمد مخدوم بخاری ، مجاهد مهاجر بخاری از کاتبان امیر بخاری ۱۳۵۰ (بعداً به لاهور رفت و در مسجد وزیر خان خوشنویس شد و در سال ۱۹۵۶ در یمن فوت کرد) ، خط ۱۲۴۵ هـ ، خط ۱۹۳۸ م .

۸- مجموعه : ۱- ملا زاده ، فارسی ، تاریخ تألیف ۸۱۴ هـ ق ، تاریخ کتابت ۱۳۰۲ هـ ق . ۲- تاریخ مشایخ سمرقند (فارسی) ، ۳- تاریخ مشایخ بخارا : (فارسی) .

۹- دیوان حافظ شیرازی (ناقص) ، قرن ۱۲ هـ ق .

قالیچه مصور از شعر حافظ :

در نزد آقای محمد نصیر بخاری اشیای عتیقه فراوان است و خانه اش یک موزه کوچک است یک قالیچه کاشی دارد که ظاهراً از قرن ۱۱ هـ ق می باشد و روی آن اشکال مینیاتوری و تصاویر فرشتگان و پری ها و پرندگان فراوان آمده است و مجموعه نقش های این قالیچه یک غزل حافظ است و مفهوم یک بیت را کاملاً از روی آن (یعنی زهره و سرود و مسیحا و آسمان و رقص) را می توان فهمید و بسیار زیبا است ، اینک آن بیت :
«در آسمان چه عجب گر به گفته حافظ
سرود زهره به رقص آورد مسیحا را» .

کراچی :

۱۹۰- کتابخانه انجمن اسماعیلیه

[گاردن ایست ، کراچی]

در مرکز اسماعیلیه کتابخانه پی هست به نام کتابخانه انجمن اسماعیلیه که در حدود ۸۰۰۰ کتاب چاپی و ۶۰۰ نسخه خطی (عربی و فارسی و خوجکی) دارد . به همراهی

آقای محمد اوتاد العجم از این کتابخانه دیدار کردم . کتابدار آقای دیدار علی نام دارد . وی با خوش رویی نسخه های خطی را نشان داد و فهرست آنها را در اختیار این حقیر گذاشت .

نسخه های خطی :

اینک اسامی تعدادی از نسخه های خطی :

- ۱- المنتخبة المنظومة : (ع) ، جلد اول از سید قاضی نعمان بن محمد ص ۳۴
- ۲- الرسالة الوضیئة : (ع) ، از سیدنا حمید الدین کرمانی ص ۴۳
- ۳- السيدة المؤبدية الشیرازیه : (ع) ص ۴۶
- ۴- تنبیه الهادی و المهتدی : (عربی از حمید الدین کرمانی (۲ نسخه) ص ۴۱
- ۵- شرح الاخبار : (ع) ، الجزء الثالث عشر ، از قاضی نعمان بن محمد (۲ نسخه) ص ۳۵
- ۶- منتزع الاخبار : (ع) ، جلد ۱ و ۲ از سید شیخ قطب بهلی برهان پوری (۳ نسخه) ص ۹۳
- ۷- کتاب الفترات و القرانات : (ع) ، از جعفر بن منصور الیمنی .
- ۸- معاصم المهدی : (ع) الجزء الاول والثالث و الثاني ، از حمید الدین کرمانی . ص ۴۱
- ۹- الانصار : (ع) ، جلد اول ، از حسن بن نوح . ص ۸۳
- ۱۰- عیون الاخبار : (ع) از داعی ادریس عماد الدین . ص ۷۸
- ۱۱- اساس التاویل (ع) ، از قاضی نعمان .
- ۱۲- اختلاف اصول المذاهب : (ع) ، از قاضی نعمان ص ۳۴
- ۱۳- رسالة الجامعة : (ع) النصف الثاني ، از فضل بن علی بن محسن . ص ۴۳

۱- ع : عربی ، ف : فارسی ، ص : صفحه .
این شماره صفحات اشاره است به فهرست نسخه های خطی ایوانوف (ج ۱ ، ۲ ، ۳ ، چاپ انجمن آسیایی بنگال ، کلکتہ ، ۱۹۳۲-۱۹۳۵ م)

- ۱۴- تأویل دعائم الاسلام : (ع) ، جلد اول و ثانی ، از قاضی نعمان .
- ۱۵- التحامیة الخمسة : (ع) ، ص ۱۷۲ .
- ۱۶- کشکول : (فارسی) ، از شیخ بہابی .
- ۱۷- کتاب الاقتصار : (ع) ، از قاضی نعمان .
- ۱۸- مجموعة التربية : (ع) ، الجزء الاول ، سیدنا محمود بن طاهر بن ابراہیم ص ۵۴
- ۱۹- کتاب الحواشی : (ع) ، از امین بن جلال .
- ۲۰- الايضاح : (ع) ، از قاضی نعمان . ص ۸۹
- ۲۱- رسالة اخوان الصفا : (ع) ، ص ۳۶
- ۲۲- کتاب الوجود فی اخبار عين حال الوجود : (ع) ، تألیف شیخ کامل الجاوی از محمود بن احمد سعید .
- ۲۳- منظومہ :
- ۲۴- کتاب المحاسن : (ع) .
- ۲۵- کتاب القانون : (ع) .
- ۲۶- الرسالة الوحيدة : (ع) ، از حسین بن علی . ص ۷۵
- ۲۷- کتاب الترتیب : (ع) ، محمود بن علی بن فضل .
- ۲۸- دعائم الاسلام : (ع) ، از قاضی نعمان . جلد اول و دوم (۴ نسخہ) ص ۳۲
- ۲۹- تنبيه الغافلین : (ع) ، از حاتم بن ابراہیم . ص ۶۶
- ۳۰- دیوان المؤید : (ع) . ص ۴۶
- ۳۱- راحة العقل السور السابع : (ع) . ص ۴۱
- ۳۲- کتاب الحقایق : (ع) ، از اسام جعفر صادق (ع) .
- ۳۳- کتاب : ۲۳

- ۳۴- رساله النفس : (ع) از ذویب .
- ۳۵- المجالس المؤید : (ع) مائة الثانية ، مائة الثالثة ، مائة الرابعة ؛ (۲ نسخه) .
ص ۴۶
- ۳۶- رسالة المعید و العاد : (ع) از ابو یعقوب سجستانی .
ص ۲۹
- ۳۷- رسالة يد البيضاء : (ع) .
- ۳۸- تأویل اسم اعظم : (ع)
- ۳۹- الامتاز جوذر :
- ۴۰- راحة العقل : (ع) ، الجزء الاول والثاني (۳ نسخه) .
- ۴۱- مفتاح الفلاح : (ع) .
- ۴۲- التوراة :
- ۴۳- كتاب الطهارات : (ع) ، از قاضی نعمان .
ص ۲۴
- ۴۴- تنبيه الغافلین : () از حاتم بن ابراهیم (۳ نسخه) .
ص ۶۶
- ۴۵- اساس التأویل : () از قاضی نعمان .
ص ۳۴
- ۴۶- اثبات الامامة : () (۲ نسخه) .
ص ۳۹
- ۴۷- المصابیح فی الامامة : () از حمید الدین کرمانی .
ص ۴۲
- ۴۸- مجموعة التریبہ : () جلد اول و دوم ، از محمود بن طاهر
(چند نسخه)
ص ۵۴
- ۴۹- ثلاث عشرة رسائل : (ع) از داعی حمید الدین کرمانی . (۲ نسخه) ص ۴۲
- ۵۰- مجموعة فی حدود والرسوم الفوائد :
- ۵۱- رسالة الیقیم : (ع) ، از سیدنا الخطاب .
- ۵۲- هیون الاخبار : (ع) ، جلد ۱ تا ۷ از داعی ادیس . (۲ نسخه)
ص ۷۸

- ۵۳- عهد الاولیاء للرجال والنساء : (ع) از محمد حسن بن امداد علی مبارکپوری
(۲ نسخہ) .
- ۵۴- شرح الاخبار : (ع) ، الجزء الاول والثانی والثالث والرابع والخامس ، از قاضی
نعمان ، (۲ نسخہ)
ص ۳۵
- ۵۵- شرح الاخبار : (ع) الجزء التاسع (ربع ثالث) .
ص ۳۵
- ۵۶- شرح الاخبار : (ع) ، الجزء الاول من الجزء الثالث عشر .
ص ۳۵
- ۵۷- افتتاح الدعوة و ابتداء الدعوة : (ع) ، از قاضی نعمان بن محمد
ص ۳۴
- ۵۸- عیون الاخبار : (ع) ، کتاب السبع الاول والثانی والثالث ، از داعی ادريس
(۲ نسخہ) .
ص ۷۸
- ۵۹- نزهة الاخيار و روضة الاخبار : (ع) ، النصف الاول والثانی .
- ۶۰- سرائر (اسرار) النطقاء : (ع) از سيد جعفر بن منصور الیمن (۵ نسخہ)
ص ۲۱
- ۶۱- کتاب الازهار : (ع) ، الجزء الاول الى السادس از حسن بن نوح
(۳ نسخہ) .
ص ۸۲
- ۶۲- کتاب زينة السير و الآداب : (ع) .
- ۶۳- کتاب الهمة : (ع) ، (۳ نسخہ) .
- ۶۴- جامع الحقائق : (ع) ، جلد اول و دوم و سوم ، از حاتم بن ابراهيم .
ص ۶۶
- ۶۵- المناقب والمثالب : از قاضی نعمان ، (۲ نسخہ) .
ص ۳۴
- ۶۶- سيرة سيدنا مؤيد : (۲ نسخہ) .
ص ۴۶
- ۶۷- سيرة الاستاذ جودر : (ع) .
ص ۳۸
- ۶۸- مجموعة الرسائل : الجزء الاول .
- ۶۹- اخبار ولاة المؤمنین من اهل الهند :
- ۷۰- اللجاس الخمسة عشر : (ع) ، از سيدنا حاتم بن ابراهيم . (۲ نسخہ)
ص ۶۸

- ۷۱- المجالس المدقصریه : (ع) ، (۳ نسخه) . ص ۴۶
- ۷۲- کتاب التذکیرات فی المواعظ و النصیحات : (ع) .
- ۷۳- مجالس الناصح و البیان : (ع) ، از علی بن محمد . ص ۷۴
- ۷۴- مجالس سیدنا حاتم : (ع) ، از حاتم بن ابراهیم . ص ۶۸
- ۷۵- رساله الانابة والتضرع : (ع) .
- ۷۶- الرسالة الايضاح و التبصیر فی فضل يوم الغدير : (ع) ، از سیدنا مؤید الدین شیرازی . ص ۴۰-۶۰
- ۷۷- رسائل فی الحقایق : (ع) ، از سیدنا محمد بن طاهر بن ابراهیم .
- ۷۸- رساله تحفة المراد : (ع) ، از علی بن محمد . ص ۷۳
- ۷۹- شواقب البدور : ص ۱۸
- ۸۰- کتاب العلم و الغلام : (ع) ، تألیف سیدنا منصور بن هوش .
- ۸۱- الانوار اللطیفه : (ع) ، از محمد بن طاهر . ص ۶۱
- ۸۲- الرسالة الموقظه من نوم الغفلة والسنة : (ع) ، از شرف الدین جعفر بن محمد . ص ۷۷
- ۸۳- الرسالة الايضاح الاعلام : و بانه الداعی الاجل والسید الفضل .
- ۸۴- المصایب فی الامامة : ص ۳۹
- ۸۵- لصیحة الاخوان عن شرب الدخان : (ع) .
- ۸۶- کتاب الشهاب العلوی : (ع) .
- ۸۷- اثبات الامام : (ع) ، از احمد بن ابراهیم . ص ۶۰
- ۸۸- الرسالة الحاتمیه فی الرد علی بعض المارقین : (ع) ، از محمد بن طاهر .
- ۸۹- رساله الشيخ الوفی شهریار : ص ۳۰
- ۹۰- تألیف الارواح : از ابو حاتم الرازی .

- ۹۱- رسالۃ البیان لما وجب منہ وقت الصلوۃ فی توصیف شہر رجب : از
ادریس بن حسن .
ص ۸۱
- ۹۲- مختصر الاصول : (ع) ، از علی بن محمد بن ولید (۲ نسخہ) . ص ۲۱ و ۷۴ .
- ۹۳- شہاب النیران :
- ۹۴- روضۃ الحکم : (ع) لسیدنا خطاب .
- ۹۵- رسالۃ النفس :
- ۹۶- غایۃ اللطایف والکثایف :
- ۵۱ ص
- ۹۷- قصہ مولانا اسماعیل : (ع) الجزء الاول :
- ۷۴ ص
- ۹۸- سمط الحقایق : (ع) ، از سید علی بن حنظلہ .
- ۷۴ ص
- ۹۹- شہاب النبوی : (ع) ، ابو عبداللہ محمد ، الجزء الاول .
- ۷۵ ص
- ۱۰۰- کتاب الرضاع فی الباطن : از جعفر بن منصور یمن .
- ۲۲ ص
- ۱۰۱- ارجوزۃ الداعی : ابی تمام فضل من کلام سیدنا خطاب .
- ۱۰۲- عقیدۃ الموحدین : از حسین بن علی بن محمد بن الولید .
- ۷۵ ص
- ۱۰۳- تاج العقاید : از علی بن محمد بن الولید .
- ۷۳ ص
- ۱۰۴- رسالۃ الشریفۃ فی معانی اللطیفۃ : (ع) ، از ابراہیم بن حسین .
- ۷۳ ص
- ۱۰۵- الرسالۃ الشریفۃ : از ابراہیم بن حسین .
- ۱۰۶- الاثبات الامامۃ : الجزء الاول ، از احمد بن ابراہیم (۴ نسخہ) .
- ۳۹ ص
- ۱۰۷- دیوان سیدنا عبداللہ : از عبداللہ بن علی .
- ۸۲ ص
- ۱۰۸- الرسالۃ النفیس :
- ۵۲ ص
- ۱۰۹- المجموع الشریف فی الحقایق :
- ۹۸ ص
- ۱۱۰- احسان فی خلق الانسان : (ع) ، از حاتم بن ابراہیم .
- ۶۷ ص
- ۱۱۱- تحفۃ القلوب و فرجۃ المکروب : (ع) ، از حاتم بن ابراہیم (۲ نسخہ) .
- ۶۷ ص

- ۱۱۲- رسائل اخوان الصفا : (ع) ، رساله الاولى ، رساله الحيوانات ، سبع عشره ، ص ۶۷
جسمانیات ، طبیعیات ، بیان الاعتقاد ، ناموسیات الالهیات .
- ۱۱۳- الرسالة المفیده فی ایضاح : از علی بن محمد . ص ۱۸
- ۱۱۴- الرسالة المعرفة لب المعارف : از علی بن محمد بن الولید . ص ۷۳
- ۱۱۵- عقیده الموحدين : از حسین بن علی بن محمد بن الولید .
- ۱۱۶- کتاب الافتخار : از ابی یعقوب السبجستانی . ص ۲۸
- ۱۱۷- شرح الاخبار : (ع) ، جزء ۷ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۶ (۲ نسخه) . ص ۳۵
- ۱۱۸- کتاب الازهار : الجزء ثالث ، از حسن بن نوح (۳ نسخه) . ص ۸۳
- ۱۱۹- ادعیه الامام العز : (ع) .
- ۱۲۰- تنبیه الهادی : (ع) ، از حمید الدین احمد کرمانی .
- ۱۲۱- کتاب الینایع : از سیدنا ابی یعقوب السجستانی .
- ۱۲۲- مسلم النجاح : (ایضاً) . ص ۲۸
- ۱۲۳- دیوان سیدنا المؤید الشیرازی : ص ۴۶
- ۱۲۴- الشمس الزاهره : از حاتم بن ابراهیم . ص ۶۱
- ۱۲۵- اشعار الدروزیا قصه مقداد :
- ۱۲۶- رسائل التحقیق فی معرفة العالم و المعلوم و الوقوف علی حقیقه الشریعه المحمدیه :
- ۱۲۷- کتاب سلم الصور الی دارالخلود :
- ۱۲۸- عجایب البلدان : جلد اول .
- ۱۲۹- کتاب الدرر الفاخر :
- ۱۳۰- رساله در احوال امام ثانی عشر : تألیف احمد حسین اردکانی .
- ۱۳۱- خلاصه الاقوال فی معرفة الرجال : (۲ نسخه) .
- ۱۳۲- المصائب النواصب : از قاضی نعمان .

- ۱۳۳- رسالہ فی اختصار اسانید :
- ۱۳۴- کتاب التوحید از ابی جعفر محمد :
- ۱۳۵- تلخیص الاقوال فی تحقیق احوال الرجال : از محمد بن علی بن ابراہیم استرابادی .
- ۱۳۶- کتاب الاحتجاج :
- ۱۳۷- الکافی فی علم الدین : از یعقوب کلینی (ع) .
- ۱۳۸- رجال کبیر : (جلد ثانی) .
- ۱۳۹- شش فصل : (فارسی) ، از سیدنا ناصر خسرو .
- ۱۴۰- ام الكتاب : (۳ نسخہ) .
- ۱۴۱- ہندیات جوانمردی : (فارسی) (۲ نسخہ) .
- ۱۴۲- تصورات : از خواجہ نصیر الدین .
- ۱۴۳- روضۃ التسلیم :
- ۱۴۴- ہفت باب : از ابو اسحاق قہستانی .
- ۱۴۵- عین الحیات : (فارسی) .
- ۱۴۶- مجالس المؤمنین : (فارسی) .
- ۱۴۷- اخلاق محسنی : (فارسی) .
- ۱۴۸- حبیب السیر : (فارسی) .
- ۱۴۹- تاریخ نادری : (فارسی) .
- ۱۵۰- شائل الاتقیاء : (فارسی) .
- ۱۵۱- رسالہ ابراہیمیہ : (فارسی) .
- ۱۵۲- معدن المعانی : (فارسی) .
- ۱۵۳- فقیر رحمانی : (فارسی) ، از حضرت سید جمال اللہ قادری .
- ۱۵۴- مجموعہ رسالہ صرفیہ (فارسی و عربی) .
- ۱۵۵- مناہج الطالبین و مسائل الصادقین : (فارسی) .
- ۱۵۶- نصایح المؤمنین : (فارسی) ، (۲ نسخہ) .

ص ۱۶۰

ص ۱۹۳

ص ۱۳۹

ص ۱۳۴

ص ۱۴۱

ص

ص ۸۱

ص ۱۳۸

- ۱۵۷- هفت باب : (فارسی) ، از ناصر خسرو (۳ نسخه) . ص ۱۶۲
- ۱۵۸- هدايات الطالبين : (فارسی) ، از زين العابدين خراسانی (۲ نسخه) ص ۱۵۳
- ۱۵۹- روشنائي نامه : (فارسی) ، از ناصر خسرو .
- ۱۶۰- رساله در حدود دين : (فارسی) ، تأليف هفت ارکان شريعت .
- ۱۶۱- سرگذشت سيدنا يا قصه سيستان : از سيدنا در خان گوهر خان .
- ۱۶۲- می و شش صحيفه : (فارسی) ، از سراب بدخشانی (۲ نسخه) . ص ۱۶۳
- ۱۶۳- رساله در حقيقت دين : (فارسی) ، از پير شهاب الدين (۲ نسخه) . ص ۱۵۰
- ۱۶۴- مجموعه اشعار : (فارسی) ، (۳ نسخه) .
- ۱۶۵- جوهر الذات : ناقص (فارسی) ، از شيخ فرید الدين عطار .
- ۱۶۶- ارشاد المسلمین (فارسی) .
- ۱۶۷- ارشاد السالكين : (فارسی) ، رسائل طریقه نقشبندیه .
- ۱۶۸- حديقه السياحة : (فارسی) .
- ۱۶۹- رياض السياحة : (فارسی) .
- ۱۷۰- رساله تحفة الحبيب الى الحبيب : (فارسی) ، تأليف مجد محسن کاشانی و چند نفر دیگر .
- ۱۷۱- رساله عبدالحي در نکات شرح :
- ۱۷۲- فروع کافی : (ع) ، (جلد الثاني) .
- ۱۷۳- ديوان خاقانی : (فارسی) .
- ۱۷۴- حديقه الشيعه : (فارسی) .
- ۱۷۵- اوراد فتحیه : (فارسی و عربی) .
- ۱۷۶- ديوان حافظ شیرازی : (فارسی) .
- ۱۷۷- تذکره سلطانيه : (فارسی) ، متوکشمیری .
- ۱۷۸- شرح ديوان حافظ : (فارسی) .
- ۱۷۹- قصیده برده : (عربی و فارسی) .

- ۱۸۰- رسائل در اخلاق : در شریعت ، در بیان نماز شب (فارسی) .
- ۱۸۱- جامع عباسی : (فارسی) .
- ۱۸۲- رساله در تأویلات شرایع : (فارسی) .
- ۱۸۳- الحقیقه المحمدیه : (فارسی) .
- ۱۸۴- رساله یعقوب چرخي نقشبندی : (فارسی) .
- ۱۸۵- انشای ابوالفضل : (مکتوبات) ، (فارسی) .
- ۱۸۶- اخلاق ناصری : (فارسی) ، از خواجه نصیر الدین طوسی .
- ۱۸۷- طوطی نامه : (فارسی) ، از ضیاء الدین نخشبی .
- ۱۸۸- سلاسل الاولیاء (فارسی) .
- ۱۸۹- رساله رموزات : (فارسی) .
- ۱۹۰- سلسله الذهب : (فارسی) ، از جامی .
- ۱۹۱- مشارب الصوفیه و شرح جام جهان نما (فارسی) .
- ۱۹۲- قرابا دین : (فارسی) ، (در اسامی داروها و نسخه نویسی) .
- ۱۹۳- گوهر مراد : (فارسی) ، از عبدالرزاق لاهیجی .
- ۱۹۴- مختار نامه : (فارسی) .
- ۱۹۵- ایاز نامه (فارسی) .
- ۱۹۶- قطعات تبریزی : (فارسی) .
- ۱۹۷- کتاب الرياضی : از حمید الدین کرمانی (۲ نسخه) .
- ۱۹۸- مجموعه رسائل مختلفه : (فارسی ، عربی) .
- ۱۹۹- ارشاد السالکین : (فارسی) ، از الناصر الدین سلطان محمد شاه عبدالعزیز .
- ۲۰۰- اشعار فدائی خراسانی : (فارسی) .
- ۲۰۱- اشعار صفی علی شاه : (فارسی) .
- ۲۰۲- اشعار حسین بن یعقوب صوفی : (فارسی) .
- ۲۰۳- رساله در حجت اثنا عشریه : (فارسی) .

ص ۴۲

ص ۱۵۴

- ۶۹ ص ۲۰۴ - دامغ الباطل : (ع) ، از علی بن محمد بن الولید (۲ نسخه)
- ۲۰۵ - تاریخ نوبهار : (فارسی) از ناصر الدین شاه .
- ۲۰۶ - شجره اسماعیلیه :
- ۲۰۷ - الفاظ گهر بار : (فارسی) .
- ۲۰۸ - قصه سیستان : (فارسی) .
- ۲۰۹ - رساله آفاق و انفس : (فارسی) ، از ناصر خسرو .
- ۱۵۷ ص ۲۱۰ - قصیده چهل دنیا : (فارسی) ، از سیدنا درخان .
- ۱۵۶ ص ۲۱۱ - چهل دنیا : (فارسی) ، منظوم .
- ۲۱۲ - چراغ نامه : (فارسی) .
- ۱۴۹ ص ۲۱۳ - عبرت افزا : (فارسی) ، از میرزا احمد وقار شیرازی .
- ۱۴۹ ص ۲۱۴ - خطابات عالیہ از شہاب الدین شاہ : حصہ اول و دوم (۲ نسخه) .
- ۲۱۵ - قطعہ بیست و ہفتم : (فارسی) .
- ۲۱۶ - اشعار غریبی : (فارسی) ، حصہ اول و دوم .
- ۲۱۷ - ذکر احوال سید امام الدین :
- ۱۶۰ ص ۲۱۸ - وجہ دین : (فارسی) ، از ناصر خسرو .
- ۲۱۹ - رسالہ التذکرہ فی المعاد :
- ۲۲۰ - مجموعہ معجز رسول : (صلعم) .
- ۲۲۱ - المنظومہ فی العصر :
- ۲۲۲ - گل سوری : (فارسی) ، از نادر شاہ لبانی .
- ۲۲۳ - حمائے حیدری : (فارسی) ، جلد اول و دوم ، منظوم (مثنوی) .
- ۲۰ ص ۲۲۴ - کتاب الذخیرہ : (عربی) ، از علی بن محمد بن الولید .
- ۵۲ ص ۲۲۵ - کنز الولد : (عربی) ، از ابراہیم بن حسین .
- ۶۰ ص ۲۲۶ - حدایق الالباب : (عربی) ، از محمد بن طاہر بن ابراہیم .
- ۵۱ ص ۲۲۷ - غایہ الموالید : (عربی) ، از سیدنا خطاب بن حسن (۲ نسخه) .

- ۲۲۸- مطلوب المؤمنین : (فارسی) ، از خواجه نصیر الدین طوسی . ص ۱۳۶
- ۲۲۹- دیوان مغربی : (فارسی) .
- ۲۳۰- گلشن راز : (فارسی) ، از شیخ محمود شبستری . ص ۱۶۴
- ۲۳۱- مجموعه امیری : (فارسی) .
- ۲۳۲- الرسالة الوحیده : از حسین بن علی بن محمد بن الولید .
- ۲۳۳- مرآة المحققین : (فارسی) ، از نصیر الدین طوسی . ص ۱۳۶

۱۹۱- کتابخانه بانک ملی پاکستان

[خیابان چاند گریگر ، ۱ ، ۱ ، کراچی]

آنچه واقعاً ارزنده و جالب و مهم است کتابخانه بانک ملی پاکستان است . از قرار تحقیق این کتابخانه را مرحوم دکتر ممتاز حسن به وجود آورده است در آن وقت که رئیس بانک ملی پاکستان بود و علاوه بر کتاب های چاپی به زبانهای مختلف در علوم بانکی و آمار ، نسخه های خطی فارسی و عربی و اردو را نیز گرد آوری کرده است . در حدود ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب چاپی و ۲۳۰۰۰ نسخه خطی در این کتابخانه موجود است .

کتابدار خانم جمیل النساء احمد به من گفت : نسخه های خطی هنوز فهرست نشده است و اصولاً دفتر ثبت و نام و نشانی آنها را هم ترتیب نداده بودند و آنکه که من خواستم لااقل فهرست اسامی نسخه های خطی را به من نشان بدهند ، فهرستی در اختیار نداشتند . بعضی از نسخه های خطی را در جعبه های شیشه ای به نمایش گذارده بودند از جمله :

- ۱- آینه راز : (فارسی) ، خط نستعلیق از ارادت خان واضح الحسینی السجزی ، سر لوح و جدول زرین ، کتابت ۱۰۷۵ ه ق .
- ۲- دیوان منشی : (فارسی) ، از حافظ محمد پناه غازی الدین خان فیروز جنگ منشی ، خط نستعلیق و سر لوح و جدول زرین .
- ۳- بهار دانش : (فارسی) ، خوش خط ، قرن ۱۲ ه ق .

۴- رساله سلوک و معرفت: (فارسی)، از بنده نواز خواجہ گیسو دراز سید محمد حسینی (۷۲۰-۸۲۵ ه ق).

۵- دیوان حافظ شیرازی: (فارسی)، کتابت ۱۱۹۰ ه ق.

۶- قرآن: خوش خط و زرین و مذهب.

۱۹۲- کتابخانہ بنیاد ملی ہمدرد

[ناظم آباد - ۱۸، کراچی]

کتابخانہ بنیاد ملی ہمدرد در طبقہ بالایی بخش امور اداری بنیاد قرار دارد. کتابدار آقای مولوی حکیم نعیم الدین زبیری، معاون اول کتابدار آقای مولانا فضل اللہ فاروقی، معاون دوم کتابدار خانم آمنہ قادری، دیگر کارمندان کتابخانہ: عطیہ بیگم، شکیل احمد، اختر، و بدر هستند. در حدود ۳۵۰۰ کتاب چاپی (انگلیسی و عربی و فارسی و اردو دیگر زبانها) و تقریباً ۸۰۰ نسخہ خطی (عربی و فارسی) در کتابخانہ ہمدرد موجود است و بر اساس «روش دیوپی» اداره می شود و دارای برگہ دانہای مؤلف و تالیف و موضوع است. بخش فیلم و میکرو فیلم و بخش برش مطبوعات و بخش مجلات علمی و طبی در کتابخانہ ہمدرد مرجع بسیار ارزندہ برای تحقیق است و از آگاہی ها و اطلاعات ہمین چند بخش است کہ مراکز علمی و دانشگاہ ها و دانشمندان جہان شناختہ می شوند و از آنها در کنگرہها و کنفرانس ها استفادہ می شود و آنان را بہ پاکستان دعوت می کنند.

گنجینہ نسخہ های خطی:

ہنگامی کہ ریاضی دانان از کتابخانہ ہمدرد دیدار می کردند، گنجینہ نسخہ های خطی را ہم دیدند زیرا نمایشی از نسخہ های خطی ترتیب دادہ شدہ بود. اینک اسامی چند نسخہ خطی:-

۱- قانون: (عربی)، در طب از ابو علی سینا، کتابت قرن ۱۱ ه ق.

۲- قانون: (ایضاً)، قرن ۱۰ ه ق.

۳- خلاصہ الوفا باخبار دارالمصطفی: (عربی)، از نور الدین ابوالحسن السمروردی

(متوفی ۹۱۱ ه ق).

۱- کنگرہ علوم ریاضی در پاکستان، ۱۹۷۵ میلادی، کراچی.

۴- جامع الفوائد : (فارسی) ، در طب ، از محمد بن یوسف هروی ، متوفی ۹۵۰ هـ ق .

۵- الحاوی فی التداوی : (عربی) ، از امام محمد زکریای رازی (متوفی ۳۷۰ هـ ق) کاتب حسن بن علی بن محمود بن ضیاء الدین ، و علی بن محمود العمادی ، کتابت ۹۳۹ هـ ق .

۶- قانونچه یا مفرح القلوب : (ع) ، در طب از محمد بن عمر الجغمینی خوار ، کتابت ۱۱۳۰ هـ ق ، ترجمه فارسی از شاه ارزانی .

۷- تحفه المؤمنین : یا تحفه حکیم مؤمن ، فارسی ، در طب ، ۱۰۸۰ هـ ق ، خط نسخ خوش ، کتابت ۱۱۸۸ هـ ق . سهر «حکیم احسن الله خان» دارد .

۸- طب اکبر : (فارسی) ، در طب از حکیم مجد اکبر ارزانی ، تألیف ۱۱۱۲ هـ ق . سال کتابت ۱۲۷۴ فصلی .

۹- شافی الاوجاع : (فارسی) ، در طب ، از حبیب الله نور الله .

۱۰- بحر الجواهر : (فارسی) ، کتابت قرن ۱۰ هـ ق .

۱۱- الدرالنظیم فی فضایل القرآن العظیم والآیات والذکر الحکیم : (عربی) ، از ابن عبدالله محمد عبدالله الیمنی ۷۶۸ هـ ق ، نستعلیق ، قرن ۱۰ هـ ق .

۱۲- طب شهابی یا شهاب الامراض : (فارسی) ، منظوم ، از مولانا شهاب الدین ناگوری .

۱۳- کتاب المجالس : (عربی) .

۱۴- رساله در هیئت زمین : (فارسی) ، کتابت ۱۳۳۵ هـ ق .

۱۵- رساله علم المناظر : (فارسی) ، قرن ۱۱ هـ ق .

۱۶- رساله در علم حساب : (فارسی) ، از محمد رفیع الدین ، سال کتابت ۱۸۷۹ میلادی .

۱۷- ربع الجیب : (عربی) .

۱۸- بیاض درویش : (فارسی) ، (نسخه نادر) از مصطفی المولوی البلغرادى ، تاریخهای ۱۵۲۱ و ۱۸۶۷ میلادی دارد .

- ۱۹- الملخص فی الهيئة : (عربی) .
- ۲۰- قرابادین شفای : (عربی) ، از مظہر بن محمد بن الحسن الشفای .
- ۲۱- نسب نامه حضرت رسول : (فارسی) ، خط نستعلیق ، نسخ خوش .
- ۲۲- تحفة الأصفیہ فی صناعة الادویہ : (اردو) ، حصہ اول ، از میر انوار احمد اشرفی (بہ فرمایش حکیم اجمل خان). این نسخہ یک مجموعہ طبی است .
- ۲۳- علاج الامراض : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، زرافشان ، مذهب (از کتابخانہ عبدالحمید در دہلی) .
- ۲۴- مجموعہ : ۱- فوائد مسائل الجنازة لفوز السعادة : (ع) ، ناقص ، کتابت ۱۰۹۹ هـ ق . ۲- الارهار المتآثره فی الاخبار المتواتره ، (ع) ۳- رسالہ تہنیت .
- ۲۵- مجموعہ : (فارسی) ، ۱- دلائل النبض ، منظوم ، ۲- دلائل البول از شیخ پیر محمد بہانوی ، ۳- رسالہ قبریہ از حکیم بقراط ، ۴- رسالہ سیر الروح فی البدن .
- ۲۶- المکتسب : (ع) ، در صنعت کیمیا ، از ابوالقاسم عراقی .
- ۲۷- طوطی نامہ : (فارسی) ، از محمد قادری ، کتابت ۱۸۲۶ بکرمی ، کاتب جیس رام .
- ۲۸- مجموعہ : ۱- زبدة الکہالات (فارسی) ، از حکیم میر عبد اللہ سال کتابت ۱۱۱۹ هـ ق . ۲- رسالہ قبریہ (فارسی) .
- ۲۹- طب قادری : (فارسی) ، از الہداد بن قطب الدین حکیم المعروف بہ ابو حلیم . قرن ۱۰ هـ ق .
- ۳۰- خلاصہ فتوح الامداد : (فارسی) ، از شہاب الدین شیخ فتح محمد ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۱- معجم آیات القرآن : (ع) ، قرن ۱۱ هـ ق ، شہارہ سورہا و آیات و حروف و اوقاف و سجده ہا و رکوع ہا را بہ طریق حروف ابجد ترتیب دادہ است .
- ۳۲- مجموعہ : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، ۱- تفسیر سورۃ الفاتحہ ، ۲- بیاض اشعار فارسی ، ۳- غزلیات شمس تبریزی ، ۴- شرح لمعات یا اشعۃ اللمعات از جامی ، کتابت در دمشق ۹۸۹ هـ ق ، کاتب درویش مصطفی المولوی البلغرادی ، ۵- منازل السائرین (ع) از ابی اسماعیل عبد اللہ بن محمد الانصاری در تصوف ، ۶- مصطلحات الصوفیہ (ع) از کمال الدین

- عبدالرزاق بن ابی الفضل القاشانی ، ۷- لوائخ جامی . ۸- قصاید فارسی
 (علی چلبی قتانی زاده) ، ۹- شرح رباعیات ، از جامی ، ۱۰- دعا از
 ابو عبدالله محمد بن الشیخ ابی اسحاق ابراهیم بن عباد الترمذی . ۱۱- دعاء
 البسمله الشریف (ع) ، کتابت ۹۸۵ هـ ق . کاتب درویش مصطفی
 المولوی البلغرادى فی مدینه دمشق ، ۱۲- قصیده مرغوبه فی النصیحه ،
 از جامی (فارسی) ، ۱۳- رساله غرا فی شرح اسماء الحسنی ، ۱۴- اصطلاحات
 صوفیه ، از مولانا جامی ، ۱۵- رساله تجنیسات ، از خواجه عبدالله انصاری ،
 ۱۶- مونس العشاق ، از شیخ شهاب ، ۱۷- رساله للشیخ الامام احمد
 الغزالی الی عین القضاة الهمدانی ، ۱۸- وصیت ، مولانا جلال الدین روسی ،
 ۱۹- رساله طریق استخاره ، ۲۰- رساله لطیفه مرغوبه ، از جامی ،
 ۲۱- سخن خواجگان ، ۲۲- طریق مشغول ، از مولانا سعد الدین کاشغری ،
 ۲۳- نثر الالائی من کلمات امیر المؤمنین علی (ع) (عربی) ، ۲۴- حکم علیه
 و کلمات قدسیه ، (عربی) ، از محمد بن قیصر ، ۲۵- آداب طریقت ، خواجه
 عبدالخالق شجدوانی ، ۲۶-۲۷- غزلیات ، از روحی ، روسی ، کاتب ، نسیمی ،
 آذری ، کاظمی ، جامی ، شیخی ، شمس تبریزی . ۲۸- درپند دادن
 ضیاء الدین یوسف (فرزند جامی) ، منظوم ، ۲۹- مرثیه (نظم و نثر) از جامی ،
 ۳۰- عروس الخط ، قطعہ ، عربی منظوم در فن خط ، ۳۱- قصیده برده (ع) .
 ۳۲- قصیده خمربه ، از ابن الفارض ، ۳۳- قصیده وفات حضرت محمد (ص)
 ۳۴- الاستغفار للمقطب ابی مدین و التخمیس از جلال الدین سیوطی ، ۳۵-
 تخمیس اخروالا ص (?) ، از علامہ ابن مقرئ صاحب الارشاد . ۳۶- تخمیس
 المنفرجه ، لابن الملک ، ۳۷- نظم نثر الالائی ، ۳۸- رباعیات ابن الفارض ،
 ۳۹- اشعار ترکی عدنی افندی المولوی ، ۴۰- رباعیات عمر خیام . ۴۱-
 خواص اسماء الحسنی ، (فارسی) ، منظوم ، ۴۲- خواص اسماء الحسنی ، (عربی)
 منظوم ، ۴۳- خواص آیات قرآن شریف ، ۴۴- غزلیات (روسی) ، حضرت علی

- (ع) ، حاد ، ابو مدین ، جامی ، شاهی ، سعدی ، غزالی ، امام ابو حنیفہ ، عطار ، امیر خسرو ، این مجموعہ بسیار ارزندہ است و در آن قطعات و اشعار گمشدہ گروہی از شاعران آمدہ است .
- ۳۳- کلیات خاقانی : (ناقص) .
- ۳۴- تاریخ شمشیر خانی : (منتخب شاہنامہ بہ نثر) ، کاتب لچہمن سنگھ ، ۱۲۳۳ ہ ق .
- ۳۵- دیوان رلگین : (اردو) ، آغاز و انجام کرم خوردہ .
- ۳۶- مثنوی میرزا صبا (؟) ، (فارسی) ، از تسکین ، کاتب «رلدو رام» .
- ۳۷- شاہنامہ : ترجمہ اردو ، ناقص .
- ۳۸- شرح دیوان حافظ : (فارسی) .
- ۳۹- مثنوی مولوی : (ناقص) .
- ۴۰- کلیات حزین : (فارسی) ، از شیخ محمد علی حزین ، کاتب محمد علی اللاہیجی ، تاریخ کتابت ۱۱۹۵ ہ ق . لوح و جدول محمد «محمد عبداللہ» دارد .
- ۴۱- مثنوی نیرنگ عشق : (فارسی) از غنیمت کنجاہی ، کتابت ۱۲۶۶ ہ ق ، کاتب میان نظام الدین ، مالک جوالا سنگھ (۲ روپیہ) .
- ۴۲- دیوان ظفر بہادر (اردو) ، قرن ۱۲ ہ ق .
- ۴۳- مثنوی مولوی : (ناقص) .
- ۴۴- کیمیا : (الطب الجدید الکیمیائی) از راکوس .
- ۴۵- شاہنامہ : (کرم خوردہ) مصور ، ۲ تصویر ، خط نستعلیق قرن ۸ و ۹ ہ ق ، مینیاتور بہ سبک مغولی ، جدول و لوح و عنوان ہا زرین ، نسخہ ارزندہ .
- ۴۶- مجموعہ : ۱- شرح قصاید عرفی ، ۲- دیوان عرفی ، کاتب محمد سعید ، ۱۲۸۵ ہ ق .
- ۴۷- مثنوی مولوی ، کتابت ۱۰۸۶ ہ ق .
- ۴۸- دیوان ہلالی : کاتب سرمبنای ولد رام رتن ابن کش لعل ، ۱۸۵۱ م = ۱۹۰۸ ہ ق .
- بکرمی .

- ۴۹- مخزن الاسرار : قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵۰- بوستان سعدی : قرن ۱۱ هـ ق .
- ۵۱- مثنوی پدماوت : (هندی) ، از ملک محمد جائسی (جائس قصبہ ی در هند) (۲ نسخه) .
- ۵۲- الدرجه المنيفه في آباء الشرع : (ع) ، از سیوطی و ۴ رساله دیگر ، کتابت ۹۹۷ هـ ق .
- ۵۳- رموز الکلمات پیران پیر : (اردو) ، از قاسم قادری .
- ۵۴- شرح مثنوی مولوی : (کرم خورده) .
- ۵۵- شرح سکندر نامه : (فارسی) ، از محمد واثق .
- ۵۶- دیوان حافظ : (خط مشقی) .
- ۵۷- اسکندر نامه نظامی :
- ۵۸- غزلیات ظهوری : از ظهوری (متوفی ۱۰۲۵) کاغذ زرافشان .
- ۵۹- مثنوی پدماوت بارت پدم : ترجمه فارسی از ہندی از عبدالشکور بزمی در ۱۰۲۸ هـ ق . در عهد جهانگیر پادشاه بہ ضمیمہ آن فہرست وافیہ در طب .
- ۶۰- قانونچہ : کتابت ۱۱۹۴ هـ ق .
- ۶۱- مفتاح الكنوز و تبيان الرموز : (عربی و فارسی) ، در موضوع طب ، کتابت ۱۲۲۸ هـ ق .
- ۶۲- وافیہ : کتاب قانونچہ در طب (فارسی) .
- ۶۳- میزان الطب : (فارسی) ، از محمد اکبر ارزانی ، کاتب بشریشکہ در قصبہ بہت .
- ۶۴- خلاصہ مجاہدیہ : (فارسی) ، ناقص .
- ۶۵- کلیات قانون : (عربی) ، از ابن سینا .
- ۶۶- کلیات طب : (عربی) .
- ۶۷- رسالہ عروض و قافیہ : (فارسی) .
- ۶۸- لغات الامراض : (عربی) یا (اسماء الامراض) .

- ۶۹- طب : (فارسی) ، تنسیبات آن بر «فایده» است .
- ۷۰- قرابادین قادری : (فارسی) ، از حکیم محمد اکبر ارزانی .
- ۷۱- قرابادین شاهیه : (عربی) یا «المركبات الشاهیه» در عهد شاه طمہاسب بہادرخان صنوی الحسینی .
- ۷۲- علاج الامراض : (فارسی) ، معروف بہ «قرابا دین دہلوی» از حکیم محمد شریف خان دہلوی متوفی ۱۲۳۱ ھ ق .
- ۷۳- جواهر القرآن : (فارسی) ، ترجمہ از عبدالعلی بن حسین البر جندی ، قرن ۱۰ و ۱۱ ھ ق .
- ۷۴- قرآن : ترجمہ بہ زبان اردوی قدیم و در حاشیہ تفسیر فارسی .
- ۷۵- تفسیر قرآن : (فارسی) ، «مقابلہ موافق اصل نمودہ شد موافق قرآن صحیح نیز» .
- ۷۶- ناشناختہ : (عربی) ، فقہ و عقاید ، شاید «مصباح الانوار» یا «کتاب ریاض الصالحین» باشد .
- ۷۷- مجموعہ : ۱- خالق باری (فارسی) و ہندی منظوم از امیر خسرو - ۲- تفسیر سورہ یوسف ، (اردو) منظوم ، کاتب حسین خان افغان ساکن قصبہ بہاولپور ، ۱۲۵۲ ھ ق ، ۱۸۳۶ م .
- ۷۸- رسم الخط المصحف : (عربی) ، از عماد الدین علی الشریف القادری الاسترآبادی ، ناقص ، قرن ۱۱ ھ ق .
- ۷۹- مواہب علیہ : (فارسی) ، از ملا حسین واعظ کاشفی .
- ۸۰- مجموعہ : ۱- تفسیر سورہ فاتحہ (عربی) ، ۲- ناشناختہ (فارسی) در مطالب عرفانی . ۳- نقد النصوص فی شرح نقش الفصوص (فارسی) .
- ۸۱- وضع حروف ہجا در قرآن: نسخہ خوب .
- ۸۲- خلاصہ تفسیر حسینی : (فارسی) .
- ۸۳- مجموعہ : ۱- فوز الکبیر فی اصول التفسیر (فارسی) ، از شاہ ولی اللہ دہلوی ، ۲- تفسیر فتح العزیز (فارسی) از شاہ عبدالعزیز دہلوی ، کتابت ۱۲۳۹ ھ ق .
- ۸۴- فتح الخبیر : (عربی) ، ناقص .

- ۸۵- قرآن : (زیر نویسی فارسی) خوش خط .
- ۸۶- صواعق محرقه : (ترجمه فارسی) ، از کمال الدین فخر الدین جهرمی ، کتابت ۱۱۹۲ هـ ق .
- ۸۷- القاموس المحيط : (عربی) ، از فیروز آبادی ، کتابت تقریباً قرن ۱۰ هـ ق .
- ۸۸- منهج الرشاد : (فارسی) ، کاتب عبدالله معین الهروی ، کتابت ۱۰۹۵ هـ ق .
- ۸۹- حاشیه شرح عقاید : (عربی ، ترجمه فارسی) ، از سعد الدین تفتازانی ، کاتب ملا عبدالقادر .
- ۹۰- معارج النبوة فی مدارج الفتوة : (فارسی) .
- ۹۱- خلاصه التواریخ : (فارسی) ، از هند و سجان سنگه یا سجان رای ، کاتب جواهر لال ولد موهن لال ، کتابت ۱۲۳۷ فصلی .
- ۹۲- وقائع براون صاحب : (فارسی) ، جنگ آزادی مسلمانان هند ، ۱۸۵۷ م .
- ۹۳- مجلس شیخ عبدالقادر جیلانی : (۶ مجلس عربی) ، کتابت ۱۱۲۸ هـ ق .
- ۹۴- سہا بھارت : (ترجمه فارسی) ، از ابو الفضل علامی ، کاتب رتن سنگه ، ۱۲۳۱ هـ ق .
- ۹۵- مجموعہ : ۱- رسالہ واجب الوجود ، ۲- حاشیہ ملا عبدالغفور بر رسالہ مذاہب عشرہ ، کاتب ابراہیم ابن اسماعیل ، کتابت ۱۰۴۰ هـ ق .
- ۹۶- مجموعہ : (فارسی) ۱- نورس ، ۲- دیباچہ سہ نثر ظہوری ، (نثر اول و دوم و سوم) کتابت ۱۲۵۷ هـ ق . در زمان جلوس بہار شاہ ظفر (سنہ ۱۲۵۷) ، کاتب سنگہ کھتری ، ۳- پنج رقعہ از ملا ظہوری ، ۴- انشای ظمیر انفرشی ، کتابت ۱۲۵۹ هـ ق . ۵- انشای نعمت خان عالی . ۶- تعریفات یا رسالہ قواعد فارسی ، ۷- سؤال و جواب محمد پادشاہ دارا شکوہ از بابا لال صاحب ، ۸- شناخت نامہ ساعت ، ۹- تعبیر خواب ، منصوب بہ یوسف (ع) ، ۱۰- فالنامہ ، ۱۱- دیوان بہار ، از بہار مصری برہمن ، ۱۲- ہند نامہ حکیم لقمان ، ۱۳- قصہ سیاہ پوش ، ۱۴- ہدایۃ الاذران شرح میزان ، شامل سؤال و جواب . کاتب این مجموعہ سنگہ کھتری تاریخ کتابت از ۱۲۵۸ تا ۱۲۵۹ هـ ق .

۹۷- المقالة العذبة في العامة والعذبة: (عربی) ، قرن ۱۰ هـ ق .

۹۸- غوث نامه: (فارسی) ، در احوال و افکار غوث اعظم جیلانی ، از عبدالستار بن شهباز خان متخلص به «عبدی» تاریخ تألیف ۱۰۵۱ هـ ق ، تاریخ کتابت ۱۱۹۱ هـ ق .

۹۹- قصاید عرفی: (ناقص) .

۱۰۰- حلاج نامه: (فارسی) ، از عطار نیشابوری .

۱۹۳- کتابخانه دانشگاه مهندسی و صنعتی لاهور

[۳۱-لاهور]

کتابخانه دانشگاه مهندسی و صنعتی لاهور در حدود ۱۰۰۰۰۰ مجلد کتاب چاپی دارد که ۹ در صد انگلیسی ، ۵ در صد اردو ، ۳ در صد عربی ، و ۲ در صد فارسی است . نسخه خطی ندارد .

نیلور:

۱۹۴- کتابخانه مؤسسه هسته‌یی

[نیلور ، راولپندی]

کتابخانه مؤسسه هسته‌یی در حدود ۱۵۰۰۰ مجلد کتاب در کلیه موضوعات ، ۳۵۰۰۰ فیلم و میکرو فیلم از اسناد و تصاویر علمی ، ۱۷۰۰۰ مقاله و اخبار علمی در قفسه‌های خود گرد آوری کرده است و گنجایش کتابخانه تا یکصد هزار کتاب و بیشتر است . نسخه خطی ندارد .

هریپور:

۱۹۵- کتاب خانه صوفی عبدالرشید

[سکندر پور ، هریپور ، هزاره]

آقای صوفی عبدالرشید با گرمی ما را پذیرفت و به زبان فارسی با ما گفت و گو کرد و از اشعار فارسی خود خواندن گرفت :

آمده بر سر کوی تو بسی دل شده بی
در گشا ، بهر خدا ، چهره نما بسم الله

هان بزن از ره توفیق اگر می خواهی
 بر سر شیشه دل سنگ جفا بسم الله
 همچو مجنون به سر منزل لیلی رقم
 کرده ام سجده نقش کف پا بسم الله
 آفتابی نتوانم که ترا من بینم
 هان ، مگر عکس رخ خویش نما بسم الله

در این کتابخانه در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۶ نسخه خطی موجود است .
 باخوش روی ۲ نسخه خطی را پیش ، گذاشت ، ع دیگر به بعد موقوف شد .

۱- رقعات : (فارسی) ، تاریخ کتابت ۱۲۵۵ ه ق = ۱۸۹۵ بکر می ، خط نستعلیق ،
 عنوان ها : «پنواجه عبدالکریم تحریر یافت ، فتح قلعه دیوگهر ، شاهزاده
 عزیزالدین ، شیخ فیروز عثمانی ، خانجهان بهادر ظفر جنگ ، به کوکتاش
 خان نویسد».

۲- یوسف و زلیخا : (فارسی) ، ناقص ، از جامی ، دارای شرح لغات و اصطلاحات به
 فارسی ، چند کتاب چاپی کمیاب هم دیدار کردیم :

۱- شاهنامه فردوسی : اردو ، چاپ نولکشور .

۲- قصیده برده : از امام صالح محمد بن سعید بن حسن بوضیری ترجمه به فارسی
 منظوم ، توسط لطف الله متخلص به مهندس فرزند احمد لاهوری در ۱۰۷۶
 ه ق . این لطف الله مهندس هان کس است که نقشه «تاج محل» را در
 آگره ترسیم کرد .

۳- نقش شیدا : (فارسی و اردو) ، مجموعه اشعار حکیم اجمل خان دهلوی که از
 طرف «مجلس یادگار اجمل» در لاهور چاپ شده است .

۴- تاج : (فارسی و اردو) ، از محمود بنگلوری ، چاپ گوشه ادب ، لاهور در احوال و
 تاریخ تاج محل و سازندگان آن .

۵- باده ناب : از میر ولی الله ایبت آبادی که از شاعران فارسیگوی و دانشمند
 ایبت آباد در ایالت هزاره بوده است . این بیت در صفحه اول باده ناب
 آمده است :

در شعر ندانم در معنی سفتن لیکن سخنی هست که باید گفتن
 نزدیک خرد مند بود غایت جهل در کشمکش عرصه دنیا خفتن
 «لسان الغیب» شرح دیوان حافظ در ۳ جلد و «روسی» شرح مثنوی مولوی در دو
 جلد و «تمکدان فصاحت» در یک جلد به زبان اردو از این دانشمند چاپ شده است .

۱۹۶ - کتابخانه احمد المدارس

[سکندر پور ، هری پور ، هزاره]

استاد تدریس علوم اسلامی در مدرسه احمد المدارس آقای مولانا خلیل الرحمان فاضل
 دیوبند و مولوی فاضل است . وی به زبان عربی و فارسی و اردو و پنجابی گفت و گو
 می کند و ادبیه علوم اسلامی را در مدت ۸ سال به طالب علمان تدریس می کند :

سال اول : کریم ، پنج کنج ، نام حق ، پند نامه شیخ عطار .

سال دوم : داستان ، قدوری ، دستور المبتدی ، شرح مائتة عامل .

سال سوم : بوستان ، یوسف و زلیخا ، نور الایضاح ، صرف میر ، نحو میر .

سال چهارم : کنز الدقایق ، کافیہ ، فصول اکبری در صرف ، ایسا غوجی ، قال اقول .

سال پنجم : شرح جامی ، شرح وقایہ ، اصول الشاشی ، نور الانوار ، قطبی در منطق ،
 هدایہ اولین .

سال ششم : مختصر المعانی ، حسامی در اصول فقہ ، تاختیص المفتاح ، سلم العلوم ،
 هدایہ آخرین ، مقامات حریری .

سال هفتم : تفسیر جلالین ، مشکاة المصابیح ، هدایہ آخرین .

سال هشتم : دوره حدیث : جامع الصحیح بخاری ، صحاح ستہ ، مسلم ، ترمذی ، شایل
 ترمذی ، ابن ماجہ ، نسایی .

در کتابخانه احمد المدارس در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۳ نسخہ
 خطی در موضوع علوم اسلامی (فقہ و حدیث و نحو و صرف و تفسیر و تجوید و منطق و
 کلام و فتوی) موجود است . اینک اسامی چند نسخہ خطی :

- ۱- کتاب فقہ: (عربی)، کتابت قرن ۱۲ هـ ق .
- ۲- شرح مطول: (عربی)، از چلبی، خط نسخ، کتابت قون ۱۱ هـ ق .
- ۳- فصول در علم اصول: (عربی)، کاتب محمد کاظم، تاریخ کتابت ۱۲۱۲ هـ ق .
- ۴- کتاب الفقہ: (عربی)، خط نستعلیق، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۵- منیة المصلی و غنیة المبتدی: (عربی)، خط نسخ، کاتب محمد شفا، خط نسخ، ۱۲۶۸ هـ ق .
- ۶- منیة المصلی و غنیة المبتدی: (عربی)، کاتب بدرالدین پسر میان فقیر خیر الله، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۷- رساله در مذاہب اربعہ: (فارسی)، خط نستعلیق، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۸- شرح تہذیب: (عربی)، از عبداللہ یزدی، کتابت قرن ۱۲ هـ ق .
- ۹- مرآة التصرف: (فارسی)، در صرف، از شیر محمد بن شیخ محمد قریشی، کاتب احمد نورساکن ہزارہ در قریہ، چاونی نزدیک سکندر پور، تاریخ کتابت ۱۲۹۷ هـ ق .
- ۱۰- کتاب الفقہ: (عربی)، خط نسخ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۱- شرح عقاید لسفی: (عربی)، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۲- شرح زنجانی: (عربی)، خط نسخ، کتابت ۹۹۵ هـ ق . در آخر این نسخہ «کریم» آمدہ (فارسی)، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۳- کتاب فلسفہ: (عربی)، خط نسخ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۴- روشن دل: (پنجابی)، منظوم، در موضوع فقہ و عقاید اہل سنت و جماعت، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۱۵- مولوی بر عبدالغفور: (عربی)، در نحو، خط نستعلیق، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۱۶- تفسیر قرآن: (فارسی) بر اساس عرفان و تصوف تفسیر شدہ، کاتب احمد نور، کتابت ۱۳۸۶ هـ ق .

۱۷- شرح تہذیب : (عربی) ، «الجزء الاول من احمد علی حاشیہ مزاری شرح تہذیب المنطق فی علم المنطق» ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ہ ق .

۱۸- مطول : (عربی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ہ ق .

۱۹- الامور العامہ : (عربی) ، الجزء الاول ، قرن ۱۲ ہ ق .

۲۰- کتاب الفقہ و الفلسفہ : (عربی) ، خط نسخ و نستعلیق ، قرن ۱۲ ہ ق .

۲۱- مشکوٰۃ المصابیح : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۱ ہ ق .

حسن ابدال :

۱۹۷- کتابخانہ سید پیر محبوب شاہ

[ہزارہ رود ، محلہ محمود آباد ، حسن ابدال]

آقای سید پیر محبوب شاہ خطیب و عالم فقہ و حدیث است . در مدرسہ نعلانیہ در لاہور تحصیل کردہ و از آنجا سند اخذ نمودہ . در کتابخانہ اش ۲۰۰ کتاب چاپی در علوم اسلامی دیدار کردم . نسخہ خطی نداشت .

۱۹۸- کتابخانہ مولانا محمد نعیم

[محلہ سیدان ، حسن ابدال]

بہ سختی توانستیم بہ این کتابخانہ راہ یابیم . در حدود ۶۵۰ کتاب چاپی در این کتابخانہ موجود است از جملہ : «کتاب ستینی» یا «حدایق الانوار فی حدایق الآثار» یا جامع العلوم تألیف امام فخرالدین رازی کہ بہ زبان اردو ترجمہ و در لاہور از طرف تاجران کتب مسجد چینیان والی و در چاپخانہ اسلامیہ استیم پریس چاپ و منتشر شدہ است . گفتہ شد کہ در حدود ۲۵ نسخہ خطی در این کتابخانہ موجود است و لیکن من فقط ۲ نسخہ یافتم :

۱- یوسف و زلیخای جاسی : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کتابت قرن ۱۳ ہ ق .

۲- تحفۃ الاحرار : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کتابت قرن ۱۲ ہ ق .

راولپندی :

۱۹۹- کتابخانه میان شوکت محمود

[محلہ قطب الدین ، قطب الدین منزل ، شماره آی/۳۲۶ ، راولپندی]

خانه و کتابخانه آقای میان شوکت محمود در یک عمارت قدیمی است در قدیمترین محلہ های راولپندی به نام «قطب الدین محلہ» و «قطب الدین منزل» کہ در حدود ۱۱۹ سال قدمت دارد و در سال ۱۸۵۷ میلادی ساخته شده است .

در این کتابخانه در حدود ۱۵۰ کتاب چاپی و نسخه خطی موجود است . آقای میان شوکت محمود به فارسی آشنایی دارد و خوشنویس است . اینک نسخه های خطی :

۱- قرآن : خط ثلث خوش ، زر افشان ، جداول رنگا رنگ ، سرلوح و تریخ ، قطع کوچک جیبی (حایل) قرن ۱۱ ه ق .

۲- قرآن : خط نسخ خوش ، قطع بزرگ ، مذهب ، قرن ۱۱ ه ق .

۳- دیوان حافظ : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، کتابت قرن ۱۱ ه ق .

۴- بیاض اردو : (اردو) ، گرد آورنده میان عبدالغنی خان ، در این بیاض مطالب علمی و تاریخی و ادبی را بر حسب حروف الفبایی ترتیب داده است .

۵- خیر التجارب : (فارسی) ، در طب ، از محمد خان مخاطب به خطاب خیر اندیش خان ، تاریخ ، تألیف ۱۰۹۵ ه ق در سنه ۲۷ جلوس عالمگیری ، بر حسب ۳ مقاله و هر مقاله بر چند باب و فصل تقسیم شده .

۲۰۰- کتابخانه صوفی محمد عبداللطیف موهروی

[کمنہ رود ، چاه سلطان ، راولپندی]

در این کتابخانه انواع و اقسام مرقعات و شجره نامہ ها و طغراهای فارسی و اردو و تصاویر از کعبہ معظمہ و روضہ حضرت رسول اکرم (ص) و دیگر مشاہد و مقابر آویخته شده است . کتابهای چاپی و شاید خطی در صندوقها بود و فقط چند مجلد چاپی نشان دادند . این بیت را یادداشت کردم :

گرچه ذات پیر را کردی قبول ہم خدا آمد بہ ذاتش ہم رسول

چکوال :

۲۰۱- کتابخانه دارالعلوم حنفیہ

[دارالعلوم حنفیہ ، چکوال]

ساعت ۹ صبح ۷ دیمہ ۱۳۵۴ بہ ہمراہی آقای پرفسور محمد اقبال ملک بہ سوی چکوال در ۸۵ میلی راولپندی حرکت کردیم و ساعت ۱۲ ظہر بہ آنجا رسیدیم و در مدرسہ دارالعلوم حنفیہ فرود آمدیم . خواستیم از کتابخانہ دیدار کنیم ، موفق نشدیم ، زیرا فرزند آقای مولانا حافظ غلام حبیب در را بستہ و کلید را با خود بردہ بود . ناظم دارالعلوم حنفیہ آقای حافظ عبدالرحمان قاسمی گفت در این کتابخانہ در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۵ نسخہ خطی موجود است .

۲۰۲- کتابخانہ مولانا قاضی مظہر حسین

[دارالعلوم مدنیہ ، چکوال]

در این کتابخانہ در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و ۲ نسخہ خطی موجود است . دارالعلوم مدنیہ ، کتابہای گوناگون را بر حسب عقاید اہل سنت و جماعت چاپ می کند از جملہ «بشارۃ الدارین» و مطالبات اہل سنت و جماعت . و «سودودی جماعت عقاید و نظریات» بہ زبان اردو .

آقای مولانا عبدالوحید از لابلای کتابہای چاپی چند نسخہ خطی یافتند :

- ۱- عمدۃ الاسلام : (فارسی) ، خط نستعلیق ، تقسیم بر مسألہ و سؤال و جواب ، قرن ۱۱ ہ ق .
- ۲- کتاب الفقہ : (عربی و فارسی) از میان محمد شاہ صاحب .
- ۳- انواع عبد اللہ : (پنجابی) ، خط نستعلیق ، کاتب میان نور عالم ساکن بسندور ، ۱۲۷۲ ہ ق .
- ۴- رسالہ صرف و نحو : (عربی و فارسی) .
- ۵- ہدایۃ النحو : (عربی) .
- ۶- مجموعہ : ۱- خلاصہ کیدانی (عربی) کاتب مراد بخش ، قرن ۱۱ ہ ق .
- ۲- سراجی ، کتابت قرن ۱۳ ہ ق .

۲۰۳۔ کتابخانہ حاجی فضل کریم صاحب

[انوار آباد، جامعہ انوار حنفیہ، درسگاہ انوریہ، چکوال]

آقای حاجی فضل کریم در عمر یک صد سالہ بہ نظر می آمد و چہار بار بہ مکہ معظمہ مشرف شدہ است۔ از فقر عبداللہ در «میرہ شریف بخش» پندی گھیب در سلسلہ چشتیہ خرقہ خلافت گرفتہ است۔ وی یک مسجد در نزدیک خانہ خود ساختہ است بہ نام «جامع انوار حنفیہ» کہ ہائند آن در استان پنجاب انگشت شمار است۔ دارای گنبد ہای سہ گنہ و منارہ ہای چہار گنہ و ہمہ آن ہا بہ سبک نوین کاشی کاری و آیینہ بندی و گچ بری شدہ است، تاریخ تاسیس ۱۳۶۴ ھ ق برابر با ۱۹۴۵ میلادی۔ بالای در ورودی آن این بیت از مثنوی مولوی :

ای برون ازوہم قال و قیل من خاک بر فرق من و تمثیل من
بالای محراب :

شد و جودش رحمہ للعالمین مسجد او شد ہمہ روی زمین

درسگاہ انوریہ در کنار مسجد در سال ۱۹۷۰ م = ۱۳۹۰ ھ ق بنا شدہ است۔ در حدود ۴ طالب علم در این درسگاہ مشغول تحصیل علوم دینی بودند۔ در کتابخانہ حاجی فضل کریم در حدود ۲۰۰ مجلد کتاب چاپی (اردو و عربی و فارسی) دیدار کردم و از نسخہ خطی اثر نیافتم۔

۲۰۴۔ کتابخانہ مدرسه اشاعہ العلوم

[چکوال]

ناظم این مدرسہ آقای مولانا غلام ربانی است در سال ۱۳۲۷ ھ ق (۱۹۰۸ م) ساختہ شدہ است۔ وی کوشش فراوان فرمود تا نسخہ ہای خطی را از لابلای کتابہای چاپی بیابد و بہ ما نشان دہد۔ در حدود ۱۲۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۵۰ نسخہ خطی در این کتابخانہ موجود است : اینک چند نسخہ خطی :

۱۔ فتاوی سراجی : (عربی) ، کاتب عطاء اللہ ولد قاضی مشرف بن قاضی ابوالمظفر ابناء قاضی سراج الدین ، تاریخ کتابت ۹۹۲ ھ ق ۔

- ۲- تفسیر سورہ یوسف : (عربی) ، کتابت تقریباً قرن ۹ ه ق .
- ۳- سیرۃ النبی (؟) : (فارسی) ، خط نسخ خوش ، از عطاء اللہ بن فضل اللہ المشہر بہ جمال الحسنی ، تاریخ تالیف ۸۸۸ ه ق ، این نسخہ در سال ۹۳۳ ه ق از روی خط مؤلف بہ قلم خصال الدین محمد احمد الحسینی کتابت شدہ است . تقسیمات آن بر «فایده» و «فضیلت» است ، این دو بیت در صفحہٴ آخر نسخہ آمدہ است .
- «خسرو مسکین ز دل مستمند طرح بہ تسلیم رضایت فکند
کار نگویم کہ چسان کن برو آنچه ز تومی سزد آن کن برو»
- ۴- مجموعہٴ سلطانی : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کاتب حافظ شیر محمد ، ۱۲۴۳ ه ق .
- د- گستان سعدی : خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۶- انواع : (پنجابی) ، فرایض و وظایف ، منظوم ، خط نستعلیق ، در حدود ۵۰۰ بیت دارد .
- ۷- الفضل المبین فی المسلسل من حدیث النبی الامین : (عربی) ، در حدیث ، تالیف احمد المدعوبہ ولی اللہ بن عبدالرحیم الدہلوی ، کتابت تقریباً قرن ۱۳ ه ق .
- ۸- شرح وقایہ : (عربی) ، با حواشی و یادداشتہای فقہی ، خط تحریر ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۹- مسائل اربعین : (فارسی) ، از سید ابو محمد جالیسری ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۰- مجموعہ : (فارسی) ، ۱- پنج گنج ، ۲- کریمہ ، ۳- حمد بیحد ، ۴- اگر پرسند کہ ، ۵- پند نامہ ، کتابت قرن ۱۲ ه ق .
- دو کتاب چاپی کہن بہ زبان اردو در این کتابخانہ موجود است : ۱- تحقیق ریاض نادر شرح اسکندر نامہ ، ۲- تاریخ جہاں نما جلد دوم بہ زبان اردو .

۲۰۵۔ کتابخانہ آقای پروفیسور حافظ عبدالرزاق

[مسجد عارفیہ ، اویسیہ ، چکوال]

آقای پروفیسور حافظ عبدالرزاق را در یکی از حجره های مسجد عارفیہ اویسیہ در چکوال ملاقات کردیم . در حدود ۶۲ کتاب چاپی و ۲۰ نسخه خطی گرد آوری کرده و برای آنها در حجره اش قفسه هایی ترتیب داده بود. وی صاحب تألیفات گوناگون است و به زبان فارسی و عربی و اردو و پنجابی و انگلیسی می نویسد و می خواند و گفت و گو می کند و بیشتر ناشر و طابع آثار مولانا الله یار خان مرحوم است و کتابهای که به زبان اردو منتشر کرده این است :

۱- انوار التنزیل در شرح و تفسیر خواص سوره های قرآن شریف .

۲- دلایل السلوک در مسائل عرفانی و دینی (اردو) .

۳- سماع موتی (اردو) .

۴- اسرار الحرمین (اردو) .

آقای حافظ عبدالرزاق می گفت . ۱ نسخه خطی نادر برای فروش به لندن فرستاده ام و ده نسخه دیگر به لاهور برده و فروخته ام و اینک چند نسخه غیر ممتاز در اینجا دارم :

۱- مجموعه : ۱- رسالہ النبض (عربی) در طب ، ۲- مراتب الدرجات (فارسی) ، در طب ، کتابت قرن ۱۲ ه ق .

۲- رسالہ فرائض : (عربی) ، خط تحریر ، قرن ۱۲ ه ق .

۳- کتاب الفقہ : (عربی) ، قرن ۱۳ ه ق .

۴- التلویح فی کشف التوضیح (عربی) ، در مسائل فقہی ، خط نسخ ، قرن ۱۲ ه ق .

۵- مختصر الوقایہ : (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق .

۶- المستخلص شرح کنزالدقایق : (عربی) ، تاریخ کتابت ۹۹۹ ه ق .

۷- اصول الشاشی : (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق .

- ۸- کتاب الفقه : (عربی) ، قرن ۱۲ هـ ق .
 ۹- کتاب الفلسفه : (عربی) ، قرن ۱۲ هـ ق .

خان پور :

۲۰۶- کتابخانه سلطان ایرج زمان

[خان پور ، تا کسیلا]

آقای میر محمد سجاد حسین قریشی سجاده نشین دربار مولانا بهاء الحق والدین زکریا ملتانی به نگارنده خبر داده بود که در خانپور کتابخانه‌ی هست. بدین جهت به خانپور رفتم. از کتابخانه کاملاً نتوانستم دیدن کنم، اما از یک قرآن خطی دیدن کردم که هائند آن فقط خود آن است زیرا از لحاظ تذهیب و نقش های هنری و ترجمه فارسی بی نظیر است. قطع بزرگ تقریباً (۵۰ × ۳۸ سانتیمتر) و ۷۵۰ ورق (۱۵۰۰ صفحه). تجلید چرمی و مقوایی و شیرازه دار، هر صفحه با دیگر تذهیب جداگانه دارد. سر سوره ها، سر جزو ها، سر رکعات. سر سجدهات، سر حزب ها و دیگر تقسیمات قرآن شریف، ترنج ها و نیم ترنج ها و کتابهای هنری و اسلیمی های شگفت انگیز دارد. هر چه کوشش کردم که نقاشی یک صفحه را با صفحه دیگر مشابه بیام، موفق نشدم. اما متن قرآن خط نسخ جلی وزیر نویس فارسی نستعلیق شنگرف است. از دور و نزدیک برای دیدار این قرآن می آیند. در حدود ۸۰ سال است که این قرآن در این خاندان است و معتقد هستند که سلامت و خوشبختی این خاندان بستگی به وجود این قرآن دارد بدین جهت حاضر نیستند آنرا از دست بدهند. برای آن یک اطاق مخصوصاً و جای و جعبه ویژه تهیه دیده و تعبیه کرده اند، و هر کس که به خانپور وارد می شود زیارت این قرآن را واجب می شمارد. البته شهر قدیم خانپور تا سال ۱۹۷۶ زیر آب می رود زیرا سد بزرگ خانپور تمام می شود و «نیو خانپور» در نزدیکی تا کسیلا در دست ساختن است.

از آقای سلطان ایرج زمان (چیف آف گهکر) خواستم اجازت دهد تا از قرآن شریف عکس بگیریم. وی گفت وصیت دارم از جدم و پدرم که از این نسخه هیچگونه عکسی نگیریم و چاپ نکنیم زیرا اهمیت و ارزش هنری و نادر بودن نسخه از میان می رود و مردمان برای زیارت قرآن و دیدن ما و خاندان ما نمی آیند اما اگر ماشین عکسی و فیلم برداری در خانه ما بیاید قبول می کنیم. این قرآن در سال ۱۱۹۰ هـ ق به دستور

«نواب مجد الدوله بهادر بهرام جنگ» توسط «محمد عصمت الله خان» کتابت شده است و در ترقیمه چنین آمده است: «در سنه ۱۱۹۰ هجری یک هزار و یکصد و نود خریدمندان قیمت شناس گوهر همت بلندان ارسطوی الوقت آصف زمان الخطاب من حضرت الخاقان بفرزند ارجمند یخان پیوند فرزند خان الامیر ابن الامیر ابن الامیر قدوه فدویان با فرهنگ بخش الملک نواب مجد الدوله بهادر بهرام جنگ ادام الله اقباله من ید... (کرم خورده)... رحمہ الله الرحمن محمد عصمت الله خان غفرله والوالدیه صورت تسطیر و سمت تحریر یافت... ترجمه فارسی در این قرآن ارزنده است. ترجمه آیات آغاز: «بنام خدای سزای پرستش نیک بخشنده بوجود بخشاینده... و ستایش مرخدای را که تربیت کننده عالمیان است بخشنده بخشاینده همه جای «الم: منم خدای داناتر».

راولپندی:

۲۰۷- کتابخانه سید مرتضی موسوی

[قصر العابدین، سر سید پور رود، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی و مجموعه‌ی بی‌از ماهنامه‌های فارسی موجود است که ۹۵ درصد آنها فارسی است زیرا آقای موسوی مدت ده سال در ایران بوده و هم اکنون مدیر ماهنامه پاکستان مصور است و همسر ایشان خانم دکتر شکفته رئیس بخش فارسی مؤسسه ملی زبانهای نوین وابسته به دانشگاه آزاد مردم است. آقای موسوی در احوال و آثار امیر خسرو تحقیقاتی دارد بنا بر این اکثر آثار چاپی منظوم و منثور امیر خسرو را گردآوری کرده است. مانند: رسائل اعجاز خسروی، مثنوی دوارانی خضر خان (چاپ حیدرآباد دکن)، دیوان امیر خسرو، قران السعدین، هشت بهشت چاپ نولکشور ۱۲۸۹ ه ق، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون (چاپ مسکو)، تغلق نامه چاپ حیدرآباد دکن، نسخه خطی ندارد.

۲۰۸- کتابخانه مولانا محمد رمضان

[جمع مسجد گلشن آباد (اکال گره) راولپندی]

در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی در این کتابخانه موجود است و چند نسخه خطی نیز دیدار کردیم، از جمله:

۱- مجموعه: ۱- منظومه پنجابی. ۲- کریم (فارسی)، کتابت ۱۲۷۵ ه ق.

۳- منظومه عربی ترجمه به فارسی : «شواهد من اهدی بغیر وسیله» .

۴- کلمات عربی گلستان ، کتابت ۱۲۸۶ هـ ق . ۵- رسایل فرایض و اخلاق (فارسی و عربی) .

۲- انواع العلوم (انواع بارک الله) : (پنجابی) ، از میان عبدالله لاهوری ، خط نسخ کاتب نور محمد ، سنہ ۱۲۲۰ هـ ق .

آقای مولانا محمد رمضان پیش امام جامع مسجد گلشن آباد است و علاقہ مند بود کہ دیوان معینی از معین الدین ہراتی بخواند و می خواست کہ این دیوان را از ایران برای او بخواہیم ، اما در مورد قرض دادن و قرض گرفتن کتاب این دو بیت عربی را در یک مرقع زیبائی روی دیوار کتابخانہ اش نصب کرده بود :

«کتاب مانگ کر شرمندہ نہ ہوں ،

الایا مستعیر الکتب اقصر فان اعارتی للکتب عار
فمحبوبی من الدنیا کتاب و هل ابصرت مجوبا یعار»

۲۰۹- کتابخانہ حمیدیه

[محلہ چوک امام بارہ ، کیو/۹ ، راولپندی]

آقای حکیم الحاج عبدالحمید بہ طریقہ قدیم این سینائی و یونانی طبابت می کند و عاشق زبان و ادب فارسی است و دیوان حافظ را هموارہ در کنار خود دارد . و بہ سید جمال الدین افغانی اسد آبادی اعتقاد دارد . پسرش در ایران طبیب است و دخترش نیز در راولپندی طبابت می کند و خودش انواع شربت های طبی را می سازد و می فروشد ، مانند : شربت روح افروز حمیدیه ، شربت تسکین افروز حمیدیه ، طاقت دی بوتل ، مصفی خون ، خزینہ طاقت ، محافظان خون ، در کتابخانہ اش در حدود ۱۲۰۰ کتاب چاپی موجود است کہ اکثر آنها از مسائل طبی قدیم است . دو دستنویس اردو در این کتابخانہ دیدم :

۱- ضمیر کی آواز ترجمہ Islam Our Choice از پرفسور محمد اقبال ملک .

۲- پروفیسر آف بدھا (اردو) .

چکرالہ :

۲۱۰۔ کتابخانہ مولانا اللہ یار خان

[چکرالہ ، بخش ، تلہ گنگ ، پنجاب]

ساعت ۷ صبح روز ۲۱، ۱۰، ۱۳۵۴ خورشیدی بہ ہمراہی آقای پرفسور محمد اقبال ملک بہ سوی قصبہ چکرالہ در ۱۲۰ میلی راولپندی روان شدیم . ساعت ۲ بعد از ظہر بدان روستا رسیدیم و بہ مدرسہ مسجد آقای مولانا اللہ یار خان وارد گشتیم ، او را در حال نماز دیدیم ، ما ہم نماز گزاردیم . آقای مولانا اللہ یار خان از علما مشہور و عارفان بینادل چکرالہ است و تالیفات گونا گون در مسائل دینی و عرفانی دارد . در کتابخانہ اش در حدود ۸۰۰۰ کتاب چاپی موجود است و مخصوصاً مجموعہ تفاسیر قرآن در این کتابخانہ ارزندہ است :

- ۱۔ جلالین ، ۲۔ بیضاوی ، ۳۔ روح المعانی ، ۴۔ کبیر ، ۵۔ ابوسعود ، ۶۔ کشاف ، ۷۔ اتقان ، ۸۔ اعجاز القرآن ، ۹۔ معالم التنزیل ، ۱۰۔ خازن ، ۱۱۔ مدارک ، ۱۲۔ جمل ، ۱۳۔ تنزیل القرآن ، ۱۴۔ تفسیر اکیلی ، ۱۵۔ اسباب النزول ، ۱۶۔ قرطبی ، ۱۷۔ ابن کثیر ، ۱۸۔ مظہری ، ۱۹۔ بیان القرآن (اردو) ، ۲۰۔ حقانی (اردو) ، ۲۱۔ موضع القرآن (اردو) ، ۲۲۔ معارف القرآن (اردو) ، ۲۳۔ احمدی ، ۲۴۔ بسیط ، ۲۵۔ در منشور ، ۲۶۔ جواهر القرآن ، ۲۷۔ تفسیر حسینی (فارسی) ، ۲۸۔ یعقوب چرخنی ، ۲۹۔ تفسیر محمدی ، ۳۰۔ سبق الغایات . چہار نسخہ خطی در این کتابخانہ دیدار کردم :

- ۱۔ المستخلص : (عربی) در فقہ .
- ۲۔ مجموعہ : ۱۔ میزان المنطق (عربی) ، ۲۔ حاشیہ صادق بر بدیع المیزان ، کاتب فقیر محمد ، کتابت ۱۲۱۱ ہ ق .
- ۳۔ مسائل فقہ و فتوی (عربی) .
- ۴۔ جامع الرموز (عربی) .

از آقای مولانا اللہ یار خان خواستم جملہ بی بہ خط خودش در دفتر یادداشت من بنویسد ، وی نوشت :

بلوح الخط فی القرطاس دہراً
و کاتبہ رمیم فی التراب (اللہ یار خان).

۲۱۱۔ کتابخانہ مولوی نور خان

[چکرالہ ، بخش ، تلہ گنگ ، استان پنجاب]

مذکورہ کتابخانہ مولوی نور خان کی ہے۔ مولوی نور خان نے مولوی رحیم خان مرحوم سے اس کتابخانہ کو حاصل کیا ہے۔ اس کتابخانہ میں مولوی نور خان اور مولوی رحیم خان مرحوم کی تصانیف اور مولوی نور خان کی تصانیف موجود ہیں۔ اس کتابخانہ میں مولوی نور خان کی تصانیف اور مولوی رحیم خان مرحوم کی تصانیف موجود ہیں۔ اس کتابخانہ میں مولوی نور خان کی تصانیف اور مولوی رحیم خان مرحوم کی تصانیف موجود ہیں۔

۱۔ قرائت : (عربی و فارسی دستنویس)۔

۲۔ صرف و نحو : (عربی و فارسی)۔

راولپنڈی :

۲۱۲۔ کتابخانہ سروان اسلم محمود

[چلڈرن پارک (پارک کودکان) ، ۱/جی/۲۴۱ ، شاہراہ محمد رضا شاہ پہلوی ، راولپنڈی]

آقای سروان اسلم محمود را چند بار در کتابخانہ گنج بخش ملاقات کردم . وی مرا دعوت کرد تا از کتابخانہ اش دیدن کنم . بہ زبان فارسی دری گفت و گومی کند . متولد ۱۹۲۴ م است در درم کوت بخش پتہالہ در ہندوستان . از نژاد کاکڑئی افغان است . تا دورہ لیسانس تحصیل و در آرتش خدمت کردہ است . دارای دو فرزند است : یک دختر و یک پسر ، پسر سروان فرخ محمود در آرتش پاکستان خدمت می کند . آقای سروان محمود چند تالیف دارد :

۱۔ بایبل مین رد و بدل (اردو) .

۲۔ خدا کے کلام میں رسول ص .

۳۔ ایک تہا پاکستان .

در کتابخانہ اش در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی انگلیسی و فارسی و سنسکریٹ دارد . اینک چند نسخہ خطی از این کتابخانہ :

۱۔ گستان سعدی : خوش خط ، بوستان سعدی در حاشیہ ، نستعلیق ، قرن ۱۱ ق .

۲۔ فارسی نامہ : (نصاب فارسی و پنجابی) :

اللہ واحد اید خدا جس پہدا کہتا ارض و سما

۳- کریمما (فارسی) : «نسخه» فارسی نامه برای پاسخاطر برج لعل به دستخط مسیح الدین مهر کن لاهوری ، عناوین همه فارسی است ، یادداشت هندی دارد .
قرن ۱۱ ه ق .

۴- رساله در طب : (دارو شناسی) ، (فارسی) از محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم ،
فارسی ، کتابت قرن ۱۲ ه ق .

۵- گستان سعدی ، کتابت ۱۲۶۳ ه ق ، خط نستعلیق خوش ، مالک کتاب
ولی محمد (جد سروان اسلم محمود) ساکن در مکوت ۱۸۶۸ م ، نشان مهر
۰۱۸۶۱

۶- قرآن شریف : (خط نسخ خوش) ، قرن ۱۲ ه ق .

۷- قصیده فارسی : درباره ولی محمد از شاعری به نام «مدامی» ، مطلع :

جوانی پیش من آمد ولی محمد نام طلب نمود ز من چند بیت اشعاری
مقطع :

ایا جوان نکورو ولی محمد خان نگر بسوی «مدامی» ز «راه غمخواری

۸- استفسارات : (اردو) شامل ۱۴ استفسار درباره تاریخ و ادب و دین ، استفسار
اول درگاه امام بدر الدین ، قرن ۱۲ ه ق .

۹- دیوان حافظ شیرازی : کاتب علی محمد زکی ، ۱۲۲۷ ه ق ، خط نستعلیق ،
به دستور لاله نبی رام جیو .

۱۰- بوستان سعدی : (کاتب فیض بن محمد حفیظ اساکى موضع کورانہ خط نستعلیق
۱۸۹۱ بکرسی (۱۲۶۰ ه ق) .

۱۱- قصص الانبیاء (فارسی) ، کاتب عظیم بخش ولد میان صاحب ولد میان غلام محمد
برای پاسخاطر میان بوتتا ، خط نستعلیق ، ۱۹۱۰ بکرسی .

۱۲- نسخه های خطی سانسکریت : ظاهراً همه آنها در مسائل دینی .

۱۲- شجره قوم ککی زئی (کاکا زئی) افغان: (چاپ شده در لاهور).

آقای سروان اسلم محمود تحقیقاتی دارد در تاریخ از جمله کتیبه های را خوانده است که روزی در سکه بود: «اشعار و رباعیات روضه شاه محمد معصوم بکری صوبیدار سند در سال ۱۰۱۰ هـ ق. وفات در سال ۱۰۱۹ هـ ق (= ۱۶۱۰ میلادی):
صد دیو گریزد از بروم زین دیو که هست در درونم

و شاعر قطعات اشعار بر سنگ قبر شاه محمد معصوم، «نامی» بوده است:
نامی بگشا چشم بصیرت دریاب بنیاد زمانه همچو نقشی است بر آب

فتح جنگ:

۲۱۳- کتابخانه مولوی قادر بخش

[محلہ شرقی بازار، مکان نمبر ۶۸/۴، فتح جنگ]

در این کتابخانه در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی در مسائل تفسیر و فقه و حدیث و اصول فقه موجود است. دیدن از نسخه های خطی به بعد موکول شد.

۲۱۴- کتابخانه مولوی خیر محمد

[بازار، فتح جنگ]

آقای مولوی خیر محمد خطیب جامع مسجد فتح جنگ است و در عین حال پارچه فروش است. وی شاگردانی دارد و پند نامه و نام حق و کریم و بوستان و یوسف و زلیخای جامی را برای فارسی تدریس می کند. در ۱۹۱۴ م آغاز تحصیل کرده و در ۱۹۳۰ م پایان داده، در ۱۹۲۸ م زیارت حج کرده، در مکتب مولوی نور حسین و مولوی محمد جان تلمذ نموده. در کتابخانه اش در حدود ۱۵۰ کتاب چاپی دارد. نسخه خطی ندارد.

۲۱۵- کتابخانه مولوی فضل حق

[جامع مسجد مرکزی فتح جنگ، فتح جنگ]

آقای مولوی فضل حق از روستایی است به نام «کریم» در نزدیکی شهر فتح جنگ. «کریم» یک مشنوی فارسی کوتاه است که آنرا در مدارس دینی در پاکستان تدریس می کنند:

در این رومتا «جامعہ قریشیہ» را تاسیس کرده است و خطیب و رئیس گروہ تدریس مدرسہ تدریس القرآن مسجد جامع مرکزی فتح جنگ است. در کتابخانہ اش در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و ۵ نسخہ خطی دارد کہ یکی از آنها را من دیدم :

۱- شرح چغمینی : (عربی) ، در موضوع ہندسہ .

۲- قانون کھیوالی : (اردو) ، تألیف قاضی نور سین و اضافات مولوی فضل حق .

۲۱۶- کتابخانہ قاضی نور حسین

[جامع مسجد مرکزی فتح جنگ ، فتح جنگ]

این کتابخانہ در مسجد جامع مرکزی فتح جنگ و در اختیار مولوی فضل حق و مورد استفادہ مدرسہ تدریس القرآن است. در حدود ۲۰۰۰ کتاب چاپی و ۱ نسخہ خطی دارد ، از جملہ :

۱- تفسیر احمدی : (عربی) : تألیف احمد جیون بن ابی سعید بن عبدالرزاق بن خاصہ ، تاریخ تألیف ۱۰۷۵ هـ ق ، کاتب خلیفہ عبدالمجید خلیفہ ، تاریخ کتابت ۱۲۶۱ هـ ق ، خط نسخ ، خوش خط .

۲- قانون کھیوالی : (اردو) ، در علم صرف ، تألیف قاضی نور حسین (دستنویس) .

۳- المطول (عربی) : خط نسخ خوش ، قرن ۱۰ هـ ق . مالکان نسخہ چند نفر بودہ اند و نشان مهر دارند : «اصیل الدین حسینی ۱۱۹۸» ، «عبدالعلیم ۱۲۲۰» .

۴- جذب القلوب الی دیار المحبوب : خوش خط ، کتابت ۱۲۷۰ هـ ق .

۲۱۷- کتابخانہ مدرسہ تعلیم الفرقان

[فتح جنگ ، استان پنجاب]

آقای مولوی محمد فرید معلم عربی و فارسی و آقای مولوی عبدالخالق بہ ما کمک کردند تا از این کتابخانہ دیدن کردیم . در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و چند نسخہ خطی دارد ، از جملہ :

- ۱- منیه المصلی : (عربی) ، در مسائل صلوة (نماز) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۲- غنیه المبتدی : (عربی) ، (ایضاً) .
- ۳- گلستان سعدی : (فارسی) ، خط نستعلیق .

راولپندی :

۲۱۸- کتابخانه مولوی عبدالخالق

[جامع مسجد ، کوه نور سیلز ، راولپندی]

این کتابخانه در داخل مسجد کارخانه پارچه بافی کوه نور قرار دارد . آقای مولوی عبدالخالق پیش امام این مسجد است . در حدود ۸۰۰ کتاب چاپی در کتابخانه اش موجود است . وی می گفت تعدادی از کتابهایش در روستای بهوترال نزدیک راولپندی قرار دارد . در حدود ۱۲ نسخه خطی دارد :

- ۱- اسکندر نامه : از نظامی .
- ۲- یوسف و زلیخا : از جامی .
- ۳- قمریه : (اردو و عربی) ، شرح مائة عامل به زبان اردو و در موضوع نحو ، تألیف مولانا قمر الدین چکرالوی .

چند کتاب چاپی نادر در این کتابخانه دیدم :

- ۱- کلمات طیبات : (فارسی) ، شامل مکاتیب پیران پیر شیخ عبدالقادر گیلانی (رح) مکتوبات مرزا صاحب (مظهر جان جانان دهلوی) ، مکتوبات قاضی ثناء الله ہانی پتی ، مکتوبات شاه ولی الله محدث دهلوی .
- ۲- استدراک الحسن : در موضوع حدیث و فقہ (عربی) .
- ۳- منبہات : ابن حجر عسقلانی .

۲۱۹- کتابخانه مولانا حاج چوهدری صاحب علی

[مجله کپتان فیروز خان ، دھوک رتہ (میلادنگر) ، راولپنڈی]

در این کتابخانه در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۱۵ نسخه خطی دیدار کردم. آقای مولانا حاج چوهدری صاحب علی با ما به زبان فارسی به گفت و گونشست. یک مجلد قرآن پہلوی کہ بہ خط نیریزی از طرف شاہنشاہ آریا مہر چاپ شدہ ، از افتخارات این کتابخانہ است . اینک اساسی چند نسخہ خطی :

۱- مجموعہ : ۱- زبده الرمل ، ۲- مصباح الرسل ، ۳- رسالہ رمل ۴- رسالہ نجوم ، خط نستعلیق ، (فارسی) ، منظوم ، کاتب سید احمد ولد قاضی فضل احمد ساکن حسن ابدال ، تاریخ کتابت ۱۲۵۹ ھ ق .

۲- مجموعہ : نجات المؤمنین (پنجابی) ، منظوم ، در فقہ ، خط نسخ ، تاریخ تالیف ۱۰۴۰ ھ ق . ۲- رسالہ ادعیہ و فرایض (فارسی و عربی) ، کتابت قرن ۱۲ ھ ق .

۳- قصہ سوهنی و مہین وال : (پنجابی) ، داستان دو عاشق صادق در گجرات ، کاتب میان محسن علی ساکن گلیانہ ، ۱۹۰۶ بکرسی (ابن نسخہ چاپ شدہ).

۴- مجموعہ نثر و نظم ہندی و فارسی : «گلدستہ و دیگر رسائل» ، ۱۰۵۱ ھ لالی تاریخ دارد ، از شاہ جہان پادشاہ و نواب سعد اللہ خان نام بردہ ، کتابت قرن ۱۱ ھ ق .

۵- 'جنگ اشعار : (ہندی و فارسی) ، کتابت قرن ۱۱ ھ ق .

۶- یوسف زلیخا : از جامی کاتب میان محمود ولد میان غلام مصطفی ، کتابت ۱۹۱۰ بکرسی - ۱۲۷۰ ھ ق . خط نستعلیق .

۷- فن اکسیر : (فارسی) ، منظوم ، کاتب چوہدری محمد صادق ، متوفی ۱۹۴۵ م ، نثر و کتابت ۱۹۴۴ م (۱۳۶۳ ھ ق) .

۸- مجموعہ : ۱- کنوز حکمت ، ۲- مفاتیح ، ۳- رسالہ در علم کیمیا (فارسی) ، کاتب (ایضاً) .

۹- کیمیا : (فارسی) ، منظوم ، کاتب (ایضاً) .

- ۱- مجموعه اشعار : (فارسی) ، سروده مولانا حاج غلام ربانی کهکر شنگ (هزاره) .
کاتب مولانا حاج صاحب علی ، ۱۳۹۰ ه ق .
- ۱۱- جنگ اشعار : (ہندی و فارسی) ، کاتب رام رکھی ، ۱۹۰۰ بکرمی .
- ۱۲- قرآن شریف : (زیر نویس فارسی) ، خط نسخ خوش ، کتابت ۱۲۶۳ ه ق .
کاتب شیخ یار محمد ولد فتح دین مشہور بہ «قانونگوی» ساکن ہیلان .
- ۱۳- قرآن شریف : (خط نسخ) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۴- شجرہ سائین ماحی : (متوفی ۱۹۰۰ م) ، (فارسی) ، تالیف و کتابت ۱۸۹۶ م .
- ۱۵- مکتوب سائین اللہ بخش : (اردو) متوفی ۱۹۵۲ م ، قبر اودر پشت مریر حسن (قاضی آباد) بر لب راہ آہن راولپندی موجود است .

اسلام آباد :

۲۲۰- کتابخانہ میان محمد عطاء اللہ

[اسلام آباد]

آقای میان محمد عطاء اللہ وزیر راہ آہن پاکستان است و خود و خانمش بیگم ریحانہ عطاء اللہ در علوم اسلامی و عرفانی از دانایان بینا دل هستند . شجرہ طریقتی ایشان بہ سلسلہ نقشبندیہ می رسد . مولانا منظور حسین پیر و بزرگ این خاندان است کہ اکنون در مدینہ است . بہ ہمراہی خانم محبوبہ ہاشمی مدیر و سر دبیر ماہنامہ فارسی سروش و خانم اقدس رضوانی بدین کتابخانہ راہ یافتہ . در حدود ۵۰ کتاب در کتابخانہ میان عطاء اللہ موجود است و لیکن آنگونہ کہ خود می گفتند کتابخانہ خاندانی آنها در لائلپور است . یک نسخہ خطی داشتند :

- ۱- قرآن شریف : قطع کوچک ۸ × ۵ × ۲ سانتیمتر . خط نسخ خوش ، مذهب و مرصع ، لوح و جدول و کتیبہ ، کاتب محمد بن محمد فقیہ ، تاریخ کتابت ۱۲۹۵ ه ق .
این قرآن در کتابخانہ سلطان عبدالحمید پادشاہ عثمانی بودہ است آنگونہ کہ آقای میان عطاء اللہ می گفت .

با خانم ریحانہ عطاء اللہ همسر میان محمد عطاء اللہ بہ گفت و گونشستیم . وی متولد ۱۵ آوریل ۱۹۳۹ میلادی است و دارای ۵ فرزند است : ۱- احمد عطاء الرحمان ، ۲- خدیجہ صابره ، ۳- محمد عطاء الرحمان ، ۴- عبداللہ ، ۵- علی . بزرگترین فرزندان ۱۱ سال و کوچکترین آنها ۲ سال دارد .

خانم ریحانہ با شوہر شہ دختر عمو و پسر عمو هستند۔ وی در عرفان نقشبندیہ آگاہی ہائی دارد۔ می گفت بنا بر تعلیمات پیر خود مولانا منظور حسین ذکر قلبی و ذکر خفی و ذکر اخفی انجام می دہیم و بہ سلطان الاذکار رسیدہ ایم۔ وی سند اجازت نامہ پیر خود و همچنین «شجرہ طیبہ» نقشبندیہ مجددیہ را کہ بہ زبان عربی و اردو است بہ من اہدا کردند و شجرہ آنها را تا ہشت سلسلہ اینگونہ یاد داشت کردم : ۱- نقشبندیہ ، ۲- چشتیہ ، ۳- قادریہ ، ۴- سہروردیہ ، ۵- شاذلیہ ، ۶- کبرویہ ، ۷- مداریہ ، ۸- قلندریہ ۔ آقای میان محمد عطاء اللہ در دفتر من یاد داشت فرمود : «مصطفی جان رحمت پہ لا کھوں سلام»

راولپندی :

۲۲۱- کتابخانہ مولوی سید محمود علی شاہ

[مسجد کپتان محمد فیروز خان ، دھوک رتہ ، راولپندی]

آقای مولانا سید محمود علی شاہ جلوی مظفر آبادی (آزاد کشمیر) امام مسجد کپتان فیروز محمد خان است و بہ زبان فارسی با من بہ گفت و گو پرداخت۔ در حدود ۸۰۰ کتاب چاپی عربی و اردو و فارسی در کتابخانہ اش دارد ، و تقریباً ۱۰ نسخہ خطی :

۱- اشعۃ اللمعات شرح فارسی مشکوٰۃ : (فارسی) از شیخ عبدالحق محدث دہلوی ، ۳ جلد ، نستعلیق خوش خط ، قرن ۱۱ ھ ق۔ بہ خط یکی از شاگردان شیخ عبدالحق است ۔

۲- وافیہ شرح کافیہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ ھ ق ۔

۳- مجموعہ : ۱- درود مستغاث ، ۲- دعای تاج ، (عربی) ، خط نسخ خوش ۔

۴- مجموعہ : ۱- لذت النساء ، ۲- قصیدہ بردہ ، ۳- قصیدہ غوثیہ (عربی و فارسی)۔

۵- بیاض ادعیہ ، تالیف و گرد آوری سید محمود علی شاہ جلوی مظفر آبادی کاظمی حسینی ، (دستنویس)۔

۶- مجموعہ : ۱- نافع الخلاق فی ادعیہ الغرایب : (عربی و اردو و فارسی) ، از عبدالرحیم خاکسار ، مقیم چکوال ، ۱۳۴۸ ھ ق۔ ۲- تقریر کافیہ در نحو (اردو و عربی)۔

۷- بیاض : (اردو) ، شامل مسائل دینی و ادبی و تاریخی ۔

۸- عجایب العجوب : (فارسی و عربی) ، در موضوع عرفان و مسائل دینی و روحانی و ادبی ، کاتب محمد بخش ، ساکن محموده علاقہ اسگم (راولپندی) ، کتابت ۱۲۸۲ ھ ق برابر با ۱۸۶۵ میلادی .

سرگودھا :

۲۲۲- کتابخانہ محمد نذیر رانجھا

[آبادی جلال ، پست خانہ چک شماره ۱۵ شالی ، بخش بھلوال ، سرگودھا]

در این کتابخانہ در حدود ۶۵ کتاب چاپی دارد و تعدادی مجلات و ماہنامہ های ادبی و تاریخی ، زبان عربی ۶ جلد ، زبان اردو ۳۳ جلد ، زبان پنجابی ۳ جلد ، زبان فارسی ۱۵ جلد ، زبان انگلیسی ۸ جلد .

آقای محمد نذیر رانجھا خود شاعر و نویسنده است و در طب یونانی و «ایلوپیتھی» از مؤسسہ طبی انگلیسی ایلوپیتھی درجہ دارد و تعدادی مقالات او در مسائل مذہبی و ادبی چاپ شدہ است و کتاب «نئی چراغ» را بہ زبان اردو و فارسی با آقای سید عارف نوشاھی تصنیف و چاپ کردہ اند ، فعلاً در راولپندی (صدر) ، خانہ شماره ۱۶۷ دھیری حسن آباد زندگی می کنند و کارمند کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان است .

اینک چند نسخہ خطی :

- ۱- اصول الفقہ : (عربی) خط نستعلیق ، با حواشی ، ۱۹۴ صفحہ .
- ۲- رسالہ تعویذ و طلسم : (فارسی) ، خط تحریر ، قرن ۱۲ ھ ق .
- ۳- منظومہ تجوید : (عربی) ، خط نستعلیق ، از سورۃ الفاتحہ تا سورۃ الناس ، قرن ۱۲ ھ ق . در آغاز یک رسالہ در علم قرائت از شاطبی و در پایان این نسخہ «قصیدہ شاشی در علم قرائت» آمدہ است .
- ۴- مجموعہ : ۱- مشکلات الفقہ معروف بہ «حیرت الفقہ» (فارسی) ، شامل سؤال و جواب ، تألیف احمد بن حمید بن شہاب اللہ بن نظام ، ۲- ناشناختہ (رسالہ فارسی) در موضوع دین ، ۳- قصہ طال مع روسپی بہ زبان فارسی . کتابت ۱۲۸۹ ، کاتب ملا گل محمد ، نشان مہر «ملا گل محمد ۱۲۸۶» .

۵- اراده العارفين و ارشاد الطالبين في سلوك السالكين : (فارسی) ، تألیف تقی الدین محمد بن ابی الحسن الحسینی ، در موضوع عرفان و سلوک ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ه ق .

۶- بوستان سعدی : (فارسی) ، خط تحریر ، قرن ۱۳ ه ق .

۷- رساله حساب : (فارسی) تألیف محمد بن بابا مشهور بکلان المفتی کاتب سید احمد ولد سید ملا محمد اسلم ، قرن ۱۲ ه ق .

۸- التلویح الی کشف حقایق التنقیح : (عربی) ، خط نسخ خوش و حواشی ارزنده در اصول الفقه .

راولپندی :

۲۲۳- کتابخانه سید عارف نوشاهی

[محلہ صادق آباد ، مین بازار ، اس ۲۳۹ ، راولپندی]

در این کتابخانه در حدود ۱۸۴ کتاب چاپی و تقریباً ۶۰ نسخه خطی موجود است. کتاب عربی ۶۶ جلد ، کتاب فارسی ۱۲۷ جلد ، کتاب اردو ۱۶۷ جلد ، کتاب انگلیسی ۴۱ جلد ، کتاب پنجابی ۱۰ جلد ، کتاب ترکی ۵ جلد ، کتاب پشتو ۲ جلد ، تعدادی مجله و ماهنامه به زبان های اردو و انگلیسی و فارسی نیز موجود است . آقای سید رضاء اللہ عارف نوشاهی شاعر و نویسنده است و تعدادی مقاله در روزنامه ها و ماهنامه ها به زبان اردو چاپ کرده است و چند تألیف هم دارد از جمله :

۱- نئی چراغ (چاپ شده) با هم کاری آقای محمد نذیر رانجها .

۲- ترجمہ ترانہ کشمیر (از فارسی) .

۳- ترجمہ کلمات طیبات (ملفوظات حضرت نوشاہ گنج بخش ۹۵۹-۱۰۶۴ ه ق) .

۴- آئینہ ایام (دفتر خاطرات از سال ۱۹۷۰ تا کنون ادامه دارد) (اردو و پنجابی) .

۵- ملفوظات سید شرافت نوشاهی (اردو) .

۶- فہرست نسخہ های خطی کتابخانہ نوشاہیہ (فارسی) برای کتابخانہ گنج بخش مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان .

اینک چند نسخه خطی :

- ۱- اسرار قادر : (فارسی) ، تألیف محمد جان ولد مولوی عبدالغفور ، تاریخ تألیف ۱۲۱۰ هـ ق ، کاتب سید شرافت نوشاهی ، کتابت ۱۳۴۷ هـ ق . در موضوع اوراد و اذکار عرفانی .
- ۲- تاریخ نامه قلعه رھتاس : (فارسی) ، در عهد عالمگیر پادشاه تألیف شده ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳- تذکرۃ المشایخ : (اردو) ، تألیف میر احمد شاه قادری ، تاریخ تألیف ۱۹۴۴ هـ م . در احوال مشایخ مصنف .
- ۴- تلخیص جمہرۃ النسب : (اردو) ، در موضوع شجرہ و انساب ، کاتب سید شرافت نوشاهی ، ۱۳۸۵ هـ ق .
- ۵- دیوان قادری : (فارسی) ، از سید محمد غوث الحسنی جیلانی اوچی شاعر قرن نهم هـ ق . کتابت از روی نسخه خطی قدیم از سید شرافت نوشاهی .
- ۶- سرمکنون : (اردو) ، منظوم ، از سید فقیر اللہ نوشاهی برقندازی ، تاریخ تألیف ۱۲۰۴ هـ ، کتابت (ایضاً) .
- ۷- شجرہ سادات : (فارسی) ، منشور ، مخصوصاً سادات گیلانی و دیگر خاندان و سلاسل طریقت ، تاریخ کتابت ۱۳۰۴ هـ ق .
- ۸- قصہ میرزا و صاحبان : (اردو و پنجابی) ، منظوم ، از «پیلو» شاعر عهد شاه جہان پادشاه و اورنگ زیب (قرن ۱۱ هـ ق) .
- ۹- گنج شریف : (اردو و پنجابی) ، تألیف حضرت نوشاہ گنج بخش (۹۵۹-۱۰۶۴ هـ ق) (چاپ شدہ) .
- ۱۰- لطایف صداقت : (فارسی) ، از محمد ماہ صداقت کنجاہی نوشاہی (برادر زادہ غنیمت کنجاہی شاعر و مثنوی گوی سراینده نیرنگ عشق) .
- ۱۱- نعم المعیار والمقیاس : (عربی) ، از علی بن حسام الدین متقی ، کاتب فقیر محمد محسن ، در موضوع اخلاق و اعمال مردمان .
- ۱۲- النوار العاشقین : (فارسی) ، منظوم سرودہ سید وارث علی شاہ نوشاہی جالندری در موضوع وحدت وجود و عرفان .

حسن ابدال :

۲۲۴- کتابخانه مدرسه اشرفیه

[دارالاشاعت و التبلیغ مدرسه اشرفیه، تعلیم القرآن، حسن ابدال]

به همراهی آقای پرفسور محمد اقبال ملک بدین کتابخانه راه یافتیم مالک . آقای مولانا حکیم شمس الدین احمد قریشی مالک این کتابخانه است و در محوطه مدرسه اشرفیه تعلیم القرآن در حسن ابدال واقع است . در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی و ۵۰ نسخه خطی دارد . آقای مولانا حکیم شمس الدین احمد قریشی هم تدریس می کند و هم طبابت به طرز قدیم . مسؤول مدرسه اشرفیه تعلیم القرآن است . در این مدرسه در حدود ۲۰۰ طالب علم علوم دینی درس می خوانند . لنگر (آشپز خانه) دارد و به طالب علان غذا و جا و مکان مناسب داده می شود . روش تدریس و کتابها «درس نظامی» است . مردم برای موجودیت و ارتقای این مدرسه همراهی و یاوری می کنند . در همان وقت که ما مشغول بررسی نسخه های خطی و کتابهای چاپی بودیم ، چند تن بیمار به آقای حکیم شمس الدین مراجعه کردند و او با روش ویژه پی به طرز قدیم نبض آنها را گرفت و به آنها دارو داد و به همراه این نبض گیری و دارو دادن دعا و ورد خواندن نیز همراه بود . اینک اسامی چند نسخه خطی :-

- ۱- دیوان حافظ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کاتب صاحب خان ولد هرجان ، تاریخ کتابت ۱۲۶۲ هـ ق (۱۹۰۳ بکر می) .
- ۲- کتاب الفقه : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳- بحرالرایق شرح کنز الدقایق : (عربی) ، از زین بنجیم الحنفی ، خط نسخ ، قرن ۱۳ هـ ق .
- ۴- شرح الیاس : خط تحریر ، کاتب عصمت الله ولد ملا محمد صلاح الدین قرن ۱۲ هـ ق (۲ نسخه) . در زمان شاه پادشاه در درانی .
- ۵- مجموعه : ۱- کتاب الفقه (عربی) ، ۲- تحفه الجالی (فارسی) ، کاتب محمد سعید برای پاسخاطر محمد گل آخون زاده ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۶- بوستان سعدی : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، جدول و سر لوح ، قرن ۱۲ هـ ق .

۲۲۵- کتابخانه قاضی عبدالقیوم

[اشرف الآثار ، نزد ڈاکخانہ (پست خانہ) ، حسن ابدال]

آقای قاضی عبدالقیوم معلم تدریس عربی بوده است و اکنون باز نشسته است . در کتابخانہ اش کہ از پدرش بہ او رسیدہ است در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی قدیم مخصوصاً درس نظامی موجود است . پدر قاضی عبدالقیوم ، مولانا محمد عبدالقادر ہزاروی نام داشتہ کہ از علمای بزرگ ایالت ہزارہ بودہ است و دارای بیش از ۲۰ تالیف در مسائل دین و مباحث مذہبی است کہ چند تالیف آنہا چاپ شدہ و بقیہ بہ صورت دستنویس پیش قاضی عبدالقیوم محفوظ است . اینک اسامی چند نسخہ خطی :

- ۱- مختار للفتوی لانہ اختارہ اکثر الفقہاء : (عربی) ، خط نسخ قدیم ، قرن ۱۰ ہ ق .
- ۲- اتمام الدراية لقراء النقاية : (عربی) ، تالیف امام اعظم جلال الدین سیوطی در موضوع مباحث ہمہ علوم اسلامی شبیہ (جامع العلوم) یا «کتاب ستینی» امام فیخر رازی است . کاتب شیخ عبدالرحمان ، کتابت ۱۰۵۸ ہ ق .
- ۳- تفسیر سورہ والضحی : (فارسی) ، از بہاء الدین ، کاتب خدا یار ساکن ہنبوکہ ، قرن ۱۲ ہ ق .
- ۴- جامع القوائین : (فارسی) ، از شاہ محمد مغفوری قنوجی ، کاتب محمد قاسم ولد میان غلام رسول .
- ۵- تبصرة المجودین فی رد مغالطات الوہابیین : (اردو و عربی) ، مؤلف و کاتب مولوی محمد عبدالقادر ہزاروی ، قرن ۱۴ ہ ق .
- ۶- السیف المسلول فی نحرمن سب التابعی و اصحاب الرسول : الملقب بکشف الحجاب فی مغالطہ الرفضہ فی عقدا م کثوم بعمر بن الخطاب (رض) ، (عربی و اردو) . مؤلف و کاتب (ایضاً) .
- ۷- رسالہ اولیات : (عربی) ، «۳۱۶ اولیات» . (ایضاً) .
- ۸- اسماہ الرجال : (عربی) ، (ایضاً) ، از کتاب های فقہ .
- ۹- تفسیر قرآن : (عربی) ، (ایضاً) ، از کتاب های فقہ .
- ۱۰- ذکر مطالب غنیة الطالبین : (عربی) ، (ایضاً) .

- ۱۱- حواشی کتب فقہ: (عربی) ، (ایضاً) .
- ۱۲- اساء الرجال الموطأ: (عربی) ، (ایضاً) .
- ۱۳- الفتح الرحمن فی تجوید القرآن: (عربی) ، (ایضاً) .
- ۱۴- فتح الاقفال بشرح تحفۃ الاقفال ، تألیف محمد المیہی (?) ، کاتب مولوی محمد عبدالقادر ہزاروی .
- ۱۵- حلیۃ الصبیان شرح فتح الرحمن: (عربی) ، مؤلف و کاتب مولوی عبدالقادر ہزاروی .
- ۱۶- کبریت احمر: (عربی) ، خط نسخ خوش ، قرن ۱۳ ہ ق .
- ۱۷- تبیض الصحیفہ: (عربی) ، مؤلف و کاتب مولوی عبدالقادر ہزاروی .
- ۱۸- کتاب القبل والمعانقہ والمصافحہ: (عربی) ، از ابن سعید احمد بن زیاد المعروف با بن الاعرابی ، کاتب (ایضاً) .
- ۱۹- تحریر المتشابہات فی مشکوٰۃ: (عربی) ، مؤلف و کاتب مولوی محمد عبدالقادر الہزاروی .
- ۲۰- اختلاف قرائت القرآن: (عربی) ، مؤلف و کاتب (ایضاً) .
- ۲۱- تحقیق المقال فی اساء الرجال مشکوٰۃ المصابیح: (ایضاً) .
- ۲۲- کتاب النفایس الفقہ و الحدیث: (عربی) در سال ۶۶۷ تألیف شدہ ، کتابت ۱۱۰۳ ہ ق خط نسخ .
- ۲۳- المواہب اللدنیہ بالمنح المحمدیہ: (عربی) ، از احمد بن خطیب القسطلانی (نصف دوم) ، کاتب احمد بن الفقیہ العمر المکی الیمنی ، تسوید ۸۹۸ ہ ق تبیض ۸۹۹ ہ ق ، نساخت ۹۶۷ ہ ق ، مقابلہ در ۱۰۰۰ ہ ق ، مالک عبدالمجید گجراتی ۱۰۸۲ ہ ق . چند مہر و امضا دارد .
- ۲۴- ناشناختہ: (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ہ ق . آغاز: «اگر منکر نبوت نہ» با حضرات جز بتعظیم پیش میا» .
- ۲۵- علم کیمیا: (اردو) ، قرن ۱۲ ہ ق .
- ۲۶- الامینیہ: (عربی) ، از محمد امین ابن عبید بخاری ، کاتب محمد صالح بن مولانا موسی سبوحی الکبروی بہ دستور شیخ صدر الدین خلیفہ امیر سید علی ہمدانی ، تاریخ کتابت ، ۱۰۴۸ ہ ق .

۲۲۶- کتابخانه نذر حسین شاه

[محلہ مل پیران ، حسن ابدال]

در این کتابخانه در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی بود و ظاهراً نسخه خطی نداشتند .
آرامگاه سید نور حسین شاه بخاری (متوفی ۱۳۶۲ هـ ق = ۱۹۴۲ م) را زیارت و این
بیت را از میرزا مظہر جان جانان یاد داشت کردم :

بنا کردند خوش نقشی بہ خاک و خون غلطیدن
خدا رحمت کند این عاشقان پاک طینت را

با آقای سید راشد حسین شاه و آقای سید فدا حسین شاه آشنا شدیم. اینک ۲ نسخه خطی :

- ۱- قرآن شریف : (چند سوره) ، (عربی خط نسخ ، کتابت ۱۲۵۲ هـ ق .
- ۲- درود مستغاث : (عربی) ، دستور های دعا خواندن فارسی ، کتابت برای پی پختو ،
۱۲۵۲ هـ ق .

در همان نزدیکی از خانه و مسجد سردار غیرت حیات خان دیدار کردیم و لیکن از
کتاب و کتابخانه اثری و خبری نیافتیم .

تاکسیلا :

۲۲۷- کتابخانه آستانہ قادریہ

[نواب آباد - تاکسیلا]

آقای صوفی محمد رفیق قادری در قصبہ نواب آباد بخش تاکسیلا مسجد و مدرسه و
دربار غوثیہ ساخته است و ہمہ آنها را «آستانہ قادریہ» نامیده است . آقای صوفی محمد رفیق
قادری کتابچہ پی چاپ کرده تحت عنوان «شجرہ طیبہ قادریہ» نقشبندیہ سہروردیہ پیر سید
انجمن بادشاہ بخاری» و این بیت حافظ در آغاز آن آمدہ است :

بہ می سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید کہ سالک بی خبر نبود ز راه و رسم منزلہا

پیر سید انجمن شاہ بخاری شاعر اردو و فارسی است . آقای صوفی محمد رفیق کتابخانہ

کوچکی داشت در حدود ۱۰۰ کتاب چاپی و دو نسخه دستنویس :

۱- نور الهدی : (فارسی) ، منظوم و منشور ، از حضرت سلطان باهو ولد بایزید معروف به اعوان ساکن قلعه شور کوت ، کاتب مولوی عبدالرحمان سروری قادری سلطانی ، قرن ۱۴ ه ق .

۳- دیوان سلطان باهو : (فارسی) کاتب (ایضاً)

آغاز : یقین دانم در این عالم که لا معبود الا هو

ولا موجود فی الکوین لا مقصود الا هو

انجام : فدا شد چشم جان در ذات باهو

به هستی هم جال الله جویم

۳- آفتاب معرفت : (اردو) ، در موضوع عرفان و طریقه سلطان باهو .

۲۲۸- کتابخانه حافظ غلام ربانی

[تاکسیلا]

آقای محمد مشتاق بشیر رئیس دبیرستان دولتی تاکسیلا (گورنمنٹ ہائی اسکول) مالک این کتابخانه است و در حدود ۱۵۰۰ کتاب دارد و از پدرش حافظ غلام ربانی به او رسیده است . جد امجد او «علم الدین و جدش» گل حسن «نام داشته اند و همه خاندان او در علوم اسلامی و عربی و فارسی و پشتو استاد بوده اند و فارسی می داند . این چند بیت را برآیم خواند :

بد نامی حیات دو روزی نبود بیش انهم کلیم با تو چه گویم چسان گذشت

یک روز صرف بستن دل شد به این و آن روز دیگر به کندن دل زین و آن گذشت

طبعی به هم رسان که بسازی به عالمی یا ہمتی کہ از سر عالم توان گذشت

در این کتابخانه ۳۰٪ کتاب انگلیسی ، ۴۰٪ اردو ، ۳۰٪ عربی و فارسی و زبان های دیگر است . در حدود ۷۴ نسخه خطی دارد از جمله :

- ۱- مجموعه : (فارسی) - ۱- رساله 'معرفات القرائت' ، خط نستعلیق ، ۲- قواعد القرآن (فارسی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۲- عمده الاسلام : (فارسی) ، تألیف و کتابت حافظ لطف الله ، تاریخ تألیف و کتابت ، ۱۰۶۰ ه ق .
- ۳- شایب ترمذی : (عربی) ، از حافظ ابن عیسی محمد بن عیسی ابن سوده الترمذی ، سنه ۸۶۲ ه ق در بلده هرات .
- ۴- درود تاج : (عربی) ، یادعای تاج ، مهر «شیخ عبدالقادر گیلانی» دارد .

راولپندی :

۲۲۹- کتابخانه 'منظور عالم قریشی

شاه راه محمد رضا شاه پهلوی ، بالمقابل دفتر ناظم تعلیمات ، راولپندی [

آقای مولانا الحاج منظور عالم قریشی نقشبندی مجددی در یکم جمادی الاول سال ۱۳۳۷ ه ق ولادت یافته و خلیفه سید محمد حبیب الله صاحب گجراتی (متوفی ۲۴ ربیع الاول ۱۳۸۱ ه ق) است . افسر باز نشسته ارتش پاکستان است . به ایران و کشورهای مسلمان سفر کرده و دربارهای عارفان و بارگه های بزرگان سلسله نقشبندیه را زیارت کرده است . در خانه اش بر روی همگان گشوده است و گروهی از سالکن و روندگان طریقت در پیش او زانورده و تلمذ می کنند . در کتابخانه اش در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی و نسخه خطی موجود است :

- ۱- برهان العاشقین : (فارسی) ، از شاه شرف الدین پانی پتی بو علی قلندر ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۲- امراریه : (فارسی) ، از عبدالجلیل ، کاتب نور محمد ، تاریخ کتابت ۱۴ محرم الحرام ۱۲۶۵ ه ق ، خط نستعلیق ، این نسخه در اختیار شیخ امام علی صوفی قریشی متوفی ۱۲۹۷ جد مولانا منظور عالم قریشی بوده است . نسخه ی ارزنده و در موضوع عرفان نقشبندیه و آمیخته با شعر فارسی عرفانی است .
- ۳- قرآن : قطع کوچک (حایل) (۸ × ۵ × ۳ مس م) ، کتابت ۱۰۸۰ ه ق . خط نسخ

خوش و تذهیب زیبا . در سال ۱۳۵۳ هـ ق در بلند شهر توسط حافظ عبداللطیف تجلید شده است .

۴- مجموعه : ۱- درود المستغاث ، کاتب مولانا مرحوم طالب علی محبوبی توکی نقشبندی مجددی قریشی سکنه چونده (امرتسر) فرزند قاضی امام علی (۱۹۱۵ م) .
۲- مدح محبوب سبحانی : (فارسی) ، منظوم .

۵- کبریت احمر : (عربی) ، (درود شریف) از شیخ عبدالقادر گیلانی ، کاتب غلام محمد ولد عبدالمجید شهید عموی منظور عالم قریشی . فالنامه (اردو) ، درباره تقدیر انسانی ، در این رساله قصاید دعایی و تعویذات و وظایف و همه آنها به اردو ترجمه شده است .

۶- رساله خلاصه سلوک مجددیه و نقشبندیه : (اردو) ، تألیف مولانا الحاج منظور عالم قریشی ، (دستنویس) ، ۸ صفحه ، ۱۳۹۴ هـ ق .

۲۳۰- کتابخانه عالیجاهی

[دواخانه عالیجاهی ، اقبال رود ، چوک نیا محله ، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای حکیم مولوی لطف الرحمن عالیجاهی است که دواخانه دارد و در داخل دواخانه کتابخانه ، هم نبض می گیرد و هم کتاب می خواند . در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی در کتابخانه اش دیدم که بیشتر آنها در موضوع طب بودند . نسخه خطی ندارد .

۲۳۱- کتابخانه مولوی عبدالستار توحیدی

[جامع مسجد چوک ، نیا محله ، راولپندی]

آقای مولوی عبدالستار توحیدی پیش امام و خطیب مسجد جامع چهار راه محله نو در راولپندی . در کتابخانه اش در حدود ۴۰۰ کتاب چاپی و ۲۰ نسخه خطی است . دیدار از نسخه های به بعد موکول شد .

۲۳۲- کتابخانه مولانا عبدالعزیز خوشنویس

[چاه سلطان ، مسجد الفاروق ، راولپنڈی]

آقای مولانا عبدالعزیز (ولادت ۱۹۳۵) عالم علوم اسلام و خوشنویس فارسی و اردو است و در خط نستعلیق و نسخ و شکسته چربدست و ماهر است و او این و دو مین کتابی که خوشنویسی کرده «فارسی آموز» و «کریم» نام داشته است. تا کنون بیش از یک صد کتاب و رساله کتابت و خوشنویسی کرده و اصولاً با کتابت و خوشنویسی زندگی خود را تأمین می کند. در علوم اسلامی شاگرد آقای مولانا غلام الله خان مهتم دارالعلوم تعلیم القرآن (مدینه مارکیت ، راولپنڈی) است و در خوشنویسی شاگرد آقای عبدالحفیظ مہاوی بوده است و یک پسر و هفت دختر دارد و پیش امام و خطیب مسجد الفاروق محمّد سلطان پوره (چاه سلطان) است. در کتابخانه اش در حدود ۱۰۰ کتاب چاپی موجود است و اکثر آنها به زبان اردو و ہائہابی است کہ خود خوشنویس کرده است. کتابی چاپی به زبان اردو و قطع بزرگ در این کتابخانه است کہ «تذکرہ عالم» نام دارد و شرح احوال و فتوحات و شکست های پادشاهان مغول در شبہ قارہ و تصاویر رنگین بہ قطع بزرگ دارد. نسخہ خطی ندارد.

۳۳۳- کتابخانه حکیم محمد یحیی خان شفا حاذق العصر

[سرکار رود ، مقابل دبیرستان دولتی اسلامیہ ، آر ۲۶۲ ، راولپنڈی]

آقای حکیم محمد یحیی خان شفا حاذق العصر بہ روش یونانی یا ابن سینابی طبابت می کند و در خیابان جامع مسجد راولپنڈی «دکان طبابت» دارد. در حدود ۶۰ سالہ بہ نظر می رسد بہ فارسی حرف می زند و عربی می داند و زبان مادرش پنجابی و اردو است. چند تالیف در مسائل طبی دارد. اشعار فارسی و عربی اورا خواندہ ام. ہفت فرزند دارد. پنج دختر و دو پسر. از کتابخانه اش دیدار کردم. تقریباً ۳۵۰۰ کتاب چاپی دارد کہ اکثر آنها در مسائل طبی و دینی است. ۱۴ نسخہ خطی دارد، از جمہ:

۱- جنت النعم فی فضائل القرآن الکریم : (عربی) ، کتابت قرن ۱۴ ه ق.

۲- تحفہ علایی : (فارسی) ، از حکیم علاء الدین .

۳- مقادیر الاوزان : (عربی و فارسی) ، از ابو اسماعیل یوسف .

- ۴- سسی پنون : (فارسی) ، منظوم ، از شهباز.
- ۵- کتاب الفضائل : (عربی) ، شامل احادیث فضل و منقبت.
- ۶- کیمیا : (فارسی) ، ناقص ، در علم کیمیا ، خوش خط.
- ۷- بیاض حکیم خیر الدین : (اردو و فارسی) ، از حکیم خیر الدین و گروهی از حکیمان دیگر.
- ۸- رساله نبض : (اردو).

۲۳۴- کتابخانه جامعہ فرقانیہ مدنیہ

[بازار کوهاتی ، مجلہ جہانگیر آباد (کرتار پورہ) ، راولپندی]

به همراهی آقای مولانا عبدالعزیز خوش نویس به جامعہ فرقانیہ مدنیہ رفتیم و با آقای مولانا عبدالحکیم مدیر آن مدرسه و نماینده مجلس شورای ملی پاکستان و با آقای مولوی قاری محمد زرین نظم آن ملاقات کردیم. این مدرسه در سال ۱۹۵۹ میلادی تاسیس شده است. ۷ طالب علم و ۱۲ نفر استاد دارد. ۲ نفر استاد مصری و یک نفر استاد حجازی (عربستان سعودی) دارد. آقای مولانا عبدالحکیم درخواست داشت که یک استاد ایرانی برای تدریس فارسی در این مدرسه لازم است و اگر این استاد از ایران بیاید برای او همه گونه همراهی و همکاری فراهم است و غذا و مکان و حقوق او را مدرسه می دهد.

در مدرسه فرقانیہ مدنیہ برای طالب علمان و استادان مکان و لباس و غذا و بهداشت فراهم است. از «نگر» یا «مطعم و مطبخ» آن دیدن کردم. آنچه منظور من بود دیدار از کتابخانه جامعہ فرقانیہ مدنیہ بود. در این کتاب خانه در حدود ۳۵۰۰ کتاب چاپی موجود است و از نسخه خطی بی نیایم. آقای مولانا عبدالحکیم می گفت به زودی کتابخانہی بزرگ برای مدرسه رفانیہ به وجود خواهد آمد.

۲۳۵- کتابخانه اشرفیه

[مجلہ جہنگی جدید ، کوهاتی بازار ، راولپندی]

نام این کتابخانه از نام مولانا اشرف علی تھانوی گرفته شده است. در حدود ۳۰۰۰

کتاب چاپی دارد . نسخه خطی ندارد . مالک کتابخانه آقای حاج محمد دین اشرفی است و تألیفات دارد از جمله : «شریعت و طریقت» به زبان اردو .

۲۳۶- کتابخانه جامعہ اسلامیہ اسرار العلوم

[شاهراہ محمد رضا شاہ پہلوی ، راولپنڈی]

آقای مولانا حاجی اسرار الحق مدیر این مدرسہ است . در کتابخانہ جامعہ اسرار العلوم در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی دارد . نسخه خطی ہم دارد اما من موفق نشدم آنها را ببینم متأسفانہ .

۲۳۷- کتابخانہ دارالعلوم مہریہ

[رتہ امرا ل ، گلی نمبر ۱ ، راولپنڈی]

نام این دارالعلوم از نام سید پیر سہر علی شاہ گولروی اخذ شدہ است و آقای پیر نصیر الدین شاہ .

۲۳۸- کتابخانہ جامعہ حنفیہ انوار العلوم

[جامعہ حنفیہ انوار العلوم ، عید گاہ رود ، راولپنڈی]

آقای مولانا حاج سید چراغ الدین شاہ رئیس جامعہ حنفیہ انوار العلوم است وی عالم علوم اسلام و قاری قرآن و بسیار خوش صورت است و بہ ایران و کشور های عربی سفر کردہ است . این جامعہ یا مدرسہ در سر تا سر پاکستان ۸ شعبہ دارد و از دورہ حفظ قرآن تا دورہ حدیث تدریس می شود و روش تدریس نظامی است . در شعبہ مرکزی ۱۷ استاد و ۳ شاگرد دارد و برای زبان فارسی گلستان ، بوستان ، حمد بیحد ، پند نامہ عطار ، قاضی قطب ، و تحفہ نصیح ، تدریس میشود . در کتابخانہ جامعہ حنفیہ انوار العلوم در حدود ۴۵۰۰ کتاب چاپی موجود است و ظاہراً ۳ نسخه خطی داشت کہ فقط ۲ نسخه خطی آنرا دیدار کردم :

۱- مظاهر حق : (اردو) ، ۴ جلد ، قرن ۱۳ ه ق .

۲- مفتاح الفتوح الغیب : (فارسی)، ترجمه و شرح از عربی (متن عربی از شیخ عبدالقادر جیلانی)، تاریخ کتابت ، ۱۲۸۱ هـ ق .

۲۳۹- کتابخانه مدرسه امداد العلوم

[مسجد گولیان والی ، محله نیاریان (رنکرزان) ، مکان نمبر ۶۵-۴ ، جامع مسجد

رود ، راولپندی]

این مدرسه پنج استاد و ۱۵ شاگرد دارد و از غذا و جا بهره مند هستند. در کتابخانه این مدرسه در حدود ۲۰۰ کتاب چابی دیدار کرده. نسخه خطی نداشت. مدیر مدرسه و کتابخانه امداد العلوم آقای مولانا حاج سید محمود شاه است.

۲۴۰- کتابخانه سید محمود شاه

[مسجد گولیان والی ، محله نیاریان (رنکرزان) ، راولپندی]

مالک این کتابخانه آقای مولانا حاج سید محمود شاه است. وی عالم و فاضل است. با آب زمزم مکرم و خرمای مدینه منوره که در هنگام ادای مراسم حج با خود آورده بود از ما پذیرایی کرد. وی پیش اسم مسجد گولیان والی است. این مسجد در ۱۰۱۰ هـ ق ساخته شده است. و در هنگام جنگ و مبارزه مسلمانان و هندوان مناره ها و گنبد آن گولہ باران شده است و نشان گولہ ها نمایان است. کتابخانه سید محمود شاه در داخل یکی از اطاقهای مسجد قرار دارد. در حدود ۵۰۰ مجلد کتاب چابی در علوم اسلامی و تقریباً ۱۲ نسخه خطی داشت از جمله:

۱- دلائل الخیرات : (عربی) ، خط نسخ خوش ، تذهیب و جدول های زیبا و نقاش دندان موش ، هذا دلائل الخیرات من مصنعات الدارانی ، قرن ۱۱ هـ ق .

۲- مجموعه : (عربی و فارسی) ، ۱- سوره های قرآن ، ۲- قصیده غوثیه ، ۳- درود کبریت احمر ، ۴- اوراد فتحیه ، قرن ۱۱ هـ ق .

۳- مجموعه : ۱- دلائل الخیرات (عربی) ، ۲- قصیده برده ، ۳- قصیده غوثیه ، کتب فقیر محمد حسن ، قرن ۱۲ هـ ق .

تراکیب : (اردو) ، در موضوع صرف و نحو ، از شاہ نور حسین کیمبلپوری .
چند کتاب چابی عم زیارت کردم : ۱- قضاء الارب من ذکر علم النحو والادب .
(اردو) چاپ مفید عام ، در سال ۱۳۱۶ هـ ق . ۲- مرآة التفاسیر (عربی) .

پیشاور :

۲۴۱- کتابخانہ حسنیہ

[یکہ توت ، پیشاور]

در تاریخ ۱۲ سنند ماہ ۱۳۵۴ بہ ہمراہ آقای پرفسور محمد اقبال استاد دانشکدہ دولتی
راولپنڈی (اصغر ماں) بہ پیشاور رسیدی و از خانقاہ سید حسن قادری و کتابخانہ حسنیہ
دین نوریہ . آقای سید انجاء محمد امیر شاہ قادری سجاده نشین دربار و خانقاہ سید حسن
قادری است . وی بہ سال ۱۹۲۲ ولادت یافتہ و نام مادرش «بہرہ ور سلطان» (۱۸۸۹-
۱۹۵۱ م) و پدرش حافظ سید محمد زمان شاہ (۱۸۸۷-۱۹۵۰ م) است . آقای سید محمد
امیر شاہ ۹ فرزند دارد : ۱- غلام السیدین ، ۲- جمال الحسنین ، ۳- محمد حسنین ، ۴- احمد
نحی الدین ، ۵- نور الحسنین ، ۶- غلام الحسنین ، ۷- جمال الحسنین ، ۸- ام بتول ،
۹- ام سلمہ . تالیفات آقای سید امیر شاہ قادری بدین شرح است :

- ۱- تذکرہ مشایخ مرحد بہ زبان اردو (۲ مجلد) .
 - ۲- تذکرہ مشایخ قادریہ حسنیہ (اردو) .
 - ۳- تذکرہ حفاظ پیشاور (اردو) .
 - ۴- نماز مقبول .
 - ۵- شرح شاہیل ترمذی ترجمہ و تحقیق از عربی بہ اردو .
- بر دیوار های آستانہ و خانقاہ حسنیہ اشعار فارسی و قطعات مرقع عربی و اردو و
پشتو و سخنان مشایخ را بہ خط نستعلیق خوش کتابت کردہ و در قابها جای دادہ و
آویختہ بودند : از شاہ محمد غوث لاہوری :

صبا بہ حسن ادب گو تو غوث اعظم را
خدا سپرد بہ تو کار ہر دو عالم را
تو آن شبی کہ کنی رد قضای مبرم را
بری ز خاطر نا شاد محنت و غم را

ہدیہ نعت

جان و دلم فدای جہاں محمد است
 خاکم نثار کوچہ آل محمد است
 دیدم بعین قلب و شنیدم بہ گوش ہوش
 در ہر مکان فدای جہاں محمد است
 این چشمہ روان کہ بہ خلق خدا دہم
 یک قطرہ پی ز بحر کمال محمد است
 این آتشم ز آتش مہر محمدی است
 وین آب من ز آب زلال محمد است

«ادرکنی یا علی المرتضیٰ (ع) ، یا غوث الاعظم دستگیر (رض) . و یک قصیدہ
 از مشیر کاظمی بہ زبان اردو بدین مطلع :

گل امامت در پیمبر نبی کا پر تو نشان حیدر

در خانقاہ حسنیہ با آقای رحیم بخش طارق مدیر مجلہ ہفت روزہ الرشید (اردو) کہ
 در مجلہ کوتالہ رشید خاں (گنج بخش دروازہ ، پیشاور شہر) سکونت دارد آشنا شدم .

در کتابخانہ حسنیہ در حدود ۱۷۰۰ کتاب چاپی و تقریباً ۱۰۰ نسخہ خطی موجود
 است . اینک اسامی چند نسخہ خطی :

۱- شرح غوثیہ (فارسی) ، یا شرح جامع صحیح بخاری از شاہ محمد غوث لاہوری ،
 کتابت بہ خط شارح ، تاریخ کتابت ، ۱۱۳۸ ھ ق در پیشاور من مضافات
 کابل ، خط نسخ مؤلف جامع صحیح بخاری ، محمد بن اسماعیل البخاری .

۲- رسالہ در اصول حدیث : (عربی) ، از شاہ محمد غوث لاہور ، تاریخ کتابت
 ۱۳۸ ھ ق .

۳- شرح کبریت احمر : (فارسی) ، خط نستعلیق ، ۱۲۷۲ ھ ق .

۴- مکتوب : (فارسی) ، از شاہ عبدالحق محدث دہلوی (رح) بہ جانب امام ربانی
 شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ، کتابت ۱۲۷۲ ھ ق .

- ۵- ترجمه 'کنز الدقایق' : (فارسی) ، سرلوح ساده ، کتابت ۱۱۷۵ هـ ق ، در پایان «نقشه افلاک» دارد و نشان مهر «شیخ محمد شفیع» و «تاج محمد» دارد .
- ۶- رسائل حضرت ایشان (خواجہ عبید اللہ احرار) ، (فارسی) کتابت ۱۲۹۱ هـ ق .
- ۷- طریق تحقیق : (فارسی) ، از حکیم سنایی ، کتابت ، ۱۲۶۶ هـ ق .
- ۸- خوارق العادات : (فارسی) ، از غلام ابن سید محمد عابد قادری بن سید محمد غوث بن سید حسن لاهوری ، خط نستعلیق ، کتابت ۱۱۸۹ هـ ق .
- ۹- جواز ذکر جهر : (ع) خط نسخ ، از شاه محمد غوث لاهوری .
- ۱۰- شرح قصیده غوثیہ : (فارسی) ، کتابت ۱۲۸۲ هـ ق (۲ نسخه) .
- ۱۱- رساله فی بعض اصطلاحات اهل الحدیث : (عربی) از شاه محمد غوث بن سید حسن القادری .
- ۱۲- خوارق العادات : (اردو) ترجمہ از ابوالحسنات قادری لاهوری .
- ۱۳- مجموعه : ۱- اشعار فارسی در مدح شیخ عبدالقادر جیلانی (رح) ، کتابت ۱۱۹۳ هـ ق .
- ۲- رساله فارسی (۱۱) قدم بہ طرف بغداد بنا بر عقیدہ قادریہ برای وظیفہ و دعا) .
- ۳- رساله درباره منصور حلاج (فارسی) ، کتابت ۱۲۲۷ هـ ق .
- ۴- رساله مسائل دینی ، ۵- جنگ اشعار فارسی ، ۶- چهل غزل از میر سید علی ہمدانی (امیر کبیر) .
- ۱۴- اسرار طریقت : (فارسی) ، از شاه محمد غوث قادری لاهوری .
- ۱۵- مجموعه رسائل ادعیہ و تعویذات و وظائف : بہ خط شاه محمد غوث قادری لاهوری
- ۱- نسب نامہ شاه محمد غوث (فارسی) ، ۲- طریقہ نماز تہجد ، ۳- سلام بہ غوث پاک ، ۴- جنگ اشعار ، ۵- مناقب عجایب و نصایح و غرایب از نفحات الانس ، خط نستعلیق ، ۶- قصیدہ غوثیہ ، ۷- تفسیر ابجد ہوز (فارسی و عربی) . ۸- درود غوث پاک (عربی) ، ۹- مناجات شاه محمد غوث (عربی) . زیر این مناجات «امضا و خط شاه محمد غوث قادری» دارد .
- ۱۰- مناقب اهل البیت النبی (ص) . ۱۱- فضایل ایام متبرکہ و شبہای مکرمہ

۱۲. قصیدہ بردہ ، کاتب شیخ لدها ، خط نسخ ، ۱۳ - قصیدہ امالی (عربی) .
اثر «سہر اورنگ زیب» دارد .
- ۱۶- جواز ذکر جہر : (عربی و فارسی) از شاه محمد غوث لاهوری ، ۱۲۹۰ ھ ق .
- ۱۷- جواز اقوال صوفیان بر وحدت وجود : (فارسی) ، کاتب عبدالحمید ، ۱۲۹۰ ھ ق .
- ۱۸- مراتب سلوک و حقایق عرفان : (فارسی) ، از شاه محمد غوث لاهوری ، خط نستعلیق و ترجمہ اردو از امیر شاہ قادری و دکتر محمد عطاء اللہ قادری .
- ۱۹- مونس القادریہ : (فارسی) ، از «بہاء الحق» یا «بہاء الدین» شامل اشعار و مناجات ہفتگانہ .
- ۲۰- تنبیہ الغافلین : (فارسی ، منظوم) ، خط نسخ ، کاتب ملا عبدالشکور ابن ملا خیر اللہ کتابت ۱۲۹۳ ھ ق .
- ۲۱- ہدایہ الاحمدیہ فی ترجمہ تحفۃ الحمیدیہ : (فارسی) ، از مولانا رضوان اللہ مردانی ، در موضوع مناظرہ رد بر سید احمد دہلوی و شاہ اسماعیل دہلوی .
- ۲۲- تفسیر القرآن : (عربی ، ناقص) ، از محمد بن حسن بن علی الشارنقاشی ہراسکی ، تاریخ تفسیر ، ۹۴ ھ ق .
- ۲۳- اشعۃ اللمعات شرح فارسی مشکوٰۃ (فارسی ، ۲ جلد) تاریخ ۱۰۱۹ ھ ق ، کاتب محمد قاسم ، کتابت ۱۲۷۴ .
- ۲۴- تفسیر قرآن : (فارسی) ، کاتب محمد صالح ولد خواجہ باقی ، چہارم شعبان ۱۹ جلوس حضرت عالمگیر پادشاہ غازی ، ۱۰۸۷ ھ ق .
- ۲۵- ناشناختہ : (عربی و فارسی) ، مسائل دینی ، ناقص ، خط شکستہ ، قرن ۱۴ ھ ق .
- ۲۶- علم الاصول : (عربی) ، کاتب محمد اکرم بن جلال الدین ، کتابت ۱۱۲۷ ھ ق .
- ۲۷- حصن حصین بن کلام سید المرسلین : (عربی) ، کتابت ۱۱۲۰ ھ ق ، مالک فقیر محمد زمان شاہ پدر سید امیر شاہ قادری .
- ۲۸- تذکرۃ الاولیاء : (فارسی ، ناقص) ، از عطار نیشابوری ، خط نسخ ، قرن ۱۰ ھ ق .
- ۲۹- الرسالۃ البیضاء فی تمییز الضاد عن الظاء : (فارسی) .
- ۳۰- انوار غوثیہ یا شرح الشاہیل النبویہ : (اردو و فارسی) از ابن عیسی محمد بن

- سورة الترمذی ، ترجمه از سید محمد امیر شاه قادری گیلانی سجاده نشین
درباره سید حسن قادری ، کاتب محمد اسلم چوهان .
- ۳۱- تحفه السلاطین : (فارسی) در موضوع انشاء و نامه نگاری ، از حسن گل محمد ،
قرن ۱۲ ه ق .
- ۳۲- مختصر الوقایه : (عربی) ، فقه ، از عبید الله بن مسعود بن تاج الشریعه ، قرن
۱۲ ه ق .
- ۳۳- شرح جامی : (فوائد الضیائیہ) (عربی) ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۳۴- مجموعه خانی : (فارسی) ، دو مہر دارد «مراد می طلبند همه از محمد» ، و
«حافظ محمد مراد ۱۱۸۰» : کتابت ۱۱۷۶ ه ق .
- ۳۵- علم سیاق یا منتخب عالم الحساب : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۳۶- در النضید در علم تجوید : (عربی) ، در موضوع تجوید و قرائت ، از شاه عبدالحق
محدث دهلوی ، خط نسخ .
- ۳۷- العواشی الازہریہ فی حل الالفاظ المقدمہ الجزریہ (عربی) ، از خالد بن عبدالله
الازہری ، تاریخ تألیف ۸۶۷ ه ق . کاتب غلام حیلانی پیشاوری ، تاریخ
کتابت ، ۱۲۷۴ ه ق .
- ۳۸- کتاب فقہ : (ناقص ، عربی) ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۳۹- کتاب فقہ : (ناقص ، عربی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۴۰- اصول الفقہ : (عربی) ، کاتب اخوند زاده خلف اخوند سرفراز ، تاریخ کتابت
۱۲۰۸ ه ق .
- ۴۱- ترسل : (فارسی) ، خط شکستہ ، تاریخ تألیف و کتابت ، ۱۳۳۵ ه ق .
- ۴۲- الشای قاینی : (فارسی) ، خط شکستہ ، در موضوع زاخیل بالا . مؤلف در مقدمہ
خود از فتح علی شاه قاجار نام برده است .
- ۴۳- کتاب احادیث : (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۴۴- 'جنگ اشعار : (فارسی) ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۴۵- درود مستغاث : (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق .

- ۴۶- مشارق الانوار: (عربی) ، در دو مجلد ، در موضوع و شرح حدیث شامل ۱۲۳۵ حدیث ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۴۷- ناشناخته: (فارسی) ، در مسائل فقہ فارسی ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۴۸- طریق تعلیم سپاہ نو: (فارسی) ، در موضوع قواعد سپاہیگری و جنگ آزمایی ، قرن ۱۴ ه ق .
- ۴۹- انشای خادمی: (فارسی) ، کاتب احمد جان ولد محمد کمال کشمیری ، کتابت ۱۲۸۷ ه ق .
- ۵۰- مجموعه: ۱- عقاید سنیہ (عربی) ، از عثمان بن عیسی صدیقی حنفی ، ۲- حاشیہ قصیدہ امالی (فارسی) ، ۳- انیس المتقین از ابن فقیہ حسن بن فقیہ ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵۱- فقہ: (فارسی و عربی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵۲- کتاب فقہ: (ناقص ، عربی) ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵۳- شرح ہدایہ آخرین: (عربی) ، کاتب گل محمد ساکن کوت سارنگ ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵۴- تفسیر آیات قرآنی و مطالب دینی: (فارسی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۵۵- مجموعه: ۱- کلمات امیر المؤمنین علی ابن طالب (ع) ، (عربی و فارسی) ، ۲- چہل کلمہ (ترجمہ بہ فارسی) ، ۳- رسالہ قدسیہ از خواجہ محمد پارسا ، ۴- لوامع یا شرح قصیدہ میمئہ فارسیہ ، ۵- شرح تبیین مفتوح مشنوی ، ۶- لوایح . ۷- رسائل نقشبندیہ (فارسی) ، قرن ۱۴ ه ق .
- ۵۶- شرح کرمانی بو صحیح بخاری: (عربی) ، (نصف آخر) ، تاریخ کتابت ۱۱۰۷ ه ق .
- ۵۷- کتاب الفقہ: (عربی) ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۵۸- کتاب تاریخ: (وقایع جنگ ایران و افغان) ، (فارسی ، ناقص) .
- ۵۹- مختصر الوقایہ: (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۶۰- اسکندر نامہ: (فارسی) قرن ۱۳ ه ق .
- ۶۱- اخبار الاخرت: (پشتو) کاتب ، مراد ، کتابت ، ۱۲۸۳ ه ق .

- ۶۲- گلستان : (فارسی ، ناقص) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۶۳- دیوان حافظ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۶۴- منتخب دیوان حافظ : (قرن ۱۳ ه ق) ، مہر «عبدالحمیم» دارد .
- ۶۵- حسن و عشق : (فارسی) ، مشور، از نعمت خان عالی ، خط خوش نستعلیق .
قرن ۱۳ ه ق .
- ۶۶- شرح بوستان : (فارسی) از علی محمد ولد گل محمد انصاری ، تألیف ۱۱۲۴ ه ق .
- ۶۷- کتاب منطق و فلسفہ : (ناشناختہ) ، (عربی) ، خط تحریر و شکستہ (روی الفاظ و کلمات نقطہ ندارد) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۶۸- مجموعہ سلطانی : (فارسی) ، کتابت ۱۱۶۴ ه ق .
- ۶۹- مجموعہ : ۱- مراح الارواح (عربی) ، ۲- زرادى (فارسی و عربی) ، ۳- زنجانی (عربی)
در موضوع صرف و نحو ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۷۰- قرآن : خط نسخ سادہ ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۷۱- جنگ اشعار : (فارسی و پنجابی) ، شامل قصیدہ سربانی بد پنجابی و چندین قصیدہ و
غزل دیگر .
- ۷۲- بوستان سعدی : خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۷۳- تفسیر حسینی : (نصف اول) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۷۴- العوامل فی النحو : (فارسی) ، کتابت ، ۱۲۵۰ ه ق (در مدراس) .
- ۷۵- مجموعہ : ۱- جامع القوانین در موضوع انشاء ، و نامہ نگاری تاریخ تألیف ۱۰۸۵
ه ق ، تاریخ کتابت ۱۲۵۹ ه ق ، کاتب ناصر الدین ، ۲- مثنوی سلطان
جمعہ . ۳- مثنوی نعت و منقبت ، ۴- مثنوی توحید و نعت ، ۵- کتاب
طب ، ۶- مثنوی سیاق (علم سیاق) سرودہ رستم علی شاہ سید ، کاتب غلام
شاہ ، تاریخ کتابت ۱۲۸۴ ه ق ، ۱۸۹۵ بکرمی .
- ۷۶- مجموعہ : ۱- نجات المؤمنین (پنجابی) ، کاتب خواجہ شیرین ، ۲- منظومہ فقہ
(پنجابی) از عبدالوہاب ، کاتب غلام جیلانی پیشاوری ، ۳- خلاصہ کیدانی ،
کتابت ۱۲۶۸ ه ق ، ۴- منظومہ پنجابی در فقہ .

۷۷- مجموعه : ۱- ناسخ و منسوخ (عربی) ، از ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن العثمان بن عمر البلخی ، ۲- علم قرائت از جزری (عربی) ، ۳- عین العلم از محمد بن العثمان بن عمر البلخی .

۷۸- داستان باغبان : (فارسی) ، منظوم و منشور ، قرن ۱۴ هـ ق .

۷۹- خواص سوره های قرآن : (فارسی) ، ناقص ، خط خوش نستعلیق ، قرن ۱۰ هـ ق .

۸۰- تعویذات : (فارسی و عربی ، ناقص) .

۸۱- بیان احکام فقه و صلوة : (عربی) ، قرن ۱۳ هـ ق .

۸۲- دیوان صائب : (غزل) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ هـ ق .

۸۳- قدوری ترجمهٔ فارسی : قرن ۱۲ هـ ق .

۸۴- مناقب غوثیه : (فارسی) ، از محمد صادق شهبانی سعیدی قادری ، قرن ۱۱ هـ ق .

۸۵- قرآن : مذهب و مرصع و در حواشی آن تفسیر حسینی در هنت منزل و هر

منزل دارای تذهیب و لوح و نقاشی دندان موشی و گل و بوته نگاری ،

کتیبه های سر سوره ها زمرد و شنگرف و لاجوردی و زر (برجسته) ، نشان

دوایر زرین و ۶ نقطهٔ شنگرف و نقطهٔ لاجوردی ، قرن ۱۱ هـ ق . از آغاز و

انجام افتادگی دارد. شمس و ترنج و سر سوره ها و جزوها و حزبها رنگا رنگ.

۸۶- قرآن : لوح و خط نسخ خوش .

۸۷- قرآن : خط نسخ خوش ، جلد مذهب و مرصع و شیرازه دار و آستر جلد نقاشی

روغنی و گل و بوته ، قرن ۱۱ هـ ق .

۸۸- التحقیق الکامل فی مهات المسائل : (اردو) ، از سید امیر شاه قادری (ج ۱ و ۲) .

در مسائل دینی و مناظره .

۸۹- قرآن شریف : خط خوش ، زیر نویس فارسی .

راولپندی :

۲۴۶- کتابخانهٔ سید حسین احمد شاه

[مسجد الفاروق ، محلهٔ سلطانپوره ، کوی شماره ۱۷ ، راولپندی]

آقای مولوی سید حسین احمد شاه ساکن چک بیلی خان نزدیک راولپندی است و

لیکن در مسجد الفاروق (محلهٔ سلطانپوره) اسامت و تدریس می کند و کتابخانهٔ کوچکی

دارد . حافظ قرآن است و شاگرد مولانا غلام الله خان شیخ القرآن و رئیس دارالعلوم تعلیم القرآن است . به همراهی و معرفی آقای مولانا عبدالعزیز کاتب خوشنویس بدین کتابخانه راه یافتیم . در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی و ۸ نسخه خطی دارد :

- ۱- مجموعه : ۱- صرف میر (فارسی) از میر سید شریف جورجانی ، کاتب نظام الدین لعب ظہیر ، قرن ۱۲ ه ق . ۲- صرف (فارسی) ، خط نسخ قرن ۱۲ ه ق . ۳- علم تفسیر (عربی) ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۲- سراجی : (عربی) ، علم میراث ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۳- مجموعه : (فارسی) ، ۱- گلستان ، ۲- بوستان ، خط نستعلیق خوش جلی ، کاتب ندارد ، کتابت ۱۲۶۹ ه ق .
- ۴- کتاب طب : (فارسی) ، کاتب محمد مظفر الدین کوهمروی در مطب مولوی حکیم کریم بخش (بهار گنج دہلی) ، ۱۹۴۵ م .
- ۵- کتاب طب : (فارسی) ، ایضاً .
- ۶- شرح سراج الارواح : (پنجابی) . در علم صرف . شارح مولانا غلام ربانی ، کاتب مولوی سید حسین احمد شاه ، کتابت ۱۳۸۰ ه ق .
- ۷- قانونچہ کھیوالی : (پنجابی) در علم صرف بہ طرز کامرہ ، شارح مولوی غلام رسول ، کاتب و کتابت (ایضاً) .
- ۸- شرح مائتہ عامل : (پنجابی) ، کاتب (ایضاً) .

۲۴۷- کتابخانہ مولوی محمد صادق ہاشمی

[جامع مسجد میان عبدالعزیز ، کمیٹی محلہ ، گلی نمبر ۳ ، راواپندی]

آقای مولوی محمد صادق رئیس مدرسہ اسلامیہ ہاشمیہ و شاگرد مولانا خیر محمد (خیر المدارس ملتان) است . کتابخانہ کوچکی دارد کہ در حدود ۲۰۰ کتاب دارد . در مدرسہ اش ۴ طالب علم و ۳ مدرس بہ حفظ قرآن و تدریس درس نظامی مشغول هستند و برای شاگردان «لنگر» و جای استراحت مہیا است . دو دستنویس در این کتابخانہ موجود است :

۱- بیاض تقاریر ترمذی : (اردو) ، در موضوع شرح احادیث و فقہ و فتویٰ براساس عقیدہ ائمہ اربعہ و اہل سنت و جماعت. شارح مولانا محمد شریف کشمیری ، کاتب مولوی محمد صادق ہاشمی ، کتابت ۱۳۸۰ھ ق.

۲- بیاض تقاریر بر بخاری : (اردو) ، در شرح احادیث ، شارح مولانا خیر محمد رئیس خیر المدارس ملتان ، کاتب (ایضاً).

۲۴۸- کتابخانہ دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ

[دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ ، محلہ امیر پورہ ، گلی نمبر ۶۵ ، راولپنڈی]

بہ ہمراہی آقای مولوی عبدالعزیز و بہ راہنہی آقای سید قاری ہدایت اللہ شاہ بہ دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ رفتہ. آقای مولانا محمد ملک ہزاروی قادری رئیس این مدرسہ است. وی فاضل دیوبند و ساکن دھرمیال (شنکیاری - ہزارہ) است. در حدود ۶۰ سال و ۶ فرزند دارد (۳ دختر و ۳ پسر). در مدرسہ اش ۳ تا ۳۵ طالب علم و مدرس بہ تعلیم مشغول هستند و ہمگان از «لنگر» و «جا» برخوردارند. مدرسہ در سال ۱۹۶۹ میلادی تاسیس شدہ است. در کتابخانہ اش در حدود ۳۵۰۰ کتاب چاپی و در حدود ۳ نسخہ خطی موجود است :

۱- قانونچہ کھیوالی : (پنجابی) ، در صرف و نحو عربی ، کاتب مولانا ملک امان ہزاروی ، قرن ۱۴ھ ق.

۲- قانونچہ عبدالحق : (فارسی) ، در نحو ، کاتب (ایضاً) .

۳- شرح کافیہ : (فارسی) ، در نحو کاتب (ایضاً) .

۴- الوافیہ شرح کافیہ : (عربی) ، در نحو ، کاتب غلام قادر ، مالک پسر کاتب محمد صدیق قریشی ساکن رہبر معروف بہ لا بر شہر دارالامان ملتان.

۵- میر قطبی : (عربی) ، در منطق ، کاتب : اللہ بخش ، ۱۳۷۲ھ ق .

۶- شرح منیۃ المصلیٰ معروف بہ صغیری و کبیری : (عربی) ، فقہ ، قرن ۱۲ھ ق .

۷- شرح شرح مائتہ عامل : (فارسی) ، صرف و نحو ، کاتب ندارد ، کتابت ۱۲۹۲ھ ق .

- ۸- ترکیب : (اردو) . کاتب محمد ملک امان هزاروی .
- ۹- اگر پرسی کہ مالک این کدام است
نی دانی کہ مالک ملک امان است
- ۹- ہادیہ سعیدہ : (فارسی) ، در منطق .
- ۱۰- شرح سراج القادری : (عربی) ، در موضوع قرائت .
- ۱۱- تقریر شاطبی التفسیر شاطبی : (عربی) ، در موضوع قرائت .
- ۱۲- جوہر القرآن : (اردو) ، در تفسیر قرآن از مولانا حسین علی صاحب استاد مولانا غلام اللہ خان مہتمم مدرسہ دارالعلوم تعلیم القرآن ، قرن ۱۲ ۱۳ ھ ق .

نرتوپہ :

۲۴۹- کتابخانہ مولوی غلام اکبر

[داکخانہ نرتوپہ ، حضرو ، کیمبلپور]

این کتابخانہ در روستای نرتوپہ و در یک مسجد و زیر درختی عظیم بہ نام « صرنج » واقع است . روستای نرتوپہ پیش از ۱۵ مسجد و در حدود ۱۰ ہزار نفر جمعیت دارد . و مردم آن ہمہ پشتو زبان ہستند و شامل ۵ محلہ و ہر محلہ یک قبیلہ دارد :

۱- محلہ وردک ، ۲- محلہ نسوزایی ، ۳- محلہ سید خیل ، ۴- محلہ علی آباد ، ۵- محلہ قلی داد .

در این کتابخانہ در حدود ۱۲۰ کتاب چاپی و ۱۰ نسخہ خطی موجود است ، از جملہ :

- ۱- مجموعہ : ۱- مائتہ عامل ، (فارسی) ، کاتب زین العابدین نرتوپہ ، خط نستعلیق ، ۲- شرح مائتہ عامل ، کاتب (ایضاً) .
- ۲- رسائل صرف و نحو : (فارسی) .
- ۳- ترکیب المثالی : (پشتو) .
- ۴- تعویذات : (فارسی و عربی) .
- ۵- مجموعہ : ۱- صرف و نحو ، ۲- مراح الارواح از محمد نصیر .

۶- مجموعہ : ۱- رسالہ 'مردان غیب' (ابدال و غوث و قطب) ، (فارسی) منثور ،
۲- قصیدہ امالی (عربی) ، منظوم ، خط نسخ ، ۳- کلید دانش (فارسی) از
عبدالفتاح المدعو سید اشرف علی ، نسخہ 'ارزنده و جالب شامل سوال و
جواب علمی و ادبی و دینی ، ۴- اشعار فارسی ، ۵- دعا (عربی) ، ۶- شغل
حبس نفس . ہمہ این مجموعہ بہ دستور شیخ عبدالمنعم کتابت شدہ است و
خط و کتابت خوب دارد .

۷- کتاب الفقه و الفلسفہ : (عربی) ، خط نسخ ، ۱۱۶۰ ھ ق .

۸- شرح خیالی بر عقاید نسفی : (عربی) ، قرن ۱۲ ھ ق .

۲۵۰- کتابخانہ حاج سید محمد شاہ

[نرتوپہ ، حضرو ، کیمبلپور]

در این کتابخانہ در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی و پیش از ۵۰ نسخہ خطی و دستنویس
دیدار کردم ، از جملہ :

۱- رسایل پشتو : (پشتو) ، در صرف و نحو .

۲- ناشناختہ : (عربی) ، خط خوش ، نثر و نظم در مسائل ادبی ، مثلاً : الحروف
العاطفہ ، مثال الامر صیغہ .

۳- مسائل نحو و صرف : (فارسی) ، اوراق آشفته ، کاتب سید عبدالحمید شاہ پدر مادر
سید محمود شاہ .

۴- صیغہ المشکلات : (فارسی) ، قرن ۱۳ ھ ق .

۵- حواشی منطق قاضی حمد اللہ : (عربی) .

۶- منطق : (عربی) ، کاتب سید محمود شاہ .

۷- معنی تصور و تصدیق : (فارسی) ، کاتب (ایضاً) .

۸- حاشیہ میرزا قطیبہ : (عربی) ، (ایضاً) .

۹- حاشیہ میرزا بر شرح تہذیب : (عربی) ، (ایضاً) .

۱۰- حاشیہ مطول : (عربی) ، ایضاً .

- ۱۱- متن الکافی بعون الکافی : در علم عروض (عربی و فارسی) ، (ایضاً) .
- ۱۲- شرح هدایة الحکمة : (عربی) ، (ایضاً) .
- ۱۳- رساله ریاضی و نجوم : (فارسی) ، (ایضاً) .
- ۱۴- مائتة عادل و رسائل نحو : (عربی و فارسی) ، قرن ۱۲ هـ ق .

بهبودی :

۲۵۱- کتابخانه مولانا غلام ربانی

[بهبودی ، حضرو ، کیمبلپور]

آقای مولانا حافظ غلام ربانی جیلانی پیش امام مسجد جامع بهبودی است . گفته شد که این مسجد جامع در قرن نهم هجری ساخته شده است . در کتابخانه اش در حدود ۱۵۰۰ کتاب چاپی و ۱۰ نسخه خطی دیدار کردم . مردم روستای بهبودی همگان پشتو زبان هستند . البتہ اردو و فارسی و پنجابی ہم می دانند و شامل ۶ محله است و هر محله به نام قبیله می مشهور است : ۱- محله سادات خیل ، ۲- محله یوسف خیل ، ۳- محله آدم خیل ، ۴- محله بابا قلی زئی ، ۵- محله سلیمان خیل ، ۶- محله علی زئی . اینک چند نسخه خطی :

- ۱- شرح الوقایہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۲- شرح الوقایہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳- عمدة الاسلام : (فارسی) ، خط نستعلیق ، کاتب عبدالنبی ابن میان سیف الله ابن میان حبیب الله ساکن هزاره ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴- شرح قصیده الاسالی : (فارسی) ، ناقص .
- ۵- فقه : (عربی) ، ناقص .
- ۶- کتاب پشتو : (پشتو) ، منشور و منظوم ، در مطالب دینی و مناجات دستگیر .

۲۵۲- کتابخانه مولانا فضل الہی

[بهبودی ، حضرو ، کیمبلپور]

در حدود ۱۰۰۰ کتاب چاپی و یک نسخه خطی در نزد آقای مولانا فضل الہی موجود است :

- ۱- شرح قصیده بردہ : (پنجابی) ، خط نسخ خوش ، قرن ۱۲ هـ ق .

۲۵۳- کتابخانه مولانا فضل الرحمان علی زئی

[بهبودی، حضرو، کیمبلپور]

آقای مولانا الحاج فضل الرحمان چشتی نظامی صابری علی زئی شخصیتی عالم و عارفی بینادل است. او را در خانه اش دیدار کردم. در دارالعلوم دیوبند و مظاهر العلوم سهارنپور تحصیل کرده است. وی مدیر جامعه اسلامیہ رحانیہ بہبودی است. در این مدرسہ در حدود ۱۲۰ طالب علم و ۹ استاد مدرس بہ تعلیم و تعلم مشغول هستند. در کتابخانہ اش در حدود ۳۰۰ کتاب چاپی و ۳۰ نسخہ خطی موجود است از جمله:

۱- شرح تہذیب: (عربی)، از جلال الدین دوانی، کاتب حافظ محمد صدیق، ۱۱۴۶ھ ق.

۲- مجموعہ: خزائنہ الفقہ (عربی)، از قاضی ابو بکر بن احمد بن عمر الحضاف البغدادی.

۳- نصاب الاحتساب: (فارسی)، کاتب عطاء اللہ ولد مولانا مشرف، تاریخ کتابت ۱۰۰۴ھ ق. نشان مہر «سراج الدین عبداللہ» و «العبد حمید الدین» دارد.

۴- کتاب حقایق: (عربی)، از عبداللہ بن احمد بن محمود ابن نسفی، کاتب رازی خان ولد عصام، قرن ۱۱ھ ق.

۵- مختصر الوقایہ: (عربی)، از عبید اللہ بن مسعود ابن تاج الشریعہ، کاتب ولی احمد، خط نستعلیق، قرن ۱۲ھ ق.

۶- شرح الیاس: (عربی)، خط نستعلیق، قرن ۱۲ھ ق. برای گل احمد اخون زادہ ساکن نرتوپہ.

۷- شرح منیہ المصلی: (عربی)، خط نستعلیق، قرن ۱۲ھ ق.

۸- مختصر الوقایہ: (عربی)، قرن ۱۲ھ ق.

۹- لاشناختہ: (فارسی و عربی)، مسائل صرف و نحو، قرن ۱۱ھ ق.

۱۰- جامع الفوائد لا حتوالہا علی الفوائد غیر زوائد: (عربی)، از محمد صادق بن درویش محمد در صرف و نحو، خط نسخ، قرن ۱۱ھ ق.

- ۱۱- مجموعه : ۱- مراح الارواح (عربی) ، ۲- منظومه پشتو ، ۳- دعا (عربی) .
کاتب محمد آخوند زاده ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۲- کتاب التصدیقات : (عربی) ، جلد دوم ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۳- مبارک شاه بر میر زاهد شرح تهذیب : (عربی) جلد یکم ، خط نستعلیق ،
قرن ۱۱ ه ق .
- ۱۴- شرح عقاید عضدی : از محمد بن اسد صدیقی دوانی ، مهر «سید بهادر علی خان»
دارد قرن ۱۱ ه ق .
- ۱۵- مجموعه : ۱- شرح کافیہ یا فواید ضیائیہ معروف بہ شرح جامی ، (عربی) ، از
جامی ، تاریخ تألیف ۸۹۷ ه ق ، کاتب عبدالله ، ۱۱۲۴ ه ق . ۲- مائتہ
عامل منظوم (فارسی) .
- ۱۶- فتوی حسب المفتین : (عربی) ، قطع بزرگ ، خط نسخ ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۱۷- معارج النبوة فی مدارج الفتوة (میر ابو معین) : (فارسی) ، رکن اول و دوم ،
کاتب محمد بن خوش محمد در بلدہ سمرقند ، تذهیب و سرلوح و مجدول ،
خط نسخ خوش ، مهر حافظ «محمد صدیق» دارد .
- ۱۸- مطول : (عربی) ، از علامہ تفتازانی ، خط نسخ .
- ۱۹- ہدایۃ الاولین : (عربی) ، در فقہ .

لاہور :

۲۵۴- کتابخانہ فیروز الدین رازی

[خیابان بیدن ، شماره ۱۵ کوچہ مہابیر ، لاہور]

آقای پرفسور فیروز الدین رازی (ولادت ۱۹۱۴-وفات ۱۹۶۷م) استاد تاریخ و
زبان و ادبیات فارسی در دانشکدہ دولتی لاہور و دانشکدہ خاور شناسی دانشگاه
پنجاب بوده است و دارای تألیفات گوناگون بہ زبان فارسی و اردو از جملہ «فرہنگنامہ
جدید فارسی» است کہ بدان واسطہ «نشان سپاس» از دولت شاہنشاهی ایران دریافت
داشته است و ۲۵ سال تدریس فارسی کرد .

بعضی از تالیفات شادروان پرفسور فیروز الدین رازی بدین شرح است :

- ۱- قند پارسی : (دستور زبان) .
- ۲- فرهنگ نامه جدید : (لغت اردو و فارسی و انگلیسی) .
- ۳- خود آموز فارسی : (۲ جلد) .
- ۴- قند عجم : (برای کلاس نهم) .
- ۵- قند پارسی : (متن نظم و نثر) .
- ۶- آموزگار فارسی .
- ۷- رسایل فارسی برای فوق لیسانس .

در کتابخانه رازی در حدود ۸۰۰۰ کتاب چاپی موجود است که ۹۵ درصد آنها به زبان فارسی و بیش از ۶۰ درصد آنها چاپ ایران و ۲۰ درصد آنها به طور هدیه بوده و جملات اهدایی و امضای اهدا کننده را دارا می باشد. نسخه خطی در کتابخانه فیروز الدین رازی ندیدم .

۲۵۵- کتابخانه بدخشانی

[بدخشانی منزل ، ۲۶ مین رود (خیابان اصلی) ، سمن آباد ، لاهور]

آقای استاد مقبول بیگ بدخشانی دانشمندی بینادل و ایران شناسی عالی قدر است . وی را در مؤسسه دایرة المعارف اردو دیدار کردم که در مطالعه و تحقیق غرق شده بود. آقای پرفسور مقبول بیگ بدخشانی در سال ۱۹۰۵ ولادت یافته است و زاده او سیالکوٹ است . پس از اتمام تحصیلات در دانشکده اسلامیہ و دانشسرای عالی در لاهور به تدریس پرداخته است و تاکنون « نشان سپاس » از دولت شاهنشاهی ایران دریافت داشته و تالیفات گوناگون به زبان اردو و فارسی به دست داده است ، از جمله :

- ۱- ادب نامه ایران : (اردو) .
- ۲- تاریخ ایران : (۲ جلد اردو) .
- ۳- مقالات علمی و تحقیقی در دایرة المعارف اردو .

۴- مقالات تحقیقی : درباره زبان و ادبیات فارسی در تاریخ و ادبیات مسلمانان هند و پاک .

۵- سولانای روم : تمثیلات کی روشنی میں .

۶- اردو لغت : (اردو بہ اردو) .

۷- مکینہ الاولیاء : (ترجمہ بہ اردو) .

۸- تدریس اردو : برای سالمندان ایران .

۹- ریاض الشعراء از علی قلی سلیم والہ داغستانی : (تصحیح و تحقیق برای چاپ) .

۱۰- سرزمین سعدی و حافظ یا سرزمین پہلوی .

در کتابخانہ استاد مقبول بیگ بدخشان در حدود ۱۱۰۰ کتاب چاپی و ۱۰ نسخہ خطی موجود است از جملہ :

۱- ریاض الشعراء : (فارسی) ، از علی قلی سلیم والہ داغستانی ، خط نستعلیق سرلوح و نقاشی دندان موشی ، تاریخ کتابت ندارد .

۲- معارج النبوة فی مدارج الفتوة : (فارسی) ، از ملامعین مسکین فراہی ، رکن سوم کتابت ۱۰۰۱ ھ ق .

۲۵۶- کتابخانہ مولوی نبی بخش حلوانی

[مسجد جامع سیتی کوتوالی ، بیرون دروازہ دہلی ، لاہور]

شادروان مولانا نبی بخش حلوانی از دانشمندان و علمای بزرگ استان پنجاب بوده است و در مدرسہ حافظ مولوی محمد عالم در سیالکوت تحصیل کرد . در سال ۱۳۶۴ ھ ق وفات یافته است . تفسیر قرآن شریف را بہ زبان پنجابی منظوم در ۱۵ جلد بہ نام تفسیر نبوی نوشته و خودش چاپ کرده است و نیز ۱۸ جلد کتاب دیگر . سی گویند حلوا می فروخت و از این راه مسجد و مدرسہ ساخت و مقداری زمین داشت . آنرا فروخت و تفسیر قرآن را چاپ کرد بہ نام «تفسیر نبوی» . بہ ہمراہی آقای حکیم محمد موسی امرتسری و آقای علامہ فاروقی و آقای میان جمیل احمد و آقای باغ علی نسیم بدین کتابخانہ راہ یافتیم . مسؤلیت کتابخانہ فعلا بر عہدہ آقای باغ علی نسیم و علامہ فاروقی است : در این کتابخانہ در حدود ۶۰۰۰

کتاب چاپی بہ زبان های مختلف و در موضوعات دینی و علوم قرآنی و تاریخی و ادبی موجود است و بیش از ۵۰ نسخہ خطی ، از جملہ :

۱- انواع شریف : (پنجابی) از حافظ برخوردار ، کتابت ۱۲۷۸ ھ ق ، خط نستعلیق برای خاطر حسن محمد و میان پنون .

۲- در مجالس : (فارسی) ، از سیف ظفر بوبھاری (نوبھاری) ، کتابت ۱۲۲۰ ھ ق ، خط نستعلیق .

۳- فتاویٰ برہنہ : (فارسی) ، از برہنہ ، قرن ۱۲ ھ ق .

۴- انواع شریف : (پنجابی) ، منظوم از حافظ برخوردار ، شامل : ۱- مفتاح السعادت ، ۲- احوال بی نمازان ، کاتب فرح بخش ، قرن ۱۲ ھ ق .

۵- مجموعہ : ۱- فالنامہ (فارسی) ، ۲- خواب نامہ (پنجابی) ، ۳- بیہار نامہ (فارسی) ، ۴- مقصود العاشقین ، ۵- ادعیہ (فارسی و عربی) .

۶- مجموعہ : ۱- تعویذات سید جماعت علی شاہ ، ۲- خلاصہ فقر نامہ از حضرت حافظ شاہ جمال اللہ صاحب ، ۳- تعویذ الصبیان از پیر جماعت علی شاہ علی پوری لاٹانی ، کاتب مولوی نبی بخش حلوائی ، در این نسخہ امضا و انشای پیر جماعت علی شاہ دارد .

۷- تقدیس الوکیل عن توهین الرشید و الجلیل : (اردو) ، در علم مناظرہ (تاریخی مناظرہ بہاولپور) تالیف غلام پیر دستگیر ہاشمی نقشبندی قصوری ، کاتب حافظ محمد نواز ، کتابت ۱۳۸۲ ھ ق مطابق با ۱۹۵۳ م .

۸- کتاب التعویذات : (فارسی و عربی و اردو) ، از چوراہی صاحب ، کاتب مولوی نبی بخش حلوائی ، کتابت ۱۳۳۳ ھ ق .

۹- مجموعہ : ۱- تعویذات (فارسی) ، ۲- فخر حکمت معروف بہ رسالہ علم التیافہ (اردو) ترجمہ و ترتیب حافظ فخر الدین و حکیم غلام نبی مالکان رسالہ حافظ صحت سنہ ۱۸۷۹ ھ ق .

۱۰- عمدۃ البیان فی اعلان مناقب النعمان : (فارسی) ، از مولوی غلام دستگیر ہاشمی قصوری شاگرد میان غلام محیی الدین قصوری ، کاتب حافظ محمد نواز نقشبندی مجددی ساکن میانوالی ، کتابت ۱۳۷۲ ھ ق .

- ۱۱- بوستان معدی : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۳ ه ق .
- ۱۲- شمایل ترمذی : (عربی) ، تألیف شیخ حافظ ابو عیسی محمد بن عیسی بن سوره الترمذی ، خط نسخ و تحریر ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۱۳- لغات بهار دانش : (فارسی) ، از نظام الدین ، خط نسخ خوش ، قرن ۱۲ ه ق .
- ۱۴- شرح انواع عبدالله : (از پنجابی به فارسی) ، کتابت قرن ۱۳ ه ق . شامل رسایل :
۱- فرایض ، ۲- علوم ، ۳- رساله معاملات ، ۴- حصار الایمان ، ۵- رساله صیقل .
- ۱۵- تحفة القرامین : (فارسی) ، معروف به طب سفید ، از سید ولایت علی و به خط او .
- ۱۶- تحفه دوستان شرح بوستان : (فارسی) ، از علامه عبید الله خویشکی قصوری ، کاتب برخوردار و از خواجه بن یوسف توم و تومکنه قصور ، تاریخ کتابت ۱۹ محرم الحرام ، ۱۱۳۰ ه ق .
- ۱۷- شرح گستان : (فارسی) ، از عبدالله خویشکی قصوری .
- ۱۸- صحیفة العلویة والتحفة المرتضویة : (فارسی و عربی) ، از ادعیه و کلمات قصار علی ابن ابی طالب علیه السلام ، (چاپ شده در مطبع قادری در بندر سورت ۱۲۷۷ ه ق) .
- ۱۹- تحفة السلطان : (فارسی) ، کتابت ۱۲۷۱ ه ق (سنه ۱۸ جلوس ابوالمظفر بهادر شاه پادشاه غازی) .
- ۲۰- دیوان نعتی : (فارسی) ، از محمد عبدالله متخلص به نعتی سهروردی ، کاتب حافظ غلام جیلانی امام مسجد دو منزلی (اندرون دهلی دروازه) ، آغاز :
نعتی به فکر و عقل چه گوید ثنا ترا
آنت نمی رسد دگر اینت نمی رسد
- آرامگاه مولانا نبی بخش حلوایی داخل مدرسه و زیر کتابخانه اوست ، و روی سنگ آرامگاه اینگونه حک شده است : «حضرت قبله عالم مولانا مولوی نبی بخش حلوایی حنفی القادری نقشبندی مجددی لاهوری رحمه الله ، تاریخ وصال ۱۴ ذی قعدة

۱۳۶۴ ہجری قمری مطابق ۱۷ کتک سنہ ۲۰۰۸ بکرامی موافق یکم نومبر
۱۹۴۴ م . قطعہ تاریخ :

ہو گئی واصل بہ حق ہین ہمدو
بندہ حق صاحب فضل و کمال
الفت خیرالبشر کی فیض سے
کہہ گیا ملہم فدا سے مال وصل
عالم ذی مرتبت وہ دین پناہ
عظمت علم و حکم کی پادشاہ
خلد میں داخل ہوئی باعزواجہ
از سر الہام مغفور الہ

شرقپور شریف :

۲۵۷۔ کتابخانہ میان جمیل احمد شرق پوری

[شرق پور ، ضلع شیخوپورہ]

با معرفی آقای حکیم محمد موسی امرتسری با آقای مولانا میان جمیل احمد نقشبندی
شرق پوری آشنا شدم و بہ ہمراہ و در اتومبیل ایشان بہ شرق پور رسیدم .

دربار و آستانہ میان شیر محمد شیر ربانی در شرق پور قرار دارد و در آنجا ہموارہ گروہی
از مریدان در حال زیارت ہستند . ما ہم بہ راہنہی آقای میان جمیل احمد و فرزندش میان
سعید احمد درگاہ و آرامگاہ میان شیر محمد شیر ربانی را زیارت کردیم و من این جملات را از
روی سنگ مزار او یادداشت کردم :

آستانہ عالیہ خضر راہ طریقت ، آفتاب سپہر حقیقت ، شاہباز فضای معرفت ، عاشق
ربانی ، عارف حقانی ، شیریزدانی ، اعلیحضرت میان شیر محمد شرق پوری . . . تاریخ وصال
(وفات) ۳ ربیع الاول سنہ ۱۳۴۷ ہجری قمری . . . مرکز انوار ذات ، میان
شیر محمد ،

حضرت شیر محمد آفتاب علم و دین
معدن جود و سخا و چشمہ صدق و صفا
مایہ بیباگان و چارہ بیچارگان
جلوہ آیینہ انوار رب العالمین
ناقصوں پر ہے کرم بہر محمد مصطفی
حضرت شیخ محمد دستگیر بیکسان

ہر کس کہ بہ درگاہ تو آید بہ نیاز
جایی کہ زاہدان بہ ہزار اربعین رسند
محروم ز درگاہ تو کی گردد باز
مست شراب عشق بہ یک آہ می رسد

آرامگاه میان غلام الله پدر میان جمیل احمد نیز در کنار برادرش شیر ربانی است و در سال ۱۳۷۷ هجری قمری وفات کرده است و این بیت را از روی سنگ آرامگاه یادداشت کردم :

ای شهید الفت محبوب رب العالمین
ای طریقت را امام و وی شریعت را امین
زین و زیب مسند شیر محمد مصطفی
چشم الطاف و کرم بر ناقصان بهر خدا

در کنار آرامگاه ، عیدگاه یا جایگاه مراسم 'عرس' قرار داشت که بسیار وسیع بود .
خانم 'آقای میان جمیل احمد چهار طبقه دارد و کتابخانه در طبقه 'چهارم' واقع شده است .
در این کتابخانه در حدود ۶۰۰۰ کتاب چاپی و بیش از ۱۱۰ نسخه خطی موجود است و
همه کتابهای چاپی و نسخه های خطی در قفسه های زیبا و آراسته قرار دارد . اینک چند
نسخه خطی :

- ۱- مجموعه : ۱- مسائل زنان ، (فارسی) ، از عبدالکریم بن مخدوم در ویژه ، کاتب
مراد ، ۱۰۹۹ ه ق ، مالک آبی پی پیکر ، ۲- ناشناخته (فارسی) ، کاتب
جهجو ، برای جان محمد ، ۳- رشید المجالس ، کاتب میر شیخ جهجو ابن
والیمحمد ابن محمد حیات معروف به نالبنده ، ۴۰۴ ه ق .
- ۲- تفسیر یعقوب چرخي : (فارسی) ، از یعقوب بن عثمان محمود بن الغزنوی ثم الجرخي
ثم الشیرازی ، خط نستعلیق ، قرن ۱۰ ه ق .
- ۳- مختصر الوقایه : (عربی) ، از عبیدالله مسعود تاج الشریعه ، خط نسخ ، قرن
۱۲ ه ق .
- ۴- مسائل فقهی : (فارسی) ، در حدود ۵۰۰ صفحه خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۵- مجموعه : ۱- عمدة الاسلام ، (فارسی) ، کاتب عبدالواحد ، ۱۱۱۲ ه ق ،
۲- شرح ۴ حدیث (فارسی) .
- ۶- طوطی نامه : (فارسی) ، از ضیاء نخشی ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۷- مجموعه : ۱- حصن الحصین من کلام سید المرسلین (عربی) ، از محمد بن محمد بن
محمد بن جزیری (جدلی) ، ۲- حواشی میر محمد المشتهر به محمد ولی میر باقی ،
کاتب محمد شریف مولانا محمد الحسینی ، ۱۰۹۳ ه ق در بخارا .

۸- مجموعه : (عربی و فارسی) ، ۱- شرح قصیده امالی (فارسی) ، ۲- وصیت نامہ رسول (ص) ، فارسی ، ۳- مؤید الاحساب ، (فارسی) ، از درویش محمد بن شیخ حبیب شیخوپوری در مسائل ضروری حساب ، ۳- انتخاب سراج الہدایہ در ۱۰ فصل (فارسی) ، ۴- احادیث رسول (ص) ، ۵- برہان العارفین در علم تذکیر و وعظ (فارسی) در ۲۰ باب ، ۶- برہان العارفین (فارسی) ، در ۴ باب و ۶۵ حکایت ، ۷- دیوان المعاملات از ابو سعید عمر غفاری ، (فارسی) ، ۸- رسایل دعائی (فارسی و عربی) ، ۹- تکمیل الایمان و تقویۃ الایقان (مختصر) ، ۱۰- آداب تعلم و تعلیم در چہارہدہ باب (فارسی) ، ۱۱- مسائل اعتقاد از ابراہیم بن فضل اللہ فارسی ، قرن ۱۱ ہ ق . این مجموعہ ارزش ویژه دارد و بازہم رسایل کوچکی دارد کہ نام آنہا را نتوانستہم بیابم .

۹- انواع عبد اللہ : (پنجابی) ، تاریخ کتابت ، ۱۱۴۶ ہ ق (در زمان محمد شاہ پادشاہ) .

۱۰- مسائل فقہ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ہ ق .

۱۱- مجموعہ : ۱- خلاصۃ التجوید (پنجابی) ، کتابت ۱۳۱۸ ہ ق ، مالک حافظ نور محمد ساکن چند در خدمت حافظ جی صاحب ، ۲- سراج الطالبین (پنجابی) کتابت ۱۳۱۷ ، کاتب سید فیض علی شاہ وہب اللہ .

۱۲- جنگ اشعار : (فارسی) ، قرن ۱۲ ہ ق .

۱۳- مسائل فقہ : (فارسی) ، قرن ۱۱ ہ ق ، خط نستعلیق .

۱۴- اسکندر نامہ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ہ ق .

۱۵- مجموعہ : (پنجابی و فارسی) : ۱- نور نامہ ، ۲- وصیت نامہ ، ۳- قصہ بی بی فاطمہ زہراء (ع) ، ۴- ناشناختہ ، ۵- شرح احادیث ، کتابت ۱۰۳۷ ہ ق .

۱۶- مسائل فقہ : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۰ ہ ق .

۱۷- مجموعہ : (فارسی) ، ۱- رموزات شیخ عبدالجلیل ، ۲- مجموعہ سلطانی ، ۳- رسایل شیخ عبدالجلیل ، ۴- مکتوبات شیخ عبدالجلیل ، ۵- مکتوبات شیخ عبدالجلیل ، ۶- رقعات جامی ، ۷- مفتاح الخیرات ، کاتب بولاق پدر شیخ

- عبدالرحیم معروف به قریشی ، ۸- شرح اسماء الحسنی (فارسی) ، ۱۰۷۷ ، ۵ ق . ۹- تحفه الابرار (مثنوی) از جاسی .
- ۱۸- تفسیر حسینی : (فارسی) ، قرن ۱۱ ه ق .
- ۱۹- مجموعه : (پنجابی و فارسی) ، ۱- نجات المؤمنین ، ۲- ترجمه آسانی از میان غلام رسول ، کاتب عبدالرحمان ، ۳- لباب الاخبار (فارسی) از محمد بن محمود ، ۴- ناشناخته (پنجابی) .
- ۲۰- مجموعه : ۱- سراج الطالبین (فارسی) ، از شیخ احمد ولد شیخ محمد امین ابی محمد فیض الله قریشی عباسی ساکن قصبه قصور ، ۲- انشای هرکرن ، ۱۰۹۲ ه ق .
- ۲۱- مقدمه قواعد القرآن : (فارسی) ، از محمد بن خداداد سمرقندی ، در ۱۲ باب و در موضوع علم تجوید ، در عهد ابوالغازی عبید الله خان بهادر .
- ۲۲- انشای امیر خسرو دهلوی : (فارسی) ، کاتب ندارد ، کتابت ۱۱۳۵ ه ق . آغاز : «عنوان نامه خیالات از مثنوی کلمات صوری و معنوی امیر خسرو دهلوی بیار است» .
- ۲۳- رؤیه المال فی الآمال : (عربی) ، از غلام رسول ابن مولوی حسن القصوری شامل اثنی عشرة مقابله مستویا بروج السماوی .
- ۲۴- اعجاز عیسوی : (فارسی) ، ملقب به مصقل تحریف ، سال تألیف ۱۸۵۳ (چاپ شده در مطبع منعمیه) ۱۲۷۱ ه ق .
- ۲۵- مجموعه : ۱- سراج الحفاظ (فارسی) ، در ۱۵ باب از فقیر الله داد ابن عبدالرحیم ، ۲- رساله متشابهات قرآن (فارسی) ، ۳- جواهر الفرید (فارسی) ، کاتب محمد شفیع قندهاری ، ۴- رساله قرائت (فارسی و عربی) .
- ۲۶- منظومه پنجابی : (در فرایض ، خط نسخ) .
- ۲۷- سر اکبر : (فارسی) ، از محمد داراشکوه ، کاتب شیخ قاسم ، خط تحریر .
- ۲۸- منیه المصلی و غنیه المبتدی : (عربی) .
- ۲۹- نصاب الصبیان : (فارسی و عربی) ، از ابو نصر فراهی ، کاتب نور محمد برای لاله دو پنجد ، تاریخ کتابت ۱۰۹۰ ه ق .

- ۳- کتاب الفقہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳- مجموعه : ۱- دقایق الایمان ، از قلندر علی الحسینی صمدانی (اردو) ، ۲- مصباح العاشقین ، (منثور و منظوم) از بہاء الدین بن ابراہیم تبسہ بندگر قاضی حمید الدین ناگوری ، فارسی ، کاتب میان غلام محمد و میان غلام حسین بن عبداللہ ساکن قصور .
- ۳۲- ہفت مناظرہ : (اردو) ، در مسألہٴ مسلمان و مسیحی .
- ۳۳- کتاب الفقہ : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳۴- تفسیر قرآن : (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ هـ ق (تفسیر ناشناختہ) .
- ۳۵- مسائل دین : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۶- کتاب عرفان : (فارسی) ، در حدود ۱۰۰۰ صفحہ دارد ، (ناقص) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۳۷- طب شفا : (عربی) ، خط تحریر ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳۸- تفسیر سورہٴ یوسف : (عربی) ، خط نسخ ، قرن ۱۲ هـ ق .
- ۳۹- بحر المعانی : (فارسی) ، از محمد نصیر الدین جعفر الملک الحسینی بہ خط مؤلف ، خط تحریر .
- ۴- لغات فارسی : (ناقص) ، تقریباً ۱۵۰۰ صفحہ ، خط نسخ ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴۱- مناظرہٴ مسلمان و مسیحی : (اردو) ، خط تحریر (بہ خط مؤلف) .
- ۴۲- مجموعه : (فارسی) ، ۱- مسائل دین و عرفان ، ۲- احکام الصلوٰۃ ، تألیف در عہد اورنگ زیب بہادر پادشاہ ، ۳- مصباح القلوب (فارسی) ، ۱۱۰۹ ہ ق .
- ۴۳- چہل حدیث : (فارسی) ، خط نستعلیق خوش .
- ۴۴- مجموعه : ۱- راحت القلوب (فارسی) ، ۲- مبدیٰ الجہان از شیخ عیسیٰ الصوفی (فارسی) ، ۳- ناشناختہ (فارسی) ، ۴- مسائل عرفان و دین از عبداللہ واعظ ملتانی (فارسی) ، قرن ۱۱ هـ ق .
- ۴۵- شرح احادیث : (عربی) ، قرن ۱۰ ہ ق ، خط نسخ .

فہارس ششگانہ کتابخانہ های پاکستان

- ۱ - فہرست موضوعات نسخہ های خطی
 - ۲ - فہرست اسامی و کلماتی کہ از روی نشان مہرہا خواندہ شدہ است
 - ۳ - فہرست نامہای نسخہ های خطی و کتابہای چاپی و رسایل
 - ۴ - فہرست نامہای اشخاص و قبایل و فرقہ ہا و سلسلہ ہا
 - ۵ - فہرست نامہای کتابخانہ ہا و کتابفروشی ہا
 - ۶ - فہرست نامہای جای ہا
- درست نامہ

۱- فہرست موضوعات نسخہ های خطی

آ

ارتش پاکستان ۳۱۸
 اردو (ادب و زبان و لغت و --) ۱۳، ۷، ۴، ۲
 ۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۵، ۲۴، ۳۶، ۴۰
 ۴۱، ۴۳، ۴۶، ۵۳، ۶۰، ۶۱، ۶۴
 ۶۷، ۷۴، ۷۹، ۸۰، ۸۹، ۹۰، ۹۳
 ۹۵، ۹۸، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۴، ۱۰۵
 ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۶، ۱۱۹
 ۱۳۲، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰
 ۱۴۶، ۱۵۱، ۱۵۹، ۱۶۷، ۱۷۰
 ۱۸۰، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۵، ۱۸۶
 ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۹۲، ۱۹۵
 ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰
 ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۶، ۲۰۷
 ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۲۳، ۲۲۴
 ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹
 ۲۳۰، ۲۳۲، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶
 ۲۳۸، ۲۴۱، ۲۴۳، ۲۴۷، ۲۶۰
 ۲۶۱، ۲۶۶، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۲
 ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۸، ۲۸۹
 ۲۹۰، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۵، ۲۹۶
 ۲۹۷، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۵
 ۳۰۸، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۴، ۳۱۵
 ۳۱۷، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲
 ۳۲۴، ۳۲۷، ۳۳۱، ۳۳۳، ۳۳۴
 ۳۳۶، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱
 ۳۴۷
 اردو عربی ۳۰۶
 اردو فارسی ۳۲۱
 اسمی داروہا ۲۷۷
 اصب ۷۸
 اسلامیات (رک : علوم اسلامی) ۱۲۰، ۸۹

آب زمزم ۳۲۳
 آثار باستانی ۲۶
 آداب ۱۷۷
 آشپز خانہ ۱۴۸
 آلات حرب قدیم ۵۶
 آلات موسیقی ۵۴، ۴۲
 آواز خوانی ۵۴
 آیات قرآن ۷۲
 آئینہ کاری ۵۴
 آیین نگاری ۱۳۴

الف

ابدال ۴۳۵
 ابیات فارسی ۲۰۰
 اجرک (شاید ازرف) ۴۲
 احادیث ۱۳، ۷۸، ۲۴۷، ۳۲۱
 احادیث سرخسی ۱۷۲
 احادیث نبوی ۷۲
 احادیث و خطبہ های رسول اکرم (ص) ۲۱
 احوال بزرگان خاندان چشتیہ ۱۹۰
 اخبار بخارا ۷۶
 اخلاق ۱۷۷-
 اخلاق و اعمال مردمان ۳۱۲
 ادب ۳۱، ۹۱، ۱۰۸، ۱۳۹، ۱۸۵، ۲۵۰، ۳۰۳
 ادب عربی ۶۸
 ادب فارسی ۶۸
 ادبی ۱۹۸، ۲۹۳
 ادبیات فارسی ۳۴۰
 ادعیہ و اوراد (رک : بیاض) ۸، ۸۲

اوراد و وظائف ۲۵۸
اولین سکه های ضرب شده در زمان هخامنشی ها
۱۴۶
اهل سنت و جماعت ۱۷۳ ، ۱۷۵ ، ۲۰۲
اهورا مزده و زرتشت از مکشوفات ناحیه باجور
در استان سرحد ۱۴۶
ایلو پیتھی ۳۱۰

ب

بخاریان ۱۹
برگ درخت نیم ۲۷ ، ۱۰۴
برگ های تنباکو ۲۷
بزرگان ادب پنجابی و فارسی ۸۹
بزرگان خانقاه موسی زئی ۱۶۶
بلوچی (زبان و ادب و لغت) - ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ،
۱۹۹ ، ۱۰۴ ، ۲۶
بنگالی ۲۳۲
بوته و گل نگاری ۵۳ ، ۲۳۱
بهار ۱۲۶ ، ۲۳۱
بیان نماز شب ۲۷۷

پ

پادشاهان مغول ۳۲۰
پاکستان شناسی ۳۱
پاکستانیات (رک : پاکستان شناسی) ۱۲۰
پرندہ (خط -) ۲۲۱
پزشکی ۱۹۸ ، ۱۹۹
پشتو (ادب و زبان و لغت و -) ۲۳ ، ۴۲ ،
۲۵ ، ۲۶ ، ۲۸ ، ۴۱ ، ۵۷ ، ۸۹ ، ۱۱۴ ،
۱۴۶ ، ۱۵۱ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸ ، ۲۰۶ ،
۲۰۷ ، ۲۰۹ ، ۲۱۵ ، ۲۳۹ ، ۲۴۷ ،
۲۴۹ ، ۲۶۱ ، ۲۶۲ ، ۳۱۱ ، ۳۱۷ ،
۳۲۹ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶
پشتو و فارسی ۱۴۲
پنجابی (ادب و زبان و لغت -) ۶ ، ۷ ، ۱۳ ،
۲۸ ، ۵۳ ، ۴۶ ، ۷۱ ، ۸۰ ، ۸۲ ، ۸۳

اسلحه های گرم و سرد ۴۲ ، ۶۳
اسماء الرجال ۵۸
اسناد تاریخی ۳۱
اسناد و تصاویر علمی ۲۸۸
اشرفی ۷۸
اشعار اقبال ۲۰
اشعار پشتو ۲۱
اشعار پنجابی ۲۰۷
اشعار عربی و فارسی ۳۸
اشعار فارسی ۳۲۴
اشکال و اذکار سلسله نقشبندیہ ۱۶۵
اصطیلاب ۷۱
اصول ۱۳۰
اصول حدیث ۴۸
اصول الفقہ ۳۱۱
اصول فقہ ۶۸ ، ۲۵۸ ، ۳۰۴ ، ۳۱۱
اصول فقہ حنفی ۳۸
اصول فقہ و علم کلام ۲۱۳
اعتقاد اهل سنت و جماعت ۱۷۳
اقبال شناسی ۱۰۴ ، ۹۰
اقبالیات (رک : اقبال شناسی) ۱۲۰
امضای پیر جماعت علی شاه ۳۴۱
امضای داعی الاملام ۱۱۷
امضای فرزند سلطان دیپو ۱۱۳
انبہ (رک : آم) ۵۴
انشاء ۱۳۴ ، ۳۲۸ ، ۳۳۰
انشای پیر جماعت علی شاه ۳۴۱
انشای فارسی ۶۸ ، ۱۲۷ ، ۱۵۷
انگلیسی (زبان و ادب و لغت -) ۷ ، ۲۱ ، ۲۵ ،
۳۲ ، ۳۴ ، ۳۶ ، ۳۷ ، ۴۳ ، ۴۶ ، ۶۴ ،
۹۳ ، ۱۰۱ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۱۲ ،
۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۲۹ ، ۱۳۲ ، ۱۸۰ ،
۲۳۹ ، ۲۶۵ ، ۲۸۰ ، ۲۸۸ ، ۲۹۷ ،
۳۰۲ ، ۳۱۱ ، ۳۱۷ ، ۳۳۹
اوراد و اذکار عرفانی ۳۱۲

تبرزین ۵۶
تجوید ۶۸ ، ۲۹۰
تحریر (خط -) ۱۱ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۳۳۰ ، ۳۴۲
تدریس فارسی ۳۳۱
تذهیب ۳۳۱
ترکی (ادب و زبان و لغت -) ۹ ، ۱۱۴
ترنج ۳۱۱ ، ۳۳۱
تصاویر امیران تالپور ۶۳
تصوف (رک : عرفان) ۵۲ ، ۵۳ ، ۶۸ ، ۸۷ ،
۱۰۸ ، ۱۵۰ ، ۱۷۲ ، ۱۷۴ ، ۱۷۷ ، ۱۹۰ ،
۲۰۲ ، ۲۱۰ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ،
۲۸۲ ، ۲۴۰
تصوف و عرفان ۱۳۴
تعاویذ ۲۲۹
تعلیق (خط -) ۲۳۳ ، ۲۳۴ ، ۲۵۰
تعلیق زیبا (خط -) ۱۹۷
تعلیمات و تلقینات شاه محمد رمضان شهید ۱۹۰
تعویذ ۷۱ ، ۱۰۸
تعویذات و وظایف ۳۱۹
تفسیر ۱ ، ۳۱ ، ۳۸ ، ۴۶ ، ۵۵ ، ۵۹ ، ۶۸ ،
۶۹ ، ۷۵ ، ۷۸ ، ۹۸ ، ۱۰۸ ، ۱۱۰ ،
۱۲۷ ، ۱۲۸ ، ۱۹۴ ، ۲۱۰ ، ۲۹۰ ،
۳۳۴ ، ۳۰۴
تلاوت قرآن ۷۴
تنبور ۴۶
توتیا ۲۷
توحید ۲۱۳

ث

ثلث (خط -) ۱۱ ، ۱۴ ، ۷۸ ، ۱۱۸ ، ۱۲۵ ،
۱۲۶ ، ۱۲۷ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳
ثلث ترکستانی (خط -) ۱۴۷
ثلث تزینی (خط -) ۱۱۷
ثلث خوش (خط -) ۲۱۸ ، ۲۲۱ ، ۲۹۳
ثلث یا تحریر «سنبت» ۱۹۵

۸۵ ، ۸۶ ، ۸۷ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۵ ،
۹۸ ، ۹۹ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ،
۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۱۹ ، ۱۳۰ ،
۱۳۲ ، ۱۳۹ ، ۱۴۶ ، ۱۶۷ ، ۱۷۱ ،
۱۸۸ ، ۱۹۲ ، ۱۹۹ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ،
۲۰۳ ، ۲۰۶ ، ۲۰۹ ، ۲۱۰ ، ۲۱۲ ،
۲۱۳ ، ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۳ ،
۲۲۶ ، ۲۴۲ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۲۹۴ ،
۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۳۰۰ ، ۳۰۲ ، ۳۰۷ ،
۳۱۱ ، ۳۱۲ ، ۳۲۰ ، ۳۳۰ ، ۳۳۲ ،
۳۳۶ ، ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۵ ،
۳۴۶

پند و اندرز ۲۶۲

پیران راشدیہ ۴۱

پیر خانواده سلسله موسی زئی ۱۷۲

ت

تا بلوہا ۵۹

تا بلوہای تاریخی ۲۶

تا بلوہای نقاشی ۵۴

تا بلوی زن ۲۰

تا بلوی شعر اقبال ۲۰

تا بلوی شعر خیام ۲۰

تاریخ ۱ ، ۱۳ ، ۵۰ ، ۵۵ ، ۶۸ ، ۸۲ ، ۱۸۸ ،

۲۵۰

تاریخ ادبیات فارسی ۹۰

تاریخ ایران ۹۰

تاریخ پاکستان ۳۷

تاریخ سند ۳۷

تاریخ شعر ۹۰

تاریخ فارسی ۶

تاریخ و اخبار بخارا ۷۶

تاریخ و ادب و دین ۳۰۳

تاریخی ۲۹۳

تاریخی مناظرہ بہاولپور ۳۴۱

ج

- جامعه شناسی ۱۰۴
جانور شناسی ۲۴۸
جت (رک : زوت) ۴۲
جراحی ۲۴۸
جذبات قیصر خان نظامانی ۵۴
جسمانیات ۲۷۴
جشن تاجگذاری شاهنشاه آریا مهر و شهبانو ۹۴
جفر ۷۱
جلی (خط نستعلیق و ثلث -) ۱۱ ، ۱۵
جلد سازی ۱۳ ، ۳۳۱
جمعیت علمی پاکستان ۴۲
جنگ آزادی ۱۹۱
جنگ آزادی مسلمانان هند ۲۸۷

ج

- چشتیه ۳۰۹
چینی (زبان و خط -) ۱۸۰

ح

- حافظ شناسی (رک : حافظیات) ۱۲۰
حافظیات ۱۲۰

- حدیث ۳۱ ، ۵۱ ، ۶۵ ، ۶۸ ، ۷۵ ، ۱۰۸
۱۲۷ ، ۱۴۳ ، ۲۵۴ ، ۲۹۰ ، ۲۹۶
۳۰۴ ، ۳۲۲
حدیث و فقہ ۳۰۶
حروف عاطفہ ۳۲۲
حساب ۱۳۹ ، ۲۴۹
حکایات عرفانی و اخلاقی ۲۵۴
حکمت ۹۷ ، ۱۶۷
حکمت و فقہ و ادب ۱۶۷
حلقہ مراقبہ ۱۹۹
حلوا ۳۴۰

خ

- خطاطی ۱۳

خط اسد ۱۸۴

خطبہ ۲۰۰

خط بہار (رک : خط ثلث ترکستانی) ۱۴۷

خط بہزاد ۵۸

خط تحریر ۳۱۰ ، ۳۴۶

خط تحریر ۳۱۱ ، ۳۱۳

خط تعلیق ۲۴۱ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵

خط ثلث ۱۴۳ ، ۱۴۷

خط ثلث جلی ۱۶۴

خط ثلث خفی ۱۴۲

خط خوش نستعلیق ۳۳۰ ، ۳۳۱

خط ذوالجناح ۱۸۴

خط شکستہ ۱۴۷ ، ۳۲۰

خط شکستہ خفی ۱۷۳

خط غبار ۱۸۴

خط قرآنی ۱۸۴

خط کوفی ۵۷ ، ۱۰۴

خط گلزار ۱۸۴

خط نستعلیق ۱۲۸ ، ۱۳۶ ، ۲۸۲ ، ۲۸۴

۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۰۹ ، ۳۱۰ ، ۳۱۱

۳۱۳ ، ۳۱۵ ، ۳۱۷ ، ۳۲۰ ، ۳۲۴ ، ۳۲۶

۳۲۷ ، ۳۳۸ ، ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۳ ، ۳۴۴

۳۴۷

خط نسخ ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸

۳۰۹ ، ۳۱۱ ، ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۱۵ ، ۳۱۶

۳۱۸ ، ۳۲۰ ، ۳۲۴ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸

۳۴۴ ، ۳۴۷

خط نسخ و تحریر ۳۴۲

خط نیریزی ۳۰۷

خفی (خط نستعلیق -) ۱۱ ، ۱۵

خواص ادعیہ ۲۶۹

خوش نویسان بزرگ ۱۱

خوش نویسان معروف و گمنام ۱۵

د

درس نظامی ۳۱۳ ، ۳۱۴ ، ۳۲۲

- زبان بلوچی ۲۴
 زبان پشتو ۲۱
 زبان پنجابی ۱۰۶ ، ۳۱۰ ، ۳۴۰
 زبان سنندی ۲۸ ، ۴۹
 زبان فارسی ۳۱۰ ، ۳۲۲ ، ۳۳۹
 زبان ترکی ۱۹۷
 زبان شناسی ۱۰۴
 زبان عربی ۱۳ ، ۲۸ ، ۱۰۵ ، ۱۴۳ ، ۳۱۰
 زبان و ادبیات فارسی ۳۴۰
 زبان عربی و اردو ۳۰۹
 زبان عربی و فارسی ۱۱۳
 زبان فارسی ۵ ، ۱۳ ، ۲۱ ، ۲۴ ، ۳۰ ، ۳۲ ، ۳۷ ، ۴۴ ، ۴۵ ، ۴۸ ، ۶۳ ، ۶۴ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ ، ۷۹ ، ۸۹ ، ۹۴ ، ۹۶ ، ۹۸ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۱۲ ، ۱۲۷ ، ۱۳۸ ، ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۱۴۵ ، ۱۹۹ ، ۲۸۸ ، ۳۰۹ ، ۳۰۷
 زبان فارسی و اردو ۱۶۸
 زبان فارسی و سنندی ۱۴۷
 زبان فارسی و عربی و اردو ۳۴
 زبان لوگاندا ۲۲۶ ، ۲۲۷
 زبان و ادب ۹۰ ، ۹۲
 زبان های شبه قاره ۳۲
 زره
 زمان هخامنشی ها ۱۴۶
 زیر خاکی ها ۵۶
 زیورها ۴۲
- س
- سادات بخاری ۲۰
 سادات گیلانی ۱۲۷
 سادات ملتان ۵
 سالمندان ۳۴
 سانسکریت (رک : سنسکریت) ۱۰۲
 سبک دوره صفویه ۱۶۷
 سبک کشمیری و هراتی ۱۲۳
- دستنویس (رک : مشقی) ۱۹۶
 دستور خواندن در فارسی ۲۲۲
 دستور زبان لوگاندا ۲۲۵
 دعا ۳۲۶
 دعا و تعویذ ۱۳۷
 دوایر زرین ۳۳۱
 دوره صفویه و مغول ۱۶۷
 دولت شاهنشاهی ایران ۳۳۸ ، ۳۳۹
 دین ۹۷ ، ۱۳۹ ، ۳۰۳
 دین و ادب ۱۵۰
- ذ
- ذکر اخفی ۳۰۹
 ذکر خفی ۳۰۹
 ذکر قلبی ۳۰۹
- ر
- رسم الخط کوفی ۲۴۸
 رقاغ (خط -) ۴۱ ، ۲۳۳
 رمل ۷۱ ، ۱۲۶ ، ۲۶۴
 رمل و ستاره شناسی ۱۲۹
 روش ابن سینایی ۳۲۰
 روش دیوبندی (ملویل -) ۲۵ ، ۲۹ ، ۳۳ ، ۱۰۲ ، ۱۳۲
 روش یونانی ۳۲۰
 ریاضی ۶۸
 ریاضیات ۱۸۸ ، ۲۳۴
 ریحان ۲۲۱ ، ۲۳۳
- ز
- زبان اردو ۵ ، ۱۳ ، ۳۷ ، ۳۱۰ ، ۳۲۰ ، ۳۲۲ ، ۳۲۵
 زبان اردو و انگلیسی ۲۴ ، ۳۲
 زبان اردو و فارسی ۳۳۹
 زبان انگلیسی ۵ ، ۱۳ ، ۲۴ ، ۲۸ ، ۳۳ ، ۶۱ ، ۳۱۰
 زبان انگلیسی و فارسی ۹۴

ش

- شاعران مترگ ۱۱
 شاه توت ۵۷
 شجره و انساب ۳۱۲
 شرح احادیث ۱۴۲ ، ۱۴۳ ، ۳۳۹ ، ۳۳۳
 شرح اسماء الله و آیات قرآن ۱۷۳
 شرح لغات و اصطلاحات ۲۸۹
 شریعت ۲۷۷ ، ۳۲۲
 شعر خوانی ۵۴
 شعر فارسی ۲۴
 شکسته (خط -) ۱۱ ، ۵۴ ، ۵۷ ، ۱۲۶
 ۳۲۷ ، ۳۱۸ ، ۳۳۰
 شمس ۳۳۱
 شمشیر ۱۹
 شمشیر شاه عباس بزرگ ۱۴۶
 شمشیر هری سینگه ۱۴۹
 شمشیری ۱۲۲
 شیخ الحدیث
 شیعه ۲۴
 شیمی (رک : کیمیا) ۲۴

ص

- صرف ۶۸ ، ۲۲۱ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۳۳۰
 ۳۳۳ ، ۳۳۵ ، ۳۳۷
 صرف و نحو ۴ ، ۳۸ ، ۶۵ ، ۷۵ ، ۱۳۰
 ۲۱۳ ، ۲۲۶ ، ۲۲۹
 صریح (نام درخت)
 صنعت کیمیا ۲۸۲
 صوفیه ۲۵۸

ض

ضد صوفیه ۲۵۸

ط

- طب ۱ ، ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۳۰ ، ۳۶ ، ۴۸
 ۶۴ ، ۶۸ ، ۹۱ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰ ، ۱۳۷

سبک مساجد ایران ۹۸

سبک مستعصمی ۱۱۷

سبک مغولی ۱۶۷ ، ۲۸۴

سبک نرات ۱۲۳

سپر ۱۹

سخنان مشایخ ۳۲۴

سرائیکی (ادب و زبان و لغت -) ۶ ، ۲۸ ، ۳۶

۱۰۴ ، ۱۲۰ ، ۱۲۱ ، ۱۲۲ ، ۲۳۲

سرلوح ۳۲۶

سرود ملی پاکستان ۸۹

سرود (نوعی چنگ) ۴۲

سفالها ۴۲

سکه ۵۶

سکه ۱۵ ، ۵۳

سکه طلالی منصور عباسی ۵۳

سکه کیخسرو دوم ۱۴۶

سلامت دینی و عرفانی اسلامی ۱۹۰

سلامت نقشبندیہ ۳۰

سلطان الاذکار ۳۰۹

سلسلہ بنوریہ ۱۵۱

سلسلہ فردوسیہ ۳۰

سلسلہ نقشبندیہ ۷۳ ، ۱۶۵ ، ۳۰۸

سماع ۵۴ ، ۱۰۹ ، ۱۷۳

سندی (ادب و زبان و لغت -) ۳۶ ، ۳۷ ، ۴۱

۴۳ ، ۴۶ ، ۵۲ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶

۶۰ ، ۶۱ ، ۱۰۱ ، ۱۰۴ ، ۱۲۱ ، ۱۸۰

۱۸۱

منسکریت (رک : مانسکریت) ۱۰۳ ، ۳۰۲

سنگ ۱۲

سنگ مرمر ۶۳ ، ۷۲ ، ۱۰۱

سؤال و جواب ادبی ۳۳۵

سؤال و جواب دینی ۳۳۵

سؤال و جواب علمی ۳۳۵

سهروردیہ ۳۰۹

سیکھا ۱۵۳

۲۸۳ ، ۲۸۵ ، ۲۸۶ ، ۲۸۷ ، ۲۸۸ ، ۲۹۰ ،
 ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۲۹۴ ، ۲۹۵ ، ۲۹۶ ، ۲۹۷ ،
 ۲۹۸ ، ۳۰۰ - ۳۰۳ ، ۳۰۵ ، ۳۰۶ ، ۳۱۰ ،
 ۳۱۱ - ۳۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸ ،
 ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷ ،
 ۳۳۸ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵ ، ۳۶۰ ،
 ۲۴۷

عربی و فارسی ۱۷۶ ، ۳۰۵

عرفان ۸۷ ، ۹۷ ، ۱۵۷ ، ۱۷۲ ، ۱۸۲ ، ۱۹۰ ،

۲۰۲ ، ۲۱۰ ، ۲۱۱

عرفان نقشبندیه ۳۰۹ ، ۳۱۸

عرفان و تصوف ۱۳۵ ، ۱۴۵ ، ۱۷۳ ، ۲۹۱

عرفان و سلوک ۳۱۱

عرفان و طریقه سلطان باهو ۳۱۷

عرفان و مسائل دینی و روحانی و ادبی ۳۱۰

عقاید ۶۸

عقاید اهل سنت و جماعت ۲۹۱ ، ۳۳۳

عقیده ائمه اربعه ۳۳۳

عکس نوادر ۲۸

علم ۲۱۱

علم الافلاک ۲۵

علم اصول ۲۴۹

علم انابت ۳۶

علم تجوید (رک : تجوید) ۱۷۴ ، ۳۴۶

علم تذکیر و وعظ ۳۴۵

علم تصوف (رک : تصوف) ۴۰ ، ۴۱ ، ۱۵۰

علم حدیث (رک : حدیث) ۱۴۴

علم رسل (رک : رسل) ۲۲۹

علم صرف (رک : صرف) ۲۲۶ ، ۳۰۵ ، ۳۳۲

علم طب (رک : طب) ۲۳۰

علم عروض ۲۲۵ ، ۳۳۶

علم عقاید (رک : عقاید) ۷۷ ، ۲۴۱

علم قرائت ۳۹ ، ۶۵ ، ۲۳۱ ، ۲۵۳ ، ۳۱۰

علم کیمیا ۳۲۱

علم لغت ۶۵

۱۳۹ ، ۱۴۴ ، ۱۴۸ ، ۱۵۱ ، ۱۹۶ ، ۱۹۸ ،

۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۴۸ ، ۲۵۲ ، ۲۵۳ ، ۲۸۰ ، ۲۸۱ ،

۲۸۵ ، ۲۹۳ ، ۲۶۷

طبابت ۱۳۷

طب اسلامی ۱۲۸

طب و جراحی ۲۴۸

طب و داروها ۲۵۵

طب یونانی ۳۱۰

طبیعیات ۲۷۴

طرز یا قوت مستعصمی ۱۵

طریقت ۳۲۲

طریقه نقشبندیه ۲۷۶

طغری ۱۱ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳

طلسم ۷۱

ع

عبری ۱۴۷

عربی (ادب و زبان و لغت -) ۲ ، ۳ ، ۴ ، ۵

۶ ، ۷ ، ۱۳ ، ۱۵ ، ۱۸ ، ۲۱ ، ۲۲ ،

۲۵ ، ۲۶ ، ۲۶ ، ۳۷ ، ۳۸ ، ۳۹ ، ۴۰ ،

۴۱ ، ۴۳ ، ۴۶ ، ۴۸ ، ۵۰ ، ۵۲ ، ۵۷ ،

۵۹ ، ۶۱ ، ۶۴ ، ۶۷ ، ۶۹ ، ۷۰ ، ۷۲ ،

۷۳ ، ۷۴ ، ۷۵ ، ۷۶ - ۷۸ ، ۸۰ ، ۸۳ -

۸۷ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۳ ، ۹۵ ، ۹۶ ، ۹۷ ،

۹۸ ، ۱۰۰ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ،

۱۰۶ ، ۱۰۸ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۵ ،

۱۲۶ ، ۱۳۰ ، ۱۳۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۴ ، ۱۳۶ ،

۱۳۷ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۴۱ ، ۱۴۲ ، ۱۴۳ ،

۱۴۴ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷ ، ۱۴۸ ، ۱۵۱ ، ۱۵۵ ،

۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۶۰ ، ۱۶۱ ، ۱۶۷ - ۱۷۰ ،

۱۸۰ ، ۱۸۴ - ۱۸۶ ، ۱۸۸ ، ۱۹۱ - ۱۹۶ ،

۱۹۹ - ۲۰۴ ، ۲۰۶ - ۲۱۳ ، ۲۱۷ - ۲۲۷ ،

۲۳۰ ، ۲۳۳ ، ۲۳۷ ، ۲۴۸ ، ۲۴۹ ، ۲۵۰ ،

۲۵۱ ، ۲۵۲ ، ۲۵۲ - ۲۵۶ ، ۲۵۸ - ۲۶۲ ،

۲۶۴ ، ۲۶۸ ، ۲۷۵ ، ۲۷۶ ، ۲۷۹ ، ۲۸۰ -

علم میراث ۳۳۲

علم نحو ۳۸

علم و ادب ۱۹۳

علم هجرا ۳۲۶

علوم اسلامی ۹۷

علوم بانکی و آمار ۲۷۹

علوم کلامی ۷۵

غ

غالب شناسی ۹۰

غالبیات (رک : غالب شناسی) ۱۲۰

غبار (خط -) ۱۱

غزل ۳۳۱ ، ۳۳۰

غوث ۲۳

ف

فارسی (ادب و زبان و لغت و فرهنگ -) ۳ ، ۲

۴ ، ۵ ، ۷ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴

۲۵ ، ۲۶ ، ۲۹ ، ۳۱ ، ۳۳ ، ۳۴ ، ۳۶

۳۹ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۳ ، ۴۶ ، ۴۸ ، ۵۰ ، ۵۲

۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ، ۶۱

۶۶ ، ۶۷ ، ۶۸ ، ۶۹ ، ۷۰ ، ۷۲ ، ۷۳

۷۵ ، ۷۶ ، ۷۷ ، ۸۰ ، ۸۳ ، ۸۵ ، ۸۶

۸۷ ، ۸۸ ، ۸۹ ، ۹۰ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۹۳

۹۵ ، ۹۷ ، ۹۸ ، ۱۰۱ ، ۱۰۵ ، ۱۱۳

۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۱۱۷ ، ۱۱۹ ، ۱۲۰

۱۲۲ ، ۱۲۴ ، ۱۲۸ ، ۱۳۰ ، ۱۳۲ ، ۱۳۷

۱۳۸ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۱۴۳ ، ۱۴۴ ، ۱۴۶

۱۴۷ ، ۱۵۰ ، ۱۵۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۳ ، ۱۵۴

۱۵۶ ، ۱۵۷ ، ۱۵۹ ، ۱۶۱ ، ۱۶۷ ، ۱۷۰

۱۷۱ ، ۱۷۳ ، ۱۷۴ ، ۱۷۵ ، ۱۷۶ ، ۱۷۷

۱۸۰ - ۱۸۴ ، ۱۸۶ - ۲۱۲ ، ۲۱۴ ، ۲۱۵

۲۱۷ - ۲۲۲ ، ۲۲۴ - ۲۲۶ ، ۲۲۸ - ۲۴۸

۲۵۰ - ۲۵۶ ، ۲۵۸ ، ۲۶۹ ، ۲۷۵ - ۳۲۰

۳۲۲ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹

۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵

۳۳۶ ، ۳۳۷ ، ۳۳۹ ، ۳۴۰ ، ۳۴۱ ، ۳۴۲

۳۴۴ ، ۳۴۵ ، ۳۴۶ ، ۳۴۷

فارسی و عربی ۱۷۲ ، ۲۰۷ ، ۳۱۰

فناوی ۴ ، ۲۱۲

فناوی و فقه ۶۸ ، ۱۴۳

فتوی (رک : فناوی) ۱۰۸ ، ۳۳۳

فرائض ۱۳۹ ، ۱۹۸ ، ۲۹۶

فرقه میکه ها ۱۱۲

فرهنگ ۱۱۷ ، ۱۸۵

فرهنگ لغت ۴۱

فقه ۲۱ ، ۳۱ ، ۶۱ ، ۶۶ ، ۸۲ ، ۸۵ ، ۱۰۸

۱۲۷ ، ۱۳۰ ، ۱۳۹ ، ۱۴۲ ، ۱۴۵ ، ۱۶۵

۱۹۸ ، ۲۰۰ ، ۲۰۱ ، ۲۰۲ ، ۲۰۴ ، ۲۰۹

۲۱۱ - ۲۱۳ ، ۲۱۶ ، ۲۱۷ ، ۲۳۱ ، ۲۳۹

۲۵۰ ، ۲۵۴ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۳۰۱ ، ۳۰۴

۳۰۷ ، ۳۲۸ ، ۳۳۳ ، ۳۳۸

فقه حنفی ۳۹ ، ۱۷۳

فقه شیعہ ۴ ، ۱۰۱ ، ۱۵۵

فقه و توحید ۲۲۹

فقهی (مسائل -) ۱۸۳

فلسفہ ۶۸ ، ۷۵ ، ۹۷ ، ۲۱۰ ، ۲۱۸ ، ۲۲۳

۲۲۵ ، ۲۳۰ ، ۲۴۰ ، ۲۵۰

فلسفہ اسلام ۳۸

فن پزشکی ۹۱

فن خط ۲۸۳

فن معماری ۷۳

فیزیک ۲۴ ، ۸۹

فیلم (رک : میکر و فیلم) ۲۸۸

ق

قادریہ (عقیدہ -) ۳۲۶

قالی ۹۴

قرآن مذهب و مرصع ۳۳۱

قافیہ ۲۲۵

قرائت (رک : علم قرائت) ۳۱ ، ۷۵ ، ۲۱۰

۳۲۸ ، ۳۳۴

گل و بوته نگاری ۱۱ ، ۵۷ ، ۱۲۳ ، ۱۲۶ ، ۳۳۱

گنبد ۵۳ ، ۵۴ ، ۶۸ ، ۱۶۸

ل

لباس ۱۹ ، ۴۲

لباس و خوراک (رک : لنگر) ۴۲ ، ۷۵

لباس های سندی ۴۲

لباس های محلی ۵۴

لغت (رک : علم لغت) ۲ ، ۲۰ ، ۱۰۴ ، ۱۳۹ ، ۲۴۸

لغت اردو و فارسی و انگلیسی ۳۳۹

لغت عرب ۶۷ ، ۶۸

لغت فارسی ۶۸

لغت و دستور ۲۶۴

لنگر (رک : آشپز خانه -) ۶۸ ، ۱۰۹ ، ۱۱۶ ، ۱۹۲ ، ۳۱۳ ، ۳۲۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳

لنگی ۴۳

لوح ۳۳۱

م

مثنوی ۱۸۳ ، ۱۸۶ ، ۱۹۶ ، ۳۴۶

مجسمه دیالسینگ ۱۰۱

مجسمه ها ۵۶

مجسمه های آسوری و کوشانی و یودایی و هندی

و شناهی ۱۴۶

مجلس آواز خوانی ۵۴

مجلس سماع ۵۴

مجلس شعر خوانی ۵۴

مجلس قوالی ۵۴ ، ۱۰۹

محدث ۵۱

محقق ۱۱ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳

مرثیه ۲۵۹

مرقعات ۲۶ ، ۵۴

مرقعات خوشنویسان ۴۸

قرطو (= پیراهن) ۴۳

قصاید ۳۳۰

قصاید دعایی ۳۱۹

قصه ۶۸

قطب ۳۳۵

قلمدان ۱۹

قلندری ۵۴

قواعد جنگ آزمایی ۳۲۹

قوالی ۵۴

ک

کاغذ سمرقندی ۶۸ ، ۹۱ ، ۱۵۱

کاغذ هراتی ۹۱

کاشی ۴۲ ، ۴۳ ، ۷۲

کاشی کاری ۵۴ ، ۱۶۷

کاشی کاری ها ۱۲

کاشی های مقابر ۷۳

کاشی های نیلگون ۶۲

کبرویه ۳۰۹

کتیبه نگاری های تاریخی ۱۲

کتیبه های سرسوره ها ۳۳۱

کلام ۱۰۸

کلام و فتوی ۲۹۰

کلاه ۱۹

کلات مشایخ ۱۴۲

کوفی (خط -) ۲۳۳ ، ۲۳۴

کیس (= فرش) ۴۲

کیمیا ۲۸۲

گ

گیج ۱۲

گیج بری ۵۴ ، ۷۴

گیج و سوسی (زنان) ۴۲

گرد د.د.ت. ۲۷

گهره (= دلق) ۴۲

منطق و حکمت ۱۵۵
 منظوم (رک : نظم و شعر و مثنوی) - ۱۸۶ ، ۲۷۹
 منقبت ۲۵۹ ، ۳۲۱
 منقش (نسخه های خطی و طاق و رواق و گنبد
 مساجد -) ۴ ، ۵ ، ۸ ، ۱۰ ، ۱۴ ، ۲۱ ،
 ۲۷ ، ۳۲ ، ۵۷ ، ۷۰ ، ۷۳ ، ۸۱ ، ۱۰۴ ، ۱۱۳ ،
 ۱۲۳ ، ۱۲۵ ، ۱۲۹ ، ۱۴۳ ، ۱۶۰ ، ۱۶۴
 منقش و مصور و مطابا (نسخه های خطی) - ۱۴۷
 مواد شیمیایی ۱۰۴
 موسیقی ۴۲ ، ۵۴ ، ۱۸۵
 مهرها (در نسخه های خطی و اسناد و مکاتیب) -
 ۱۱۸ ، ۱۲۵
 سهامخانه (رک : لنگر) ۱۴۸
 میراث ۴۸
 میکر و فیلم (رک : فیلم) ۲۸ ، ۳۲ ، ۱۳۲ ،
 ۲۸۸
 میکر و فیلم و نسخه های خطی و کتابهای نادر
 ۲۸
 مینیا تور (در نسخه های خطی و مرثعات) - ۵ ،
 ۸ ، ۱۱ ، ۱۴ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۵۷ ، ۱۲۳ ،
 ۱۲۵ ، ۱۴۷ ، ۲۸۴
 مینیا تور و خط خوش ۳۰
 مینیا تور هنری ۱۱
ن
 ناخنی (خط -) ۲۲۱
 نامه نگاری ۳۲۸ ، ۳۳۰
 نثر ۳۰
 نثر متصوفانه فارسی ۳۰
 نجوم ۷۶ ، ۱۰۸ ، ۲۲۰
 نحو (رک : صرف و نحو) ۶۸ ، ۲۲۲ ، ۲۳۹ ،
 ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۳۰۶ ، ۳۳۰ ، ۳۳۳ ، ۳۳۵ ،
 ۳۳۷
 نحو و صرف ۷۶

مرثعات عربی و اردو و پشتو ۳۲۴
 مرثعات هنری ۲۶
 مسائل ادبی ۳۳۵
 مسائل ادبی و عرفانی و دینی ۱۳۸
 مسائل ارب ۲۲۱
 مسائل دینی ۳۰۳ ، ۳۲۷ ، ۳۳۱
 مسائل صرف و نحو ۳۳۷
 مسائل صاوة ۳۰۶
 مسائل طبی و دینی ۳۲۰
 مسائل ۳۲۹
 مسائل نجومی و استرلاب ۱۵۴
 مسلمانان هند ۲۸۷
 مسلمانان هند و پاک ۳۴۰
 مشاهد عارفان ۱۲
 مصور و منقش (نسخه های خطی) - ۵
 مضامین دینی ۳۳۶
 مضامین علمی ۲۹۳
 معانی ۶۸
 معرفت ۲۱۳
 معرفت سلوک ۱۹۰ ، ۲۱۴
 مغول ۶۸ ، ۱۰۴
 مقابر ۱۲ ، ۷۴
 مکتب اصفهان (در نقاشی و تذهیب) ۱۴۷
 مکتوبات فارسی ۲۷۷
 مکتوبات و فرمان ها ۱۷
 ملتانی (رک : سرائیکی - ادب و زبان و لغت)
 مناجات دستگیر ۶ ، ۲۳۶
 مناجات هفتگانه ۳۲۷
 مناظرات ۱۰۸
 مناظره ۳۲۷ ، ۳۳۱
 منبت کاری ها ۴۲
 منشور و منظوم ۳۴۷
 منطق ۶۸ ، ۷۵ ، ۹۷ ، ۱۵۵ ، ۲۱۰ ، ۲۱۱ ،
 ۲۱۳ ، ۲۱۸ ، ۲۲۴ ، ۲۴۰ ، ۲۴۹ ، ۲۹۰ ،
 ۳۳۴ ، ۳۳۳

۱۲۲ ، ۱۲۳ ، ۱۴۲
نقاشی های ارزنده (در نسخه های خطی و مساجد -) ۱۰
نقاشی های ارزنده و کتیبه های تاریخی ۱۲
نقاشی های دندان موشی ، ۳۳۱
نقاشی روغنی ۳۳۱
نقش (در نسخه های خطی و مقابر و مساجد -)
۲۷ ، ۸۰ ، ۱۲۴
نقش و گل و بوته نگاری (در نسخه های خطی و مقابر و مساجد -) ۳۰ ، ۱۶۰
نقش های ارزنده و دلاویز (در نسخه های خطی و مقابر و مساجد -) ۱۵ ، ۵۷
نقشه انلاک ۳۲۶
نقطه شنگرف ۳۳۱
نقطه لا جوردی ۳۳۱

و

وجد و سماع
وحدة الوجود ۲۲۲
وحدت وجود و عرفان ۳۱۲
وظیفه ۳۲۶
وقایع جنگ ایران و افغان ۳۲۹

ه

هندسه ۷۶ ، ۲۲۰ ، ۲۴۹ ، ۳۰۵
هندکو (زبان و ادب -) ۱۴۹
هندی (ادب و زبان و لغت و سبک -) ۱۷۸ ، ۲۸۶ ، ۲۸۵ ، ۲۳۰ ، ۱۹۸ ، ۱۹۷
هنر ۱۸۲
هندی و فارسی ۳۰۷ ، ۳۰۸
هنر خوشنویسی ۱۱
هوسوپیتهک ۸۹
هیئت (رک : نجوم) ۱۰۸ ، ۲۲۰ ، ۲۴۹

نستعلیق (خط -) ۱۱ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۴۳ ، ۵۷ ، ۵۹ ، ۶۲ ، ۷۳ ، ۷۶ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۱۰۱ ، ۱۰۶ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۸۲ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳ ، ۲۶۵ ، ۲۶۷ ، ۲۷۹ ، ۲۸۱ ، ۲۸۹ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۲۹۴ ، ۲۹۸ ، ۳۰۲ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۴ ، ۳۴۵ ، ۳۴۶
نستعلیق جلی (خط -) ۲۶۶
نستعلیق خفی (خط -) ۱۹۴
نستعلیق خوش (خط -) ۱۸۴ ، ۱۸۵ ، ۱۹۴ ، ۱۹۷ ، ۲۲۹ ، ۲۳۱ ، ۲۵۰ ، ۲۶۱ ، ۳۰۴
نستعلیق خوش جلی (خط -) ۱۹۵ ، ۳۳۲
نسخ (خط -) ۱۱ ، ۱۳ ، ۱۵ ، ۲۱ ، ۲۵ ، ۷۳ ، ۱۱۷ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۹۲ ، ۲۲۱ ، ۲۳۳ ، ۲۳۸ ، ۲۴۹ ، ۲۸۲ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۲۹۷ ، ۳۰۰ ، ۳۲۷ ، ۳۳۲ ، ۳۳۶ ، ۳۴۶
نسخ تزئینی (خط -) ۲۵۰
نسخ جلی (خط -) ۲۹۸
نسخ خوش (خط -) ۲۱۰ ، ۲۱۲ ، ۲۳۵ ، ۲۵۰ ، ۲۵۲ ، ۲۵۸ ، ۲۶۶ ، ۲۸۱ ، ۲۹۳ ، ۲۹۶ ، ۳۰۳ ، ۳۳۱
نسخ خوش عالی (خط -) ۱۸۶ ، ۳۳۰
نسخه نویسی ۲۷۷
نشان پای حضرت علی (ع) ۱۹
نشان درجه سوم هاپیون ۹۴
نشان سپاس ۳۳۸ ، ۳۳۹
نشان سهر ها ۷۸
نعت ۳۲۵
نفتالین ۲۷ ، ۱۰۴
نقاش ۷۳
نقاشی (در نسخه های خطی و مساجد و مقابر و مآذنه ها) ۲۰ ، ۵۴ ، ۶۴ ، ۷۳ ، ۷۴ ، ۸۹

۲ - فہرست اسامی و کلماتی کہ از روی نشان مہرہا در آغاز و انجام
و لابلائی اوراق نسخہ ہای خطی خواندہ شدہ است . اعداد
داخل گیومہ « » تاریخ ہجری قمری و اعداد بیرون
گیومہ شمارہ صفحات متن این کتاب است

ا

«ابو البرکات بن شیخ مبارک» ۲۴۸

«احمد شاہ» ۱۱۰

«احمد شاہ پادشاہ غازی» ۱۱۸

«اسمعیل پیرو دین محمد ۱۱۷۹» ۲۰۱

«اصیل الدین حسینی ۱۱۹۸» ۳۰۵

«اعتقاد الدولہ» ۲۴۷

«العبد حمید الدین» ۳۳۷

«امیر غازی الدین خان بہادر» ۲۴۷

«انجمن دارالعلوم حمیدیہ سلطان پور» ۲۱۱

«اورنگ زیب» ۲۴۸ ، ۳۲۷

«اورنگ زیب شاہ» ۳۰

ب

«پادشاہ» ۱۱۸

«پیر جماعت علی شاہ» ۳۴۱

ت

«تاج محمد» ۳۲۶

«تیمور شاہ افغانی ۱۱۸

قدیم شد از عنایات الہی بعالم دوات تیمورشاهی»

ح

«حافظ حمید الدین» ۳۳۸

«حافظ محمد» ۳۲۸

«حکیم احسن اللہ خان» ۲۸۱

«حکیم محمد اسمعیل عظیم شد ۱۲۴۲» ۲۱۱

«حمید شاہ» ۲۱۱ ، ۲۱۲

«خوشحال خان ختک» ۱۴۲

د

«در ہر دو جہاں چرا دوست محمد ۱۲۲۱» ۱۷۵

س

«سراج الدین عبد اللہ» ۳۳۷

«سلطان نادر» ۱۱۷

«سپارت شاہ» ۲۱۲

«سعید الدولہ بہادر ۱۲۶۸» ۲۳۵

«سید بہادر علی خان» ۳۳۸

«سیف الہادی» ۱۱۸

ش

«شاہ جہان» ۲۳۱

«شاہ جہان پادشاہ» ۲۴۸

«شاہ محمد غوث قادری (خط و امضاء)» ۳۲۶

«شیخ احمد مرہندی مجدد الف ثانی» ۷۵

«شیخ عبدالقادر گیلانی» ۳۱۸

«شیخ محمد شفیع» ۳۲۶

ص

صدر الدین فایز «کلب امیر المؤمنین صدر الدین»

«صلاح الدین ایوبی» ۲۳۵

ع

«عاقل خان» ۲۴۸

«عبدالحکیم» ۳۳۰

«عبدالرحیم خان خانان» ۲۴۷

«عبدالعلیم» ۱۲۲۰ «۳۰۵»

«علامہ فضل الدین محمد الحسینی» ۹۷۲ «۲۵۰»

غ

«غلام حسین» ۱۲۹۲ «۱۹۵»

ق

«قطب الدین مرید دستگیر» ۲۰۱

ک

«کتابخانہ آستان قدس رضوی» ۲۳۵

«کتاب خانہ خانقاہ موسیٰ زئی شریف» ۱۲۷

«کتابخانہ رجب علی خان بہادر» ۱۲۷۵ «۲۳۵»

«کتابخانہ سعید الدولہ بہادر» ۲۳۵

«کتابخانہ شاہ جهان پادشاہ» ۲۴۸

«کلب امیر المؤمنین صدر الدین» ۱۰۶

ل

«لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ» ۱۱۸

م

«مجدد الف ثانی شیخ احمد سرہندی» ۷۷

«محمد اورنگ زیب پادشاہ مرید رحمت خان» ۳۰

«محمد باقر بن امیر عبداللہ» ۲۴۸

«محمد حیات جہاں اللہ است» ۱۱۲۸ «۸۶»

«محمد راشد» ۵۹

«محمد سعید» ۲۱۹

«محمد شاہ ربن خلف ابن شاہ جیلانی» ۱۲۱

«محمد شاہ غازی» ۱۱۵۲ «۲۳۵»

«محمد عبداللہ» ۲۸۴

«محمد علی بہادر» ۱۲۱۹ «۱۹۵»

«محمد کاظم بن عبدالحکیم» ۱۹۴

«مخدوم محمد معین» ۴۹

«مخدوم محمد ہاشم تہتوی» ۴۱

«مرادسی طلبندہمہ از محمد» ۳۲۸

«ملا گل محمد» ۱۲۸۶ «۳۱۰»

«ملا محمد باقر مجلسی» ۹۰

«سنور شد جہان از نور احمد» ۱۱۵۶ «۲۴۱»

«میرزا مہدی خان صفوی» ۳۳

«میرزا محمد» ۱۱۹

ن

«نور محمد» ۲۱۲

و

«ولی محمد» ۱۸۶۱ «۳۰۳»

۳۔ فہرست نامہای نسخہ های خطی ، کتابهای چاپی ، رسایل ، مجموعہ ہا ، جنگ ہا و بیاض ہا

آ

- ابن کثیر (کتاب -) ۳۰۱
ابن ماجہ (کتاب -) ۲۹۰
ابواب الجنان ۱۱۹
ابو المنتھی علم العتاید ۲۱۱
ابو سعود ۳۰۱
ابیات سلطان باہو (رک : مجموعہ) ۸۵
ابیات فارسی ۲۰۰
ابیات میراث ۲۱۱
اتحاف الاکابر بمرویات شیخ عبد القادر ۱۵۱
اتفاق ۳۰۱
اتفاق البرہۃ التمی ۱۶۱
اتمام الدرایۃ لقراء النقایہ ۳۱۴
اثبات الامام ۲۷۲
اثبات الامۃ ۲۷۰ ، ۲۷۳
اجازت نامہ شیخ عبد الحق دہلوی فی طریق
القادریہ (رک : مجموعہ) ۱۹۱
اجتماعیات شاہ ولی اللہ کی نظر میں ۳۸
اجرومیۃ اللغندا ۲۲۵
احادیث رسول (ص) (رک : مجموعہ) ۳۴۵
احادیث قدسیہ ۹۹
احادیث و خطبہ های حضرت رسول اکرم
(نسخہ خوب) ۲۱
احسان فی خلق الانسان ۲۷۳
احسن القصص (رک : تفسیر سورہ یوسف) ۱۳۹
احکام الصلوۃ (رک : مجموعہ) ۳۴۸
احمدی ۳۰۱
احوال بی نمازان (رک : انواع شریف) ۳۴۱
احوال سلاطین تالپور (رک : تحفہ السلاطین) ۴۵
احوال و آثار سید شرافت نوشاہی ۱۳۵
- آب حیات ۱۹۸
آثار محشر ۲۱۲
آثار و احوال ابن العربی (۹ مجلد) (رک : ترجمہ
مناظر علیہ) ۱۹۶
آداب المریدین (رک : مجموعہ رسایل) ۴۹ ،
۵۶ ، ۱۶۳
آداب تعلیم و تعلیم (رک : مجموعہ) ۳۴۵
آداب طریقت ۲۸۳
آذر (رک : مجموعہ آذر) ۱۰۳
آذر و سمندر (رک : مجموعہ مقالات) ۱۸۵
آزاد (رک : مجموعہ آزاد) ۱۰۳
آزاد قوم کی تعمیر اور پاکستان ۸۹
آغوش رحمت ۱۱۶
آفتاب معرفت ۳۱۷
آگہی نامہ ۱۷۳
آمد نامہ ۱۴۰
آموزگر فارسی ۶۰ ، ۳۳۹
آیین اکبری ۲۹ ، ۱۳۳
آیین وراثت ۱۱۶
آیینہ امکندری (رک : مرآۃ الصفاء) ۵
آیینہ ایام (رک : دفتر خاطرات) ۳۱۱
آیینہ تواریخ (رک : تحفہ شایق) ۶۹
آیینہ راز ۲۷۹
- الف
- ابتداء آغاز اول ۱۹۲
ایجد التاریخ ۲۵۴
ابن الاعرابی ۶۵

- احوال و آثار و رباعیات حکیم عمر خیام نیشابوری
۲۵۷
احیاء الطب سبحانی (رک : مفردات سبحانی)
۱۴۹
احیاء علوم الدین ۷۸ ، ۱۷۷ ، ۲۴۸ ، ۳۰۷
اخبار الآخرة (رک : مجموعه) ۸۷
اخبار الاخیار فی اسرار الابرار ۶
اخبار الاولیاء ۹۹
اخبار بخارا ۷۶
اخبار ولاء المؤمنین من اهل الهند ۲۷۱
اختلاف اصول المذاهب ۲۶۸
اختلاف قرائت القرآن ۳۱۵
اختیارات بدیعی ۱۶
اختیارات قاسمی ۳۶
اخلاق جلالی ۲۵۱
اخلاق محسنی ۲۵۸ ، ۲۷۵
اخلاق ناصری ۳ ، ۷۱ ، ۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۲۵۲ ، ۲۷۷
ادب نامه ایران ۳۳۹
ادعیه (رک : قرآن ، مجموعه) ۱۲۶ ، ۳۴۱
ادعیه الامام المعز ۲۷۲
ادعیه علی بن ابی طالب علیه السلام ۳۴۲
اعیه و اوراد (رک : دلایل الخیرات) ۷۴
ادعیه و اوراد (رک : مجموعه) ۹۰ ، ۱۴۴ ، ۱۷۲ ، ۲۰۲ ، ۲۰۷ ، ۲۲۲
ارادة العارفين و ارشاد الطالبین فی سلوک السالکین
۳۱۱
اربعون لیلہ و لیلہ ۱۰۰
اربعین حدیث ۷
اربعین خواتین ۲۳۲
اربعین نبویہ ۲۳۲
ارجوزة الداعی ۲۷۳
اردو لغت ۳۴۰
اردو معنی غالب ۲۵۷
ارشاد السالکین ۸ ، ۱۹۱ ، ۲۷۶ ، ۲۷۷
- ارشاد الصواب فی شرح خلاصہ الحساب ۱۷۱
ارشاد الطالبین ۸۴ ، ۱۶۲ ، ۲۱۸
ارشاد المریدین (رک : مجموعه رسایل) ۱۱۵
ارشاد المسلمین ۲۷۶
ارمغان ۱۹۷
ازهار الوردہ شرح قصیدة البردة ۲۲۷
اساس التأویل ۲۶۸ ، ۲۷۰
اسامی اصحاب صفہ (رک : مجموعه) ۱۱۶
اسباب النزول ۳۰۱
استدراک الحسن ۳۰۶
استفتاء نامه (رک : فتاویٰ مستالیہ) ۶۴
استفسارات ۳۰۳
اسرار الاعداد ۵۵
اسرار الاولیاء ۵۹ ، ۸۷ ، ۲۳۸
اسرار الاولیاء (رک : ملفوظات یا اقوال بابا فرید
گنج شکر) ۹۶ ، ۲۳۸
اسرار الحرمین ۲۹۷
اسرار الحقیقہ ۱۷۷
اسرار الدعوة ۲۴۳
اسرار الغریبہ ۷۱
اسرار الفقر (رک : مجموعه رسایل) ۱۱۵
اسرار القلوب (رک : مجموعه) ۲۰۴
اسرار الکیمیا ۱۰۱
اسرار المصلی ۱۰۷
اسرار جلالیہ ۴۰
اسرار طریقت ۳۲۶
اسرار قادر (رک : مجموعه) ۸۳ ، ۳۱۲
اسرار نامه شیخ عطار (رک : مجموعه) ۴۵
اسرار نامه (رک : مجموعه) ۲۳۷
اسراریه ۳۱۸
اسقاط (رک : مجموعه) ۸۴
امکندر نامه (رک : شرف نامه ، مکندر نامه)
۵ ، ۵۶ ، ۶۹ ، ۸۵ ، ۱۱۹ ، ۱۴۰ ، ۱۵۳ ،
۱۹۲ ، ۲۰۸ ، ۳۰۶ ، ۳۲۹ ، ۳۴۵
مکندر نامه بری (رک : امکندر نامه نظامی) ۲۱۱

- اسکندر نامہ نظامی (رک : اسکندر نامہ ، سکندر نامہ ، شرف نامہ ، اقبال نامہ) ۲ ، ۱۷ ، ۳۲ ، ۷۵ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۱۰۷ ، ۱۱۶ ، ۱۵۸ ، ۲۶۲ ، ۲۶۴ ، ۲۸۵
- اسماء الامراض (رک : لغات الامراض) ۲۸۵
- اسماء الحسنی ۱۴ ، ۵۶ ، ۵۷ ، ۷۴ ، ۱۲۳
- اسماء الحسنی (رک : دلائل الخیرات) ۸۴
- اسماء الرجال ۲۵۱ ، ۳۱۴
- اسماء الرجال الموطأ ۳۱۵
- اسماء الله الحسنی (رک : اوراد) ۲۰۰
- اسرار الاسرار (رک : رسالہ مولانا عبدالرحیم در شرح سمر گیسو دراز) ۹۵
- اسناد ادعیہ ۱۴۴
- اسناد الاشجار ۱۹۰
- اسناد تاریخی (رک : مکاتیب مہر) ۱۵۹
- اسناد درود مستغاث ۱۴۴
- اسناد دعای گنج العرش ۱۴۴
- اسناد شش قفل ۲۳۹
- اسناد و خط ۱۰
- اسناد و درود ماہی (رک : مجموعہ) ۲۲۶
- اسناد ہزار و یک نام ۱۴۲
- اشارات ابو علی سینا ۲۴۹
- اشعار الامثال ۴۷
- اشعار الدرود (رک : قصہ مقداد) ۲۷۴
- اشعار پشتو ۲۱
- اشعار پنجابی ۲۰۷
- اشعار ترکی ۲۸۳
- اشعار حسین بن یعقوب صوفی ۲۷۷
- اشعار صفی علی شاہ ۲۷۷
- اشعار عربی و فارسی مولوی محمد نبوی ۳۸
- اشعار غریبی (حصہ اول و دوم) ۲۷۸
- اشعار فارسی (رک : مجموعہ مکتوبات) ۱۵۵ ، ۳۳۵
- اشعار فارسی در مدح شیخ عبد القادر جیلانی ۳۲۶
- اشعار فدایی خراسانی ۲۷۷
- اشعار محمد اشرف (رک : بیاض محمد اشرف) ۸۵
- اشعار محمد مهدی ملتانی (رک : رسالہ عروض و بدیع و قافیہ) ۱۵۵
- اشعۃ اللمعات ۱۶۲
- اشعۃ اللمعات (رک : شرح اللمعات) ۱۶۴ ، ۲۸۲
- اشعۃ اللمعات شرح فارسی مشکات ۱۴۳ ، ۱۵۴ ، ۲۳۱ ، ۳۰۹ ، ۳۲۷
- اشک و آہ در جواب حسن گلو سوز (رک : شور جنون) ۹۶
- اشکال التامیس فی علوم الهندسہ ۲۵۵ ، ۲۵۶
- اصطربلاب (رسالہ ، رک : مجموعہ رسایل) ۶۵
- اصطلاحات تصوف (رک : تصوف) ۱۵۴
- اصطلاحات صوفیہ ۲۸۳
- اصول اکبری ۴۳
- اصول الشاشی ۲۹۰ ، ۲۹۷
- اصول الصرف ۲۲۶
- اصول الفقہ ۳۱۰ ، ۳۲۸
- اصول الفقہ (رک : شرح حسامی) ۲۴۲
- اصول الکافی ۳
- اصول عقاید اثنی عشری ۲
- اصول فقہ ۲۱۲
- اصول فقہ ابراہیم باہلی (رک : مجموعہ)
- اصول کافی ۲۵۸
- اضاعۃ الارموس و ریاضۃ السموس من اصطلاح قاموس ۱۹۴
- اظهارات الاخفاء (رک : واجب و ممکن) ۱۹۰
- اعانۃ الاحیاء ۷۶
- اعتباط بمعرفۃ من رمی بالاختلاط ۱۶۱
- اعجاز البیان فی تفسیر القرآن (رک : سورۃ الفاتحہ) ۲۲۷
- اعجاز الخسرویہ ۵۹
- اعجاز الرسایل (رک : پنج گنج) ۱۹۴
- اعجاز القرآن ۳۰۱
- اعجاز عیسوی (رک : مصقل تعریف) ۳۴۶
- افتتاح الدعویۃ و ابتداء الدعویۃ ۲۷۱

- البراهین القاطعه بکراهة جماعہ الثانیة ۱۶۱
البرهان فی شرح مواهب الرحمن فی مذهب النعمان
۱۴۴
الباستان فی فضایل النعمان ۲۵۴
البصائر در فلسفہ ۴
البهجة المحافل فی السیر و الاخلاق و الشاہیل
۲۵۴
التبیان فی اعراب القرآن ۱۹۵
التحقیق الکامل فی مہات المسائل ۳۳۱
التجوید ۲۰۱
التجاسیة الخمسة ۲۶۹
التخمیس از جلال الدین سیوطی ۲۸۳
الترکیب المثالی ۲۳۴
التدبیرات الالہیة (رک : آثار و احوال ابن العربی)
۱۹۶
التصریح شرح التوضیح ۱۵۱
التعرف لمذہب اهل التصوف ۱۶۴
التلویح الی کشف حقایق التنقیح ۳۱۱
التلویح فی کشف التوضیح ۲۹۷
التمہید فی بیان التوحید (رک : بدایہ مسترشد و
رشید) ۲۱۳
التموید فی عام التجوید ۱۷۵
التنبیہات العلیمة علی وظائف الصلوة القلیبہ ۱۷۴
التوراة ۲۷۰
التوضیح علی التنقیح ۴۱
الجانب الغربی فی حل مشکلات محی الدین بن
العربی ۲۳۰
الجاهلیة المولوی المعاندة علی شرح التلخیص
(رک : المطول) ۱۹۳
الجانات نزهة الحقایق (رک : مجموعہ) ۱۴۸
الجاوی فی التداوی ۲۸۱
الحرز الیانی ۱۶۴
الحری لمتن الابہری (رک : الشرح النہادی) ۴۱
الحصن الحصین من کلام سید المرسلین ۱۵
الحقیقة المحمدیة ۲۷۷
- افسانہ های کوتاہ من ۱۶۹
اقبال در راہ مولوی ۹۲
اقبال نامہ جہانگیری ۱۶ ، ۱۲۹۲
اقل غوامض عن دفع ہوا جس ۱۷۸
اقلید الکنج ۱۹۶
اقلیدس ۲۴۹
اقوال شیخ بہاء الدین نقشبندی (رک : اوراق
پراکنده) ۹۵
اقوال (ملفوظات) میرزا مظہر جان جاناں (رک :
مقامات مظہری) ۹۶
اقوامیہ الہم فی شرح قصیدہ لاسیہ العجم ۲۲۳
اکبر اعظم (رک : مجموعہ) ۸۳
اکبر نامہ ۲۵۴
اگر پرسند کہ (رک : مجموعہ) ۲۹۶
الاتحاد و الجہاد ۲۳۲
الاجارہ ۲۳۲
الاذہار المتاثرة فی الاخبار المتواترة (رک :
مجموعہ) ۲۸۲
الاستبصار ۴
الامتاز جوذر ۲۷۰
الاستغفار للتطب ابی مدین ۲۸۳
الامرار ۳۰
الاسلام ۲۲۴
الاصول الموضوعة و المقدمہ الہنسیہ ۳۹
الاغانی ۳۷ ، ۱۰۵ ، ۲۴۸
الاعراض الطیبہ ۹۰
الامور العامہ ۲۹۲
الامینیہ ۳۱۵
الانسان من حدیث الانسان ۲۲۷
الانصار ۲۶۸
الانصاف فی سبب الاختلاف (رک : مجموعہ) ۲۴۱
الانوار اللطیفہ ۲۷۲
الانہار الاربعہ ۱۷۸
الایضاح ۲۶۹
الایضاح در فقہ ۱۴۱

- الحواشی الازهریه فی حل الالفاظ المقدمه الجزریه
۳۲۸
الخطبات المأثوره من الآثار المشهوره ۲۲۴
الدایرة فی علم الاصول (رک : مجموعه) ۲۳۸
الدر الثمین ۱۵۰
الدر النظیم فی فضایل القرآن العظیم و الآیات و
الذکر الحکیم ۲۸۱
الدرجة المنیفة فی آباء الشرع (رک : مجموعه)
۲۸۵
السمع الصبیح ۱۴۴
الدولة قادریه ۲۳۲
الرسالة الاضهار و الدر الخفی فی اثبات الکلی
الطبیعی ۲۱۰
الرسالة الايضاح الاعلام ۲۷۲
الرسالة الايضاح و التبصیر فی فضل یوم الغدیر ۲۷۲
الرسالة البیضاء فی تمییز الضاد عن الظاء ۳۲۷
الرسالة الحاتمیة فی الرد علی بعض المارقین ۲۷۲
الرسالة الشریفه ۲۷۳
الرسالة المعرفه لب المعارف ۲۷۴
الرسالة المفید فی الايضاح ۲۷۴
الرسالة الموقظة من نوم الغفلة و السنة ۲۷۲
الرسالة النفیس ۲۷۳
الرسالة الوحیده ۲۶۹ ، ۲۷۹
الرسالة الوضیئة ۲۶۸
الروضه البهیة فی شرح لمعة الدمشقیة ۲۵۹
الزواجر عن اقتراف الکبائر ۲۵۱
السامی فی شرح الحسامی ۲۱۰
السیدی ۲۵۵
السلوة فی شرائط الخلوة ۲۳۸
السنن الکبری ۲۴۷
السيدة المؤیدیه الشیرازیة ۲۶۸
السيف المسلول فی نحر من سب التابعی و اصحاب
الرسول (رک : کشف الحجاب فی مغالطة فی
الرفضة فی عقد ام کاثوم بعمر بن الخطاب «رض»
۳۱۴
- الشرح النهادی (رک : یک روزه) ۴۱
الصلوة الکاملة ۲۲۴
الطب للشاه البدخشی ۲
الطریقه المحمدیه و السیره الاحمدیه ۲۴۳
العباب تألیف حسن الصغانی در لغت عرب ۶۷
العقی الثانی من المدرسه ۱۰۳
العجالة الزینیة فی السلالة الزینیة (رک :
سیوطی) ۵۰
العجالة النافعه (رک : مجموعه) ۲۴۲
العروضات الکافیة فی معرفه علم العروض و
القافیة ۲۲۴
العقد (رک : مجموعه چند رساله صرف و نحو)
۳۸
العقد الجواهر و الاشباه و النظائر ۷۶
العوامل فی النحو ۳۳۰
الغاز علی الماز ۳۸
الفاظ گهر بار ۲۷۸
الفتح الرحمن فی تجوید القرآن ۳۱۵
الفرقة الوعاییة ۱۷۶
الفصول المهمه فی معرفه الائمه ۲
الفصول و الاصول ۲۲۶
الفصول و الاصول فی علم البلاغه ۲۲۷
الفضل المبین فی المسلسل من حدیث النبی
الامین ۲۹۶
الفواتح (رک : شرح دیوان علی «ع») ۲۵۰
الفوایح ۱۷۶
الفیه و شافیہ (رک : کوک شامتر) ۱۴۷
القاب و سرنامہ ۲۰۲
القاموس المحيط ۲۸۷
التصیفة لعمرة الجنی مع الشرح لهامنی ۲۲۵
القول العزیز ۲۲۹
القول المأمول فی فن الاصول ۲۴۰
القول المعین لجماعة المجمعین (رک : مجموعه)
۲۳۷
القول النفیس فی تلبیس ابلیس (رک : آثار و احوال
ابن العربی) ۱۹۶

المنظومه في العصر ۲۷۸
المواهب اللدنيه بالمنح المحمديه ۳۱۵
المواهب المفتحيه على طريقه المحمديه (رك :
شرح طريقه محمديه) ۱۴۴
الناسخ و المنسوخ ۱۵۷
النكت (رك : حافظ ابن عسقلاني) ۳۸
الوافيه شرح الكافيه ۲۲۴ ، ۳۳۳
الهامات غيبى (رك : مجموعه) ۱۴۵
الهام الرحمن ۳۸
الهدايه محشى ۱۶۷
التهى نامه (رك : مجموعه) ۴۵
التهى نامه عطار ۱۱۱ ، ۱۲۱
ام الكتاب ۲۷۵
امعان النظر شرح نخبه الفكر ۴۱
امير نامه ۳ ، ۱۳۹
انباء الزمان (رك : ابن خلكان) ۵۱
انتخاب احياء علوم الدين ۲۱۹
انتخاب الكتب ۲۰۱
انتخاب دواوين شاعران ۱۹۴
انتخاب ديوان مغربى ۲۵۹
انتخاب سراج الهدايه (رك : مجموعه) ۳۴۵
انتخاب سرو آزاد ۲۹
انتخاب شاهنامه فردوسى (رك : مندنامه) ۱۵
انتخاب شعر شاعران پارسي كوى (رك : برگزیده
شعر) ۴۴
انتخاب لطايف ميريه (رك : تذكرة اولياء) ۶
انتخاب كليات فايز ۱۰۶
انتخاب مسائل از تفسير الرازى ۹۸
انشاء ابوالفضل ۱۶ ، ۲۳۰ ، ۲۷۷
انشاء المقالده ۲۲۴
انشای احمد ۲۰۱
انشای امير خسرو دهلوى ۳۴۶
انشای جامى (رك : مجموعه) ۱۰۷
انشای حسام الدين ۵۴
انشای خادمى ۱۰۷ ، ۱۳۹ ، ۲۰۷ ، ۳۲۹
انشای صفدرى ۱۱۰

الكافى في علم الدين ۲۷۵
الكتاب الاول في العربية ۲۲۶
الكرر في قرائت القرآن ۱۵
الكلام الموزون في صلوة الجنازه على الوجه المسنون
۱۹۹
المشعر ۱۰۴
المجالس الخمسه عشر ۲۷۱
المجالس المستنصرية ۲۷۲
المجالس المؤيد ۲۰۷
المجموع الشريف في الحقايق ۲۷۳
المحبوبيه المحموديه ۵۵ ، ۵۶
المدخل في النجوم ۱۵۰
المركبات الشاهيه (رك : قرابادين شاهيه) ۲۸۶
المستخلص ۲۰۹ ، ۳۰۱
المستخلص شرح كنزالدقايق ۲۹۷
المستدرک على الصحيح ۱۷۹
المسهله لمسه القيام عندالحيثه ۱۶۱
المصابيح في الامامه ۲۷۰ ، ۲۷۲
المصائب التواصب ۲۷۴
المطول ۷۶ ، ۱۸۴ ، ۳۰۵
المظهر سيوطى ۱۰۴
المعجزات ۲۳۱
المعرب في العلم اللغه ۲۴۸
المقاله الرضيئه في النصيحه و الوضيئه (رك :
مجموعه) ۲۴۱
المقاله العذبه في العمامة و العذبه ۲۸۸
المكتسب ۲۸۲
المكرر فيما تواتر من القراآت السبع و تحرر ۲۵۳
الملتهظ من المسائل الكنيه العباسيه (رك :
مجموعه) ۲۱۱
الملخص في الهيئه ۲۸۲
المناظره في عدم جواز الجمعة في القرى ۲۲۴
المناقب و المثالب ۲۷۱
المنتخبه المنظومه ۲۶۸
المنجيات في القويه ۱۴۷

انشای ظهرا تفرشی (رک : مجموعہ) ۲۸۷
 انشای فیض بخش (رک : مجموعہ) ۲۰۷
 انشای مادھو رام ۲۳۱
 انشای نعمت خان عالی (رک : مجموعہ) ۲۸۷
 انشای نعمتی ۱۹۸
 انشای ہرکرون (رک : مجموعہ) ۱۶ ، ۸۲ ، ۸۶ ،
 ۱۵۷ ، ۲۰۱ ، ۲۰۸
 انشای یوسفی ۲۰۸
 انوارالتنزیل ۲۹۷
 انوارالتنزیل فی اسرار التاویل ۲۲۰
 انوارالتنزیل و اسرار التاویل (تفسیر بیضاوی)
 ۱۱۶ ، ۱۴
 انوارالعاشقین ۳۱۲
 انوار سہیلی ۱۶ ، ۲۱ ، ۳۲
 انوار غوثیہ (رک : شرح الشامیل النبویہ) ۳۲۷
 انواع (فرائض و وظائف) ۲۹۶
 انواع العلوم (رک : دیوان شعر) ۶
 انواع العلوم (رک : انواع بارک اللہ) ۳۰۰
 انواع العلوم فی مقاصد الخاص و العموم ۱۹۲
 انواع بارک اللہ ۷۱ ، ۲۱۰
 انواع حافظ برخوردار ۸۰ ، ۲۲۲
 انواع شریف ۱۱۴ ، ۳۴۱
 انواع عبداللہ ۲۹۴ ، ۳۴۵
 انواع فرائض ۸۳
 انیس الاعتقاد ۱۹۰
 انیس العاشقین ۱۳۶
 انیس العشاق ۱۰۰
 انیس الطالبین ۱۶۴
 انیس الطالبین وعدۃ السالکین ۲۳۹
 انیس الطالبین و عمدۃ السالکین (شامل حالات
 امیر کلال) ۱۷۲
 انیس القادری (رک : انیسیتہ القادری) ۶
 انیس المتقین ۳۲۹
 انیس المریدین و تحفۃ المعینین ۱۶۵

انیس المریدین و شمس المجالس (رک : تفسیر
 سورۃ یوسف) ۲۱۹
 انیس الواعظین ۲۳۸
 انیسیتہ القادری (رک : انیس القادری) ۶
 اوراد ۲۰۰
 اوراد (رک : مائتہ الفوائد) ۴۸
 اوراد فتحیہ (رک : ۷۹ ، ۸۳ ، ۲۷۶)
 اوراد نصیریہ (رک : مجموعہ) ۱۴۵
 اوراد و تعاویذ ۱۸۲
 اوراد و وظائف ۸۷
 اوراق پراکنده (رک : مجموعہ) ۸۷
 اوراق پراکنده (شامل اقوال شیخ بہاء الدین
 نقشبندی) ۹۵
 اوراق پراکنده ۱۷۲ ، ۲۲۹
 اوراق دستنویس ۲۲۹
 اوراق فارسی و عربی ۱۲۶
 اوراق نظم و نثر ۱۱۹
 اورنگشاہی ۱۸۳
 اوم قت ت (رک : اوم نامہ ، مثنوی) ۱۹۶
 ایاز نامہ ۲۷۷
 ایثار و عبادات و استغفار از معصیات (رک :
 تذکرۃ الابرار و الاشرار) ۱۳۵
 ایساغوجی (رک : الشرح النہاری) ۴۱ ، ۲۲۴ ،
 ۲۴۰ ، ۲۹۰
 ایک تہا پاکستان ۳۰۲

ب

باب الاسلام کی حقیقت میں (رک : مند) ۳۸
 باب خواص ختم خواجگان (رک : مجموعہ) ۲۳۷
 بادۃ ناب ۲۸۹
 باران ماہ (رک : مجموعہ) ۸۴
 باران ماہ اشرف (رک : مجموعہ) ۸۴
 باران ماہ عیسیٰ (رک : مجموعہ) ۸۴
 باران ماہ فرد گجراتی (رک : مجموعہ) ۸۲ ، ۸۴
 بازار زنان (رک : کامل النصاب) ۶

- بسیط ۳۰۱
بشارة الدارين ۲۹۴
بشرى الكتيب بقاء الحبيب (رک : مجموعہ)
۲۳۸
بوستان سعدى ۶ ، ۵۷ ، ۷۵ ، ۸۲ ، ۸۴ ، ۱۱۶ ،
۱۱۸ ، ۱۲۱ ، ۱۵۸ ، ۱۹۷ ، ۲۸۵ ، ۲۹۰ ،
۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ ، ۳۱۱ ، ۳۱۳ ، ۳۲۲ ،
۳۳۰ ، ۳۳۲ ، ۳۴۲
بوستان افروز (رک : شرح گلستان) ۴
بوستان فقيه ابوالثيث (رک : مجموعہ) ۲۳۸
بوستان محمدى ۱۳۸
بهار دانش ۱۶ ، ۲۰ ، ۱۰۷ ، ۱۱۹ ، ۲۰۸ ،
۲۲۲ ، ۲۲۵ ، ۲۷۹
بهارستان شرح گلستان ۹۹
بياض (ادعيه و اوراد) ۸
بياض (تاريخى و ادبى و دينى) ۸۵ ، ۳۰۹
بياض (رک : جنگ اشعار) ۱۹۷ ، ۱۹۸
بياض ادعيه ۳۰۹
بياض اردو
بياض اردو و پنجابى ۱۳۸
بياض اردو و فارسى (رک : عباس بيگ تبتى)
۱۰۶
بياض اردو و فارسى و عربى و پنجابى ۱۳۹
بياض اشعار فارسى (رک : مجموعہ) ۱۱۱ ، ۲۸۲
بياض اشعار اردو و فارسى ۱۴۰
بياض تقارير بر ترمذى ۳۳۳
بياض حکمت ۵
بياض حکيم آلہى بخش ۱۹۹
بياض حکيم خيرالدين ۳۲۱
بياض درويش ۲۸۱
بياض فارسى (اشعار برگزيده) ۳۶ ، ۱۰۶
بياض فارسى و اردو (ادبى و دينى) ۱۰۶
بياض فارسى و عربى ۲
بياض فقه ۲۱۷
بياض قادري ۸۵
- باغ ارم ۲۱۰
باغ دودر ۹۰
باقر الانوار ۱۳۴
بايبل ميں ردوبدل ۳۰۲
راللاهوت ۱۴۵
بجر الجواهر ۳۰ ، ۱۹۶ ، ۲۸۱
بجرالرائق ۳۸
بجرالرائق شرح كنزالدقايق ۳۱۳
بجرالمذاهب (رک : مجموعہ) ۹۶
بجرالمعاني (رک : مکتوبات سيد محمد گيسو دراز)
۱۹۶ ، ۳۴۷
بجرالمعرفه ۱۶۵
بجر فراسات الالفاظ فى شرح ديوان حافظ ۷۰
بخارى شريف (رک : صحيح بخارى) ۱۴۲
بدايع الاصول ۷۷
بدايع الجمال ۱۳۷
بدايه مستر شد و رشيد ۲۱۴
بدرقه السانكين (رک : قواعد مفصلا مصطلحه)
طريقه حسنيه ۲۵۱
بديع المنظوم (رک : مجموعہ) ۱۴۰
بديع الميزان ۳۰۱
بديع النصاب ۲۰
براءة المحققين ۱۹۷
بربودة چندر نانک (رک : مجموعہ رسائل و اشعار)
۲۹
برزخ ابو سعيد السلمى ۲۲۱
برکات احمديه (رک : مجموعہ) ۱۷۶
برگزيده شعر شاعران پارسی گوی ۴۴
برهان العارفين (رک : مجموعہ) ۳۴۵
برهان العارفين ۳۴۵
برهان العاشقين ۳۱۸
برهان قاطع ۴۴
بزم فردوسى ۸۹
بستان ابوالثيث ۱۵۷
بستان فقيه ۹۷

پند نامہ شیخ عطار (رک : مجموعہ ، حمد بیحد)
 ۷۵ ، ۸۲ ، ۸۴ ، ۱۰۹ ، ۱۱۶ ، ۱۴۰ ،
 ۱۵۸ ، ۲۹۰ ، ۲۹۶ ، ۳۰۴ ، ۳۲۲
 پندیات جوائنمردی ۲۷
 پیام مشرق ۸۹

ت

تاج ۲۸۹
 تاج التراجم ۴۱
 تاج العقاید ۲۷۳
 تاج القصص ۷۸
 تاج و تاجدار ۹۲
 تاریخ آل عثمان (رک : تاریخ راشد) ۲۹
 تاریخ ابن خلیکان (رک : وفیات الاعیان) ۱۴۸ ،
 ۲۴۸
 تاریخ ارادت خان (رک : نادر نامہ) ۱۵۹
 تاریخ ارسطو جاہی ۲۳۴ ، ۲۳۵
 تاریخ اسلام عبدالرحمن چشتی ۴۵
 تاریخ اعثم کوفی (رک : ترجمہ تاریخ اعثم کوفی)
 ۱۷ ، ۳۰
 تاریخ اکبری ۷۱
 تاریخ الاولیاء ۵۰
 تاریخ الرسل و الامم و الملوک (رک : تاریخ
 طبری) ۲۵۴
 تاریخ امرای امارت بہاولپور ۱
 تاریخ امیر بہاولپور ۵
 تاریخ ایران ۳۳۹
 تاریخ بخاری شریف (رک : کتاب ملا زادہ) ۱۱۵
 تاریخ بلوچ ۵۵
 تاریخ پادشاہی مسجد ۱۳۴
 تاریخ پنجاب ۸۸ ، ۱۳۳ ، ۱۸۵
 تاریخ پیشاور ۱۶۹
 تاریخ جهان نما ۲۹۶
 تاریخ حبیب السیر ۳۳
 تاریخ حسن ابدال ۱۸۸
 تاریخ خان جهان لودھی (رک : مخزن افغانی) ۶

بیاض کبیر عباسی ۵۲
 بیاض محمد اشرف (اشعار ادبی و مطالب دینی)
 ۸۵
 بیاض محمد ہاشم تھتوی (رک : رسالہ ذکر) ۱۷۴
 بیاض واحدی ۵۲
 بیان احکام فتنہ و صلوة ۳۳۱
 بیان الاسرار ۸۷
 بیان الاسرار رک : شرح قصیدہ غوثیہ) ۱۶۵
 بیان الاعتقاد ۲۷۴
 بیان تعارفین لتنبیہ الغافلین (رک : ملفوظات سید
 عبدالکریم مندی بولراین) ۵۳
 بیان القرآن ۳۰
 بیان المطلوب فی کشف المحجوب ۲۲۲
 بیان چہارگانہ نماز
 بیت الاسلام (رک : مجموعہ) ۸۴
 بیست بیت باہو ۱۷۱
 بیضاوی (رک : چہار گلزار) ۴۸
 بیضاوی ۳۰۱
 بیمار نامہ (رک : مجموعہ) ۳۴۱
 بینات ۳۱

پ

پروانہ پندار ۹۲
 پروفیسر آف بدھا (دستنویس) ۳۰۰
 پکی روتی (رک : مجموعہ رسائل) ۱۳۹
 پنجتن (رک : فرهنگ لغت) ۴۱
 پنج رقمہ (رک : مجموعہ) ۱۴۰
 پنج رقمہ ملا ظہوری (رک : مجموعہ) ۲۸۷
 پنج سی حرفیان (رک : پنج گنج نوشاہی) ۸۶
 پنج گنج (رک : اعجاز الرسائل ، رسائل و رسائل
 الاعجاز) ۱۹۴
 پنج گنج (رک : مجموعہ) ۲۹۰ ، ۲۹۶
 پنج گنج نوشاہی (رک : پنج سی حرفیان) ۸۶
 پند نامہ حکیم لقمان ۲۸۷

تجوید القرآن (رک : مجموعه تذکرة المذاهب)

۲۰۲

تجهيز (رک : مجموعه رسايل) ۱۳۹

تخدير احوال ممايورث الفقر و النسيان (رک :

مجموعه) ۹۵

تحرير اصول الاقليدس و بين كتاب المجسطي

البطلميوس ۲۳۴

تحرير المتشابهات في المشكوة ۳۱۵

تحصيل المبتدى ۱۵۸

تحفة اثني عشرية ۱۷ ، ۱۱۹

تحفة الأصفية في صناعة الادوية

تحفة الابرار ۱۱۵ ، ۱۱۶ ، ۲۰۰ ، ۳۳۶

تحفة الاحرار ۸۱ ، ۲۱۹ ، ۲۹۲

تحفة الاخلاء في عصمت الانبياء ۱۴

تحفة الاصحاب ۹۷

تحفة الجمال ۱۷۶

تحفة الجمال و خزانه الاحوال ۷۳

تحفة الجمالی (رک : مجموعه) ۳۱۳

تحفة الحسينی (رک : مجموعه) ۲۴۲

تحفة الزائرین ۴

تحفة السلاطين (رک : احوال سلاطين تالپور) ۴۵

تحفة السلاطين ۳۲۸

تحفة السلام (تفسير سورة فاتحة) ۲۰۷

تحفة السلطان ۳۴۲

تحفة العاشقين (رک : مجموعه) ۲۰۴

تحفة العراقيين ۱۴ ، ۵۳ ، ۱۴۸

تحفة العرب في الادب ۷۵

تحفة النفاها (رک : مجموعه) ۲۱

تحفة القادريه ۹۲

تحفة القرامين (رک : طب مفيد) ۳۴۲

تحفة القلوب و فرجة المكروب ۲۷۳

تحفة الكاملين (رک : مرقعة للقلوب) ۶۹

تحفة الكرام ۶۲

تحفة الكرام ۱۱۶

تحفة المسلمين (في احوال علماء لاهور) ۱۳۶

تاريخ راشد (رک : تاريخ آل عثمان) ۲۹

تاريخ روابط پزشکی ايران و پاکستان ۱۱۲

تاريخ سقوط بخارا ۲۶۶

تاريخ سند ۵۰ ، ۴۴

تاريخ سند (رک : مثنوی فتح نامه) ۵۵

تاريخ سيالكوت ۱۶۹

تاريخ سيكه ۲۳۴

تاريخ شاهان دراني و شاهان درانيه مع حالات

ترکستان ۱۶

تاريخ شمشير خاني (رک : منتخب شاهنامه منشور

فردوسی) ۱۰ ، ۱۶ ، ۱۲۱ ، ۱۸۵ ، ۱۸۴

تاريخ طبري (رک : تاريخ الرسل و الامم و

الملوك) ۴۴ ، ۵۹ ، ۲۵۴

تاريخ فرشته ۳۳ ، ۱۹۵

تاريخ فيروز شاهي (رک : ناشناخته) ۴۰

تاريخ کشمير ۱۳۰ ، ۲۵۵

تاريخ لطيف ۵۴

تاريخ مشايخ بخارا ۲۶۷

تاريخ مشايخ سمرقند ۲۶۷

تاريخ ملتان ۱۶۹

تاريخ نادري ۵۰ ، ۲۷۵

تاريخ نامه قلعه رهناس ۳۱۲

تاريخ نگارستان (رک : مجموعه) ۴۵

تاريخ نوبهار ۲۷۸

تأليف الارواح ۲۷۲

تأويل اسم اعظم ۲۷۰

تأويل دعائم الاسلام ۲۸۹

تبركات مدني (رک : مولانا احمد حسين مدني)

۲۰۳

تبصرة الخوارقات ۱۸۲

تبصرة المجودين في رد مغالطات الوهابيين ۳۱۴

تبييض الصحيفة ۳۱۵

تتمه سماع (رک : مرغوب القلوب مع تتمه سماع)

۸۹

تجويد (رک : مجموعه الرسايل) ۱۸۴ ، ۲۳۱

- تذکره الاولیاء ۹۷ ، ۳۲۷
 تذکره الخطاطین ۸۸
 تذکره المذاهب مستعیناً بواهب المواهب ۲۰۲
 تذکره المشائخ ۳۱۲
 تذکره المفسرین ۱۱۶
 تذکره بی خبر ۸۸
 تذکره حفاظ پیمشاور ۳۲۴
 تذکره خواجگان نقشبندیہ ۲۵۲
 تذکره خواجہ محمد معید بن محمد نقشبندی لاهوری
 (رک : قرآن السعدین) ۱۳۳
 تذکره دولت شاه سمرقندی (رک : طبقات الشعراء)
 ۱۷۹ ، ۲۵۴ ، ۲۵۵
 تذکره ریاض الفردوس ۲۵۷
 تذکره زخمی ہندی ۸۸
 تذکره سلطانیه ۲۷۶
 تذکره شاعران (رک : مذکر الاحباب) ۸۶
 تذکره شعراى پنجاب ۹۴
 تذکره عارفان و صوفیان (رک : ناشناخته) ۳۹
 تذکره عالم ۳۲۰
 تذکره مخادیم کورہ ۵۹
 تذکره مخدوم زادہ ۱۸۲
 تذکره مشائخ ۱۲۱
 تذکره مشائخ سرحد ۳۲۴
 تذکره مشائخ قادریہ حسینیہ ۳۲۴
 تذکره مصنفین درس نظامی ۲۰۳
 تذکره نوشاہی ۸۱
 تراشیہ شرح منظومہ ارثیہ ۱۹۲
 تراکیب ۳۲۴
 ترجمہ آسانی (رک : مجموعہ)
 ترجمہ ابریز (رک : علامہ مبارک سچلماسی) ۶۷
 ترجمہ احادیث ۲۲۴
 ترجمہ اسرار البلاغہ ۲۲۴
 ترجمہ النعرف بمذہب التصوف
 ترجمہ الحبرای از انگلیسی بہ فارسی ۱۰۶
 ترجمہ بلوغ الارب بہ اردو ۶۷
- تحفۃ المؤمنین (منظوم در تفسیر قرآن) ۱
 تحفۃ المؤمنین (در طب ، رک : تحفۃ حکیم مؤمن)
 ۵ ، ۱۶ ، ۱۲۰ ، ۱۸۶ ، ۲۱۸ ، ۲۸۱
 تحفۃ الوزراء (تاریخ -) ۱۵
 تحفۃ حکیم مؤمن (رک : تحفۃ المؤمنین) ۲۸۱
 تحفۃ خلافت ۱۷
 تحفۃ دستگیریم ۹۹
 تحفۃ دوستان شرح بوستان ۳۴۲
 تحفۃ رسالیہ ۸۴ ، ۹۴ ، ۹۹
 تحفۃ شایق (رک : آیینہ تواریح) ۶۹
 تحفۃ عالی ۳۲۰
 تحفۃ فرغانیہ (رک : مکتوبات) ۷۵
 تحفۃ مرتضویہ ۷
 تحفۃ مقبول شاه (رک : مجموعہ) ۲۱۱
 تحفۃ نصائح (رک : مجموعہ) ۸۲ ، ۱۰۹ ، ۱۵۷
 ۱۵۸ ، ۳۲۲
 تحفۃ نظامی ۹۸
 تحقیقات ۱۶۳
 تحقیق الاشارة الى تعمیم البشارة ۱۱۹
 تحقیق المقال فی اسماء الرجال مشکوۃ المصابیح
 ۳۱۵
 تحقیق خیر ۲۳۲
 تحقیق ریاض نادر شرح اسکندر نامہ ۲۹۶
 تخریج ۱۷۲
 تخمیس اخروالدص ۲۸۳
 تخمیس المنفرجہ ۲۸۳
 تدریس اردو ۳۴۰
 تدقیق النظر فی تحقیق النذر (رک : رسالہ جفر)
 ۹۶
 تذکره اساتذہ ۴
 تذکره الابرار و الاشرار ۱۳۵
 تذکره الاحیاء و تحفۃ الاصحاب ۹۷
 تذکره الاسلام فی صلوة علی خیر الانام ۱۴۴
 تذکره الاولیاء (رک : عطار نیشابوری) ۳ ، ۵۰ ، ۵۳
 ۲۵۲ ، ۵۳

تصویرات ۲۷۵
 تصوف (رک : اصطلاحات تصوف) ۱۵۴
 تصویر و شجره ۲۳۵
 تضمین اشعار شیخ عبدالله (رک : مجموعه) ۲۲۳
 تضمین بر غزلیات حافظ ۲۴۱
 تعاویذ و اشکال طلسمات ۲۲۸
 تعبیر الرؤیا . ۴
 تعریفات (رک : رساله قواعد فارسی) ۲۸۷
 تعلیمات شاه محمد رمضان شهید (رک : فتوحات
 مرشدیه) ۱۹۰
 تعلیم الاطفال ۱۹۸
 تعلیم متعلمین ۲۲۱
 تعبیر خواب (رک : مجموعه) ۲۸۷
 تعویذات ۱۴۰ ، ۱۷۱ ، ۳۳۱ ، ۳۳۴ ، ۳۴۱
 تعویذات سید جماعت علی شاه (رک : مجموعه)
 ۳۴۱
 تعویذ الصبیان ۳۴۱
 تغلق نامه ۲۹۹
 تفاسیر قرآن ۳۰۱
 تفسیر آصفی (رک : نخبه التفاسیر) ۱۹۴
 تفسیر آیات قرآنی و مطالب دینی ۳۲۹
 تفسیر ابجد هوز ۳۲۶
 تفسیر احمدی ۳۰۵
 تفسیر اکیل ۳۰۱
 تفسیر الرازی (رک : انتخاب مسائل) ۹۸
 تفسیر الفصیح (رک : تفسیر قرآن ، تفسیر کلام)
 ۱۲۴
 تفسیر القرآن ۳۲۷ ، ۳۴۷
 تفسیر القرآن العظیم للحداد ۱۴۲
 تفسیر انا فتحننا ۱۶۴
 تفسیر بحر الحقایق ۱۴۳
 تفسیر بحر العشق (رک : تفسیر سوره یوسف) ۲۴۰
 تفسیر بحر المواج ۱۴۲
 تفسیر بیضاوی (رک : انوار التنزیل و اسرار
 التأویل) ۱۴ ، ۲۴۷

ترجمه تاریخ اعثم کوفی ۱۷ ، ۳۰ ،
 ترجمه ترانه کشمیر ۳۱۱
 ترجمه چهل سوره تورات ۱۴۷
 ترجمه رساله ملت و اباحت ۱۷۳
 ترجمه رساله قشیریه عبدالکریم نیشابوری ۶۷
 ترجمه روضه الشهداء به نظم اردو (رک : گزار
 حسن ۱-۸
 ترجمه سطعات ۳۸
 ترجمه طریقه محمدیه و سیره احمدیه (رک :
 تزکیه النفوس ۹۷
 ترجمه فصوص الحکم ۳۰
 ترجمه قرآن مجید (فارسی منظوم) ۵۰
 ترجمه قواعد السلطنت شاهجهانی ۱۱
 ترجمه کافیه در نحو به اردو ۱۹۲
 ترجمه کلمات طیبات (رک : ملفوظات نوشاه گنج
 بخش) ۳۱۱
 ترجمه کنزالدقایق ۱۱۵ ، ۲۲۶
 ترجمه مجمع الفیوضات به سندی (رک : جامع
 البرکات) ۵۵ ، ۵۶
 ترجمه مناظر عالییه (رک : آثار و احوال ابن
 العربی) ۱۹۶
 ترجمه منتخب قلائد الجواهر به فارسی ۱۱۱
 ترجیع بند (رک : مجموعه) ۹۷
 ترسل ۳۲۸
 ترصیصاً للمرام و تتمیماً للكلام (رک : آگهی)
 ۱۷۳
 ترغیب الصلوة ۱۸۲ ، ۲۰۷ ، ۲۱۸ ، ۲۳۹
 ترکیب عبدالرسول ۲۴۱
 ترمذی ۲۹۰
 تریاق ۱۶۵
 تزکیه النفوس (رک : ترجمه طریقه محمدیه و
 سیره احمدیه) ۹۷
 تزوک تیموری ۴۴
 تسنیم وهوجا ۱۱۰
 تشریح الطب ۳

- تفسیر قرآن ۵۹، ۹۶، ۱۰۰، ۱۲۴، ۱۶۰،
 ۱۶۱، ۱۷۶، ۲۲۶، ۲۸۶، ۲۹۱، ۳۱۴،
 ۳۲۷
- تفسیر قرآن (رک: تفسیر نبوی) ۳۴۰
 تفسیر قرآن (رک: تفسیر کلام حق، تفسیر
 الفصیح) ۱۲۴
 تفسیر قرآن القرآن ۱۴۲
 تفسیر قشیری ۱۸۴
 تفسیر کبیر ۵۲، ۱۴۲، ۱۴۴
 تفسیر کشاف ۶۸، ۲۴۷
 تفسیر کلام (رک: تفسیر قرآن، تفسیر الفصیح
 «الفصیح») ۱۲۴
 تفسیر محمدی ۳۰۱
 تفسیر مدارک التنزیل ۱۴۴
 تفسیر مظهری ۱۷۸
 تفسیر معینی (رک: شرح القرآن) ۱۱۶
 تفسیر مفتاح الجنان ۲۵۸
 تفسیر موضع المعانی ۶۹
 تفسیر نبوی ۳۴۰
 تفسیر نقره کار ۸۰
 تفسیر نون و القلم (رک: مجموعہ) ۸۶
 تفسیر نیشا بوری ۷۸
 تفسیر یعقوب چرخی ۲۰۶، ۳۴۴
 تقدیس الوکیل ۹۴
 تقدیس الوکیل عن توهین الرشید و الجلیل ۳۴۱
 تقریر کافیہ در نحو (رک: مجموعہ) ۳۰۹
 تقریرات شریف العلماء ۲۵۸
 تقریر شاطبی (رک: تفسیر شاطبی) ۳۳۴
 تقسیم الاوراد (رک: مجموعہ) ۱۴۵
 تقسیم العلم الی التصور و التصدیق (رک: رسائل
 اسدیہ) ۲۱۰
 تکملہ مقالات الشعراء ۶۲
 تکملہ نفعات الانس ۱۶۲
 تکمیل الايقان ۱۵۲
- تفسیر پارہ عم
 تفسیر تعلم القرآن ۱۱۶
 تفسیر توضیح ۶۹
 تفسیر جلالین ۲۹
 تفسیر حدایق الحقایق فی کشف اسرار الدقایق
 ۱۲۶
 تفسیر حسینی (رک: جواهر التفسیر، مواہب
 علیہ) ۹، ۸۱، ۱۲۵، ۱۶۱، ۱۶۶، ۲۰۹،
 ۲۱۸، ۲۶۱، ۲۶۲، ۳۰۱، ۳۳۰، ۳۳۱،
 ۳۴۶
 تفسیر درواچی (رک: تفسیر زاہدی، لطایف
 التفسیر) ۸۷، ۹۷، ۳۵۱
 تفسیر زاہدی (رک: تفسیر درواچی) ۷۸، ۹۷،
 ۲۵۱
 تفسیر زر نگار (رک: تفسیر سورہ یوسف) ۲۳۵
 تفسیر سورہ بقرہ ۲۲۷
 تفسیر سورہ الذاریات ۲۲۴
 تفسیر سورہ الفاتحہ (رک: نتائج الحرمین) ۷۵،
 ۲۸۲
 تفسیر سورہ عم ۱۳۹
 تفسیر سورہ فاتحہ (رک: مجموعہ) ۲۸۶
 تفسیر سورہ «ق» ۲۲۴
 تفسیر سورہ کہف ۲۲۷
 تفسیر سورہ والضحیٰ ۳۱۴
 تفسیر سورہ یوسف (رک: احسن القصص) ۱۲۵،
 ۱۳۹
 تفسیر سورہ یوسف (رک: بحر العشق) ۱۴۰
 تفسیر سورہ یوسف (رک: مجموعہ) ۲۸۶، ۲۹۶،
 ۳۴۷
 تفسیر شاطبی (رک: تقریر شاطبی) ۳۳۴
 تفسیر طالکار ۸۱
 تفسیر فارسی (رک: دلائل الخیرات) ۷۳
 تفسیر فتح العزیز (رک: مجموعہ) ۲۸۶
 تفسیر فضلیہ ۲۶۱
 تفسیر قرآن بہ زبان مندی ۵۵

ث

- ثلاث عشر رسائل ۲۷۰
ثلاثت (ثلثیات) بخاری (رک : مجموعہ) ۱۱۶ ،
۱۹۱
ثمر الارواح ۲۶۴
ثناء ابابکر صدیق ۵
ثواقب المناقب ۸۱

ج

- جامع الاکبر (رک : مقامات شاه نقشبندیہ) ۷۵
جامع البرکات (رک : ترجمہ سندى مجمع
الفيوضات) ۵۵ ، ۵۶
جامع التعليل (رک : مفيد المبتدى) ۲۱۲
جامع الجوامع في اللغة الفارسيه ۴۹
جامع الحقايق ۲۷۱
جامع الخيرات ۲۳۲
جامع الدعاء (رک : دلائل الخيرات) ۷۴
جامع الرموز ۱۷۱ ، ۳۰۱
جامع الصحيح بخارى ۲۹۰
جامع الصغير سيوطى ۷۹
جامع العجايب ۱۶
جامع العلوم ۳۶
جامع العلوم (مناقب مخدوم جهانيان) ۱۲۱
جامع العلوم ۲۹۲ ، ۳۱۴
جامع الفصولين ۱۵۱
جامع الفوائد ۱۳۴ ، ۲۵۵ ، ۲۸۱
جامع الفوائد الاحتمائها على الفوائد غيرزوايد ۳۳۷
جامع القوانين ۱۵۷ ، ۳۱۴ ، ۳۳۰
جامع المضمرة ۱۵۳
جامع المنافع ۵۱
جام جم (رک : مشنوى جام جم) ۳۰ ، ۴۵
جام جهان نما ۱۳۶
جامع صحيح بخارى ۳۲۵
جامع عباسى ۴ ، ۲۳۴ ، ۲۷۷

- تكميل الايمان (رک : مجموعہ رسايل) ۸۴ ، ۴۹ ، ۱۷۵
تكميل الايمان و تقوية الايقان ۸۴ ، ۱۶ ، ۳۴۵ ، ۱۷۳
تلخيص الاشباه و الشروح ۱۷ ، ۱۵
تلخيص الاقوال في تحقيق احوال الرجال ۲۷۵
تلخيص العلاج (رک : مجموعہ) ۲۰۰
تلخيص المفتاح (رک : مجموعہ) ۲۹۰ ، ۱۴۸
تلخيص جمهرة النسب ۳۱۲
تلقيينات شاه محمد رمضان شهيد (رک : فتوحات
مرشدیه) ۱۹۰
تمهيدات (رک : زبدة الحقايق) ۲۳۸ ، ۹۹
تمهيد في بيان توحيد ۱۷۸
تنبيه الانام ۱۶۴ ، ۱۵
تنبيه الانام في سيرة خير الانام ۵۱
تنبيه الغافلين ۲۱۲ ، ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۳۲۷
تنبيه المغررين ۱۷۸
تنبيه الهادى ۲۷۴
تنبيه الهادى و المهتدى ۲۶۸
تن تن ، مسائل مختلفه بين حکما و متکلمين (رک :
رسايل امديه) ۲۱۰
تنزيل القرآن ۳۰۱
تواريخ مراد ۳
توحيد مفضل بن عمر ۳
توزک تیموری (رک : تزوکات تیموری) ۱۱۱
توصل المرید الى المراد ۱۷۵
توضيح السنه في تفضيح البدعه ۱۳۵
توکل نامه (رک : طب فرقانی) ۸۴
تهذيب الاسماء و اللغات ۲۴۷
تهذيب الفرائض ۱۵۴
تيسير الاحكام ۸۴
تيسير البيان في تخريج آيات القرآن ۱۴
تيمور نامه هاتفي ۱۸۶

جواهر المضيئه ۲۵۴
جواهر النفيس على متن درهم الكيمس ۲۰۱
جواهر خمسہ ۱۵۳ ، ۱۴۵
جواهر محمودیہ ۱۴۵
جواهر الاسرار ۱۴۲
جوهر الذات ۲۷۶ ، ۱۲۴
جہاد ۲۳۲
جہاد حسینی ۲۵۷
جہل المقل ۱۱۰

ج

چراغ نامہ ۲۷۸
چلبی بر خیالی ۲۴۰
چلبی بر مطول ۲۴۰
چولہ قمیص باوا نانک صاحب ۲۰۴
چهار عنصر ۵۹
چهار گزار (رک : مجموعہ بیضاوی ، تفسیر مدارک ، جلالین ، تفسیر حسینی) ۴۸
چهل حدیث (رک : مجموعہ) ۸۵ ، ۱۴۰ ، ۲۷۸ ، ۳۴۷
چهل غزل میر سید علی ہمدانی ۳۲۶
چهل کلمہ ۳۲۹
چهل مجالس خواجہ گیسو دراز ۲۴۰
چهل مجلس ۱۵۵
چهل مکتوب امام ربانی (رک : مکتوبات امام ربانی) ۱۶۲

ح

حاشیہ ابوالحسن الشہید بر شرح العقاید التفسیہ (رک : نوریہ) ۱۷۰
حاشیہ اشباہ و نظائر ۳۸
حاشیہ الخیالی علی شرح العقاید ۲۳۹
حاشیہ بر تلویح ۳۸
حاشیہ بر قواعد العضدیہ ۱۴۸
حاشیہ بیضاوی ۲۴۷
حاشیہ تلویح بر توضیح ۲۳۹

جان سکھ ۲۲۱
جاوید بنہار (رک : کلیات منیر لاهوری) ۹۲
جذب القلوب الی دیار المحبوب ۱۶۵ ، ۴۹ ، ۳۰۵
جلالین (رک : چہار گزار) ۳۰۱ ، ۴۸
جلالیہ و جہالیہ (رک : مجموعہ رسایل) ۱۱۵
جلاء العمیون ۳
جہال المملتہ و الدین فی رد عناید الوثابیین ۷۷
جہال یوسف شاہ کردیز ۸
جہالیہ و جلالیہ (رک : مجموعہ رسایل) ۱۱۵
جہل ۳۰۱
جنت الصوفیین ۵۰
جنت الفردوس (رک : مسائل زنان) ۲۲۰
جنت النعم ۵۲
جنت النعم فی فضایل القرآن انکریم ۳۲۰
جنگ اشعار (رک : بیاض ، مجموعہ اشعار) ۱۴۷ ، ۲۵۹ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ، ۳۲۶ ، ۳۳۰ ، ۳۴۵
جنگ نامہ (رک : قاسم نامہ) ۱۵۳
جنگ نامہ (رک : نامہ رنگین) ۱۵۵
جوایب شاہ رفیع الدین ۱۷۴
جواز اقوال صوفیان بر وحدت وجود ۳۲۷
جواز الصراط ۲۳۲
جواز ذکر جہر ۳۲۶
جوامع الحکایات (رک : شجرہ نسب حضرت محمد «ص» ۹۶)
جواهر الاصول ۷۵
جواهر التفسیر حسینی (رک : تفسیر حسینی) ۱۲۵ ، ۱۶
جواهر التفسیر لتحفہ الامیر (رک : تفسیر حسینی) ۱۶۱
جواهر الحقایق (رک : مجموعہ) ۱۹۶
جواهر الفرید (رک : مجموعہ) ۳۴۶
جواهر القرآن (روش قرأت و تفسیر آن) ۴۶ ، ۳۳۴
جواهر القرآن ۳۰۱ ، ۲۸۶ ، ۱۷۴ ، ۱۵۴

- حاشیه* مولانا عصام الدین بر تفسیر بیضاوی ۷۸
 حاشیه* مولانا فاضل ۷۵
 حاشیه* مولانا نور الله بر جامی ۱۵۷
 حاشیه* مولوی عبدالغفور علی شرح اللمعات ۱۶۲
 حاشیه* میر ایسا غوجی ۲۰۶
 حاشیه* میرزا بر شرح تهذیب ۳۳۵
 حاشیه* میرزا قطبیه ۳۳۵
 حاشیه* میر زاهد بر ملا جلال ۱۵۶
 حاشیه* میر سید شریف جرجانی (رک : متوسط) ۳۹
 حاشیه* میر عاصم علی شرح هدایه الحکمه
 معروف به میبیدی ۲۴۰
 حافظ خطی مصور (رک : دیوان حافظ) ۱۹
 حافیه شرح کافیہ ۲۲۳
 حالات ترکستان (رک : تاریخ شاهان درانی
 و شاهان درانیہ) ۱۶
 حالات حاجی دوست محمد قندهاری و خلفایش
 ۱۷۳
 حالات خواجه نقشبند (رک : بهاء الدین نقشبند)
 ۷۵
 حالات و آثار شیخ محمد مراد سنگ نقشبندی
 (رک : فیض مراد) ۱۳۴
 حالات و مقامات شیخ داود کرمانی شیرگلاهی
 (رک : مقامات داودی) ۱۳۵
 حبیب السیر ۲۷۵
 حجت العمل فی ابطال الجبل رک : مجموعه*
 رسائل در تصوف
 حدایق الالباب ۲۷۸
 حدایق الانوار فی حدایق الآثار ۲۹۲
 حدایق النجوم ۲۶۲
 حدیقه الحقیقه سنائی (رک : حدیقه سنائی) ۲۴۱
 حدیقه السیاحه ۲۷۹
 حدیقه الشیعہ ۲۷۶
 حدیقه سنائی (رک : حدیقه الحقیقه سنائی) ۵۱
 حدیقه معرفت ۱۳۵
- حاشیه* حجت الله بالغه ۴۱
 حاشیه* حسامی ۲۳۹
 حاشیه* رباط علی المقیاس ۲۴۰
 حاشیه* سراجی در علم میراث ۲۴۱
 حاشیه* سلم العلوم ۲۴۰
 حاشیه* شرح الوقایه (رک : غاشیه الحواشی)
 ۶۶
 حاشیه* شرح تهذیب ۲۰۱
 حاشیه* شرح عقاید ۲۸۷
 حاشیه* شرح هدایه الحکمه (رک : فخریه) ۳۸
 حاشیه* عضدی ۲۴۸
 حاشیه* علامه قاضی محمود تهنوی (رک : شرح
 زبده) ۳۸
 حاشیه* علی شرح الشمسیه ۱۵۷
 حاشیه* قدیمه جلالیه بر شرح تجرید ۳۹
 حاشیه* قصیده امالی ۳۲۹
 حاشیه* قطبی (رک : شرح شمسیه در منطق ،
 میر قطبی ، حاشیه قل احمد) ۴۰
 حاشیه* قل احمد بر حاشیه* ملا عبدالحکیم میالکوتی
 (رک : حاشیه قطبی) ۴۰
 حاشیه* مخدوم عبدالواحد سندی سیوانی (نعمان ثانی ،
 رک : حاشیه اشباه و نظائر) ۳۸
 حاشیه* مخدوم محمد هاشم تهنوی (رک : مجموعه)
 ۴۰
 حاشیه* مطول ۲۸ ، ۳۳۵
 حاشیه* معالم الاصول ۲۵۹
 حاشیه* ملا عبدالحکیم میالکوتی بر مطول ۲۵۳
 حاشیه* ملا عبدالکیم میالکوتی (رک : حاشیه*
 قل احمد) ۴۰
 حاشیه* ملا عبدالغفور بر رساله مذاهب عشره
 (رک : مجموعه) ۲۸۷
 حاشیه* ملا عبدالله یزدی بر خطابتی ۷۸
 حاشیه* مولانا عبدالحکیم میالکوتی علی تفسیر
 انوار التنزیل و اسرار التأویل معروف به تفسیر
 بیضاوی ۲۱۹

حل مشکلات مشنوی و تفضیل مجملات معنوی
۲۵۱

حلیہ الصبیان شرح فتح الرحمن ۳۱۵

حلیہ المتقین ۹۰

ہایل شریف (رک : قرآن) ۸ ، ۱۰ ، ۱۳ ، ۱۵

حمد بیحد (رک : ہند نامہ عطار، مجموعہ) ۱۴۰ ،

۲۹۶ ، ۳۲۲

حملہ حسینی (ہانند حملہ حیدری) ۴۵

حملہ حیدری ۴۷ ، ۵۸ ، ۲۷۸

حوادث سنی النبوة ۴۷

حواشی شرح الشریف (رک : مجموعہ) ۲۳۹

حواشی شریفیہ علی المتوسط ۸۴

حواشی کتب فقہ ۳۱۵

حواشی متعلقہ علی شرح سام ۲۱۳

حواشی محمود بن نعمہ اللہ بر شرح شمسیہ ۱۷

حواشی محمود بن نعمہ اللہ بر سیر قطبی ۱۷

حواشی مخدوم محمد معین تہتوی (رک : شرح

زبدہ) ۳۸

حواشی مخدوم محمد ہاشم تہتوی (رک : شرح

شاطبیہ) ۴۱

حواشی معلقہ علی الامور من شرح المواقف ۶۰۹

حواشی منطق قاضی حمد اللہ ۳۳۵

حواشی میر محمد (رک : حمد ولی میر باقی) ۳۴۴

حیات الانسان ۲۴۷

حیات الحيوان الكبرى ۱۳ ، ۲۴۸

حیات الصائمین (رک : مظهر الانوار محتوی علی

مسائل الصیام) ۳۹

حیات القلوب ۲۵۹

حیات جاودان ۶۷

حیات حکیم ۲۵۷

حیرت الفقہ (رک : مشکلات الفقہ) ۳۱۰

خ

خاتمہ (رک : مید محمد خواجہ گیسو دراز بندہ

نواز) ۱۸۳

حرز الشمین فی شرح حصن الحصین من کلام مید

المرسلین ۱۵۲

حریر سنگ ۱۰۵

حزب البحر (رک : مجموعہ اوراد و وظائف) ۱۱۶

ہسامی در اصول فقہ ۲۹۰

حسنات العارفين (رک : مجموعہ) ۳۶

حسن انجوده فی شرح قصیدة البردة ۱۱۹

حسن گوسوز (رک : اشک و آہ ، مجموعہ

مقالات) ۹۶ ، ۱۸۵

حسینی (رک : چہار گزار) ۴۸

حسن و عشق ۳۳۰

حصار الايمان (رک : شرح انواع عبد اللہ) ۳۴۲

حصن الحصین من کلام مید المرسلین ۷ ، ۶۵

۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۴۳ ، ۱۶۰ ، ۳۲۷ ، ۳۴۴

حضرات القدس (رک : مجموعہ) ۱۶۴ ، ۱۷۶

۱۸۳ ، ۲۵۱

حظایر القدس ۱۷۳

حفظ الاحناق ۲۳۲

حفظ الايمان من غارة الشيطان ۴۱

حفظ دين و ايمان ۲۳۲

حق اليقين ۹۰

حقانی ۳۰۱

حق نما (رسالہ) ۱۰۸ ، ۱

حقیقہ الاسلام ۲۲۵ ، ۲۲۷

حقیقہ الصلوٰۃ (رک : مجموعہ) ۸۴

حقیقہ العشق

حکایات عربی ۲۰۳

حکمت اسلامی کی مغرب پر احسان ۸۹

حکمت یونانی د رسالہ (رک : مجموعہ رسایل)

۹۵

حکم علیہ و کلمات قدسیہ ۲۸۳

حلاج نامہ ۲۸۸

حل الموجز آقسرائی ۲۳۰

حل مشکلات الغیث فیما يتعلق بالفضل و الحدیث

۷۷

خلاصه الحساب شیخ بهاء الدین عاملی (رک : مجموعہ) ۲۲۶ ، ۱۵۷ ، ۴۰
 خلاصه السیر ۲۵۴
 خلاصه السیر فی احوال سید البشر ۶۹
 خلاصه العارفين فی ذکر خواجہ بہاء الدین ملتانی ۵۳
 خلاصه الفتاوی ۱۲۵ ، ۱۲۷
 خلاصه الفقه ۱۲۵ ، ۱۴۰ ، ۱۷۵ ، ۲۰۱ ، ۲۲۰
 خلاصه المعارف (رک : مجموعہ) ۹۲ ، ۱۳۶ ، ۱۵۱
 خلاصه النفحات (رک : منتخبات نفحات الانس) ۷۱
 خلاصه الوفا با خبار المصطفی ۲۸۰
 خلاصه تفسیر حسینی ۲۸۶
 خلاصه حقایق البلاغہ ۲۲۷
 خلاصه سیر المتأخرین ۳
 خلاصه شرح تہذیب ۲۲۴
 خلاصه شرح مطالع الانوار ۲۲۷
 خلاصه علم الاصول ۴
 خلاصه فتوح الامداد ۲۸۲
 خلاصه فقرنامہ ۳۴۱
 خلاصه کیدانی (رک : مجموعہ) ۱۳۹ ، ۲۰۰ ، ۲۲۲ ، ۲۹۴ ، ۳۲۰
 خلاصه مجاہدیه ۲۸۵
 خلاصه مذہب المعترفہ (رسالہ) ۴
 خلاصه مفتاح الصلوٰۃ (رک : مصلح المفتاح) ۵۲
 خلافت و دستور اسلام ۲۳۲
 خمخانہ دل ۱۱۸
 خمسہ الاسلام (رک : مجموعہ)
 خمسہ نظامی (مصور) ۱۰ ، ۱۹ ، ۳۰ ، ۳۲ ، ۱۴۹ ، ۱۲۵
 خواب نامہ (رک : مجموعہ) ۳۴۱
 خوارق العادات ۳۲۶

خازن ۳۰۱
 خالق باری (رک : مجموعہ) ۲۸۶
 خاورنامہ (مثنوی) ۴۵
 خدا کے کلام میں رسول ۳۰۲
 خبیر العاشقین (رک : دیوان شعر) ۶
 خزائن الرسوم ۱۶۵
 خزائن الروایات (عربی) ۶۵
 خزائن العلم ۱۰۶
 خزائن الفقه (رک : مجموعہ) ۳۳۷
 خزائن المفتیین ۱۵۱
 خزائنہ جلالی ۲۰
 خزائنہ جلالیہ ۱۲۴
 خزائن القصص (رک : الف لیلہ و لیلہ) ۲۶۱
 خزینہ سیمین ۴۹
 خسرو و شیرین نامی اصفہانی (مثنوی -) ۳۷
 خسرو و شیرین نظامی ۴۴ ، ۱۰۸ ، ۱۴۷ ، ۲۹۹
 خطابات عالیہ (رک : شہاب الدین شاہ) ۲۷۸
 خطبہ ثانی ۲۰۰
 خطبہ تیمور شاہ ۲۰۰
 خطبہ شیخ سعدی ۵۱
 خطبہ عید ۲۰۰
 خطبہ عید خورد (عید الفطر) ۲۰۰
 خطبہ عید کلان (عید الاضحی) ۲۰۰
 خطیب قرآن سیرت نبی آخر الزمان (مفصل) ۲۵۷
 خفی علایی (رک : منتخب ذخیرہ خوارزم شاہی) ۱۱۰
 خلاصہ اخلاق جلالی ۲۲۷
 خلاصہ الاحکام ۲۳۱
 خلاصہ الاشارات لابن سینا (رسالہ -) ۲۲۳
 خلاصہ الاقوال فی معرفۃ الاحوال ۲۷۴
 خلاصہ البحرین ۲۶۴
 خلاصہ البیان (رک : شرح لغات مشکوٰۃ المصابیح) ۴۰
 خلاصہ التواریخ ۱ ، ۸۸ ، ۲۸۷

- در فواید غالیته الايمان ۴
 در مجالس ۳۴۱
 در ملفوظ شيخ بهاء الدين ۲۰
 در منشور ۳۸
 در منظوم ۲۰
 درود تاج (رک : دعای تاج) ۳۱۸
 درود چمکنی ۱۵۸
 درود شریف (رک : هفت روزه) ۸۳
 درود شفاء قاضی الحاجات ۱۴۳
 درود غوث پاک ۳۲۳
 درود کبریت احمر ۳۲۳
 درود مستغاث (رک : مجموعه) ۸۳ ، ۸۲ ، ۸۱ ، ۸۰ ، ۷۹ ، ۷۸ ، ۷۷ ، ۷۶ ، ۷۵ ، ۷۴ ، ۷۳ ، ۷۲ ، ۷۱ ، ۷۰ ، ۶۹ ، ۶۸ ، ۶۷ ، ۶۶ ، ۶۵ ، ۶۴ ، ۶۳ ، ۶۲ ، ۶۱ ، ۶۰ ، ۵۹ ، ۵۸ ، ۵۷ ، ۵۶ ، ۵۵ ، ۵۴ ، ۵۳ ، ۵۲ ، ۵۱ ، ۵۰ ، ۴۹ ، ۴۸ ، ۴۷ ، ۴۶ ، ۴۵ ، ۴۴ ، ۴۳ ، ۴۲ ، ۴۱ ، ۴۰ ، ۳۹ ، ۳۸ ، ۳۷ ، ۳۶ ، ۳۵ ، ۳۴ ، ۳۳ ، ۳۲ ، ۳۱ ، ۳۰ ، ۲۹ ، ۲۸ ، ۲۷ ، ۲۶ ، ۲۵ ، ۲۴ ، ۲۳ ، ۲۲ ، ۲۱ ، ۲۰ ، ۱۹ ، ۱۸ ، ۱۷ ، ۱۶ ، ۱۵ ، ۱۴ ، ۱۳ ، ۱۲ ، ۱۱ ، ۱۰ ، ۹ ، ۸ ، ۷ ، ۶ ، ۵ ، ۴ ، ۳ ، ۲ ، ۱ ، ۰
- درود هزاران ۲۲۲
 درود هزاره (رک : مجموعه) ۸۲
 دستنبو (رک : کلیات منیر لاهوری) ۹۲
 دستور الاطبا ۹۲
 دستور الانام و عين العلم ۱۸
 دستور الانشاء ۱۳۷
 دستور العلاج ۱ ، ۸۵ ، ۱۹۴
 دستور العلم ۲۶۴
 دستور العمل ۳
 دستور العمل خوردن فادزهر ۲۶۵
 دستور الفصد ۷۶
 دستور القضاء (رک : مجموعه) ۱۵۲ ، ۲۱۱
 دستور المبتدی ۲۹۰
 دستور المصلى (رک : شرح فارسی فقه کیدانی) ۱۳۸
 دستور مراج المبتدی ۵۵
 دعاء ۲۸۳ ، ۳۳۵ ، ۳۳۸
 دعاء بسملة الشریف ۲۸۳
 دعائم الاسلام ۲۹۹
 دعای تاج (رک : مجموعه) ۳۱۸ ، ۳۰۹
 دعای ختم القرآن (رک : مجموعه) ۱۹۱
- خواص آیات قرآن شریف ۲۸۳
 خواص اسماء الحسينی ۲۸۳
 خواص القرآن العظیم ۴۴۲
 خواص سوره های قرآن ۳۳۱
 خود آموز فارسی ۳۳۹
 خیابان (رک : شرح گلستان) ۱۹۷
 خیابان های وحدت ۱۴۷
 خیر التجارب ۳۰ ، ۲۹۳
 خیر المجالس (رک : ملفوظات و اقوال شیخ نصیر الحق) ۹۵
- داد سخن ۹۲
 دار (در) النظیم فی فضایل قرآن کریم
 دارانی ۳۲۴
 داستان ۵۷
 داستان امیر حمزه ۷۰ ، ۱۲۰ ، ۲۵۴
 داستان باغبانی ۳۳۱
 داستان مندی ۴۹
 دامغ الباطل ۲۷۸
 دبستان المذاهب ۹۳
 دراسات العربیه ۶۷
 در المعارف ۱۷۳
 در المکنون (شرح شیخ عبد القادر گیلانی ، رک : مجموعه) ۲۲۶
 در النضید در علم تجوید ۳۲۸
 درباره طالب آملی ۹۴
 در بیضا (رک : تفسیر سوره یوسف) ۱۱۰
 درة البيضا (رک : شهادتین حسن و حسین) ۱۷۶
 درة التاج فی المعراج (مثنوی -) ۷۰
 درة التاج لعزة الدباج ۹۵
 درة الفاخرة ۱۶۳
 درة الفوائد فی التجوید ۲۳۱
 درر الحکام فی شرح غرر الاحکام ۱۵۱
 درر المعارف ۹۷ ، ۱۲۹

دیوان ابن یمن فریومدی ۴۴
 دیوان ابوالفرج رونی (رک: مجموعه) دواوین
 (خمسه) ۲۵۰
 دیوان ابو نواس ۲۵۳
 دیوان احمد ۱۴۹
 دیوان احمد جام (رک: ژنده پیل) ۱۷۹
 دیوان احمد شاه ۲۶۱
 دیوان احمد شاه ابدالی در درانی ۲۹۱
 دیوان اسیری ۹۸
 دیوان اشعار (ناشناخته) ۱۵۲، ۲۲۶، ۲۳۲
 دیوان المؤید ۲۶۹
 دیوان المهملات (رک: مجموعه) ۳۴۵
 دیوان امامی ۴۴
 دیوان امامی هروی ۱۹۸
 دیوان امیر خسرو ۲۹۹
 دیوان امیر خسرو دهلوی ۱۴، ۴۹
 دیوان اوحدی ۵
 دیوان بابا فغانی شیرازی ۴۹
 دیوان بابر ۱۹۷
 دیوان بابو جان ۲۹۲
 دیوان بدر چاچی ۸۶
 دیوان بدیع البیان ۹۹
 دیوان برکت ۱۱۰
 دیوان برهن ۹۳
 دیوان بهار (رک: مجموعه) ۲۸۷
 دیوان بیدل ۱۵، ۲۹، ۹۳، ۲۵۶
 دیوان پهلوی (رک: دیوان شاعر قوم و
 کوهساران) ۱۱
 دیوان جامی ۲۴۱
 دیوان جمالی ۲۴۴
 دیوان حافظ شیرازی ۱، ۶، ۸، ۹، ۱۴،
 ۱۶، ۲۲، ۳۲، ۴۴، ۱۱۰، ۱۱۳
 ۱۱۵، ۱۲۳، ۱۲۶، ۱۴۱، ۱۴۲
 ۱۴۷، ۱۵۵، ۱۶۵، ۱۷۳، ۱۹۴

دعای سربانی (رک: چهل حدیث) ۸۵
 دعای عجایب الاستغفار (رک: دعای عبدالله
 شیطاری) ۲۰۲
 دعای مغنی (رک: مجموعه) اوراد و وظایف) ۱۱
 دعوت الی الخیر ۲۲۷
 دفتر خاطرات (رک: مذكرات، سفرنامه) مکه
 ۳۸، ۳۹
 دفتر دوم ابو الفضل علامی ۱۰۶
 دفتر شعر ۱۰۶
 دقائق الاخبار ۷۵، ۲۱۷
 دقائق الاصول شرح حسامی ۲۳۹
 دقائق الايمان (رک: مجموعه) ۳۴۷
 دقائق الحقایق ۳۷
 دلائل البول (رک: مجموعه) ۲۸۲
 دلائل الخیرات (رک: مجموعه) ۹، ۷۳، ۷۴،
 ۸۱، ۸۳، ۹۲، ۱۱۶، ۱۱۸، ۱۱۲۶
 ۱۴۷، ۲۴۲، ۲۴۹، ۲۶۲، ۳۲۳
 دلائل السلوک ۲۹۷
 دلائل النبض (رک: مجموعه) ۲۸۲
 دلیل الضالین ۲۱۹
 دوبیتی های فریدی (رک: دوهره جات) ۱۷۱
 دوحه الرياحین ۲
 دوره حدیث ۲۹۰
 دوهرجات (رک: دوبیتی های فریدی) ۱۷۱
 ده قاعده (رک: مجموعه رسایل) ۱۱۵
 دیباچه سه نثر ظهوری (رک: مجموعه) ۲۸۷
 دیباچه فصول الشاشی (رک: مجموعه) ۲۴۲
 دین آلهی ۲۲۷
 دین فطرت ۲۲۷
 دینی لغات ۱۱۶
 دیوان آزاد بلگرامی ۵۰
 دیوان آشکار (رک: دیوان سچو یار) ۱۲۰،
 ۱۲۱
 دیوان آصفی ۱۰۰
 دیوان آفرین لاهوری ۱۱۴

- دیوان صائب تبریزی اصفهانی ۳۲ ، ۳۳ ، ۳۶ ،
 ۱۹۴ ، ۲۰۷ ، ۲۶۵ ، ۳۳۱
 دیوان صوفی (رک : شلاق الجاهلیت) ۱۱۵
 دیوان صیدی تهرانی ۱۱۹
 دیوان طالب آملی ۴۴ ، ۹۳
 دیوان ظفر بهادر ۲۸۴
 دیوان ظهیر فاربابی ۱۴۵
 دیوان عبدالواسع جبلی (رک : مجموعه دواوین
 خمسه) ۳۵۰
 دیوان عبرت مازندرانی ۴۴
 دیوان عبیدی ۱۸۵
 دیوان عراقی ۴۴
 دیوان عرفی ۱۸۵ ، ۱۹۴ ، ۲۲۹ ، ۲۸۴
 دیوان عطار ۴۴
 دیوان عطائی (رک : عطائی نامه) ۲۰
 دیوان عظیم ۱۷۴
 دیوان عظیمیا ۱۷۴
 دیوان عنصری (رک : مجموعه دواوین خمسه) ۲۵۰
 دیوان غزلیات امیر خسرو ۱۸۵
 دیوان غنیمت کنجاهی ۱۵ ، ۱۰۷ (رک نیرنگ
 عشق) ۱۷۱
 دیوان فرشته (رک مجموعه) ۹۷
 دیوان فضلی ۲۴۲
 دیوان فضولی (رک : دیباچه دیوان فضولی) ۱۱۱
 دیوان فغانی (رک : مجموعه) ۲۴۳
 دیوان قادری ۳۱۲
 دیوان کلیم کاشانی ۴۳
 دیوان گدا ۵۰
 دیوان لسانی (رک : مجموعه) ۲۴۳
 دیوان محتشم کاشی ۱۸۵
 دیوان محمد کاظم خان شیدا ۲۴۹
 دیوان مخفی ۳۱
 دیوان مسعود سعد لاهوری ۴۳
 دیوان معزالله خان مهنند (ابن ملک عبدالله) ۲۶۱
 دیوان معینی ۳۰۰
- ۲۰۵ ، ۲۱۷ ، ۲۲۹ ، ۲۳۹ ، ۲۴۰ ،
 ۲۶۰ ، ۲۶۷ ، ۲۷۶ ، ۲۸۰ ، ۲۸۵ ،
 ۲۹۳ ، ۳۰۰ ، ۳۰۳ ، ۳۱۳ ، ۳۳۰ ،
 دیوان حضرت علی (ع) ۲۵۳
 دیوان حکیم قطران تبریزی (رک : مجموعه دواوین
 خمسه) ۲۵۰
 دیوان حکیم لامعی (رک : مجموعه) ۱۷۲
 دیوان خاقانی ۷۰ ، ۲۷۶
 دیوان خواجه سعید لنواری (لواری) ۳۹
 دیوان خوشحال خان خٹک ۲۶۱
 دیوان راجا (رک : مجموعه) ۲۴۲
 دیوان رنگین ۲۸۴
 دیوان سچویار (رک : دیوان آشکار) ۱۲۰ ،
 ۱۲۱
 دیوان سعید ۱۵۰
 دیوان سلطان باهو ۳۱۷
 دیوان سنایی ۹۱
 دیوان سید آغا حسین ارسطو جاهی (رک : دیوان
 شاعر پهلوی) ۱۱
 دیوان سید میرجان الله شاه رضوی دوهری (رک :
 دیوان میر) ۴۰
 دیوان سیدنا المؤید الشیرازی ۲۷۴
 دیوان سیدنا عبدالله ۲۷۳
 دیوان شاعر قوم (رک : دیوان پهلوی) ۱۱
 دیوان شاه ۱۴۸
 دیوان شاه نعمت الله ولی ۴۴ ، ۲۵۰
 دیوان شاهی (رک : دیوان هلالی) ۱۱۸ ،
 ۱۵۰ ، ۱۸۴
 دیوان شریف تبریزی (رک : مجموعه) ۲۴۳
 دیوان شعر (ناشناخته -) ۲۲۵ ، ۶
 دیوان شعور ۷۹
 دیوان شمس تبریزی ۱۰۷
 دیوان شوکت ۱۲۶
 دیوان شهباز (رک : مخزن الادویه) ۱۴۰

ذکر مطالب غنیة الطالبین ۳۱۴
ذعبیه در طب (رک : تحقیق الاشارة الى تعليم
البشارة ۱۱۹

ر

راحت الا رواح ۱۷۴
راحة العقل ۲۷۰
راحة العقل السور السابع ۲۶۹
راحت القلوب ۲۱۲ ، ۳۴۷
راحت المؤمنین ۲۰۱
راشد الصبیان ۲۹۴
راماین (رک : ترجمه فارسی منظوم راماین)
راه نجات (رک : مجموعه) ۸۴
رباعیات ابن الفارض ۲۸۳
رباعیات ابومسعود ابوالخیر ۲۶۴
رباعیات انوری (رک : قصاید و رباعیات انوری)
۵۵

رباعیات بابا طاهر همدانی ۶۰
رباعیات خوشحال خان ختک ۲۴۹
رباعیات عمر خیام ۲۰ ، ۲۸۳
ربع الجیب ۲۸۱
ربیع الهدایه ۲۱۹
رتن و ہدم (قصہ فارسی) ۵۱
رجال کبیر ۲۷۵
رحمت کاینات ۱۱۶
رد المنکرین (رک : مجموعه) ۹۶
ردالوہابیہ ۱۷۳
رد بر سید احمد دہلوی و شاہ اسماعیل دہلوی
۳۲۷

رد سیف قاطع (رک : مثنوی برق لاسع) ۴
رسالہ (رک : مجموعه) ۱۱۶
رسالہ آداب پیر و مرید ۱۹۰
رسالہ آفاق و انفس ۲۷۸
رسالہ ابدالی (ک : مجموعه) ۱۷۳
رسالہ ابراہیمیہ ۲۷۵
رسالہ ابوبکر خوافی (رک : مجموعه پنج رسالہ) ۱۷۷

دیوان مغربی ۶ ، ۳۳ ، ۲۷۹

دیوان مفتی عبدالوہاب ۲۶۵

دیوان ملا عرفی شیرازی (رک : دیوان عرفی) ۱۵

دیوان منشی ۲۷۹

دیوان میر (رک : دیوان سید مرجان اللہ شاہ

رضوی روہری) ۴۰

دیوان میر تقی میر ۲۶۰

دیوان میر صاحب ۵۰

دیوان ناصر ۶۱

دیوان نجیب الدین (رک : مجموعه دو اوین خمسہ)

۲۵۰

دیوان نعنی ۳۴۲

دیوان نقی ۱۶۵

دیوان واقف بتالوی لاہوری (رک : دیوان واقف

لاہوری) ۹۳

دیوان واقف لاہوری ۶۶ ، ۸۸ ، ۱۱۴

دیوان والہ (رک : منتخب دیوان محمد کاظم

متخلص بہ والہ) ۷۸

دیوان ولی ۵۵

دیوان ولید بن یزید ۳۷

دیوان ہلالی (رک : دیوان شاہی) ۱۱۸

۲۲۹ ، ۲۸۴

ذ

ذبح نامہ تکفین (رک : مجموعه رسایل) ۱۳۹

ذخیرة الملوک ۱۱۰ ، ۱۵۰

ذخیرة خوارزمشاہی ۱۸۵

ذخیرة نظام شاہی ۱۱۲

ذره و خورشید (رک : نامہ عشاق) ۹۶

ذره و خورشید (رک : مجموعه مقالات) ۱۸۵

ذریعة الوصول الى جناب الرسول ۳۷

ذکر احوال سید امام الدین ۲۷۸

ذکر جمیل ۲۳۲

ذکر رجال (رک : مجموعه) ۱۹۱

ذکر رفتگان ۲۰۳

- رساله اثبات نبوت ۱۷۵
 رساله احادیث (رک : مجموعه) ۲۱۱
 رساله احقاق حق در رد اعتراضات عبدالحق ۱۷۵
 رساله احوال مشایخ کبار ۱۳۵
 رساله اخوان الصفا ۲۶۹
 رساله ادعیه ۲۱۳
 رساله ادعیه و فرایض (رک : مجموعه) ۳۰۷
 رساله ارث (رک : مجموعه دو رساله) ۲۰۰
 رساله اسرار الوحی ۱۹۶
 رساله اسرار حروف ۲۳۴
 رساله اصول دین و نماز ۲۵۹
 رساله اعتقادات اهل سنت و جماعت ۱۷۵
 رساله اکران آدسیه (رک : مجموعه) ۱۳۹
 رساله الاسلام ۲۲۷
 رساله الانابة والتضرع ۲۷۲
 رساله الاولى (رک : رسایل اخوان الصفا) ۲۲۴
 رساله البیان الواجب ۲۷۳
 رساله التذکره فی المعاد ۲۷۸
 رساله الجامعة ۲۶۸
 رساله الحيوانات (رک : رسایل اخوان الصفا) ۲۷۴
 رساله الشریفه فی معانی اللطیفه ۲۷۳
 رساله الصفات لله تعالی ۲۵۹
 رساله الفقهاء ۱۷۵
 رساله الکاشف الظلام (رک : مجموعه) ۲۱۱
 رساله المبدأ والمعاد ۱۵۰
 رساله المحبویه المعبودیه (رک : مجموعه رسایل) ۴۹
 رساله المضالہ بین اللسان والکعبه (رک : مجموعه) ۱۳۶
 رساله المعید والمعاد ۲۷۰
 رساله النبض (رک : مجموعه) ۲۹۷
 رساله النفس ۲۷۰ ، ۲۷۳
 رساله النعم ۲۷۰
 رساله اولیات ۳۱۴
- رساله ایمان و یقین ۱۶۴
 رساله ایها الولد (رک : فرزند نامه ، مجموعه پنج رساله) ۱۷۷
 رساله بابت چهارگانه نماز ۱۳۴
 رساله بیخ چینی ۲۶۵
 رساله بیست باب اضطراب ۱۹۷
 رساله بی نمازان (رک : مجموعه) ۸۴
 رساله پاس انفاس ۱۶۰
 رساله تجنیسات ۲۸۳
 رساله تجوید (رک : مجموعه رسایل) ۲۱۷
 رساله تحفه الحبيب الی الحبيب ۲۷۶
 رساله تحفه المراد ۲۷۲
 رساله تحقیق محصورات (رک : مجموعه) ۱۵۴
 رساله تصوف ۸۳ ، ۱۶۳ ، ۱۷۴
 رساله تعویذ ۱۴۰
 رساله تعویذات ۱۳۹
 رساله تعویذ و طلسم ۳۱۰
 رساله تمیم انصاری (رک : مجموعه رسایل) ۱۹۷
 رساله توحید ۹ ، ۱۷۴ ، ۲۲۸
 رساله توفیقیه در علم توحید ۱۶۱
 رساله تهنیت (رک : مجموعه) ۸۳ ، ۲۸۲
 رساله جعفر (رک : تدقیق النظر فی تحقیق النذر) ۹۶
 رساله چوب چینی ۲۶۵
 رساله چهارگانه شیخ محمد حامد لاهوری (رک : بیان چهارگانه نماز) ۱۳۶
 رساله حدیث قدسی (رک : رساله حقیه) ۸۷
 رساله حساب ۳۱۱
 رساله حضرت مولوی محمود شیرازی (رک : مجموعه) ۱۷۵
 رساله حفظ الایمان (رک : مسایل زبان) ۱۷۲
 رساله حق نما (رک : رساله توحید) ۸۶ ، ۱۸۴
 رساله حقیه ۸۷
 رساله حل و حرمت حیوانات (رک : مجموعه) ۱۷۸
 رساله حلیه مبارکه (رک : مجموعه) ۹۵

- رساله* خط شکسته ۱۷۳
 رساله* خواجه عبدالله انصاری (رک : مجموعه* پنج رساله) ۱۷۷ ، ۱۷۵
 رساله در اثبات تقلید و حصر مذاهب اربعه ۱۷۴
 رساله در احوال امام ثانی عشر ۲۷۴
 رساله در اصول حدیث ۳۹ ، ۳۲۵
 رساله در اصول خاندان نقشبندی مجددی ۱۷۶
 رساله در باره انبیا ۱۷۱
 رساله در باره داود بندگی ۲۶۰
 رساله در باره سلسله نقشبندیه ۱۷۱
 رساله* در باره منصور حلاج ۳۲۶
 رساله در بیان تقلید مطلق ۲۲۶
 رساله در بیان سلوک حضرات نقشبندیه مجددیه معصومیه* سراجیه ۱۷۳
 رساله در پند دادن ضیاء الدین یوسف فرزند جامی ۲۸۳
 رساله در تاویلات شرایع ۲۷۷
 رساله در تجوید (رک : مجموعه رسایل) ۲۱۷
 رساله در تحقیق مسایل مهمه (رک : مجموعه) ۹۶
 رساله در تصوف (رک : مجموعه) ۸۶ ، ۱۷۸ ، ۲۳۷
 رساله در حجت اثنا عشریه ۲۷۷
 رساله در حدود دین ۲۷۹
 رساله در حقیقت دین ۲۷۹
 رساله در رد حرمت تنباکو و ناسوار و حقه و غیرهم ۱۷۵
 رساله در رد روافض ۱۷۷
 رساله در رد وهابیه (رک : رساله در اثبات تقلید در حصر مذاهب اربعه) ۱۷۸
 رساله در شرح ابیات شیخ عبدالقادر جیلانی (رک : مجموعه) ۹۵
 رساله در طب ۳۰۳
 رساله در علم تصوف ۷۹
 رساله در علم حساب ۷۶ ، ۲۸۱
 رساله در علم قرائت ۳۱۰
 رساله در علم کیمیا ۳۰۷
 رساله در مبادی اسلام ۲۲۷
 رساله در مذاهب اربعه ۲۹۱
 رساله در موضوع شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری و سهم وی در نثر متصوفانه* فارسی ۳۰
 رساله در نحو ۲۲۵
 رساله* درویشی (رک : ده قاعده) ۱۱۵
 رساله در هندسه (رک : مجموعه) ۱۴۸
 رساله در هیئت زمین ۲۸۱
 رساله* دوست محمدی نومی (پشتو) (رک : منهاج السالکین) ۱۷۹
 رساله* دهایی ورقه (رک : مجموعه* دو رساله) ۳۰۰
 رساله* ذوقیات از عبیدالله احرار (رک : مجموعه) ۱۴۵
 رساله* ذوقیه ۱۳۴
 رساله* ذکر (رک : بیاض مولانا محمد هاشم تهنوی) ۱۷۴
 رساله* ذکر در باره اولاد و اجداد مجدد الف ثانی ۱۷۴
 رساله* رباعیات ۲۵۹
 رساله* رمل (رک مجموعه) ۳۰۷
 رساله* رموزات ۲۷۷
 رساله* ریاضی ۳۳۶
 رساله* زین الدین الخوانی (رک : مجموعه* رسایل) ۷۰
 رساله* سلطان باهو ۱۳۹
 رساله* سلوک و معرفت ۲۸۰
 رساله* سیر الروح فی البدن (رک : مجموعه) ۲۸۲
 رساله* سیر مقامات ۱۹۶
 رساله* شاه غلام علی ۱۶۰
 رساله* شاه فضل الله برهان پوری (رک : مجموعه) ۱۳۵
 رساله* للشیخ الامام احمد الغزالی الی عین القضاة الهمدانی ۲۸۳
 رساله* شیخ القشاشی (رک : کاسر المخالفین) ۱۳۳

- رساله الشیخ الوقی شهریار ۲۷۲
رساله شرح مائة عامل (رک : مجموعه) ۲۲۶
رساله شمسہ (رک : مجموعه) ۲۳۴
رساله شیخ القشاشی ۱۳۳
رساله صاحب الصلوات در حرمت تنباکو و ناسوار
و حقہ ۱۷۵
رساله صدریہ ۲۴۳
رساله صرف میر ۲۱۲
رساله صرف و نحو (رک : شاطبی) ۶۵
رساله صرف و نحو عربی ۲۰۲ ، ۲۹۴
رساله صیقل (رک : شرح انواع عبدلله) ۳۴۲
رساله طریق استخراجہ ۲۸۳
رساله تلقین ذکر (رک : مجموعه) ۱۹۱
رساله طریق قادریہ (رک : مجموعه) ۱۹۱
رساله طریقہ نقشبندیہ (رک : ارشاد السالکین)
۲۷۶
رساله عبدالرحی در نکات شرح ۲۷۶
رساله عبدالرحمن عمر المعروف بابن الصوفی فی
العمل الاسطرلاب (رک : مجموعه) ۲۳۴
رساله عجالہ ۲۲۲
رساله عرفان و تصوف ۱۷۸
رساله عرفانی در علم تصوف ۱۳۵ ، ۱۷۵
رساله عشق حقیقی (رک : حظایر القدس) ۱۸۳
رساله عروض و بدیع و قافیہ ۱۵۵
رساله عروض و قافیہ ۲۸۵
رساله عقد نامہ (رک : خلاصہ مذاہب المعترفہ)
۴
رساله علم القیافہ (رک : فخر حکمت) ۳۴۱
رساله علم المناظر ۲۸۱
رساله غرا فی شرح اسماء الحسنی ۲۸۳
رساله غوثیہ ۱۷۵
رساله فارسی در عرفان ۱۵۷
رساله فارسی یازده قدم بہ سوی بغداد ۳۲۶
رساله فراید والوان (رک : آثار و احوال ابن
العربی) ۱۹۶
رساله فرایض ۲۹۷
رساله فرهنگ ادویہ ہندی (رک : اورنگشاہی)
۱۸۳
رساله فضل المتأخرین لمولانا عضدالدین (رک :
مجموعہ) ۱۹۱
رساله فقہ (رک : مجموعه) ۲۱ ، ۸۲
رساله فنا ۱۳۵ ، ۱۹۱
رساله فواید متفرغہ من کلام شیخ محب اللہ
الہ آبادی (رک : مجموعه) ۱۹۱
رساله فوایدی چند در فقہ ۲۹۵
رساله فی احوال المعذبین من الحکماء (رسائل
اسدیہ) ۲۱۰
رساله فی اختصار اسانید ۲۷۵
رساله فی استخراج جیب الدرجه والاعداد (رک :
مجموعہ) ۱۴۸
رساله فی الموسیقی از عبدالمؤمن (رک : مجموعه)
۱۴۸
رساله فی بعض اصطلاحات اهل حدیث ۳۲۶
رساله فی بیان المذاهب و التحقیق فی علم الواجب
(رک : رسائل اسدیہ) ۲۱۰
رساله فی تحقیق آمادۃ النظر الصحیح (رک : رسائل
اسدیہ) ۲۱۰
رساله فی صلوة الجمعہ ۲۴۴
رساله فی معرفت المذاهب ۱۱۰
رساله قادری (رک : مجموعه) ۱۹۱
رساله قبریہ (رک : مجموعه) ۲۸۲
رساله قدسیہ (رک : مجموعه) ۲۵۱ ، ۳۲۹
رساله قرائت (رک : مجموعه) ۳۴۶
رساله قرائت و ادعیہ ۲۱۳
رساله قرائت حرف ضاد (رک : رسالہ کلیہ) ۱۷۹
رساله قرائت قرآن ۲۲۱
رساله قشیری ۷۰
رساله قشیریہ (رک : مجموعه) ۱۹۱
رساله قواعد فارسی (رک : تعریضات) ۲۸۷
رساله قوسجیہ ۲۲۰

- رساله کیمیا السعاده و بلوغ الارادة للشيخ العربي (رک : مجموعه) ۱۹۱
- رساله لباب الالباب (رک : مجموعه رسایل) ۱۱۵
- رساله لطیفه مرغوبه ۲۸۳
- رساله متشابهات قرآن (رک : مجموعه) ۳۴۶
- رساله محمد عارف بن معروف المشعوف ریوگر (رک : مجموعه) ۱۷۴
- رساله مذاهب عشره (رک : حاشیه ملا عبد الغفور) ۲۸۷
- رساله مراتب الوصولی ۱۷۸
- رساله مراتب سته (رک : مجموعه) ۱۳۵
- رساله مردان غیب ۳۳۵
- رساله مسأله الشفاء (رک : مجموعه) ۲۴۱
- رساله مسأله العلم علی الاخلاق ۲۳۴
- رساله مسائل دینی ۳۲۶
- رساله معاملات (رک : شرح انواع عبدالله) ۳۴۲
- رساله معرفت اسطرلاب (رک : مجموعه) ۱۵۴
- رساله معرفت القرائت (رک : مجموعه) ۳۱۸
- رساله معرفت سمت القبله (رک : مجموعه) ۱۹۱
- رساله معنیات (رک : معانی و بیان) ۱۵۰
- رساله مفتاح قمر ۱۹۷
- رساله مکارم اخلاق (رک : مجموعه) ۱۹۱
- رساله مکیه ۱۷۶
- رساله مناجات ۲۶۵
- رساله منتجه الفكر ۳۹
- رساله من منم ۱۳۶
- رساله موسیقی ۱۹۱
- رساله مولانا عبدالرحیم در شرح سمر سید گیسو دراز منتخب از کتاب «اسرار الاسرار» (رک : مجموعه) ۹۵
- رساله میرزا احمد بیگ لاهوری ۸۵
- رساله ناسوار (رک : مجموعه) ۱۷۸
- رساله نا شناخته (رک : گلدسته مجربات و تعویذات) ۱۳۹
- رساله نا شناخته (رک : تاریخ پادشاهی مسجد ، لال قلعہ دہلی) ۱۳۴ ، ۱۴۰ ، ۱۷۳ ، ۱۸۴
- رساله نا شناخته (در زبان اردو) ۱۰۷
- رساله نا شناخته (در زبان پنجابی) ۲۱۷
- رساله نا شناخته (رک : مجموعه رسایل) ۲۱۷
- رساله نا شناخته (منثور فارسی) ۱۲۶
- رساله فان و حلوا (رک : حقیقت العشق) ۱۳۹
- رساله نبض ۳۲۱
- رساله نجوم (رک : مجموعه) ۳۰۷ ، ۳۳۶
- رساله نقشبندیہ (رک : رساله والدیہ) ۱۷۶ ، ۳۲۹
- رساله نور توحید ۱۳۵
- رساله نہایہ الکمال ۱۵۰
- رساله واجب الوجود (رک : مجموعه) ۲۸۷
- رساله والدیہ (رک : رساله نقشبندیہ) ۱۷۶
- رساله وحدت وجود و وحدت شہود (رک : مجموعه) ۱۹۱
- رساله های فارسی آخوند درویشہ (رک : کلید التوحید) ۹۷
- رساله یحیی منیری ۱۳۶
- رساله ید البیضاء ۲۷۰
- رساله یعقوب چرخنی نقشبندی ۱۷۳ ، ۲۷۷
- رساله یک روزی شرح ایسا غوجی ۲۳۵
- رسایل اخوان الصفا ۲۷۴
- رسایل اسدیہ ۲۱۰
- رسایل اعجاز خسروی ۲۹۹
- رسایل الاعجاز (رک : پنج گنج) ۱۹۴
- رسایل التحقیق فی معرفت العالم و المعلوم والوقوف علی حقیقت الشریعہ المحمدیہ ۲۷۴
- رسایل النور فی شمایل السرور ۲۵۲
- رسایل پشتو ۳۳۵
- رسایل پنجابی ۱۳۹
- رسایل جفر ۱۰۰
- رسایل حج ۱۷۴

- رسائل حضرت ایشان (رک : خواجہ عبداللہ احرار)
۳۲۶
- رسائل جنید (رک : کتاب الفصد) ۱۴۸
- رسائل شاہ دہلوی ۱۶۳
- رسائل در اخلاق ۲۷۷
- رسائل در عرفان و تصوف ۱۷۳
- رسائل در فقہ ۲۰۲
- رسائل در ہندسہ و نجوم (رک : رسالہ در علم حساب) ۷۶
- رسائل دعایی (رک : مجموعہ) ۳۴۵
- رسائل شاہ صاحب (رک : ہدایۃ الطالبین) ۱۷۴
- رسائل شرح الفاظ متصوفہ (رک : مجموعہ) ۱۴۱
- رسائل شیخ عبدالجلیل (رک : مجموعہ) ۳۴۵
- رسائل صرف و نحو ۳۳۴
- رسائل طبی (رک : طب یوسفی) ۱۱۵
- رسائل طبی ۲۱۰
- رسائل عرفانی (رک : مکتوبات سید علی ہمدانی)
۱۷۶ ، ۱۴۱
- رسائل علم نجوم ۱۲۱
- رسائل فارسی ۱۳۹
- رسائل فارسی برای لیسانس ۳۳۹
- رسائل فارسی در موضوع عرفان و حکمت و دین (رک : مجموعہ) ۹۷
- رسائل فرایض و اخلاق (رک : مجموعہ) ۳۰۰
- رسائل فی الحقایق ۲۷۲
- رسائل متفرق (رک : پنج تن) ۴۱
- رسائل متفرق (رک : فیض الغنی فی تقدیر صاع النبی) ۵۶
- رسائل متفرق (رک : رسالہ میرزا احمد بیگ لاهوری) ۸۵
- رسائل متفرق (رک : مجموعہ) ۸۵
- رسائل متفرق (رک : رد المنکرین) ۹۶ ، ۹۷ ، ۱۱۸ ، ۱۳۵ ، ۱۳۶ ، ۱۳۷ ، ۱۳۹ ، ۱۴۵ ، ۱۵۲ ، ۱۵۷ ، ۱۷۱ ، ۱۷۴ ، ۱۷۷ ، ۲۰۲
- ۲۸۵
- رستم نامہ (رک : شاہنامہ فردوسی) ۶
- رسم الخط المصحف ۲۸۶
- رشحات الفنون ۳۷ ، ۴۹
- رشحات عین الحیات ۲۵۲
- رشد المجالس ۹۶ ، ۱۰۰
- رشید المجالس (رک : مجموعہ) ۳۴۴
- رضی شرح شافیہ ۱۱۸
- رضی شرح کافیہ ۲۴۸
- رفیق محمود ۲۳۲
- رقعات ۲۸۹
- رقعات ابوالنضل ۲۳۰
- رقعات امان اللہ حسینی ۱۴۰
- رقعات جامی (رک : جامی) ۳۴۵
- رقعات چندر بہان برہمن ۹۳
- رقعات حکیم ابوالفتح گیلانی ۲۶۴
- رقعات شیخ محبت اللہ آبادی ۱۳۶
- رقعات فارسی ۲۰۶
- رقعات محمدی ۱۸۹
- رقعات نعمت خان عالی ۱۸۳
- رمزالعاشق ۱۵۰ ، ۲۲۲
- رموزات شیخ عبد الجلیل (رک : مجموعہ) ۳۴۵
- رموز الکلمات پیران پیر ۲۸۵
- رموز تصوف (رک : عارف النفس) ۹۴
- رموز قرآن ۱۷۴
- روایح الانفاس ۵۸
- روایح الانوار شرح لوایح الاسرار ملجمی (ملا جامی) ۱۶۳
- روح التفسیر ۲۳۲
- روح المعانی ۳۰۱
- روزنامہ جنگ ۱۰۸
- روشنایی قامہ ۲۷۶
- روشن دل (رک : مجموعہ) ۱۰۸ ، ۲۹۱
- روضہ الاحباب ۲ ، ۹۹
- روضہ الاحباب فی سیر النبی وال آل و الاصحاب ۲۵۵

زایجه دوم (سید رجب عالی خان) ۲۳۶
 زبدة الاسرار ۱۵۴
 زبدة الاصول ۲۴۱
 زبدة التواریخ ۳
 زبدة الحقایق (رک : تمهیدات) ۲۳۸
 زبدة الرمل (رک : مجموعہ) ۳۰۷
 زبدة الکلمات (رک : مجموعہ) ۲۸۲
 زبدة النصایح فی مسایل الزبایح (رک : مجموعہ)
 ۱۷۸
 زرادى (رک : مجموعہ) ۲۳۹ ، ۳۳۰
 زلیخا (رک : یوسف و زلیخا) ۱۵۸
 زنجانی ۳۳۰
 زنده ویسی (رک : روضه العلماء) ۳۹
 زوارق اللطایف شرح عوارف المعارف ۲۵۰
 زهرة الرياض و نزهة القلوب الامراض ۱۴۵
 زیج الغ بیگ خان ۲۵۰
 زینة القادری ۵۲

س

ساقی نامه کواثری ۱۹۸
 سام نامه (رک : مجموعہ) ۴۵
 سبحة الابرار ۱۲۱ ، ۱۹۷
 سبحة الاحرار ۱۵۳
 سبع اسرار فی مدارج الاخیار ۹۹
 سبع سنابل ۱۵۱ ، ۲۴۱
 سبعة سنابل ۱۷۲
 سبعیات ۲۲۱
 سبق الغایات ۳۰۱
 مباره گیارهوان ۱۵
 متر السماء ۱۶۵
 سخن خواجگان ۲۸۳
 سیدی (کتاب -) ۲۵۵
 سراج الحفاظ (رک : مجموعہ) ۲۴۶
 سراج السالکین ۲۴۳
 سراج العقاید ۱۱۴

روضه التسليم ۲۷۵
 روضه الحكم ۲۷۳
 روضه الزکيه فی حقایق العلمیه (رک : مجموعہ)
 ۸۵
 روضه الشهداء ۳ ، ۱۱۹ ، ۱۹۷
 روضه العلماء زنده ویسی ۳۹
 روضه القلوب ۱۱۹
 روضه الواعظین ۱۳۹
 روضه رشیدانی (رک : مجموعہ) ۸۴
 رؤیه المال فی الآمال ۳۴۶
 رونق المجالس ۱۱۵
 ریاض الادویہ (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 ریاض الشعراء ۸۸ ، ۳۴۰
 ریاض الشعراء (رک : علی قلی سلیم والہ داغستانی)
 ۳۴۰
 ریاض السیاحه ۲۷۶
 ریاض الصالحین ۲۸۶
 ریاض العارفین ۲۹
 ریاض القدس ۲۰۷
 ریاض تحقیق (رک : شرح اسکندر نامه) ۲۱۰
 ریاض حیات ۱۲۴
 ریخته شاه مراد (رک : مخطوطات پنجابی) ۱۰۷

ز

زاد الآخرة ۱۱۱
 زاد الامین لاهل الیقین (رک : گلشن در مسائل
 طریقه نقشبندیہ) ۶۴
 زاد الفقر (رک : مجموعہ) ۲۱۱
 زاد اللیب ۱۶۲
 زاد اللیب فی سفر الحیب ۲۰۱ ، ۲۲۰
 زاد المذکرین ۲۲۰
 زاد المسافرین ۱۹۴
 زاد المعاد ۴۳
 زاد محمود ۲۳۲
 زایجه اول (سید رجب عالی خان) ۲۳۶

- سراج الهدایہ (رک : ملفوظات مخدوم جهانیان
جهانگشت بخاری) ۱۳۵
- سراجی (رک : شرح شیخ الاسلام پسر علامہ
تفتازانی بر سراجی) ۴۰
- سراجی (رک : مجموعہ) ۲۰۷ ، ۲۹۴ ، ۳۳۲
- سراکبر (ترجمہ چہار بیند) ۸ ، ۳۴۶
- سر المکتوم ۳
- سراسر (اسرار) النطقاء ۲۷
- سر زمین پهلوی (رک : سر زمین سعدی و حافظ)
۳۴۰
- سر زمین سعدی و حافظ ۳۴۰
- سرگذشت سیدنا (رک : قصہ سیستان) ۲۷۶
- سر مکنون (رک : مجموعہ) ۸۳ ، ۳۱۲
- سروری (رک : شرح گلستان) ۱۶۵
- سروش (ماہنامہ) ۳۰۸
- سری بھگوت گیتا ۱۷ ، ۱۸
- سعدیہ (رک : شرح خلاصہ کیدانی) ۱۷۸
- سفر معادت (رک : صراط المستقیم) ۶۹
- سفر نامہ حج و حرمین ۸۹
- سفر نامہ مکہ (رک : دفتر خاطرات) ۳۹
- سفینہ الاولیاء ۱۳ ، ۸۱
- سفینہ الشعراء ۶۰
- سکندر نامہ (رک : اسکندر نامہ ، شرف نامہ) ۲ ، ۵۶ ، ۱۲۱ ، ۱۵۴ ، ۱۵۸
- سکہ عشق ۹۲
- سکینہ الاولیاء ۳۴۰
- سلام الاولیاء ۲۷۷
- سلامل تصوف (رک : شجرہ نامہ) ۱۲۰
- سلامتہ المبرورہ فی تجویز الاسماء المشہورہ ۹۶
- سلام بر نحوٹ پاک ۳۲۶
- سلام محمود ۲۳۲
- سلسلہ الاولیاء ۱۰
- سلسلہ الذهب ۲ ، ۱۶ ، ۲۷۷
- سلسلہ حضرات نقشبندیہ (رک : مجموعہ) ۱۷۵
- سلسلہ شاہدلیہ (رک : مجموعہ) ۱۹۱
- سلک السلوک ۸۳ ، ۱۴۸
- سلم العلوم ۱۵۷
- سلوک الرجال ۵۱
- سلوک الی اللہ ۱۰۷
- سلم السماء (رک : مجموعہ) ۱۴۸
- سماح موتی ۲۹۷
- سمط الحقایق ۲۷۳
- مند ۲۰۰
- مند خطاب «خان بہادری» ۲۳۶
- مند نامہ (رک : منتخب شاہنامہ فردوسی) ۱۵
- مند یا باب الاسلام کی حیثیت میں ۳۸
- سنگھاسن بتیسی ۱۸
- سنگھای خارا و مرمر ۸۰
- سنن ترمذی ۶۵
- سواد السبیل ۱۶۲
- سواست سری کنیامہ ۱۸
- سوال و جواب محمد پادشاہ دارا شکوہ از بابا لال
صاحب (رک : مجموعہ) ۲۸۷
- سوانح مولوی غلام رسول عالم پوری ۱۳۵
- سوانح و مکتوبات مسعود عالم ندوی ۲۰۳
- سواء السبیل فی تفسیر القرآن الجلیل ۲۲۷
- سورہ های قرآن ۳۲۳
- سی حرفی ۸۳
- سی حرفی در عشق (رک : مجموعہ) ۸۶
- سی حرفی در عشق رسول اللہ ۸۶
- سی حرفی های نوشامی (رک : مجموعہ) ۸۶
- سی حرفی یوسف و زلیخا (رک : مجموعہ) ۸۲
- سیدۃ الاستاد جوڈر ۲۷۱
- سیر ابو معین (رک : معارج النبوة فی مدارج
الفتوة) ۳۳۸
- سیر السلوک ۱۱۱
- سیر العارفين ۱۴۵ ، ۲۳۸
- سیر القاری ۱۴۳
- سیرۃ الامین المأمون ۱۶۲
- سیرۃ الشاہیہ ۴۹

- سیره النبی (رک : شجره نسب حضرت محمد «ص») ۹۶
 سیره النبی (ص) ۲۴۱ ، ۲۹۶
 سیره حضرت محمد (ص) ۲۲۵
 سیرت رحمانیه عالیہ ۲۰۷
 سیرت سیدنا مؤید ۲۷۱
 سیرت مبارک ۱۳۴
 سیف الجلی علی سبب النبی ۳۸
 سیف المجاہدین ۲۵۲
 سیف المسلول ۱۵۱ ، ۲۳۲
 می و شش صحیفہ ۲۷۶
 ش
 شاشی ۲۴۰
 شاطبی (رک : رسالہ در علم قرائت) ۶۵
 شافی الاوجاع ۲۸۱
 شافیہ ۲
 شاکر نامہ (رک : مجموعہ) ۵۴ ، ۴۰
 شاہ جو رسالو ۵۳
 شاہنامہ فردوسی ۱ ، ۶ ، ۱۰ ، ۱۴ ، ۱۹ ، ۵۸ ،
 ۹۳ ، ۱۰۴ ، ۱۳۰ ، ۱۵۳ ، ۲۳۰ ، ۲۳۳ ،
 ۲۶۱ ، ۲۶۶ ، ۲۸۴ ، ۲۸۹
 شاہنامہ فردوسی (ترجمہ اردو) ۲۸۴
 شاہنامہ منثور ۱۸۵
 شاہ و گدا ۱۰۷
 شجرہ آصفیہ ۲۹
 شجرہ اسعدی ۱۸۲
 شجرہ اسماعیلیہ ۲۷۸
 شجرہ پیر سید انجمن پادشاہ بخاری ۳۱۶
 شجرہ خاندان بخاریان ۲۰
 شجرہ خاندان جیلانی ۱۲۲
 شجرہ سایین ماحی ۳۰۸
 شجرہ عالیہ ۲۶۵
 شجرہ قادریہ ۲۶۵ ، ۳۱۶
 شجرہ قوم ککی زئی (کا کا زئی) افغان ۳۰۴
 شجرہ نامہ اولیاء اللہ (رک : رسالہ تصوف) ۱۷۴
- شجرہ نامہ (رک : سلاسل تصوف) ۱۲۰
 شجرہ نامہ (رک : مجموعہ) ۱۴۴
 شجرہ نامہ مبارک غوثیہ (رک : مجموعہ) ۲۰۳
 شجرہ نبویہ ۸۷
 شجرہ نسب حضرت محمد (ص) (رک : مجموعہ) ۹۶
 شجرہ نقشبندیہ مجددیہ ۳۰۹
 شرایط الخرفہ (رک : مجموعہ) ۱۹۱
 شرایط المریدین ۱۹۰
 شرح آداب المریدین ۱۶۳ ، ۲۵۲
 شرح آیات قرآن (رک : رسالہ خط شکستہ) ۱۷۳
 شرح ابیات حافظ ۱۱۱
 شرح ابیات سریانی (رک : مجموعہ) ۱۳۷
 شرح ابیات مشککہ مشنوی معنوی ۹۸
 شرح احادیث (رک : مجموعہ) ۳۴۵ ، ۳۴۷
 شرح احوال خواجہ نقشبند (رک : انیس الطالبین
 وعدۃ السالکین) ۲۳۹
 شرح احوال عراقی (رک : کلیات عراقی) ۹۰
 شرح اسباب الامراض ۱۵
 شرح اسباب و علامات ۱۵ ، ۲۵۵
 شرح امکندر نامہ (رک : شرح شرفنامہ ، ریاض
 تحقیق) ۲۲ ، ۱۳۷ ، ۲۰۶ ، ۲۱۰ ، ۲۴۰
 شرح اسماء الحسنی ۱۱۰ ، ۳۴۶
 شرح اسماء الحسنی علی سبیل الاجمال (رک :
 مجموعہ) ۱۹۱
 شرح اسماء اللہ تعالیٰ (رک : مجموعہ) ۴۱ ، ۸۶ ،
 ۱۷۳
 شرح اصول المحسنی ۱۰۹
 شرح الاخبار ۲۶۸ ، ۲۷۱ ، ۲۷۴
 شرح الحکم لا بن عباد ۲۴۸
 شرح الشافیہ المعروف بہ کافیہ ۱۶
 شرح الشمائل النبویہ (رک : انوار غوثیہ) ۳۲۷
 شرح الصدور ۴۰
 شرح العقاید (رک : شرح احادیث) ۱۴۳
 شرح العقاید النسفیہ (رک : نوریہ) ۱۷۱

- شرح الفیه ۱۵۱
شرح الفیه ابن مالک ۷۸ ، ۲۵۹
شرح الفیه العراقی ۱۶۱
شرح القرآن (رک : تفسیر معینی) ۱۱۶
شرح الکافیہ ۲۴۱
شرح اللباب ۱۱۱
شرح اللغات (رک : مجموعہ) ۱۳۵
شرح اللغات (رک : اشعۃ اللغات) ۱۶۴
شرح المهمزیه (رک : کتاب مسخ المکیہ فی شرح المهمزیه) ۱۷
شرح الوقایہ ۳۳۶
شرح الیاس ۲۰۷ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳ ، ۳۱۳ ، ۳۳۷
شرح الیاس فی شرح مختصر الوقایہ ۲۲۰
شرح امانی ۲۶۵
شرح انواع عبداللہ ۳۴۲
شرح اوراد شیخ بہاء الدین (رک : کنز العباد فی شرح اوراد) ۷۷ ، ۱۳۴
شرح باب حادی عشر (رک : المصباح) ۲۵۹
شرح برهان الذاکرین (رک : اعانۃ الاحباء) ۷۶
شرح بسم اللہ الرحمن الرحیم ۲۰۴
شرح بوستان (رک : مجموعہ ، محمدیہ) ۱۷ ، ۱۱۱ ، ۱۳۲ ، ۱۳۷ ، ۱۵۳ ، ۲۰۹ ، ۳۳۰
شرح بہار دانش ۱۳۸
شرح بیست باب اضطراب ۱۱۰
شرح لبین مفتوح مثنوی ۳۲۹
شرح تحفۃ الاحرار ۱۴
شرح تحفۃ الاحرار (رک : شرح شیخ احمد) ۷۰
شرح تحفۃ العراقین خاقانی ۵۹ ، ۲۲۵
شرح تحفۃ نصایح (رک : کتاب الانصاب) ۱۵۴
شرح تعرف ۱۶۴
شرح تفتا زانی ۱۵۴
شرح تہذیب ۸۵ ، ۲۹۱ ، ۲۹۲ ، ۳۳۷
شرح تہذیب المنطق فی علم المنطق ۲۹۲
- شرح جام جهان نما ۱۳۶ ، ۲۷۷
شرح جامع صحیح بخاری (رک : شرح غوثیہ) ۳۲۵
شرح جامی (رک : فواید الضیائیہ) ۴ ، ۲۹ ، ۱۵۷ ، ۳۲۸ ، ۳۲۸
شرح چغمنی ۳۰۵
شرح چهل اسماء باری تعالیٰ ۸۶
شرح حال داتا گنج بخش لاهوری بہ نام علی مخدوم ۱۱۲
شرح حال سید داود شاہ کرمانی (رک : مقامات داودی) ۸۳
شرح حال و مرآتی ائمہ اطہار ۱۱۸
شرح حقایق منظومہ جامع ۷۷
شرح حکمۃ العین ۲۵۶
شرح خلاصہ کیدانی ۲۱۹
شرح خیالی بر عقاید نسفی ۳۳۵
شرح درود کبریت احمر ۱۴۵
شرح دعای سریانی (رک : مجموعہ) ۸۵ ، ۲۱۳
شرح دلائل الخیرات ۲۰۸
شرح دیوان حافظ ۴۵ ، ۵۱ ، ۲۲۰ ، ۲۷۶ ، ۲۸۴ ، ۲۹۰
شرح دیوان عرفی شیرازی ۱۵۲
شرح دیوان علی بن ابی طالب (ع) ۹۸
شرح دیوان مرتضوی ۱
شرح رباعیات (رک : مجموعہ) ۱۰۸
شرح رباعیات ۲۸۳
شرح رباعیات جامی ۱۱۸
شرح رباعیات خواجہ باقی باللہ ۱۷۲
شرح رسالہ فلسفہ ۲۳۵
شرح رسالہ مساحت ۱۱۰
شرح رسالہ مہدی در فقہ (رک : مصباح الہدایہ) ۲۲۵
شرح رشیدیہ ۲۲۵
شرح زبدہ ۳۸
شرح زرادی (رک : نغزک) ۱۸ ، ۲۲۱
شرح زنجانی ۲۹۱

- شرح عینی بر بخاری شریف ۱۴۲
 شرح غوثیه ۱۳۹ ، ۱۵۲ ، ۲۲۲
 شرح فرضیه ۱۳۶
 شرح فصوص الحکم ۷۵ ، ۱۱۰ ، ۱۵۰ ،
 ۱۶۳ ، ۲۵۰
 شرح فقه اکبر (رک : مجموعه رسایل) ۷۰ ،
 ۱۰۹ ، ۱۴۸
 شرح فقه گیلانی (رک : دستور المصلی) ۱۳۸
 شرح فیروز (رک : شرح سلم در منطق) ۷۵
 شرح قاضی ۱۱۶
 شرح قانونچه (رک : مفرح القلوب) ۱۵
 شرح قران السعدین ۱۱۱
 شرح قصاید عرفی (رک : مجموعه) ۱۰۷ ، ۲۸۴
 شرح قصه غم و درد ۱۱۸
 شرح قصیده الامالی ۱۳۹ ، ۲۰۲ ، ۳۴۵
 شرح قصیده ابن زبیر ۱۳۸
 شرح قصیده ابن مدین ۶۶
 شرح قصیده بانت معاد ۱۴۳
 شرح قصیده برده (رک : مجموعه) ۸۶ ، ۳۳۶
 شرح قصیده برده ۱۴۷ ، ۱۷۳ ، ۲۲۳ ، ۲۴۰
 شرح قصیده بهشتی (رک : مجموعه) ۲۲۳
 شرح قصیده غوثیه ۱۳۹ ، ۱۶۵ ، ۱۷۳ ، ۳۲۶
 شرح قصیده میمیه فرضیه (رک : انواع) ۳۰۹
 شرح کافیہ ۲
 شرح کافیہ (رک : متوسط ، شرح جامی ، فواید
 انضیائیه) ۳۹ ، ۳۳۴ ، ۳۳۸
 شرح کبریت احمر ۳۲۵
 شرح کتاب الزیادات و زیادات الزیادات ۲۴۷
 شرح کتاب اثیر الدین الایهری ۱۹۷
 شرح کرمانی بر صحیح بخاری ۳۲۹
 شرح کنز الدقایق ۱۹۲
 شرح کستان (رک : سروری) ۴ ، ۱۶۵
 شرح کستان عربی ۷۰ ، ۹۷
 شرح کستان ۱۳۸ ، ۱۵۳ ، ۱۸۳ ، ۳۴۲
 شرح کستان (رک : کاستم عرفان) ۱۵۴
 شرح زور ۳۸
 شرح سبحة الابرار ۱۵۳
 شرح سراج القادری ۳۳۴
 شرح سراجی ۲۲۱
 شرح سفر السعادات ۱۶
 شرح سکندر نامه ۲۸۵
 شرح سلام محمود ۲۳۲
 شرح سلم در منطق (رک : شرح فیروز) ۷۵
 شرح سه نثر ابو الفضل ۱۳۸
 شرح شاطبیه ۴۱
 شرح شافیه ۲۹
 شرح شرح العقاید (رک : نبراس) ۱۷۰
 شرح شرح جامی ۷۶
 شرح شرح مائة عامل ۳۳۳
 شرح شمایل ۱۴۱
 شرح شمایل النبوی ۱۴۴
 شرح شمایل ترمذی ۳۲۴
 شرح شمسیه منطق (رک : حواشی محمود بن
 نعمت الله بر میر قطبی) ۱۷
 شرح شیخ احمد (رک : تحفه الاحرار) ۷۰
 شرح شیخ الاسلام پسر علامه تفتازانی بر سراجی
 (رک : مجموعه) ۴۰
 شرح صحیفه کاتبه سجادیہ ۱۹۴
 شرح طریقہ محمدیہ (رک : المفتحیہ علی طریقہ
 المحمدیہ) ۱۴۴
 شرح طوابع الانوار ۷۷
 شرح ظهوری (رک : سه نثر ظهوری) ۱۳۸
 شرح عجایب القلوب ۹۷
 شرح عقاید جلالی ۴۱
 شرح عقاید عضدی ۳۳۸
 شرح عقاید عضدیہ ۱۵۸
 شرح غوثیه ۳۲۵
 شرح عقاید فی علم العقاید ۲۱۹
 شرح عقاید نسفی ۲۹۱
 شرح عوامل (رک : مجموعه) ۱۴۰

- شرح کشف راز (رک : مفاتیح الاعجاز) ۴۸ ، شرح مشکوة المصابیح (رک : کاشف عن حقایق السنن) ۱۶۷ ، ۵۹
- شرح لامیة الافعال ۱۶۴ ، شرح لمعات ۵۹ ، ۱۶۳ ، ۲۵۱ ، ۲۸۲ ، شرح لمعات (رک : اشعة اللمعات) ۲۸۲ ، شرح لوايح ۱۳۶ ، شرح مائتة حدیث ۱۷۷ ، شرح مائتة عامل (رک : مجموعه) ۲۲۶ ، ۲۴۰ ، ۲۹۰ ، ۳۳۲ ، ۳۳۴ ، شرح مائتة عامل (رک : قمریه) ۳۰۶ ، شرح مثنوی اسرار الغیب ۲۵۱ ، شرح مثنوی غنیمت ۱۶۵ ، شرح مثنوی مولانا (مولوی) ۱۴ ، ۱۳۸ ، ۱۴۰ ، ۱۴۲ ، ۱۵۳ ، ۲۵۱ ، ۲۸۵ ، ۲۹۰ ، شرح مثنوی مواوی (رک : مکاشفات رضوی) ۴۹ ، ۵۵ ، ۱۴۲ ، ۱۵۵ ، شرح مثنوی (رک : محمد ایوب) ۵۳ ، ۷۱ ، شرح مثنوی (رک : لطایف اللغات) ۷۹ ، شرح مثنوی به عربی ۱۵۵ ، شرح مجمع البحرین ۲۴۷ ، شرح محمدی (رک : شرح گلستان) ۱۸۳ ، شرح مخزن الاسرار ۵۱ ، ۹۸ ، ۱۳۸ ، شرح مراح الارواح ۱۹۲ ، ۳۳۲ ، شرح مراح الارواح لیكون منظر النظر الاشتباح ۲۱۹ ، شرح مشکلات گلستان ۱۱۰ ، شرح مشکوة الشریف ۱۷ ، شرح مشکوة الشریف (رک : طبیبی یاطیبی) ۱۶۱ ، شرح مشکوة المصابیح ۷۶ ،
- شرح مشکوة شیخ عبدالحق ۱۲۶ ، شرح مطلع الانوار (رک : لوامع الاسرار) ۵ ، شرح مطول ۲۹۱ ، شرح مقدمه ابن صاحب ۲۵۳ ، شرح ملا جامی (رک : شرح جامی ، فواید الضیائیة) ۷۹ ، شرح منظوم مثنوی مولوی (رک : گلشن توحید) ۱۵۰ ، شرح منیه المصلی (رک : صغیری و کبیری) ۳۳۳ ، ۳۳۷ ، شرح موافق ۱۵ ، ۱۴۵ ، ۱۵۶ ، شرح مواهب الرحمن ۱۷ ، شرح موطا ۹۵ ، شرح موطا امام مالک ۲۲۲ ، شرح مولانا سید جمال الدین علی المشکوة ۱۶۷ ، شرح میزان ۲۸۷ ، شرح نام حق (اصل «نام حق») ۳۹ ، ۱۳۸ ، شرح نصاب صبیان (رک : مجموعه) ۸۶ ، ۱۳۸ ، ۱۴۵ ، شرح نقایه الفاضل ۳۹ ، شرح نل و دمن ۱۰۷ ، شرح نود و نه نام ۱۸۹ ، شرح وقایه ۱۴ ، ۱۷ ، ۹۵ ، ۱۲۵ ، ۲۰۴ ، ۲۰۶ ، ۲۱۰ ، ۲۱۸ ، ۲۲۰ ، ۲۲۵ ، ۲۳۱ ، ۲۹۰ ، ۲۹۶ ، شرح هدایه آخرین ۳۲۹ ، شرح هدایه الحکمة ۷۶ ، ۱۵۷ ، ۳۳۶ ، شرح یوسف و زلیخا (رک : یوسف و زلیخا) ۱۳۸ ، ۲۰۱ ، شرح یوسف و زلیخای محمد گلهوی ۱۲۱ ، شرعة الاسلام ۱۷۸ ، شرف نامه نظامی (رک : اسکندر نامه ، سکندر

- ص
- صادق التواریخ ۱۳ ، ۱
صحاح متنه ۲۹۰
صحیح بخاری ۸ ، ۳۸ ، ۱۸۵ ، ۲۴۷
صحیح نسائی ۷۸
صحیفه السجادیه ۵۷
صحیفه العلویه و التحفه المرتضویه ۳۴۲
صحیفه تحقیقات ۲۳۲
صحیفه شاهمی ۲۹
صحیفه کامله سجادیه ۲ ، ۱۲۴ ، ۱۲۶
صحیفه کامله (مختصر ترجمه اردو) ۲۵۷
صد کامله امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع)
(رک : قصیده علی «ع» در مجموعه رسائل) ۲۲
صراح اللغة ۴۹
صراح عالمگیری (رک : فرهنگ لغت) ۲
صراح عن الصحاح ۷۶
صراط المستقیم (رک : سفر سعادت ، مجموعه) ۶۹ ، ۲۴۲
صراط مستقیم ۱۱۴
صرة الفتاوی ۱۲۵
صرف ۳۳۲
صرف عربی ۲۲۵
صرف میر ۲۹۰ ، ۳۳۲
صرف و نحو (رساله) - ۶۱ ، ۱۶ ، ۲۰۷ ، ۲۰۹ ، ۲۱۲ ، ۳۰۲ ، ۳۳۴
صرف هوایی ۲۲۰
صفات العاشقین (رک : مجموعه) ۱۷۲
صغیری (رک : شرح منیه المصلی) ۳۳۳
صلوة ما چینی ۲۰۱
صلوة مسعودی ۶۱ ، ۱۲۸
صمدیه ۲۶۳
صنعت کشته سازی و کیمیا ۲۴۳
صواعق المحرته ۵ ، ۲۸۷
صورالکواکب ۲۳۵
- نامه ، شرح اسکندر نامه) ۵ ، ۲۲ ، ۱۲۶ ، ۱۵۴
شرف نامه (رک : فرهنگ ابراهیم شاهمی) ۸۸
شروح و حواشی بر کتب فنون ۲۳۲
شروط الایمان (رک : توضیح السنه فی تفضیح البدعه) ۱۳۵
شش فصل ۱۱۹ ، ۲۷۵
شعر النسوان ۴۷
شعر الهنود ۲۶
شعرای کشمیر ۶۲
شعله دیدار (رک : شور جنون) ۹۶
شعله دیدار (رک : مجموعه مقالات) ۱۸۵
شغل حبس نفس ۳۳۵
شفاء الابدان ۴۸
شفاء العلیل (رک : تحفه خانی) ۲۵۵
شفاء المرض ۸۴
شلاق الجاهلین (رک : دیوان صوفی) ۱۱۵
شایل الاتقیاء (رک : مجموعه) ۱۵۷ ، ۲۷۵
شایل الفوائد ۸۲
شایل ترمذی ۱۴۳ ، ۲۹۰ ، ۳۱۸ ، ۳۴۲
شمس الزاهره ۲۷۴
شمس العلوم ۲۴۸
شمس المعارف و لطایف العوارف ۱۵۰
شمسه و تهتهه (رک : محبوب القلوب) ۱۲۶
شناخت نامه ماعت (رک : مجموعه) ۲۸۷
شواقب البدور ۲۷۲
شواهد النبوة ۳ ، ۵۰ ، ۱۵۲
شواهد نجیبی ۱۳۶
شور جنون ۹۶
شهاب الامراض (رک : طب شهابی) ۲۸۱
شهاب النبوی ۲۷۳
شهاب النیران ۲۷۳
شهاب نامه حسنین (ع) ۱۱۰
شیرین و فرهاد (رک : مجموعه) ۸۵

طبقات صوفیہ (رک : مجموعہ) ۲۳۷
 طبیبی (طبیبی) (رک : شرح مشکوٰۃ شریف) ۱۶۱
 طرب المجالس ۱۲۶
 طرب نامہ (رک : دیوان اشعار) ۱۵۲
 طریق الہدی ۱۹۱
 طریق تحقیق ۳۲۶
 طریق تعلیم خط ۱۸۳
 طریق تعلیم سپاہ نو ۳۲۹
 طریق مشغول ۲۸۳
 طریقہ نماز تہجد ۳۲۶
 طعام شاہجہانی (رسالہ آشپزی در آشپز خانہ شاہجہانی) ۱۹۷
 طوطی نامہ ۲۱ ، ۴۴ ، ۵۸ ، ۱۱۴ ، ۲۶۲ ، ۲۷۷ ، ۲۸۲ ، ۳۴۴
 طوطی نامہ نخشبی ۱ ، ۲ ، ۱۳۸
 طبیبی (رک : طبیبی) ۱۶۱
 ظ
 ظفر نامہ عالمگیری ۲۶۴

ع

عجالت الکلام فی بیان انوار الاسلام (رک : مجموعہ) ۲۲۶
 عجالت النافعہ ۲۶۰
 عجالت الوقت ۱۶۰
 عجایب الاستفسار ۲۰۲
 عجایب الاشعار ۲۴۸
 عجایب البلدان ۲۷۴
 عجایب العجوب ۳۱۰
 عجایب القصص (رک : قصص الانبیاء) ۵
 عجایب المخلوقات ۱۱ ، ۲۳۳
 عدم جریان البرهان تطبیق (رک : رسایل اسدیہ) ۲۱۰
 عرایس الفكر و مجالس الذکر ۲۲۵
 عرایس القصص (رک : شجرۃ نسب حضرت محمد «ص» ۹۶

صیدیہ ۱۰۰ ، ۲۳۹
 صیغۃ المشكلات ۳۳۵

ض

ضرورۃ القرآن ۱۱۶
 ضروریات مقاصد طریقت ۱۷۲
 ضمک رک : مجموعہ ، رسایل صرف و نحو (رک) ۳۸
 ضمیر کی آواز (دستویس) ۳۰
 ضمیمہ اشعار فارسی (رک : اقل غوامض عن دفع شواجس) ۱۷۸
 ضمیمہ تفسیر سورۃ حشر (رک : ملفوظات شیخ فریدالدین زکریا گنج) ۶۶
 ضمیمہ رسالہ تہائی (== ثلث) ورقہ (رک) :
 شفاء المرضی ۸۴
 ضمیمہ مفتاح القرآن (رک : مرآت القرآن) ۴۶
 ضیاء العیون ۱۱۰
 ضیاء القلوب فی اخلاق المطلوب ۶۱

ط

طب ۱۰۶ ، ۲۸۶
 طب احمدی ۱۳۹
 طب اکبر ۲ ، ۲۲ ، ۹۶ ، ۲۸۱
 طب اکبریہ
 طب مفید (رک : تحفۃ القرامین) ۳۴۲
 طب شفا ۳۴۷
 طب شہابی (رک : شہاب الامراض) ۲۸۱
 طب فرقانی (رک : توکل نامہ)
 طب قادری ۲۸۲
 طب مرتضائیہ ۱۰۰
 طب وفائی ۵۱
 طب یوسفی (رک : رسایل طبی) ۱۱۵
 طبقات ابن سعد ۲۵۵
 طبقات الحفاظ ۳۹
 طبقات الشعراء ۱۷۹
 طبقات الناصری (رک : شجرۃ نسب حضرت محمد «ص» ۹۶

علم كيمياء ۳۱۵
 علم ميراث ۱۹۲
 علم (على ؟) السلوك ۱۴۵
 علوم (رك : شرح انواع عبدالله) ۳۴۲
 عمدة الاسلام (رك : مجموعته) ۲۹۴ ، ۲۸۴ ، ۳۱۸
 ۳۴۴ ، ۳۳۶
 عمدة البيان في اعلان مناقب النعمان ۳۴۱
 عمدة السالكين (رك : انيس الطالبين) ۱۷۲
 عمدة الفتاوى (رك : مجموعته) ۲۰۰
 عمدة الطالب في نسب آل ابى طالب (رك :
 نسب نامه) ۲
 عمدة المقامات ۱۷۳
 عنبر ۱۰۰
 عنقاي مغرب (رك : آثار و احوال ابن العربي) ۱۹۶
 عوارف المعارف ۷۸ ، ۹۵ ، ۱۶۲ ، ۲۳۵
 عود هندي ۲۵۷
 عهد الاولياء للرجال و النساء ۲۷۱
 عيار دانش ۴
 عين الحيوه ۲۶۵ ، ۲۷۵
 عين العلم ۳۳۱
 عين العلم (رك : دستور الانام) ۱۸ ، ۱۵۶ ،
 ۱۷۷ ، ۱۹۷ ، ۳۱۱
 عين المعاني (رك : ملفوظات شاه عيسى) ۵۹
 عيون الاخبار ۲۶۸ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱

غ

غاشيه الحواشي ۶۶
 غايه البيان شرح الهدايه ۱۵۱
 غايه التحقيق ۳۸
 غايه اللطيف و الكثيف ۲۷۳
 غايه المواليه ۲۷۸
 غرايب الاسرار ۱۲۱
 غرر الخصايب الواضحه و غرر النقايب الفاضحه
 ۲۵۳

عرض الغرض ۲۲۷
 عرفان محمود ۲۳۲
 عرفاي ميالكوت ۱۶۹
 عروس الخط ۲۸۳
 عريان العيوبه ۵۲
 عشقيه ۱۴۵ ، ۲۴۰
 عطايي نامه (رك : ديوان عطايي) ۲۰
 عقايد ۱۷۳
 عقايد سنيه ۳۲۹
 عقايد صوفيه ۱۶۳
 عقايد نسفي ۲۲۰
 عقد الجيد لمن انكسر ساع عن البعيد ۱۵۶
 عقدة الاولى المعروف بقا نوحه الهولي ۲۰۷
 عقل بيدار ۲۰۲
 عقليه (رك : قصيدة الرائيه) ۳۰
 عقو درلدرا في حل المطول والمختصر ۲۰۸
 عقيدة الموحدين ۲۷۳ ، ۲۷۴
 علاج الامراض ۱۷ ، ۴۰ ، ۲۸۲ ، ۲۸۶
 علاج الامراض (رك : قرابادين دهلوي) ۲۸۶
 علاج المنكرين في تحقيق السماء (رك : مجموعته)
 رسايل) ۱۵۴
 علاج بواسير (رك : مجموعته) ۲۰۰
 علم الاصول ۳۲۷
 علم الحروف (رك : شمس المعارف و لطايف
 العوارف) ۱۵۰
 علم الصرف ۲۰۸
 علم النحو ۲۰۸
 علم تفسير ۳۳۲
 علم حساب ۱۳۸
 علم سياق (رك : مثنوي سياق) ۳۳۰
 علم سياق (رك : مجموعته) ۱۰۷
 علم سياق (رك : منتخب علم الحساب) ۳۲۸
 علم طب ۲۱۰
 علم فروض و انواع بارك الله ۷۱
 علم قرائت ۳۳۱

- غزل حافظ محمد چراغ روشن دماغ (رک : مجموعہ)
(رسائل)
غزلیات ۲۸۳
غزلیات جامی ۲۵۸
غزلیات حضرت علی (ع) ۲۸۳
غزلیات رومی (مولوی) ۲۸۳
غزلیات شمس تبریزی (رک : مجموعہ) ۲۸۲
غزلیات ظہور ۲۸۵
غزلیات متفرقہ ۱۵۰
غزلیات و قصاید منیر لاہوری (رک : کلیات منیر
لاہوری ۹۰
غزوات حیدری (رک : حملہ حیدری) ۲۱۲
غسل و کفن میت (رک : مجموعہ) ۸۴
غنی مغنی (رک : مجموعہ)
غنیہ الطالبین ۱۹۵
غنیہ المبتدی (رک : شرح منیہ المصلی) ۱۹۲
۳۰۶ ، ۲۹۱ ، ۲۰۷
غوث نامہ ۲۸۸
غوثیہ (رک : مجموعہ) ۱۳۵
- ف**
- فارسی آموز ۳۲۰
فارسی بول چال ۱۵۸
فارسی پاکستانی و مطالب پاکستان شناسی ۱۲۹
فارسی در پاکستان ۹۲
فارسی کا ایرانی تلفظ ۲۶۳
فارسی کی پہلی کتاب ۲۲۴
فارسی نامہ ۳۰۲
فال نامہ ۶۸۶
فالنامہ (رک : کبریت احمر) ۳۱۹
فالنامہ (رک : مجموعہ) ۳۴۱ ، ۲۸۷
فالنامہ (برای بیماری ہا) ۱۲۱
فالنامہ قرآن منظوم ۸
فتاویٰ ابو حنیفہ دینوری ۳
فتاویٰ امحاقیہ ۲۴۳
- فتاویٰ برہنہ ۳۴۱
فتاویٰ تاتار خانی ۷۶
فتاویٰ دربار عالیہ قدسیہ غوثیہ گولرہ شریف ۱۱۱
فتاویٰ رضویہ ۷۹
فتاویٰ سراجی ۲۹۵
فتاویٰ عالمگیری ۱۴۹
فتاویٰ علمای سند ۴۰
فتاویٰ عمادیہ ۱۵۲
فتاویٰ فیروز شاہی ۱۵۲
فتاویٰ فیروزی ۱۶۱
فتاویٰ مجموعہ النوادر ۱۵۲
فتاویٰ مستالیہ (رک : استفتاء نامہ) ۶۴
فتاویٰ نوشاہیہ (رک : نور الفتاویٰ) ۸۱
فتاویٰ واحدی ۳۸
فتح الافعال بشرح تحفہ الافعال ۳۱۵
فتح الباری شرح صحیح البخاری ۲۴۷
فتح الخبیر ۲۸۶
فتح القدیر ۱۰۵ ، ۱۶
فتوحات غیبیہ ۱۶۳
فتوحات مرشدیہ ۱۹۰
فتوحات مکیہ ۶۹ ، ۹۷ ، ۱۳۰
فتوح الاوراد ۱۷۴
فتوح الحرمین ۸۵
فتویٰ ذکر جہر ۲۳۲
فخر الحسن ۱۴۴
فخرالدین الحسینی الجامی ۱۵۲
فخر حکمت (رک : رسالہ علم القیافہ) ۳۴۱
فخریہ (رک : حاشیہ شرح ہدایہ الحکمت) ۳۸
فرامین تاریخی نوشہ گنج بخش ۸۷
فرامین و مکتوبات ۱۹۵
فرائض (رک : شرح انواع عبد اللہ) ۳۴۲
فرائض ارثی (رک : مجموعہ رسائل) ۲۲۶
فرائض الاسلام ۱۶۱
فرائض سراجی (سراجیہ) ۱۱۸ ، ۲۱۰
فرائض محمد عبدالعلی ۶۵

- فرح الانسان ۲۴۳
فردوسی ۴۴
فرزند نامه (رک : رساله ایهاالولد) ۱۷۷
فرس نامه ۱۴۰
فرمان احمد شاه پادشاه ۱۸۸
فرمان شاه جهان پادشاه ۱۸۸
فرمان شاه عالم پادشاه ۱۸۸
فرمان شاهنشاه اورنگ زیب عالمگیر ۱۸۸
فرمان فرخ سیر پادشاه غازی ۱۸۸
فرمان محمد شاه پادشاه ۱۸۸
فروع اصول کافی ۲۵۸
فروع کافی ۲۷۶
فرهنگ آفریدی ۲۴۹
فرهنگ ابراهیم شاهی (رک : شرف نامه) ۸۸
فرهنگ اکبر شاهی ۴۹
فرهنگ بوستان ۸۲
فرهنگ جهانگیری ۷۰ ، ۱۹۵
فرهنگ رشیدی (رک : لغات رشیدی) ۵ ، ۴۳ ، ۴۹ ، ۲۵۴
فرهنگ سکندر شاه ۲۲۱
فرهنگ سندی (رک : لطایف اللغات) ۱۰۹
فرهنگ صراح (رک : قراح) ۱۹۵
فرهنگ لغات ۲۱۷
فرهنگ لغات مشکل گلستان (رک : مجموعه) ۱۸۳
فرهنگ لغت عربی به فارسی ۱۹
فرهنگ لغت عربی و فارسی (دمتنویس یاشقی) ۲۹۶
فرهنگ لغت عربی و نبطی ۱۵۰
فرهنگ لغت گلستان (رک : مجموعه) ۲۰۰
فرهنگ مثنوی (رک : لطایف اللغات) ۱۵۲
فرهنگ نامه جدید فارسی ۳۳۸ ، ۳۳۹
فرهنگ نظام (امضای داعی الاسلام مؤلف آن)
۱۱۷
فسانه کامن خان ۵۶
فصل الخطاب ۱۶۲
فصل الخطاب لوصول الاحباب ۱۷۷
- فصل المقال ۱۶۶
فصول اکبری ۲۹۰
فصول در علم اصول ۲۹۱
فضایل الصحابه و التابعین ۱۷۹
فضایل القراء (رک : مجموعه الرسایل)
فضایل ایام متبرکه و شبهای مکرمه ۳۲۶
فقرات خواجه عبیدالله احرار ۱۶۴ ، ۱۷۴ ، ۱۸۴
فعل مضارع در زبان فارسی ۲۶۳
فقر نامه (رک : مجموعه) ۸۵
فقه ۳۲۹ ، ۳۳۶
فقه اسلامی ۱۱۶
فقه اکبر ۲۱۹
فقیر رحمانی ۲۷۵
فلسفه ۲۲۵
فن اکسر ۳۰۷
فن قافیه ۲۵۳
فواتح در تصوف ۱۶۴
فواید ۱۳۶
فواید السالکین (رک : ملفوظات خواجه بختیار کاکلی) ۱۷۶
فواید الضیائییه (رک شرح جامی ، شرح کافیه)
۴ ، ۳۹ ، ۷۹ ، ۱۵۷ ، ۲۳۱ ، ۳۲۸ ، ۳۳۸
فواید الطالبین ۲
فواید الفوائد ۱۷۷
فواید القلاید فی مختصر شرح الشواهد ۲۵۳
فواید فخریه (رک : مجموعه ملفوظات) ۱۵۳
فواید مسایل الجنایزه الفوز السعاده (رک : مجموعه) ۲۸۲
فوتو گرافی ۸۹
فوز الکبیر فی اصول التفسیر (رک : مجموعه) ۲۸۶
فوز الجنات ۱۹۰
فهرست مختصر مخطوطات کتابخانه مولانا محمد علی مکهدی ۱۱۵
فهرست مخطوطات حافظ محمود شیرانی ۲۶۳
فهرست مخطوطات شیع ۲۶۳

- فهرست نسخه های خطی فارسی استان بلوچستان
۲۴
- فهرست نسخه های خطی فارسی بانگی پور ۲۶۳
- فهرست نسخه های خطی کتابخانه نوشاهیه ۳۱۱
- فهرست نوادر علمیه اتک ۱۱۵
- فهرست وافیه در طب ۲۸۵
- فی حل شکوف کتاب اقلیدس ۲۴۹
- فیاض القوانین ۹
- فیض الغنی فی تقدیر صاع النبى ۵۶
- فیض الکریم ۷۳
- فیض ترحیم ۱۷۱
- فیض حسینیہ رک : مجموعه ۸۶
- فیض زومی ۱۹۹
- فیض مراد (در حالات و آثار شیخ محمد مراد لنگ نقشبندی) ۱۳۴
- فیوض الرحمن ۲۲۹
- فیوض الرحمن فی تعلیم القرآن ۲۲۵
- ق
- قاسم نامه (رک : جنگ نامه) ۱۵۳
- قاطع التواریخ ۱۶۵
- قاضی قطب (رک : مجموعه) ۳۲۲ ، ۸۴
- قاضی مبارک شرح سلم العلوم ۲۴۹
- قاعده حساب ۲۲۱
- قال اقوال ۸۳ ، ۲۱۱ ، ۲۹۰
- قاسوس المحيط ۱۱۹
- قانون ۲۸۰
- قانون ابن سینا ۱۳۲
- قانون الادراک فی تشریح الافلاک ۸۶
- قانونچه ۳ ، ۶۶ ، ۲۸۵
- قانونچه (رک : مفرح القلوب) ۲۸۱
- قانونچه الهیولی در صرف و نحو ۲۰۷
- قانونچه عبدالحق ۳۳۴
- قانون کهوالی ۳۰۵ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳
- قسات ۲۳۵
- قدوری ۸۵ ، ۲۹۰
- قدوری ترجمه فارسی ۳۳۱
- قدیم الصراط علی مسأله الاسقاط ۱۹۹
- قرآن (با ترجمه وزیر نویس زبان فارسی) ۱ ، ۷ ، ۸ ، ۹ ، ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۸ ، ۲۱ ، ۲۷ ، ۳۶ ، ۴۸ ، ۵۳ ، ۵۷ ، ۷۰ ، ۷۸ ، ۱۰۱ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۱۴ ، ۱۱۸ ، ۱۲۳ ، ۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۲۶ ، ۱۲۷ ، ۱۲۹ ، ۱۴۲ ، ۱۴۴ ، ۱۴۶ ، ۱۴۷ ، ۱۵۱ ، ۱۵۹ ، ۱۶۰ ، ۱۷۱ ، ۱۸۱ ، ۱۸۶ ، ۱۹۲ ، ۲۰۴ ، ۲۰۸ ، ۲۱۸ ، ۲۱۹ ، ۲۲۱ ، ۲۳۴ ، ۲۳۹ ، ۲۶۲ ، ۲۶۶ ، ۲۸۶ ، ۲۸۷ ، ۲۹۳ ، ۲۹۸ ، ۳۰۳ ، ۳۰۸ ، ۳۱۶ ، ۳۱۸ ، ۳۲۲ ، ۳۳۰ ، ۳۳۱
- قرآن (خط امام حسن «ع») ۲۰
- قرآن (خط امام حسین «ع») ۲۰ ، ۲۳۵
- قرآن خط (یا قوت مستعصمی) ۱۱۷
- قرآن بهلوی ۳۰۷
- قرابا دین ۲۷۷
- قرابا دین آصفی ۲۵۵
- قرابا دین دهلوی (رک : علاج الامراض) ۲۸۶
- قرابا دین شاهیه (رک : المركبات الشاهیه) ۲۸۶
- قرابا دین شفاهی ۲۸۲
- قرابا دین قادری ۲۸۶
- قراح (رک : فرهنگ صراح) ۱۹۵
- قران السعدین ۹۷ ، ۱۱۰ ، ۱۵۲ ، ۱۷۶ ، ۲۰۷ ، ۲۹۹
- قران السعدین (تذکره در حالات و آثار خواجه محمد سید بن محمد نقشبندی لاهوری) ۱۳۳
- قرة الکمال ۲۴۰
- قرطبی ۳۰۱
- قرائت ۳۰۲
- قصاید عرفی ۲۸۸
- قصاید فارسی ۲۸۳
- قصاید نعتیه ۲۲۹
- قصاید و رباعیات انوری ۵۵

- قصص الانبياء ۶ ، ۸۰ ، ۸۵ ، ۲۱۸ ، ۲۵۴ ، ۳۰۳
- قصص الانبياء (رک : عجائب القصص) ۵
- قصه بهرام گور
- قصه بی بی قاطمه زهراء «ع» (رک : مجموعه) ۳۴۵
- قصه بی نظیر و بدر منیر ۱۲۶
- قصه پورن بهگت (رک : مجموعه) ۸۴
- قصه جام و کوران از حامد (رک : مجموعه) ۸۷
- قصه چراکان و بکهو (رک : مجموعه) ۸۴
- قصه حسن مهر دل ۱۱۱
- قصه سپاهی (رک : مجموعه) ۱۴۰
- قصه سسی و بنون (رک : مجموعه) ۸۵ ، ۱۰۷
- قصه سودای عشق ۵۰
- قصه سوهنی و مهین وال ۳۰۷
- قصه سیاه پوش (رک : مجموعه) ۲۸۷
- قصه سیستان (رک : سرگذشت سیدنا) ۲۷۶
- قصه سیمرغ پیشش سلیمان ۱۲۱
- قصه شاهزاده سیف الملوک و بدیع الجمال ۱۹۷
- قصه شداد ۱۲۰
- قصه شهادت حسین «ع» ۲۵۴
- قصه شیرین و فرهاد (رک : مجموعه) ۸۴
- قصه شیرین و فرهاد از هاشم (رک : مجموعه) ۸۷
- قصه طال مع روسپی ۳۱۰
- قصه عشق کهوفی ۱۱۰
- قصه فارسی (رک : هیر و رانجهو) ۵۱
- قصه فارسی (رک : رتن و پدم) ۵۱
- قصه لرکا ۱۷۱
- قصه مقداد ۲۷۴
- قصه مولانا اسماعیل «ع» ۲۷۳
- قصه میرزا و صاحبان ۳۱۲
- قصه هیر و رانجهها (سروده آفرین لاهوری) ۸۸
- قصه هیر و رانجهها سروده منت ۸۸
- قصیده ۲۲۲
- قصیده الائی (رک : مجموعه) ۱۴۰
- قصیده امالی ۳۲۷ ، ۳۳۵
- قصیده امالی (رک : تکمیل الایمان) ۱۷۵
- قصیده بانث سعاد (رک : مجموعه قصاید) ۱۴ ، ۸۶ ، ۷۴
- قصیده برده (رک : مجموعه) ۹ ، ۱۴ ، ۸۳
- ۲۱۹ ، ۲۸۳ ، ۲۸۹ ، ۳۰۹ ، ۳۲۷
- قصیده برده و شرح آن ۳۸
- قصیده چهل دنیا ۲۷۸
- قصیده حمزیه ۲۸۳
- قصیده در مدح پیر پاگارو ۵۷
- قصیده سریانی (پنجابی) ۳۳۰
- قصیده شاشی در علم قرائت ۳۱۰
- قصیده ضبئی (رک : مجموعه رسایل) ۲۲۶
- قصیده غوثیه (رک : مجموعه قصاید) ۱۴ ، ۸۵
- ۳۰۹ ، ۳۲۳ ، ۳۲۶
- قصیده فارسی در باره ولی محمد از مدانی
- قصیده الرائیه (رک : عقلیه) ۳۰
- قصیده محمدیه «ص» (رک : مجموعه) ۲۱۱
- قصیده مرغوبه فی النصیحه ۲۸۳
- قصیده منقبت علی «ع» (رک : کرسی نامه خاندان عباسیه) ۱۷۳
- قصیده و صد کلمه امیر المؤمنین علی بن ابی طالب «ع» (رک : مجموعه رسایل) ۲۲
- قصیده وفات حضرت محمد «ص» ۲۸۳
- قضاء الارب من ذکر علماء النحو و الادب ۳۲۴
- قطبی در منطق ۲۹
- قطعات تبریزی ۲۷۷
- قطعه بیست و هفتم ۲۷۸
- قمریه ۳۰۶
- قند پارسی ۳۳۹
- قند عجم ۳۳۹
- قواعد التفتازانیه ۲۱۱
- قواعد الطب ۶
- قواعد القرآن (رک : مجموعه) ۳۱۸

کتاب الافتخار ۲۷۴
 کتاب الاقتصار ۲۶۹
 کتاب الاقناع ۲۴۸
 کتاب الانصاب (رک : شرح تحفه نصایح) ۱۵۴
 کتاب البشارة من کتاب الاشارة ۱۸۴
 کتاب التحقيق الايمان ۱۶۲
 کتاب التذکیرات فی المواعظ و النصیحات ۲۷۲
 کتاب التراویہ ۱۳۳
 کتاب الترتیب ۲۶۹
 کتاب التصدیقات ۳۳۸
 کتاب التعویذات ۳۴۱
 کتاب التوحید از ابی جعفر محمد ۲۷۵
 کتاب الحقایق ۲۶۹
 کتاب الجواشی ۲۶۹
 کتاب الخیال و الرؤیة ۱۱۱
 کتاب الدرر الفاخره ۲۷۴
 کتاب الذخیره ۲۷۸
 کتاب الرحمہ فی الطب ۲۲۵
 کتاب الرضاع فی الباطن ۲۷۳
 کتاب الرياضی ۲۷۷
 کتاب الشهاب العلوی ۲۷۲
 کتاب العرف ۲۵۳
 کتاب الصلوة ۲۲۶ ، ۲۲۷
 کتاب الصيدنہ ۱۱۳
 کتاب الطب ۴
 کتاب الطہارات ۲۷۰
 کتاب العقاید ۱۸۳
 کتاب العلم و العلام ۲۷۲
 کتاب الفتاوی ۲۱۱
 کتاب الفترات و القرانات ۲۶۸
 کتاب الفرج بعد الشدة ۶۹
 کتاب الفصد ۱۴۸
 کتاب الفضائل ۳۲۱

قواعد الهدایہ در علم رمل ۱۲۶ ، ۱۲۸
 قواعد قرآن (رک : مجموعہ رسائل) ۲۱۷
 قواعد مفصلہ مصطلحہ طریقیہ حسینیہ (رک :
 بدرقہ السالکین) ۲۵۱
 قوانین الصرف ۱۹۸
 قول متبن در ابطال حرکت زمین ۱

ک

کاتون حویان (رک : مجموعہ) ۲۴۲
 کارنامہ منشی قادری شاہ محمد کھرتلی ۱۳۴
 کاسر المخالفین (رک : رسالہ در رد مکتوبات امام
 ربانی مجدد الف ثانی) ۱۳۳
 کاشف الاسرار ۱۳۹
 کاشف الاسرار قزوینی ۲۵۸
 کاشف عن حقایق السنن (در شرح مشکوٰۃ
 المصابیح) ۱۶۷
 کافیہ (رک : شرح الشافیہ) ۱۶ ، ۱۵۴ ، ۱۹۵ ،
 ۲۲۲ ، ۲۲۵ ، ۲۹۰
 کامل التعبير الرؤیا ۲۶
 کامل الصناعہ ۱۴۸
 کامل النصاب (رک : بازار زنان) ۶
 کبریت احمر (رک : مجموعہ اوراد و وظائف)
 ۳۱۹ ، ۳۱۵ ، ۱۱۶ ، ۷۴
 کبریت احمر فی علم الجفر ۲۲۵
 کبیر ۳۰۱
 کبیری (رک : شرح منیۃ المصلی) ۳۳۳
 کتاب ۲۶۹
 کتاب ابراہیم شاہی ۲۰۰
 کتاب احادیث ۳۲۸
 کتاب الاتقان فی علوم القرآن ۷۹
 کتاب الاحتجاج ۲۷۵
 کتاب الاخبار ۱۷۴
 کتاب الاذکار ۱۶۷
 کتاب الازہار ۲۷۱ ، ۲۷۴
 کتاب الاعلام بہ روایت پیر سائین داد ۵۲

- کتاب الفقه ۹۵ ، ۹۷ ، ۱۳۶ ، ۱۴۳ ، ۱۵۲ ،
 ۱۵۴ ، ۲۰۸ ، ۲۱۰ ، ۲۱۳ ، ۲۶۵ ،
 ۲۹۱ ، ۲۹۴ ، ۲۹۷ ، ۲۹۸ ، ۳۱۳ ،
 ۳۴۷ ، ۳۲۹
- کتاب الفقه و الفلسفه ۲۹۲ ، ۳۲۵ ،
 کتاب الفلسفه ۲۹۱ ، ۲۹۸ ،
 کتاب القانون ۲۶۹ ،
 کتاب القبل و المعانقه و المصافحه ۶۵ ، ۳۱۵ ،
 کتاب اللامع الصبیح لشرح الجامع الصحیح ۶۹ ،
 کتاب المجالس ۲۸۱ ،
 کتاب المجسطی لبطلمیوس ۲۳۴ ،
 کتاب المحامن ۲۶۹ ،
 کتاب المسائل ۱۱۵ ،
 کتاب المطالعه لثواب الدین (رک : مجموعه)
 ۱۹۶ ،
 کتاب المقنع ۲۵۸ ،
 کتاب المؤمن ۲۵۹ ،
 کتاب النفايس الفقه و الحدیث ۳۱۵ ،
 کتاب النهایه ۱۰۶ ،
 کتاب الوجود فی اخبار عین حال الوجود ۲۶۹ ،
 کتاب الهمه ۲۷۱ ،
 کتاب الینایع ۲۷۴ ،
 کتاب پشتو ۳۳۶ ،
 کتاب تاریخ ۳۲۹ ،
 کتاب تحفه الاخبار فی الاذکار (رک : مجموعه)
 رسائل امام محمد غزالی ۱۷۵ ،
 کتاب ترکیب برکافیه ۲۰۳ ،
 کتاب تصوف ۷۰ ،
 کتاب تعمیر حسن کوشک ۴ ،
 کتاب جفر جامع ۱۹ ،
 کتاب حدیث ۸۱ ، ۱۹۲ ،
 کتاب حیل الفقه ۲۲ ،
 کتاب حالات بعضی از طبقات ملاطین عباسی ۱۲۴ ،
 کتاب حقایق ۳۳۷ ،
 کتاب در عرفان و تصوف و مطالب دینی ۱۴۵ ،
- کتاب درویشان ۴۵ ،
 کتاب دیوان مرتضوی ۵ ،
 کتاب راگ مالا ۱۸۶ ،
 کتاب ریاض الصالحین ۲۸۶ ،
 کتاب زینت السیر و الاداب ۲۷۱ ،
 کتاب ستینی ۲۹۲ ، ۳۱۴ ،
 کتاب سلم الصور الی دارالخلود ۲۷۴ ،
 کتاب سیویه ۷۰ ،
 کتاب صرف و نحو ۲۱۲ ،
 کتاب صید ۵۲ ،
 کتاب طب ۳۳۰ ، ۳۳۲ ،
 کتاب عرفان ۳۴۷ ،
 کتاب فقه ۳۲۸ ، ۳۲۹ ،
 کتاب قوانین و قواعد خاندان میرزا فریدون
 بیگ ۴۶ ،
 کتاب کافیه ۱۸ ،
 کتاب کمال البینه فی اثبات النبیه و کشف الحیره ۴ ،
 کتاب لغت عربی و فارسی ۱۵۴ ،
 کتاب مسخ المکیه فی شرح الهمزیه ۱۷ ،
 کتاب مصطلعات میالکوتی ۷۱ ،
 کتاب معیار ۱۵۲ ،
 کتاب ملا زاده (رک : تاریخ بخاری شریف) ۱۱۵ ،
 کتاب منطق و فلسفه ۳۳۰ ،
 کتاب نو طرز مرصع ۴ ،
 کتاب ها و رسائل ادبی و تاریخی (ترجمه از
 انگلیسی به سندی) ۴۶ ،
 کتاب ها و رسائل مذهبی سندی ۴۹ ،
 کتاب های بچه ها به زبان سندی ۴۶ ،
 کتاب های درسی و ادبی برای دختران و پسران
 و بچه ها به زبان سندی ۴۶ ،
 کتاب های شعر به زبان فارسی و سندی ۴۶ ،
 کتاب های مخصوص دختران به زبان سندی ۴۶ ،
 کتاب یک روزی ۸۱ ، ۲۱۰ ،
 کچکول نامه ۴۱ ،
 کرسی نامه خاندان عباسیه ۱۷۳ ،

- کلیات سعید خان ملتانی ۲۶۴
 کلیات طالب آملی ۵۷
 کلیات طب ۲۸۵
 کلیات عراقی ۹۰
 کلیات فارسی غالب ۲۵۶
 کلیات قاسم خان آفریدی ۲۴۹
 کلیات قانون ۲۸۵
 کلیات کاتب ۸۰
 کلیات کرم الہی نوشاهی ۸۰
 کلیات منیر لاهوری (رک : جاوید بہار ، گلستہ
 منیر ، دستنبو ، غزلیات و قصاید) ۹۲
 کلیات مولانا ابو البرکات منیر لاهوری ۱۶۹
 کلیات و مثنویات اوحدی ۴۴
 کلید التوحید ۹۷
 کلید دانش ۳۳۵
 کلیلہ و دمنہ ۱۸ ، ۳۲ ، ۱۸۶
 کمال نامہ (رک : مجموعہ) ۴۵
 کنز الدقایق ۶ ، ۱۴ ، ۱۵۷ ، ۲۰۶ ، ۲۱۰
 ۲۹۰
 کنز الرحمت ۸۱
 کنز الرموز ۴۸
 کنز الرموز الہی ۵۵
 کنز السالکین ۹۳
 کنز العباد فی شرح اوراد (رک : شرح اوراد شیخ
 بہاء الدین) ۷۷ ، ۱۳۴ ، ۲۵۱
 کنز الولد ۲۷۸
 کنز الہدایات فی کشف الہدایات ۹۶
 کنز الہدایہ ۱۶۲
 گنوز حکمت (رک : مجموعہ) ۳ ، ۷
 کواکب الدراری فی شرح بخاری ۷۷
 کوثر النبی ۱۶۱
 کوک شامتر (رک : الفیہ و شلفیہ) ۱۴۷
 کوهساران (رک : دیوان پهلوی و دیوان شاعر
 قوم) ۱
 کیگوہر نامہ ۱۸۱
- کرسی نامہ سعادت (رک : مجموعہ) ۲۰۳
 کریمنا (رک : مجموعہ) ۴۰ ، ۲۰۸ ، ۲۹۰
 ۲۹۱ ، ۲۹۶ ، ۲۹۹ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴
 ۳۲۰
 کسب نامہ آہنگران (رک : مجموعہ رسائل)
 ۳۲۶
 کسب نامہ موجیان (کنش دوزان) ۸۵
 کشف ۳۰۱
 کشف الاسرار وعدة الابرار ۹۸ ، ۱۰۰
 کشف الحجاب فی مغالطہ الرفضہ فی عقد ام کلثوم
 بعمر بن الخطاب ۳۱۴
 کشف الحیرۃ ۴
 کشف الرمز ۶۴
 کشف الستر عن تقدیر صدقہ الفطر ۵۶
 کشف الظنون ۲۳۸
 کشف المحجوب ۱۰
 کشف المحجوب ہجویری ۷۴ ، ۹۲ ، ۹۹
 ۱۵۲
 کشکول ۵ ، ۱۷۸ ، ۲۵۱ ، ۲۶۹
 کفایہ المجاہدین ۱۶ ، ۱۴۸
 کفایہ المنتہی شرح ہدایہ المبتدی ۱۲۶
 کلام خواجہ عبداللہ انصاری (رک : منازل السائرین)
 ۷۰
 کلمات الشعرا ۵۵ ، ۲
 کلمات امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (ع) ۳۲۹
 کلمات طیبات ۳۰۶ ، ۳۱۱
 کلمات عربی گستان (رک : مجموعہ) ۳۰۰
 کلمات قدسیہ (رک : حکم علیہ) ۲۸۳
 کلمات قصار علی بن ابی طالب (ع) ۴۴۲
 کلمہ مع شرح ۱۳۶
 کلیات جامی ۵۱ ، ۵۷ ، ۱۲۳
 کلیات حزین ۲۸۴
 کلیات خاقانی ۲۸۴
 کلیات خسرو ۱۵۲
 کلیات سعدی ۳۶ ، ۲۶۰

گلکند در مسایل طریقه^۱ نقشبندیه (رک : زادالامین
لاهل الیقین) ۶۴
گلهای رنگا رنگ (رک : مجموعه اشعار فارسی) ۱۴۶
گنج شریف ۳۱۲
گوهر مراد ۲۳۵ ، ۲۷۷

ل

لباب الاخبار (رک : مجموعه) ۱۴۰ ، ۲۱۳ ،
۳۴۶
لباس برهنه ۱۰۰
لذة النساء (رک : مجموعه) ۵۱ ، ۲۱۰ ، ۳۰۹
لطایف الاشارات از نوشه گنج بخش (رک : مجموعه)
۸۶
لطایف التفسیر (رک : تفسیر درواجکی) ۷۸
لطایف اللغات (رک : شرح مثنوی) ۷۹
لطایف اللغات (رک : فرهنگ سندی) ۱۰۹
لطایف شاهی ۱۶
لطایف صداقت ۳۱۲
لطایف لطیفی ۴۱
لعل و گوهر ۱۸۳
لغات الامراض (رک : اسماء الامراض) ۲۸۵
لغات القرآن ۱۵۰
لغات بهاردانش ۳۴۲
لغات رشیدی (رک : فرهنگ رشیدی) ۵
لغات فارسی ۳۴۷
لغات یوسف و زلیخا ۲۲۱
لغت نامه^۱ دهخدا ۱۰۵
لمعات ۱۶۲
لمعات (رک : فخرالدین عراقی) ۸۵
لمعات و شرح آن ۲۵۱
لوامع (رک : قصیده^۱ میمیه^۱ فارضیه) ۳۲۹
لوامع الاسرار ۵
لوامع الاسرار شرح مطالع الانوار ۱۱۱
لوامع الیمنات فی الاسماء و الصفات (رک : شرح
نودونه نام) ۱۸۹

کیمیا ۲۸۴ ، ۳۰۷ ، ۳۲۱
کیمیای سعادت ۵۵ ، ۶۹ ، ۹۹ ، ۱۹۶ ، ۲۵۰

گ

گلدسته (رک : فرهنگ بوستان) ۸۲
گلدسته (رک : ترجمه^۱ گلستان سعدی به زبان پشتو)
۲۳۹
گلدسته (رک : مجموعه^۱ نثر و نظم هندی و فارسی)
۳۰۷
گلدسته^۱ حقیقت ۱۳۹
گلدسته^۱ عرفان (رک : شرح گلستان) ۱۵۴
گلدسته^۱ مجربات و تعویذات ۱۳۹
گلدسته^۱ معرفت ۵۱
گلدسته^۱ منیر (رک : کلیات منیر لاهوری) ۹۲
گزار حسن (رک : ترجمه^۱ روضه الشهداء به نظم
اردو) ۱۳۸
گزار عاشقان ۱۸
گزار معانی (رک : مجموعه^۱ نو بهار جاودان) ۱۷
گزار نسیم (رک : مجموعه) ۱۴۰
گلستان سعدی ۹ ، ۲۱ ، ۲۹ ، ۳۲ ، ۴۴ ، ۴۹ ،
۵۷ ، ۷۵ ، ۸۲ ، ۱۰۷ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶ ،
۱۲۱ ، ۱۳۸ ، ۱۵۴ ، ۱۵۵ ، ۱۵۷ ، ۱۵۸ ،
۱۸۷ ، ۲۰۷ ، ۲۱۹ ، ۲۲۹ ، ۲۶۲ ، ۲۹۶ ،
۳۰۲ ، ۳۰۳ ، ۳۰۴ ، ۳۰۶ ، ۳۲۲ ، ۳۳۰ ،
۳۳۲
گل موری ۲۷۸
گشن اطبا ۵۱
گشن توحید (رک : شرح منظوم مثنوی مولوی)
۱۵۰
گشن راز (رک : مجموعه) ۳۶ ، ۱۶۲ ، ۲۷۹
گشن مشرق ۸۹
گشن معجزات ۲۰۱
گشن نعت ۱۰۷
گلگیت اور شنایی زبان ۸۹
گل گزار محبوبی ۱۳۸

مثنوی برق لامع در رد سیف قاطع ۴
 مثنوی پدماوت بادت پدم ۲۸۵
 مثنوی پنجابی (رک : مجموعہ) ۲۰۸
 مثنوی تاج الملوک (رک : مجموعہ) ۱۴۰
 مثنوی تاریخ خاندان کاهورا ۴۴
 مثنوی توحید و نعت ۳۳۰
 مثنوی جام جم ۳۰
 مثنوی جامع المعجزات ۸۳
 مثنوی جنون المجانین ۱۹۰
 مثنوی حسن و عشق (رک : مجموعہ) ۱۴۰
 مثنوی دولرانی خضر خان ۲۹۹
 مثنوی دینی (در فقہ و فرائض) ۱۹۸
 مثنوی ذوالمغنی ۱۵۰
 مثنوی رتن و پدم ۴۴
 مثنوی رموز بیخودی ۱۱۹
 مثنوی سلطان جمجمہ ۳۳۰
 مثنوی سلوک العشق از مخدوم آدم لنواری ۵۵
 مثنوی سلوک عشق (رک : مخدوم محمد زبان) ۵۵
 مثنوی میاق (رک : علم میاق) ۳۳۰
 میدۃ النبی ۲۵۵
 مثنوی سیف الملوک ۱۲۰ ، ۱۲۲
 مثنوی شاه شمس شکرریز ۱۱۰
 مثنوی شریف مع شرح های لطیف ۱۷۶
 مثنوی شکرریز ملتانی ۱۱۱
 مثنوی شیخ عطار (رک : مجموعہ رسائل و اشعار
 ۳۶ ، ۲۹
 مثنوی عاشق و معشوق ۲۶۴
 مثنوی عشرت افزا ۱۴۷
 مثنوی عشقیہ (رک : مجموعہ) ۲۳۷
 مثنوی غنیمت کنجاہی (رک : نیرنگ عشق)
 ۱۴۰ ، ۱۰۷
 مثنوی فتاحی نیشا پوری ۱۷۲
 مثنوی فتح نامہ (در تاریخ سند) ۵۵
 مثنوی فقہی ۲۱۲
 مثنوی کریمہ (رک : کریمہ) ۱۹۸

لواج (رک : مجموعہ) ۷۱ ، ۱۳۶ ، ۳۲۹
 لواج جاسی ۱۶۴ ، ۲۸۳
 لہجہ الاسرار و معدن الانوار ۷۵
 لیلی و مجنون ۴۳ ، ۱۰۴ ، ۲۹۹
 لیلی و مجنون نقاسی ۶۵
 م
 مآثر الاجداد ۱۸۸
 مآلہ منہ ۵۶
 ماہنامہ الرحیم ۳۷
 ماہنامہ الولی ۳۷
 ماہنامہ تعالیٰ القرآن ۱۲۸
 ماہنامہ قومی زبان ۱۵۹
 ماہنامہ مروش ۳۰۸
 مائتہ الفوائد (رک : اوراد) ۴۸
 مائتہ عامل ۶۱ ، ۳۳۴
 مائتہ عامل منظوم (رک : مجموعہ) ۳۳۸
 مبادی الحساب ۱۳۷
 مبارق الازہار فی شرح مشارق الانوار ۱۴۴
 مبارک شاہ بر میر زاہد شرح تہذیب ۳۳۸
 مبدأ العالم و انتہائہ ۱۱۱
 مبدأ و معاد ۴
 مبدیٰ الجہان (رک : مجموعہ) ۳۴۷
 متن الجزریہ ۲۰۲
 متن الحکم ۱۶۳
 متن الکافی بعون الکافی ۳۳۶
 متوسط (رک : شرح کافیہ) ۳۹
 مثنوی (رک : مجموعہ پنج رسالہ) ۱۷۷
 مثنوی ابر گہر بار ۱۷۵
 مثنویات (رک : مثنوی گل و نوروز) ۴۵
 مثنویات امیر خسرو دہلوی ۴۹
 مثنویات حالی ۲۵۷
 مثنوی اسرار خودی ۱۱۹
 مثنوی اسکندر نامہ ۴۴
 مثنوی الجواهر الزواہر ۲۲۵
 مثنوی بدر منیر ۱۸۳

- مثنوی (کاتب عصام الدین) ۲۹
 مثنوی گل و نوروز (رک : مثنوی های متفرقه) ۴۵
 مثنوی لیلی و مجنون ۱۴۸ ، ۵۷
 مثنوی محمود و ایاز ۴۴ ، ۱۲۹ ، ۱۵۰
 مثنوی مرغوب القلوب ۶
 مثنوی مفتاح التوحید ۱۷۷
 مثنوی مولوی معنوی (مولانای روم ، رومی) ۱ ، ۹ ، ۱۵ ، ۱۷ ، ۲۹ ، ۳۲ ، ۴۸ ، ۵۱ ، ۵۶ ، ۶۵ ، ۷۱ ، ۹۳ ، ۹۸ ، ۱۲۴ ، ۱۲۷ ، ۱۴۷ ، ۱۴۹ ، ۱۷۷ ، ۱۸۵ ، ۱۸۶ ، ۱۹۶ ، ۲۱۸ ، ۲۸۴
 مثنوی مولوی و شرح آن ۱۴۰
 مثنوی مهر و ماه (رک : مجموعه) ۱۴۰
 مثنوی میر ۱۹۸
 مثنوی میر حسین خراسانی (رک : مجموعه) ۲۲۲
 مثنوی میرزا صبا
 مثنوی نان و حلوا (رک : مجموعه) ۲۵۲
 مثنوی نظام ۱۴۱
 مثنوی نعت و منقبت ۳۳۰
 مثنوی نل و دمن ۴
 مثنوی نیرنگ عشق (رک : مثنوی غنیمت) ۲۷۴
 مثنوی وایق و عذرا (رک : مجموعه) ۱۷۲
 مثنوی وایق و عذرای ناسی اصفهانی ۴۴
 مثنوی وصف نواب صادق محمد خان ۵
 مثنوی هفت کشور ۲۶۴
 مثنوی یوسف و زلیخا ۵۷ ، ۱۱۴
 مجالس الابرار و مسالک الاخیار ۳۰ ، ۱۷۷
 مجالس المؤمنین ۵۹ ، ۹۳ ، ۱۲۲ ، ۲۷۵
 مجالس الناصح و البیان ۲۷۲
 مجالس امام حسین «ع» ۲۲۰
 مجالس سیدنا حام ۲۷۲
 مجربات متیسی ۲۱۱
 مجربات اکبری ۴
 مجلس افروز (رک : دیوان ابن یمین فریومدی) ۴۴
 مجلس الابرار ۵۲
 مجلس شیخ عبدالقادر جیلانی ۲۸۷
 مجله فکر و نظر ۶۷ ، ۱۵۹
 مجله ماعانه دارالارشاد ۱۱۶
 مجله مدرسه عربیه اسلامیہ (رک : بینات) ۳۱
 مجله هفت روزه الرشید ۳۲۵
 مجله هفت روزه ایام (مستونگ) ۲۴
 مجله هفت روزه ساربان (مستونگ) ۲۴
 مجمع الاحکام ۲۰۲
 مجمع البحار ۲۴۷
 مجمع البحرین (رک : مجموعه) ۸۶ ، ۱۰۸
 مجمع البیان (رک : نخبه التفاسیر) ۱۹۴
 مجمع العلوم ۲۹
 مجمع الفیوضات (رک : ملفوظات پیر محمد راشد) ۵۵
 مجمع اللطایف (رک : مجموعه) ۸۶
 مجمع النقایس ۸۸
 مجمع بحار الانوار فی غرایب التنزیل و اطایف (بدایع) الاخبار ۶۵
 مجمع حل لغات ۶۵
 مجموع الشجرات ۱۸۲
 مجموع خانی فی عزائمعی ۲۳۱
 مجموع سلطانی ۲۰۹
 مجموعه ۹۵ ، ۱۷۳ ، ۱۷۸ ، ۱۸۳ ، ۱۹۸ ، ۲۰۰ ، ۲۰۳ ، ۲۰۷ ، ۲۰۸ ، ۲۱۱ ، ۲۲۲ ، ۲۲۳ ، ۲۲۶ ، ۲۳۴ ، ۲۳۷ ، ۲۳۸ ، ۲۳۹ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۵۱ ، ۲۵۲ ، ۲۶۷ ، ۲۹۴ ، ۲۹۶ ، ۲۹۷ ، ۲۹۹ ، ۳۰۱ ، ۳۲۳ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷ ، ۳۲۸ ، ۳۴۱ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵ ، ۳۴۶ ، ۳۴۷
 مجموعه آذر ۱۰۳
 مجموعه آزاد (رک : آزاد) ۱۰۳
 مجموعه ادعیه ۲۲۲
 مجموعه ادعیه (رک : اسناد دعای گنج العرش) ۱۴۴
 مجموعه ادعیه (رک : سلسله کیلانیها) ۶

- مجموعه (۱- ادعیه و اوراد ، ۲- نظامیه فخریه ، ۳- مجموعه (رک : تحفه نصایح ، ۲- نجات المسلمین ، شجره نامه) ۱۴۴
- مجموعه اشعار ۱۲۲ ، ۲۷۶ ، ۳۰۸
- مجموعه اشعار (رک : جنگ اشعار) ۱۴۷
- مجموعه اشعار (رک : مجموعه رسایل) ۲۲
- مجموعه اشعار فارسی (رک : گلهای رنگا رنگ) ۱۴۶
- مجموعه اشعار مهدی علی خان ۱۰۷
- مجموعه اشعار و ماده تاریخ ها ۱۵۴
- مجموعه الاستثبات ۲۳۸
- مجموعه التریبیه ۲۶۹ ، ۲۷۰
- مجموعه الرسایل ۱۸۴ ، ۲۷۱
- مجموعه (۱- آلهی نامه ، ۲- مصیبت نامه ، ۳- اسرار نامه ، رک : شیخ عطار) ۴۵
- مجموعه اسیری ۲۷۹
- مجموعه (۱- اسرار قادر ، ۲- رساله تهنیت ، ۳- ملفوظات فقر ، ۴- سر مکنون) ۸۳
- مجموعه اوراد و ادعیه ۱۶۰
- مجموعه (۱- اوراد نصیری ، ۲- الهمات غیبی ، ۳- تقسیم الاوراد) ۱۴۵
- مجموعه اوراد و پنج سوره ۲۲۲
- مجموعه اوراد و وظائف (رک : کبریت احمر) ۱۱۶
- مجموعه اوراق متفرقه (فارسی و عربی) ۸۵
- ۸۷
- مجموعه (رک : ۱- باره ماه فرد ، قصه جراکان و بکھو ، ۳- باران ماه عیسی ، ۴- باران ماه اشرف ، مناجات اشرف ، ۶- باران ماه ، ۷- قصه پورن بهگت ، ۸- قصه شیرین و فرهاد) ۸۴
- مجموعه پنج رساله ۱۷۷
- مجموعه پیر زاده (رک : پیر زاده) ۱۰۳
- مجموعه تاریخی ۱۸۶
- مجموعه تحفه العاشقین و اسرار القلوب ۲۰۴
- مجموعه (رک : ۱- تفسیر سوره الفاتحه ، ۲- بیاض اشعار فارسی ، ۳- غزلیات شمس تبریزی ، ۴- شرح لمعات ، ۵- منازل السائرين ، ۶- مصطلحات الصوفیه) ۲۸۲
- مجموعه (رک : ۱- تفسیر سوره فاتحه ، ۲- ناشناخته ، ۳- نقد النصوص فی شرح نقش النصوص) ۲۸۶
- مجموعه (رک : ثلثات بخاری و اسامی اصحاب صفه و رساله دیگر) ۱۱۶
- مجموعه چند رساله صرف و نحو ۳۸
- مجموعه چهار ده رساله ۱۹۱
- مجموعه چهار کتاب ۲۰۴
- مجموعه (رک : ۱- چهل حدیث ، ۲- قصیده اللالی ، ۳- لباب الاخبار) ۱۴۰
- مجموعه (رک : حضرات القدس ، ۲- برکات احمدیه) ۱۷۶
- مجموعه (رک : ۱- حق نما ، ۲- وقایع پنوں ، ۳- روشن دل ، ۴- مجمع البحرین ، ۵- شرح رباعیات) ۱۰۸
- مجموعه (۱- خالق باری ، ۲- تفسیر سوره یوسف) ۲۸۶
- مجموعه خانی ۱۶۵ ، ۳۲۸
- مجموعه خطب ۱۷۸
- مجموعه (رک : ۱- خلاصه الحساب ، حاشیه مخدوم محمد هاشم تھتوی ، ۳- شرح سراجی) ۴۰
- مجموعه (رک : ۱- خلاصه المعارف ، ۲- رساله المضالہ بین الانسان و الکعبہ ، ۳- رساله اکرامات آدمیہ) ۱۳۶
- مجموعه در سلوک بہ زبان فارسی ۴۸

مجموعه (رک : ۱- درود مستغاث ، ۲- دعای تاج
 ۳- مدح محبوب سبحانی) ۳۰۹ ، ۳۱۹
 مجموعه (رک : ۱- دلایل الخیرات ، ۲- اکبر
 اعظم ، ۳- اوراد فتحیه) ۸۳
 مجموعه (رک : ۱- دلایل النبض ، ۲- دلایل البول ،
 ۳- رساله قبریه ، ۴- رساله سیرالروح فی
 البدن) ۲۸۲
 مجموعه دواوین خمسہ ۲۵۰
 مجموعه دو رساله ۲۰۰
 مجموعه دین المریدین ۹۵
 مجموعه (رک : ۱- دیوان آصفی ، ۲- دیوان وحشی ،
 ۳- دیوان هلالی) ۲۰۷
 مجموعه (رک : ۱- رساله تحقیق محصورات ، ۲-
 مدخل منظوم ، ۳- رساله معرفت اسطرلاب)
 ۱۵۴
 مجموعه رسایل ادعیه و تعویذات و وظائف ۳۲۶
 مجموعه رسایل در تصوف ۱۷۸
 مجموعه رسایل در رد اقسام بدعات و رد وهابی
 ۱۷۵
 مجموعه رسایل در عروض و بدیع و قافیہ ۱۵۴
 مجموعه رسایل در علم تصوف ۱۵۰
 مجموعه رسایل در فقه شیعه ۱۵۵
 مجموعه رسایل نظم و نثر ۵
 مجموعه رسایل صرف و نحو ۲۱۲
 مجموعه رسایل عربی و فارسی ۴۹ ، ۱۵۴
 مجموعه رسایل (علاج المنکرین فی تحقیق
 السماء) ۱۵۴
 مجموعه رسایل علم الخیریه ۲۴۹
 مجموعه رسایل فارسی
 مجموعه رسایل فتنیه ۱۶۱
 مجموعه رسایل قوت باه و تعبیر خواب ۲۵۵
 مجموعه رسایل مختلفه ۲۳ ، ۲۷۷
 مجموعه رسایل منظوم ۵۵
 مجموعه رسایل نجوم و هیئت و تقویم ۱۴۷
 مجموعه رسائل نصاب الصبیان و بدیع النصاب ۲

مجموعه رسایل نظم و نثر ۱۳۹
 مجموعه رسایل و اشعار فارسی ۳۹۰
 مجموعه رسایل و یادداشتهای مولانا غلام
 جیلانی ۲۵۰
 مجموعه ریاض الادویہ ، ثلثیات بخاری ۱۹۱
 مجموعه زبده الکلمات و رساله قبریه ۲۸۲
 مجموعه سلسله نقشبندیہ و رساله مولوی محمود
 شیرازی ۱۷۵
 مجموعه سلطانی ۴ ، ۱۹۲ ، ۲۹۶ ، ۳۳۰ ،
 ۳۴۵
 مجموعه سلم العلوم ۲۴۹
 مجموعه سه رساله صوفیه ۲۷۵
 مجموعه سه کتاب ۱۹۶
 مجموعه سیزده نسخه عربی ۲۱
 مجموعه (رک : ۱- شاکر نامه ، ۲- کریمنا ،
 ۳- خمس فارسی در لغت و نامهای درختان
 و گیاه ها ، ۴-
 مجموعه شامل معرفت المحبوب و دیگر رسایل
 ۸۶ ، ۹۶ ، ۱۳۵
 مجموعه شرح بوستان و شرح ابیات سریانی ۱۳۷
 مجموعه شرح دعای سریانی و رسایل دیگر ۸۵
 مجموعه شرح فقه اکبر و بند نامه و تحفه نصایح
 ۱۰۹
 مجموعه شرح قصاید عرفی و دیوان عرفی ۲۸۴
 مجموعه شمایل الاتقیا و رسایل دیگر ۱۵۷
 مجموعه شیخ محمد اقبال ۱۰۳
 مجموعه شیرانی ۱۰۳
 مجموعه شیرین و فرهاد و قصه مسی و پنون
 مجموعه صرف و نحو ۸۳
 مجموعه طب ۱۵
 مجموعه عتیقی ۱۰۳
 مجموعه عجب العجایب ۱۸
 مجموعه علم میاق و انشای جامی ۱۰۷
 مجموعه عمده الاسلام و توکل نامه ۸۴

- مجموعه غوثیه و نقش الفصوص و رسایل دیگر ۱۳۵
- مجموعه فترنامه و ابیات سلطان باهو ۸۵
- مجموعه فقه ۱۱۸
- مجموعه فواید مسایل الجنازه لفوز السعاده و رساله تهنیت ۲۸۲
- مجموعه فوز الکبیر فی اصول التفسیر و تفسیر فتح العزیز ۲۸۶
- مجموعه فی بیان الانساب ۲۴۲
- مجموعه فی حدود و الرسوم النواید ۲۷۰
- مجموعه قاضی قطب و ده رساله دیگر ۸۴
- مجموعه قصاید ۱۴
- مجموعه قصاید عربی و شرح آنها ۲۵۳
- مجموعه قصه سپاهی و مثنوی مهر و ماه ۱۴۰
- مجموعه قصه شیرین و فرهاد و جام و کوران ۸۷
- مجموعه کتاب الفقه و تحفه الجمالی ۳۱۳
- مجموعه کمال نامه و سام نامه و چند مثنوی دیگر به خط خوش ۴۵
- مجموعه کنوز حکمت و مفاتیح و رساله کیمیا ۳۰۷
- مجموعه کیفی (رک : کیفی) ۱۰۳
- مجموعه گلستان و بوستان ۲۰۸
- مجموعه گلشن راز و حسنات العارفين و مثنوی شیخ عطار ۳۶
- مجموعه لذت النساء و قصیده پرده و غوثیه ۳۰۹
- مجموعه متفرقات ۱۸
- مجموعه مثنویات جامی (رک : هفت اورنگ) ۶۶
- مجموعه مثنویات عطار ۱۵۰
- مجموعه مثنوی تاج الملوک و گلزار نسیم و مهر و ماه و نسیم شنگر و چند مثنوی دیگر ۱۴۰
- مجموعه مثنوی و امق و عذرا و صفات العاشقین و دیوان حکیم لا معی ۱۷۲
- مجموعه مثنوی های کوتاه ۲
- مجموعه محبوب عالم (رک : محبوب عالم) ۱۰۴
- مجموعه معاجز رسول (ص) ۲۷۸
- مجموعه مختصر و قایع و حمد بیحد و رساله دیگر ۱۴۰
- مجموعه مرقعات ۱۱ ، ۵۷
- مجموعه مشکلات الفقه و سه رساله فقهی ۳۱۰
- مجموعه مفتاح الحساب و تلخیص المفتاح و هشت رساله دیگر ۱۴۸
- مجموعه مقالات موسیقی و پنج آشوب درباره مثنویات حکیم زلانی خوانساری ۱۸۵
- مجموعه مکاتیب ۱۸۳
- مجموعه مکتوبات شاه عباس و شاه جهان و احمد شاه درانی ۱۵۵
- مجموعه ملفوظات فواید فخریه و مناقب فخریه ۱۵۳
- مجموعه مجمع اللطایف و مسایل فروق اشباه و نظائر و دوازده رساله دیگر ۸۶
- مجموعه منهاج العابدین و لواح ۷۱
- مجموعه مینا بازار و بدیع المنظوم و پنج رقعہ ۱۴۰
- مجموعه ناشناخته ۱۱۸
- مجموعه نافع الخلاق فی ادعیه الغرایب و تقریر کافیہ ۳۰۹
- مجموعه نجات المسلمین و رسایل دیگر ۱۳۷
- مجموعه نجات المؤمن و ادعیه و فرایض ۳۰۷
- مجموعه نثر و نظم ہندی و فارسی و گلستہ و دیگر رسایل ۳۰۷
- مجموعه نسخه نویسی های پزشکی ۱۹۸
- مجموعه نوبهار جاودان و گلزار معانی ۱۷
- مجموعه نورس و دیباچہ سه نثر ظہوری و چہارده رساله دیگر ۲۸۷
- مجموعه نورنامہ و رسایل دیگر ۸۴
- مجموعه نیل المراد ۲۵۰
- مجموعه وظایف ۵۷
- مجموعه وولز (رک : وولز کلکشن) ۱۰۳

محاسن الاداب ۱۹۵
محاسن الاصطلاح ۱۶۱
محاکات الشعراء ۹۰
محبوب القلوب (رک: شمس و قهقهه) ۱۲۶
محفل محبوب ۲۳۲
محفل معما گویی ۱۸۸
محمود نامه (رک: مجموعه) ۲۰۸ ، ۸۴
محمود و ایاز (رک: مجموعه مقالات) ۱۸۵
محیط البرهانی لقول الملك السبحانی ۱۴۳
مخبر الواصلین (مواد تاریخ) ۸۲
مختار للفتوی لانه اختاره اکثر الفقهاء ۳۱۴
مختار نامه ۲۷۷ ، ۲۵۸
مختار الکلام امیر المؤمنین علی (ع) ۳
مختصر الاصول ۲۷۳
مختصر البخاری (البخاری) بازیر نویس فارسی ۶۶
مختصر المعانی ۲۹۰
مختصر الوقایه ۱۸۶ ، ۲۹۷ ، ۳۲۸ ، ۳۲۹
۳۴۴ ، ۳۳۷
مختصر جامع الصغير ۶۵
مختصر رساله عروض ۲۲۶
مختصر وقایع (رک: مجموعه) ۱۴۰
مختصر منظومه طبعیه تشریحیه ۲۰۲
مخزن افغانی (رک: تاریخ خان جهان لودهی) ۶
مخزن الادویه ۱۴۰ ، ۲۲۹
مخزن الاسرار نظامی ۲۲ ، ۴۹ ، ۵۵ ، ۱۱۱
۲۳۹ ، ۲۶۵ ، ۲۸۵
مخزن الاسرار و شرح آن ۱۳۸
مخزن الاسلام ۱۵۷
مخزن السالکین ۱۹۶
مخزن الغرایب ۸۸
مخزن المتقین ۱۴۹
مخطوطات پنجابی ۱۰۷
مخطوطات شیرانی ۱۰۳

مخمس فارسی در لغت و نامهای درختان و گلها
و گیاه ها ۴۰
مدار الافاضل ۴۹ ، ۸۸ ، ۲۴۸
مدار الفحول فی شرح منار الاصول ۲۳۹
مدارج الفتوة و درجات الفتوة ۲۱۷
مدارک ۳۰۱
مدارک (رک: چهار گزار) ۴۸
مدارک التنزیل ۱۴
مدارک التنزیل و حقایق التأویل ۱۷۸
مدارک نوشاه گنج بخش ۸۷
مدح خلفا ۴
مدح محبوب سبغانی (رک: مجموعه) ۳۱۹
مدخل منظوم (رک: مجموعه) ۱۵۴
مذکر الاحباب (رک: تذکره مشاعران) ۸۶
مذاهب عشق ۲۳۰
مرآت الاسرار ۸
مرآت التفاسیر ۳۲۴
مرآت الجمال (رک: بیاض اشعار) ۱۹۴
مرآت الخیال ۱۵۵ ، ۲۵۵
مرآت الصرف ۲۱۳
مرآت الصفا ۵
مرآت العارفين ۱۱۱
مرآت العقیقه ۱۹۰
مرآت الغفوریه ۱۶
مرآت القرآن ۴۶
مرآة المثنوی ۱۲۳
مرآة المحققین ۲۷۹
مرآة المشکوة ۲۴۱
مرآة دولت عباسیه ۱
مرآة التصرف ۲۹۱
مراتب الدرجات (رک: مجموعه) ۲۹۷
مراتب سلوک و حقایق عرفان ۳۲۷
مراح الارواح ۲۱۳ ، ۲۱۸ ، ۳۳۰ ، ۳۳۴
۳۳۸

- ۱ مسائل فقه و عرفان ۲۰۴ ، ۳۰۷
 مسائل فقه و فتویٰ ۳۰۱
 مسائل فقهی ۳۴۴
 مسائل متفرقه ۲۰۷
 مسائل نحویه (رک : مجموعہ) ۲۳۹
 مسائل نماز ۱۴۰
 مسلم ۲۹۰
 مسلم الثبوت ۲۰۸ ، ۲۳۹
 مسلم العلوم ۲۹۰
 مسلم النجاح ۲۷۴
 مسند امام احمد ۱۳
 مسند حمیدی ۱۶۱
 مسیر طالبی (رک : تواریخ فرنگستان) ۲۵۴
 مشارب الصوفیہ ۲۷۷
 مشارع الاصول ۱۷۸
 مشارق الانوار ۳۲۹
 مشارق شمس المعارف علی الاشواق (رک : مجموعہ)
 ۱۹۶
 مشکلات الفقه (رک : حیرت الفقه) ۳۱۰
 مشکوٰۃ المصابیح ۱۷ ، ۲۹۰ ، ۲۹۲
 مصباح الانوار (رک : ناشناختہ) ۲۸۶
 مصباح الرسل (رک : مجموعہ) ۴۰۷
 مصباح السالکین ۱۹۰
 مصباح العاشقین ۱۶۵ ، ۳۴۷
 مصباح القلوب (رک : مجموعہ) ۳۴۷
 مصباح الہدایہ ۲۰۱
 مصباح الہدایہ و مفتاح الکفایہ ۹۳
 مصلح المفتاح ۵۲
 مصطلحات الصوفیہ (رک : مجموعہ) ۳۸۲
 مصقل تحریف (رک : اعجاز عیسوی) ۳۴۶
 مصیبت نامہ (رک : مجموعہ) ۴۵
 مصیبت نامہ عطار ۱۱۱ ، ۱۳۱
 مطالب المؤمنین ۱۴۲
 مطالبات اہل سنت و جماعت ۳۹۴
- مراملات سیکھان ۱۰۸
 مراملہ امیر دوست محمد خان ۲۴۲
 مرثیہ ۲۸۳
 مرثیہ مرزا فصیح زبانی حافظ جنی ۲
 مرج البحرین ۲۲۰
 مرصاد العباد ۲۵۲
 مرغوب القلوب (رک : مجموعہ) ۸۶ ، ۲۳۷
 مرقات ۲۱۳
 مرقات شرح مشکات ۱۶ ، ۱۴۲
 مرقات خوشنویسی ۲۲۱ ، ۲۶۷
 مرقات گونا گونا گون ۱۵
 مرقات امیاء الحسنی ۱۴۷
 مرقع بیحروف ۲۶۵
 مرقع خطوط خوشنویسان ۲۳۳
 مرقع خوشنویسی ۱۲۵
 مرقع کلیمی ۱۴۴
 مرقعہ للقلوب ۶۹
 مرقع مشق ۱۱۸
 مزارات بخارا ۲۵۲
 مزرع الحسنات فی شرح دلائل الخیرات ۶۶
 مزید الغنمہ من سمت القبلة ۱۶۱
 مسألہ الدھر ۴۰
 مسائل اربعین ۱۷۸ ، ۲۹۶
 مسائل اعتقاد (رک : مجموعہ) ۳۴۵
 مسائل دینی (رک : ناشناختہ) ۱۲۸ ، ۳۴۷
 مسائل دینی و عرفانی ۳۴۷
 مسائل زنان (رک : جنۃ الفردوس) ۱۷۲ ، ۲۲۰
 مسائل زنان (رک : مجموعہ) ۳۴۴
 مسائل شیعیان در ملتان ۴
 مسائل صرف و نحو ۳۳۵
 مسائل عرفان و دین (رک : مجموعہ) ۳۴۷
 مسائل فروق اشباہ و نظایر (رک : مجموعہ) ۸۶
 مسائل فقه (رک : مجموعہ) ۱۷ ، ۸۲ ، ۱۷۹ ، ۳۴۵ ، ۲۱۰

- مطالب ادبی و دینی و اشعار محمد اشرف
(رک : بیاض) ۸۵
مطالب رشیدی ۲۳۱
مطالب متفرقه ادبی و تاریخی و دینی (رک : بیاض)
۸۵
مطالع الانوار فی ترجمه الآثار (رک : تحفه الوزراء)
۱۵
مطلع الانوار ۱۵۴ ، ۱۷۶ ، ۲۶۵
مطلع فصوص الکلم فی معانی فصوص الحکم
(رک : آثار و احوال ابن العری) ۱۹۶
مطلوب القلوب ۱۰
مطلوب المؤمنین ۲۷۹
مطول ۲۲۱ ، ۲۹۲ ، ۳۳۸
مظاهر حق ۳۲۲
مظهر الانوار محتو علی مسائل الصیام ۴۸
مظهر جلالی ۲۰
مظهری ۳۰۱
معارج النبوة فی مدارج الفقوة (رک : میرابومعین)
۱۴ ، ۱۲۴ ، ۱۴۲ ، ۱۵۱ ، ۱۸۵ ، ۱۹۵ ،
۱۹۶ ، ۲۸۷ ، ۳۳۸ ، ۳۴۰
معارف اربعین ۱۲۶
معارف القرآن ۱۱۶ ، ۳۰۱
معارف النفس و رموز تصوف ۹۴
معالجه الرحیم ۳۶۵
معاصم المهدي ۲۶۸
معالم التنزیل (رک : نخبه التفاسیر) ۱۹۴ ، ۳۰۱
معانی الاخبار ۲۴۷
معانی شرح امالی ۱۵۰
معانی و بیان ۱۵۰
معاویه و استخلاف یزید بجواب تحقیق علی خلافت
معاویه و یزید ۱۹۹
معجم آیات القرآن ۲۸۲
معجم الادباء ۱۰۵
معجم البلدان ۵۱
معجم السفر ۵۲
- معدن الاسرار ۴۷ ، ۴۸
معدن الانوار و مشکوة الاسرار ۲۵۸
معدن المعانی (رک : ملفوظات شیخ شرف الدین
احمد یحیی منیری) ۲۵۲ ، ۲۷۵
معدن فیض ۱۷۴
معراج العارفين (رک : مجموعه) ۳۵۱
معراج العروض ۱۱۱
معراج النبوة ۵۶
معرفت اصطربلاب ۱۰۶
معرفه الانساب الباطنیه و نفی الانساب الظاهریه
۳۹
معرفه السلوک ۱۹۰
معرفه القلوب ۱۰۰
معرفه المحبوب (رک : مجموعه) ۱۳۵
معرفه المناهب ۱۱۵
معلومات عجیبه ۱۴
معمای حافظ صاحب براهل ایران و جواب معمای
حافظ براهل ایران ۲۰۳ (رک مجموعه)
معنی تصور و تصدیق ۳۳۵
معنی رباعی ۱۳۶
مفاتیح (رک : مجموعه) ۳۰۶ ، ۳۰۷
مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز ۴۸
مفاتیح الرحمه ۲۴۹
مفتاح الجنان ۱۲۱ ، ۱۵۲ ، ۲۵۸
مفتاح الحساب (رک : مجموعه) ۱۴۸ ، ۲۴۹
مفتاح الخیرات (رک : مجموعه) ۳۴۵
مفتاح الدقایق ۲۱۷
مفتاح السعادة (رک : انواع شریف) ۳۴۱
مفتاح العلوم در بلاغت (رک : مجموعه) ۲۴۹
مفتاح العلوم سکاکی ۷۶
مفتاح الفلاح ۲۷۰
مفتاح الفيض ۱۱۰
مفتاح الكنوز و تبیان الرموز ۲۸۵
مفتاح المغه ۴۹
مفتاح فتوح الغیب ۱۷۶ ، ۳۲۳

مکاتیب احمدیہ* سعدیہ ۱۶۲
 مکاتیب سید احمد شہید ۱۸۲
 مکاتیب مہر و اسناد تاریخی ۱۵۹
 مکاشفات رضوی (رک : شرح مثنوی مولوی) ۲۶ ،
 ۱۵۵ ، ۱۴۲ ، ۵۵ ، ۴۹
 مکتوبات (رک : تحفہ فرقانیہ) ۷۵
 مکتوبات (رک : فرامین) ۱۹۵
 مکتوبات امام ربانی (رک : شیخ احمد سرہندی)
 ۴۱ ، ۹۶ ، ۱۳۳ ، ۱۷۶ ، ۱۷۷ ، ۱۸۶ ،
 ۱۹۹
 مکتوبات پیر محمد راشد (رک : آداب مریدین)
 ۵۶ ، ۵۵
 مکتوبات راشدہ ۵۵
 مکتوبات سائین اللہ بخش ۳۰۸
 مکتوبات سعدیہ ۱۶۲
 مکتوبات سید احمد شہید ۱۳۴
 مکتوبات سید علی ہمدانی ۱۷۶
 مکتوبات شاہ احمد سعید ۱۶۳ ، ۱۷۳
 مکتوبات شاہ اسماعیل شہید ۱۳۵
 مکتوبات شیخ احمد بن یحییٰ العنیری ۷۰ ، ۱۴۱ ،
 ۲۵۰
 مکتوبات شیخ حامد قاری لاہوری ۱۳۶
 مکتوبات شیخ عبدالجلیل (رک : مجموعہ) ۳۴۵
 مکتوبات شیخ عبدالقادر گیلانی ۱۷۶
 مکتوبات صدریہ ۷۴
 مکتوبات (رقعات) فارسی ۱۰۷
 مکتوبات معصومیہ ۱۶۲
 مکتوبات ملا مسعود ملتانی ۱۳۴
 مکتوبات مولانا غلام محیی الدین قصوری ۱۳۶
 مکتوبات میر سید ابو العلاء نقشبندی اکبر آبادی
 ۱۳۴
 مکتوبات میر صفی اللہ ۵۶
 مکتوبات نور محمد لاہوری ۱۳۴

مفرح القلوب (رک : شرح قانونچہ) ۱۵ ، ۶۶
 مفردات سبحانی (رک : احیاء الطب سبحانی)
 ۱۴۹
 مفردات سبعہ ۲۴۸
 مفید المبتدی (رک : جامع التعلیل) ۲۱۲
 مفید العلماء (رک : مجموعہ) ۸۴
 مفید المعاجین ۲۱۱
 مقادیر الاوزان ۳۲۰
 مقالات الشعراء ۶۲
 مقالات تحقیقی ۳۴۰
 مقالات رشید (در حدود ۵۰۰ مقالہ) ۹۴
 مقالات عربی و اردو ۶۷
 مقالات علمی و تحقیقی در دائرۃ المعارف اردو
 ۳۳۹
 مقامات (رک : جامع الاکبر شاہ نقشبند) ۷۵
 مقامات حریری ۱۸۵ ، ۲۹۰
 مقامات خواجہ محمد معصوم ۱۷۲
 مقامات داودی ۸۳ ، ۱۳۵ ، ۲۶۰
 مقامات مظہری (رک : ملفوظات مرزا مظہر جان
 جانان) ۹۶
 مقامات نقشبندیہ ۱۶۴
 مقامات ہندی ۱۶
 مقامات السنیہ ۲۳۲
 مقدمہ* حافظ بن صلاح (رک : النکت حافظ ابن حجر
 عسقلانی) ۳۸
 مقدمہ* قارسی دیوان حافظ ۲۰۵
 مقدمہ* فتوحات غیبیہ ۱۶۳
 مقدمہ* قصیدہ* بہشتی (رک : مجموعہ)
 مقدمہ* قواعد القرآن ۳۴۶
 مقصود العاشقین (رک : مجموعہ) ۳۴۱
 مقطعات ابن یمین (رک : مجموعہ* رسایل)
 مکاتبات شمسی ۱۵۶
 مکاتیب از مولانا غلام محیی الدین قصوری ۱۳۶
 مکاتیب آزاد ۲۵۷

- مکتوبات و فرمان ها (رک : نوبهار جاودان) ۱۷
- مکتوبات یحیی منیری ۱۱۵ ، ۲۱۷
- مکتوب عبدالکریم به سید شرافت نوشاهی ۸۶
- مکتوب فارسی ۳۲۵
- مکلی نامه ۶۲
- ملا اللهداد حاشیه بر هدایه ۳۴۱
- ملا زاده (رک : مجموعه) ۲۶۷
- ملاک الاعتقاد ۱۹۰
- ملفوظات ۱۸۳
- ملفوظات (رک : تحفه الجمال و خزانه الاحوال) ۷۴
- ملفوظات بابا فرید گنج شکر (رک : اسرار الاولیاء) ۹۶
- ملفوظات پیر محمد راشد (رک : مجمع الفیوضات) ۵۵
- ملفوظات چهل روزه از شاه غلام علی دهلوی ۱۳۶
- ملفوظات خواجه الله بخش تونسوی ۱۴۳
- ملفوظات خواجه باقی بالله ۵۶
- ملفوظات خواجه بهاء الدین نقشبند ۴۵۱
- ملفوظات خواجه عبیدالله احرار ۴۹
- ملفوظات خواجه فرید الدین گنج شکر (رک : اسرار الاولیاء) ۲۳۸ ، ۶۶
- ملفوظات سید شرافت نوشاهی ۳۱۱
- ملفوظات سید عبدالکریم سندی بولراین (رک : بیان العارفین لتنبیه الغافلین) ۵۳
- ملفوظات سید محمد حسینی خواجه گیسو دراز ۱۸۳
- ملفوظات شاه عیسی (رک : عین المعانی) ۵۹
- ملفوظات شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی ۲۲۲
- ملفوظات شیخ عیسی (رک : کشف الحقایق) ۲۵۱
- ملفوظات شیخ نصیر الحق (رک : خیرالمجالس) ۹۵
- ملفوظات صاحب کوثه ۲۵۲
- ملفوظات غلام علی دهلوی (رک : در را المعارف) ۹۷
- ملفوظات فقرا (رک : مجموعه) ۸۳
- ملفوظات مخدوم جهانیان جهانگشت بخاری (رک : سراج الهدایه) ۱۳۵
- ملفوظات میرزا مظهر جان جانان (رک : مقامات مظهری) ۹۶
- ملفوظات نوشاه گنج بخش (رک : ترجمه کلمات ضمیمه) ۳۱۱
- ملفوظات و معمولات صاحب کوثه ۱۵۲
- ملفوظ اویسیه ۲
- ملفوظ جلالیه ۲
- مناجات ۸۴
- مناجات اشرف (رک : مجموعه) ۸۴
- مناجات خسرو ۱۶۴
- مناجات خواجه ۱۶۴
- مناجات خواجه عبدالله انصاری (رک : مجموعه) ۲۵۲
- مناجات دستگیر (رک : مجموعه) ۸۴
- مناجات شاه محمد غوث ۳۲۶
- مناجات غوث الثقلین ۲۰۲
- مناجات محمود ۲۳۲
- منازل السائرین (رک : مجموعه) ۷۰ ، ۱۳۵ ، ۲۸۲
- مناظره بین الاشاعره و المعتزله ۱۵۵
- مناظره مسلمان و مسیحی ۳۴۷
- مناقب داودیه (رک : نجات داودیه) مناقب المرتضوی ۱۷
- مناقب العاشقین ۵۱
- مناقب الاصفیاء و رسایل دیگر ۱۷۱
- مناقب اهل البیت النبوی (ص) ۳۲۶
- مناقب سید امیر کلال موخاری ۲۵۲
- مناقب شاه احمد سعید ۱۷۲ ، ۱۷۳
- مناقب عجایب و نصایح و غرایب ۳۲۶
- مناقب غوثیه ۸۱ ، ۳۳۱

- منطق ۱۷ ، ۲۰۸ ، ۳۳۵
منطق الطیر عطار نیشا پوری ۴۹ ، ۶۶ ، ۷۰ ،
۸۲ ، ۱۰۰ ، ۱۷۵
منطق قل احمد ۶۵
منطق و فقه ۲۱۳
منظومه ۲۶۹
منظومه ارثیه ۱۹۲
منظومه پشتو (رک : مجموعه) ۳۳۸
منظومه پنجابی (رک : مجموعه) ۲۹۹
منظومه پنجابی در فقه ۳۳۰
منظومه تجوید ۳۱۰
منظومه عربی ترجمه به فارسی (رک : مجموعه)
۳۰۰
منظومه فقه ۳۳۰
منع الاشارة المسنونه في القعدة عند الشتهادة
(رک : مجموعه) ۲۴۲
منقح العوامل و قوانين اعلال (رک : مجموعه)
۲۱۱
من لا يحضره الاديب ۲۵۳
منهاج السالکين ۱۷۹
منهاج العابدین (رک : مجموعه) ۷۱ ، ۷۶ ، ۱۱۵
۱۵۷
منهج الرسائل (رک : مجموعه رسائل) ۷۰
منهج الرشاد ۲۸۷
منهج الصادقين ۲۹
منية المصلي و غنية المبتدى در فقه ۸۴ ، ۱۹۲
۲۰۰ ، ۲۲۰ ، ۲۹۱ ، ۳۰۶ ، ۳۴۶
مواعظ و نصايح ۱۲۴
مواقع النجوم ۲۵۱
موانع النجوم ۱۹۶
مواهب الرحمن (رک : ملفوظات سيد عبدالقادر
گیلانی) ۱۷۲ ، ۱۷۷
مواهب اللدنیة ۱۷۷
- مناقب فخريه (رک : مجموعه ملفوظات) ۱۵۳
مناقب قادريه ۲۵۴
مناقب كذا صاحب ۱۱۵
مناقب مخدوم جهانيان (رک : جامع العلوم) ۱۲۱
مناقب نور محمدی ، ۱۰
مناهج الطالبين و مسالك (مسائل) الصادقين
۱۸۹ ، ۲۷۵
منبهات ۲۲۴ ، ۳۰۶
منت (رک : قصه سير و رانجهها) ۸۸
منتهى الايجاز لكشف الاعجاز ۹۶
منتخب الاحاديث ۶۹
منتهى الصحوفى معرفته النحو ۲۲۶
منتخب اللغات شاه جهاني ۴۹ ، ۵ ، ۸۱ ، ۱۰۰
۱۹۵ ، ۲۰۸ ، ۲۵۳
منتخب المقياس ۲۵۸
منتخب النفايس (رک : نزهة المجالس) ۱۷۱
منتخب ديوان حافظ ۳۳۰
منتخب ديوان محمد كاظم (رک : ديوان والده)
۷۸
منتخب ذخيره خوارزمشاهى (رک : خفى علايى)
۱۱۰
منتخب شاهنامه ۳۸
منتخب شاهنامه فردوسى (رک : تاريخ شمشير
خانى) ۱۲۱ ، ۲۸۴
منتخب علم الحساب رك : علم سياق) ۳۲۸
منتخب محك الطالبين ۹۹
منتخب نفحات الانس (رک : خلاصة النفحات)
۷۱
منتزع الاخبار ۳۶۸
من حاشية السخاوى الى الفية العراقى (اصول
حديث) ۴۸
منشآت اعظم ۱۳۸
منشآت حزين ۱۹۵
منشآت لطيفه (رک : مجموعه تاريخى) ۶۶ ، ۱۸۶

۴۰ ، ۷۸ ، ۱۲۴ ، ۱۲۶ ، ۱۲۸ ، ۱۵۲ ،
 ۱۷۴ ، ۲۱۱ ، ۲۱۸ ، ۲۱۹ ، ۲۲۲ ، ۲۳۰ ،
 ۲۳۱ ، ۲۸۶ ، ۳۱۰ ، ۳۱۵ ، ۳۲۹ ، ۳۳۵ ،
 ۳۳۷ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵ ، ۳۴۷ ،
 نافع الخلاق فی ادعیته الغرایب (رک : مجموعه)
 ۳۰۹
 نافع الخلق ۳۶
 نافع الراسخين (ملفوظات) ۱۴۳
 نافع الصلوة ۱۰۷
 ناله عشاق در جواب ذره و خورشید (رک :
 شور جنون) ۹۶
 نام حق (رک : شرح نام حق) ۳۹ ، ۸۴ ، ۱۹۸ ،
 ۲۹۰ ، ۳۰۴ ،
 ناموسیات الالهيات (کتاب -) ۲۷۴
 نامه رنگین (رک : جنگ نامه) ۱۵۵
 نامه های سید شریف حسین شریف العلماء ۲۳۵
 نان و حلوا (حلوه) ۱۴ ، ۱۳۹ ، ۱۵۷ ، ۲۱۹ ،
 نبراس (رک : شرح العقاید نسفی) ۱۷۰ ، ۱۷۳ ،
 نتایج الاخبار ۱۲۷
 نتایج الحرمین ۷۵ ، ۲۵۲ ،
 نتیجه فکر فی الجهر المذکر ۲۳۱
 نثر اللالی من کلام علی بن ابی طالب (ع)
 (رک : مجموعه رسایل) ۲۲ ، ۲۸۳ ،
 نجات المسلمین (رک : مجموعه) ۸۲ ، ۸۳ ، ۱۳۷ ،
 نجات المؤمنین ۸۲ ، ۸۵ ، ۸۶ ، ۳۱۳ ، ۳۰۷ ،
 ۳۳۰ ، ۳۴۶ ،
 نجوم (رک : مجموعه رسایل) ۶۵
 نحو ۱۸
 نحو میر ۲۹۰
 نخبه التفاسیر ۱۹۴
 نخبه فکر فی مصطلح اهل الاثر ۲۳۹
 نزهة الابرار فی میرالنبی المختار ۹۷
 نزهة الاخيار و روضة الاخبار ۲۷۱
 نزهة الارواح ۴۸ ، ۹۸ ، ۱۲۱ ، ۱۸۶ ، ۱۹۶ ،

مواهب اللدنیة بالمنح المحمدیه ۱۷۷
 مواهب علیه (رک : تفسیر حسینی) ۱۲۵ ، ۲۸۶ ،
 موجز ۱۴۴
 موضع البیان فی الفاظ الانسان (رک : مجموعه)
 ۲۲۶
 موضع القرآن ۳۰۱
 مولانای روم (مثنوی) ۳۴۰
 مولوی برعبدالغفور ۲۹۱
 مونس العشاق ۲۸۳
 مونس القادریه ۳۲۷
 موعبه خواجه موضحه چهارده خانواده (رک :
 مجموعه) ۱۵۷
 مؤید الاحتساب (رک : مجموعه) ۳۴۵
 مؤید التبیان (رک : ترجمه فیض عیان فی ترجمه
 موعظ الرحمن) ۲۵۴
 مهابهارت ۲۸۷
 منهج الدعوات و منهج العنايات ۵۷ ، ۲۳۴ ،
 مهر نیمروز ۲۳۵
 مهر و ماه (رک : مجموعه) ۱۴۰
 مهر و مشتری ۱۸۶
 میت (رک : مجموعه) ۸۴
 میت نامه (رک : ناشناخته) ۲۱۹
 میر حاشیه مشکاة ۱۴۴
 میر قطبی ۳۳۳
 میزان الطب ۴ ، ۸۲ ، ۲۸۵ ،
 میزان المنطق (رک : مجموعه) ۳۰۱
 مینا بازار (رک : مجموعه) ۱۴۰

ن

نادر نامه ۴ ، ۲۶۲
 نادر نامه (رک : تاریخ ارادت خان) ۱۵۹ ،
 ۲۶۲
 ناسخ و منسوخ ۳۳۱
 ناشناخته (رک : مجموعه ها و مسائل متفرقه و
 اشعار مختلف و مطالب عرفانی) ۳ ، ۱۸ ، ۳۹ ،

- نصاب الصبیان ۳۴۶
 نصاب الصبیان (رک : نصاب غنیه الشبان) ۷۶
 ۲۰۷ ، ۱۵۷
 نصاب الصبیان و شرح آن ۱۳۸
 نصاب غنیه الشبان ۷۶
 نصاب مثلث ۱۹۳
 نصایح المؤمنین ۲۷۵
 نصایح عزیزیه ۲۲۹
 نصیحه الاخوان عن شرب الدخان ۲۷۲
 نصیحه الکرام و فضیحه اللئام ۲۵۸
 نصیحه الملوک ۱۸۲
 نصیحه المؤمنین ۱۹۷
 نظام التواریخ (رک : مجموعه تاریخی) ۱۸۹
 نظام مقصود ۲۳۲
 نظامیه فخریه (رک : مجموعه) ۱۴۴
 نظم الدرر (رک : قصیده برده) ۱۱۹
 نظم نشر اللالی ۲۸۳
 نعتیه ۱۴۰
 نعم المعیار و المقیاس ۳۱۲
 نعم الوجیز ۱۶۵
 نغزک (رک : شرح زرادتی) ۱۸ ، ۲۱۲ ، ۲۲۶
 نفایس الفنون فی عرایس العیون ۲۲۰
 نفحات الاسرار ۱۷۶
 نفحات الانس من حضرات القدس ۱۰ ، ۴۴ ، ۷۱
 ۹۹ ، ۱۷۲ ، ۱۹۸ ، ۲۱۸ ، ۳۲۶
 نقی الانساب الظاهریه (رک : معرفه الانساب
 الباطنیه) ۳۹
 نفیسی (نسخه طب) ۱۷
 نقی فرایض (رک : دیوان شعر) ۱۶
 نقدالنصوص فی شرح نقش الفصوص ۱۴۵ ، ۲۸۶
 نقش الفصوص (رک : مجموعه) ۱۳۵
 نقش بدیع غزالی ۱۸۶
 نقش پیدا ۲۸۹
 نقل فتوی القاضی (رک : مجموعه) ۸۶
 نکات الاسرار ۱۵۱
- نزهة الاعیان (در بیان ذبح و شکار) ۵۲
 نزهة الحقایق (رک : مجموعه) ۱۴۸
 نزهة المجالس و منتخب النفايس ۱۷۱
 نزهة النظر فی توضیح نخبه الفکر ۶۹
 نسایی ۲۹۰
 نسب نامه رک : عمده المطالب فی نسب آل
 ابی طالب «ع» ۳
 نسب نامه حضرت رسول (ص) ۲۸۲
 نسب نامه شاه محمد غوث ۳۲۶
 نسخه انشاء (رک : واقعات و مسودات نواب
 صاحب بناولپور) ۲۸
 نسخه پنجابی دشناخت بیماری ها ۱۵۳
 نسخه جات طب (رک : مجموعه) ۲۰۰
 نسخه خطی ۲۰۲
 نسخه در احوال مشایخ و اولیاء الله ۱۷۹
 نسخه در مناقب ۱۵۱
 نسخه در طب ۱۳۹
 نسخه فتح دهلی (رک : ملفوظات سید محمد حسینی
 خواجه گیسو دراز) ۱۸۳
 نسخه فقه ۲۰۷ ، ۲۰۸
 نسخه موجز و مختصر ۱۳۷
 نسخه ناشناخته در مسائل ادبی و مکتوب ۱۳۹
 نسخه واعظ ۱۲۱
 نسخه های خطی سانسکریت ۳۰۳
 نسخه های خطی دستنویس ۲۲۵
 نسخه های طبی (رک : مجموعه) ۲۰۲
 نسخه های کشته جات در صنعت کیمیا ۲۴۳
 نسخه یوسفی ۲۲۱
 نسخه بی درباره نماز جمعه و احتیاط ظهر ۱۴۰
 نسیم سنگر (رک : مجموعه) ۱۴۰
 نسیم گلبرگه ۱۸۲
 نصاب ابونصر فراهی (رک : مجموعه رسایل)
 ۲۰
 نصاب الاحتساب ۱۷۸ ، ۳۳۷

وامق و عذرای نامی اصفہانی ۳۷
 وجہ دین ۲۷۸
 وسیلہ الغریب الی جناب الحیب ۴۱
 وصیت ۲۸۳
 وصیت نامہ ۱۱۶ ، ۲۱۹ ، ۳۴۵
 وصیت نامہ رسول (ص) ۳۴۵
 وضع حروف ہجا در قرآن ۲۸۶
 وظایف و اوراد ۱۸۳
 وظایف و دعاہا منتخب از کتب سلف (رک :
 اوراد) ۴۸
 وعظ و نصایح ۱۵۳
 وفات نامہ (رک : مجموعہ) ۸۴
 وفيات الاعیان ۲۴۸
 وقایع بدایع ۱۰۷
 وقایع براون صاحب ۲۸۷
 وقایع بنون ۱۰۸ ، ۱۴۰
 وقایع سسی و بنون (رک : مجموعہ) ۱۴۰
 وقایع سند (قبل و بعد از اسلام) ۴۵
 وقایع عالمگیری (رک : مجموعہ) ۴۵
 وقایع محاصرہ حیدرآباد دکن ۵۱
 وقایع الروایہ (در فقہ حنفی) ۶۶
 وولز کنکشن (رک : مجموعہ) وولز ۱۰۳
 ویرآپ پر کرن سری بشت جی ۱۸

۵

ہادی ہریانہ ۱۸۸
 ہادیہ معدیہ ۳۳۴
 ہاری (نالہ و زاری) زلیخا (رک : مجموعہ) ۸۲
 ہدایات الطالبین ۲۷۶
 ہدایات شرح اشارات ابن سینا ۲۲۳
 ہدایت الاولیاء فی سیرۃ الانبیاء ۴۴
 ہدایت نامہ ۲۰۲
 ہدایہ ۱۷
 ہدایہ آخرین ۲۹۰
 ہدایہ الاحمدیہ فی ترجمہ تحفہ الحمیدیہ ۳۲۷

نگار نامہ منشی ۳ ، ۴ ، ۴
 نماز مقبول ۳۲۴
 نمایشنامہ های سندی ۴۶
 نمکدان فصاحت ۲۹۰
 نمونہ کا ایک نوجوان ۱۸۸
 نوادر اوغانی ۲۰۱
 نوادر و حکایات و ظرایف و طرایف ۲۵۳
 نور الانوار ۲۹۰
 نور الانوار فی تنویر القلوب و الابصار ۱۵۶
 نور الايضاح ۲۹
 نور الفتاوی (رک : فتاوی نوشاہیہ) ۸۱
 نور القرآن فی دفع ظلمات الطغان ۲۴۲
 نور الہدی ۳۱۷
 نورس (رک : مجموعہ) ۲۸۷
 نور نامہ (رک : مجموعہ) ۸۴ ، ۱۲۱ ، ۳۴۵
 نوریہ (رک : حاشیہ ابوالحسن الشہید بر شرح
 عقاید نسفی) ۱۷۱
 نہایہ الاعقاب در علم الانساب ۱۸۱
 نہایہ البراعہ فی معرفت علم البلاغہ (رک :
 انوار العثمانيہ) ۲۲۴
 نہایہ العقول و غایہ الاصول ۲۶۴
 نہایہ المراد فی شرح قصیدہ بانہ سعاد ۲۲۴
 نہج البلاغہ کا ادبی مطالعہ ۲۵۷
 نہج البیان فی صفہ خلق الانسان ۹۱
 نہر العلوم ۲۲۰
 نئی چراغ ۳۱۰ ، ۳۱۱
 نیاز نامہ ۵۵
 نیرنگ عشق (رک : مثنوی غنیمت کنجاہی) ۱۴۰
 ۱۷۱ ، ۳۱۲

و

واردات (رک : مجموعہ رسائل)
 وافیہ ۲۸۵ ، ۳۰۹
 واقعات و مسودات نواب صاحب بہاولپور ۱۸
 واقعہ مصفی ۱۰۷

هفت رسایل (از شاه عنایت قادری قصوری)

۱۳۶

هفت روزہ مارباں (مستونگ مجلہ) ۲۴

هفت مجلس (رک : دیوان ابن یمن فریومدی) ۴۴

هفت مناظرہ ۳۴۷

ہیر و رانجھا (رانجھو) ۵۱ ، ۱۱۰

ی

یاد حبیب ۲۳۲

یاد داشت کرسی نامہ معادت ۲۰۳

ینابیع الابدیہ فی طریقہ الطلاب النقشبندیہ ۵۶

ینبوع الجنور ۹۸

ینبوع الحیوة از خواجہ افضل الدین کاشا نے

(رک : مجموعہ رسایل) ۲۲

یوسف و زلیخا ۱۲۱ ، ۱۳۸ ، ۲۱۲ ، ۲۸۹ ،

۲۹۰ ، ۳۰۶ ، ۳۰۷

یوسف و زلیخا (پشتو) ۲۴۹

یوسف و زلیخای منسوب بہ فردوسی ۴۴

یوسف و زلیخای جامی ۶۵ ، ۷۵ ، ۱۰۴ ، ۱۱۶ ،

۱۱۸ ، ۱۲۱ ، ۱۲۶ ، ۱۵۷ ، ۱۶۵ ، ۱۸۷ ،

۲۹۲ ، ۳۰۴

یوسف و زلیخا و شرح آن ۱۳۸

ہدایہ الاذران (رک : مجموعہ) ۲۸۷

ہدایہ الانسان الی سبیل عرفان ۷۳

ہدایہ الاولین ۳۳۸

ہدایہ الرمل ۱۱۰

ہدایہ السعدیہ ۱۵۷

ہدایہ الطالبین از رسایل شاہ صاحب ۱۷۴

ہدایہ النحو (رک : مجموعہ) ۲۳۹ ، ۲۴۰ ،

۲۶۴

ہدایہ اولین ۱۹۰

ہدایہ شرح وقایہ ۲۱۲

ہدایہ الاولیا ۵۶

ہدایہ القادریہ فی تحقیق کلمہ الطیبہ ۱۳۶

ہدایہ القراء ۱۶۷

درسہ دفتر ابوالفضل ۲۶۰

ہزار مسائل ۱۵۸

ہزار و یک نام ۲

ہزلیات ۳۷

ہشت بہشت ۳۹۹

ہفت اورنگ جامی ۹۱

ہفت باب ۲۷۵ ، ۲۷۶

ہفت بند اول ۲۵۹

ہفت پیکر نظامی ۲۲ ، ۲۶۴ ، ۲۶۵

۴- فهرست نامهای اشخاص و قبایل و فرقه ها و سلسله ها

آ

ابراہیم لودی ۱۷۰
 ابراہیم ولد حافظ حامد ۱۴ ، ۱۵
 ابن الاعرابی (رک : ابن سعید احمد بن زیاد)
 ۳۱۵
 ابن الساعانی ۲۴۷
 ابن الفارض ۲۸۳
 ابن الملیک ۲۸۳
 ابن الہمام ۲۱۱
 ابن بابویہ ۴
 ابن حاجب ۲۲۲
 ابن حجرالعسقلانی (عسقلانی) ۲۲۴ ، ۳۰۶
 ابن خلکان ۵۱
 ابن رشد ۱۶۶
 ابن سعید احمد بن زیاد (رک : ابن الاعرابی)
 ۳۱۰
 ابن سینا ۲۸۵
 ابن عباداللہ الحسینی ۲۵۰
 ابن عبداللہ ۱۷۰
 ابن علی رضا عبداللہ ۲۳۴
 ابن عیسی محمد بن سورۃ الترمذی ۳۲۷
 ابن نخر کوارمی ۱۸۶
 ابن فقیہ حسن بن فقیہ ۳۲۹
 ابن کثیر ۳۰۱
 ابن ماجہ ۲۹۰
 ابن مقرئ صاحب الارشاد (علامہ -) ۲۸۳
 ابن ہشام ۲۴۹
 ابن یحیی عبداللہ فضل بن ابی عبداللہ محمد علی
 ابن سید یوسف علی زئی ۲۳۸
 ابوالاثر حفیظ جالندھری ۸۹
 ابوالبرکات ابن شیخ مبارک ۳۴۸

آخند ملا محمد علی تبریزی ۲۵۸
 آخوند (آخون) درویزہ ۹۷ ، ۱۳۵ ، ۱۵۷ ، ۲۰۲ ،
 ۲۴۹
 آخوند صاد ۱۷۸
 آدم بنوری (رک : سید آدم بنوری پیشوای سلسلہ
 بنوریہ) ۱۵۱
 آذر (رک : مجموعہ آذر) ۱۰۳
 آذری ۲۸۳
 آزاد (رک : محمد حسین آزاد) ۱۰۳
 آزاد (رک : مجموعہ آزاد) ۱۰۳
 آغا قایم علی خان جیو ۲۶۰
 آغای ابن محمد علی خان ۱۹۵
 آفرین لاهوری ۸۸
 آلانا (رک : غلام علی آلانا ، دکتر -) ۵۹
 آل محمد (ص) ۳۲۵
 آمنہ قادری (خانم -) ۲۸۰
 آندراج مخلص ۱۰۷

ا

ابراہیم ۱۲۲
 ابراہیم (رک : بہاءالدین) ۳۴۷
 ابراہیم باہلی ۸۶
 ابراہیم بن حسین ۲۷۳ ، ۲۷۸
 ابراہیم بن فضل اللہ ۳۴۵
 ابراہیم بن محمد ایسمان انساخ ۲۵۴
 ابراہیم بہتی ۹۸
 ابراہیم درویش الجنابی ۷۱
 ابراہیم عادل ۲۳۳
 ابراہیم عبداللہ یوسف البغدادی ۱۵۰

- ابوالبرکات محمد عبدالملک پشتر (باز نشسته) ۱۱۹
 مشیر مال ریاست بہاولپور ۱۱۹
 ابوالبرکات منیر لاہوری ۱۶۹
 ابوالحسنات قادری لاہوری ۳۲۶
 ابوالحسن الشہید ۱۷۱
 ابوالحسن بن عبداللطیف ۱۴
 ابوالحسن حسام الدین محمد ۱۷۵
 ابوالحسن علی بن یوسف الصوفی ۲۳۸
 ابوالحسنین فضل اللہ بن محمد ابن ایوب الماچینی ۲۰۱
 ابوالحلیل خان محمد (مولانا -) ۱۶۰
 ابوالزاهد ابوالناسم ابن محمود ۱۶۶
 ابوالظفر شریف احمد شرافت نوشاہی (رک : سید شرافت نوشاہی) ۸۱
 ابوالظفر عبید اللہ غلام حسین ۱۸۲ ، ۱۹۵
 ابوالفتح ۱۶۳
 ابوالفتح شیخ اویس بہادر خان
 ابوالفتح ناصر بن ابی المکارم مطرزی ۲۴۸
 ابوالفرج علی بن حسین اصفہانی ۲۴۸
 ابوالفضل احمد بن محمد بن عبدالکریم بن عطاء اللہ
 شاہ سکندری ۱۶۳
 ابوالفضل بن مبارک ۴
 ابوالفضل علامی ۲۸۷
 ابوالفضل فیضی ۲۳۳
 ابوالقاسم عراقی ۲۸۲
 ابواللیث ۹۷
 ابوالمظفر بہادر شاہ پادشاہ غازی ۳۴۲
 ابوالمظفر سید امیر نصر اللہ محمد بہادر خان ۹
 ابوالمعالی علی بن اسماعیل القونوی ۱۶۴
 ابوالمعالی محمود ۲۴۳
 ابوالمنتهی (رک : ابوالمنتهی علم العقاید) ۲۱۱
 ابوالمؤید مسام بن محمد بن مسعود بن الحسن ۱۸۹
 ابو اسحاق قہستانی ۲۷۵
 ابو اسماعیل یوسف ۳۲۰
- ابو بکر ابن ابی اسحاق محمد بن ابراہیم البخاری ۱۶۴
 ابو بکر احمد بن محمد بن علی القریشی ۴۸
 ابو بکر بن محسن العلوی المحدث ۱۶
 ابو بکر بن محمد بن محمد بن علی (رک : زین الدین (زین) الخوافی) ۷۶ ، ۷۰
 ابو بکر خوافی ۱۷۷
 ابو بکر عبداللہ ابن الزبیر ابن عیسی الحمیدی ۱۶۱
 ابو بکر عبداللہ بن محمد شاہ ہاورالاسدی الرازی ۱۷۹
 ابو بکر فایض بن محمد لاہوری ۲۱۹
 ابو بکر کلا باذی ۲۴۷
 ابو تراب بن عبدالحق بن عبداللطیف الزینبی
 القادری برہانپوری ۲۲۶
 ابو حامد الرازی ۲۷۲
 ابو حامد بن محمد بن النقیب المولوی احسن اللہ
 (رک : حامد بن مولوی) ۷۱
 ابو حاتم (رک : الہداد بن قطب الدین حکیم) ۲۸۲
 ابو داود بن سعید بن محمد بن یوسف بن محمود ۱۲۴
 ابوذر حاجی الحرمین ۲۴۲
 ابو سعید ابوالخیر ۲۵۹
 ابو سعید الکالیش البغدادی ۱۱۵
 ابو سعید بن فضل اللہ احمد اللہ محمد الحسینی ۱۹۱
 ابو سعید علی قریشی ۲۰۲
 ابو سعید عمر غفاری ۳۴۵
 ابو سعید مجددی ۱۷۶
 ابو شکور السالم ۱۷۸
 ابو شکور السالمی محمد عبدالسعید بن شعیب الکشی ۲۱۳
 ابو طالب حسینی ۲۵۹
 ابو طالب محمد اصفہانی ۲۵۴
 ابو عبداللہ ابن محمد اسفراینی ۱۵۷

ابو عبدالله علاء الدین بن علی بن علی بن اشرف
بن سعد بن علی القریشی الحسینی ۳۶
ابو عبدالله محمد ۲۷۳
ابو عبدالله محمد بن الشیخ ابی اسحاق ابراهیم بن
عباد الترمذی ۲۸۳
ابو عبدالله محمد بن عبدالله بن العثمان بن عمر
البلخی ۳۳۱
ابو عبدالله محمد عبدالله الیمنی ۲۸۱
ابو عبدالله محمد فاضل ابن سید حسن الحسینی
الترمذی الاکبر آبادی (رک : مظهر الحق) ۸۲
ابو علی بن عثمان هجویری جلابی غزنوی (رک :
داتا گنج بخش) ۱۰
ابو علی سینا (رک : ابن سینا) ۲۸۰
ابو عمرو و عثمان بن عثمان المغربي ۲۵۸
ابو محمد الحسینی بن مسعود البغوی ۱۷
ابو محمد جالیسری ۲۹۶
ابو محمد (سید محمد ماهر و) ابن شیخ مصطفی
کرمانی ۲۶۰
ابو محمد منصور بن احمد بن مؤید الخوارزمی
القآنی ۷۸
ابو مدین ۲۸۴
ابو معشر المنجم ۱۵۰
ابو منصور ۲۴۲
ابو موسی جعفر موصلی ۲۴۸
ابو نصر احمد بن الحسین بن احمد الدریتی
السلمانی الدرواجکی بخاری ۲۵۱
ابو نصر بخاری ۱۶۵
ابو نصر فراهی ۲۰ ، ۷۴ ، ۲۰۷ ، ۳۴۶
ابو یعقوب سجستانی ۲۷۰
ابو اسماعیل حسینی طغرائی ۲۲۳
ابو اسماعیل عبدالله بن محمد انصاری ۲۸۲
ابو الحسن براند جانی ۲۳۴
ابو بکر مصطفی افندی الدیار البکری ۶۵
ابو جعفر احمد بن علی بن سعید محقق الطوسی ۲۵۹

ابو جعفر احمد بن علی بن سید بن معاده ۲۳۴
ابو یعقوب السجستانی ۲۷۴
اثیر الدین ابهری ۲۱۱ ، ۲۲۴
اجمل حسین گردیزی (سید -) ۱۲
احسن ثاری ۸۶
احسن (رک : ممتاز حسن ، دکتر -) ۱۴۹
احسان دانش ۱۹۳
احمد ۵۰
احمد (رک : ولی الله عبدالرحیم بن الدهلوی)
احمد الدین (مولانا -) ۷۲
احمد الدین اللیالی (مولانا -) ۱۶۱ ، ۱۶۲
احمد بخش ۲۱۴
احمد بخش نبیره حاجی نوشاه گنج بخش ۸۲
احمد برنی (مولانا -) ۱۳۵
احمد بن ابراهیم ۲۷۲ ، ۲۷۳
احمد بن ابوالحسن محمود الجعفر البغدادی ۸۵
احمد بن اسماعیل الابدالی القندهاری (مولوی -)
۱۱۱
احمد بن الفقیه العمرالمکی الیمنی ۳۱۵
احمد بن جابر المسلمی ۲۵۱
احمد بن حاجی علی المفتی ۱۲۵
احمد بن حاجی محمد السکاکی ۱۲۸
احمد بن حمید بن شهاب الله بن نظام ۳۱۰
احمد بن خطیب القسطلانی ۳۱۵
احمد بن عبدالرضا ۱۴۹
احمد بن عبدالله ۴۰
احمد بن علی بن تغلب (رک : تا بن سیاجاتی
بغدادی حنفی) ۷۷
احمد بن علی بن مسعود ۲۱۸
احمد بن قیام بهتی لاهوری ۱۰۰
احمد بن محمد بن بنهان ۲۴۸
احمد بن میان حیات بخش ۲۰۸
احمد تبریزی ۱۸۷
احمد توخته ترمذی (سید -) ۱۷۰
احمد جان ولد محمد کمال کشمیری ۳۲۹

- احمد ولد عبدالرزاق ۲۱۲
 احمد یار (حافظ -) ۱۵
 احمد یار خان ابن الله یار خان ۱۱۹
 احمد یار مرالوی ۳۲۳
 اختر ۲۸۰
 اختر راهی (پرفسور -) ۱۵۹ ، ۱۸۸ ، ۱۹۹
 ۲۰۳ ، ۲۰۶ ، ۲۲۳
 اخلاص (رک : شمس الدین) ۱۵۳
 اخوند زاده خلف اخوند سرفراز ۳۲۸
 اخوند ملا علی ۱۲۳
 ادیس بن حسن ۲۷۳
 ادیس عماد الدین ۲۶۸
 ارادت خان (رک : میرزا مبارک الله) ۱۵۹
 ارادت خان واضح الحسینی السجزی ۲۷۹
 ارسطو جاه ۲۳۵
 استاذ جوذر ۲۷۰
 اسحق ۹۸
 اسد (رک : خواجه محمد خان اسد) ۱۵۵
 اسدالله (مولوی -) ۲۱۰
 اسدالله خان غالب ۲۵۷
 اسدالله شاه ۶۶
 اسفرائینی ۱۱۱
 اسفند یارزمان ۱۹۸
 اسلم محمود (سروان -) ۳۰۲ ، ۳۰۴
 اسمعیل بن وجیه الدین (مولوی -)
 اسمعیل پیرو دین محمد (ص) ۲۰۱
 اشرف (رک : باران ماه اشرف) ۸۴
 اشرف خان ۲۱۹
 اشرف علی التانوی (شاه -) ۲۲۴
 اشرف محمد بن جلال الاسلام الطیب کرماتی
 ۱۵۴
 اشفاق احمد خان ۱۰۵
 اشمونی ۷۸
 اصغر ۶۹
 اصغر حسین ولد غلام غوث ۱۳۸
- احمد جی ۱۹۳
 احمد جیون بن ابی سعید بن عبدالرزاق بن خاصه
 ۳۰۵
 احمد حسین احمد قریشی قلعه داری (پرفسور -)
 ۱۲۹ ، ۲۷
 احمد حسین الاردکانی ۲۷۴
 احمد حسین خان (سید -) ۱۷۴
 احمد حسین خان امروعوی ۱۳۵
 احمد حسین مدنی (مولانا -) ۲۰۳
 احمد خان (سید -) ۱
 احمد خان ۲۲۳ ، ۲۲۶
 احمد خان سیروالی ۲۲۵
 احمد دین (مولانا -) ۶۸
 احمد دین ۲۲۰
 احمد ربانی (فرزند دکتر مولوی محمد شفیع) ۱۸۴
 احمد رومی ۳۷
 احمد سعید بن ابو سعد مجددی ۱۷۸
 احمد شاه ۱۱۸ ، ۲۱۲
 احمد شاه ابدالی ۲۱
 احمد شاه اسلام ابدالی ۱۴
 احمد شاه پادشاه درانی ۱۸۱
 احمد شاه پادشاه غازی ۱۱۸
 احمد شاه پادشاه مغول ۱۸۸
 احمد شاه قادری (حافظ -) ۹۴
 احمد شمس الدین ابن خلکان ۱۴۸
 احمد عطاء الرحمن ۳۰۸
 احمد علی ۲۹۲
 احمد علی گل ۱۷۸
 احمد قریشی حسین احمد قلعه داری (پرفسور -)
 ۱۲
 احمد مجددی ۱۶۵
 احمد مخدوم بخاری ۲۶۷
 احمد نور ۲۹۱ ، ۲۹۱
 احمد نور ولد محمد سعید عرف افغان

- اصیل الدین ۳۰۵
اعتماد الدوله (پدر نور جهان بیگم) ۲۴۷
اعزاز علی (مولانا -) ۷۵
اعوان (رک : سلطان باهو) ۳۱۷ ، ۹۷
افتخار الدین ۲۴
افغان (رک : احمد نور ولد محمد سعید) ۲۱۱
افغان شاه (سید) ۱۴۴
اقبال ۲۰
اقبال (رک : علامه ، حکم الامت ، دکتر محمد اقبال -) ۱۶۸
اقبال بیگم (رک : گنجینه اقبال بیگم) ۲۷
اقبال مجددی (رک : محمد اقبال مجددی نقشبندی ، پرفسور -) ۱۳۷ ، ۱۳۶
اقدس رضوانی ۳۰۸
اکبر پادشاه ۱۰۴
اکبر خان ۲۵۴
اکرام (رک : سید محمد اکرم شاه - دکتر -) ۹۲
اکرام الدین ۲۰۷
امین الدین خان بن سید ابوالمکارم بن امیر خان الحسینی الهروی ۳۷
الاغانی ۳۷
العزیز الیمنی ۳۷
الله بخش ۳۳۳
الله داد بن عبدالحکیم ۳۳۴
الله دتا چودھری ۱۳ ، ۱۹
الله دین کولیانوالہ ۲۰۱
الله یار خان (مولانا -) ۳۰۱
العزیز الیمنی ۲۹۷
المولی حسن طاهر ۱۱۰
الهداد بن قطب الدین حکیم المعروف بہ ابو حکیم ۲۸۲
الهداد سرھندی ۲۴۸
الہی بخش ابن میان نورالله (رک : حافظ الہی بخش) ۸۱
الہی بخش شایق (حافظ -) ۶۹
الہی بخش ولد میان جیون ۱۹۹
امام ابو حامد محمد بن محمد الغزالی (رک : غزالی و امام محمد غزالی)
امام ابو حنیفہ (رک : امام اعظم) ۱۱۰ ، ۱۱۵ ، ۲۸۷ ، ۲۱۹
امام اعظم (رک : امام ابو حنیفہ) ۱۱۵ ، ۲۲۴
امام اعظم (رک : جلال الدین سیوطی) ۳۱۴
امام الدین ۲۶۱
امام الدین بن عبدالرسول ۱۸۵
امام بخش ۱۳۹
امام بخش پسیانوالہ ۱۳۷
امام بخش صاحب مہاروی ۱۰
امام بخش ولد خواجہ نور اللہ لاہوری ۱۶
امام بدر الدین ۳۰۳
امام جعفر صادق (ع) ۳ ، ۱۰ ، ۲۶۹
امام حسین (ع) ۲۰
امام ربانی مجدد الف ثانی (رح) ۱۳۳ ، ۱۳۵ ، ۱۶۰ ، ۱۷۴ ، ۱۷۵
امام صالح محمد بن سعید بن حسن بوصیری ۲۸۹
امام علی (ع) ۱۷۸
امام علی بن موسی الرضا (ع) ۱۱۹
امام غزالی ۱۵۷
امام فخر الدین رازی (رک : امام فخر رازی) ۲۹۲
امام فخر رازی ۳ ، ۳۰۴
امام مالک ۱۰۳
امام مجد الدین فیروز آبادی ۶۹
امام محمد زکریای رازی ۲۸۱
امام محمد غزالی طوسی (رک : غزالی) ۵۵ ، ۷۶ ، ۷۸ ، ۹۹ ، ۱۷۵ ، ۱۷۷ ، ۲۵۰
امان اللہ ۱۷۲
امان اللہ صاحب (ملا -) ۱۷۲
ام بتول ۳۴۴
امتیاز حسین شاہ (سید -) ۲۶۲

اورنگ زیب بهادر پادشاه (رک: اورنگ زیب عالمگیر) ۲۶، ۵۱، ۷۶، ۱۰۷، ۱۴۷، ۲۴۸، ۲۵۰، ۲۶۲، ۳۴۷

اورنگ زیب عالمگیر ۱۰۷، ۱۱۶، ۱۳۵، ۱۸۶، ۳۱۲

اورنگ زیب شاه پادشاه مرید رحمت خان (رک: محمد اورنگ زیب) ۱۳۰، ۱۴۹

اهورا مزدا ۱۴۶

ایرانی ۳۲۱

ایرج افشار ۹۰، ۲۴۶، ۲۵۴

ب

بابا بلهی شاه قصوری ۱۳۶

بابا جی درپه وی ۱۹۲

بابا چوچو (رک: سعید) ۱۵۰

بابا حسین ۱۵۲

بابا غنی شاه (رک: عبدالغنی بابا) ۶۳

بابا فرید گنج شکر (رک: خواجہ فرید الدین گنج شکر) ۹۶

بابا لال صاحب ۲۸۷

بابا نانک ۱۱۲

بابا ولی قندھاری ۱۱۲

بابای اردو (رک: مولوی عبدالحق، دکتر) ۳۱

بابای پنجابی (رک: بلہی شاہ، پدر زبان پنجابی) ۱۰۰

بابر پادشاه ۱۰۴

باغ علی نسیم ۳۴۰

باغ و بہار خان ۱۸۱

باقی باللہ نقشبندی ۵۶

باللہ بخش ۲۱۴

باوا نانک صاحب (رک: بابا نانک) ۲۰۴

بجرا عشق (رک: حافظ برخوردار) ۸۳، ۸۴

بخاریان (سلسلہ) ۱۹

بختیار بیک ۱۹۲

بدر ۲۸۰

امداد علی مبارکپوری ۲۷۱

ام سلمہ ۳۲۴

امیر (ع) (رک: علی «ع») ۹۹

امیر آخوند میر ۱۸۶

امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (ع) (رک: علی) ۲۲، ۲۸۳

امیر المؤمنین لودھانوی ۱۷۷

امیر امارت بہاولپور ۵، ۱۸

امیر حسین ہروی ۴۸

امیر خسرو (رک: امیر خسرو دہلوی) ۹۷، ۱۱۰، ۲۶۵، ۲۸۴، ۲۸۶، ۲۹۹

امیر خسرو دہلوی ۵۹، ۱۵۲، ۱۵۴، ۲۰۷، ۳۴۶

امیر خواجہ بن ذالمنند بن عمر القودنا ۱۸۶

امیر دوست محمد خان ۲۵۴

امیر سید علی ہمدانی ۳۱۵

امیر سید محمد گیسو دراز ۹۵

امیر شاہ قادری ۳۲۷

امیر غازی الدین خان بہادر ۲۴۷

امیر کللال ۱۷۲

امیر کبیر (رک: میر سید علی ہمدانی) ۳۲۶

امیر مراد علی خان التالپر زادہ ۱۲۳

امین ۳۶

امین الدنیا سراج الدین عبداللہ صوفی الشطاری ۲۴۳

امین الدین احمد صدیقی انوری ۱۱۴

امین الدین خان ۴۹

امین اللہ جہان آبادی ۲۵۱، ۲۶۹

انعام الحق کوثر (رک: محمد انعام الحق کوثر، دکتر) ۲۳

انوار صولت ۱۵۹

انور حسین ۱۱۰

انیس شاہ جیلانی (سید) ۱۲۰

- بدر الدین بن شیخ ابراہیم سرہندی ۱۹۴ ، ۲۵۱
 بدر الدین اسماعق ۲۳۸
 بدر الدین پسر میان فقیر خیر اللہ ۲۹۱
 بدر الدین خلیفہ ۶
 بدر چاچی ۸۶
 برج لعل ۳۰۳
 برخوردار ۳۴۲
 برق (رک: غلام جیلانی برق ، دکتر -) ۱۱۳
 برہان الدین (رک: سبط ابن الجلی) ۱۶۱
 برہان الدین چشتی ۱۸۱
 برہان الدین خان ۲۴۸
 برہان بن صدر الشریعہ ۱۴۳
 برہنہ ۳۴۱
 بشارت نوشاہی (سید -) (رک: سید بشیر احمد بشارت نوشاہی) ۸۰
 بشریشکہ ۲۸۵
 بشیر احمد بشارت نوشاہی (سید -) ۸۰
 بلوچ (رک: نبی بخش خان بلوچ ، دکتر -) ۳۷
 بلہی شاہ (رک: بابا بلہی شاہ) ۱۰۰
 بولاقی ۳۴۵
 بہاء الحق ۲۲۷
 بہاء الحق زکریا ملتانی ۲۹۸
 بہاء الحق والدین البخاری النقشبندی ۷۳
 بہاء الدین ۳۶ ، ۳۱۴ ، ۳۲۷
 بہاء الدین (رک: خواجہ نقشبندیہ ، شاہ نقشبندی) ۷۵
 بہاء الدین بن ابراہیم ۳۴۷
 بہاء الدین ابن محمود ابن ابراہیم ۱۶۵
 بہاء الدین عاملی ۱۳۹
 بہاء اللہ ملتانی ۱۲
 بہادر شاہ ظفر ۲۸۷
 بہادر ملتانی ۳
 بہار مصری برہمن ۲۸۷
 بہتی (رک: قمر الدین احمد بن فتح الدین) ۲۲۱
- بہرہ ور سلطان ۳۲۴
 بہلی شاہ ۱۰۰
 بہمن زمان ۸۹
 بی بیان پاکدامن (لاہور) ۱۷۰
 بیدل ۲۹
 بیگم ریحانہ عطاء اللہ ۳۰۸
 (رک: ریحانہ)
- پ
 پادشاہ صاحبقران جہان ۱۶۷
 پادشاہ عالمگیر ۲۵۱
 پدر زبان پنجابی (رک: بلہی شاہ ، بابای پنجابی) ۱۰۰
 پرویز گزار ۱۸۱
 پور چند ۵۱
 پھلو شاہ ملتانی (سید -) ۵
 پی پی پیکر (بی بی پیکر) ۳۴۴
 پیر بلہی شاہ (رک: بلہی شاہ) ۱۰۱
 پیر پاگرو ۵۷
 پیر جہندو (رک: پیر وہب اللہ شاہ) ۴۷ ، ۴۸
 پیر حزب اللہ شاہ ۵۷
 پیر حسام الدین راشدی (رک: پیر سند ، پیر راشدی) ۲۸ ، ۳۲ ، ۶۲ ، ۱۳۲
 پیر خورشید قریشی ۲۳۶
 پیر دستگیر ۲۲۲
 پیر راشدی (رک: پیر حسام الدین راشدی) ۲۸
 پیر رشد اللہ شاہ ۵۲
 پیر زادہ (رک: مجموعہ پیر زادہ) ۱۰۳
 پیر سند (رک: سید پیر حسام الدین راشدی) ۲۸
 پیر سید انجمن شاہ بخاری ۳۱۶
 پیر شہاب الدین ۲۷۶
 پیر عالم شاہ ۱۲
 پیر علی بن ابوالفتح خلیج ۱۸۹

تیمور شاه ۲۳۹
تیمور شاه افغانی ۱۱۸
تیموریان هند ۱۳۷

ج

جالینوس زمان ۸۹
جامی (رک: نور الدین عبدالرحمن جامی) ۱۰
' ۱۶ ' ۳۹ ' ۴۴ ' ۵۹ ' ۸۵ ' ۱۱۴ ' ۱۶۳
' ۱۹۷ ' ۱۹۸ ' ۲۷۷ ' ۲۸۲ ' ۲۸۳ ' ۲۸۴
۲۸۹ ' ۳۰۶ ' ۳۰۷ ' ۳۳۸ ' ۳۴۶
جان محمد ۳۴۴
جاوید گلزار ۱۸۱
جزری ۱۵
جزری ۳۳۱
جعفر بن منصور ۲۷۳
جعفر بن منصور الیمنی ۲۶۸
جعفری صاحب (حاج —) ۳۴
جگر مراد آبادی ۱۸۹
جگن ہندی ۶۵
جلال الدین دوانی ۳۸ ' ۳۹ ' ۴۱ ' ۱۰۹
۳۳۷
جلال الدین سیوطی ۴۰ ' ۷۹ ' ۲۲۵ ' ۲۸۳
۳۱۴
جلال الدین ہمای ۹۳
جلال پریشان ۷۱
جلال محمد تھانیسری ۸۴
جمال ۱۴۷
جمال الحسنین ۳۲۴
جمال الحسینی (رک: عطاء اللہ ابن فضل اللہ)
۲۵۵ ' ۲۹۶
جمال الدین ۳۹
جمال الدین محمد ابراہیم بن یحییٰ بن علی الانصاری
المروی ۲۵۳
جمال اللہ (حافظ —) ۸۶
جمال بن میان احمد ۱۱۰

پیر علی محمد راشدی ۲۸۰
پیر محب اللہ شاہ (مولانا سید —) ۵۰ ' ۵۱
پیر محمد اعظم (مولانا —) ۲۱۳
پیر محمد حسن (دکتر —) ۶۶ ' ۶۷
پیر محمد راشد (رک: ساء روضہ والا) ۴۹ ' ۵۱
۵۵ ' ۵۶
پیر محمد زمان ۶۲
پیر محمد سعید شاہ ۲۱۷
پیر محمد صاحب ۶۳
پیر نجی اللہ راشدی ۴۲
پیر نصیر الدین شاہ ۳۲۲
پیر وہب اللہ شاہ (سید — رک: پیر جھندو) ۴۷
پیلو ۳۱۲

ت

تابن میاجاتی بغدادی حنفی (رک: احمد بن علی
تغلب) ۷۷
تاج الدین ۱۷۹
تاج الدین (خلیفہ* خواجہ محمد باقی باللہ) ۱۶۳
تاج الدین زرین رقم ۱۸۲
تاج الدین ولد عبدالعزیز نارووالی ۸۷
تاج محمد ۳۲۶
تاج محمود بن عثمان ۱۴۵
تبریزی ۶۰
تبسم قریشی (رک: محمد رمضان قریشی قلعه
داری) ۱۲۸
تراب علی شاہ ابن شاہ محمد کاظم قلندر علوی
قادری ۲۲۱
تروم آلمانی (دکتر —) ۵۳
تسکین ۲۸۴
تفتازانی ۱۷۱
تقی الدین محمد بن ابی الحسن الحسینی ۳۱۱
تقی دہلوی ۱۹۸
تولری شریف (رک: خواجہ سید عبدالقادر شاہ)

حاج محمد دین اشرفی ۳۲۲
 حاجی اسرار الحق (مولانا) ۳۲۲
 حاجی امداد اللہ مہاجر مکی ۳۲۹
 حاجی بہادر (رک : خواجہ کوهائی) ۳۱۷
 حاجی دوست محمد قندھاری ۱۶۲
 حاجی سعد اللہ لاهوری ۹۶
 حاجی سنیدیہ والی کوالیار ۱۱۹
 حاجی صدر ۱۵۷
 حاجی طغرل ۱۹۵
 حاجی محسن بن حاجی شہاب ۱۹۷
 حاجی محمد ۸۴
 حاجی محمد حسین ۲۳۱
 حاجی محمد کبیر صاحب کھول ۱۶
 حاجی محمد نوشہ گنج بخش رک : حاجی نوشاہ ،
 نو شاہ گنج بخش) ۸۵ ، ۸۳ ، ۸۰
 حاجی محمود ۷۶
 حاجی نوشاہ (نوشہ) گنج بخش رک : حاجی محمد
 نوشہ گنج بخش) ۸۳ ، ۸۲ ، ۸۱ ، ۸۰
 حاذق العصر رک : حکیم محمد یحیی خان شفا)
 ۳۲۰
 حافظ ۱۱۳ ، ۳۱۶
 حافظ احمد یار ۱۵
 حافظ بن حجر عسقلانی ۶۹
 حافظ بن صلاح ۳۸
 حافظ بن طاہر احمد بن محمد الاصبہانی ۵۲
 حافظ بن عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن مودہ الشرمذی
 ۳۱۸
 حافظ ابی بکر البیہقی ۲۴۷
 حافظ احمد الحنفی القادری الشاوری ۲۴۱
 حافظ السخاوی ۴۸
 حافظ الہی بخش ۸۱
 حافظ الہی بخش ابن شاہ نور اللہ (رک : الہی
 بخش) ۸۵
 حافظ الہی بخش شایق ۶۹

جمال خادم ۲۱۸
 جمال سویدا (رک : حکیم نبی خان) ۹۰ ، ۹۱
 جمشید بن مسعود بن طبیب ۲۴۹
 جمشید بن مسعود بن محمود الطیب الکاشی
 (رک : الغیث) ۱۴۸
 جمشید زمان ۸۹
 جمشید گلزار ۱۸۱
 جمیل احمد رضوی (سید) ۱۰۲ ، ۱۰۳
 جمیل النساء احمد (خانم) ۲۷۹
 جناب نواب صاحب ۱۸
 جنونی ۲۵۹
 جنید ۱۴۸
 جوالا منگہ ۲۸۴
 جواہر رقم (رک : محمد مستقیم) ۱۲۵
 جواہر لال ولد موهن لال ۲۸۷
 جهاندار شاہ بہادر ۱۵
 جهانگیر پادشاہ ۲۶۹ ، ۲۸۵
 جھجو ۳۴۴
 جی بابا ۱۱۵
 جیس رام ۲۸۲

ج

الجترالی ۱۲۶
 چشتیہ ۱۹۰
 چلبی ۲۹۱
 چوراهی صاحب ۳۴۱
 چوہدری رشید نیاز ۱۶۹
 چوہدری عبدالعزیز ۶۰
 چوہدری عبدالغفور ۱۱
 چوہدری محمد صادق ۳۰۷

ج

حاتم بن ابراہیم ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۲۷۱ ، ۲۷۲
 ۲۷۳ ، ۲۷۴
 حاج سید محمود شاہ (مولانا) ۳۲۳

حافظ محمود شیرانی ۲۶۳
 حافظ مرتضی بن محمد خان شهاب الدین زئی
 خویشکی قصوری ۱۰۰ ، ۹۹
 حافظ مولوی محمد عالم ۳۴۰
 حافظ والہ یوم ۱۱۱
 حامد ۸۷
 حامد بن فضل اللہ (رک : درویش جمالی) ۲۳۸
 حامد بن محمد بن المولوی (رک : ابو حامد بن
 محمد بن النقیب الموسوی احسن اللہ) ۷۱
 حامد علی بن حکیم فیض رسول ۱۳۷
 حبیب الرحمن (مولانا -) ۲۲۸
 حبیب الرحمن اگروری (مولانا -) ۳۰۴
 حبیب اللہ القندھاری ۲۵۴
 حبیب اللہ الیاسی ۸۴
 حبیب اللہ شاہ غرشین (مولانا سید -)
 غر : کوه ، شین : سبز (بہ زبان پشتو) ۲۱۵
 حبیب اللہ نور اللہ ۲۸۱
 حبیب طبیب ۳۶
 حسام الدین ۱۰۷ ، ۸۳
 حجازی ۳۲۱
 حسام الدین شیخ پیر محمد بن شیخ عبداللہ
 اللاہیچی الدہلوی ۱۷۷
 حسامی ۲۰۲
 حسن (ع) ۲۰
 حسن (رک : خلیفہ سلطان) ۲۱۲
 حسن آجی ۲۵۳
 حسن الصغانی ۶۷
 حسن بن علی بن محمود بن ضیاء الدین علی بن
 محمود العمادی ۲۸۱
 حسن بن محمد (رک : اکسیر ، رامی) ۱۰۰
 حسن بن محمد شاہ فناری ۲۳۹
 حسن بن محمد قمی (رک : نظام نیشابوری) ۷۸
 حسن بن نوح ۲۶۸ ، ۲۷۱ ، ۲۷۴
 حسن بیک ملتانی ۱۱۱
 حسن خواجہ ۱۴۳

حافظ برخوردار ۲۲۰ ، ۳۴۱
 حافظ برخوردار بحرالعشق (رک : حافظ محمد
 برخوردار) ۸۳
 حافظ جمال اللہ فقیر اعظم ۸۴
 حافظ جنی (رک : میرزا فصیح زبانی) ۲
 حافظ حسین الوہبی (سید -) ۹
 حافظ دلاور ۱۷۸
 حافظ سخاوی ۴۸
 حافظ سید احمد شاہ قادری ۹۴
 حافظ شاہ جمال اللہ صاحب ۳۴۱
 حافظ شیرازی ۱
 حافظ صحت ۳۴۱
 حافظ عبداللطیف ۳۱۹
 حافظ عبدالکریم مر سلسلہ نقشبندیہ ۷۳
 حافظ غلام جیلان ۲۵۰
 حافظ غلام جیلانی ۳۴۲
 حافظ غلام جیلانی بن حافظ غلام حبیب پشاور
 ۲۵۵
 حافظ غلام ربانی ۳۱۷
 حافظ فقیرالدین ۳۴۱
 حافظ لطف اللہ ۳۱۸
 حافظ محمد الحارثی ۵۸
 حافظ محمد برخوردار بحرالعشق ۸۴
 حافظ محمد بن محمد الحافظی نقشبندی ۱۶۲
 حافظ محمد پناہ غازی الدین خان فیروز جنگ
 منشی ۲۷۹
 حافظ محمد چراغ ۲۲۴
 حافظ محمد حیات ربانی نوشاہی ۸۱
 حافظ محمد صدیق ۳۳۷ ، ۳۳۸
 حافظ محمد صدیق لاہوری ۱۳۵
 حافظ محمد ضیاء الدین ۲۱۰
 حافظ محمد طبیب الرحمن ۲۰۵
 حافظ محمد نواز ۲۴۱
 حافظ محمد نواز نقشبندی مجددی ۳۴۱

- حکیم شیخ احمد وزیر آبادی ۸۳
حکیم عبدالرسول بهکری سهروردی ۱۶۳
حکیم عبدالغنی ۶۶
حکیم علاء الدین ۳۲۰
حکیم غلام رسول ۷۳
حکیم غلام نبی ۳۴۱
حکیم لامعی ۱۷۲
حکیم محمد اسمعیل عظیم ۱۹۱
حکیم محمد اصغر مستالوی (رک : صاحبزاده حکیم محمد اصغر مستالوی) ۶۴
حکیم محمد اکبر ارزانی (رک : محمد اکبر ارزانی) ۲۸۶ ، ۲۸۱ ، ۸۲ ، ۶۶ ، ۱۶
حکیم محمد سعید ۱۱۳
حکیم محمد شریف خان ۴
حکیم محمد شریف خان دهلوی ۲۸۶
حکیم محمد موسی امرتسری ۱۳۲ ، ۳۴ ، ۳۴۳
حکیم محمد مؤمن تنکابنی ۱۲۰
حکیم محمد نبی خان (رک : جمال سویدا) ۹۰ ، ۹۱
حکیم محمد یحیی خان شفاحاذق العصر (رک : حاذق العصر) ۳۲۰
حکیم مولوی لطف الرحمن علیجمعی ۳۱۹
حکیم مؤمن حسینی ۱۶
حکیم نظامی گنجوی (رک : نظامی گنجوی) ۳۰۶
حکیم نعیم الدین زبیری ۲۸۰
حکیم نوعی ۱۷۲
حکیم نیاز احمد ۲۷
حکیم نیر واسطی ۱۱۲ ، ۱۱۳
حکیم هلالی ۱۰۷
حکیم همایون (رک : حکیم حمام «همام») ۱۱۲
حکیم حاج احسن ۱۸۵
حماد ۲۸۴
حماد بن ابی سلیمان مسلم الاشعری ۲۲۴
حمدالله سنندلی ۲۱۳
حمزه محمد ابراهیم جمال ۲۵۱
حمید الدین ۳۳۷
- حسن طاهر (المولی -) ۱۱۰
حسن علاء منجری ۱۷۷
حسن کاندهلوی ۱۹۶
حسن گل محمد ۳۲۸
حسن محمد ۱۳۷ ، ۱۳۸ ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ ، ۳۴۱
حسن محمد بن جمال ملوانی ۲۲۵
حسین (ع) ۲۰
حسین بن اسماعیل ۱۷
حسین بن سعید الاهوازی ۲۷۹
حسین شهاب الدین السامی الناملی ۲۰۸
حسین بن عالم بن ابی الحسن الحسینی ۱۹۶
حسین بن عبدالله بن محمد ۲۵
حسین بن علی (ع) ۲۶۹
حسین بن علی بن محمد بن الولید ۲۷۳ ، ۲۷۹
حسین بن معین المیبدی ۹۸
حسین بن منصور بن غلام علی ۱۷۶
حسین خان ۱۹۶
حسین خان افغان ۲۸۶
حسین عالم بن ابی الحسن الحسینی ۹۸
حسین علی ۲۵۶
حسین معز ۲۵۰
حسینیہ ۲۵۱
حضور احمد سلیم (پرفسور -) ۶۰
حنیف (رک : ابوالاثر حنیف جالندهری) ۸۹
حنیف الله صالح (مید -) ۲۴۳
حکیم اجمل خان ۲۸۲
حکیم اجمل خان دهلوی ۲۴۵ ، ۲۸۹
حکیم احسن الله خان ۲۸۱
حکیم امیر الله منبولی ۲۶۵
حکیم بقراط ۲۸۲
حکیم حمام ((همام)) (رک : حکیم همایون) ۱۱۲
حکیم خیرالدین ۳۲۱
حکیم زلالی خوانساری ۹۶ ، ۱۵۰
حکیم سنایی ۳۲۶
حکیم شمس الدین احمد قریشی (مولانا -) ۳۱۳

خدیجه صابره ۳۰۸
 خسرو ۴۷
 خصال الدین محمد احمد الحسینی ۲۹۶
 خضر (ع) ۲۳۴
 خلیفہ سلطان (رک : حسن) خلیفہ عبدالمجید
 خلیفہ ۲۱۲ ، ۳۰۵
 خلیفہ محمود نظامی ۵۵ ، ۴۹
 خلیل الرحمن (مولانا -) ۲۹۰
 خواجوی کرمانی ۴۵
 خواجہ (رک : فیض اللہ ولد محمد اسحاق) ۱۹۴
 خواجہ آصفی بن خواجہ نعمت اللہ کوهستانی
 ۱۰۰
 خواجہ امیر احمد (شیخ -) ۲۱۶ ، ۲۱۴
 خواجہ ایوب ۲۵۱
 خواجہ باقی باللہ ۱۴۳
 خواجہ بختیار کاکي ۱۷۶
 خواجہ بن یوسف قوم وتو ۳۴۲
 خواجہ بہاء الدین ملتانی ۵۳
 خواجہ بہاء الدین نقشبند ۱۴۳
 خواجہ پارما (رک : عبید اللہ البخاری) ۱۶۳
 خواجہ حافظ محمد عاقل ۱۸
 خواجہ سید پوری ۱۲۱
 خواجہ سید عبدالقادر شاہ (رک : تواری شریف)
 ۶۳
 خواجہ شاہ نور محمد ۲۱۷
 خواجہ شیرین ۳۳۰
 خواجہ شیرین ولد خواجہ بابا ۲۴۰
 خواجہ صفی اللہ نقشبندی ۴۷
 خواجہ ضیاء الدین ۱۸۶
 خواجہ عبدالحمید عرفانی (دکتر -) ۲۶ ، ۲۷ ،
 ۱۸۶
 خواجہ عبدالخالق غجدوانی ۲۸۳
 خواجہ عبدالرحیم ۲۱۳
 خواجہ عبدالرشید (رک : رشید ، سرہنگ ،
 دکتر -) ۹۳ ، ۹۴ ، ۱۳۰

حمید الدین احمد کرمانی ۲۷۴
 حمید الدین کرمانی ۲۷۷ ، ۲۷۰
 حمید بن بیادہ بن مبارک ۲۵۰
 حمید شاہ ۲۱۱ ، ۲۱۲ ، ۲۱۳
 حمید شاہ قلندر ۹۵
 حمیدہ (خانم -) ۲۳۷
 حیات اللہ ولد محمد مراد کوکھر ۹۹
 حیدر (ع) ۳۲۵
 حیدر علی ۱۷۵

خ

خاقانی ۱۴۸ ، ۲۲۵
 خاقانی شروانی (رک : خاقانی) ۵۳
 خالد بن عبداللہ الازہری ۳۲۸
 خالد الازہری ۱۵۱
 خالدہ آفتاب اصغر (دکتر -) ۱۰۶
 خانجہان بہادر ظفر جنگ ۲۸۹
 خان حبیب اللہ خان ۱۰
 خاندان پیر جہندو ۴۷
 خاندان قلیچ خانی ۵۴
 خاندان فاضلیہ چشتیہ ۲۴۱
 خاندان مغلیہ ۱۶۷
 خان عبدالحلم خان خویدی ترین ۷ ، ۱۰
 خان عبدالقادر خان بادوزئی ۶
 خان قلات (رک : میر احمد خان) ۲۳
 خان محمد ۷۱
 خان ملک چکووالیہ ۱۹۸
 خانم مظاہری ۱۳۱
 خدا بخش ۲۰۱
 خدا بخش چشتی (حافظ -) ۲۱۴ ، ۳۱۶
 خدا بخش ملتانی (مولانا -) ۱۶۱
 خدا داد ۳۴۶
 خدا یار ۳۱۴
 خدا یار عباسی ۵۶

- خواجه عبدالکریم ۲۸۹
 خواجه عبدالله انصاری (۵۱، ۱۷۵، ۱۷۷،
 ۲۸۳
 خواجه عبدالله احرار (۴۹، ۹۵، ۱۶۰، ۱۷۶،
 ۳۲۶
 خواجه عصمت الله (رک: رشید الدین صدر
 التبریزی) ۱۵۲
 خواجه علاء الدین ۲۳۹
 خواجه علی بن خواجه نواب علی ۱۱۹
 خواجه علی محمد ۱۴۰
 خواجه علی محمد مجددی نقشبندی ۱۳۷
 خواجه غلام فریدی چاچروی ۱۷۱
 خواجه فریدالدین گنج شکر (رک: فرید شکر
 گنج) ۲۳۸، ۸۷
 خواجه کلیم الله ۱۳۹
 خواجه کلیم الله نقشبندی مجددی ۱۳۷
 خواجه کوهانی مشهور (رک: حاجی بهادر
 صاحب) ۲۱۷
 خواجه گیسو دراز (رک: سید محمد حسینی) ۲۸۰
 خواجه مجدد الف ثانی (رک: امام ربانی مجدد الف
 ثانی) ۴۰
 خواجه محمد اعظم بن خیرالزمان خان کشمیری
 مجددی ۱۳۴
 خواجه محمد افضل (رک: فضل علی) ۱۷۷
 خواجه محمد باقی بالله ۱۶۳
 خواجه محمد بن ملا محمد رحیم ۱۶۵
 خواجه محمد پارسا ۳۲۹
 خواجه محمد خان اسد ۱۵۹
 خواجه محمد سراج الدین ۱۷۲
 خواجه محمد سعید بن محمد نقشبندی لاهوری
 ۱۳۳
 خواجه محمد سلیم کول (دکتر -) ۱۴۵، ۱۴۶،
 ۱۴۸
 خواجه محمد صدیق (حاجی -) ۱۱۵
 خواجه محمد عبدالرحمن (مولانا -) ۲۲۸، ۲۲۹
 خواجه محمد فاضل شاه ۱۴۱، ۱۴۳
 خواجه محمد گیسو دراز (سید -) ۱۸۳
 خواجه محمد معصوم ۱۷۲
 خواجه محمد معین الدین بن خواجه خاوند محمود بن
 خواجه میر سید شریف ۶۹
 خواجه محمد نعیم خان ۱۲۲
 خواجه محمود بخش ۲۱۵، ۲۱۶
 خواجه میان محمد ۲۱۶
 خواجه میر احمد ۲۱۴، ۲۱۵
 خواجه میر علی التبریزی ۲۶۷
 خواجه ناظم الدین ۲۴۶
 خواجه نصیر الدین ۲۷۵
 خواجه نصیر الدین طوسی ۱۰۶، ۱۹۷، ۲۵۷،
 ۲۷۷، ۲۷۹
 خواجه نصیر الدین محمود چراغ دهلی ۱۳۵
 خواجه نقشبندی (رک: شاه نقشبند، بهاء الدین
 نقشبند) ۷۵
 خواجه نور محمد ۲۱۵
 خواجه (رک: موسی) ۱۷
 خوشحال خان ختک ۱۴۲، ۲۴۹
 خوش دامن (بانو -) ۲۷
 خوش محمد ۲۴
 خویشکی قصوری (رک: عبدالله بن عبدالحق
 خویشکی قصوری) ۹۹
 خیام ۲۰، ۱۱۳
 خیر الدین محمد خوشحال ۲۴۰
 خیر محمد (مولوی -) ۳۰۴
 ۵
 داتا گنج بخش (رک: ابو علی بن عثمان عجوبی
 جلابی غزنوی) ۱۰، ۹۹، ۱۱۲
 داد بن خلیفه فتح علی بن محمد نومی ۱۷۳
 داراشکوه ۹، ۱۳، ۱۷۴
 داعی ادريس ۲۷۱

رازی خان ولد عصام ۳۳۷
 راشد حسین شاه (سید -) ۳۱۶
 راشدی (خاندان -) ۵۲
 رفت (رک : رأفت احمد المجددی) ۱۷۳
 رأفت احمد المجددی (رک : رأفت) ۱۷۳ ، ۱۷۸
 راکلوس ۲۸۴
 رام رکھی ۳۰۸
 رانجه ولد حافظ جمال محمد ۱۶
 رای زاده نبرترا ۳۰۸
 رتن سنگھ ۲۸۷
 رجبعلی (سید مولوی -) ۱۲
 رجبعلی علی ارسطو جاہ (سید -) ۲۳۴
 رجبعلی خان بہادر (سید -) ۲۳۵ ، ۲۳۶
 رحمت اللہ (حاج -) ۱۳
 رحمت اللہ بن حافظ محمد تقی ۱۴
 رحمت اللہ خان سامی (رک : رحمت علی خان)
 ۲۲۴
 رحمت خان (پیر طریقت اورنگ زیب پادشاہ . ۳۰
 رحمت علی خان ۲۲۶ ، ۲۲۷
 رحمت علی خان سامی (مولانا -) ۲۲۳ ، ۲۲۵
 رحیم اللہ (مولانا -) ۱۵۱
 رحیم بخش (مولوی (رک : میان تاج الدین) ۱۷۹
 رحیم بخش ۲۱۴
 رحیم بخش طارق ۳۲۵
 رحیم بخش اجمیری (مولوی -) ۱۷۳
 رحیم خان (مولوی -) ۳۰۲
 رسم ۲۳۴
 رسم زمان ۸۹
 رسم علی شاہ سید ۳۳۰
 رسول اکرم (رک : محمد مصطفی «ص») ۲۱
 رشد اللہ شاہ (رک : پیر رشد اللہ شاہ) ۶۳
 رشید (رک : خواجہ عبدالرشید ، دکتر -) ۹۳
 رشید الدین صدرالتبریزی (رک : خواجہ عصمت اللہ)

داعی الاسلام ۱۱۷
 داود بن حاجی سلیمان بن حاجی فقیر ۱۲۵
 دتار (رک : کیفی) ۱۰۳
 درویش خان (رک : محمد حیات) ۱۲۴
 درویش محمد حکیم ۱۸۳
 درویش مصطفی المولوی البلغرادى (رک :
 مصطفی المولوی البلغرادى) ۲۸۲ ، ۲۸۳
 دوار کا داین ۳
 دوست محمد ۵۶
 دوست محمد (رک : دوست محمد قندهاری) ۱۷۵
 دوست محمد بن ملا امیر محمد کاملی ۱۴
 دوست محمد خان ۲۱۴
 دوست محمد قندهاری (حاجی -) ۱۶۲ ، ۱۷۲ ،
 ۱۷۳
 دوست محمد نومی ۱۷۶
 دوست علی (رک : نور نامہ ، دوست علی) ۸۴
 دولت شاہ بن علاءالدولہ بخت شاہ الغازی سمرقندی
 ۱۷۹
 دولت علی ۲۴۲
 دہخدا ۱۰۵
 دہخدای پاکستان (رک : سید عبداللہ ، دکتر -)
 ۱۰۵
 دیالسنینگ ۱۰۱
 دیدار علی ۲۶۸
 دین محمد ۲۰۱
 دیندار ۱۲۵
 دیونی ۲۵ ، ۲۹ ، ۳۳ ، ۱۰۲
 ذ
 ذوالفقار علی شاہ (سید -) ۲۶۳
 ذویب ۲۷۰
 ذ
 راجہ محمد یوسف جہلمی ۲۰۶
 راحت حسین (سید -) ۱۹۷
 رادھا کشن ولد بہت ۲۳۰

زین الدین (رک : مولانا زین الدین ، میان صاحب) ۷۳
 زین الدین الخوافی (رک : ابو بکر بن محمد بن علی ، زین الخوافی) ۷۰
 زین الدین علی بن احمد شاہی ۲۵۹
 زین الدین قاسم بن الفقیر انصاری ۲۵۳
 زین العابدین ۳۳۴
 زین العابدین ابراہیم آبادی ۲۲۲
 زین العابدین بن احمد بن ادیس ۷۸
 زین العابدین بن حافظ وجیہ الدین پشاوری ۲۵۶
 زین العابدین خراسانی ۲۷۶
 زین العابدین قاسم اصفہانی ۲۶۴
 زینب کبری (ع) ۳۹
 زین بنیم الحنفی ۳۱۳

س

ساء روضہ والا (رک : روضہ والا) ۵۵
 مابین محمد ۶۴
 سجان رای (رک : ہندو سجان سنگھ) ۲۸۷
 سبط بن الجلی (رک : برہان الدین) ۶۱
 سہارت شاہ ۲۱۱ ، ۲۱۲
 سجاد بریلوی ۱۹۳
 سچو یار ۱۲۰
 سخی محمد ۲۱۶
 سدید الدین کاشغری ۲۲۰
 سراب بدخشانی ۲۷۶
 سراج الدین ۱۹۷ ، ۲۴۴
 سراج الدین صاحب مروت (مولانا) ۱۶۱
 سراج الدین عبد اللہ ۳۳۷
 سراج الدین عبد اللہ بن بول محمد کمال الدین الشطاری ۲۴۳
 سراج الدین علی خان آرزو ۸۸ ، ۹۲ ، ۱۰۴ ، ۱۹۷
 سرخوش ۲۵۵
 سردار سید طاہر سیف الدین ۲۴۵

رشید فرزانه پور ۵۴ ، ۵۶
 رشید نیاز (رک : چوہدری رشید نیاز) ۱۶۹
 رضاء الشریف النجفی القمی الحسینی ۱۷۳
 رضاء اللہ عارف نوشاہی (سید -) ۲۱۱
 رضا پهلوی (والا حضرت ولایت عہد) ۱۱
 رضی الدین ابی نصر الحسن ابن علی الفضل بن الحسن الطبرمی ۱۹
 رضی نیشابوری ۱۹۴
 رفعت سلطانہ ۲۷
 رکن الدین ۷۱
 رکن الدین حسین بن ابی الحسن الحسینی رحمہ اللہ ۱۱۱
 رکن الدین شیخ الحدیث غورغشتوی (مولانا -) ۲۸۴
 رلدو رام ۲۸۴
 روحی ۲۸۳
 روختانہ ۵۵

روشن آرا بیگم (خانم دکتر -) ۱۳۲ ، ۲۸
 روضہ والا (رک : ساء روضہ والا) ۵۶
 رؤف احمد (رک : رأفت مجددی) ۱۷۸
 روسی (رک : مولوی) ۲۸۳
 روئی چند ۳۴۶
 رئیس امر و ہوی ۱۱۷
 ریاض احمد اشرفی (حافظ -) ۱۰۸
 ریجانہ (خانم ، رک : بیگم عطاء اللہ) ۳۰۹

ز

زاهد الحسینی (رک : قاضی محمد زاهد الحسینی) ۱۱۶
 زاهد درواجکی ۷۸
 زبیدہ صدیقی (خانم دکتر -) ۱۱ ، ۷ ، ۵
 زرتشت ۱۴۶
 زرین رقم (رک : تاج الدین زرین رقم) ۱۸۲
 زعفران ۱۴۳
 زکریا قزوینی ۲۳۳
 زید بن بدر عربی ۲۵۲

- سر سبنای ولد رام رتن ابن کش لعل ۲۸۴
 سرغازی برک : شهید ۹۶
 سعادت خان رنگین ۱۴۰
 سعد الدین تفتازانی ۲۸۷
 سعد الله ولد عبد العزيز ۱۸۶
 سعد الله ولد میان عبد السلام ۵۷
 سعدی شیرازی ۱۸۲ ، ۲۸۴
 سعید برک : بابا چوچو ۱۵۰
 سعید بن عبدالله الفیلسوف ۲۴۸
 سعید نفیسی ۱۶۸ ، ۶۰
 سکندر زمان ۱۸
 سلسله بنوریہ ۱۵۱
 سنگھ کھتری ۲۸۷
 سلسله فردوسیہ ۳۰
 سلسله گیلانی ها ۶
 سلسله موسمی زئی ۱۷۲
 سلسله نقشبندیہ ۷۳ ، ۷۴ ، ۱۶۵ ، ۳۰۸
 سلطان احمد ۸۱ ، ۱۳۸
 سلطان العارفین ۱۵۶
 سلطان ایرج زمان (چیف آف گھکر) ۲۹۸
 سلطان باہو ۸۵ ، ۹۷ ، ۱۳۹ ، ۱۷۱ ، ۳۱۷
 سلطان جهان شاہ ۱۸۱
 سلطان حسین بایقرا ۱۸۴
 سلطان دیبو (تیبو) ۱۱۳
 سلطان سرھندی ۲۳۴
 سلطان عبدالحمید پادشاہ عثمانی ۳۰۸
 سلطان علی مشہدی ۱۸۴
 سلطان فیروز شاہ بہمنی ۴۰
 سلطان محمد صفوی ۲۴۷
 سلطان محمد مراد آبادی ۲۰۰
 سلطان محمد ولد محمد بخش ۱۱۹
 سلطان محمود ۱۵۴ ، ۱۹۲
 سلطان محمود بن بابا جی درہ وی ۱۹۲
 سلطان محمود غزنوی ۱۸۱
- سلطان نادر ۱۱۷
 سلیم (رک : خواجہ محمد سلیم ، داکتر -) ۱۴۹
 سلیمان ۷۲
 سلیمان آہنگر ملتانی (مولانا -) ۱۸۶
 سلیمان بن احمد ۲۴۹
 سلیمان بن شیخ سعد الله ۱۳۵
 سلیمان داود السیقنی ۱۴۵
 سلیم خان بن یزید خان ۲۳۰
 سمرقندی ۵۵ ، ۱۵۷
 سہروردیہ (سلسلہ -) ۳۰۹
 سید آدم بنوری ۹۲
 سید آغا حسین ارسطو جاہی ۱۱ ، ۲۳۳
 سید ابو بکر بن محسن العلوی المحدث ۱۶
 سید اجمل حسین گردیزی ۱۲
 سید احمد ۱۵۳
 سید احمد بریلوی ۲۴۲
 سید احمد بن علان ۳۹
 سید احمد توختہ ترمذی ۱۷۰
 سید احمد حسین خان ۱۷۴
 سید احمد خان ۱
 سید احمد دہلوی ۳۲۷
 سید احمد ولد سید ملا محمد اسلم ۳۱۱
 سید احمد ولد قاضی فضل احمد ۳۰۷
 سید ارشاد حسین شاہ ۹۴
 سید اسماعیل جرجانی ۹۰
 سید اشرف علی (رک : عبدالفتاح) ۳۳۵
 سید انعدنہ شاہ ۴۰
 سید الف شاہ ۱۸۳
 سید امیر شاہ قادری ۳۳۱
 سید انور حسین نفیس رقم ۱۸۲
 سید بشارت نوشاہی ۸۰
 سید بشیر احمد بشارت نوشاہی ۸۰
 سید بہاد علی خان ۳۳۸
 سید پھلو شاہ ملتانی ۵

- سید پیر حسام الدین راشدی (رک : پیر سند ،
پیر راشدی) ۳۶ ، ۲۸
سید پیر دین شاہ جیلانی ۱۲۱
سید پیر محب اللہ شاہ ۵۱ ، ۵۰
سید پیر مہر علی شاہ گولروی ۳۲۲
سید پیر وہب اللہ شاہ ۵۰
سید جعفر بن منصور الیمنی ۲۷۱
سید جماعت علی شاہ علی پوری لاثانی ۳۴۱
سید جمال الدین افغانی اسد آبادی ۳۰۰
سید جمال اللہ قادری ۲۷۵
سید جمیل احمد رضوی ۱۰۳ ، ۱۰۲
سید چراغ الدین شاہ (مولانا الحاج -) ۳۲۲
سید حسن قادری ۱۹۱ ، ۳۲۴ ، ۳۲۸
سید حسینی ۱۸۳
سید داود شاہ کرمانی ۸۳
سید رسول ۱۴۴
سید زاہد الہمدانی (مولانا حافظ -) ۹۹
سید سبحا نقلی محمد بہادر خان ۱۴۹
سید شاہ علی الہمدانی ۱۱۰
سید شریف احمد شرافت نوشاھی (رک : شرافت
احمد نوشاھی) ۸۰ ، ۸۲ ، ۸۶
سید شہاب الہمدانی (رک : سید میر علی ہمدانی)
۱۱۰
سید عبدالحمید شاہ ۳۳۵
سید عبدالقادر گیلانی ۱۷۲
سید عبداللہ (رک : دہخداہی پاکستان ، داکٹر -)
۱۰۲ ، ۱۰۳ ، ۱۰۵
سید عبدالوہاب بن عیسیٰ البہاک بلوچستانی ۴۰
سید علی ۲۳۴
سید علی اکبر شاہ دہلوی نقشبندی ۱۷۵
سید علی بن حنظلہ ۲۷۳
سید علی ترمذی ۲۱۸
سید علی ہمدانی ۱۱۵
سید عون حسین ارسطو جاہی ۲۳۳
- سید غلام میران شاہ گیلانی (رک : مخدوم الملک)
۱۲۲
سید قاری ہدایت اللہ شاہ ۳۳۳
سید قاسم آغا النقوی ۲۵۶
سید قاسم شاہ ۲۰۱
سید قاهر بن سید طاہر الحسینی ترمذی ۱۸۶
سید کریم ۸۲
سید گیسو دراز (رک : سید محمد حسینی) ۹۵
سید مبارک شاہ جیلانی ۱۲۰
سید مبارک علی ۲۸
سید مبارک علی شاہ ہمدانی ۹۸
سید محسن علی بن سید امیر علی ۲۱۲
سید محمد ۱۲۱
سید محمد اعظم شاہ ۱۴۴
سید محمد اکرم شاہ (اکرام ، داکٹر -) ۹۲
سید محمد الحسنی الحسینی (رک : یحییٰ بن
ابوالفتح) ۲۲
سید محمد امیر رضوی ۱۸۲
سید محمد امیر شاہ ۳۲۴
سید محمد امیر شاہ قادری (الحاج -) ۳۲۲ ، ۳۲۸
سید محمد امین ۹
سید محمد باقر بن سید عثمان بخاری ۱۳۴
سید محمد باقر داماد ۲۳۵
سید محمد حسین ۵۵
سید محمد حسینی ۱۸۲
سید محمد حقی ۴۰
سید محمد راشد ۴۹
سید محمد رضوی ۲۴۵
سید محمد رفیق ۳۱۶
سید محمد رمضان شاہ گردیزی ۷
سید محمد زمان شاہ (حافظ -) ۳۲۴
سید محمد شاہ گیلانی ۱۲۵
سید محمد شجاع ۲۴۴
سید محمد شکر بن سید الحاج احمد الحفظی ۱۳۴

سید وارث علی شاه نوشاهی جالندری ۳۸۲
 سید ولایت علی ۳۴۲
 سیدی لال ۱۲
 سیف الہادی ۱۱۸
 سیف ظفرنو بہاری (بہاری) ۳۴۱
 سیوطی (رک: جلال الدین سیوطی) ۱۰۴، ۵۰، ۲۸۵
 ش
 شاذلیہ (سلسلہ -) ۳۰۹
 شاطبی ۳۱۰
 شاعر پہلوی (رک: سید آغا حسین ارسطو جاہی)
 شاگرد (رک: نظام الدین محمد ہادی خان
 الصفوی) ۱۱۰
 شاہ ۱۴۸
 شاہ آبادی ۱۷۹
 شاہ ابوالمظفر شاہ عباس الحسینی الموسوی (رک):
 شاہ عباس بزرگ) ۶۱
 شاہ ابوالمعالی لاہوری ۹۲
 شاہ احمد سعید ۱۷۴
 شاہ احمد سعید المجددی ۱۷۸
 شاہ ارزانی ۲۸۱
 شاہ اسماعیل دہلوی ۳۲۷
 شاہ اسماعیل شہید ۲۴۲
 شاہ اسماعیل شہید ثانی دہلوی ۱۱۴
 شاہ اسماعیل صفوی ۱۶
 شاہ اشرف علی التانوی ۲۲۴
 شاہ اکبر ۲۳۰
 شاہ بدخشی ۲
 شاہ برہان الدین برہانپوری ۱۳۵
 شاہ پادشاہ در درانی ۳۱۳
 شاہ جهان ۱۳۱
 شاہ جهان پادشاہ ۱۸۸، ۲۴۸، ۳۰۷، ۳۱۲
 شاہ حسن عطا ۱۰۵

سید محمد صادق لکھنوی ۵۱
 سید محمد طبا طبائی ۲۲
 سید محمد طیب شاہ قصوری ۹۷
 سید محمد عمیم الاحسان المجددی ۱۶۱
 سید محمد غوث الحسینی جیلانی اوچی ۳۱۲
 سید محمد محسن شاہ ۲۶۰
 سید محمد نجیب بن سید غریب آغا ۱۴۷
 سید محمد ہادی ۵۰
 سید محمود آزاد ۱۳۰
 سید محمود شاہ ۳۳۵
 سید محمود شاہ ہزاروی ۲۳۱
 سید محمود کربی الہندی ۲۴۸
 سید مختار حسن گیلانی ۱۹، ۲۰
 سید مراد شاہ گردبزی ۴
 سید مرتضی جعفری ۱۸۷
 سید مرتضی حسین (رک: صدر الافاضل) ۲۵۶
 سید مرتضی موسوی ۲۹۹
 سید مصطفی القادری ۲۰۳
 سید مظفر حسین نوشاهی ۷۹
 سید من اللہ بن علی اللہ حسینی ۱۸۲
 سید میر جان اللہ شاہ رضوی روہری (رک: میر)
 ۴۰
 سید میر حسن دہلوی ۱۸۳
 سید میر زاہد حسین شاہ ۱۱۷
 سید میر علی ہمدانی (رک: سید شہاب الہمدانی)
 ۱۱۰
 میدنا الخطاب ۲۷۰، ۲۷۳
 میدنا حمید الدین کرمانی ۲۶۸
 میدنا خطاب بن حسن ۲۷۸
 میدنا محمد بن طاہر بن ابراہیم ۲۷۲
 میدنا محمود بن طاہر بن ابراہیم ۲۶۹
 میدنا منصور بن ہوش ۲۷۲
 میدنا مؤید الدین شیرازی ۲۷۲
 سید نور حسین شاہ بخاری ۳۱۶

- شاہ حسین راشدی (رک : میان شاہ حسین راشدی) ۵۲
- شاہ عیسیٰ ۵۹
- شاہ غلام جیلانی رھتکی ۱۹۰
- شاہ غلام علی دہلوی ۹۶ ، ۹۷
- شاہ غلام ولد سید ابراہیم ۱۹۸
- شاہ فضل اللہ برہانپوری ۱۳۵
- شاہ قادر برہنہ شمشیر ۱۱۱
- شاہ گردیز (رک : شاہ یوسف گردیزی) ۸
- شاہ مبارک غوری ۱۵۴
- شاہ محمد اسمعیل شہید مہمی ۱۹۰ ، ۱۹۱
- شاہ محمد افضل الہ آبادی ۱۹۰
- شاہ محمد خاموش ۲۳۰
- شاہ محمد رمضان شہید ۱۹۰
- شاہ محمد غوث بن سید حسن القادری ۳۲۶
- شاہ محمد غوث پشاوری لاہوری ابن سید حسن قادری ۱۹۱ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷
- شاہ محمد قریشی ۱۰۴
- شاہ محمد معصوم ۳۰۴
- شاہ محمد مغفوری قنوجی ۳۱۴
- شاہ محمد وارث جیلانی ۱۲۱
- شاہ مراد ۱۰۷
- شاہ معصوم نقشبندی مجددی ۹۹
- شاہ میرانجی شمس العشاق ۱۹۶
- شاہنشاہ آریا مہر (اعلیٰ حضرت ہمایوں محمد رضا شاہ پھلوی) ۱۱ ، ۹۴ ، ۱۳۲ ، ۳۰۷
- شاہنشاہ اکبر پادشاہ ۲۴۷
- شاہ نقشبند (رک : خواجہ بہاء الدین نقشبند) ۷۵
- شاہ نصر اللہ نصرتی ۱۹۰
- شاہ نور حسین کیمبل پوری ۳۲۴
- شاہ ولی اللہ دہلوی ۲۸۶
- شاہ ولی اللہ محدث دہلوی ۳۸ ، ۳۰۶
- شاہی ۲۸۴
- شاہی سبزواری ۱۸۴
- شاہ یوسف گردیزی (رک : شاہ گردیز) ۱۲
- شاہ خوب اللہ آبادی (رک : محمد یحیی) ۱۹۰
- شاہ عبدالحق محدث دہلوی ۲۱۵ ، ۳۲۸
- شاہ عنایت شہید ۴۰
- شاہد مسرور گل کیانی ۱۸۱
- شاہ دین بن غلام محمد شاہ ۱۸۲ ، ۱۸۳
- شاہ رکن عالم (رک : شیخ بہاء الحق زکریا ملتانی) ۱۲
- شاہ رکن عالم رکن الدین ابوالفتح فیض اللہ محمد ۱۹۴
- شاہ رکن عالم ملتانی ۱۳۴
- شاہزادہ عزیز الدین
- شاہ شرف الدین پانی پتی بوعلی قلندر (رک : بوعلی قلندر) ۳۱۸
- شاہ شرف الدین یحیی منیری ۱۹۱
- شاہ شمس تبریزی ملتانی (رک : شاہ شمس شکرریز سبزواری) ۱۱۱
- شاہ شمس شکرریز سبزواری ۱۱۱
- شاہ صغیر احمد ۱۷۲
- شاہ طہماسب بہادر خان صفوی الحسنی الحسینی ۲۸۶
- شاہ عالم ۹۵ ، ۲۱۷ ، ۲۵۸
- شاہ عالم پادشاہ غازی ابوالمظفر جلال الدین ۱۲۳
- شاہ عالم پادشاہ مغول ۱۸۸
- شاہ عباس ۱۲۲
- شاہ عباس بزرگ ۶۱ ، ۱۴۶
- شاہ عباس صفوی ۲۶۵
- شاہ عبدالعزیز دہلوی ۲۴۲ ، ۲۸۶
- شاہ عبدالقادر رائپوری ۱۸۳
- شاہ عبداللطیف (رک : شاہ عبداللطیف بہتانی) ۵۳ ، ۴۹ ، ۴۲ ، ۵۴
- شاہ عطا محمد سعید بن خلیفہ ۱۷۴

- شابق (رک : حافظ الہی بخش شایق) ۶۹
شجاع ناموس (دکتر - رک : محمد شجاع ناموس)
۸۹
شرافت نوشاہی (رک : سید شریف احمد شرافت
نوشاہی) ۳۱۲ ، ۸۳
شرف الدین بن حافظ نور محمد ۱۱۱
شرف الدین جعفر بن محمد ۲۷۲
شریف ۲۳۴
شریف احمد شرافت نوشاہی (رک : شرافت
نوشاہی) ۸۷ ، ۸۳
شریف الدین ۳۹
شریف ولد داود میر بن یوسف میر ۲۱۱
شعور (رک : دیوان شعور) ۷۹
شفیع بن محمد صالح یزدی ۲۳۴
شفیق الرحمن نوشاہی (سید -) ۷۹
شکیل احمد ۲۸۰
شکفته (خانم دکتر -) ۳۹۹
شمس الدین ۱۵۷ ، ۱۸۳ ، ۲۰۹
شمس الدین ابو ثابت الدیلمی ۱۱۱
شمس الدین بن زین الدین ۲۴۱
شمس الدین ابو عبداللہ بن محمد بن شیخ زین الدین
عبدالواحد (رک : ابن الہمام) ۲۱۱
شمس الدین احمد بن مولانا صدر الدین ۱۳۴
شمس الدین (رک : اخلاص) ۱۵۳
شمس الدین بن بدر الدین ۱۵۶
شمس الدین بن یحیی اللہ ہیجانی اسیری ۹۸
شمس الدین سمرقندی ۲۵۵
شمس الدین شکار پوری ۱۶۳
شمس الدین عصار تبریزی ۱۸۶
شمس الدین گیلانی (سید -) ۱۹ ، ۲۰
شمس العلما داود پوتا ۴۳
شمس تبریز (تبریزی) ۶ ، ۱۲ ، ۲۳۷
شمس تبریز (تبریزی) (رک : شمس سبزواری ،
شاہ شمس تبریز) ۱۲ ، ۲۸۳
- شمس سبزواری (رک : شمس تبریز) ۱۲
شہاب الدین ۱۰
شہاب الدین ابی حفص عمر بن محمد سہروردی
۲۳۵
شہاب الدین احمد بن ابراہیم بن غلان المکی
الشافعی) ۶۶
شہاب الدین احمد بن الحجر الہیثمی ۵
شہاب الدین احمد بن حجر المکی الشافعی ۲۵۱
شہاب الدین شیخ فتح محمد ۲۸۲
شہاب الدین ناگوری ۲۸۱
شہاب شمس دوات آبادی ۸۴
شہباز ۱۰۷ ، ۳۲۱
شہباز قائد ۳۶
شہبانو فرح پهلوی (علیا حضرت -) ۱۱ ، ۹۴
شہوار رشید (خانم -) ۲۳۷
شہید (رک : سرغازی) ۹۶
شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ۳۲۵
شیخ احمد ولد شیخ محمد امین ابن محمد فیض اللہ
۳۴۶
شیرانی ۱۰۳
شیر محمد (رک : قاضی مقدم رای) ۱۸
شیر محمد (مولانا -) ۲۰۳
شیر محمد (حافظ -) ۲۹۶
شیر محمد بن شیخ محمد قریشی ۲۱۳ ، ۲۹۱
شیر محمد نظامانی (حاج -) ۵۴
شیخ آدم بنوری (رک : سید آدم بنوری) ۱۳۶
شیخ ابن عربی ۲۵۱
شیخ ابوالحسن ولد شیخ امام الدین ابن شیخ
جہنیو ۱۹۰
شیخ ابوالفضل ۱۶ ، ۱۸
شیخ ابوالنجیب عبدالقادر ۱۶۳
شیخ ابو بکر ابن اسحاق محمد بن ابراہیم البخاری
۱۶۴

شیخ بہائی (رک : محمد بہاء الدین عاملی) ۴ ،

۲۶۹

شیخ پیر محمد بہانوی ۲۸۲

شیخ تاج الدین مقدسی (رک : شیخ علی محلی)

۲۴۸

شیخ جان محمد لاہوری ۱۳۶

شیخ جلال تھانی سری ۱۳۶

شیخ جیون (معلم اورنگ زیب) ۳۶

شیخ چمن قادری لاہوری ۸۳

شیخ حافظ ابو عیسیٰ محمد بن عیسیٰ بن سورۃ

الترمذی ۳۴۲

شیخ حامد قاری ۹۶

شیخ حبیب شرق پوری ۳۴۵

شیخ حسن بن داود الحلی ۷۶

شیخ حسنعلی ۲۰

شیخ حسین خوارزمی ۱۱۵

شیخ خواجہ محمد عابد مناسی ۱۶۲

شیخ خود حسین بن عبداللہ بن محمد (محمد بن

عبداللہ عبداللہ الخطیب بن محمد) ۲۵۱

شیخ خیر اللہ ۲۰۸

شیخ داود بندگی ۲۶۰

شیخ داود کرمانی شیر گداهی ۱۳۵

شیخ رکن الدین ۷۷

شیخ رکن الدین علاء اللہ البیابانکی السمنانی ۱۵۵

شیخ سعدی ۵۱

شیخ شرف الدین احمد یحییٰ منیری ۳۰ ، ۳۱۷

شیخ شرف العبیدی ۱۸۳

شیخ شہاب ۲۸۳

شیخ شہاب الدین سہروردی ۹۵

شیخ صابر صاحب آرک : میان صاحب ۱۵۲ ،

۱۵۳

شیخ صدر الدین خلیفہ امیر سید علی ہمدانی

۳۱۵

شیخ صدر الدین ملتانی ۱۲

شیخ صفی الدین ارد بیللی ۱۲۹

شیخ ابی بکرا بن شیخ محمد الملا الحنفی ۱۷۵

شیخ ابی جعفر طوسی ۴

شیخ احمد ۷۰ ، ۸۶ ، ۱۵۴ ، ۱۹۶

شیخ احمد بن شیخ فتح محمد ابن شیخ یوسف ۶۹

شیخ احمد مجدد الف ثانی ۱۷۶

شیخ احمد القشاشی ۱۳۳

شیخ احمد بن حافظ یونس بن عبداللہ الصوابی

۲۴۰

شیخ احمد رومی ۱۷۷

شیخ احمد مرہندی مجدد الف ثانی ۷۵ ، ۷۷ ،

۹۶ ، ۱۷۶ ، ۱۹۹

شیخ احمد علی خان سنڈیلوی ۸۸

شیخ احمد فاروقی ۸۵

شیخ الاسلام العثماني ۲۴۵

شیخ الاسلام ابن علامہ تفتا زانی ۴

شیخ الاسلام احمد الغزالی (رک : امام غزالی)

۲۸۳

شیخ اللہ یار ۸۱

شیخ المکی (رک : فقیر خاکی) ۲۳۰

شیخ الہدایہ ۱۶۴

شیخ الہدایہ ابن شیخ بولاق (رک : قریشی) ۱۴۲

شیخ امام الدین ۱۹۷

شیخ امام علی صوفی قریشی ۳۱۸

شیخ بابو ۲۰۱

شیخ برہان الدین برہانپوری ۵۸

شیخ بہاء الحق ۲۰

شیخ بہاء الحق زکریا ملتانی (رک : شاہ رکن

عالم) ۱۲

شیخ بہاء الدین ۷۷

شیخ بہاء الدین زکریا ملتانی ۱۳۴ ، ۲۳۶

شیخ بہاء الدین محمد عاملی ۱۴ ، ۴۰ ، ۲۳۴

شیخ بہاء الدین نقشبند (رک : شاہ نقشبند) ۹۵

شیخ بہادر علی فیض آبادی ۱۱۸

- شیخ فرید الدین گنج شکر ۵۹
 شیخ فرید مسعود گنج شکر اجودھنی ۱۷۶
 شیخ فصیح بن عبدالکریم البسطامی ۱۱۰
 شیخ فقیر الله نوشاھی ۸۳
 شیخ فقیہ زاهد مسعود بن محمود بن یوسف
 سمر قندی ۱۷۹
 شیخ فیروز عثمانی ۲۸۹
 شیخ فیض فیاضی ۹۹
 شیخ قاسم ۳۴۶
 شیخ قطب بھلی برھان پوری (سید -) ۲۶۸
 شیخ کرم علی ولد شیخ عظیم الله
 شیخ کلیم الله بن نور الله شاہ جهان آبادی ۱۶۲
 شیخ کلیم الله جهان آبادی ۱۶۲
 شیخ لداھا ۳۲۷
 شیخ لطف الله الھندی اللاھوری ۱۰۹
 شیخ مبارک علی ۲۵۷
 شیخ محب الله الہ آبادی ۱۹۱
 شیخ محبت الله الہ آبادی ۱۳۶
 شیخ محدث دھلوی ۲۳۱
 شیخ محمد اشرف لاھوری ۱۳۴
 شیخ محمد اقبال (رک : مجموعہ شیخ محمد اقبال)
 ۱۰۳
 شیخ محمد الانصاری ۲۴۳
 شیخ محمد امین (رک : شیخ احمد) ۳۴۶
 شیخ محمد باقر بن شرف الدین العباسی اللاھوری
 ۹۶
 شیخ محمد بن احمد المشتہر بہ حلاج احسن ۱۸۵
 شیخ محمد بن صدر الطریقہ شیخ یحیی ۱۱۱
 شیخ محمد بن عربی ۱۵۰
 شیخ محمد بہاء الدین عاملی ۴
 شیخ محمد جمالی ۱۴۵
 شیخ محمد حامد لاھوری ۱۳۶
 شیخ محمد حسین خراسانی ۳۵
 شیخ محمد رفیع ابن محمد اسلم العباسی ۱۳۳
 شیخ عبدالاحد ۱۱۵
 شیخ عبدالجنیل ۳۴۵
 شیخ عبدالحق ۱۶۰
 شیخ عبدالحق بن سیف الدین الدھلوی البخاری
 (رک : شیخ عبدالحق دھلوی) ۱۴۳ ، ۲۱۷
 شیخ عبدالحق دھلوی ۱۱۹ ، ۱۶۵ ، ۱۹۱
 شیخ عبدالحق محدث دھلوی ۱۶ ، ۱۷۳ ، ۲۴۷ ،
 ۲۴۸
 شیخ عبدالحکیم ۳۴۶
 شیخ عبدالرحمن ۲۱۷ ، ۳۱۴
 شیخ عبدالرحمن چشتی العلوی الذھنتیوی ۸
 شیخ عبدالرحمن عرب زادہ ۴۸
 شیخ عبدالرشید ۱۳۲
 شیخ عبدالرضا معینی ۲۵۸
 شیخ عبدالقادر ۳۸ ، ۲۵۱
 شیخ عبدالقادر جرجانی ۲۰۲
 شیخ عبدالقادر جیلانی (گیلانی) ۹۲ ، ۹۵ ، ۲۲۶ ،
 ۳۰۶ ، ۳۱۸ ، ۳۱۹ ، ۳۲۶
 شیخ عبدالکریم الجیلی (رک : شاہدی محمودی)
 ۱۹۶
 شیخ عبداللطیف بن عبداللہ الکبیر ۱۵۲
 شیخ عبداللہ یافعی ۱۷۶
 شیخ عبدالمنعم ۳۳۵
 شیخ عزیز الله (حاج -) ۲۴۵
 شیخ عطار ۲۹ ، ۴۵ ، ۲۳۷ ، ۲۵۲
 شوخ عطار نیشا پوری (رک : شیخ فرید الدین
 عطار نیشاپوری) ۵۰ ، ۵۳
 شیخ علی محلی (رک : شیخ تاج الدین مقدسی)
 ۲۴۸
 شیخ عمر باستانی ۲۲۲
 شیخ عیسی الصوفی ۳۴۷
 شیخ غلام علی ۲۵۷
 شیخ فرید الدین عطار نیشا پوری (رک : شیخ
 عطار) ۳ ، ۴۴ ، ۱۰۰ ، ۱۲۴ ، ۲۷۶

ص

- صاحب جیو ۲۱۹
صاحب خان ولد ہرجان ۳۱۳
صاحب زادہ جیو ۲۲۶
صاحب زادہ چمکنی (رک : میان محمدی) ۱۵۸
صاحب زادہ حکیم محمد اصغر مستالوی ۶۴
صاحب زادہ حمید اللہ (مولوی -) ۲۲
صاحب زادہ صاحب ۷۵
صاحب زادہ عبدالرحمن (مولوی -) ۲۲
صاحب زادہ عبدالقیوم ۲۴۴
صاحب زادہ صاحب مولوی غلام محیی الدین ۷۰
صاحب زادہ منظور الہی نقشبندی ۷۳
صاحب زادہ منظور الہی (مولانا -) ۱۴۱
صاحب علی (مولانا حاج چوہدری -) ۳۰۷
۳۰۸
صالح محمد بن یار محمد تورانی ۱۱۰
صائب (رک : میرزا محمد علی صائب) ۲۵۹
صاحب خان ۲۰۸
صحرا ۲۵۹
صدر ابن رشید ابن صدر التبریزی (رک : قاضی
خواجہ عمید) ۲۱۱
صدر الدین ۲۱۸ ، ۷۰
صدر الدین (مولانا -) ۷۴
صدر الدین محمد بن زبردست خان (رک : فایز)
۱۰۶
صدر حسین شاہ (رک : شہید) ۱۹۳
صلاح الدین ایوبی ۲۳۵
صلاح بن مبارک بخاری ۱۶۴
صوبدار نبی بخش ۱۲۲
صوفی العباسی ۱۵۷
صوفی شمس الدین شکرریز ملتانی ۱۱۰
صوفی عبدالرشید ۲۸۸
صوفی محمد طفیل نقشبندی مجددی ۱۳۷

- شیخ محمد شرقپوری ۸۴
شیخ محمد شفیع ۳۲۶
شیخ محمد صادق خراسانی ۳۵
شیخ محمد صادق شہابی ۸۱
شیخ محمد طاہر مندی ۲۴۷
شیخ محمد طہ نجفی ۲۵۹
شیخ محمد علی حزین ۲۸۴
شیخ محمد غوث بن سید امان اللہ ۱۲۱
شیخ محمد فاضل الدین ۱۶۵
شیخ محمد قصوری ۹۶
شیخ محمد مراد لنگ نقشبندی ابن مفتی محمد طاہر
کشیری ۱۳۴
شیخ محمد مسعود (حافظ -) ۲۲۱
شیخ محمد یوسف بنوری ۳۱
شیخ محمود چشتی ۱۹۰
شیخ محمود شبستری ۱۶۲ ، ۲۷۹
شیخ مجیب لاهور پوری ۱۳۶
شیخ مسعود ۲۲۰
شیخ مظہر علی ۲۵۹
شیخ معز الدین ابو عبداللہ السید آدم الحنفی
النقشبندی ۲۵۲
شیخ نجم الدین ابو بکر بن عبداللہ ۲۵۲
شیخ نجم الدین کبری ۹۶
شیخ نجم الدین محمود ۱۹۷
شیخ نصیر الحق ۹۵
شیخ نظام الدین ابن عبدالشکور العمری الطائیری
۱۶۳
شیخی ۲۸۳
شیخ یار محمد ولد فتح دین (رک : قانونگوی)
۳۰۸
شیخ یحیی ۱۱۱
شیخ یوسف بن احمد المولوی ۱۵۵
شیرانی (رک : مجموعہ شیرانی) ۱۰۳
شیر ربانی (رک : میان شیر محمد) ۳۴۴
شیعہ ۴

صوفی محمد عبداللطیف موہروی ۲۹۳
صیدی تهرانی ۱۱۹

ض

ضیاء الدین (مولانا سید) — ۲۰۹

ضیاء الدین ۲۳۹

ضیاء الدین آفا ۲۳

ضیاء الدین شاہ (سید) — ۵۰

ضیاء الدین نخشبی (رک: ضیاء نخشبی، نخشبی)

۲۷۷، ۲۱۰، ۱۴۸، ۱۱۴، ۸۳، ۲۱

ضیاء الدین یوسف (فرزند جامی) ۲۸۳

ضیاء نخشبی (رک: نخشبی) ۱۴۸، ۴۴، ۲۱

۳۴۴، ۲۱۰

ط

طارق منصور چشتی قادری ۲۰۵

طالب علی محبوبی توکلی نقشبندی مجددی قریشی

(مولانا —، رک: قاضی امام علی) ۳۱۹

طیب کرماتی (رک: اشرف محمد بن جلال الاسلام

الطیب الکرمانی) ۱۵۴

طغرای اصفہانی ۲۴۹

طفیل حسین شاہ ۲۱۷

ظ

ظہور احمد ۱۸

ظہور علی شاہ ۲۱۷

ظہوری ۲۸۵

ظہیر الدین بابر پادشاہ

ع

عابد بن شیخ زاہد اسد آبادی ۱۱۵

عابد حسین شاہ

عابد فاروق ۱۳

عابدہ خاتون بی بی ۲۰۵

عادل شاہ ۲۱۷

عارف (رک: مولانا محمد عارف) ۱۶۶

عارف اللہ شاہ قادری میرتھی (مولانا —) ۷۹

عارف نوشاھی (سید —) ۳۱۰

عادل خان ۲۴۸

عادل خان رازی ۲۶۴

عالم الدین ۲۲۹

عالمگیر ۱۵، ۶۱، ۷۵، ۹۱

عالمگیر اورنگ زیب پادشاہ ۸۴

عالمگیر پادشاہ ۳۱۲

عالمگیر پادشاہ غازی ۲۲، ۱۲۷

عالمگیر ثانی ۱۳۵

عالمگیر غازی (رک: اورنگ زیب) ۱۰۷

عالمگیر شجاع ۲۶۴

عباد اللہ الصمد محمد ۱۷

عباد اللہ فیاض ۹

عباس بن علی المجوسی المکی ۱۴۸

عباس بیگ تبتی ۱۰۶

عباس حسین شاہ گردیزی (سید —) ۷، ۱

۲۶۰، ۲۵۶

عباسیہ (خاندان —) ۱۷۳

عبدالاحد بن شیخ ۱۶۳

عبدالاحد وحدت ۱۴۷

عبد اللہ ۳۳۸، ۳۴۷

عبد اللہ (فقیر —) ۲۹۵

عبد اللہ ۲۳۴، ۳۰۸

عبد اللہ (رک: ابن الحق خویشکی قصوری) ۹۹

عبد اللہ انصاری ۲۰۲

عبد اللہ بن احمد بن محمود ابن نسفی ۳۳۷

عبد اللہ بن احمد الازمیری ۶۵

عبد اللہ بن حسین بن عبد اللہ العکبراوی ۱۹۵

عبد اللہ بن الہداد بن عثمان ۲۰۸

عبد اللہ بن علی ۲۷۳

عبد اللہ بن محمد صالح کشمیری ۱۲۳

عبد اللہ بن محمد ظاہر ۲۰۶

عبد اللہ بن محمود الشامی (شیخ —) ۱۱۵

عبد اللہ بن مولانا عبدالحکیم میالکوتی (مولانا —)

۲۰۱

- عبدالحق سرہندی ۱۲۵
عبدالحمید ۹۷
عبدالحمید (رک : مولانا عبدالحمید میالکوتی)
۱۶۸
عبدالحمید بن الشمس الدین ۹۷
عبدالحمید لاہوری ۱۵۲
عبدالحمید خان خویدی ترین ۹
عبدالحمید ۳۲۷
عبدالحمید ۲۴۴
عبدالحمید (حکیم الحاج -) ۳۰
عبدالحمید بن شیخ حمزہ خوشابی ۱۱۵
عبدالحمید ۷۵
عبدالحمید حبیبی ۱۴۹
عبدالخالق (مولوی -) ۳۰۶ ، ۳۰۵
عبدالرحمن ۳۴۶
عبدالرحمن ۱۸۶
عبدالرحمن بن ابی بکر السیوطی ۲۳۱
عبدالرحمن الصوفی ۲۳۵
عبدالرحمن محمد الکرمانی ۲۵۰
عبدالرحمن بن محمد داود ۲۵۹
عبدالرحمان چہروی (مولانا -) ۱۵۶
عبدالرحمن خان (رک : میانجی) ۲۳۱
عبدالرحمان سروری قادری سلطانی (مولوی -)
۳۱۷
عبدالرحمان سعید الفارسی ۱۰۳
عبدالرحمن سیوطی ۲۳۸
عبدالرحمن شاہ (مولانا -) ۲۰۹
عبدالرحمن قاسمی (حافظ -) ۲۹۴
عبدالرحمن (رک : مسیحائی) ۲۳۴
عبدالرحمن ولد احمد جان ۲۴۰
عبدالرحمن ولد حاجی محمد روشن خان ۱۷۸
عبدالرحیم ۲۳۴ ، ۱۳۴ ، ۷۱
عبدالرحیم (مولانا -) ۲۴۵ ، ۹۵
عبدالرحیم بن الحسینی العراقی ۱۶۱
- عبدالله جان ۲۴۲
عبدالله خویشکی قصوری ۳۴۲
عبدالله رکن الدین انصاری ۱۱۱
عبدالله شاہ ۱۱۵ ، ۱۶۲
عبدالله شیطاری ۲۰۲
عبدالله فضل بن محمد علی ۲۴۲
عبدالله فیروز پوری (مولوی -) ۹۹
عبدالله قریشی ۶۹
عبدالله قصوری الخویشکی الچشتی (رک : خویشکی
قصوری) ۱۴۲
عبدالله گجراتی (مولوی -) ۱۵۲
عبدالله لاہوری (مولوی -) ۱۹۲ ، ۷۱
عبدالله لاہوری (میان -) ۳۰۰
عبدالله لک مظاہری (رک : مظاہری) ۱۳۱ ، ۱۱
عبدالله لہوری ۱۹۲
عبدالله مروارید ولد محمد عبدالحمید ۲۶۶
عبدالله معین الہروی ۲۸۷
عبدالله نو مسلم مارواری اوجی (حاجی -) ۱۷۱
عبدالله نیازی ۲۰۱
عبدالله واعظ ملتانی ۲۰۱ ، ۳۴۷
عبدالله ولد شیخ بولاق لاہوری ۱۶
عبدالله ولد ولی محمد ۴۱
عبدالله یزدی ۲۹۱ ، ۸۵
عبدالباقی بن جان محمد جمعی ۲۶۰ ، ۸۳
عبدالباقی بن حاج محمد جمعی قادری ۱۳۵
عبدالباقی بن مصطفیٰ ۹۹
عبدالجبار ۱۷۳ ، ۲۳۴
عبدالجلیل ۱۶۴ ، ۳۱۸
عبدالجلیل لکھنوی (سید -) ۴۰
عبدالحسین تالپر ابن میر صاحب
عبدالحمید مہاوی ۳۲۰
عبدالحق بن سیف الدین بن سعید دہلوی ۱۷۵
عبدالحق بن مولانا خیر محمد (مولوی -) ۷
عبدالحق دہلوی ۳۰۹

- عبدالرحیم بن عبدالله (رک : سنا) ۲۱۱
عبدالرحیم بن عبدالحفیظ ۱۳۵
عبدالرحیم خاکسار ۳۰۹
عبدالرحیم خان ۲۴۷
عبدالرزاق بن ابی الفضل القاشانی (رک : کمال الدین) ۲۸۳
عبدالرزاق بن علی بن الحسین لاهیجی ۲۲۵
عبدالرزاق لاهیجی ۲۷۷
عبدالرسول (مولانا -) ۹۴ ، ۱۳۷ ، ۱۶۲ ، ۱۹۲
عبدالرسول دماق ۲۵۴
عبدالرسول کامروسی ۱۹۲
عبدالرسول ولد شیخ عبدالقادر ۷۵
عبدالرشید (رک : خواجہ عبدالرشید ، دکتر -) ۹۳
عبدالرشید دیوان جونپوری ۲۲۵
عبدالرؤف ۴
عبدالرؤف مہری ملیا ۱۴۴
عبدالستار بن شہباز خان (رک : عبدی) ۲۸۸
عبدالستار توحیدی (مولوی -) ۳۱۹
عبدالستار قریشی ۲۵
عبدالسلام ۲۳۴
عبدالسلام احمد شاہ (سید -) ۱۶۳ ، ۱۶۴
عبدالسلام شاہ دہاکوی ۱۶۳
عبدالشکور بزمی ۲۸۵
عبدالصمد بن حافظ ۲۵۰
عبدالصمد ولد محمد ولد عمر ۱۹۲
عبدالعزیز ۲۴۰
عبدالعزیز بن احمد حامد ۱۶۵
عبدالعزیز بن احمد ملتانی ۱۶۵
عبدالعزیز بن احمد یار پرهاردی ملتانی ۱۰۰
عبدالعزیز پھلہاروی مظفر گڑھی ۱۷۳
عبدالعزیز تبسم قریشی رقی (مولانا -) ۲۱۸
عبدالعزیز خوشنویس (مولانا -) ۳۲۰
عبدالعزیز (سرہنگ -) ۱۳۰
عبدالعزیز لاہوری (حاج -) ۳۴
عبدالعزیز مظفر گڑھی (مولانا -) ۱۶۱
عبدالعزیز ملتانی ۱۶۵
عبدالعزیز یوسف ۲۴۷
عبدالعلی بن حسین البرجنندی ۲۸۶
عبدالعلی بن محمد بن حسین ۲۴۲ ، ۲۵۳
عبدالعلیم ۲۰۰ ، ۳۰۵
عبدالغفار ۲۰۵
عبدالغفور ۶۹
عبدالغفور (مولوی -) ۱۶۴
عبدالغفور (مولانا -) ۲۰۷
عبدالغفور شہباز (مولوی -) ۱۴۰
عبدالغنی افغانی (حاج -) ۳۴
عبدالغنی بابا (رک : بابا غنی شاہ) ۶۳
عبدالغنی بن شیخ عبدالکریم ۶۱
عبدالفتاح (رک : سید اشرف علی) ۳۳۵
عبدالفتاح بن سید مصطفیٰ ۷۹
عبدالقادر الحواری المدنی ۲۴۵
عبدالقادر بن ہاشم بن محمد الحسینی ۵۶
عبدالقادر بیدل (ابوالمعانی میرزا -) ۲۵۶
عبدالقادر خوشحال خان ختک (رک : خوشحال خان ختک) ۲۴۹
عبدالقادر ولد ملا محمد (رک : مجلدی) ۱۲۵
عبدالقادر ولد شیخ حسام الدین ۱۴۴
عبدالقدوس (مولوی -) ۱۵۲ ، ۱۵۳
عبدالقدوس ہاشمی (مولانا -) ۱۷ ، ۱۳۲
عبدالکریم (مولوی -) ۳ ، ۲۵
عبدالکریم ۴۲ ، ۶۱ ، ۸۵
عبدالکریم بن مخدوم درویشہ ۳۴۴
عبدالکریم بن فضل الدین ۱۳۴
عبدالکریم سندی بولراین (سید -) ۵۳
عبدالکریم شکار پوری ۳۶
عبدالکریم عباسی ۸۶

- عبدالکریم نیشابوری ۶۷
عبداللطیف ۱۴۰ ، ۲۲۰
عبداللطیف بن عبدالعزیز ۲۴۷
عبداللطیف بن عبدالکبیر یزدی ۷۹
عبداللطیف بن عبدالکریم البہکری ۱۷۲
عبداللطیف بن عبداللہ العباسی ۱۲۳
عبداللطیف دودرانی ۲۲۲
عبداللطیف لاهوری ۱۲۵
عبداللطیف ولد مولوی غلام حیدر ۱۲۱
عبدالمجید بن عبدالحفیظ ۲۳۹
عبدالمجید گجراتی ۳۱۵
عبدالحمید (دکتر -) ۲۸
عبدالؤمن ۱۴۸
عبدالنبی ۱۳۷
عبدالنبی ابن میان سیف اللہ ابن میان حبیب اللہ ۳۳۶
عبدالنبی عثمانی شطاری (رک : عماد الدین محمد عارف) ۱۶۳
عبدالواحد ۳۴۴
عبدالواحد ابراہیم فرار عالی ۱۷۲
عبدالواحد سندی ۲۳
عبدالواسع ۲۶۴
عبدالواسع جبلی ۱۹۴
عبدالودود بن عبدالشکور ۱۶۳
عبدالوہاب ۳۳۰
عبدالوہاب الراجگیری ۹۶
عبدالوہاب بن نور محمد بن منور کشمیری ۱۴۷
عبدالوہاب شاہ جیلانی (سید -) ۶۳
عبدالہادی (مولوی -) ۵۲ ، ۴۲
عبدالہادی ابن سید محمد شفیع (سید -) ۲۳۸
عبدالہادی الرقماوی ۲۵۹
عبدی ۲۴۱
عبدی (رک : عبدالستار بن شہباز خان) ۲۸۸
عبداللہ ۱۴۶ ، ۱۴۹
- عبداللہ احرار ۱۴۵
عبداللہ بن عبداللہ بیک اعجاز رقم خان تلمیذ سید محمد امیر رضوی ۱۸۹
عبداللہ بن مسعود بن تاج ۱۴
عبداللہ بن مسعود بن تاج الشریعہ ۲۲۰ ، ۳۲۸
۳۳۷ ، ۳۴۴
عبداللہ خان بہادر ۳۴۶
عبداللہ مندی (مولانا -) ۳۸
عبداللہ قدسی ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰
عبداللہ نقشبندی البخاری (رک : خواجہ پارسا) ۱۶۲
عبداللہ ولد میان بدر الدین لونڈی والا ۱۵۳
عبدالمؤمن محمد احسن ابن جمال الدین بن صالح الدین ۱۴۴
عتیقی ۱۰۳ (رک : مجموعہ عتیقی) ۱۰۳
عثمان (کاتب)
عثمان ۱۷۸
عثمان بن ابراہیم ۱۶۵
عثمان بن عیسی صدیقی حنفی ۳۲۹
عثمان بن حافظ سکندر بن امین شاہ ۱۳
عدنی افندی المولوی ۲۸۳
عرفانی (رک : خواجہ عبدالحمید عرفانی ، دکتر) ۱۶۸ ، ۱۶۹ ، ۱۹۸
عز الدین محمود بن علی کشانی ۹۳
عزیز الرحمن ۲۲۹
عزیز الدین محمد عالم اکبر پادشاہ غازی ۱۵۵
عصام الدین ۲۹
عصمت اللہ خان ۲۹۹
عصمت اللہ ولد محمد فضل ۲۳۹
عصمت اللہ ولد ملا صلاح الدین ۳۱۳
عضد الدین (مولانا -) ۱۹۱
عطاء اللہ (حافظ -) ۷۶
عطاء اللہ ۲۶۴ ، ۲۶۵

علی اصغر بن ولی محمد لکعلوی (لکیانوی) ۳۹
 علی اکبر بن میرزا امیر ۷۶
 علی الشهر بانی الحسن الزندی ۱۱۶
 علی الکمالی مقتدا انجی زاده ۱۸۱
 علی المرتضی (ع) ۳۲۵
 علی بن ابی طالب (ع) ۳۲۹ ، ۳۴۲
 علی بن احمد الغوری ۱۳۴
 علی بن احمد الغوری ۷۷
 علی بن احمد الغوری ۲۵۱
 علی بن حسام الدین ۵۱
 علی بن حسن البیضاوی ۱۶
 علی بن سلطان محمد هروی قاری ۱۶۳ ، ۲۵۲
 علی بن سلطان محمود الهروی ۱۵۲
 علی بن عبدالوهاب استرآبادی ۲۳۰
 علی بن عثمان علی الجلابی الغزنوی الهجویری
 (رک : داتا گنج بخش) ۹۹
 علی بن محمد ۲۷۲ ، ۲۷۴
 علی بن محمد بن عبدالله النساخ الشیبانی ۶۸
 علی بن محمد بن الولید ۲۷۳ ، ۲۷۸
 علی بن محمد جبرقی ۲۴۷
 علی بن محمود العمادی (رک : حسن بن علی بن
 محمود بن ضیاء الدین) ۲۸۱
 علی چلبی قسانی زاده ۲۸۳
 علی درویش بن عثمان الشاشی زاده
 علی شاه ۴۲
 علی قلی والد داغستانی ۸۸ ، ۳۴
 علی محمد ۲۲۰
 علی محمد ولد گل محمد انصاری ۳۳۰
 علی محمد اصفهانی ۲۱۲
 علی محمد بن محمد میر ۲۳۸
 علی محمد حسین (مولوی) — ۹۶
 علی محمد زکی ۳۰۳
 علی مراد ولد سلطان ۴۵
 عماد الدین ۱۸۶

عطاء الله بن فضل الله (رک : جمال الحسینی)
 ۲۵۵ ، ۲۹۶
 عطاء الله بن فضل الله ابن جمال الحسینی ۹۹
 عطاء الله بن محمد الحسینی ۲۴۸
 عطاء الله ولد قاضی مشرف بن قاضی ابوالمظفر
 ابناء قاضی سراج الدین ۲۹۵
 عطاء الله ولد مولانا مشرف ۳۳۷
 عطار (رک : شیخ فرید الدین عطار نیشابوری)
 ۲۸۴ ، ۹۷ ، ۸۲ ، ۶۶
 عطار نیشابوری (رک : عطار) ۲۸۸ ، ۴۹ ، ۳۲۷
 عطا محمد صاحب (مولانا —) ۱۶۲
 عطیه بیگم ۲۸۰
 عظیم بخش ولد میان صاحب ولد میان غلام محمد
 ۳۰۳
 علامه ابن حجر عسقلانی ۴۸
 علامه ابی بکر احمد بن محمد بن مردویه الصغیر
 ۵۱
 علامه ابی محمد بن احمد الحسینی ۱۴
 علامه اقبال (رک : محمد اقبال) ۸۹ ، ۱۱۹
 علامه تفتازانی ۴۰ ، ۳۳۸
 علامه جلال الدین دوانی ۲۵۱
 علامه سیوستانی ۵۲
 علامه عبدالله خویشکی قصوری ۳۴۲
 علامه فاروقی ۳۴
 علامه مبارک سچلماسی ۶۷
 علامه محمد بن یعقوب الکلبینی ۳
 علامه موسی جار الله روسی ۳۸ ، ۳۹
 علم الدین ۳۱۷
 علاء الدین آقا ۲۳
 علاء الله (مید —) ۱۲۱
 علی (ع) ۱۹ ، ۱۴۷ ، ۱۷۳ ، ۲۸۳
 علی ۳۰۸
 علی آقا ۲۳
 علی اصغر بن محمد حسین البفرونی الیزدی ۲۵۸

غلام حسین (حاجی —) ۴۸
 غلام حسین ۸۲ ، ۱۹۵ ، ۲۱۶
 غلام حسین (حافظ —) ۱۲۴
 غلام حسین خان طباطبائی (سید —) ۳
 غلام حسین رفاعی (مولانا سید —) ۴۱
 غلام حسین میالکوتی ۲۲۳
 غلام حسین شاہ (سید —) ۹۴
 غلام حسین فرگم ۲۴۶
 غلام حسین ولد صدر الدین ۸۲
 غلام حسین ولد مولوی محمد حیات ۱۲۶
 غلام حسین ہالیدی سفدی (حاجی —) ۴۸
 غلام دستگیر (رک : مولانا غلام محیی الدین
 قصوری) ۹۹
 غلام دستگیر نامی (مولانا —) ۱۶۸ ، ۱۷۰
 غلام دستگیر قصوری حنفی ہاشمی (مولانا —)
 ۱۴۰ ، ۹۹ ، ۹۴
 غلام ربانی (مولانا —) ۲۹۵
 غلام ربانی (مولانا حاج —) ۳۰۸
 غلام ربانی اگرو ۳۶
 غلام ربانی عزیز ۱۱۴
 غلام رسول ۸۱
 غلام رسول بن محمد رمضان ۵۷
 غلام رسول بن موای حسن القصوری ۳۴۶
 غلام رسول خان (حافظ —) ۹
 غلام رسول شاہ ۱۰۲
 غلام رسول قصوری (مولوی —) ۱۳۳
 غلام رسول مرید محمد شہریار ۲۵۱
 غلام سرور (دکتر —) ۱۹
 غلام شاہ ۳۳۰
 غلام شاہ شہبازی (رک : محمد حسن) ۱۳۸
 غلام عثمان ۹
 غلام علی ۲۰۱
 غلام علی آانا (دکتر —) ۵۹
 غلام علی بلگرامی ۲۹

عماد الدین علی الشریف القادری الامتر ابادی
 ۲۸۶
 عماد الدین محمد عارف (رک : عبدالنبی عثمانی
 شطاری) ۱۶۲
 عماد الدین نظام الاسلام ابی حفص عمر بن محمد
 بن مسعود بن الحسین ۱۸۹
 عمر بخش بن میان امیر بخش جیو ۲۲۱
 عمر بن حسین بن ابی بکر ۱۲۷
 عنایت الحنفی القادری قصوری لاہوری ۱۰۰
 عنایت اللہ ۲۰ ، ۲۰۸
 عنایت اللہ شیخ البخاری (مولانا —) ۱۴۸
 عنایت اللہ کنبوہ لاہوری ۱۶ ، ۲۲۲
 عنبرین قلم ہروی ۲۳۴
 عیسیٰ (رک : باران ماہ عیسیٰ) ۸۴
 عین القضاة ہمدانی ۹۹ ، ۲۳۸ ، ۲۸۳

غ

غزالی ۶۵ ، ۲۸۴
 غزالی (رک : ملا محمود بن نظام) ۱۱۰
 غضنفر التبریزی ۱۱۳
 غلام احمد کاتب نوشاھی (سید —) ۸۰
 غلام اللہ خان (مولانا —) ۳۲۰
 غلام السیدین ۳۲۴
 غلام بن سید محمد عابد قادری بن سید محمد غوث
 بن سید حسن لاہوری ۳۲۶
 غلام پیر دستگیر ہاشمی نقشبندی قصوری ۳۴۱
 غلام جیلانی ۱۴۵ ، ۲۴۶
 غلام جیلانی برق (دکتر —) ۱۱۳
 غلام جیلانی پیشاوری ۳۲۸ ، ۳۳۰
 غلام جیلانی مفتی (مولانا —) ۲۴۴
 غلام حبیب (حافظ —) ۲۹۴
 غلام حسن ۱۷۷
 غلام حسن خلف میان سلطان محمد ۲۰۹
 غلام حسن ملتانی ۱۷
 غلام حسن نامی ۶۹

غلام محیی الدین قصوری (سید ، رک : غلام
دستگیر قصوری) ۸۴ ، ۹۶ ، ۹۸ ، ۹۹ ،
۱۳۳ ، ۱۳۶ ، ۱۷۷

غلام محیی الدین نبیره نوشه گنج بخش ۸۱

غلام محیی الدین ولد شاه قلی ۲۲۱

غلام مرتضی (مولوی —) ۱۶۷

غلام مصطفی (حافظ —) ۱۷۲

غلام مصطفی ابن محمد صالح پسروری ۷۶

غلام مصطفی قادری چشتی ابن شاه حافظ محمد

عثمان قادری اللاهوری الدهلوی ۱۵۵

غلام مصطفی قاسمی مندی (مولانا —) ۳۷ ،

۳۸ ، ۴۱ ، ۴۵ ، ۴۷ ، ۵۳ ، ۵۸

غلام معین الدین عبدالله خلیفه خویشکی قصوری

۹۹

غلام مولی واسطی ۱۰۷

غلام میران شاه گیلانی مخدوم الملک (سید —)

۱۲۲

غلام نبی ۷ ، ۶۵ ، ۶۷ ، ۹۶

غنی کشمیری ۱۹۲

غنیمت کنجاہی ۲۸۴ ، ۳۱۲

غوث اعظم ۳۲۴ ، ۳۲۵

غوث اعظم جیلانی ۲۸۸

غوث اعظم چھوڑوی ۲۰۵

غوث بخش ۱۵

غوث بہاء الحق ملتانی ۱۹۴

غیاث الدین محمود الحسینی ۱۸۵

غیرت حیات خان (سردار —) ۳۱۶

ف

فاروق شاه بنوری (سید —) ۱۴۹

فاضل شاه ۲۲۲

فاطمہ الزہرا (ع) ۲۰۵

فاطمہ خانم دختر عبدالعلی خان ادیب الملک

۱۲۵

فایز (رک : صدر الدین محمد بن زبردست خان) ۱۰۶

غلام علی بن غلام احمد ۱۹۵

غلام علی دہلوی (رک : شاه غلام علی دہلوی)

۹۷

غلام علی شاه ۱۴۸ ، ۱۶۰

غلام علی لاہوری (فقیر حافظ —) ۴۸

غلام خانی ۱۰۷

غلام قادر ۳۳۳

غلام قادر بن عبدالله (سید —) ۸۵

غلام قادر بن میان عبدالله ۸۲ ، ۸۳

غلام قادر نوشاھی ۸۲ ، ۸۳

غلام محمد ۵۵ ، ۶۶

غلام محمد (مولوی —) ۱۳۶

غلام محمد (حافظ —) ۱۴۳

غلام محمد اوحدی ۵

غلام محمد جھنگھوی شکار پوری ۱۶۳

غلام محمد خطیب چیچہ وطنی لائلپوری (مولانا —)

۱۶۲

غلام محمد دھکوی (مولانا —) ۱۵۴

غلام محمد شاه گداہالایی (سید —) ۵۰

غلام محمد نذر صابری ۱۱۴

غلام محمد ولد بلوچ خان ذات لنگہ ۱۲۵

غلام علی ولد عبدالعزیز شہید ۳۱۹

غلام محمود ۷۱

غلام محیی الدین ۹۷ ، ۲۳۸

غلام محیی الدین (صاحبزادہ مولوی —) ۷۰

غلام محیی الدین (مولانا —) ۶۹ ، ۷۲ ، ۱۵۳

غلام محیی الدین بن شرف الدین محمد قادری

حجروی ۱۲۴

غلام محیی الدین بوتی شاه لودھیانوی ۸۸

غلام محیی الدین چشتی (سید —) ۱۰۹

غلام محیی الدین شاه صدر المدرسین (سید —)

۱۰۸

غلام محیی الدین شاه قصوری (مولانا —) ۹۴

غلام محیی الدین قادری (فقیر —) ۸۵

فضل الدین (مولانا) — ۶۹ ، ۱۶۷ ، ۲۲۱
 فضل الدین فرزند مولانا احمد دین ۶۸
 فضل الدین محمد الحسینی ۲۵۰
 فضل الله ۱۵ ، ۱۳۶ ، ۳۴۵
 فضل الله فاروقی ۲۸
 فضل الله فاروقی (مولانا) — ۲۸۰
 فضل الهی ۱۲۶
 فضل بن علی بن محسن ۲۶۸
 فضل حق (مولانا) — ۱۲۵
 فضل حق (مولوی) — ۳۰۴ ، ۳۰۵
 فضل حق خیر آبادی ۱۵۷
 فضل حسین قریشی ۱۲۹
 فضل علی خواجه محمد افضل ۱۷۷
 فضل کریم (حاجی) — ۲۹۵
 فقیر الدین ۸۲
 فقیر الله بن عبدالرحمن بن شمس الدین شکار پوری
 (مولانا) — ۱۶۳
 فقیر الله نوشاهی برقندازی ۳۱۲
 فقیر الله یار خان ۱۱۹
 فقیر خاکی (رک : شیخ المکی) ۲۳۰
 فقیر عمر ۱۷
 فقیر قادر بخش ۱۱۸
 فقیر قل احمد نوشاهی ۸۰
 فقیر محمد ۳۰۱
 فقیر محمد ببرکی واله ۲۱۷
 فقیر محمد حسن ۳۲۳
 فقیر محمد مراد ۱۸۶
 فقیر میرزا ۲۲۲
 فقیر ولد بازید عرف آوان ۲۰۲
 فقیر ولی ملوک الشاه الصدیقی ۱۷۸
 فیروز آبادی ۲۸۷
 فیروز الدین رازی (پرفسور) — ۳۳۸ ، ۳۳۹
 فیروز صوفی الشکاری اکبر آبادی ابن جهانگیر
 (فقیر) — ۱۶۳

فتح الله (رک : آخند ملا محمد علی تبریزی) ۲۵۸
 فتح خان ۷۵
 فتح علی خان سلطان زمان ۶۳
 فتح علی شاه قاجار ۳۲۸
 فتح محمد (مولوی) — ۱۱۱
 فتح محمد بن عین العرفاء ۱۷۴
 فتح محمد عبدالعزیز حسنی الحسینی ۱۹۴
 فتح محمد مندی برهانپوری ۵۲
 فخر الدین ۱۹۳ ، ۲۲۱
 فخر الدین (سید) — ۳۸
 فخر الدین اورنگ آبادی (مولانا) — ۱۴۱
 فخر الدین پاشا غازی ۲۴۵
 فخر الدین دهلوی (مولانا) — ۱۴۴
 فخر الدین رازی ۱۷۳
 فخر الدین عراقی ۸۵
 فخر الدین علی ۲۳۴
 فخر الدین نظامی ۱۴۴
 فدا حسین شاه (سید) — ۳۱۶
 فدا محمد ۲۴۴
 فرخ بخش ۳۴۱
 فرخ میر پادشاه عالمگیر ثانی (پادشاه غازی مفلول)
 ۱۶ ، ۷۶ ، ۸۷ ، ۱۸۸
 فرخ محمود ۳۰۲
 فرد گجراتی ۸۲ ، ۸۴
 فرزانه ۳۴
 فرشته (رک : محمد قاسم هندو شاه) ۳۶
 فرید شکر گنج (رک : خواجه فرید الدین گنج
 شکر) ۸۷
 فریدون ۴۷
 فریدون زمان (رک : محمد شجاع ناموس) ۸۹
 فطرت ۲۵۹
 فصیح الدین رنج مهر تهر ۱۰۷
 فضل احمد ۱۵۷
 فضل احمد قریشی ۷۰

قاضی جیون ۶
 قاضی حمد الله ۳۳۵
 قاضی حمید الدین ناگوری ۲۰۷ ، ۳۴۷
 قاضی مناء الله پانی پتی (رک : قاضی ثناء الله پانی پتی) ۱۶۲
 قاضی عبدالقیوم ۳۱۶
 قاضی عبدالله بن عمر بیضاوی ۲۴۷
 قاضی عبدالنبی کوکب ۱۰۲ ، ۱۳۰
 قاضی علی بن شمس الدین ۱۵۰
 قاضی فتح رسول ۵۶
 قاضی فتح رسول بن قاضی فتح محمد ۵۵
 قاضی فتح محمد ۵۲
 قاضی فتح محمد نظامانی ۵۵ ، ۵۶
 قاضی قطب ۸۴
 قاضی محمد اسحاق ۲۴۳ ، ۲۴۵
 قاضی محمد اکرم نصر پوری مندی ۴۱
 قاضی محمد زاهد الحسینی ۱۱۵
 قاضی محمد عادل شاه ۷۴
 قاضی محمد فضلی ۲۳۷
 قاضی محمود تھتوی (علامہ) — ۳۸
 قاضی مقدم رای شیر محمد ۱۸
 قاضی میر حسین یزدی ۲۵۰
 قاضی نعمان ۲۶۹ ، ۲۷۰ ، ۲۷۴
 قاضی نعمان بن محمد (سید) — ۲۶۸ ، ۲۷۱
 قاضی نور الله شوشتری ۵۹
 قاضی نور حسین ۳۰۵
 قاضی نور محمد ۲۶ ، ۱۷۹
 قاضی هزاروی ۷۸
 قانونگو ۳۰۸
 قائد اعظم محمد علی جناح ۲۴۵
 قدیر امام علی ۱۷۷
 قربان علی شیدا ۲۵۹
 قطب الدین مدین ۲۸۳
 قطب ابی مدین ۲۸۳

فیروز عثمان (شیخ) — ۲۸۹
 فیروز محمد بن ابراهیم بن معین الدین (مولانا) —
 ۱۶۱
 فیض احمد بن عبدالحمید ۲۴۱
 فیض الدین شیخ عبدالسلام ۲۵۱
 فیض الله ۲۲۶ ، ۲۳۹
 فیض الله ولد محمد اسحاق (رک : خواجہ) ۱۹۴
 فیض علی شاه وھب الله ۳۴۵
 فیض محمد بن حفیظ ۳۰۳
 فیض بخش ۱۸۶
 فیض بخش بن نعیم ۱۵۴
 فیض محیی الدین ۱۴۴
 فیضی ۴ ، ۱۴۷ ، ۲۵۹
 فیلمشاه بن الملك المعظم سيف الدين رستم بن
 دباح ۹۵

ق

قابل ۲۱
 قادر بخش (فقیر) — ۱۱۸
 قادر بخش (مولوی) — ۳۰۴
 قادریہ ۳۰۹
 قاری محمد الطاف ربانی ۱۷۰
 قاری محمد امین (مولانا) — ۱۲۷
 قاسم اکبر آبادی ۲۵۴
 قاسم دیوانہ ۲۵۹
 قاسم شاه (سید) — ۲۰۱
 قاسم شاه جنی ۹۴
 قاسم قادری ۲۸۵
 قاضی ابو بکر بن احمد بن عمر الحضايف البغدادي
 ۳۳۷
 قاضی امام علی ۳۱۹
 قاضی انوار الحق (مولانا) — ۱۱۷
 قاضی بختیار علی وزیر آبادی ۱۲۹
 قاضی بیضاوی ۷۷
 قاضی ثناء الله پانی پتی ۱۷۸ ، ۳۰۶

کرم ۲۱۱
 کرم اللہ بن علاء الدین فیروز پوری ۷۶
 کرم الہی ۱۹۵
 کرم الہی نوشاہی ۸۰
 کرمانی (رک : نصر اللہ بن محمد بن جمال الادوی)
 ۱۹۲
 کریم داد بن عبداللہ ۲۶۲
 کشفی (رک : محمد صالح) ۱۷
 کلا باذی ۶۷
 کلان المفتی (رک : محمد بن بابا) ۳۱۱ ، ۳۲۱
 کلب امیر المؤمنین صدر الدین (رک : فایز) ۱۰۶
 کلیم اللہ (رک : رعنتاس) ۱۱۶
 کلیم اللہ جہان آبادی ۱۷۸
 کمال الحسنین ۳۲۴
 کمال الدین اسہالی (علامہ ---) ۱۴۵
 کمال الدین عبدالرزاق بن ابی الفضل القاشانی
 ۲۸۲
 کمال الدین فخر الدین جہرمی ۲۸۷
 کمال اسماعیل اصفہانی ۱۹۴
 کنجاہی (رک : غنیمت کنجاہی) ۱۰۷
 کوثر (رک : محمد انعام الحق کوثر) ۲۳ ، ۲۴
 کوکل تاش خان ۲۸۹
 کھوکھر (رک : میان محمد) ۳۲۰
 کیانرا ولد رای ملتانی ۲۲۹
 کیخسرو دوم ۱۴۶
 کیدانی ۱۷۸
 کیفی (رک : دتار ، مجموعہ کیفی) ۱۰۳
 کیقباد ۱۸۱
 کیکاوس زمان ۸۹

ک

گشتاسب ۱۸۱
 گلاب رای ۱۷ ، ۱۸
 گل احمد ۲۰۱
 گل احمد آخون زادہ ۳۳۷

قطب الدین احمد الحافظ الہروی ۷۱
 قطب الدین ایبک ۱۲۵
 قطب الدین بختیار کاکا ۱۶۴
 قطب الدین رازی ۱۵۴
 قطب الدین شیرازی (رک : محمود) ۹۵
 قطب الدین محمد شاہ غازی ۹
 قطب الدین یحیی للی (رک : قطب بن یحیی للی
 ولی فی اللہ) ۷۵
 قطب الدین نوہ شیخ رحمکار کاکا صاحب ۲۴۹
 قطب الدین ولد محمد علی ۲۰۱
 قطب بن یحیی للی ولی فی اللہ ۷۵
 قل احمد ۸۱ ، ۸۲ ، ۸۳ ، ۸۴ ، ۸۵
 قلندر شاہ ولد سید محمد شاہ ۱۲۱
 قلندر شہباز (رک : شہباز قلندر) ۳۸
 قلندر علی الحسینی صمدانی ۳۴۷
 قلندریہ ۳۰۹
 قلیج ۴۷
 قلی خان (نواب درگاہ —) ۱۹۴
 قمر الدین ۲۰۷
 قمر الدین احمد بن فتح الدین بن موج دین بن
 محمد حنیف بن الہداد بہتی ۲۲۱
 قمر الدین چکرالوی (مولانا —) ۳۰۶
 قوام الدین الافغانی ۱۵۱
 قوام الدین مسعود بن کمال الدین کرمانی ۱۴۷
 قیام الدین آخون زادہ (ملا —) ۲۰۳

ک

کاشف الاسرار قزوینی ۲۵۸
 کاشفی ۱۱۹
 کاظمی ۲۸۳
 کاسرہ ۳۳۲
 کاہتہ ماتھر (قوم —)
 کاہنجی (قوم کاہتہ ماتھر) ۱۰۶
 کرار علی خان ۶۵
 کربلا ہیت کرکانی قمی ۹۳

مجلدی ۱۲۵
 مجیب علی ۱۲۶
 محب احمد بن عبدالله الطیری ۲۵۴
 محب الدین عبدالشکور ۲۰۸
 محب الله اله آبادی ۷۵
 محب الله بهاری ۱۵۷ ، ۲۴۹
 محبوب عالم (رک : مجموعه محبوب عالم) ۱۰۳
 محبوب علی شاه مشهدی کاظمی ۲۳۱
 محبوبه هاشمی ۳۰۸
 محسن شیدا ۲۵۹
 محمد (ص) ۴۷ ، ۶۵ ، ۶۸ ، ۹۶ ، ۳۲۵
 محمد (رک : مولوی محمد علی محمد) ۲۱۲
 محمد آخوند زاده ۳۳۸
 محمد آصف مهاجر لاهوری (مولانا سید —) ۱۶۴
 محمد ابراهیم ۸۱
 محمد ابراهیم بیک تبریزی ۱۹۴
 محمد ابراهیم تھتوی ۵۱
 محمد ابن احمد المستوفی القزوينی ۱۷
 محمد ادریس اوچی (مولانا —) ۱۲۷
 محمد ادریس بت (دکتر —) ۱۹۸
 محمد اسحاق ۲۴۴ ، ۲۶۷
 محمد اسحق اعوان ۱۴۴
 محمد اسرائیل کان الله له (مولانا —) ۷۴ ، ۷۷
 ۱۶۰ ، ۷۸
 محمد اسلم ولد شیخ جلال منور بنی اسرائیل
 کوکوی قادری ۱۲۳
 محمد اسماعیل ۱۵۱
 محمد اسماعیل خان ۴
 محمد اسماعیل سراجی (مولانا —) ۱۷۱ ، ۱۷۹
 محمد اسمعیل شهید ۱۳۴
 محمد اسماعیل ولد شیخ عبدالعظیم ۱۹۱
 محمد اشرف (رک : محمد اشرف فاروق منچری)

گل بہار کیانی ۱۸۱
 گل حسن ۳۱۷
 گل محمد ۳۲۹
 گل محمد پشاوری ۲۶۱
 گل محمد مندی بہارپوری ۱۴۲
 گینا لعل ۲۰۸
 گیلانیان ۱۹

ل

لانه جھاورام ۲۳۰
 لانه رخ ۱۱۲
 لانه لساونلول ۳
 لانه نیورام جیو ۳۰۳
 لچھمن سنگھ ۲۸۴
 لطف الله ۲۸۹
 لطف الله بن عبدالملک نیشابوری ۲۶۴
 لطف علی (مولوی —) ۱۲۰
 نعل بن جمال شہ حجام ۱۷۲
 نعل بیک ۱
 نعل چند منشی ملتانی ۴
 نعل شاه بخاری (مولانا سید —) ۱۹۹
 لھراسب ۱۸۱
 لیماغل بن بیادہ بن مبارک ۲۵۰

م

مای پاک دامن (رک : مای میران) ۱۲
 مای میران ۱۲
 مبارک بن شمس الدین بنی اسرائیل مولوی ۷۶
 مبارک شاه جیلانی (سید —) ۱۲۰
 مبارک علی (سید —) ۲۸
 مبارک علی شاه ہمدانی ۹۸ ، ۱۰۰
 متوکشمیری ۲۷۶
 متین دفتری (دکتر —) ۲۴۵
 مجاہد مهاجر بخاری ۲۶۷
 مجدد الف ثانی (رک : شیخ احمد سرھندی) ۴۱ ،
 ۷۵ ، ۷۷ ، ۹۶ ، ۱۷۴

- محمد اشرف ۲۱۹
محمد اشرف بن محمد مرید الشاہدری اللاہوری
۲۴۲
محمد اشرف بن ملا غلام ۱۷۶
محمد اشرف فاروقی منچری ۸۱ ، ۸۳
محمد اصغر مستالوی ابن مولانا عبدالعلی مستالوی
(رک : حکیم محمد اصغر مستالوی) ۶۴
محمد اعظم خان ۶
محمد اعظم شاہ (سید -) ۱۴۱ ، ۱۴۴
محمد اعظم کھرتکی ۱۳۸
محمد افضل ۲۲۰ ، ۲۳۹
محمد افضل ولد شیخ محمد فضل اللہ بن شیخ غازی
۲۶۱
محمد افضل ولد مولوی محمد ہاشم ۲۱۹
محمد اقبال (علامہ) دکتر شیخ -) ۱۶۸
محمد اقبال مجددی ۹۴ ، ۱۶۹
محمد اقبال مجددی نقشبندی (پرفسور -) ۱۳۳ ،
۱۳۵
محمد اقبال ملک (پرفسور -) ۲۹۴ ، ۳۰۰ ،
۳۰۱ ، ۳۱۳ ، ۳۲۴
محمد اکبر ۱۷۶
محمد اکبر ارزانی ۲ ، ۹۶ ، ۲۸۵ ، ۲۸۶
محمد اکبر بادشاہ ۲۳۱
محمد اکبر بن حاجی محمد مقیم ۳۰۳
محمد اکبر حسینی بن خواجہ حسینی گیسودراز
۱۸۳
محمد اکبر ولد محمد اسحاق ۱۴۸
محمد اکرم بن جلال الدین ۳۲۷
محمد اکرم بن ملا عبدالمومن ۱۵۲
محمد اکرم شاہ (اکرام ، سید ، دکتر -) ۹۲
محمد اکرم عبدالرزاق ملتانی (فقیر -) ۴
محمد اکمل ۱۴۴
محمد انجاری ۱۸۴
محمد الدین (رک : محمد حیات) ۱۶۳
محمد الطاف ربانی (قاری -) ۱۷۰
محمد القاتی ۱۷۹
محمد (رک : فیض العالم بن مولانا اللہ جیون بن
سیدنا علاء الدین الفنجابی الہزاروی) ۷۷
محمد المرتضی الیمنی ۱۴
محمد المیہنی ۳۱۵
محمد امیر رضوی ۱۸۲
محمد امین (سید -) ۹
محمد امین ابن عبید بخاری ۳۱۵
محمد امین بن قل احمد نوشاہی ۸۳
محمد امین بدخشی ۱۳۶
محمد امین محمد افضل مودھری ۲۵۴
محمد امین مستالی ۶۵
محمد انعام الحق کوثر (دکتر -) ۲۲ ، ۲۳ ،
۲۴
محمد اوتادالعجم ۲۶۸
محمد اورنگ زیب شاہ پادشاہ (رک : اورنگ زیب
شاہ) ۳۰
محمد ایاز ۱۳۹
محمد ایوب ۵۳
محمد ایوب (مولانا -) ۹۸
محمد ایوب بن ملا یعقوب کاشغری ۲۲۲
محمد باقر (دکتر -) ۸۷ ، ۸۹
محمد باقر ۲۳۴
محمد باقر بن امیر عبداللہ ۲۴۸
محمد باقر (رک : ابوالحسن حسینی شیرازی) ۲۵۳
محمد باقر بن محمد المجلسی اصفہانی ۲۵۸
محمد باقر بن شرف الدین الحسینی لاہوری
(مولانا -) ۹۶
محمد باقر بن محمد تقی مجلسی ۳ ، ۴ ، ۲۵۹
محمد باقر بن میر علی ۲۳۴
محمد بخش ۲۶۵ ، ۳۱۰
محمد بخش ۸۴
محمد بشیر حسین (دکتر، میان -) ۱۰۳ ، ۲۶۲ ، ۲۶۵

- محمد بن ابی بکر ۱۷۸
محمد بن احمد ۱۸۵
محمد بن احمد بن زاهد (مولانا -) ۱۸۲
محمد بن احمد تبریزی (رک : عماد) ۲۱۱
محمد بن احمد فراہی ۲۰۷
محمد بن اسد صدیقی دوانی ۳۳۸
محمد بن اسمعیل بن ابراہیم البخاری ۳۲۵ ، ۶
محمد بن الحسن الشیبانی ۲۴۷
محمد بن الحسن بن الفضل بن الحسن الواعظ
(رک : مولانا جلال الدین اشماہی) ۲۲۰
محمد بن العثمان بن عمر البلخی ۳۳۱
محمد بن بابا (رک : کلان المفتی) ۳۱۱
محمد بن جابر ۴۱
محمد بن حسن بن علی الشارنقاشی ہرامکی ۳۲۷
محمد بن خدا داد سمرقندی ۳۴۶
محمد بن خوشی محمد ۳۳۸
محمد بن زاهد ۲۳۹
محمد بن شیبانی ۱۵
محمد بن شیخ حبیب شرقپوری ۳۴۵
محمد بن شیخ محمد القرشی ۱۷۳
محمد بن صالح بن محمد (رک : کشف الاسرار
القزوینی)
محمد بن طاہر بن ابراہیم ۲۷۸
محمد بن طغلق ۲۲۱
محمد بن عبداللہ الخطیب بن محمد ۲۵۱
محمد بن علی بکھری ۱۴۴
محمد بن علی بن ابراہیم امتر آبادی ۲۷۵
محمد بن علی بن جمہور بالمشہد الغروی ۲۳۵
محمد بن عمر البیضاوی ۱۴
محمد بن عمر الجغمینی خوار ۲۸۱
محمد بن غلام محمد ۱۵۳ ، ۲۰۱
محمد بن فصیح بن محمد ۱۴۵
محمد بن فضل اللہ سرہندی ابن عارف شاہ غلام
نبی ۱۷۳
- محمد بن قیصر ۲۸۳
محمد بن محمد باقر بن داماد الحسینی ۲۳۵
محمد بن محمد بن محمد بن جزیری (جدلی) ۳۴۴
محمد بن محمد بن محمود الحافظی البخاری ۱۷۷
محمد بن محمد بن میر باقر ۱۹۴
محمد بن محمد صادق الامترآبادی الہزار جیریبی
۱۴۳
محمد بن محمد فقیہ ۳۰۸
محمد بن محمود ۳۴۶
محمد بن محمود بن اقبال الکاتب شیرازی ۹۰
محمد بن محمود تبریزی (رک : قاضی خواجہ) ۲۱۱
محمد بن موسی الطالسی ۲۵۶
محمد بن میرزا احمد ۱۲۳
محمد بن نظام الدین (رک : عصام) ۲۵۸
محمد بن یعقوب کلینی ۲۵۸
محمد بن یوسف طبیب ہروی ۱۹۶ ، ۲۸۱
محمد یونس الحلبی ۹۱
محمد بہاء الدین ۱۷۸
محمد بہاء الدین عاملی (رک : شیخ بہائی) ۴
محمد بیگ ۷۶
محمد پادشاہ دارا شکوہ (رک : دارا شکوہ) ۲۸۷
محمد پادشاہ غازی ۱۲۴
محمد پیر راشد (مؤسس کتابخانہ پیر جہندو) ۴۹
محمد تقی (عمل -) ۵۶
محمد تقی پیشاوری ابن ملا خواجہ بخش ۱۳۳
محمد تقی دانش ۲۴۶
محمد تقی دانش پڑوہ ۹۰
محمد تقی سیالکوٹی ۲۲۱
محمد جان فرزند عبدالغفور قادری ۳۱۲ ، ۸۳
محمد جعفر محجوب (دکتر -) ۲۴۶
محمد جعفر ولد شیخ شرف الدین حسین ۲۵۶
محمد جلال جلالی شاہی ۹۵
محمد جمیل ۱۱۱
محمد جی ۱۹۱ ، ۱۹۳

محمد دارا شکوه ۸ ، ۸۱ ، ۸۶ ، ۳۴۶
 محمد داود (حافظ —) ۱۷۹
 محمد دائم بن نور الله قریشی ملتانی ۱۷۱
 محمد درویش ۲۵۰
 محمد دین کاوس الباخی ۷۰
 محمد دین ولد میان تاج محمد ابن میان الهی بخش
 ۱۸۱
 محمد راشد ۵۹
 محمد رستم کیانی ۱۸۱
 محمد رشید بن سلطان حسین الفاروقی ۱۳۸
 محمد رضا (مولوی —) ۱۴
 محمد رضا ۲۵۱
 محمد رضا شاه پهلوی رک : شاهنشاه آریامهر) ۲۴۵
 محمد رضا عباسی نقوی ارسطو جاهی ۲۳۵
 محمد رضوان (رک : جامی) ۱۵۳
 محمد رضوی (سید —) ۲۴۵
 محمد رفیع الدین ۹۵ ، ۲۸۱
 محمد رفیق قادری (صوفی —) ۳۱۶
 محمد رمضان ۸۱ ، ۸۵
 محمد رمضان (مولانا —) ۲۹۹ ، ۳۰۰
 محمد رمضان بن علی محمد ۷۰
 محمد رمضان شاه گردیزی (سید —) ۷
 محمد رمضان قریشی قلعه داری (رک : تبسم
 قریشی) ۱۲۸
 محمد روشن دین ۱۱۱
 محمد زاهد بن محمد اسلام الهروی ۲۰۹
 محمد زمان ۵۱
 محمد زمان بن محمد اشرف شیرازی ۲
 محمد زمان شاه پدر سید امیر شاه قادری ۳۲۷
 محمد شاه پادشاه ۳۴۵
 محمد زین الدین (مولانا —) ۶۹
 محمد سپهدار خان بن محمد اکبر خان دهلوی
 ۱۷۸
 محمد سعد ۹

محمد چراغ (حافظ —) ۲۲۴
 محمد چراغ روشن دماغ ۲۲۶
 محمد حاجی بن قاضی محمد ۱۱۸
 محمد حبیب الله صاحب گجراتی (سید —) ۳۱۸
 محمد حسن (رک : ممتاز حسن، دکتر —) ۲۶
 محمد حسن ۵۰
 محمد حسن (رک : غلام شاه شهبازی) ۱۳۸ ، ۱۴۰
 محمد حسن سنبلی ۴۱
 محمد حسن صحاف ۳
 محمد حسن لکهر سیالکوٹی ۲
 محمد حسن ولد امداد علی مبارکپوری محمد حسین
 ۱۰۷ ، ۲۷۱
 محمد حسین (سید —) ۵۵
 محمد حسین آزاد (مولانا —) ۱۰۳ ، ۱۹۸
 محمد حسین الرضوی الملتانی (سید —) ۴
 محمد حسین الکشمیری ۲۳۴
 محمد حسین بن خلف تبریزی ۴۴
 محمد حسین تسبیحی ۱۱
 محمد حسین سیالکوٹی (حاجی —) ۱۶۸
 محمد حسین ولد محمد صدیق قریشی ۲۶۴
 محمد حفیظ گیلانی لاهوری پانی پتی ۱۹۰
 محمد حقی ولد سید العدنه شاه (سید —) ۴۰
 محمد حنیف صدیقی (حاجی —) ۵۶
 محمد حیات ۲۳۸ ، ۲۴۷
 محمد حیات (رک : درویش خان) ۱۲۴
 محمد حیات (رک : محمد الدین) ۱۶۳
 محمد حیات ربانی نوشاهی (حافظ —) ۸۱
 محمد حیات سیالکوٹی ۱۴۸
 محمد حیات کهوکه (حافظ —) ۲۰۷
 محمد حیدر (سید —) ۲۶۰
 محمد حیدر شاه (سید —) ۲۶۰
 محمد خان ۲۹۳
 محمد خورشید ۲۰۸
 محمد داد ۳۹

- محمد سعد مرآجی مرشد بابا ۱۷۹
محمد سعید ۱۱۰ ، ۲۶۱ ، ۲۸۴ ، ۳۱۳
محمد سعید (حافظ -) ۱۷۹
محمد سعید بن امام ربانی ۱۶۳
محمد سعید شاه ۲۱۷
محمد سعید ولد شیخ عبدالرزاق المهشمی القریشی
۲۱۹
محمد سلطان پوری ۲۱۳
محمد سلیمان خان ۲۲۷
محمد سمیع الله البوتھالی ۲۴۲
محمد شاه ۲۱۲ ، ۲۱۳
محمد شاه بن صدر شاه (سید -) ۲۱۲
محمد شاه بن صالح بن شیخ تاج الدین بن شیخ
شمس الدین ۲۱۹ ، ۲۲۰
محمد شاه پادشاه غازی ۲۰۱
محمد شاه پادشاه مغول ۱۸۸
محمد شاه دین بن شاه جیلانی ۱۲۱
محمد شاه غازی ۲۳۵ ، ۹
محمد شاه گیلانی (سید -) ۱۲۵
محمد شاه مظفر آبادی ۲۰۱
محمد شاه نوشاھی (سید -) ۸۲
محمد شاه ولد سید پیر پیر دین شاه جیلانی ۱۲۱
محمد شاھی ۲۶۵
محمد شجاع (سید -) ۲۳۴
محمد شجاع ناموس (رک : فریدون زمان) ۸۹
محمد شرقپوری ۸۴
محمد شریف ۲۲ ، ۲۳۴
محمد شریف (مسکین -) ۲۲
محمد شریف الدین الحسینی النجفی ۷۰
محمد شریف مولانا محمد الحسینی ۳۴۴
محمد شریف ولد یونس ولد حاجی محمد علی قصوری
نقشبندی ۱۳۴
محمد شفا ۲۹۱
محمد شفیع (دکتر -) ۱۸۴
- محمد شفیع (مولوی -) ۲۶۴
محمد شفیع (رک : میرزا کوچک متخلص بہ وصال)
۱۲۳
محمد شفیع قندھاری ۳۴۶
محمد شفیق ختک ۱۵۰
محمد شکر بن سید الحاج احمد الحفظی ۲۶۶
محمد شہزادہ عالمگیر ۱۷
محمد شہر یار ۲۵۱
محمد شیرین یائنی (مولانا -) ۲۵۹
محمد صاحب (مولوی -) ۵۲
محمد صادق ۱۳۴
محمد صادق (چوہدری -) ۳۰۷
محمد صادق بن درویش محمد ۳۳۷
محمد صادق بن عبدالخالق ۱۷
محمد صادق الہندی ابن شیخ احمد سرہندی ۲۳۵
محمد صادق بن حاجم الحافظ ۲۳۵
محمد صادق بن محمد کاظم الرضوی ۲۵۹
محمد صادق چشتی ۱۶۳
محمد صادق شہابی سعیدی قادری ۳۳۱
محمد صادق لکھنوی (سید -) ۵۱
محمد صادق ملک ۲۵۶
محمد صالح ۹۶
محمد صالح بن مولانا موسیٰ سبوحی الکبروی ۳۱۵
محمد صالح تھتوی ۴۹
محمد صالح کشنی (رک : کشنی) ۱۷
محمد صالح کنبوہ ۲۲۲
محمد صالح ولد خواجہ باقی ۳۲۷
محمد صدیق قریشی ۳۳۳
محمد ضیاء الدین الحسینی المازندرانی ۶۱
محمد ضیاء الدین (حافظ -)
محمد طاہر بہکروالہ ۳
محمد طیب الرحمن (حافظ -) ۲۰۵
محمد طیب شاہ ۲۱۷
محمد طیب شاہ ہمدانی قصوری (مولانا سید -)
۱۳۳ ، ۹۸ ، ۹۷

- محمد عادل شاه (قاضی -) ۷۴
محمد عارف الہروی ۱۸۶
محمد عاشور بن حاجی مرزا محمد البخاری الحسینی
(حاجی -) ۱۷۲
محمد عاقل ۲۲۱
محمد عاقل لاهوری (مولانا -) ۱۳۶
محمد عالم خوشنویس ۱۲۵
محمد عباس خان قادری (رک : مهر و محمد)
۲۰۷
محمد عبدالرحمن (مولانا -) ۶۹
محمد عبداللطیف (دکتر -) ۲۶۳
محمد عبدالعظیم بن محمد حفیظ گیلانی لاهوری
پانی پتی ۱۹۰
محمد عبدالعلی المستالی الحنفی النقشبندی المجددی
القربشی العثماني ۶۴
محمد عبدالقادر الہزاروی (مولانا -) ۳۱۴
۳۱۵
محمد عبدالله ۲۸۴ ، ۸۱
محمد عبدالله (مولانا -) ۱۶۶ ، ۱۶۳ ، ۱۶۱
محمد عبدالله (رک : نعتی ۳۳۳ وردی) ۳۴۲
محمد عبدالله لاهوری ۱۱۴
محمد عثمان ۱۴۵ ، ۳۳
محمد (رک : نصرالله بن پیخو بن راجہ سلطان بن
(روہرلانگاہ) ۲۲۰
محمد عزیز الدین ۱۳۵
محمد عزیز الدین بہاولپوری ۱۱۹
محمد عزیز الرحمن (رک : محمد آزاد بخت چشتی
قادری) ۲۰۴
محمد عطاء اللہ قادری (دکتر -) ۳۲۷
محمد عطاء الرحمن ۳۰۸
محمد عظیم ۲۴۲
محمد عظیم الدین صدیقی ۱۹۰
محمد علوی ۲۴۰
محمد علی ۱۵
محمد علی (رک : مولانا محمد علی مکھدی) ۶۸
۷۲ ، ۷۱
محمد علی ۱۱۰
محمد علی ۲۳۹ ، ۲۳۷
محمد علی (سید -) ۱۱۸
محمد علی (سید -) ۲۴۱
محمد علی اللاہیجی ۲۸۴
محمد علی بن سید علی ۲۴۲ ، ۲۳۹
محمد علی بن محمد باقر الاصفہانی ۸
محمد علی بن سید علی ۲۳۸
محمد علی بہادر ۱۹۵
محمد علی خلیفہ ابن بابا محمد حسین حسن آبادی
۲۵۸
محمد علی قاضی (دکتر -) ۵۸
محمد علی محمد (رک : محمد) ۲۱۲
محمد علی مکھدی (مولانا -) ۱۱۵ ، ۶۷
محمد عمر ۷۴
محمد عمر بن قطب الدین الاندجانی ۲۱۰
محمد عمیر الاحسان المجددی (سید -) ۱۶۰
محمد عیسیٰ بن غلام محمد ۱۷۵ ، ۱۷۴
محمد غازی ۲۵۲
محمد غلام قادری ۱۰۷
محمد غوث ۱۳۹
محمد غوث الحسنی جیلانی اوچی (سید -) ۳۱۲
محمد غوث بن سید امان اللہ (سید -) ۱۲۱
محمد فاضل (مولوی -) ۱۰۹
محمد فاضل الدین (شیخ -) ۱۶۵
محمد فاضل مدنی ۶۶
محمد فایق ۱۳۷
محمد فضل السبجان قادری چھوڑوی (مولانا -)
۲۰۵
محمد فیاض النقشبندی پیشاوری ۱۱۱
محمد فیض اللہ (رک : شیخ احمد) ۳۴۶
محمد قادری ۲۸۲

محمد قاسم ۳۲۷
 محمد قاسم (مولوی -) ۲۱۲
 محمد قاسم بن میران محیی الدین ۱۸۵
 محمد قاسم کمیست ۲۱
 محمد قاسم ولد میان غلام رسول ۳۱۴
 محمد قاسم هندو شاه (رک : فرشته) ۳۶
 محمد کاظم ۲۹۱
 محمد کاظم بن عبدالحکیم ۱۹۴
 محمد کاظم والہ (رک : دیوان والہ) ۷۸
 محمد کامل ملتانی ۱۷ ، ۱۸
 محمد کبیر صاحب کھرل (حاجی -) ۱۶
 محمد گل ۲۴۲
 محمد گل آخون زادہ ۴۱۳
 محمد گزار کیانی ۱۸۱
 محمد لطیف بن محمود الحسینی ۱۶۶
 محمد ماہ صداقت کنجاہی نوشاھی ۸۱ ، ۳۱۲
 محمد محسن (فقیر -) ۳۱۲
 محمد محسن شاہ (سید -) ۲۶۰
 محمد محسن کشانی
 محمد محمدن ۸۶
 محمد محمود الرحمن علوی قادری (مولانا صاحبزادہ -) ۲۰۵
 محمد محمود بن احمد العینی ۲۵۳
 محمد مراد ۲۳۴
 محمد مراد کھو کھر ۶۹
 محمد مراد لاهوری ۹۱
 محمد مستقیم (رک : جواہر رقم) ۱۲۵
 محمد مشتاق بشیر ۳۱۷
 محمد مصطفی (ص) ۳۴۳ ، ۳۴۴
 محمد منصور کشمیری (فقیر -) ۸
 محمد مظفر الدین کوہمروی ۳۳۲
 محمد معین (دکتر -) ۲۶۳
 محمد ملک امان هزاروی ۳۳۴
 محمد منظور الرحمن ۲۰۵

محمد موسی ۱۷۸
 محمد مؤمن حسینی طبیب ۵ ، ۱۸۶
 محمد مہدی ملتانی ۱۵۵
 محمد میر بخش بزدار ۲۱۵
 محمد نجم الدین ۱۸
 محمد نجیب بن سید غریب آغا (سید -) ۱۴۷
 محمد نذیر رانجھا ۳۱۰ ، ۳۱۱
 محمد نصر اللہ خان ۲۲۳ ، ۲۲۴ ، ۲۲۵
 محمد نصیر ۲۴۰ ، ۳۳۴
 محمد نصیر بخاری ۲۶۶
 محمد نصیر جعفر الملک الحسینی ۳۴۷
 محمد نعیم (مولانا -) ۲۹۲
 محمد نعیم نقشبندی ۱۳۴
 محمد نواز طائر ۲۶۰
 محمد نور اللہ احراری ۱۵۳ ، ۲۵۱
 محمد واثق ۲۸۵
 محمد وحید گل ۱۷۸
 محمد ولی میر باقی (رک : میر محمد) ۳۴۴
 محمد ہاشم بن محمد قاسم الحسینی الجیلانی ۹۸
 محمد ہاشم تھتوی (فقیر -) ۳۷ ، ۳۹ ، ۹۵
 محمد ہاشم طہرانی ۲۶۵
 محمد ہاشم کشمی ۱۷۶
 محمد ہمایون پادشاہ غازی ۲۳۸
 محمد یار ۱۰۷
 محمد یار بن ملا بحراب ۱۵۴
 محمد یحیی (رک : شاہ خوب اللہ آبادی) ۱۹۰
 محمد یعقوب ۱۵
 محمدی قادری ۱۸۹ (رک : مسیح الزمان ہانسوی)
 محمد یوسف ۲۲۱
 محمد یوسف (مولانا -) ۷۵
 محمد یوسف (صاحبزادہ حافظ -) ۱۷۹
 محمد یوسف بن عبد اللہ ۱۵۳
 محمد یوسف (رک : ملا جھتو) ۱۶
 محمد یوسف بن محمد قاسم ۲۱

مخدوم محمد ابراهیم ۵۶
 مخدوم محمد حسینی ۱۹۶
 مخدوم محمد زمان ۵۵
 مخدوم محمد سندی ۴۸
 مخدوم محمد عابد سندی سیوانی ۴۰
 مخدوم محمد معین تھتوی ۳۸ ، ۴۸ ، ۴۹
 مخدوم محمد هاشم تھتوی سندی بتواری ۳۸ ، ۳۹ ،
 ۴۰ ، ۴۷ ، ۴۸ ، ۵۹ ، ۱۵۱
 مداریه (مسلسله) - ۳۰۹
 مراد ۳۲۹ ، ۳۴۴
 مراد بخش ۲۹۴
 مراد شاه گردیزی (سید -) ۳
 مراد علی ۹
 مراد علی بن زاد حاجی ۱۹۲
 مرتضی جعفری (سید - ، دکتر -) ۱۸۷
 مرتضی مولوی (سید -) ۲۹۹
 مرزا صاحب (رک : مظہر جان جاناں دہلوی)
 ۳۰۶
 مزدا ۱۴۹
 مسعود الحسن شاه ۲۱۷
 مسعود عالم ندوی ۲۰۳
 مسکین الدین پیر بخش ۲۱۳
 مسکین محمد شریف ۲۲
 مسلم بن محمود شیرازی ۲۲۸
 مسلمانان ۳۲۳
 مسلمانان ہند ۲۸۷
 مسیح الدین ابوالفتح گیلانی ۱۱۲
 مسیح الدین مہر کدہ لاہوری ۳۰۳
 مسیح الزمان ہانسوی (رک : محمد قادری) ۱۸۹
 مسیحایی (رک : عبدالرحمن) ۲۳۴
 مشتاق احمد ۲۱۰
 مشیر کاظمی ۳۲۵
 مصباح الحق صدیقی ۱۰۱
 مصری ۳۲۱

محمد یولداش ۱۷۴
 محمود ۲۶۱ ، ۳۴۶
 محمود الحسن شاه ۲۱۷
 محمود بن ابراهیم ۲۰۷
 محمود بن احمد سعید ۲۶۹
 محمود بن سعد اللہ اصفہانی ۱۸۹
 محمود بن طاہر ۲۷۰
 محمود بن علی بن فضل ۲۶۹
 محمود بنگوری ۲۸۹
 محمود بن محمد عبداللہ بن عبید اللہ بن محمود ۲۵۵
 محمود بن مسعود ۲۵۶
 محمود شاه ہزاروی (سید -) ۲۳۱
 محمود لاہوری (مولانا -) ۲۶۳
 محمود (رک : قطب الدین شیرازی) ۹۵
 محمود نجم آبادی (دکتر) ۹۰
 محیی الدین ۲۴۷
 محیی الدین قادری ۱۹۶
 محیی الدین محمد اورنگ زیب قادری ۱۸۸
 محیی الدین محمد پادشاہ غازی ۲۰۰
 مختار الحسن شاه ۲۱۷
 مختار الحسن نقشبندی ۲۱۷
 مختار حسن گیلانی (گیلانی) (سید -) ۱۹ ، ۲۰
 مخدوم آدم لنواری ۵۵
 مخدوم اللہ بخش العباسی الکھوری ۵۹
 مخدوم الملک (رک : سید غلام میران شاه گیلانی)
 ۱۲۲
 مخدوم بصیر الدین سیوانی سندی ۴۰
 مخدوم جہانیاں ۱۲۱
 مخدوم جہانیاں جہانگشت بخاری ۱۳۵
 مخدوم ریاض جہانیاں نقوی بخاری ۲۰
 مخدوم ضیاء الدین تھتوی ۴۸
 مخدوم طالب المولیٰ ۴۲
 مخدوم عبدالواحد سندی سیوانی (رک : نعمان ثانی)
 ۳۸

ملا تقی ۱۰۷
 ملا جلال ۱۵۶
 ملا جلال آخوند ۲۱۰
 ملا جھتو (رک : محمد یوسف) ۱۶
 ملا حسین ابن الشیخ صابر السندی ۱۱۱
 ملا حسین واعظی کاشفی ۲۱ ، ۲۱۰ ، ۲۵۲ ،
 ۲۸۶
 ملا حمید الله ۲۵۴
 ملا خان محمد ۱۶۳
 ملا خسرو ۱۵۱
 ملا خیرالله ۳۲۷
 ملا روضۃ الدین ولد ملا لال (فقیر -) ۱۷۶
 ملا سلیم ۲۵۳
 ملا سید علی ۲۴۰
 ملا عبدالحکیم بن شمس الدین (رک : ملا عبدالحکیم
 سیالکوٹی) ۲۴۱
 ملا عبدالحکیم سیالکوٹی ۸۴ ، ۱۶۷
 ملا عبدالحکیم سیالکوٹی ۱۶۸ ، ۲۳۹
 ملا عبدالشکور ابن ملا خیرالله ۳۲۷
 ملا عبدالغفور ۲۸۷
 ملا عبدالقادر ۲۸۷
 ملا عبدالکریم سیالکوٹی ۴۰
 ملا عبدالله ملتانی ۱۳۴
 ملا گل محمد ۳۱۰
 ملا محمد باقر مجلسی ۹۰
 ملا محمد حسن ۲۴
 ملا محمود بن نظام (رک : غزالی)
 ملا مسعود ملتانی ۱۳۴
 ملا معین الدین فراہی ۸۰
 ملا معین مسکین فراہی ۳۴۰
 ملا میرزا جان ۱۴۸
 ملا وزیر معقولی ۲۵۰
 ملک احمد نواز ۱۰۲
 ملک عبدالله (حاجی -) ۳۰۲

مصطفی القادری (سید -) ۲۰۳
 مصطفی المولوی البلغرادی ۲۸۱
 مطیع ۱۸
 مطیع امام (دکتر -) ۳۰
 مظاہری (رک : عبدالله لک) ۱۳۱
 مظفر حسین نوشاھی (سید -) ۷۹
 مظفر خان ولد خضر خان ۲۴۲
 مظفر رقم ۱۵
 مظہر الحق (رک : ابو عبدالله محمد فاضل بن سید
 حسن الحسینی الترمذی الاکبر آبادی) ۸۲
 مظہر بن محمد بن الحسین الشفای ۲۸۲
 مظہر جان جانان دهلوی (رک : میرزا صاحب)
 ۳۰۶
 معالی ۱۶
 معاویہ ۱۹۹
 معین الدین بن خواجہ خاوند محمود بن خواجہ
 میر سید شریف (رک : خواجہ محمد معین الدین)
 ۷۰
 معین الدین خان ۵۸
 معین الدین ہراتی ۳۰۰
 معین المسکین فراہی ۱۲۶ ، ۱۳۹ ، ۱۸۵
 مغول ۸۷ ، ۱۸۸
 مفتی احمد یار خان ۲۲۸
 مفتی تاج الدین بن امام الدین ابن قاضی نظام
 الدین بن قاضی عبدالباقی ۱۸۵
 مفتی سیف الرحمن ۷۷
 مفتی محمد حیات ۱۲۱
 مفتی محمد علی قاضی ۲۳۷
 مقبول بیگ بدخشان (پرفسور -) ۳۳۹
 مکی (رک : عباس بن علی الحجوسی) ۱۴۸
 مکی شاہ بابا ۶۳
 ملا اسد الله ۱۹۶
 ملا امان الله صاحب ۱۷۲
 ملا بدر الدین سرہندی ۱۷۶ ، ۱۷۸

مولانا احمد الدین الکیلوی ۱۶۱ ، ۱۶۲
 مولانا احمد برنی ۱۳۵
 مولانا احمد حسین مدنی ۲۰۳
 مولانا احمد دین ۶۸
 مولانا اشرف علی تھانوی ۳۲۱
 مولانا جامی (رک : جامی) ۲۸۳
 مولانا جلال الدین اشہاسی ۲۲۰
 مولانا جلال الدین رومی (رک : مولوی ، رومی)
 ۲۸۳ ، ۳۷
 مولانا جلال الدین محمود بلخی ۱۰۷
 مولانا حافظ حاجی محمد عبدالکریم ۷۴
 مولانا حسین علی ۳۳۴
 مولانا خیر محمد ۳۳۲ ، ۳۳۳
 مولانا رحمت علی خان سامی ۲۲۴
 مولانا رضوان اللہ مردانی ۳۲۲
 مولانا زین الدین (رک : میان صاحب) ۷۲ ،
 ۱۵۳
 مولانا سعد الدین کاشغری ۲۸۳
 مولانا شیخ صابر صاحب (رک : میان صاحب)
 ۱۵۲
 مولانا سید حبیب اللہ شاہ غرشین ۲۱۵
 مولانا صاحب مکھدی ۱۵۳
 مولانا عبداللہ ۲۲۴
 مولانا عبدالحکیم ۳۲۱
 مولانا عبدالحکیم میانکوٹی ۱۹۳
 مولانا عبدالعزیز خوشنویس ۳۲۱ ، ۳۳۲
 مولانا عبدالعلی مستالوی ۶۶
 مولانا عبدالغفور لاری ۱۶۲
 مولانا عبداللہ خلف مولانا عبدالحکیم میانکوٹی
 ۱۹۵
 مولانا عبدالوحد ۲۹۴
 مولانا عبید اللہ بندی ۳۹
 مولانا عبید اللہ سواتی ۱۹۵
 مولانا علی قاری ۹۵

ملک محمد اقبال (پرفسور -) ۷۹ ، ۱۰۸ ، ۱۰۹
 ۱۴۱ ، ۱۸۷ ، ۱۹۱ ، ۱۹۹ ، ۳۰۴ ، ۲۰۹
 ۲۱۴ ، ۲۱۶ ، ۲۲۸ ، ۲۳۱
 ملک محمد جائسی ۲۸۵
 ملک محمد رمضان مستونگی ۲۴
 ممتاز (رک : میرزا برخوردار بن محمود ترکمان
 فراہی) ۱۲۶
 ممتاز حسن (دکتر -) ۲۷ ، ۱۴۹ ، ۲۴۵ ،
 ۲۷۹
 ممتاز علی قریشی ۱۶۸
 منشی سبحان ۱
 منشی گوہند رام پندت ۲۶۷
 منشی محمد حسین صاحب ۱۴
 منشی نور جمال ہزاروی ۲۴۴
 منشی نولکشور ۶۴
 منصور بن محمد بن احمد ۳
 منصور بن محمد بن احمد بن یوسف ۱۶
 منصور عباسی ۵۳
 منظور الحق صدیقی (پرفسور -) ۱۸۷
 منظور حسین (مولانا -) ۳۰۸ ، ۳۰۹
 منظور عالم قریشی نقشبندی مجددی (مولانا
 الحاج -) ۳۱۸ ، ۳۱۹
 منوچہر ۱۸۱
 منوچہر ستودہ (دکتر -) ۹۰
 منوچہر ظلی (سفیر شاہنشاہ آریا سہر) ۱۳۲
 منیری ۸۸
 موسیٰ (خواجہ -) ۱۷
 موسیٰ بن محمد لودن افغان ۱۰۰
 موسیٰ بن میان محمد رانجہا (فقیر -) ۱۴۲
 موسیٰ بنی اسرائیل ۲۳۱
 موسیٰ محمد الشنواری افغانی ۹۶
 مولا علی بن ابن طالب (ع) ۶۳
 مولانا ابوالبرکات منیر لاهوری ۱۶۹
 مولانا ابوذر حاجی انحرمین ۲۴۲

- مولانا غلام الله خان (شیخ القرآن) ۱۲۸ ، ۳۳۲
- ۳۳۴
- مولانا غلام جیلانی ۲۴۹
- مولانا غلام ربانی ۳۳۲
- مولانا غلام مصطفی قاسمی ۳۹
- مولانا فضل الرحمن چشتی نظامی صابری عل زئی
- ۳۲۷
- مولانا فضل الرحمن علی زئی ۳۳۷
- مولانا فضل حق ۱۲۷
- مولانا محدث دهلوی ۱۷۴
- مولانا محمد ۲۱۸
- مولانا محمد الحسینی ۳۴۴
- مولانا محمد باقر بن شرف الدین اللاهوری العباسی
- ۱۶۲
- مولانا محمد شریف کشمیری ۳۳۳
- مولانا محمد عارف (رک : عارف) ۱۶۶ ، ۱۷۹
- مولانا محمد علی مکھدی ۶۸ ، ۷۱ ، ۷۲
- مولانا محمد ملک هزاروی قادری ۳۳۳
- مولانا محمد ہاشم بن عبدالغفور منڈھی تھتھوی
- ۱۶۱
- مولانا معین الدین احمد الواعظ ۲۳۵
- مولانا معین الدین اجمیری ۴۰
- مولانا ملک امان هزاروی ۳۳۳
- مولانا میان جمیل احمد نقشبندی شرقپوری ۳۴۳
- مولانا نبی بخش حلوانی ۳۴۰ ، ۳۴۲
- مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی (رک : جامی)
- ۲۱۸ ، ۹۹
- مولانا واعظ کاشفی ۹
- مولانا ہبہ اللہ عبدالحمی قریشی قادری مکی لاہوری
- ۱۳۶
- مولانای روم (رک : مولوی) ۴۸
- مول جند شاہ جہان آبادی ۲۳۰
- مولوی ۲۴۲
- مولوی ۲۸۳ ، ۴۸ ، ۳۷
- مولوی اسد اللہ ۲۱۰
- مولوی الف ۱۱۰
- مولوی حسام ۲۴۰
- مولوی حسن القصوری ۳۴۲
- مولوی حکیم کریم بخش ۳۳۲
- مولوی سید حسین احمد شاہ ۳۳۱ ، ۳۳۲
- مولوی سید محمود علی شاہ جلوی مظفر آبادی
- (رک : کاظمی حسینی) ۳۰۹
- مولوی عبدالحق (رک : بابای اردو) ۳۱
- مولوی عبدالعزیز ۳۳۳
- مولوی غلام دستگیر ہاشمی قصوری ۳۴۱
- مولوی غلام رسول ۳۳۲
- مولوی قاری محمد زرین ۳۲۱
- مولوی کاتبی ۱۵۰
- مولوی محمد نبوی ۳۸
- مولوی محمد جان ۳۰۴
- مولوی محمد جمعہ ۲۶
- مولوی محمد شاکر ۵۵
- مولوی محمد صادق کشمیری ۳۳۳
- مولوی محمد فرید ۳۰۵
- مولوی محمود شیرازی ۱۷۵
- مولوی معین الدین بارنولی ۱۹۰
- مولوی میان عبدالحق ۱۵۷
- مولوی میان محمد پنجابی کھکری ۲۲
- مولوی نبی بخش حلوانی ۳۴۱
- مولوی نور حسین ۲۰۴ ، ۳۰۴
- مولوی یار محمد ملتان ۹۶
- مہاراجہ رتن سنگھ بہادر ۸۸
- مہاراجہ نراندرا سنگ مہندر بہادر ۱۸۲
- مہترا داس ۱۶
- مہدی الحنفی ۲۱۹
- مہدی شاہ ۲۵۸

میان فضل الدین ۲۱۳	مہر شاہ عالم پادشاہ غازی ابوالمظفر جلال الدین
میان فضل الدین ولد نظام الدین ۲۰۰	۱۲۳
میان کریم حیدر ۲۱۳	مہر علی شاہ گولروی (سید -) ۱۰۹
میان محسن ۳۰۷	مہر علی شاہ ۲۰۹
میان محمد ۱۱۰	مہر و محمد (رک : محمد بہمان القادری) ۲۰۷
میان محمد بن حافظ شیخ مسعود بن حافظ اللہ یار	میان احمد ۱۴۲
۲۲۱ ، ۲۲۱	میان محمد اکرام بن عبدالعزیز ۲۰۲
میان محمد بن میان محمد سرفراز کھورا ۶۳	میان بری جیو ۱۵۴
میان محمد حسین ۸۴	میان بوتتا ۳۰۳
میان محمد خان برادر میان ۶۳	میان پنون ۳۴۱
میان محمد سرفراز کھورا (شہید)	میان پیر بخش ۷۳
میان محمد شاہ صاحب ۲۹۴	میان جان محمد ۲۲۰
میان محمد کھوکھر (رک : کھوکھر) ۲۲۰	میان جمال الدین (رک : میان فضل الدین) ۲۱۳
میان محمد عطاء اللہ ۳۰۸ ، ۳۰۹	میان جمیل احمد شرقپوری ۳۴۰ ، ۳۴۴ ، ۳۴۵
میان محمد غور ۱۵۰	میان جی (رک : عبدالرحمن خان) ۲۳۱
میان محمد فاضل ۲۵۱	میان جی معین الدین چشتی ۱۹۷
میان محمدی (رک : صاحب زادہ چمکنی) ۱۵۸	میان حامد قاری لاہوری ۱۳۶
میان محمد یعقوب ۲۶۱	میان زین الدین (رک : میان صاحب) ۷۰
میان محمود ۷۷	میان سعید احمد ۳۴۳
میان محمود ولد میان غلام مصطفیٰ ۳۰۷	میان سلطان احمد ۲۰۹
میان موسیٰ درویش ۲۱۵	میان شوکت محمود ۲۹۳
میان نصر اللہ بن عبدالسلام ۲۴۱	میان صاحب (رک : مولانا شیخ صابر صاحب)
میان نظام الدین ۲۸۴	۱۵۲
میان نور عالم ۲۹۴	میان صاحب بوستان ۲۴۲
میان ولی محمد ۲۰۰	میان صاحب (رک : مولانا زین الدین) ۷۰ ، ۷۳
میر (رک : سید میر جان اللہ شاہ رضوی دوهری)	۱۵۳
۴۰	میان عابد لاہوری ۱۳۶
میر ابراہیم ولد سید محمد یزدی ۲۳۰	میان عبدالغنی خان ۲۹۳
میر احمد صاحب (مولانا -) ۱۵۶	میان غلام اللہ پدر میان جمیل احمد شرقپوری
میر احمد شاہ قادری ۳۱۲	۳۴۴
میر احمد خان (رک : خان قلات) ۲۳	میان غلام حسین بن عبداللہ ۳۴۷
میر اعظم امیر کرمعلی ۶۲	میان غلام رسول ۳۴۶
میران بخش ۸۲	میان غلام محمد بن عبداللہ ۳۴۷
میر انوار احمد اشرفی ۲۸۲	میان غلام محی الدین قصوری ۳۴۱

میر سید شریف جرجانی ۳۹ ، ۲۴۸ ، ۳۳۲
 میر سید علی ہمدانی (رک : امیر کبیر) ۷۹ ،
 ۳۲۶
 میر شان شاہی ۲۶۴
 میر شیخ جوہجو ابن والیمجد ابن محمد حیات
 معروف بہ نالبند ۳۴۴
 میر شیر علی ۲۴
 میر صاحب ۵۴
 میر صاحب ابن فتح علی خان تالپر ۴۴
 میر صفی اللہ ۵۶
 میر عبدالرشید ۴۹
 میر عبداللہ ۱۹۲ ، ۱۹۳
 میر عبداللہ مشکین الحسینی الترمذی ۱۷
 میر عطا حسینی ۴
 میر علی احمد تالپور ۵۸
 میر غلام جعفر ۲۴۲
 میر قطبی ۴۰
 میر کنگی بخاری ۱۸۵
 میر ماہ بن میر عرب ۱۰۴
 میر محمد ۱۱۹
 میر محمد (رک : محمد ولی میر باقی) ۳۴۴
 میر محمد ابراہیم سیالکوٹی (مولانا -) ۱۶۹
 میر محمد باقر داماد ۲۳۴
 میر محمد حسن ۱۳۳ ، ۱۹۲
 میر محمد حسین ۱۹۴
 میر محمد خلیل بن محمد فیض الحسینی ۲۹
 میر محمد رشید الحسنی و الحسینی التستری ۱۰۰
 میر محمد سجاد حسین قریشی ۲۹۸
 میر محمد مؤمن نصیری طوسی ۳
 میر محمد نوشہ ۴۸
 میر معصوم ۵۰
 میر ناچا بن میر عرب ۱۸۵
 میر نور محمد (دکتر -) ۵۸
 میر ولی اللہ ایبت آبادی ۲۸۹
 میندو ۱۸۶

میر حسن دہلوی (سید -) ۱۸۳
 میر حسین ۱۷۴
 میر حسین کھلی ۲۱۷
 میر خدا بخش بھارانی مری باوچ ۲۴
 میرزا احمد بیگ لاہوری ۸۵
 میرزا احمد وقار شیرازی ۲۷۸
 میرزا اسد اللہ خان غالب ۱۷۵
 میرزا اسد بیگ ۴۵
 میرزا اعجاز ۴۵
 میرزا برخوردار بن محمود ترکمان فراہی (رک :
 ممتاز) ۱۲۶
 میرزا جان ۷۸
 میرزا جیون علی بیگ رئیس مراد آباد ۱۳۵
 میرزا خان ۷۵
 میرزا صادق نامی اصفہانی ۴۳ ، ۴۴
 میرزا فصیح زبانی (رک : حافظ جنی) ۳
 میرزا قاسم بیگ ۱۹۸
 میرزا قاسم بیگ چنگیز خان ۱۹۸
 میرزا قاضی ابن کاشف الدین محمد ۲۶۵
 میرزا قلیچ بیگ ۴۵ ، ۴۶ ، ۴۷
 میرزا کوچک (رک : محمد شفیع) ۱۲۳
 میرزا کوچک خان وصال شیرازی ۱۱۳ ، ۱۲۳
 میرزا مبارک اللہ (رک : واضح ، ارادت خان)
 ۱۵۹
 میرزا محمد بن مہدی ۱۲۵
 میرزا محمد رضای منجم باشی ۱۱۹
 میرزا مظہر جان جانان ۹۶ ، ۳۱۶
 میرزا مہدی خان صفوی ۳۳
 میرزا مہدی خان منشی ۴
 میرزا مہدی خواجہ بخاری ۲۶۷
 میر زاہد حسین شاہ (سید -) ۱۱۷
 میر زایی الهاشمی العقیلی (رک : یحیی علی) ۱۹۵
 میر سجاد حسین قریشی ۲۳۶
 میر سید راجو صاحب ۲۳۰

نصیر الدین محمد بن عبدالکریم الانصاری
الاستر ابادی ۱۹۵
نصیر الدین محمد پادشاہ غازی ۱۹۴
نظام الدین ۹ ، ۲۰۱ ، ۳۴۲
نظام الدین کعب ظہیر ۳۳۲
نظام الدین محمد ہادی خان الصفوی (رک :
شاگرد)
نظام نیشابوری (رک : حسن بن محمد قمی) ۷۸
نظام ولد برخوردار ۸۱
نظامی (رک : حکیم نظامی گنجوی) ۲ ، ۱۰۸ ،
۳۰۶
نعتمی سہروردی (رک : محمد عبداللہ) ۳۴۲
نعمان ثانی (رک : عبدالواحد مندی سیوانی) ۳۸
نعمت اللہ ۶ ، ۲۵۱
نعمت خان عالی ۵۱ ، ۳۳۰
نعیم گل آخوند زادہ ۲۴۲
نفیس بن عوض بن حکیم الطیب ۲۵۵
نفیس رقم (رک : سید انور حسین) ۱۸۲
نقشبندیہ (سلسلہ -) ۳۰۹
نقوی (دکتر -) ۳۲
نقیب احمد پیشاوری (مولانا -) ۱۶۱
نواب امد اللہ خان غالب ۲۳۵
نواب الدین ۱۹۶
نواب حاجی عاشق محمد خان صاحب ۶
نواب درگاہ قلیخان ۱۹۴
نواب سراج الدولہ نور الدین جنگ ۱۱۴
نواب سعد اللہ خان ۳۰۷
نواب صاحب (رک : دیر نواب صاحب) ۱۸
نواب صدر جہان ۲۴۳
نواب فقیر اللہ خان ۲۳۵
نواب مجد الدولہ بہادر بہرام جنگ ۲۹۹
نواب مہدی علی خان ۲۵۹
نواب نظام الدین خان ۱۴۱
نواب نظام الملک آصف جاہ اول ۱۹۴

ن

نادر خان ۲۷۸
نادر خان گوہر خان ۲۷۶
نادر شاہ ۴
نادر شاہ باقی ۲۷۸
نادر علی ۱۹۶
ناصر الدین ۳۳۰
ناصر الدین سلطان محمد شاہ عبدالعزیز ۲۷۷
ناصر الدین شاہ ۱۲۶ ، ۲۷۸
ناصر الدین قاضی بیضاوی ۲۲۰
ناصر الدین محمد بن محمد ۱۷۴
ناصر بن محمد بن حیدر رمال شیرازی ۲۶۴
ناصر خسرو (سیدنا -) ۲۷۵ ، ۲۷۶ ، ۲۷۸
ناظر حسین ۱۱۶
ناموس فریدون زمان (رک : محمد شجاع ناموس ،
دکتر -) ۸۹
نبی بخش خان بلوچ (دکتر - رک : بلوچ) ۳۷
نجم الدین ۷۶
نجم الدین نسفی ۲۲۰
نخشبی (رک : ضیاء الدین نخشبی) ۱ ، ۲ ، ۱۳۷
نذر حسین شاہ ۴۱۶
نذر صابری (رک : غلام محمد نذر صابری) ۶۸ ،
۱۱۴
نسیم اختر کیانی ۱۸۱
نسیم عثمانی ۲۵
نسیم کنری ۲۵۲
نسیمی ۲۸۳
نصر اللہ بن پیخو بن راجہ بن سلطان بن وروہر
لانکاه ۲۲۰
نصر اللہ بن محمد بن جمال الادوی الکرمانی
(رک : الکرمانی) ۱۹۲
نصیر الدین طوسی (رک : خواجہ نصیر الدین
طوسی) ۲۴۹
نصیر الدین غورغشتوی (مولانا -) ۱۵۵

نوروز محمد بن عبدالباقی ارغون ۱۸۵
 نوشاه گنج بخش (رک: حاجی محمد نوشه گنج بخش)
 ۳۱۲، ۳۱۱، ۸۵، ۸۲، ۸۰
 نوشاهی (رک: غلام مصطفی) ۸۶
 نوشه گنج بخش (رک: حاجی محمد نوشاه گنج
 بخش) ۸۷، ۸۶، ۸۱
 نوکره گوپال کول ۱۹۶
 نولکشور (رک: منشی نولکشور) ۳۵، ۵۸، ۶۴،
 ۱۰۱، ۷۴

و

واحد بخش ۱۲۱
 وارث علی شاه نوشاهی جالندهری (سید -) ۳۱۲
 واضح (رک: میرزا مبارک الله) ۱۵۹
 واعظ کاشفی (رک: ملا حسین واعظ کاشفی)
 ۲۵۹
 والہ (رک: محمد کاظم) ۷۸
 وجیہ الدین گجراتی ۳۸
 وحید شاہ بخاری ۲۴۴، ۲۵۰، ۲۶۶
 وحید قریشی (دکتر -) ۱۰۶، ۱۳۷
 وزیر الحسن عابدی (رک: سید وزیر الحسن
 عابدی) ۲۴۵، ۹۰
 وصال (رک: میرزا کوچک خان، محمد شفیع)
 ۱۲۳
 ولی احمد ۳۳۷
 ولی الله ۲۴۲
 ولی لاهوری ۱۹۶
 ولی محمد ۲۵۲، ۳۰۳
 ولی محمد مدامی ۳۰۳
 وولز (رک: مجموعہ وولز) ۱۰۳

ہ

ہاتف دہلوی ۱۹۳
 ہاشم ۸۷
 ہاشم فدوی ۱۱۸
 ہخا منشی ۱۴۶

نو بہار کیانی ۱۸۱
 نور احمد ۲۴۱
 نور احمد (رک: ملا شیخ نور احمد) ۱۵۰
 نور احمد بن جمال محمد ۱۷
 نور احمد بن درویش محمد بن ولی محمد بن
 عبدالرزاق ۹۹
 نور احمد ولد حافظ شیخ محمد ۱۴۵
 نور الحق بن ابی المجد عبدالحق دہلوی ۱۷۳
 نور الدھر بن ابوالفتح ۱۴۲
 نور الدین ابوالحسن السہروردی ۲۸۰
 نور الدین چکوری (حافظ -) ۲۲۶
 نور الدین شیخ حامد ۲۱۷
 نور الدین عبدالرحمن جامی ۲۰۰
 نور الدین محمد ۱۲۷
 نور الدین محمد شیرازی ۲۳۴
 نور الله شستری ۲۴۷
 نور الله نوشاهی ۸۱
 نور جمال پشاوری ۷۵
 نور حسین ۲۲۱، ۲۳۱
 نور حسین (مولانا -) ۲۰۴
 نور حسین (مولوی -) ۳۰۴
 نور حسین شاہ بخاری (سید -) ۳۱۶
 نور خان (مولوی -) ۳۰۲
 نور صاحب نواب الله نواز خان ۱۱۸
 نور عالم ۲۴۱
 نور عالم نوشاهی ۸۳
 نور علی نور ۸۱
 نور محمد ۱۸۳، ۲۱۲، ۳۰۰، ۳۱۸، ۳۴۵،
 ۳۴۶
 نور محمد بن سید احمد قاضی موسی خیلی ۱۶۲
 نور محمد پروانہ مستونگی ۲۴
 نور محمد شاہ قادری (سید -) ۱۷۰
 نور محمد قریشی ۱۱۲
 نور محمد موسی خیلی ۱۷۲

یحیی بن ابی بکر محمد العامری الحرصی ۲۵۴
 یحیی بن شیخ یوسف بن شیخ دنوشری ۱۵۱
 یحیی علی الهاشمی العقیلی (رک : آغای بن محمد
 علی خان) ۱۹۵
 یحیی منیری (رک : منیری) ۱۳۶
 یعقوب البنانی (رک : مولوی) ۲۴۲
 یعقوب بن سید علی ۲۰۶
 یعقوب بن عثمان محمود الغزنوی چرخي (رک :
 یعقوب چرخي) ۷۳ ، ۱۱۰ ، ۳۴۴
 یعقوب چرخي (مولانا -) ۱۱۵ ، ۱۷۸ ، ۳۰۱
 یعقوب کابینی ۲۷۵
 یعقوب ولد محمد صلح ۱۲۱
 یوسف (ع) ۲۸۷
 یوسف بن شیخ محمد ۸
 یوسف بن عمر بن یوسف الصوفی ۱۴۳
 یوسف بن محمد یوسف الطیب (رک : طب یوسفی)
 ۲۵۵
 یوسف جرجانی ۵۷
 یوسف حسین ۱۹۸
 یوسف عبدالغفور ۴۳
 یوسف گدا ۱۵۴

هدایت الله رمال شیرازی (میان -) ۱۲۶
 هدایت علی لکهنوی ۲۰۰
 هرکرن ۸۲ ، ۸۶ ، ۲۰۱ ، ۲۰۸
 هری سینگھ ۱۴۶
 همایون پادشاه (رک : محمد نصیر الدین همایون
 پادشاه) ۱۹۷
 همدانی (دکتر -) ۹۸
 هندوان ۳۲۳
 هندو سجان سنگھ (رک : سجان رای) ۲۸۷
 هندو شاه فرشته ۹۲
 هندی ۱۰۵

ی

یار غار (رض) ۴۹
 یار محمد ۲۰۱
 یار محمد ملتانی (مولوی -) ۹۶
 یاسین رضوی (دکتر -) ۹۴
 یاقوت الحبشی ۱۵۱
 یاقوت رقم خان (رک : محمد عارف الهروی) ۱۸۶
 یاقوت مستعصمی ۱۵ ، ۱۱۷
 یحیی بن ابوالفتح سید محمد الحسنی الحسینی ۲۲

۵- فہرست نامہای کتابخانہ ہا و کتابفروشی ہا

سند پرونشال لائبریری (رک : کتابخانہ* استان
سند) ۴۲

ع

عباسی کتب خانہ (رک : کتابفروشی و انتشارات
عباسی) ۳۳
عبدالواحد بک دپو (رک : کتابفروشی آقای
عبدالواحد) ۳۳

ک

کتابخانہ* آستان قدس رضوی ۲۳۵
کتابخانہ* آستانہ* قادریہ ۳۱۶
کتابخانہ* آصفیہ ۱۸۲
کتابخانہ* آمریکا (رک : امریکن سنٹر) ۳۳
کتابخانہ* ابن عبداللہ ۱۷۰
کتابخانہ* احسان دانش ۱۹۳
کتابخانہ* احمد المدارس ۲۹۰
کتابخانہ* احمدیہ* معیدیہ ۱۷۱
کتابخانہ* اختر راہی ۲۰۳
کتابخانہ* استاد حضور احمد سہیم ۶۰
کتابخانہ* استاد سید وزیر الحسن عابدی ۹۰
کتابخانہ* اسلامیہ (رک : مکتبہ* اسلامیہ) ۲۵
کتابخانہ* اشرفیہ ۳۲۱
کتابخانہ* سند (رک : سند پرونشال لائبریری) ۴۲
کتابخانہ* امامبارہ عابد حسین شاہ ۲۶۲
کتابخانہ* سید امتیاز حسین شاہ ۲۶۲
کتابخانہ* انجمن ادبی سند (رک : سند ادبی بورڈ)
۳۵
کتابخانہ* انجمن اسماعیلیہ ۲۶۷
کتابخانہ* انجمن ترقی اردو ۳۱

آ

آمریکن سنٹر (رک : کتابخانہ* آمریکا) ۳۳

ا

اردو مبارک لائبریری (رک : کتابخانہ* مبارک
اردو) ۱۳۰
اقبال پبلیشرز (رک : کتابفروشی و انتشارات اقبال)
۳۳

ب

بوک لنڈ (رک : مرکز کتاب) ۳۵

پ

پبلیک لائبریری (رک : کتابخانہ* عمومی) ۱۳۰
پنجاب یونیورسٹی لائبریری (رک : کتابخانہ*
دانشگاہ پنجاب) ۱۰۱ ، ۱۰۲

ج

جان گریت میموریل لائبریری (رک : کتابخانہ*
جان گریت) ۱۶۷

د

دارالمطالعہ* انجمن جان نثاران حسین (رک :
کتابخانہ* انجمن جان نثاران حسین) ۱۱۶
دیالسنک پبلیک لائبریری (رک : کتابخانہ*
عمومی دیالسنک) ۱۰۱

ر

رویال بوک کمپانی (رک : کتاب فروشی رویال)
۳۵

س

سنٹرل لائبریری (رک : کتابخانہ* مرکزی
بہاولپور) ۱۳

- کتابخانہ جامعہ حنفیہ انوارالعلوم ۳۲۲
کتابخانہ جامعہ رضویہ ضیاء العلوم ۱۰۸
کتابخانہ جامعہ عربیہ اشاعت القرآن ۱۵۸
کتابخانہ جامعہ فرقانیہ مدنیہ ۳۲۱
کتابخانہ جامعہ مدنیہ دارالارشاد ۱۱۵
کتابخانہ جان گریت (رک : جان گریت میموریل لائبریری) ۱۶۷
کتابخانہ جدید ۲۱۸
کتابخانہ جمال سویدا (حکیم محمد نبی خان) ۹۰
کتابخانہ چوہدری عبدالغفور ۱
کتابخانہ حاج سید محمد شاہ ۳۳۵
کتابخانہ حاج شیر محمد نظامانی ۵۴
کتابخانہ حاج عبدالحکیم خان خویدی ترین ۸
کتابخانہ حاجی فضل کریم صاحب ۲۹۵
کتابخانہ حاجی محمد حنیف صدیقی ۵۶
کتابخانہ حافظ ریاض احمد اشرفی ۱۰۸
کتابخانہ حافظ غلام ربانی ۳۱۷
کتابخانہ حافظ محمد طیب الرحمن ۲۰۵
کتابخانہ حبیبیہ ۲۲۸
کتابخانہ حسینیہ ۳۲۴
کتابخانہ حکیم محمد موسی امرتسری ۹۱
کتابخانہ حکیم نیر واسطی ۱۱۲
کتابخانہ حکیم محمد یحیی خان شفا حاذق العصر ۳۲۰
کتابخانہ حقانیہ ۱۵۶
کتابخانہ حمیدیہ (کیمبلپوری) ۲۰۹
کتابخانہ حمیدیہ (راولپندی) ۳۰۰
کتابخانہ خان قلات (میر احمد خان) ۲۳
کتابخانہ خاندان قلعه داری ۱۲۹
کتابخانہ خانقاہ موسی زئی شریف (رک : کتابخانہ احمدیہ سعیدیہ) ۱۷۲
کتابخانہ خانقاہ نقشبندیہ مجددیہ ۷۴
کتابخانہ خانہ فرهنگ ایران (کویتہ) ۲۵
کتابخانہ خانہ فرهنگ ایران (کراچی) ۳۲

- کتابخانہ انجمن جان نثاران حسین (رک : دارالمطالعہ انجمن جان نثاران حسین) ۱۱۶
کتابخانہ انجمن مرکزی اردو ۱۰۵ ، ۱۰۴
کتابخانہ انعام الحق کوثر ۲۳
کتابخانہ انوارالعلوم مدرسہ حنفیہ انوارالعلوم ۱۷۰
کتابخانہ اورنگ زیب ۱۴۷
کتابخانہ بانک ملی پاکستان ۲۷۹
کتابخانہ بخاریان ۲۰
کتابخانہ بخش فارسی دانشگاه پیشاور ۱۸۶
کتابخانہ بدخشانی ۳۳۹
کتابخانہ بلہی شاہ ۱۰۰
کتابخانہ بنیاد ملی ہمدرد ۲۸۰
کتابخانہ پادشاہ عالمگیر سکندر اقبال ۷۵
کتابخانہ پرفسور احمد حسین احمد قریشی ۱۲۹
کتابخانہ پرفسور حافظ عبدالرزاق ۲۹۷
کتابخانہ پرفسور منظورالحق صدیقی ۱۸۷
کتابخانہ پشتو آکادمی ۲۶۰
کتابخانہ پنجابی ادبی آکادمی (رک : کتابخانہ ملی) ۸۷
کتابخانہ پیران راشدیہ ۴۲
کتابخانہ پیر جہندو ۳۸ ، ۴۱ ، ۴۷ ، ۴۸ ، ۵۰
کتابخانہ پیر حسام الدین راشدی (رک : گنجینہ پیر سند) ۲۸
کتابخانہ پیر خورشید قریشی ۲۳۶
کتابخانہ پیراشدی (رک : گنجینہ پیر سند) ۲۸
کتابخانہ پیر علی محمد راشدی ۱۸۰
کتابخانہ پیر نجی اللہ راشدی ۴۲
کتابخانہ تبسم قریشی ۱۲۸
کتابخانہ جامع مسجد ۱۵۹
کتابخانہ جامعہ اثنا عشریہ ۱۰۱
کتابخانہ جامعہ اسلامیہ اسرارالعلوم ۳۲۲
کتابخانہ جامعہ حنفیہ ۱۱۷

- کتابخانهٔ دکتر غلام سرور ۳۰
 کتابخانهٔ دکتر محمد ادریس بت ۱۹۸
 کتابخانهٔ دکتر محمد بشیر حسین ۲۶۳
 کتابخانهٔ دکتر مطیع الامام ۳۰
 کتابخانهٔ دکتر ممتاز حسن (احسن) ۲۶ ، ۲۷
 کتابخانهٔ دکتر مولوی محمد شفیع ۲۶۳
 کتابخانهٔ دکتر میر نور محمد ۵۸
 کتابخانهٔ دکتر ناموس شجاع فریدون زمان ۸۹
 کتابخانهٔ دکتر نبی بخش خان بلوچ ۳۷
 کتابخانهٔ دکتر وحید قریشی ۱۰۶
 کتابخانهٔ دولتی کویتہ (رک : کویتہ دویژن لائبریری) ۲۵
 کتابخانهٔ رجب علی خان بہادر ۲۳۵
 کتابخانهٔ رحمت علی خان ماسی ۲۲۳
 کتابخانهٔ رحمانیہ ۲۰۶
 کتابخانهٔ رشید (رک : سرہنگ دکتر خواجہ عبدالرشید) ۹۳ ، ۹۴
 کتابخانهٔ رشید نیاز ۱۶۹
 کتابخانهٔ سادات بخاری (رک : کتابخانہ بخاریان) ۱۹
 کتابخانۂ ماندی من ۲۵
 کتابخانۂ سروان اسلم محمود ۳۰۲
 کتابخانۂ سرہنگ عبدالعزیز ۱۳۰
 کتابخانۂ سعید الدولہ بہادر ۲۳۵
 کتابخانۂ سعیدیہ ۱۶۰
 کتابخانۂ سفارت شاہنشاهی ایران ۱۳۱
 کتابخانۂ سلیم (رک : گنجینۂ سلیم) ۱۴۵
 کتابخانۂ سلطان ایرج زمان ۲۹۸
 کتابخانۂ سلطان عبدالحمید پادشاہ عثمانی ۳۰۸
 کتابخانۂ سند شناسی ۵۹
 کتابخانۂ سید آغا حسین ارسطو جاہی ۱۰
 کتابخانۂ سید اجمل حسین گردیزی ۱۲
 کتابخانۂ سید تلمیذ حسین رضوی ۶۱
 کتابخانۂ فرهنگ ایران (حیدر آباد سند) ۶۰
 کتابخانۂ خانۂ فرهنگ ایران (لاہور) ۹۱
 کتابخانۂ خانۂ فرهنگ ایران (راولپندی) ۲۱۳
 کتابخانۂ خواجہ عبدالرحیم ۲۱۳
 کتابخانۂ خواجہ محمد زمان سواری والا ۴۲
 کتابخانۂ خیر المدارس ۷
 کتابخانۂ دارالعلوم تعلیم القرآن ۱۲۷
 کتابخانۂ دارالعلوم جامعۂ عربیۂ مدنیہ ۳۳۳
 کتابخانۂ دارالعلوم حنفیہ ۲۹۴
 کتابخانۂ دارالعلوم حنفیۂ عثمانیہ ۱۲۷
 کتابخانۂ دارالعلوم مہریہ ۳۲۲
 کتابخانۂ دانشکدۂ اسلامیہ ۲۴۴ ، ۲۶۶
 کتابخانۂ دانشکدۂ دختران ۲۳۶
 کتابخانۂ دانشکدۂ دولتی کیویت ۱۱۲
 کتابخانۂ دانشکدۂ دولتی کیمبل پور ۱۱۴
 کتابخانۂ دانشکدۂ دولتی مستونگ ۲۴
 کتابخانۂ دانشکدۂ فوین علیگر (رک : نیو علیگر کالج) ۶۱
 کتابخانۂ دانشگاه اسلام آباد (قائد اعظم یونیورسٹی) ۱۳۲
 کتابخانۂ دانشگاه پنجاب (رک : پنجاب یونیورسٹی لائبریری) ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۵
 کتابخانۂ دانشکاہ سند ۵۸
 کتابخانۂ دانشکاہ علیگرہ ۸۸
 کتابخانۂ دانشکاہ کراچی ۲۸ ، ۲۹
 کتابخانۂ دانشکاہ مہندسی و صنعتی لاہور ۲۸۸
 کتابخانۂ دربار بسال شریف ۲۱۴
 کتابخانۂ درگاہ شریف ۵۰
 کتابخانۂ دکتر پیر محمد حسن ۶۶
 کتابخانۂ دکتر خواجہ عبدالحمید عرفانی ۱۶۸
 کتابخانۂ دکتر زبیدہ صدیقی ۱۱
 کتابخانۂ دکتر سید مرتضیٰ جعفری ۱۸۷
 کتابخانۂ دکتر سید محمد اکرم شاہ (اکرام) ۹۲
 کتابخانۂ دکتر غلام جیلانی برق ۱۱۳

- کتابخانہ* صدیہ* بنوریہ ۱۴۹
کتابخانہ* صوفی عبدالرشید ۲۸۸
کتابخانہ* صوفی محمد عبداللطیف موہروی ۲۹۳
کتابخانہ* ضیاء العلوم ۱۳۷
کتابخانہ* عالیجاہی ۳۱۹
کتابخانہ* عبدالحمید ۲۸۲
کتابخانہ* عبیداللہ قدمی ۲۹
کتابخانہ* علی آقا و علاء الدین آقا و ضیاء الدین آقا ۲۳
کتابخانہ* عمومی (رک: پیلیک لائبریری) ۱۳۱
کتابخانہ* عمومی باغ لانگی خان ۵
کتابخانہ* عمومی دیالسینگ (رک: دیالسینگ پیلیک لائبریری) ۱۰۱
کتابخانہ* غلام ربانی عزیز ۱۱۴
کتابخانہ* غوثیہ (رک: کتابخانہ* مخدوم الملک) ۱۲۲
کتابخانہ* فاضلیہ ۱۴۱
کتابخانہ* فضلیہ ۲۳۷
کتابخانہ* فیروز الدین رازی ۳۳۸ ، ۳۳۹
کتابخانہ* فیض القرآن ۱۹۱
کتابخانہ* قاضی بختیار علی وزیر آبادی ۱۰۹
کتابخانہ* قاضی عبدالقیوم ۳۱۴
کتابخانہ* قاضی فتح رسول ۵۵
کتابخانہ* قاضی نور حسین ۳۰۵
کتابخانہ* قومی (ملی) (رک: قومی کتب خانہ) ۶۶
کتابخانہ* گلزار پرویز ۱۸۱
کتابخانہ* گنج بخش (رک: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان) ۵ ، ۷ ، ۱۳ ، ۱۹ ، ۲۲ ، ۲۴ ، ۲۸ ، ۳۰ ، ۳۲ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۸۷ ، ۱۳۰ ، ۱۳۲ ، ۱۳۳ ، ۱۴۹ ، ۲۰۰ ، ۳۱۰
کتابخانہ* گیلانیان ۱۹
کتابخانہ* لغت نامہ* دہخدا ۱۰۵
کتابخانہ* لیاقت (رک: لیاقت ہال لائبریری) ۳۲
- کتابخانہ* سید پیر حسام الدین راشدی (رک): گنجینہ* پیر مند) ۲۸ ، ۱۳۲
کتابخانہ* سید پیر محبوب شاہ ۲۹۲
کتابخانہ* سید حسین احمد شاہ ۳۳۱
کتابخانہ* سید عارف نوشاہی ۳۱۱
کتابخانہ* سید عباس حسین شاہ گردیزی ۱
کتابخانہ* سید عون حسین ارسطو جاہی ۲۳۳
کتابخانہ* سید شمس الدین گیلانی ۱۹
کتابخانہ* سید لعل شاہ بخاری ۱۹۹
کتابخانہ* سید محمد رمضان شاہ گردیزی ۷
کتابخانہ* سید محمد محسن شاہ ۲۶۰
کتابخانہ* سید محمود شاہ ۳۲۳
کتابخانہ* سید مختار حسن گیلانی (رک: کتابخانہ* مخدوم زادہ) ۱۹
کتابخانہ* سید مرتضی موسوی ۲۹۹
کتابخانہ* سید مظفر حسین نوشاہی ۷۹
کتابخانہ* سید مولوی رجبعلی ۱۲
کتابخانہ* سید مہر علی شاہ گولروی ۱۰۹
کتابخانہ* سید میر زاہد حسین شاد ۱۱۷
کتابخانہ* شاہ جهان پادشاہ ۲۴۸
کتابخانہ* شاہ حسن عطا ۱۰۵
کتابخانہ* شاہ عبداللطیف بہتائی ۵۳
کتابخانہ* شاہنشاہ اکبر پادشاہ ۲۴۷
کتابخانہ* شاہ ولی اللہ کالج ۵۲
کتابخانہ* شفیع ۱۸۴
کتابخانہ* شمس العلماء داود پوتا ۴۳
کتابخانہ* شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی ۷۷
کتابخانہ* شیخ عبدالرشید ۱۳۲
کتابخانہ* شیخ عبدالحق محدث دہلوی ۲۴۷
کتابخانہ* شیخ فیضی فیاضی ۹۹
کتابخانہ* صاحب زادہ حمیداللہ ۲۲
کتابخانہ* صاحب زادہ منظور الہی نقشبندی ۷۳
کتابخانہ* صدر الافاضل (سید مرتضی حسین) ۲۵۶
کتابخانہ* صدیقیہ ۷۵ ، ۷۷

کتابخانہ مبارک اردو (رک : اردو مبارک
لائبریری) ۱۲۰
کتابخانہ مجددیہ (رک : کتابخانہ مولانا غلام محیی
الدین قصوری) ۹۵
کتابخانہ محمد اقبال مجددی ۱۳۳
کتابخانہ محمد رمضان (مولانا -) ۲۹۹
کتابخانہ محمد صادق ملک ۲۵۶
کتابخانہ محمد عمر ۷۴
کتابخانہ محمد نذیر رانجھا ۳۱۰
کتابخانہ محمدیہ مجددیہ ۹۴
کتابخانہ محمد نصیر بخاری ۲۶۶
کتابخانہ محمد یوسف بن محمد قاسم ۲۱
کتابخانہ محمد ودیہ ۲۳۱
کتابخانہ مختار الحسن نقشبندی ۲۱۶
کتابخانہ مخدوم الملک (رک : کتابخانہ غوثیہ)
۱۲۲
کتابخانہ مخدوم زادہ (رک : کتابخانہ سید مختار
حسن گیلانی) ۱۹
کتابخانہ مخدوم میر سجاد حسین قریشی ۲۳۶
کتابخانہ مدرسہ اشاعت العلوم ۲۹۵
کتابخانہ مدرسہ اشرفیہ ۳۱۳
کتابخانہ مدرسہ امداد العلوم ۲۲۹
کتابخانہ مدرسہ امداد العلوم ۳۲۳
کتابخانہ مدرسہ تعلیم الفرقان ۳۰۵
کتابخانہ مدرسہ دارالعلوم شہابیہ ۱۶۶
کتابخانہ مدرسہ سراج العلوم ۴۲
کتابخانہ مدرسہ عربیہ اسلامیہ ۳۱
کتابخانہ مدرسہ مسجد اتمان خیل ۱۵۸
کتابخانہ مذہبی (رک : مذہبی کتب خانہ) ۱۵۱
کتابخانہ مرکزی بہاولپور (رک : سنٹرل لائبریری
بہاولپور) ۱۳
کتابخانہ مرکزی اردو بورڈ (رک : کتابخانہ
انجمن مرکزی اردو) ۱۰۴
کتابخانہ مفتی عبدالسبحان ۷۷
کتابخانہ ملک محمد اقبال ۱۹۹

کتابخانہ مستالیہ ۶۴
کتابخانہ مقبول بیگ بدخشانی ۳۴۰
کتابخانہ ملی (رک : کتابخانہ پنجابی ادبی
آکادمی) ۸۸ ، ۸۷
کتابخانہ من (رک : میرا کتب خانہ) ۱۵۹
کتابخانہ منظور عالم قریشی ۳۱۸
کتابخانہ موزہ پیشاور ۱۶۰
کتابخانہ موزہ ملی پاکستان ۳۱
کتابخانہ مؤسسہ تحقیقات اسلامی ۱۳۲
کتابخانہ مؤسسہ دایرہ المعارف اردو ۱۰۵
کتابخانہ مؤسسہ ہستہ یی ۲۸۸
کتابخانہ مولانا اللہ یار خان ۳۰۱
کتابخانہ مولانا حاج چوہدری صاحب علی ۳۰۷
کتابخانہ مولانا حبیب الرحمن خان اگروری ۲۰۴
کتابخانہ مولانا سید غلام محیی الدین قصوری
۱۳۳
کتابخانہ مولانا شیر محمد ۲۰۳
کتابخانہ مولانا عارف اللہ شاہ ۷۹
کتابخانہ مولانا عبدالعزیز تبسم قریشی رقی (رک :
کتابخانہ جدید) ۲۱۸
کتابخانہ مولانا عبدالعزیز خوشنویس ۳۲۰
کتابخانہ مولانا غلام دستگیر نامی ۱۶۹
کتابخانہ مولانا غلام ربانی ۳۳۶
کتابخانہ مولانا غلام محیی الدین قصوری (رک :
کتابخانہ مجددیہ) ۹۵
کتابخانہ مولانا غلام مصطفی قاسمی بندی ۳۷
کتابخانہ مولانا فضل الرحمن علی زئی ۳۳۷
کتابخانہ فضل الہی ۳۳۶
کتابخانہ مولانا قاضی مظہر حسین ۲۹۴
کتابخانہ مولانا محمد طیب ہمدانی ۱۳۳
کتابخانہ مولانا محمد عارف ۱۷۹
کتابخانہ مولانا محمد علی مکھدی ۶۷ ، ۷۱ ،
۷۶ ، ۱۱۵
کتابخانہ مولانا محمد نعیم ۲۹۲
کتابخانہ مولانا نور حسین ۲۰۴

کتابفروشی رویال (رک : رویال بوک کمپانی) ۳۵
 کتابفروشی علمیت اسلامیہ ۳۴
 کتابفروشی و انتشارات اقبال (رک : اقبال پبلیشرز)
 ۳۳
 کتابفروشی و انتشارات عباسی (رک : عباسی
 کتب خانہ) ۳۳
 کتب خانہ حسینہ ۲۵۷
 کویتہ دوینز لائبریری (رک : کتابخانہ دولتی
 کویتہ) ۲۵

گ

گنجینہ پیر سند (رک : کتابخانہ پیر حسام الدین
 راشدی) ۲۸
 گورنمنٹ دیویژنل پبلیک لائبریری ۴۲
 گنجینہ ساج (رک : کتابخانہ سلیم) ۱۴۵

ل

لیافت سال لائبریری (رک : کتابخانہ لیاقت) ۳۲

م

مذہبی کتب خانہ (رک : کتابخانہ مذہبی) ۱۵۱
 مرکز کتب (رک : بوک لنڈ) ۳۵
 مکتبہ اسلامیہ (رک : کتابخانہ اسلامیہ) ۲۵
 مکتبہ الہمدانی (رک : کتابخانہ ہمدانی) ۹۷
 مکتبہ سرحدیان ۴۲
 مکتبہ صمدیہ بنوریہ (رک : کتابخانہ صمدیہ
 بنوریہ) ۱۴۹
 مکتبہ نوشاہیہ (رک : کتابخانہ نوشاہی) ۸۰
 ۸۷
 میرا کتب خانہ (رک : کتابخانہ من) ۱۵۹

ن

نورانی کتب خانہ (رک : کتابخانہ نورانی) ۲۶

کتابخانہ مولانا میر محمد ابراہیم سیالکوٹی ۱۶۹
 کتابخانہ مولوی خیر محمد ۳۰۴
 کتابخانہ مولوی سید محمود علی شاہ ۳۰۹
 کتابخانہ مولوی عبدالخالق ۳۰۶
 کتابخانہ مولوی عبدالستار توحیدی ۳۱۹
 کتابخانہ مولوی غلام اکبر ۳۳۴
 کتابخانہ مولوی فضل حق ۳۰۴
 کتابخانہ مولوی قادر بخش ۳۰۴
 کتابخانہ مولوی محمد صادق ہاشمی ۳۳۲
 کتابخانہ مولوی نبی بخش حلوانی ۳۴۰
 کتابخانہ مولوی نور خان ۳۰۲
 کتابخانہ میان جمیل احمد شرقپوری ۳۴۳ ، ۳۴۵
 کتابخانہ میان شوکت محمود ۲۹۳
 کتابخانہ میان صاحب ۱۵۲
 کتابخانہ میان محمد عطاء اللہ ۳۰۷
 کتابخانہ میر (رک : کتابخانہ مولانا میر محمد
 ابراہیم سیالکوٹی) ۱۶۹
 کتابخانہ میرزا قلیچ بیگ ۴۵
 کتابخانہ میر علی احمد تالپور ۵۸
 کتابخانہ نذر حسین شاہ ۳۱۶
 کتابخانہ نذر صابری ۱۱۴
 کتابخانہ نصیریہ ۱۵۵ ، ۱۵۶
 کتابخانہ نعیمی ۲۲۷
 کتابخانہ نفیس رقم ۱۸۲
 کتابخانہ نواب صاحب ۱۸
 کتابخانہ نورانی (رک : نورانی کتب خانہ) ۲۶
 کتابخانہ نوشاہی، نوشاہیہ (رک : مکتبہ نوشاہیہ)
 ۸۷ ، ۳۱۱
 کتابخانہ ہمدانی (رک : مکتبہ الہمدانی) ۹۷ ، ۹۸
 کتابفروشی حاج عبدالعزیز لاہوری ۳۴
 کتابفروشی عبدالواحد (رک : عبدالواحد بوک ڈپو)
 ۳۳

۶- فہرست نامہای جای ہا

ا	آ
اتک ۲۱۴ ، ۲۱۶ ، ۲۱۷	آبادی جلال (رک : چک نمبر ۱۵ شمالی) ۳۱۰
اتمان خیل ۱۵۸	آذر بایجان ۱۲۹
احمد آباد ۲۴۷	آرامگہ ۳۴۴
احمد آباد (رک : گجرات شرقی)	آرامگہ توختہ ترمذی ۱۷۰
احمد پور شرقیہ ۱۸ ، ۱۹ ، ۲۰	آرامگہ حاجی محمد نوشہ گنج بخش ۸۰
ادارہ انتشارات مرکز تحقیقات فارسی ایران و	آرامگہ دستگیر نامی ۱۷۰
پاکستان ۱۱۲	آرامگہ سید احمد توختہ ترمذی ۱۷۰
ادارہ تحقیقات اسلامی ۱۱۷	آرامگہ سید نور حسین شاہ بخاری ۳۱۶
ادارہ تحقیقات پاکستان (لاہور) ۱۰۳ ، ۱۵۹	آرامگہ لالہ رخ ۱۱۲
ادارہ تحقیقات تاریخی لاہور ۹۴	آرامگہ مسیح الدین ابوالفتح گیلانی ۱۱۲
ادارہ تلفن ۱۰۵	آرامگہ ملا عبداللہ (رک : آرامگہ ملا عبدالحکیم
ادارہ علمیہ ۷۴	سیالکوٹی) ۱۶۸
استان پنجاب ۱۹۱ ، ۳۴۰	آرامگہ ملا عبدالحکیم سیالکوٹی ۱۶۸
استان سرحد ۱۴۶	آرامگہ مولوی عبدالحق (رک : بابای اردو) ۳۱
استنبول ۲۵۰	آرامگہ مولانا احمد الدین ۷۲
اسگم (راولپندی) ۳۱۰	آرامگہ مولانا زین الدین ۷۲
اسلام آباد ۶۴ ، ۷۴ ، ۱۰۵ ، ۱۱۷ ، ۱۳۱	آرامگہ مولانا غلام محیی الدین ۷۲
۱۳۲ ، ۲۴۶ ، ۳۰۸	آرامگہ مولانا محمد علی ۷۲
اشاعہ القرآن (رک : جامعہ عربیہ اشاعہ القرآن)	آرامگہ مولانا نبی بخش حلوانی ۳۴۲
۱۵۸	آرامگہ مولوی غلام دستگیر نامی ۱۷۰
اصغر مال ۳۲۴	آرامگہ میان غلام اللہ پدر میان جمیل احمد
اصفوان ۱۲۲ ، ۱۲۳	شرقپوری ۳۴۴
اعضر خیل ۱۴۳	آرامگہ های امیران تالپور ۶۳
افریقا ۱۱۷	آزاد بک دہو (صدر ، ہیدر آباد سند) ۶۴
افغانستان ۲۵ ، ۳۴ ، ۱۵۱ ، ۱۵۹ ، ۳۲۹	آزاد کشمیر ۱۲۲ ، ۲۰۷ ، ۳۰۹
اقبال آکادمی ۹۴	آستانہ قادریہ (رک : دربار غوثیہ) ۳۱۶
اقبال رود ۶۶ ، ۱۳۰ ، ۳۱۹	آستانہ میان شیر محمد شیر ربانی ۳۴۴
اقبال گنج ۱۲۸	آگرہ ۷۰ ، ۲۴۳ ، ۲۸۹
اقبال منزل (رک : خانہ اقبال) ۱۶۸	آمریکا ۴۳

۳۱۸ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۳۲۹ ، ۳۳۸ ، ۳۳۹ ،
۳۴۰ ، ۳۴۴

ب

باب العلوم ۱۰۱

باب النوح ۶۲

بابی اردو رود ۳۱

باجور ۱۴۶

بازار جونا (رک : جونا مارکت) ۳۳ ، ۳۴

بازار سبزی (رک : سبزی مندی) ۱۰۸

بازار قصہ خوانی ۱۵۱

بازار کوهاتی ۳۲۱

بازار مدینہ (رک : مدینہ مارکت) ۱۲۷

باغ جناح ۳۲ ، ۳۳

باغ خواجہ ۲۵۳

باغ لانگی خان ۵

باغ و بہار کالونی ۱۸۱

باغات پیشاور ۲۵۳

بانکی پور ۲۶۳

بچہ چیمہ چتہ ۸۲

بخارا ۷۶ ، ۷۸ ، ۱۴۳ ، ۳۴۴

بدخشان ۳۴

بدخشان منزل (سمن آباد) ۳۳۹

برلن ۲۵۸

بریتیش میوزیم ۲۷

بسال شریف ۲۱۴ ، ۲۱۵

بغداد

بلخ ۳۴ ، ۱۵۷

بلند شہر ۳۱۹

بلوچستان ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۶ ، ۲۱۴ ، ۲۱۵

۲۱۶ ، ۲۶۲

بندر سورت ۳۴۲

بنس گاردن ۳۱

بنگالہ ۲۲۲ ، ۲۳۲

بنون ۱۴۳ ، ۱۶۱

اکبر آباد ۱۸۱

اکورہ ختک ۱۵۶ ، ۲۰۳ ، ۲۶۱

الہ آباد ۱۹۰

اللہ والی کتب خانہ ۷۳

امام بارہ عابد حسین شاہ (رک : جہنگ) ۲۶۲

امب (رک : ریامت امب) ۲۳۷

امرتسر ۶۶ ، ۶۷ ، ۳۱۹

امین منزل ۳۶

انارکلی ۱۹۳

انجمن ادبی سند (رک : سند ادبی بورڈ) ۳۵ ،

۳۶ ، ۴۷ ، ۶۲

انجمن ترقی اردو ۳۱

انجمن جان نثاران حسین ۱۱۶

انجمن خیریہ ۱۰۸

انجمن دارالعلوم حمیدیہ سلطان پور ۳۱۱

انجمن دوستی ایران و پاکستان ۹۲

انجمن دوستی پاکستان و ترکیہ ۱۱۳

انجمن مرکزی اردو (رک : مرکزی اردو بورڈ)

۱۰۴

اندرون دہلی دروازہ ۳۴۲

اندرون موچی دروازہ ۱۶۹

اندیا آفیس ۲۶ ، ۸۸

انگلستان ۲۶

اوج شریف ۱۹ ، ۲۰

اوج شریف بخاری ۲۰

اوج شریف گیلانی ۱۹

اورنگ آباد ۲۳۰

اورنگ زیب روڈ ۷

اوگی ۲۴۲

ایت آباد ۲۱۳ ، ۲۲۹ ، ۲۸۹

ایتالیا ۱۳۲

ایران ۱۶ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۴۵ ، ۶۰ ، ۷۳

۷۴ ، ۹۰ ، ۹۱ ، ۹۲ ، ۹۸ ، ۱۰۵ ، ۱۱۳

۱۱۷ ، ۱۲۲ ، ۱۲۷ ، ۱۳۱ ، ۱۶۸ ، ۱۷۹

۱۸۷ ، ۲۰۳ ، ۲۴۵ ، ۲۵۶ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰

پنجاب (رک : استان پنجاب) ۱۱ ، ۷۹ ، ۸۰ ،
 ۱۱۲ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۷ ، ۱۲۰ ،
 ۱۲۲ ، ۱۲۹ ، ۱۶۰ ، ۱۶۲ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴ ،
 ۲۰۹ ، ۲۱۳ ، ۲۱۴ ، ۲۱۸ ، ۲۳۴ ، ۲۵۶ ،
 ۲۶۰ ، ۲۶۲ ، ۲۶۳ ، ۲۹۵ ، ۳۰۱ ، ۳۰۵ ،
 ۳۴۰

پنجابی ادبی آکادمی ۸۷ ، ۸۸ ، ۸۹ ،
 پنجه صاحب (زیارتگاہ سیکھ ہا) ۱۱۲ ،
 پندی گیب (رک : پندی گھیب) ۶۷ ،
 پندی گھیب ۱۱۰ ، ۲۹۵ ،
 پونچ (رک : آزاد کشمیر) ۱۲۲ ، ۲۰۷ ،
 پیر جھنڈو ۳۸ ، ۴۱ ، ۴۷ ، ۴۹ ، ۵۰ ،
 پیشاور ۴۵ ، ۱۰۵ ، ۱۴۶ ، ۱۴۸ ، ۱۴۹ ،
 ۱۵۱ ، ۱۵۹ ، ۱۶۰ ، ۱۸۷ ، ۲۰۲ ، ۲۱۶ ،
 ۲۴۰ ، ۲۴۱ ، ۲۴۲ ، ۲۴۴ ، ۲۴۵ ، ۲۵۳ ،
 ۲۵۶ ، ۲۶۰ ، ۲۶۲ ، ۲۶۶ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ،
 پیشین (رک : پیشین) ۲۲ ، ۲۳

ت

تاکسیلا ۵۶ ، ۲۹۸ ، ۳۱۶ ، ۳۱۷ ،
 تبریز ۱۱۳ ، ۱۲۶ ،
 تراوندی موسی خان ۲۷ ،
 تربیلا (رک : طور بیلہ) ۱۵۶ ، ۱۵۷ ،
 ترکستان ۱۶ ،
 ترکستان روسیہ ۱۳ ،
 ترکھ ۲۶۴ ،
 ترکیہ ۱۱۳ ، ۲۵۰ ،
 تسبیح خانہ (رک : خانقاہ سراجیہ) ۱۶۰ ،
 تغلق آباد ۲۴۷ ،
 تقاطع راہ آہن ۶۰ ،
 تلاء شریف ۵۲ ،
 تلم گنگ ۳۰۱ ،
 تند و آدم ۶۱ ،
 تند و تورو (رک : قلیچ آباد ، محلہ تندو تورو)
 ۴۵

بنی ۱۶۱ ،
 بہار گنج دہلی ۳۳۲ ،
 بہانہ ماری ۱۴۹ ،
 بہاولپور ۱ ، ۵ ، ۱۰ ، ۱۲ ، ۱۳ ، ۱۸ ، ۱۹ ،
 ۲۰ ، ۲۸۶ ، ۳۴۱ ،
 بہودی ۳۳۷ ، ۳۴۶

بہت ۲۵

بہت پور ۲۳۸

بہت شاہ (رک : بیت شاہ) ۵۳

بہریالو ۴۰

بہلوال ۳۱۰

بھوترال ۳۰۶

بھوسال والہ ۲۶۱

بھون ۲۳۱

بیت الضیاء ۲۸

بیت شاہ (رک : بہت شاہ) ۵۳

بیتیہ ۱۴۳

بیجار پور ۱۵۲ ، ۱۸۳

بیر (رک : بیر یعنی کونار بخش)

بیروت ۴۲ ، ۲۵۶

پ

پاندوکی ۸۲

پاوه ۱۸۹

پاکستان ۲۵ ، ۳۱ ، ۳۷ ، ۴۲ ، ۵۳ ، ۶۲ ،

۶۷ ، ۸۹ ، ۹۲ ، ۹۷ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۱۳ ،

۱۱۷ ، ۱۵۸ ، ۱۵۹ ، ۱۸۴ ، ۱۸۸ ، ۱۹۳ ،

۱۹۵ ، ۲۴۶ ، ۲۵۶ ، ۲۷۹ ، ۲۸۰ ، ۳۰۸ ،

۳۱۸ ، ۳۲۲

پاکستان آرت کونسل (رک : شورای فرهنگی

پاکستان) ۱۴۶

پتھانہ (رک : پتیالہ) ۳۰۲

پتیالہ ۱۸۲

پرویس پاکستان (رک : چاپخانہ پاکستان) ۳۵

پشین (رک : پیشین) ۲۱

جایگہ مراسم عرس (رک : عیدگہ) ۳۴۴
 جبال شاہو ۱۸۹
 جبی شاہ دلاور والی ۷۰
 جگن ۶۵
 جلال پور جتان ۱۲۹
 جلالہ ۱۵۸
 جمال الدین والی ۱۲۲
 جمشید روڈ (رک : خیابان جمشید) ۳۱ ، ۲۸
 جناح روڈ ۲۵
 جند ۳۴۵
 جونا مارکت (رک : بازار جونا) ۹۰ ، ۳۳
 جهان نما ۹۰
 جہلم ۲۵۶ ، ۲۱۳
 جہندیال ۱۵۳
 جہنگ ۲۶۳
 جہنگ مگھیانہ ۸۵
 جیل روڈ (رک : خیابان زندان) ۳۷

ج

چاچخانہ آزادی (رک : لیبرتی پرس) ۳۵
 چاچخانہ پاکستان (رک : پروسس پاکستان) ۳۵
 چاچران شریف (رک : درگہ اکرمیہ) چاچران
 شریف ۱۸
 چاچھر ۴۲
 چاہ سلطان (رک : محلہ سلطان پورہ) ۳۲۰
 چیچ ۲۰۰
 چک بلی خان ۳۳۱
 چک ۱۵ شمالی (گجرات) ۱۷۰
 چک شماره ۱۵ شمالی (بہاول) ۳۱۰
 چک کھوکھران ۱۳۸
 چکرالہ ۳۰۱
 چکوال ۳۰۹ ، ۲۹۷ ، ۲۹۵ ، ۲۹۴
 چلہ گاہ بابا ولی قندھاری ۱۱۲
 چمکنی ۱۵۰
 چمن ۲۱

تند و جان محمد ۴۲
 تند و سائین داد ۴۲
 تند و قیصر ۵۴ ، ۵۵
 تند و محمد خان ۴۱ ، ۴۲
 تنگہ خیبر (رک : درہ خیبر) ۲۴۳
 تنول (رک : ریاست امب) ۱۵۹
 تونسہ شریف ۱۴۳ ، ۱۷۵
 تہتمہ ۶۴
 تھران ۲۵ ، ۹۰ ، ۱۸۷ ، ۲۴۶ ، ۲۶۳ ، ۲۶۴
 ۲۶۵
 تھکال پایین ۱۵۱
 تیراہ ۳۱۷

ج

جامع مسجد ۱۵۹
 جامع مسجد چوک ۳۱۹
 جامع مسجد روڈ ۶۴ ، ۳۲۳
 جامع مسجد فتح جنگ ۳۰۴
 جامع مسجد کوه نور میلز ۳۰۶
 جامع مسجد مرکزی فتح جنگ ۳۰۴
 جامع مسجد میان عبدالعزیز ۳۳۳
 جامع مسجد نیو ٹاؤن ۳۱ ، ۳۴
 جامع مسجد اثنا عشریہ ۱۰۱
 جامعہ اسلامیہ اسرار العلوم ۳۲۲
 جامعہ اسلامیہ رحمانیہ بہودی ۳۳۷
 جامعہ انوار حنفیہ (چکوال) ۲۹۵
 جامعہ حنفیہ انوارالعلوم ۳۲۲
 جامعہ حنفیہ کیمبل پور ۱۱۷
 جامعہ رضویہ ضیاء العلوم ۱۰۸
 جامعہ عربیہ اشاعہ القرآن ۱۵۸
 جامعہ فرقانیہ مدنیہ ۳۲۱
 جامعہ قریشیہ ۳۰۵
 جامعہ مدنیہ (رک : دارالارشاد) ۱۱۵ ، ۱۱۶
 جامعہ مدنیہ ۱۸۲
 جائس ۲۸۵

خانقاه سید حسن قادری ۳۲۴
 خانقاه موسی زئی شریف ۱۶۶ ، ۱۷۹ ، ۱۷۱ ،
 ۱۷۲
 خانقاه محبوب آباد ۲۳۱
 خانقاه نقشبندیہ مجددیہ ۷۷ ، ۷۴
 خانہ اقبال (رک : اقبال منزل) ۱۶۸
 خانہ حاجی محمد حنیف صدیقی ۵۶
 خانہ ممتاز حسن ۲۶
 خانہ شماره ۱۶۷
 خانہ فرهنگ ایران (کویتہ) ۲۵
 خانہ فرهنگ ایران (کراچی) ۳۲
 خانہ فرهنگ ایران (حیدر آباد سند) ۶۰ ، ۶۱
 خانہ فرهنگ ایران (راولپندی) ۷۹
 خانہ فرهنگ ایران (لاہور) ۹۱ ، ۱۳۱
 خانی مدل روڈ ۸
 خراسان ۳۵ ، ۱۲۳ ، ۱۷۸ ، ۱۸۳ ، ۲۴۵
 خوابگاہ مولانا محمد اسماعیل سراجی ۱۷۱
 خوقند ۱۷۴
 خیابان اصغر مال ۷۴ ، ۲۲۸
 خیابان اصلی (رک : مین روڈ) ۳۳۹
 خیابان بندر ۳۵
 خیابان بیدن ۳۳۸
 خیابان جامع مسجد (راولپندی) ۳۲۰
 خیابان جمشید (رک : جمشید روڈ) ۳۳ ، ۳۴
 خیابان چاند گریگر ۲۷۹
 خیابان راہ آہن (رک : ریلوی روڈ) ۹۱
 خیابان زندان (رک : جیل روڈ) ۳۷
 خیابان ششم (سیکس روڈ) ۱۰۵
 خیابان صدر ۳۴
 خیابان عبداللہ ہارون ۳۲ ، ۳۳
 خیابان علاء الدین ۹۳
 خیابان گیلانی (رک : گیلانی استریت) ۱۳۳
 خیابان مکو (رک : مکو روڈ) ۳۴
 خیابان ملتان (رک : ملتان روڈ) ۸۹
 خیابان نسبت (رک : نسبت روڈ) ۱۰۱

چورا شریف ۲۱۶
 چورہ شریف ۷۴۵ ، ۲۱۷
 چوک پاکستان ۲۲۸
 چوک قندھاری ۲۶
 چوک نوان کل (رک : میدان نوان کل) ۸۹
 چوک نیا محلہ ۳۱۹
 چونده (امرتسر) ۳۱۹
 چہار سده ۱۱۵
 چہوہرہ شریف ۲۰۵
 چین ۵۷

ح

حافظ منزل ۸
 حرم مکہ ۳۹
 حسن ابدال ۱۰۸ ، ۱۱۲ ، ۱۸۷ ، ۲۰۱ ، ۲۰۴ ،
 ۲۱۳ ، ۲۱۷ ، ۲۹۲ ، ۳۰۷ ، ۳۱۳ ، ۳۱۶
 حضرو ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۸ ، ۱۵۹ ، ۱۹۱ ،
 ۱۹۲ ، ۳۲۴ ، ۳۲۵ ، ۳۲۶ ، ۳۲۷
 حویلیان ۲۳۱
 حویلی شکور خان ۲۶۲
 حویلی شیخ بایزید ۶۴
 حیدر آباد ۶۳ ، ۶۴
 حیدر آباد دکن ۹ ، ۳۵ ، ۸۶ ، ۱۸۲
 حیدر آباد سند ۳۵ ، ۳۷ ، ۴۲ ، ۴۵ ، ۴۷ ، ۵۰ ،
 ۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۵ ، ۵۶ ، ۵۸ ، ۵۹ ،
 ۶۰ ، ۶۱ ، ۶۳ ، ۱۰۵
 حیدر آباد کالونی ۳۳

خ

خان پور ۲۹۸
 خانقاه الشریف فی ولایہ الخراسان ۱۷۸
 خانقاه حسنیہ (رک : خانقاه سید حسن قادری)
 ۳۲۴ ، ۳۲۵
 خانقاه سراجیہ (رک : میانوالی) ۱۶۰ ، ۱۶۵ ،
 ۱۶۶

دانشکده دولتی راولپندی ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۴۱ ،
 ۱۹۱ ، ۲۰۹ ، ۳۲۴
 دانشکده دولتی کیدیت (حسن ابدال) ۱۱۳
 دانشکده دولتی کیمبل پور ۶۸ ، ۱۱۴
 دانشکده دولتی لاہور ۳۳۸
 دانشکده دولتی مری ۱۹۹
 دانشکده دولتی مستونگ ۲۳ ، ۲۴
 دانشکده دولتی زنان ملتان ۷ ، ۱۹۲
 دانشکده زمیندار (رک : زمیندار کالج) ۲۷
 دانشکده شاه ولی اللہ ۵۳
 دانشکده کشاورزی دانشگاه پشاور ۱۴۵
 دانشکده نوین علیگرہ (رک : نیو علیگر کالج)
 ۶۱
 دانشگاه آزاد مردم (اسلام آباد) ۲۹۹
 دانشگاه اسلام آباد ۲۸ ، ۷۴ ، ۱۳۲
 دانشگاه پنجاب ۶۶ ، ۸۸ ، ۱۰۱ ، ۱۰۲ ، ۱۰۳ ،
 ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۹۳ ، ۲۶۳ ، ۳۳۸
 دانشگاه پشاور ۱۴۵ ، ۱۴۹ ، ۱۸۷ ، ۲۴۴ ،
 ۲۴۵ ، ۲۶۰ ، ۲۶۶
 دانشگاه تهران ۷ ، ۱۱ ، ۶۰ ، ۲۴۶ ، ۲۶۳ ،
 ۲۶۵
 دانشگاه سند ۳۷ ، ۵۸ ، ۵۹ ، ۶۰ ،
 دانشگاه علیگرہ ۸۸
 دانشگاه کراچی ۱۹ ، ۲۸ ، ۲۹ ، ۳۰ ، ۱۳۲ ،
 دانشگاه کویتہ ۲۳
 دانشگاه مہندسی و صنعتی لاہور ۲۸۸
 دایرہ المعارف اسلامی ۱۰۵
 دبیرستان دولتی تاکسیلا ۳۱۷
 دجلہ (رک : زورا) ۳۸
 دربار بسال شریف ۲۰۴ ، ۲۱۵ ،
 دربار بلہی شاہ ۱۰۰
 دربار خاندان گردیزی ۵
 دربار خواجہ علی محمد مجددی نقشبندی ۱۳۷
 دربار خواجہ کلیم اللہ نقشبندی مجددی ۱۳۷
 دربار سید حسن قادری ۳۲۸

خیر آباد ۱۵۷
 خیرالمدارس (رک : کتابخانہ خیرالمدارس) ۷ ،
 ۳۳۳ ، ۳۳۲
 خیر پور ۴۲
 د
 دارالارشاد (رک : جامعہ مدنیہ) ۱۱۵ ، ۱۱۶
 دارالاشاعت والتبلیغ مدرسہ اشرفیہ تعلیم القرآن
 ۳۱۳
 دارالاقامہ ۱۰۸
 دارالامان ۳۳۳
 دارالتحقیق ۱۲۰
 دارالتصنیف ۱۲۰
 دارالخلافت تنول (رک : ریاست امب) ۲۴۲
 دارالعلوم اسلامیہ رحمانیہ (ہری پور) ۲۰۶
 دارالعلوم تعلیم القرآن ۱۲۷ ، ۳۲۰ ، ۳۳۲
 دارالعلوم جامعہ عربیہ مدنیہ ۳۳۳
 دارالعلوم حقانیہ ۱۵۶
 دارالعلوم حنفیہ عثمانیہ ۱۲۷
 دارالعلوم حمیدیہ (سلطان پور)
 دارالعلوم دیوبند ۷۵ ، ۲۰۳ ، ۳۳۷
 دارالعلوم رحمانیہ ۱۵۶
 دارالعلوم مدنیہ چکوال ۲۹۴
 دارالعلوم مہریہ ۳۲۲
 دارالمطالعہ ۷۲
 داکا (رک : دھا کہ) ۱۱۰
 داک خانہ نرتوپہ ۳۳۴
 دانش آباد ۱۹۳
 دانشسرای عالی لاہور ۳۳۹
 دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران ۱۱
 دانشکده اسلامیہ (پشاور) ۲۴۴ ، ۲۴۵
 دانشکده خاورشناسی لاہور ۸۸ ، ۹۰ ، ۹۲ ،
 ۱۰۶ ، ۱۳۷ ، ۲۲۶ ، ۲۶۳ ، ۳۳۸
 دانشکده دولتی بہاولپور ۱۳

- دیوبند (دارالعلوم —) ۱۹۹ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴ ، ۲۹۰ ، ۳۳۳
دیوگھر ۲۸۹
- ر
- راپور ۱۵۱ ، ۲۰۳
راوت سر ۴۲
راولپنڈی ۳۴ ، ۶۴ ، ۶۵ ، ۶۶ ، ۶۷ ، ۷۳ ، ۷۴ ، ۷۹ ، ۱۰۵ ، ۱۰۸ ، ۱۰۹ ، ۱۲۷ ، ۱۳۰ ، ۱۴۱ ، ۱۴۶ ، ۱۵۲ ، ۱۵۶ ، ۱۶۶ ، ۱۸۱ ، ۱۹۹ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴ ، ۲۰۹ ، ۲۲۸ ، ۲۸۸ ، ۲۹۳ ، ۲۹۴ ، ۲۹۹ ، ۳۰۰ ، ۳۰۱ ، ۳۰۲ ، ۳۰۶ ، ۳۰۷ ، ۳۰۸ ، ۳۰۹ ، ۳۱۰ ، ۳۱۱ ، ۳۱۸ ، ۳۱۹ ، ۳۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ، ۳۳۱ ، ۳۳۲ ، ۳۳۳
راء آھن راولپنڈی ۳۰۸
رائیگا میر ۲۱۶
راہزنی فرھنگی سفارت شاھنشاهی در اسلام آباد ۱۳۱
رباط ارکنجھا ۱۴۳
رتہ امرال ۳۲۲
رحیم یار خان ۱۱۷ ، ۱۲۰ ، ۱۲۲
رنگ پور روڈ ۱۶۶
رنگلا ۱۲۲
رود سند (رک : رود مہران) ۶۷
رود مہران (سند) ۴۵
روسیہ ۱۳
روضہ سید عبدالوہاب شاھ جیلانی ۶۳
روضہ شاھ رکن الدین ابوالفتح فیض اللہ محمد ۱۹۴
روھر ۴۰
رہار ۸۰
رہبر (رک : لابر) ۳۳۳
رہتاس ۸۶
رہتک ۱۹۰
- دربار شریف خانقاہ سراجیہ (میان والی) ۱۶۰
دربار عالیہ فاضلیہ گرهی شریف ۱۴۱ ، ۱۴۴
دربار غوث الحق مخدوم نوح ۶۳
دربار غوثیہ (رک : آستانہ قادریہ) ۳۱۶
دربار گیلانیان ۱۹ ، ۲۰
دربار مخدوم نوح ۶۳
دربار مولانا غلام محیی الدین شاھ قصوری ۹۴
دربار میان شیر محمد شیر ربانی ۳۴۳
درسگاہ انوریہ (چکوال) ۲۹۵
درگہ اکرمیہ عالیہ چاچران شریف ۱۸
درگہ عالیہ چشتیہ سید محمد علی شاھ ۱۰۹
درگہ میان شیر محمد شیر ربانی ۳۴۴
درم کوت بخش ۳۰۲
دروازہ کفش دوزان (رک : موچی دروازہ) ۱۶۹
درہ خیبر (رک : تنگہ خیبر) ۱۵۹
دریہ ۱۹۱
دفتر ناظم تعلیمات ۳۱۸
دفتر ناظم کتاب خانہ ۷۲
دکن ۶۵
دمشق ۳۹ ، ۲۸۲ ، ۲۸۳
دواخانہ عالیجہاھی ۳۱۹
دوبی مسجد ۴۱
دھاگہ (رک : داگا) ۱۱۰ ، ۲۲۲
دھرمیال ۳۳۳
دھریک (رک : دھریک گولروی) ۱۱۰
دھریک گولروی ۱۱۰
دھلی ۱۶۳ ، ۱۸۳ ، ۱۸۹ ، ۱۹۰ ، ۲۳۱ ، ۲۳۸ ، ۲۸۲ ، ۳۳۲ ، ۳۴۲
دھلی دروازہ ۳۴۲
دھوک رتہ (رک : میلاد نگر) ۱۹۹ ، ۳۰۷
۳۰۹
دھری حسن آباد (راولپنڈی ، صدر) ۳۱۰
دیر نواب صاحب ۱۸
دیرہ اسماعیل خان ۹ ، ۱۶۶ ، ۱۷۱ ، ۱۷۹
دیرہ غازی خان ۶۹

سند (سندھ) ۳۷ ، ۳۸ ، ۴۰ ، ۴۱ ، ۴۲ ، ۴۵ ،
 ۴۸ ، ۵۲ ، ۵۳ ، ۵۴ ، ۵۶ ، ۵۹ ، ۶۰ ،
 ۶۱ ، ۶۲ ، ۶۳ ، ۷۳ ، ۸۰ ،
 سندی ادبی بورڈ (رک : انجمن ادبی سندھ) ۳۵ ،
 ۳۶ ، ۴۷ ،
 سودھرہ ۱۴۸ ،
 سوت ۳۴۲ ،
 سورہ شاہ ۲۱۲ ،
 سورپہ (رک : شام)
 سہارنپور ۳۳۷ ،
 میالکوت ۱۳۴ ، ۱۶۶ ، ۱۶۷ ، ۱۶۸ ، ۱۶۹ ،
 ۱۸۲ ، ۱۹۸ ، ۳۳۹ ، ۳۴۰ ،
 میتپور ۱۷ ،
 مید پور ۴۱ ،
 مید پوری روڈ ۶۶ ،
 میکس روڈ (رک : خیابان ششم) ۱۰۵ ،
 میوان ۴۰ ،

ش

شارع اقبال (کوئٹہ) ۲۵ ،
 شام (رک : سورپہ) ۲۵۶ ،
 شاہ جهان آباد ۶۹ ، ۱۶۳ ، ۱۸۵ ، ۲۴۹ ،
 ۲۵۴ ،
 شاہ جیونہ (جھنگ) ۲۶۲ ،
 شاہ دولہ دروازہ ۲۱۸ ،
 شاہراہ قائد اعظم (مال روڈ -) ۹۱ ،
 شاہراہ محمد رضا شاہ پهلوی ۳۱۸ ، ۳۲۲ ،
 شاہو (رک : جبال شاعو) ۱۸۹ ،
 شاہ ولی اللہ آکادمی ۳۷ ، ۴۷ ،
 شاہ ولی اللہ کالج ۵۲ ،
 شاہی بازار ۶۴ ،
 شبہ قارہ (رک : ہند و پاکستان) ۷۹ ، ۱۰۲ ،
 ۳۲۰ ،
 شرقپور شریف ۳۴۳ ،
 شمس آباد ۲۴۰ ،

ریاست امب (رک : امب = انب ، تنول) ۲۳۷ ،
 ۲۴۲ ، ۲۴۳ ، ۲۴۴ ، ۲۴۵ ،
 ریاست بہاولپور ۱۸ ،
 ریلوی روڈ (خیابان راہ آہن) ۹۱ ،
 رینالہ خورد ۲۶۰ ، ۲۶۱ ،

ز

زا خیل بالا ۳۲۸ ،
 زمیندار کالج (رک : دانشکدہ زمیندار) ۲۷ ،
 زندان مرکزی حیدر آباد سندھ ۳۷ ،
 زورا (رک : دجلہ) ۳۸ ،

س

سالک آباد ۲۱۳ ،
 ساندی من ۲۵ ،
 ساهنپال شریف ۷۹ ، ۸۰ ،
 ساهوالہ ۱۸۲ ،
 ساهیوال ۲۶۰ ،
 سبزی مندی (رک : بازار سبزی) ۱۰۸ ،
 ستلایت تاون (شہر ستارہ) ۷۹ ، ۱۳۱ ،
 سد تربیلہ ۱۵۶ ،
 سرحد (استان -) ۷۴ ، ۷۷ ، ۱۴۲ ، ۱۴۶ ،
 ۱۵۹ ،
 سرگودھا ۳۱۰ ،
 سرگودھا روڈ (گجرات) ۲۲۳ ،
 سرمہ دانی (رک : سرمیدانی) ۱۳۷ ، ۱۴۰ ،
 سرمیدانی (رک : سرمہ دانی) ۴۷ ،
 سعید آباد ۴۷ ،
 سفارت شاہنشاهی ایران ۱۰۵ ، ۱۳۱ ،
 سکندر پور ۲۸۸ ، ۲۹۰ ،
 سکھر ۳۰۴ ،
 سلطان پور ۱۰۸ ، ۲۰۱ ، ۲۰۹ ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ ،
 سلطان پورہ (محلہ -) ۳۲۰ ،
 سمر قند ۷۴ ، ۱۳۴ ، ۲۵۵ ، ۳۳۸ ،
 سمن آباد ۲۶۳ ، ۳۳۹ ،

علی پور چتھہ ۸۰
علیخان کمبر ۴۲
عیدگاہ (رک : جایگاہ مراسم عرس) ۷۴ ، ۷۷ ،
۲۲۸ ، ۳۴۴
عیدگاہ روڈ ۳۲۲

غ

غزنہ ۲۵ ، ۳۴
غوبدین ۷۱
غورغشتی ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۸ ، ۱۹۲

ف

فتح جنگ ۱۵۲ ، ۳۰۴ ، ۳۰۵
فرح آباد ۱۸۶ ، ۲۰۸
فرغانہ ۱۷۴
فریرہال ۳۲
فورت ولیم ۲۱۰
فیروز والا ۱۳۷
فیض آباد (رک : کلی فیضو ، قلعہ فیض آباد) ۲۲

ق

قاضی آباد ۳۰۷ ، ۳۰۸
قدسگاہ حضرت مولا علی ابن ابی طالب ۶۳
قدیر آباد ۱۱
قرائت خانہ ۱۶۰
قزوین ۲۳۴
تشلاق حسن خواجہ ۱۴۳
قصر شمس (رک : شمس محل) ۱۹
قصور ۹۴ ، ۹۷ ، ۱۰۰ ، ۱۱۱ ، ۱۳۳ ، ۳۴۲ ،
۳۴۶ ، ۳۴۷
قطبال ۱۹۹
قلات ۲۱ ، ۲۳
قلعہ بغداد ۱۴۷
قلعہ بختہ ملتان ۱۹۴
قلعہ تالپوران ۶۳

شمس محل (رک : قصر شمس) ۱۹
شنکیاری ۳۳۳
شورای فرهنگی پاکستان (رک : پاکستان آرٹ
کونسل) ۱۴۶
شورکوت ۲۰۲
شہر خموشان (رک : گورستان مکی) ۶۴
شیخوپورہ ۱۳۷ ، ۳۴۳
شیراز ۱۱۳
شیر پاؤ ۲۰۳
شیر گریہ ۲۳۷ ، ۲۴۰
شیشیان والا دروازہ ۲۲۸
شینکھ ۱۵۷

ص

صادق آباد ۱۱۷

ض

ضلع الرعنا وادی ۱۲۳
ضیاء العلوم (رک : جامعہ رضویہ ضیاء العلوم)
۱۰۸

ط

طرخم (تورخم) ۱۵۹
طور بیلمہ (رک : تربیلہ) ۱۵۷
طوس ۱۱۳ ، ۲۵۰
طهران (رک : تهران) ۱۱۳

ع

عادل گریہ
عارف چوک ۱۲۸
عامر ہوسو پیتھک شفاخانہ ۱۲۸
عراق ۲۵۶
عربستان سعودی ۲۵۶ ، ۳۲۱
عظیم آباد ۹
علامہ اقبال منزل ۱۶۸
علاء الدین روڈ ۱۳۰

کراچی ۲۶ ، ۲۷ ، ۲۸ ، ۳۰ ، ۳۱ ، ۳۲ ، ۳۳
 ۳۴ ، ۳۵ ، ۳۶ ، ۱۷۰ ، ۲۰۳ ، ۲۵۷
 ۲۶۷ ، ۲۷۹ ، ۲۸۰
 کربلا ۲۵۸
 کرتار پورہ (رک : محلہ : جہانگیر آباد) ۳۲۱
 کرمان ۱۲۲
 کریم پارک ۱۸۲ ، ۱۸۳
 کشمیر ۲۴۲ ، ۲۶۲
 کشمیری بازار (لاہور) ۷۳
 کلخوران ۱۲۹
 کلی باغ ۱۹۵
 کلی فیض (رک : فیض آباد ، قلعہ : فیض آباد)
 ۲۲
 کلی لاجور (رک : قلعہ : لاجور) ۲۳
 کمیٹی محلہ ۳۳۲
 گنجاہ ۱۲۹
 گندیان ۱۶۰
 گندیہ ۲۱۰
 کوالیار ۱۱۹
 کوت بخش ۳۰۲
 کوت پیر جھندو ۴۷ ، ۵۰
 کوت سارنگ ۳۲۹
 کوت فتح خان ۱۵۲
 کوت مراد خان ۹۷
 کوتھ لکان ۱۲۹
 کوچہ : مہا بیر ۳۳۸
 کوچہ : ہرمزجی (- ہرمس جی) ۳۵
 کورالہ ۳۰۲
 کوهاتی بازار ۳۲۱
 کوه نور میلز ۳۰۶
 کویتہ ۲۱ ، ۲۲ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۵ ، ۲۶
 کوی شماره ۱۷ : ۳۳۱
 کہانی (رک : کانی) ۱۰۷
 کہکر شنگ (ہزارہ) ۳۰۸
 کہوہات ۲۱۷

قلعہ : خاکی ۶۳
 قلعہ دار ۱۲۹
 قلعہ : دلاور ۱۲۱
 قلعہ : شور کوت ۹۷ ، ۳۱۷
 قلعہ : فیض آباد (رک : کلی فیضو) ۲۲
 قلعہ : لاجور (رک : کلی لاجور) ۲۳
 قلیج آباد (رک : محلہ : تند و تورو ، تند و تورو)
 ۴۵
 قندھار ۲۵ ، ۳۴
 قومی کتب خانہ (رک : کتابخانہ : قومی) ۶۶
 قونیہ ۷۱

ک

کابل ۲۵ ، ۳۴ ، ۱۵۱ ، ۲۴۲ ، ۲۴۵ ، ۲۵۴
 ۳۲۵
 کاشان ۱۲۲
 کالج روڈ ۱۹۸
 کامرہ ۱۹۲
 کانپور ۶۹
 کاندھلہ ۱۹۳
 کانی (رک : کہانی) ۱۰۷
 کتابخانہ : احمد حسین احمد قریشی قلعہ داری
 ۱۲۸
 کتابخانہ : پیر جھندو ۴۹
 کتابخانہ : گنج بخش ۲۳ ، ۲۷ ، ۱۱۳
 کتابخانہ : گولرہ شریف ۱۰۹
 کتابفروشی آریا مہر ۳۴
 کتابفروشی اسلامی ۶۴
 کتابفروشی رنگ محل ۳۵
 کتابفروشی عباسی (رک : عباسی کتب خانہ) ۳۲
 کتابفروشی نمازی ۳۵
 کتابفروشی و انتشارات فیروز سنز ۳۵
 کدکن ۳۵

گولره شریف ۲۰۹ ، ۱۰۹
گیلانی اسٹریٹ (رک : خیابان گیلانی) ۱۳۳

ل

لاہور (رک : راہبر) ۳۳۳

لاہور ۲۱

لارکانہ ۴۲ ، ۲۲

لال قلعہ دہلی ۱۳۴

لاہور ۳ ، ۳۴ ، ۷۳ ، ۸۷ ، ۸۹ ، ۹۰

۹۱ ، ۹۲ ، ۹۳ ، ۹۴ ، ۹۷ ، ۱۰۰ ، ۱۰۱

۱۰۳ ، ۱۰۴ ، ۱۰۵ ، ۱۰۶ ، ۱۱۲ ، ۱۱۹

۱۲۴ ، ۱۲۵ ، ۱۳۰ ، ۱۳۴ ، ۱۳۳ ، ۱۲۶

۱۴۶ ، ۱۵۹ ، ۱۶۹ ، ۱۷۰ ، ۱۸۲ ، ۱۸۴

۱۸۶ ، ۱۹۳ ، ۲۰۳ ، ۲۰۵ ، ۲۵۴ ، ۲۵۶

۲۵۷ ، ۲۶۳ ، ۲۶۷ ، ۲۸۸ ، ۲۸۹ ، ۲۹۲

۲۹۷ ، ۳۰۴ ، ۳۰۸ ، ۳۲۸ ، ۳۳۹

لاہق علی چوک ۲۰۳ ، ۱۹۹

لطیف آباد ۶۱ ، ۶۰ ، ۵۸ ، ۵۶

لکھنؤ ۲۵۶ ، ۲۰۳ ، ۲۰۱

لندن ۲۹۷ ، ۵۸ ، ۲۵۰ ، ۸۸

لندی کوتل ۱۵۹

لناری ۴۲

لٹینگراد ۷۴

لواندہ ۷۱

لورالائی ۲۱۶

لوگاندا ۲۲۴

لوہر ملک پورہ ۲۲۹

لوہسر شرفو ۲۰۳

لہانور ۲۴۱

لیبرتی پرس (رک : چاپخانہ آزادی) ۳۵

م

مادل ٹاؤن ۱۶۸ ، ۸۷

مارگلہ روڈ ۱۳۱

مال روڈ (رک : شاہزاد قائد اعظم) ۲۵۶ ، ۹۱

مانسہرہ ۲ ، ۴

کیمبل پور ۶۷ ، ۱۱۳ ، ۱۱۴ ، ۱۱۵ ، ۱۱۶

۱۱۷ ، ۱۴۱ ، ۱۵۲ ، ۱۵۵ ، ۱۵۶ ، ۱۵۸

۱۵۹ ، ۱۹۱ ، ۱۹۹ ، ۲۰۴ ، ۲۰۹ ، ۲۱۴

۲۱۶ ، ۳۳۴ ، ۳۳۵ ، ۳۳۶ ، ۳۳۷

ک

کاجر گولہ ۸۴

کاردن ایست ۲۶۷

کجرات ۲۷ ، ۶۵ ، ۷۹ ، ۸۰ ، ۸۲ ، ۱۱۹

۱۲۸ ، ۱۲۹ ، ۲۱۸ ، ۲۱۹ ، ۲۲۱ ، ۲۲۳

۲۲۵ ، ۲۲۶ ، ۲۲۸ ، ۳۰۷

کجرات شرقی (رک : احمد آباد) ۹۳

کجرا نوالہ ۲۷ ، ۸۰

گرہی افغانان (رک : گرہی شریف) ۱۴۴ ، ۱۱۹

گرہی شریف ۱۴۴ ، ۱۴۱

کبیرگ (لاہور) ۱۰۴ ، ۹۰

کبیرگہ ۱۸۳ ، ۱۸۲

کنگشت (محلہ -) ۲۳۳

کلیانہ ۳۰۷

کلی نمبر ۳ : ۳۳۲

کلی نمبر ۶۵ : ۳۳۳

کلیت ۸۹

کنبد خضرا ۴۳

کنج بخش دروازہ ۳۲۵

کنجینہ اقبال بیگم ۲۷

کنجینہ رفعت سلطانہ ۲۷

کنجینہ سلیم (رک : کتابخانہ سلیم) ۱۴۶ ، ۱۴۹

کوالمندی روڈ ۱۰۸

گوجرانوالہ (رک : گجرانوالہ) ۱۹۷

گورستان قصور ۹۴

گورستان مکی (رک : شہر خموشان) ۶۴

گورنمنٹ کالج کیمبل پور ۶۸ ، ۱۱۴

گورنمنٹ ہائی اسکول (تاکسیلا) ۳۱۷

گورو دوارہ پنجم صاحب (جایگاہ -) ۱۱۲

(گورو : راہنمای بزرگ ، دوارہ : گھر-خانہ)

- مجلس شورای ملی پاکستان ۲۲۱ ، ۴۲
 محلہ آدم خیل ۳۳۶
 محلہ امر پورہ ۳۳۳
 محلہ اندرونی سوچی دروازہ (رک : دروازہ کفشن
 دوزان) ۱۶۹
 محلہ بابا قلی زئی ۳۳۶
 محلہ پیر الہی بخش ۳۰
 محلہ تند و تورو (رک : قلیچ آباد ، تند و تورو)
 ۴۵
 محلہ جنگی ۱۵۱
 محلہ جہانگیر آباد (رک : کرتار پورہ) ۳۲۱
 محلہ جہنگی جدید ۳۲۱
 محلہ چمرنگان ۹۴
 محلہ خواجہ ۴۱
 محلہ رامپورہ ۲۶۶
 محلہ رحمت آباد ۲۲۳
 محلہ سادات خیل ۳۳۶
 محلہ سلطان پورہ (رک : چاہ سلطان) ۳۳۱ ، ۳۲۰
 محلہ سلیمان خیل ۳۳۶
 محلہ سید خیل ۲۳۶
 محلہ شاہ گردیز (رک : محلہ گردیزیان) ۷ ، ۱
 محلہ شاہ یوسف گردیزی (رک : محلہ شاہ گردیز)
 ۳
 محلہ صادق آباد ۳۱۱
 محلہ عثمان والا ۸
 محلہ علی آباد ۳۳۴
 محلہ علی زئی ۳۳۶
 محلہ عیدگاہ ۷۴ ، ۷۳
 محلہ قاضی محمد اسلم ۲۲۹
 محلہ قلی داد ۳۳۴
 محلہ کپتان فیروز خان ۳۰۷
 محلہ کوتالہ رشید خان ۳۲۵
 محلہ گردیزیان ۱۱۲
 محلہ کلکشت ۱۰ ، ۱۲
 محلہ ماڈل تاون ۱۶۸
 محلہ محمد عظیم خان ۱۵۹
 محلہ مل پیران ۳۱۶
 محلہ نسوزایی ۳۳۴
 محلہ نیاریان (زرگران ۳۲۳)
 محلہ وردک ۳۳۴
 محلہ ورکشاپی ۱۲۷
 محلہ ہیر آباد (رک : ہیر آباد) ۳۷ ، ۶۳
 محلہ یوسف خیل ۳۳۴
 محمد آباد ۱۲۰ ، ۱۲۲
 محمدی شاہ محلہ ۱۳۳
 محمود رود ۲۶۳
 محمودہ علاقہ اسگم (راولپندی) ۳۱۰
 مدراس ۳۳۰
 مدرسہ ۳۴۰
 مدرسہ احمد المدارس (سکندر پور) ۲۹۰
 مدرسہ احیاء العلوم (چچرولی) ۲۲۷
 مدرسہ اسلامیہ ہاشمیہ ۳۳۲
 مدرسہ اشرفیہ تعلیم القرآن ۳۱۳
 مدرسہ اقبال ۱۶۸
 مدرسہ امداد العلوم ۳۲۳
 مدرسہ امداد العلوم (ایبت آباد) ۲۲۹
 مدرسہ تدریس القرآن (مسجد جامع مرکزی فتح
 جنگ) ۳۰۵
 مدرسہ تعلیم القرآن ۳۰۵
 مدرسہ تعلیم القرآن (واہ کینت) ۲۰۳
 مدرسہ چشتیہ نظامیہ ۱۵۳
 مدرسہ حافظ مولوی محمد عالم ۳۴۰
 مدرسہ حنفیہ انوار العلوم ۱۷۰
 مدرسہ خانقاہ سراچیہ ۱۶۵
 مدرسہ خانقاہ نقشبندیہ ۷۵
 مدرسہ دارالعلوم تعلیم القرآن ۳۳۴
 مدرسہ دارالعلوم حنفیہ (چکوال) ۲۹۴
 مدرسہ دارالعلوم شہابیہ ۱۶۶
 مدرسہ دارالعلوم نصیریہ ۱۵۵ ، ۱۵۶

مزار سید احمد توخته ترمذی والد بی بیان پاکدامن
(لاہور) ۱۷۰
مزار ملا عبدالحکیم میالکوتی ۱۶۷
مزار ملا عبداللہ میالکوتی ۱۶۸
مستالہ ۶۹ ، ۶۴
مستونگ ۲۱ ، ۲۳ ، ۲۴ ، ۲۶۲
مستی دروازہ ۱۱۲
مسجد ۳۴۰
مسجد اتمان خیل ۱۵۸
مسجد اکبر آباد ۶۹
مسجد الفاروق ۳۲۰ ، ۳۳۱
مسجد بھوئی ۲۱۳
مسجد پیر جھندو ۴۸ ، ۶۳
مسجد جامع بھبودی ۳۳۶
مسجد جامع چہار راہ محلہ نو (راولپندی) ۳۱۹
مسجد جامع مرکزی فتح جنگ ۳۰۵
مسجد چکوری
مسجد خواجہ میر احمد ۲۱۴
مسجد دربار بسال شریف ۲۱۶
مسجد دو منزلی (اندرون دہلی دروازہ) ۳۴۳
مسجد سرمہ دانی (مرمیدانی) ۱۳۷
مسجد سلطان پور ۲۱۲
مسجد صدریہ ۷۴
مسجد عارفیہ اویسیہ (چکوال) ۲۹۷
مسجد کپتان محمد فیروز خان ۳۰۹
مسجد گلشن آباد (راولپندی) ۳۰۰
مسجد گولرہ شریف ۱۰۹
مسجد گولیان والی ۳۲۳
مسجد علی (ع) ۱۵۹
مسجد نیابی بزرگی ۱۸۱
مسجد وزیر خان ۳ ، ۱۲۴ ، ۱۳۵ ، ۲۹۷
مسجد ہالہ ۶۲
مسلم بازار ۲۱۸
مشہد ۲۳۴ ، ۲۵۰
مصر ۴۰ ، ۲۰۴

مدرسہ مراجع العلوم ۴۲
مدرسہ ضیاء العلوم (راولپندی) ۲۰۹
مدرسہ عربیہ اسلامیہ ۳۱ ، ۳۴
مدرسہ فرقانیہ رحمانیہ ۳۲۱
مدرسہ فیض القرآن ۱۹۱
مدرسہ فیضیہ قم ۲۵۸
مدرسہ مسجد اتمان خیل ۱۵۸
مدرسہ مولانا اللہ یار خان (چکرالہ) ۳۰۱
مدرسہ نعمانیہ (لاہور) ۲۹۲
مدل تاون (رک : مادل تاون) ۱۹۸
مدنی مسجد (واہ کینت) ۲۰۳
مدینہ ۱۴ ، ۲۵۰ ، ۳۰۸
مدینہ مارکیت (رک : بازار مدینہ) ۱۲۷ ، ۳۲۰
مدینہ منورہ (رک : مدینہ) ۴۰ ، ۴۱ ، ۲۴۵
۳۲۳
مراد آباد ۱۳۵
مراغہ ۱۰۰
مردان ۱۱۶
مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان (رک :
کتابخانہ گنج بخش) ۵ ، ۷ ، ۱۳ ، ۱۹ ،
۲۳ ، ۲۸ ، ۳۲ ، ۷۷ ، ۷۸ ، ۹۲ ، ۱۱۲ ،
۱۳۹ ، ۱۳۲ ، ۱۳۶ ، ۳۱۰ ، ۳۱۱
مرکز فرهنگی و هنری شاہ عبداللطیف بہتائی ۵۴
مرکزی اردو بورڈ (انجمن مرکزی اردو) ۱۰۴
مرکزی جامع مسجد ۱۷۰
مروت (لکی) ۱۴۳
مریر حسن ۳۰۸
مریر کالج ۱۶۷
مزارات بزرگان گیلانیان اوج شریف ۱۹
مزارات خاندان پیر جھندو ۴۷
مزارات سادات گردیزی ۱۲
مزارات سلسلہ نقشبندیہ ۷۴
مزار بی بیان پاکدامن (لاہور) ۱۷۰
مزار خواجہ بہاء الدین نقشبند ۱۴۳

مکھد ۶۷ ، ۶۸ ، ۷۳ ، ۷۶ ، ۱۴۳ ، ۱۵۶ ،
 مکیریان ۸۳
 ملتان ۱ ، ۵ ، ۶ ، ۸ ، ۱۰ ، ۱۱ ، ۱۲ ، ۱۶ ،
 ۶۰ ، ۷۳ ، ۱۰۱ ، ۱۱۹ ، ۱۳۳ ، ۱۴۳ ،
 ۱۴۵ ، ۱۹۳ ، ۱۹۴ ، ۲۳۳ ، ۲۳۶ ، ۲۳۲ ،
 ۳۳۳
 ملکوال ۱۷۰
 ملودی سینما (اسلام آباد) ۱۳۲
 مندی بہاء الدین ۱۷۰
 منزل سفیر شاہنشاہ آریا سہر ۱۳۱
 منصورہ (اقامتگاہ، -) ۵۲ ، ۵۳
 منہاور ۲۰۱
 موجی دروازہ ۲۶۱
 موزہ (رک : موزہ ملی پاکستان) ۲۲ ، ۲۶ ،
 ۴۳ ، ۵۴ ، ۹۳
 موزہ امتان سند ۴۲
 موزہ پیشاور ۱۶۰
 موزہ سلیم (رک : گنجینہ سلیم) ۱۴۹
 موزہ صدیقی (رک : خانہ حاجی محمد حنیف
 صدیقی) ۵۶
 موزہ ملی پاکستان ۳۱ ، ۳۲ ، ۱۴۹
 مؤسسہ تحقیقات اسلامی (رک : ادارہ تحقیقات
 اسلامی) ۱۳۲ ، ۱۳۳
 مؤسسہ دایرہ المعارف اسلامی (اردو) ۱۰۵ ، ۳۲۹
 مؤسسہ طبی انگلسی ایلوبیتھی ۳۱۰
 مؤسسہ ہستہ یی ۲۸۸
 مؤسسہ ہمدرد ۱۱۳
 موسی زئی شریف ۱۶۶ ، ۱۷۱ ، ۱۷۲ ، ۱۷۹
 مولد شریف ۱۷۵
 موہنجو دارو ۵۶
 مہتہ سوچا ۱۳۷
 مہمانخانہ نادری (رک : نادری هتل در کراچی)
 ۳۴
 میانوالی ۱۶۰ ، ۳۴۱
 میدان نوان کل (چوک نوان کل) ۸۹

مطب حکیم محمد موسی امرتسری ۱۳۳
 مطب مولوی حکیم کریم بخش ۳۳۲
 مطبع قادری ۳۴۲
 مطبع مصطفائی ۶۴
 مطبع منعمیہ ۳۴۶
 مظاہر العلوم سہارنپور ۳۳۷
 مظفر آباد ۲۴۲
 مظفر گڑھ ۱۰
 مظفر نگر ۱۹۳
 معین مارکت ۵۸
 مغلیہ پورہ ۲۵۶
 مفتی احمد یار خان روڈ ۲۲۸
 مفید عام (چاپخانہ -) ۳۲۴
 مقابر امیران کلہوران ۶۳
 مقابر سادات گردیزی ۱۲
 مقابر سلسلہ نقشبندی ۷۴
 مقابر صوفیان ۱۲
 مقبرہ بہاء اللہ ملتانی ۱۲
 مقبرہ پیر عالم شاہ ۱۲
 مقبرہ سیدی لال ۱۲
 مقبرہ شاہ یوسف گردیز ۱۲
 مقبرہ شمس سبزواری (رک : شمس تبریزی ،
 شاہ شمس تبریز) ۱۲
 مقبرہ شیخ بہاء الحق زکریا ملتانی (رک :
 شاہ رکن عالم) ۱۲
 مقبرہ شیخ صدر الدین ملتانی ۱۲
 مقبرہ مای میران (رک : مای پاک دامن) ۱۲
 مقبرہ مولانا زین الدین ۷۳
 مقبرہ مولانا غلام محیی الدین ۷۳
 مقبرہ مولانا محمد علی ۷۳
 مکتبہ اسلامیہ ۲۳
 مکتبہ ہمدانیہ ۱۳۳
 مکتو روڈ (رک : خیابان مکتو) ۳۴
 مکہ (نزدیک گجرات) ۸۲
 مکہ معظمہ ۳۹ ، ۷۸ ، ۱۴۳ ، ۲۹۵

و

وارہ ۴۲
 واہ کینٹ ۱۹۹ ، ۲۰۳ ، ۲۰۴
 وزیر آباد ۱۲۹ ، ۱۹۷ ، ۲۶۵
 وولز کلکشن ۱۰۳
 ویسٹریج (ج -) ۱۳۰ ، ۱۸۱

ہ

ہالہ ۳۷ ، ۴۲
 ہرات ۱۵ ، ۲۲ ، ۲۵ ، ۲۴ ، ۱۲۳ ، ۱۹۵
 ۲۲۵ ، ۲۳۰ ، ۳۱۸
 ہریانہ ۱۹۰
 ہری پور ۱۵۶ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۲۸۸
 ہزارہ ۷۴ ، ۷۷ ، ۲۰۴ ، ۲۰۵ ، ۲۰۶ ، ۲۱۲
 ۲۱۳ ، ۲۳۹ ، ۲۳۱ ، ۲۳۷ ، ۲۴۲ ، ۲۸۸
 ۲۸۹ ، ۲۹۰ ، ۲۹۱ ، ۳۰۸ ، ۳۱۴ ، ۳۳۳
 ۳۳۶
 ہزارہ خان کلان ۸۴
 ہمدان ۹۸
 ہنبوکہ ۳۱۴
 ہند (رک : ہندوستان) ۴۴ ، ۱۸۸ ، ۱۹۳
 ۲۸۵ ، ۲۸۷ ، ۳۴۰
 ہندوستان (رک : ہند) ۱۱۷ ، ۱۵۷ ، ۱۸۳
 ۲۴۵ ، ۲۵۴ ، ۲۸۷ ، ۳۰۲
 ہیر آباد (رک : محلہ ہیر آباد) ۳۷
 ہیلان ۸۴ ، ۳۰۸

ی

یکہ توت ۳۲۴
 یمن ۴۰ ، ۴۳ ، ۲۶۷ ، ۲۷۳
 یوگوسلاوی ۲۴۸
 یوگوندا ۲۲۳

میرتھ ۷۹ ، ۱۹۶

میر منزل ۵۸

میرہ شریف ۲۹۵

میزان مارکت (کویتہ) ۲۵

میشن روڈ ۲۱

میکی دھوک ۱۵۲

میلاڈ نگر (رک : دھوک رتہ) ۱۹۹ ، ۳۰۷

مین بازار ۳۱۱

مین روڈ (خیابان اصلی) ۳۳۹

ن

نادری ہتل (رک : مہمانخانہ نادری) ۳۴
 ناظم آباد ۲۸۰
 نجف ۵۶
 نرتوپہ ۳۳۴ ، ۳۳۵
 نشان پای حضرت علی (ع) (رک : قدمگاہ حضرت
 علی) ۱۹
 نمکسار ۷۱
 ننگل سوہدا (رک : میالکوت) ۱۸۲
 نواب آباد ۳۱۶
 نور پور ۱۷
 نہر رامپور ۱۵۱
 نیا بازار ۶۶
 نیا دروازہ ۲۶۲ ، ۲۶۶
 نیا محلہ ۳۱۹
 نیر منزل (رک : حکیم نیر واسطی) ۱۱۲
 نیشا پور ۱۱۳
 نیاور ۲۸۸
 نیوتاون ۳۴
 نیو علیگر کالج (رک : دانشکدہ نوین علیگر)
 ۶۱
 نیومیو گاردن ۱۸۴
 نیوہالہ ۵۲

ص ۳۲۲ «۲۳۷ - کتابخانہ دارالعلوم مہریہ - - بعد از سید نصیر الدین شاہ» اضافہ شود :

گولروی آنرا افتتاح کرده است۔ مدیر دارالعلوم آقای مولانا حافظ محمد اقبال است۔ در کتابخانہ دارالعلوم در حدود ۵۰۰ کتاب چاپی دارد۔ نسخہہای خطی ندارد۔ در این مدرسہ ۳ استاد تدریس و ۵ شاگرد بہ تعلیم و تعلم مشغول هستند۔ لنگر (مطبخ) و خوابگاہ دارد۔

۲۳۷ (الف) - کتابخانہ آستانہ خضریہ

[فیض آباد ، راولپنڈی]

برای دیدار از کتابخانہ آستانہ خضریہ فیض آباد رفتم۔ آقای خواجہ محمد عبدالمجید احمد خضری پیر و سجاده نشین دیول شریف است۔ بہ زبان فارسی و عربی با من حرف زد۔ پیروان و مطیعان بسیار دارد۔ سردار محمد ایوب خان ریاست جمہور اسبق پاکستان مرید این پیر بوده است۔ در آن حال کہ من بہ خدمت پیر رسیدم گروہی از مردم را دیدم از کوچک و بزرگ در خدمت پیر بودند ، هنگام نماز رسید و بانگ نماز بلند شد و ما ہم بہت سر پیر بہ نماز ایستادیم۔ پس از نماز ، پیر دستور چای داد۔ از کتابخانہ اش دیدار کردم ، در حدود ۲۰۰ کتاب چاپی در کتابخانہ دارد۔ پیر می گفت نسخہہای خطی ہم دارم ، اما یک رسالہ فارسی درباره ائمہ و اولیاء و عارفان دیدم بہ خط تحریر کہ در سال ۱۳۰۱ کتابت شدہ بود۔ آقای پیر در حدودش تصنیف دارد بہ زبان اردو ، از جملہ :-

۱- اسلام کے بنیادی عقاید و لطیف حقایق۔

۲- ملفوظات خضری گرد آورندہ مونس زبیری۔

۳- فلسفہ قرآن مجید در شان نزول فرقان حمید۔

نام خادم پیر «گل فروش» بود کہ پیر مردی ۶۰ سالہ بود۔ مرقع اشعار فارسی بر در و دیوار آستانہ خضری آویختہ شدہ بود :

غوث اعظم در میان اولیا چون محمد در میان انبیا

گنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا

ناقصان را پیر کامل ، کاملان را رہنما

۲۳۷ (ب) - کتابخانہ شیخ رشید

[دانشگاه اسلام آباد ، اسلام آباد]

آقای پرفسور شیخ رشید را بارہا در محافل علمی و ادبی دیدار کردہ بودم ، او را «پدر تاریخ پاکستان و ہند» می نامند۔ وی استاد آقای دکتر احمد حسن دانی است کہ

از دانشمندان و محققان بزرگ پاکستان و بلکہ جهان است. آقای شیخ رشید کتابخانه خود را بہ دانشگاه اسلام آباد دادہ است. در حدود ۳۵۰۰ کتاب دارد. در حدود ۲۰ نسخہ خطی ہم دارد. از جملہ :

- ۱- معارج النبوة فی مدارج الفتوة (فارسی) : از معین الدین مسکین فراہی ، کاتب مراد ابن محمد شاہ ، ۱۰۴۸ ہ ق ، خط نسخ.
- ۲- ہر سہ نثر ابوالفضل (فارسی) ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ہ ق.
- ۳- مجموعہ (فارسی) : ۱- دیوان و مثنویات سقا ، ۲- اشعار غافل ، ۳- اشعار عطار ، خط نستعلیق ، تقریباً قرن ۱۱ ہ ق.
- ۴- مجموعہ (فارسی) : ۱- 'جنگ اشعار' ، ۲- رقعات ، ۳- دیوان میر غلام علی الحسینی الواسطی الگراسمی متخلص بہ آزاد ، ۴- اشعار صائب ، ۵- رواج القدس ، خط نستعلیق ، قرن ۱۲ ہ ق.
- ۵- ہر سہ نثر ابوالفضل (فارسی) : خط شکستہ ، قرن ۱۲ ہ ق.
- ۶- دستور الانشاء (فارسی) : ، در عہد خان بہادر سید غلام حسین خان بہادر خلف اعظم خان بہادر ، خط شکستہ ، قرن ۱۲ ہ ق.
- ۷- سکینہ الاولیاء (فارسی) : از محمد دارا شکوہ قادری ، خط تحریر ، کتابت ۱۲۷۴ ہ ق.
- ۸- دیوان فیضی فیاضی (فارسی) : خط نستعلیق ، قرن ۱۱ ہ ق.
- ۹- طوطی نامہ 'نخشبی' (فارسی) : کاتب محمد شفیع ولد محمد یوسف ، کتابت ۱۱۰۶ ہ ق ، مالک نسخہ سید ناصر علی خان.
- ۱۰- سسی پنون (پنجابی ، منظوم) ، کاتب نواب محمد خان ، ۱۱۹۷ ہ ق.

۲۳۷ (ج) - کتابخانہ شیخ محمد اکرام

[دانشگاه اسلام آباد ، اسلام آباد]

کتابخانہ آقای شیخ محمد اکرام کہ از استادان بزرگ تاریخ پاکستان است بہ کتابخانہ دانشگاه اسلام آباد منضم شدہ است. در این کتابخانہ در حدود ۴۰۰۰ کتاب چاپی موجود است. تقریباً ۵۰ نسخہ خطی دارد از جملہ :

- ۱- مثنویات محمد قلی سلیم (فارسی) : ۱- خرنامہ ، ۲- بدن نما ، ۳- نورس خیال - و مثنویات دیگر.
- ۲- قصہ 'کامروپ' (فارسی) : از ہمت خان بن اسلام خان عالمگیری.

- ۳- مجموعه (فارسی) : سیاق نامه در موضوع اکسیر حساب از علیچی کایتبه نباس ،
 ۲- گلزار معارج ، تاریخ کتابت ۱۱۳۸ هـ ق. خط نستعلیق .
 ۴- مثنوی شمع و پروانه (فارسی) ، از راز (نواب علی قلی خان) ، کاتب نور محمد ، خط
 نستعلیق .
 ۵- مجموعه ، ۱- نسخه فقہ (عربی) ، ۲- رساله تاریخ تاراج نمودن خانه ملکہ زمانیه ،
 ۳- مثنوی فارسی (شاید مثنوی نہ سپہر سرودہ امیر خسرو باشد) .

۲۳۷ (د) - کتابخانه سرتیپ گلزار احمد خان

[گلستان کالونی ، پشت پارک ملی ایوب خان ، راولپندی]

آقای سرتیپ گلزار احمد خان (ولادت ۱۹۰۹) بہ زبان فارسی روان حرف می زد و
 آنگونه کہ خود می گفت دو سال در ایران بہ سربرده و مأمور مشاور در وزارت کشاورزی
 بوده است و در شهرهای ہمدان و اهواز و خرمشہر و خرم آباد خدمت کرده است .
 دارای تالیفات گوناگون است از جملہ :

- ۱- جہاد ، ۲- جلوۂ طور (افسانہ) ، ۳- عسکری قیادت ، ۴- تذکرہ انگستان ،
- ۵- تذکرہ افریقہ ، ۶- یادایام ، ۷- دفاع پاکستان کی لا زوال داستان ، ۸- جنگ
 میکادی سے ہتلرتک (ترجمہ) ، ۹- امیر تیمور (ترجمہ) ، ۱۰- تاریخ ۱۹۶۵ (انگلیسی)
- ۱۱- تاریخ جنگ آزادی ترکیہ (انگلیسی) ، ۱۲- تاریخ غزوات (ج ۱ و ۲ و ۳) ،
- ۱۳- قانون اساسی قرآن .

در کتابخانہ اش در حدود ۷۰۰۰ کتاب چاپی موجود است کہ در آنها کتابہای مراجع
 و آیین جنگ و تاریخ فراوان دارد . چند نسخہ خطی دارد از جملہ :

- ۱- چہار عنصر بیدل (فارسی ، منظوم و منثور) ، کاتب محمد وارث ابن محمد باقر الصدیقی ،
 خط نسخ ، تاریخ کتابت ۲۶ شعبان المعظم سنہ ۱۱۳۰ ہ ق ، لوح و جدول ،
 آغاز « خداوند زبان معذوری صرفہ سزائست » .
- ۲- دیوان حافظ ، خط نستعلیق ، کاتب نظام الدین سیالکوتی ، کتابت ۱۲۶۴ (۱۹۰۴)
 بکرمی) .

تعدادی از کتابہایی کہ در کتابخانہ سرتیپ گلزار احمد است ، از طرف دانشمندان و
 شاعران ایران بہ ایشان ہدیہ شدہ است مثلاً دیوان ملک الشعراء بہار کہ از طرف ماہ
 ملک بہار در سال ۱۳۳۶ خورشیدی بہ ایشان ہدیہ شدہ است .

قطعه تاریخ

طباعت کتاب دیدار از کتابخانه های پاکستان

از تالیف شریف

جناب آقای محمد حسین تسبیحی مدظلہ

۱۳۹۶ھ

این نسخہ مستطاب و مسعود
آقای زماں جناب تسبیح
آن بحر فنون را شناور
تالیف شدہ بفضلِ معبود
گلدستہ علم کرد مشہود
علم است او را مدام مقصود

گو مال طباعتش شرافت

دیدار کتاب خانہ محمود

۶ ۹ ۳ ۱ ۵

سید شرافت نوشاہی

اصلاح اللہ حالہ و مالہ

فہرست الفبائی نامہای کتابخانہ ہائی کہ نسخہ خطی دارند و در جلد دوم کتابخانہ ہائی پاکستان آنہا را با نسخہہای مشروحاً معرفی خواہیم کرد
(م - ح - ت)

نام کتابخانہ و مالک آن	نشانی کتابخانہ	نسخہ
کتابخانہ آخوند زادہ مختار علی نیر	کوچہ بچوری خورد ، اندرون کوهائی گیٹ پیشاور	۱۶
کتابخانہ آستانہ خضریہ راجہ محمد عبدالمجید	پیر صاحب ، فیض آباد ، راولپندی	۱۰
کتابخانہ آغا	بہاولپور	۲۵
کتابخانہ آغا نعیم اللہ	پیشاور	۱
کتابخانہ آفتاب اصغر	۴۹ - شادمان کالونی ، لاہور	۲
کتابخانہ آغا یمین خان لاہوری	لاہور	۲۲
کتابخانہ ابن حکیم محسن پیشاوری	خانقاہ رشید و عاری بس استیند	۱
کتابخانہ ابوالخیر (مخدوم رشید)	۱۴ نمبر چونگی ، ملتان	۵۵
کتابخانہ ابوالفضل العباس جعفری	محلہ مروی ہا ، شمارہ منزل ۲۵۵۲ ، یک، توت ، پیشاور	۳
کتابخانہ احسان الرحیم ، اچینی پایاں	یونیورسٹی ، پیشاور	۴
کتابخانہ احمد اللہ مہمند ، دہ بہادر	پیشاور	۱
کتابخانہ احمد امین آفریدی	پیشاور	۲
کتابخانہ احمد سلیم	راولپندی	۷
کتابخانہ اختر نور	پیشاور	۲
کتابخانہ اخون محمد گل اساری	پیشاور	۱
کتابخانہ ادارہ ثقافت اسلامیہ	۲- کتب روڈ ، لاہور	۴۵
کتابخانہ فرهنگ ایران	پیشاور	۹
کتابخانہ اسلام محمود خان (دکتر)	دانشگاہ پیشاور ، پیشاور	۵۷

لسخه	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱	کوچہ عتبہ گرجا ، اندرون کوهاتی گیت ، پیشاور	کتابخانہ اشتیاق حسین
۳	پڑانگ ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ اشرف جان
۲	محلہ مروی ہا ، پیشاور	کتابخانہ اشرف علی خان
۳	محلہ فتومندی ، آسیاہ ، دیگرے ، پیشاور	کتابخانہ اشتیاق حسین
۲۵	لاہور	کتابخانہ اعظم
	مولانا مظفر حسین میرووال شریف	کتابخانہ اعظمیہ نوشاہیہ
۱	بد و ملہی ، شیخو پورہ	
۱۵		کتابخانہ امر اللہ خان غور غشتی
۲۰	جامع مسجد بہیرہ ، بہیرہ	کتابخانہ افتخار احمد بگوی
۵۸	لاہور	کتابخانہ اقبال صلاح الدین
	بستی ۲۶۳ ڈی یونٹ لطیف آباد حیدر آباد (سند)	کتابخانہ الیاس عشقی
۱۰		
۱	پیشاور	کتابخانہ امین اللہ خان
۲۰۰	چک ۱۱۲ آر ۱۰ جہانیان ، خانیوال ملتان	کتابخانہ انصاری مولوی حکیم اللہ بخش
۴	سید خضر عباس نوشاہی ، چنبل چوہڑکانہ ، شیخو پورہ	کتابخانہ انوار العلوم
۱	کوچہ نادر علی ، چوک ناصر خان ، یکہ توت ، پیشاور	کتابخانہ اورنگ زیب
۲۱۴	دارالعلوم سرحد ، بیرون آسیا گیت ، پیشاور	کتابخانہ ایوب جان بنوری
۲	محلہ محمد داد ، پیشاور	کتابخانہ بابو سلطان محمد
۲۱	لاہور	کتابخانہ بشیر حسین ناظم

نام کتابخانہ و مالک آن	نشانی کتابخانہ	نسخہ
کتابخانہ پنجابی آکادمی	جی - ماڈل ٹاؤن ، لاہور	۳۵
کتابخانہ پیران راشدیہ	علیخان کمبر (قمبر) ، علی شاہ شاعر فارسی گو ، حیدر آباد (سندھ)	۱۵۵
کتابخانہ پیر محمد مقبول ولد میر فرمان علی نوشاہی	رسول نگر ، گوجرانوالہ	۵۰
کتابخانہ پیر نجی اللہ راشدی	دہستان وارہ ، لارکانہ	۷۵
کتابخانہ تاج محمد صدیقی	کوچہ سید محمد زمان شاہ ، یکہ توت ، پیشاور	۳
کتابخانہ جامع مسجد ، سرگودھا	سرگودھا (پنجاب)	
کتابخانہ جامع مسجد مرولیانوالہ	مرولیانوالہ (صاحبزادیاں والی مسجد) بہلوال ، سرگودھا	
کتابخانہ جامعہ اسلامیہ	جامعہ اسلامیہ ، بہاولپور	۶۴
کتابخانہ جامعہ اشرفیہ	جامعہ اشرفیہ ، لاہور	۱۳
کتابخانہ جامعہ صدیقیہ (مولانا محمد اجید)	پہلروان ، سرگودھا	۲
کتابخانہ جامعہ عربیہ حکیم محمود صاحب	جی - ٹی روڈ ، گوجرانوالہ ، پنجاب	۱۶
کتابخانہ جامعہ ملیہ بہاولپور	جامعہ ملیہ ، بہاولپور	۲
کتابخانہ جان محمد ضمیر	پیشاور	۱
کتابخانہ جماعت علی شاہ	امام بارہ بی بی ، علاقہ کنج ، پیشاور	۱
کتابخانہ جمیل خان سواتی		۱
کتابخانہ جنیس (حسین) خان	کمدی تازہ دین ، نوشہرہ ، پیشاور	۲
کتابخانہ چغتایی (دکتر عبداللہ چغتایی)	ایف ۱۵ - گلبرک مین مارکیٹ ، لاہور	۱۱۰
کتابخانہ چنار گل	چوکی گل پادشاہ ، نوشہرہ	۴

لسخه	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
	بہلوانہ ، دیرہ صوفی احمد یار ، بہلوال ، سرگودھا	کتابخانہ چوہدری صوفی احمد یار
	بہلوانہ ، ڈیرہ صوفی شان محمد بہلوال ، سرگودھا	کتابخانہ چوہدری صوفی شان محمد
	بہلوانہ ، آبادی جلال ، بہلوال ، سرگودھا	کتابخانہ چوہدری محمد یار
۱۰۰۰	انبالہ بک باینڈینگ ، شیش محل روڈ ، لاہور	کتابخانہ حاج محمد بشیر (جلد ساز)
۱	مستونگ ، بلوچستان	کتابخانہ حاجی احمد جان درینگر
۶	پیشاور	کتابخانہ سید نذر حسین کربلائی
۲۵	بلتیت پست خانہ کریم آباد ، ہونزا	کتابخانہ حاجی قدرت اللہ بیک
۱	مسجد ملیان خیل ، پیشاور	کتابخانہ حاجی محمد
۱	صدر بازار ، لورالائی ، بلوچستان	کتابخانہ حاجی محمد شریف
۱۵۰		کتابخانہ حاجی ملک عبداللہ
۲۵۲	اسلامیہ کالج ، بہاولپور	کتابخانہ حافظ عبدالرحی چشتی
۱۰	جی - ۱۰۰ ، ماڈل ٹاؤن ، لاہور	کتابخانہ حافظ عبدالرحمن مدنی
۱	لاہور	کتابخانہ حافظ یوسف سدید (خوشنویس)
۷۵		کتابخانہ حبیب اللہ پیشاوری
۱	پیشاور	کتابخانہ حبیب اللہ دہلوی
۱	مسجد کلان ، پیشاور	کتابخانہ حبیب اللہ کاکڑ
۱۰	حبیب آباد ، ہڈہ بیر ، پیشاور	کتابخانہ حبیب الرحمن
۵	مشرزئی ، ہڈہ بیر ، پیشاور	کتابخانہ حسنت ولد عبدالحق
۳۱	بہاولپور	کتابخانہ حکیم ابوالعرفان

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱۸	راہنہای صحت دواخانہ ، گھاٹی روڈ ، حیدرآباد ، سند	کتابخانہٴ حکیم سید اکرم حسین اکرام چشتی سیکری
۲۰۰	ربانیہ دارالعلاج ، بھونی گار ، فاروقیہ ، تاکسیلا	کتابخانہٴ حکیم عبدالحی (مولانا -)
۳۱	بھاولپور	کتابخانہٴ حکیم عبدالرشید (در تصرف احمد غزالی بھاولپوری)
	ٹھانہ بازار	کتابخانہٴ حکیم محمد اشرف
۷	ڈگ نی سود ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہٴ حکیم محمد عرفان
۳	ملاکنڈ (استان سرحد) پیشاور	کتابخانہٴ حکیم محمد علیم خان
۱	پیشاور	کتابخانہٴ
۱	محلہٴ مروی ہا ، پیشاور	کتابخانہٴ حمید کوثری
۳	مکتبہٴ السلفیہ ، خیابان شیش محل ، لاہور	کتابخانہٴ حنیف بھوجیانی
۵	علی آباد ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہٴ خان گل
۳۵	نزدیک ایبت آباد ، ہزارہ	کتابخانہٴ خانقاہ خواجہ سراج الدین
۱	کوهات	کتابخانہٴ خائستہ خان
۱۲۰	قلات ، بلوچستان	کتابخانہٴ خان قلات (میر احمد یار خان استاندار)
۱۰	۱۱۸ بی - خانیوال روڈ ، ملتان	کتابخانہٴ خانہٴ فرهنگ ایران
۷۵	جلال پور جتان ، گجرات	کتابخانہٴ خواجہ مناء اللہ خراباتی
۵۲	چاچران	کتابخانہٴ خیر الدین نورجہان
۵۸	سند	کتابخانہٴ خواجہ محمد زمان لواری والا
۱۰	جامعہ مسجد حنفیہ ، بہیرہ ، سرگودھا (پنجاب)	کتابخانہٴ دارالعلوم عزیزیہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۵	مسجد الیاس ، ایبت آباد	کتابخانہ دارالعلوم ہزارہ
۷۵	قصبہ اچھرہ ، لاہور	کتابخانہ دارالمقیاس (مولانا عبدالقواب صدیقی)
۲۰	بہلوال ، سرگودھا (پنجاب)	کتابخانہ درگہ سخی شاہ سلیمان نوری
۶۸	ڈیرہ غازی خان	کتابخانہ دربار قادریہ (سید مقبول محی الدین کیلانی)
۱	پشاور	کتابخانہ دُبر شاہ پنجابی
۸	پشاور	کتابخانہ دوست محمد خان کامل اینڈووکیٹ
۱۶	جلال پورہ ، پیر والا ، شجاع آباد (ملتان)	کتابخانہ دیوان محمد باقر سجاده نشین اوج شریف بخاری
۳	محلہ رسی وٹان ، پشاور	کتابخانہ راحت علی قزلباش
۲۹	بازار ، بہاولپور	کتابخانہ رحمت
۱	پشاور	کتابخانہ رحمان گل
	تورگی ، شب قدر ، چارمہ ، پشاور	کتابخانہ رحیم جان ولد وسیم گل
۳۵۰	شاہدرہ ، جامع مسجد قاسمیہ ، لاہور	کتابخانہ رشیدیہ
۷۰	کوٹلی لوہاران مغربی سیالکوٹ	کتابخانہ چشتی (محمد رضا المصطفیٰ چشتی نظامی)
۹	پشتو آکادمی ، دانشگاه ، پشاور	کتابخانہ رضا ہمدانی
۲۳۴	ریکارڈ آفس ، پشاور	کتابخانہ ریکارڈ آفس (ادارہ بایگالی)
۶۸	رسول نگر ، پنجاب	کتابخانہ سایین حیاتیان ولد سلیمان پیر عارف حسین صوابی پیر عنایت حسین از اولاد سخی بادشاہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱۲	موسیٰ زی شریف دیرہ اسماعیل خان	کتابخانہ سراجیہ مولانا سعد سراجی مرشد بابا
۱۲۰	محلہ گل پادشاہ پیشاور اسماعیل خان	کتابخانہ سردار حسین شاہ ولد آغہ
۲۵	ناظرگرھی سکندر علی چارسدہ پیشاور	کتابخانہ سید حسن جان
۱	پیشاور	کتابخانہ سعید اللہ خان موسند
۱۵۰	۶۵ - بابر بلاک ، سوگرون لورن	کتابخانہ سردار کریم نواز خان
۱	دانشکدہ ملی چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ سعید احمد تاج
۸۹	نزد تندو محمد خان ، سند	کتابخانہ سعید پور (کتابخانہ سادات)
۱۰	آستانہ دستگیر ، کیچی بیک ، سراب کویتہ (بلوچستان)	کتابخانہ سلطان الطاف علی
۷۵	فرحت منزل ، دربار مارکیت ، پیشاور	کتابخانہ سلیمان اسماعیل ولد اسماعیل خان
۲	سرگودھا	کتابخانہ سلیم الرحمان (خواجہ قمرالدین سجادہ نشین دربار سیال شریف)
۳	پیشاور	کتابخانہ سینٹ جان ہائی سکول
۱	چوک شادی پیر ، کریم پورہ ، پیشاور	کتابخانہ سیدال مجتبیٰ پیرزادہ اجمیری
۱	اندرون کوهائی گیٹ ، پیشاور	کتابخانہ سید اشتیاق حسین ولد سید فضل علی شاہ
۱	محلہ فتومندی ، آمیہ ، علاقہ دیگر پیشاور	کتابخانہ سید اشفاق حسین
۱	کوچہ خدا داد ، عقب قصہ خوانی بازار ، پیشاور	کتابخانہ سید اعجاز حسین
۵	محلہ فضل حق صاحبزادہ ، یکہ توت ، پیشاور	کتابخانہ سید اکبر شاہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱	باغ گل بیگم، نیا مزنگ، لاہور	کتابخانہ سید پیر ولی نوشاہی
۱	ہزارہ، چار سده، پشاور	کتابخانہ سید رفع اللہ
۴۸	مہزادہ، چار سده، پشاور	کتابخانہ سید روح اللہ ولد احمد اللہ
۷۱	۵۲ - دیوی دیال سکیم کرشن نگر، لاہور	کتابخانہ سید سبط الحسن ضیغم
۱	محلہ گل بادشاہ جی، پشاور	کتابخانہ سید سردار حسین شاہ
۲	سنگو، دانشکدہ اسلامیہ، پشاور	کتابخانہ سید سرور شاہ
۱	محلہ گل بادشاہ جی، امامباڑہ حیدر کوچہ گل بادشاہ جی، پشاور	کتابخانہ سید شہادت حسین
		کتابخانہ سید صادق حسین شاہ الجعفری لحسینی
۳۹	جناح روڈ، کویتہ (بلوچستان)	کتابخانہ سید صادق علی
۲	سیکس روڈ، (ششم) خیابان، راولپنڈی	کتابخانہ سید ضمیر جعفری
۴	ساہنپال، گجرات (پنجاب)	کتابخانہ سید عاشق علی نوشاہی
۹	مہزادہ، چار سده، پشاور	کتابخانہ سید عبد اللہ شاہ
۵	ترناب، چار سده، پشاور	کتابخانہ سید عبد الرؤف
۱	شغالی تھانہ، ستھرا، پشاور	کتابخانہ سید علی اکبر بادشاہ
۱	پشاور	کتابخانہ سید غضنفر شاہ
۱	مسافر تیری، مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ سید غلام علی شاہ
۶۴	پاسنی، متنی، پشاور	کتابخانہ سید فقیر گل
۵	پیاری پایان، شبقدر، چار سده، پشاور	کتابخانہ سید کریم ولد گل کریم
۱	پشاور	کتابخانہ سید کلب عباس رضوی
۲	اسلامیہ کالج، پشاور یونیورسٹی، پشاور	کتابخانہ سید محمد سبطین نقوی

نسخه	نشانی کتابخانه	نام کتابخانه و مالک آن
۱	محلہ کلغان ، پیشاور	کتابخانه سید محمد شاه بخاری
۱	نوشہ پور ، ساهنپال ، گجرات (پنجاب)	کتابخانه سید محمد شریف نوشاهی
۱	کوچہ ناظر طاہر وردی خان ، قصہ خوانی بازار، پیشاور	کتابخانه سید مظفر علیشاہ ہاشمی
۵	پیشاور	کتابخانه سید میر احمد شاه بخاری
۳۳	شمارہ ۵۱۲۱ ، محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانه سید میر سجاد حسین کاظمی
۳	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانه سید میر عابد حسین
۲۶	(حوالہ تنقیح المناظر از کتاب المناظر (ابن ہیثم)	کتابخانه سید نبی نقوی
۱	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانه سید واجد علی شاہ
۱	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانه سید واجد گل شاہ
۱	مہزادہ ، چار سدہ ، پیشاور	کتابخانه سید ہدایت اللہ
۱	راولپندی	کتابخانه می دی آفیس
۲	بانڈ محب ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانه شاہ جی
۶۰	چھوک فولاد	کتابخانه شاہ عنایت شہید
۱	لاہور	کتابخانه شکور احسن استاد زبان فارسی
۱	مشتر زئی بڈہ بیر ، پیشاور	کتابخانه شمس الدین
۱	مشتر زئی ، بڈہ بیر ، پیشاور	کتابخانه شمس القمر ولد خان باز
۱	رامپورہ ، پیشاور	کتابخانه شوکت علی رامپورہ
۱	باغ خرم زئی ، میان خیل ، پیشاور	کتابخانه شہباز خان
۲۸	درگاہ سخی شاہ سلیمان نوری قادری ، بھلوال کھنہ ، سرگودھا	کتابخانه شیخ امیر حسین ولد پیر حسین
۱	مسجد محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانه شیر پادشاہ کاظمی

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۹۰	للہ ٹاؤن (میان ملکوال و خوشاب)	کتابخانہ صاحبزادہ صنم گل مہمند
۱	یکہ توت ، پیشاور	کتابخانہ ضمیر الدین
۱	پیشاور	کتابخانہ ضمیر گل حنفی القادری
۱	پیشاور	کتابخانہ طاہر علی ذاکر
۱۰۰	نزدیک مسجد وزیر خان ، لاہور	کتابخانہ عالمگیر شجاع
۲	پیشاور	کتابخانہ عبدالاحد قندھاری
۱	پیشاور	کتابخانہ عبداللہ جان
۴	مہمند ، پیشاور	کتابخانہ عبداللہ خان
۶	مہزادہ ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ عبداللہ شاہ
۱	ماشوخیل ، پیشاور	کتابخانہ عبداللہ ولد حریف اللہ
۱	مشر زئی ، پیشاور	کتابخانہ عبدالباری ولد عبدالمنان
۱۳	ہدہ ، کویتہ ، بلوچستان	کتابخانہ عبدالرحمن برہوی
۴	مسجد سٹیشن پی ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ عبدالرحیم
۱۱	دانشکدہ اسلامیہ ، دانشگاہ پیشاور	کتابخانہ عبدالرحیم کلاچوی
۶	قرناب ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ عبدالرؤف
۱	پانام ڈھیری ، متھرا ، پیشاور	کتابخانہ عبدالرؤف ولد محمد یوسف
۱	گورنمنٹ ہائی اسکول ، چغرمٹی ، پیشاور	کتابخانہ عبدالسلام ولد محمد عمران
۱۰۷	شمارہ ۴۴۹۳ ، ودیریان ، دبگری ، پیشاور	کتابخانہ عبدالصمد افغانی
۱	مسجد ٹھیکیداریان ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ عبدالغفور
۲	سنی گمبٹ ، محلہ در پتی ، کوهات	کتابخانہ عبدالقادر
۳	محلہ چینی گران ، قصہ خوانی بازار ، پیشاور	کتابخانہ عبدالقیوم قریشی
۳۵	لاہور	کتابخانہ عبداللطیف (دکتر -)

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۱	پیشاور	کتابخانہ عابد اللہ خان
۱	گاکھڑا ، پہلروان ، سرگودھا	کتابخانہ عربیہ جامعہ صدیقیہ
۲	مریم زئی ، پیشاور	کتابخانہ عزیز احمد
۱	پیشاور	کتابخانہ عزیزالدین احمد
۵۰	ایبت آباد ، محلہ ملک لوہر پورہ	کتابخانہ عزیزہ
۵۴	مانیری ، صوابی ، مردان (سرحد)	کتابخانہ عصمت اللہ
۱	پیشاور	کتابخانہ عظیم اللہ خان
۲	ملتان	کتابخانہ علامہ عتیق فکری
۷۰	نزدیک شاہی مسجد ، لاہور	کتابخانہ علما آکادمی
۲۰	گوجرانوالہ	کتابخانہ علی چودھری (دکتر -)
۵۱	تندوسایین داد (سندھ)	کتابخانہ علمیہ خاندان سرہندی مجددی
۱		کتابخانہ عمر دین اعوان
۲۰۰	عقب عجائب گھر (فہرست چاپ شدہ) لاہور	کتابخانہ عمومی پنجاب (پبلک لائبریری)
۲۵۰	خیر پور میر ، سندھ	کتابخانہ عمومی خیر پور میر (پبلک لائبریری)
۳	محلہ جنگی ، قصہ خوانی بازار ، پیشاور	کتابخانہ عید محمد
۱	شیخان ، پیشاور	کتابخانہ غلام احمد
۵	انجمن اصلاح المسلمین ، پندی بہتیاں	کتابخانہ غلام رسول
۱	پیشاور	کتابخانہ غلام سرور شاہ
۱	پیشاور	کتابخانہ غلام قادر سہتی
۱		کتابخانہ غلام محمد اختر پیشاوری (چترالی)
۱	پیشاور	کتابخانہ غلام محی الدین

نسخه	نشانی کتابخانه	نام کتابخانه و مالک آن
۳	پیشاور	کتابخانه ' غلام مصطفی ثاقب
۱	پیشاور	کتابخانه ' غلام نبی سده زئی
۴	پیشاور	کتابخانه ' فارغ بخاری
۵	گورنمنٹ ہائی اسکول ، چغرمٹی پیشاور	کتابخانه ' فاروق احمد
۱	محلہ ' دفتر بندان ، علاقہ گنج ، پیشاور	کتابخانه ' فقیر حسین
۱	کوهات	کتابخانه ' فیاض حسین نجفی
	محلہ ' قاضیان ، بہاولپور	کتابخانه ' فیض (گنجینہ ' فیض) بدنوی محمد فضل اللہ
۱	چغرمٹی ، پیشاور	کتابخانه ' فیض القادر ولد فضل قادر
۵۱	پرمولی ، مردان (سرحد)	کتابخانه ' قاضی حبیب الحق
۱۸	پیشاور	کتابخانه ' قاضی عبداللہ
۷	روستای درویش ، ہزارہ	کتابخانه ' قاضی شمس الدین
۱۳	حسن ابدال ، کیمبل پور	کتابخانه ' قاضی عبدالقیوم
۵۰۰	دارالاحسان ، سالاروالہ (سرگودھا)	کتابخانه ' قرآن علی
۲	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانه ' کنایت حسین شاہ ولد آغا علی رضا شاہ
۱	پیشاور	کتابخانه ' کمفلی علی ذاکر
۱۰۰	کوٹری کبیر ، ۱۶۰ میلی حیدر آباد ، سند	کتابخانه ' کوٹری کبیر
۳	اسلام آباد	کتابخانه ' گل حنیف (دائرکٹر فارن آفیس)
۱	پیشاور	کتابخانه ' لالہ گل خان
۵۷	باغی بند پایان ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانه ' لطف الرحمن قریشی
۱	ارمہر پایان ، پیشاور	کتابخانه ' لطف اللہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۹	کاکشال ، پیشاور	کتابخانہٴ لیاقت علی خان
۱	پیشاور	کتابخانہٴ محتشم الدین
۲۰	لاہور	کتابخانہٴ محمد احمد صاحب
۲	سید گڑھی دولت زئی ، گری کیورہ ، مردان	کتابخانہٴ محمد اسرار ولد عبدالمنان
۱۰	کلاچی ، دیرہ اسماعیل خان	کتابخانہٴ محمد اسحاق محمودی (مولانا)
۳	چغرمٹی ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد اسرار الدین ولد مولانا شمس الدین
۴۵	ان ۹۵- سمن آباد ، لاہور	کتابخانہٴ محمد اسلم استاد (تاریخ)
۱	مکان نمبر ۳۳۳ ، محلہٴ ٹرہ ، سرکی دروازہ پیشاور	کتابخانہٴ محمد اعظم خان مہمند
۴۰	محلہٴ حاجی آباد ، چارسدہ روڈ ، پیشاور، نارٹھ ناظم آباد ، کراچی - ۳۳	کتابخانہٴ محمد انور
۲۵	پیشاور	کتابخانہٴ محمد ایوب قادری
۱	موزہٴ لاہور (عجایب گھر ، لاہور)	کتابخانہٴ محمد تقی کاظمی (ریاست)
۴	مقام مینی ، مردان (سرحد)	کتابخانہٴ الحاج مولانا
۱		کتابخانہٴ محمد زمان قندھاری
۱	محلہٴ کنگان ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد شاہ بخاری ابن آغا کریم شاہ بخاری
۵	چغرمٹی تھانہ ، متھرا ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد شاہ ولد رحمت شاہ
۲	فقیر آباد ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد شمیم
۱۴	دانشیار گورنمنٹ کالج ، پیشاور	کتابخانہٴ محمد شمیم قریشی
۵۵	جامعہ عباسیہ ، بہاولپور	کتابخانہٴ محمد صادق (شیخ الفقہ -)

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۸	برج ناصر خان ، کافور ڈھیری ، پشاور	کتابخانہ محمد صالح
۷۷	فیصل کالونی مسجد بہولون والی	کتابخانہ عبدالقدوس
۱	پشاور	کتابخانہ محمد عظیم خان
۱	کلی رود لین ، لورالای ، بلوچستان	کتابخانہ محمد علی آخوند زادہ
۱		کتابخانہ محمد عمر (نبیر ملا)
		کتابخانہ محمد فاروق بنوری ولد سید فضل
۵	جامع مسجد ، دربار مخدوم جہانیاں	کتابخانہ محمد فیض احمد
۱۵۱	دارالعلوم غوثیہ ضیاء القرآن ، جامع مسجد محمدیہ کرنی راولپندی	کتابخانہ محمد گل خان قادری
۲۰۰	جہگیان ناگران ، ملتان روڈ ، لاہور	کتابخانہ محمد مختار حق
۱	بازار مین ، جہانگیر پورہ ، پشاور	کتابخانہ محمد مشتاق
۱	پشاور	کتابخانہ محمد نسیم
۱	پشاور	کتابخانہ محمد نواز خان
۱	پشاور	کتابخانہ محمد نواز گل سیٹھی
۱	پشاور	کتابخانہ محمد یار
۵۰	بہیرہ ، بھلووال ، سرگودھا ، پنجاب	کتابخانہ محمدیہ غوثیہ (مولانا پیر کرم شاہ الازہری) مدرسہ دارالعلوم محمدیہ غوثیہ
۱	مریم زئی ، داکخانہ مریم زئی ، پشاور	کتابخانہ محمود خان
۳	گورنمنٹ ہائی اسکول ، شیخان ، پشاور	کتابخانہ مختار علی
۲۲	اگرہ ، قصبہ ہالا ، نواب شاہ ، منڈ	کتابخانہ مخدوم محمد داود بن مخدوم عبد اللہ

لسخه	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
	مانسہرہ ، ہزارہ	کتابخانہ مدرسہ اعزاز القرآن حنفیہ
۱۳	فتح اللہ ، کیمبل پور (پنجاب)	کتابخانہ مدرسہ امداد العلوم
۷	حسن ابدال ، کیمبل پور	کتابخانہ مدرسہ تعلیم القرآن
۳	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ مدرسہ دارالعلوم نصیریہ
۲۰۰	مدرسہ ربانیہ ، بھوٹی گار ، فاروقیہ ، تا کسلا	کتابخانہ مدرسہ ربانیہ
	حیدر آباد ، مندہ	کتابخانہ مدرسہ رکن الاسلام
۸۰۰	روستائی بیر ، لارکانہ ، مند	کتابخانہ مدرسہ سراج العلوم (مولانا عبد الکریم صدر)
	ملتان	کتابخانہ مدرسہ عربیہ
۱	مسجد عید گاہ ، دہ بہادر ، پیشاور	کتابخانہ صباح الدین حدیث محمدیہ
۱	کوچہ مروی ہا ، پیشاور	کتابخانہ مصطفیٰ علی ضیفم
۲	کوچہ پوستین دوزان ، علاقہ کبلی ، پیشاور	کتابخانہ معلم محمد حسین
۱	پیشاور	کتابخانہ معین الدین قریشی
۸	مسجد پھوڑ گران ، چوک ناصر خاں ، پیشاور	کتابخانہ مقدار الدین شاکر
۱	چمکنی ، پیشاور	کتابخانہ ملا احمد جان قندھاری
۱	پیشاور	کتابخانہ ملا احمد علی شیرازی
۱	پیشاور	کتابخانہ ملا بدر الدین ننگرہاری
۱	پیشاور	کتابخانہ ملا شیر محمد شیرازی
۱	پیشاور	کتابخانہ ملا غلام محمد بربری
۱	پیشاور	کتابخانہ ملا فصیح اللہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۳۵۰	۱۸ مہلی حیدر آباد ، سند	کتابخانہٴ ملاکات یار
۱		کتابخانہٴ ملا گل زمان بھوڑی
۱	پیشاور	کتابخانہٴ ملا جمیل سدو زئی
۱	دہ بہادر ، پیشاور	کتابخانہٴ ملا محمد زورین
۱		کتابخانہٴ ملا نجیب اللہ کومزی
۱		کتابخانہٴ ملا نعیم قندھاروی
۱	دہ بہادر ، پیشاور	کتابخانہٴ ملا واحد گل
۱	پیشاور	کتابخانہٴ ملا وحید الدین بدخشان
۲		کتابخانہٴ ملا وحید الدین پیشاوری
۱	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہٴ ملک تاج محمد
	بدھوڑ ، چک شماره ۱۵ شالی ، بھلوال سرگودھا (پنجاب)	کتابخانہٴ ملک محمد صدیق
۲	ملک منزل ، کوچہٴ ناظر طاہروردی خان ناصر ، پیشاور	کتابخانہٴ ملک ناصر علی خان ناصر
	اسماعیلیہ کلونی ، ای - ۳۹ - پلاقی نوم گاردن ایست کراچی	کتابخانہٴ ممتاز علی
۱	شمس آباد ، مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہٴ منشی عبد الصمد
۲	کوهات (سرحد)	کتابخانہٴ منظر علی ذاکر
۳۵	لاہور	کتابخانہٴ منظور احسن عباسی
۳	الاحسان ، دبل پھاتک ، ملتان	کتابخانہٴ موج محمد خان کوثر (وکیل داد گستری)
۱	حریان گڑھ ، متھرا ، پیشاور	کتابخانہٴ مولاداد خان
۵۵	نزد جہانیاں ، ملتان	کتابخانہٴ مولانا اللہ بخش صوفی
	جامع مسجد فتح پور نون ، چک شماره ۱۵ شالی بھلوال ، سرگودھا (پنجاب)	کتابخانہٴ مولانا حافظ محمد عبد اللہ

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۵	بیرو سکر ، امباڈھیر ، چار سده ، پیشاور	کتابخانہ مولانا رحمت اللہ
۲	ڈگ بیسود ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ مولانا سیف الرحمان
۲	مسجد اکبر پورہ ، پیشاور سرگودھا	کتابخانہ مولانا شاکر اللہ کتابخانہ
۱	قریبہ اچر محلہ عزیز آباد ختک ، پیشاور	کتابخانہ مولانا عبدالعزیز
۳	تھکال بالا ، پیشاور	کتابخانہ مولانا عبدالغفار
۴	جہلم (پنجاب)	کتابخانہ مولانا عطاء اللہ بہوجیانی
۴۵	بہلوال ، سرگودھا	کتابخانہ مولانا غلام اعظم
۵۰	دربار عالیہ مرولہ (مرولیانوالہ)	کتابخانہ مولانا غلام سدید الدین
۲۴۰	مہر منزل ، کوچہ شیخ الجامع ، بہاولپور	کتابخانہ مولانا غلام محمد گھولوی
۱۹	بہاولپور	کتابخانہ مولانا فضل اللہ
۲	نحقی ، داد زئی ، پیشاور	کتابخانہ مولانا فضل مولی
۱	بلوچستان	کتابخانہ مولانا محمد حسین سوراتری
۱	پیاری بالا ، شب قدر ، چارسدہ ، پیشاور	کتابخانہ مولانا محمد نذیر
۴	حیدر آباد ، سند	کتابخانہ مولانا محمد ہاشم شمسی
۵۶	بہاولپور	کتابخانہ مولانا مفتی محمد صادق (گنجینہ صادق)
۱		کتابخانہ مولوی احمد علی پیشاوری
۱	محلہ مید آباد ، پیشاور	کتابخانہ مولوی خلیل اللہ کتابخانہ مولوی رحیم خان

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
	مسجد جامع آبادی جلال ، چک شماره ۱۵ شالی ، بھلووال (سرگودھا)	کتابخانہ مولوی عبدالحق
۲	مسجد شان اسلام ، بیرون دبگری گیت ، پیشاور	کتابخانہ مولوی عبدالغفور
۷	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ مولوی عبدالغفور محمد شہی
۱		کتابخانہ مولوی عبیداللہ زاخیلی
۵	تازہ دین کنڈی ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ مولوی فضل ربی
۳	ڈاک بیسود ، نوشہرہ ، پیشاور	کتابخانہ مولوی نور خان
	ہرل ، سیم والہ نالہ ، بھلووال ، سرگودھا	کتابخانہ مہربان شاہ
	ماشوخیل ، پیشاور	کتابخانہ مہر میان منظور احمد ولد مہر صوفی شاہ محمد
۵	پیشاور	کتابخانہ میان محمد
۱	پیشاور	کتابخانہ میان محمد
۳۱	مدرسہ حیات الاسلام ، خلجی کند خیل متھرا ، پیشاور	کتابخانہ میان محمد جان
۶	بھاولپور	کتابخانہ میجر شمس الدین محمد
۶	شمس آباد ، مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ میرزا عبدالقیوم
۱	پیشاور	کتابخانہ میرزا برکت علی قزلباش
۷	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ میر شیر علی خان غزکی
۱۹۰	بھاولپور	کتابخانہ میر صادق (گنجینہ) میر صادق
۱	شہداد کوت (بلوچستان)	کتابخانہ میر عطاء اللہ خان مگسی
۱	مستونگ (بلوچستان)	کتابخانہ میر غلام مرتضیٰ محمد شہی
۲	گورنمنٹ ہائی اسکول شیخاں ، پیشاور	کتابخانہ نذیر احمد

نسخہ	نشانی کتابخانہ	نام کتابخانہ و مالک آن
۹۱	کاکشل ، پیشاور	کتابخانہٴ نقشبندیہ (سعد اللہ خان)
۴۰	خانیوال ، ملتان	کتابخانہٴ نواب زادہ احسن علی خان
۲۱	احمد پور شرقیہ ، بہاولپور	کتابخانہٴ نواب صاحب
۱	محلہ گل پادشاہ جی ، پیشاور	کتابخانہٴ نورالحق
۳۵	مردان (سرحد)	کتابخانہٴ نواب هوتی (نواب زادگان هوتی)
۱	شاہ بیگ گون یحیی روڈ ، پیشاور	کتابخانہٴ نور الہادی
۱	پیشاور	کتابخانہٴ نور محمد اعوان
۱	پیشاور	کتابخانہٴ نور محمد خان کاکٹر
۱	بربرکندی ، امیر خیل ، متھرا پیشاور	کتابخانہٴ نوشاد ولد شمشاد خان
۱	پیشاور	کتابخانہٴ ولر خان داودرنی
۱	چغرمٹی ، پیشاور	کتابخانہٴ ولی خان ولد شرف الدین
۲۵	اسلام پورہ سعدی روڈ ، لاہور	یمینی (آغا یمینی خان لاہوری)

The variety of Persian literature covers a period of full one thousand years and it is therefore vital for research in Pakistan's history and culture as well as for its relations with the neighbouring countries. Over these ten centuries, Pakistan boasts some of the first and or best books on Sufism, Quranic commentary, language, history, administration, medicine and poetry.

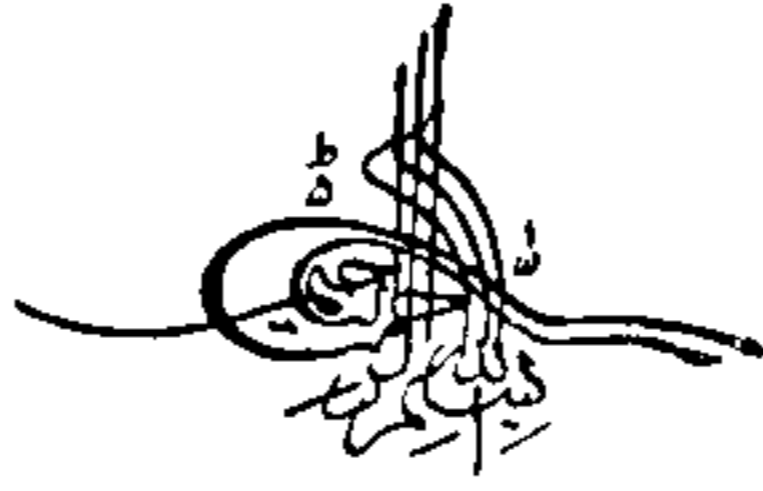
The Ganjbakhsh Library of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies, established in 1970, treasures approximately 8,000 manuscripts—65 percent in Persian, 25 percent in Arabic and 10 percent in Urdu, Panjabi, Sindhi, Pashto and Turkish. Although the youngest, it ranks as the third largest library of manuscripts in Pakistan. The Panjab University Library has approximately 18,000 (including a collection of 10,000 in Sanskrit) and the National Museum of Pakistan is reported to hold 11,000 manuscripts.

The Library has published so far three volumes of the detailed "Catalogue of the Manuscripts in the Ganjbakhsh Library of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies". The fourth Volume is also ready and the four volumes describe in detail approximately 2612 manuscripts. The handlist of all the manuscripts is also ready for the press.

I hope that the Ganjbakhsh Library and the libraries I have seen as well as those not visited during my rather short stay in Pakistan will serve well to enrich Pakistan's History and Culture and enlighten the Common Cultural Heritage of Iran and Pakistan.

Islamabad, Pakistan
12th March 1977

Mohammad Hossein Tasbihi

In the Name of God, the Beneficent, the Merciful

LIBRARIES IN PAKISTAN TREASURES OF NATIONAL HISTORY AND CULTURE

I have been serving in Pakistan as the Librarian of the Ganjbakhsh Library of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies for the last six years. My research activities outside the Ganjbakhsh Library have taken me to libraries, colleges, universities, religious schools, shrines, historical sites and social gatherings all over the country. My conclusions are that in order to carry out a first hand research in Pakistan's history and culture, one must be in Pakistan and that the existing libraries—private, public and government—are one of the richest resources for the task.

I have personally visited 265 libraries. My estimates, preliminary in nature, show that these libraries treasure some 150,000 manuscripts. Of these, 60 percent are in Persian, 25 percent in Arabic and 15 percent in Urdu, Panjabi, Sindhi, Pashto, Balochi, Turkish and Sanskrit, and a few in English. While the Arabic is confined to religious matters and a few Islamic sciences, Persian covers wide and varied fields, both in prose and poetry. It has left hardly any subject. The only exception, as far as I know, is modern technology and that it lags behind modern sciences by some 200 years. The 15 percent of the Pakistani and other languages are also varied, but on a much smaller scale.

PUBLICATIONS OF THE
IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

1. Catalogue of the Manuscripts in the Ganj-bakhsh Library of Iran Pakistan Institute of Persian Studies, Volume I, by Mohammad Hossein Tasbihi.
2. Life and Works of Shaikh Baha al-Din Zakariyya Multani with supplement of Khulāsāt al-Arifin, edited and composed by Dr. (Mrs.) Shamim M. Zaidi.
3. Catalogue of the Manuscripts of Khawaja Sana Allah Kharabati by Mohammad Hossein Tasbihi.
4. Two Twin Calendars, Two Old Years and Only One City by Dr. Ali A. Jafarey.
5. Masnavi Mehr-o Māh by Jamali Dehlavi, introduction & annotation by Sayyid Hossamoddin Rashedi.
6. Shish Jihat, A Persian Hexagon by Rup Narayan, edited by Dr. Ali A. Jafarey.
7. Dad-i-Sokhan by Siraj al-Din Ali Khan Arzu, edited & annotated with an introduction by Dr. Sayyid Muhammad Akram.
8. Contemporary Persian Poets of Pakistan, Volume I, From Giramī to Irfani by Dr. Sayed Sibte Hasan Rizvi.
9. Persian Studies in Pakistan by Dr. Ali A. Jafarey.
10. A History of Iran Pakistan Medical Relations by Prof. H. Nayyer Wasti.
11. Catalogue of the Manuscripts in Ganj-bakhsh Library, Volume II by Mohammad Hossein Tasbihi.
12. Persian Poetry in Baluchistan by Dr. Inamul Haq Kausar.
13. Rajtarangini (A History of Kashmir), edited & annotated by Dr. Sabir Afaqi.
14. Risalah-i-Qudsiyyah by Khwaja Mohammad Parsa, edited and annotated by Malik Mohammad Iqbal.
15. Libraries in Pakistan by Mohammad Hossein Tasbihi.
16. Catalogue of Manuscripts in the Ganj-bakhsh Library, Volume III by Mohammad Hossein Tasbihi.
17. Pak-Iran, a Common Culture by various Scholars.
18. Riaz al-Arifin edited and annotated by Sayyid Hossamoddin Rashedi.
19. Modern Trends in the Persian Language by Prof. A. Shakoore Ahsan.
20. Persian Poems of Shibli Nu'mani, edited and annotated by Dr. Mohammad Riaz.
21. Qiran al-Sa'din, by Amir Khusrau Dehlavi, Introduction by Prof. Ahmad Hasan Dani.
22. Jawahir-al-Ulia (Text).
23. Jawahir-al-Ulia (Introduction)

- Name : Libraries of Pakistan.
- Author : Mohammad Hossein Tasbihi.
- Foreword : Dr. Ali A. Jafarey, Director, Iran Pakistan Institute of Persian Studies.
- Introduction : Author.
- Publishers : Iran Pakistan Institute of Persians Studies, F 6/3, 4th Street, 34th House, Islamabad—Pakistan.
- Press : Ripon Printing Press, Ltd., 4 - Lake Road, Lahore. Tel: 52451.
- Size : 24 × 17 cms.
- Paper : 90/gr. White, Packages Limited, Lahore—Pakistan.
- Typist: : Abdul Rashid iben Abdul Latif of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies.
- Calligrapher : Sayyed Anwar Hossein “Nafees Raqam”.
- Date : February 1977.
- Price : 55 Pakistan Rupees.

Rights of Publication Reserved by the Author and Publishers.

**A Publication of the Iran Pakistan Institute of
Persian Studies**

Serial No. 23

CATALOGUE AND BIBLIOTICS

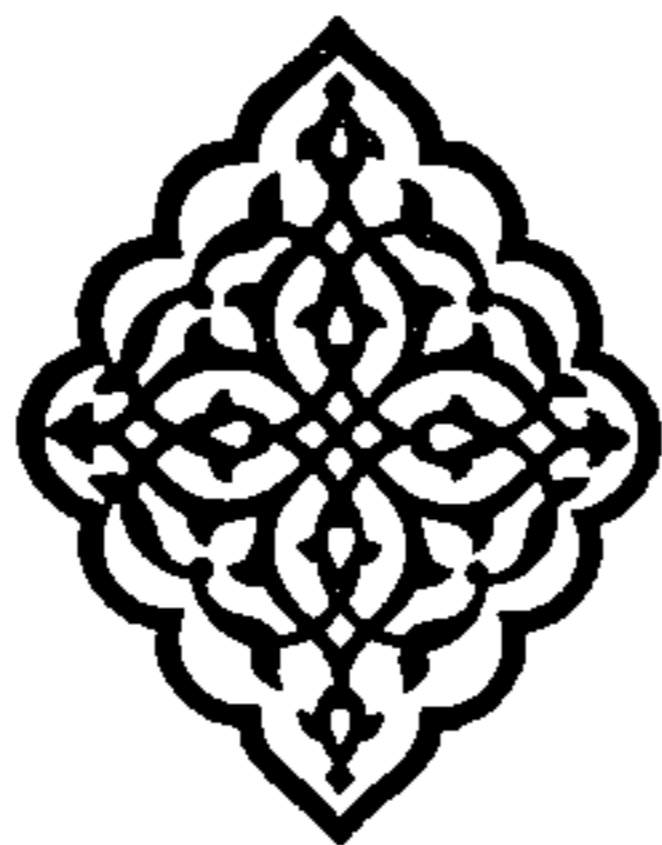
Serial No. 5

LIBRARIES OF PAKISTAN

Volume I

BY

MOHAMMAD HOSSEIN TASBIHI

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

ISLAMABAD — PAKISTAN

1977

in these fields, have decided to conclude this Agreement on co-operation in the fields of Culture and Education.”

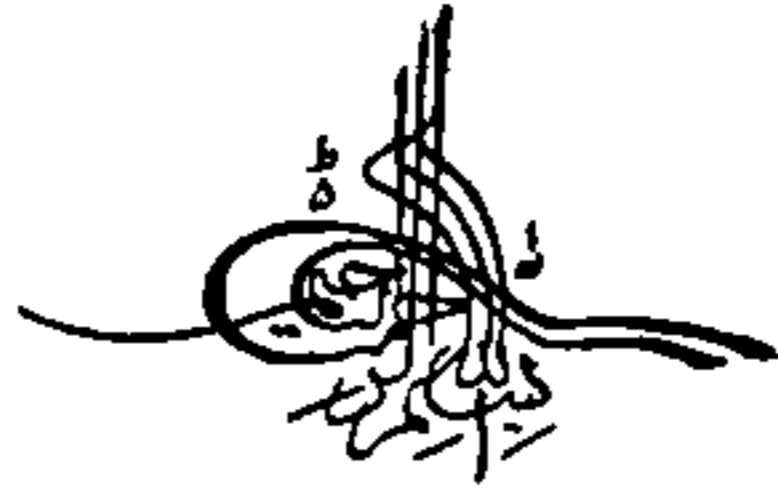
And the Constitution defines the objectives of the Institute: “Pakistan is the proud possessor of a cultural heritage which has been enriched through centuries by the Persian Language, Literature and Art. In order to preserve and develop this heritage further ‘an Iran Pakistan Institute of Persian Studies’ shall be established in Pakistan jointly by the Ministry of Education and Scientific Research, Government of Pakistan and Ministry of Culture and Art, Imperial Government of Iran.... for an indefinite period.”

One of the Steps taken towards achieving the above-mentioned objective is the knowledge of libraries in Pakistan which treasure precious manuscripts. Here is the First Volume of the “Libraries in Pakistan”. The data of which the author, Mr. Mohammad Hossein Tasbihi, has personally visited and has painstakingly noted the manuscripts.

It is hoped that this humble contribution will illuminate a rather dim corner of the wealthy wide world of the Pakistani Culture and will present the identity of the Common Cultural Heritage of Iran and Pakistan.

Islamabad, Pakistan
2nd February, 1977

Ali A. Jafarey
Director,
Iran Pakistan
ute of Persian Studies.

In the Name of God, the Beneficent, the Merciful

The conception of the establishment of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies formalized with the will—will to patronize Learning and promote Culture—of His Imperial Majesty Shahanshah Aryamehr of Iran and His Excellency the President of Pakistan translated in the joint communique of 4th November, 1969.

The Ministry of Culture and Art of Iran and the Ministry of Education and Scientific Research of Pakistan were entrusted with the task of drawing and implementing the project. The good will and the zeal of co-operation displayed by the authorities responsible was to such an extent that as soon as the bare outlines of the project emerged clear, preliminary steps were taken to implement it. The nucleus of the Institute was formed in form of a central office at Rawalpindi and it began functioning with no loss of time.

On 23rd October 1971, the Governments of Iran and Pakistan signed the Agreement 'regarding establishment of the Iran Pakistan Institute of Persian Studies in Pakistan.' The Institute stood established.

The Agreement begins: "The Imperial Government of Iran and the Government of the Islamic Republic of Pakistan being desirous of strengthening and perpetuating the bonds of cultural, educational and linguistic co-operation between the two countries and with the object of arriving at the greatest possible understanding between them through mutual friendly co-operation

ON THE
AUSPICIOUS CONJUNCTION
OF THE
QUAID - E - AZAM
CENTENARY CELEBRATIONS
1876—1976

AND
THE 50TH ANNIVERSARY OF THE
PAHLAVI REIGN
1926—1976

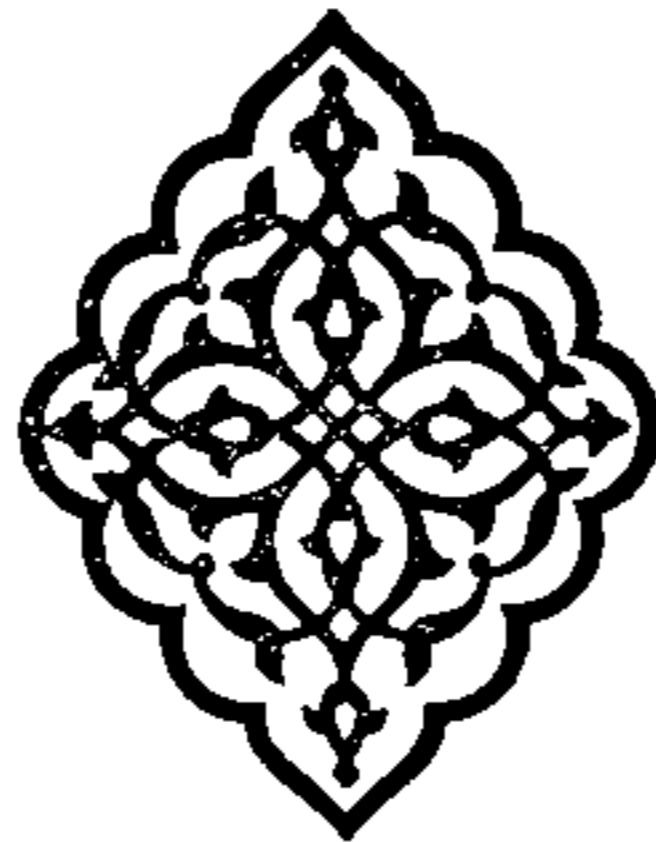
LIBRARIES OF PAKISTAN

Volume I

BY

MOHAMMAD HOSSEIN TASBIHI

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

ISLAMABAD — PAKISTAN

1977

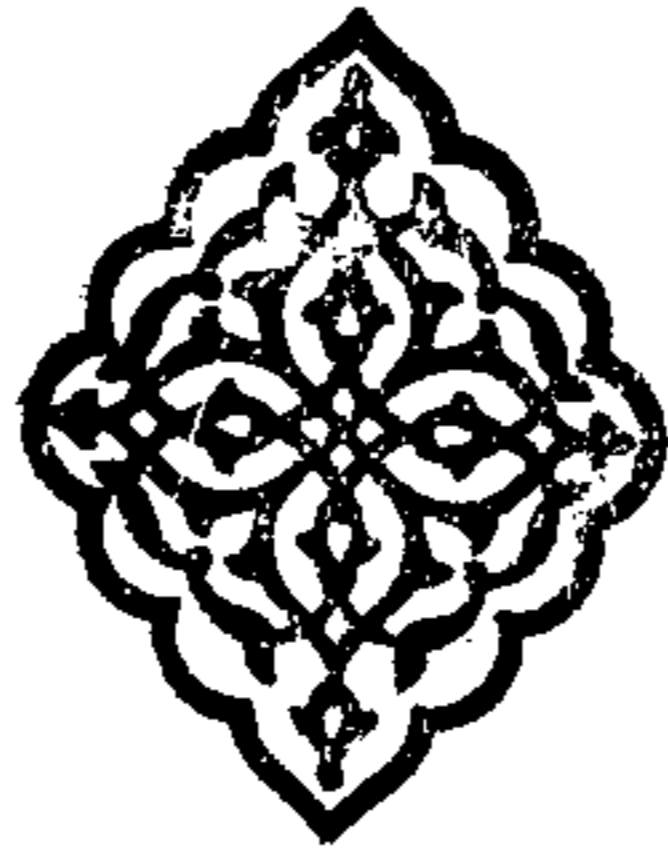
LIBRARIES OF PAKISTAN

Volume I

BY

MOHAMMAD HOSSEIN TASBIHI

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

ISLAMABAD — PAKISTAN

1977

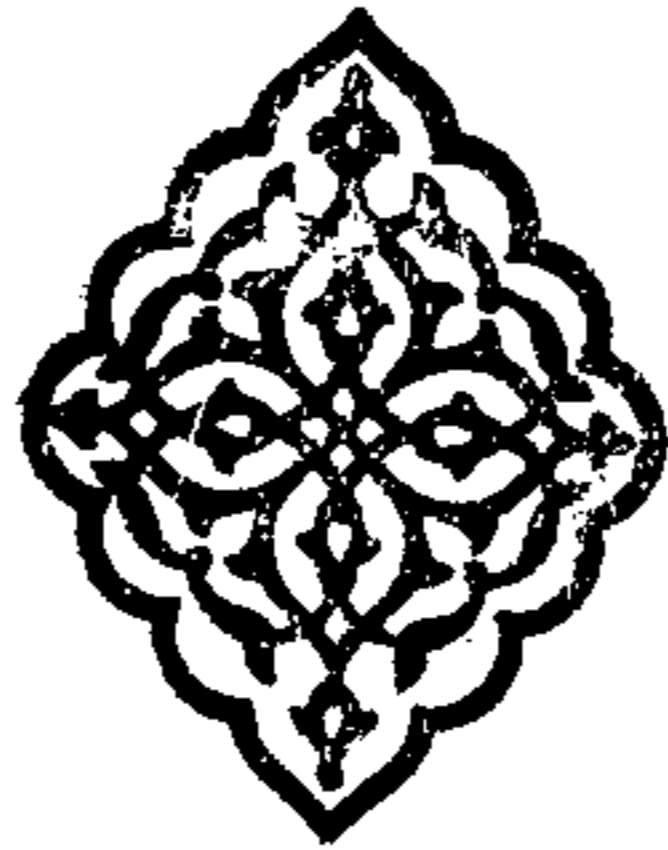
LIBRARIES OF PAKISTAN

Volume I

BY

MOHAMMAD HOSSEIN TASBIHI

IRAN PAKISTAN INSTITUTE OF PERSIAN STUDIES

ISLAMABAD — PAKISTAN

1977